

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KÜRESEL VERGİ REKABETİ SORUNLARI
ve
ULUSAL VERGİ POLİTİKALARI:
TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ

Özgür SARAÇ

Danışman
Prof.Dr. Fevzi DEVRİM

İzmir - 2006

Doktora tezi olarak sunduğum “**Küresel Vergi Rekabeti Sorunsalı ve Ulusal Vergi Politikaları: Türkiye Deđerlendirmesi**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin eserin bibliyografyasında gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Haziran 2006
Özgür SARAÇ

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün// 2006 tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından, Lisans Üstü Öğretim Yönetmeliği'nin maddesi gereğince Enstitümüzün Maliye Anabilim Dalı doktora öğrencisi Özgür SARAÇ'ın "**Küresel Vergi Rekabeti Sorunsalı ve Ulusal Vergi Politikaları: Türkiye Değerlendirmesi**" konulu tezi incelenmiş ve aday// 2005 tarihinde, saat 'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna	☐	<u>OYBİRLİĞİ</u>	☐
DÜZELTME yapılmasına	☐ *	<u>OY ÇOKLUĞU</u>	☐
RED edilmesine	☐ **	ile karar verilmiştir.	

* *Bu halde adaya 3 ay süre verilir.*

** *Bu halde adayın kaydı silinir.*

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

ÜYE

ÜYE

	Evet	Hayır
*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.	☐	☐
Tez, mutlaka basılmalıdır.	☐	☐
Tez, mevcut hali ile basılmalıdır.	☐	☐
Tez, gözden geçirildikten sonra basılabilir.	☐	☐
Tez, basımı gerekliliği yoktur.	☐	☐

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU

Tez No:

Konu Kodu:

Üniv.Kodu:

Tez Yazarının

Soyadı: **SARAÇ** Adı: **Özgür**

Tezin Türkçe Adı: **“Küresel Vergi Rekabeti Sorunsalı ve Ulusal Vergi Politikaları: Türkiye Değerlendirmesi”**

Tezin İngilizce Adı: **“Global Tax Competition Problematic and National Tax Policies: Turkiye’s Case”**

Tezin Yapıldığı

Üniversitesi: **Dokuz Eylül Üniv.**

Enstitüsü: **Sosyal Bilimler Ens.**

Yıl: **2006**

Diğer Kuruluşlar:

Tezin Türü:

Yüksek Lisans:

Dili: **Türkçe**

Doktora:

Sayfa Sayısı: **364**

Tıpta Uzmanlık:

Referans Sayısı: **314**

Sanatta Yeterlilik:

Tez Danışmanının:

Ünvanı: **Prof. Dr.**

Adı: **Fevzi**

Soyadı: **DEVİRİM**

Türkçe Anahtar Kelimeler:

- 1- **Küreselleşme**
- 2- **Kamu Maliyesinde Dönüşüm**
- 3- **Küresel Vergilendirme Sorunları**
- 4- **Rekabetçi Vergi Politikaları**
- 5- **Vergi Rekabeti**

İngilizce Anahtar Kelimeler:

- 1- **Globalization**
- 2- **Transformation in Public Finance**
- 3- **Global Taxation Problems**
- 4- **Competitive Tax Policies**
- 5- **Tax Competititon**

Tarih: **27.06.2006**

İmza:

Önsöz

Küreselleşme sürecinin kamu maliyesi üzerinde meydana getirdiği etkiler bağlamında ülkelerin izlediği rekabetçi vergi politikalarının ulusal kalkınma amacına ulaşmada etkili bir araç olabilme özelliğini ele aldığım bu çalışmanın, ülkemizdeki küreselleşme ve vergi politikaları ilgili akademik çalışmalara ve literatüre katkıda bulunmasını ümit etmekteyim. Çalışma süresince, gerek akademik gerekse manevi desteğini esirgemeyen çok değerli hocalarım Prof. Dr. Fevzi DEVRİM, Doç. Dr. Utku UTKULU ve Doç. Dr. Mustafa SAKAL'a katkılarından dolayı teşekkür ve saygılarımı sunarım. Ayrıca çalışma süresince fedakarlık ve özverinin sınırlarını zorlayan eşim Berrin SARAÇ ve dostum Ferhat AKBEY'in zihnim ve kalbimdeki yerlerinin asla silinmeyeceğini belirtirim.

Özgür SARAÇ

Haziran 2006

Özet

Tarihsel süreç incelendiğinde, dünya ekonomisinin ve toplumsal hayatın kendini yenilediği ve bazı durumlarda kesintiye uğrasa da sürekli bir gelişim sergilediği görülmektedir. Gelişim sürecinde bazen buhar gücünün icadıyla, bazen yeni coğrafyaların keşfiyle, bazen alternatif bir düşünce sisteminin uygulanmasıyla, bazense bu uygulamaların terk edilmesiyle genel karakteristik özellikleri değişime uğratan kırılma noktaları oluşmakta ve değişimi betimleyen yeni adlandırmalar kullanılmaktadır. Tarihsel bir geçmişi olmakla birlikte, esas itibarıyla 1980'lerde ortaya çıkan ve küreselleşme denilen olgu da bu adlandırmalardan biridir ve küreselleşme sahip olduğu dinamikler doğrultusunda toplumsal hayatı ciddi dönüşümlere uğratmaktadır.

Küreselleşmenin toplumsal hayat üzerinde meydana getirdiği dönüşümlerin en öncelikli etkileri ekonomik alanda kendini göstermekte ve ekonomik alan tehdit ve fırsatların bir arada bulunduğu bir ortam haline gelmektedir. İktisadi rasyonalite çerçevesinde, süreçte yer alan aktörler, sahip oldukları donanımları kullanarak söz konusu tehditleri bertaraf etme ve fırsatları değerlendirme yönünde etkili olan stratejiler izlemektedir. Aktörlerin izlediği bu türden stratejiler ise, birbirleri üzerine etkiler oluşturmakta ve çözüm arayışlarının aciliyet kazandığı yeni sorunlar oluşturmaktadır. Bu sorunlardan biri de, adeta ulus devletlerin sunduğu hizmetlerin temel finansman aracı olması yönüyle varlık nedeni sayılan vergilendirme alanında baş göstermektedir.

Küreselleşme sürecinde oluşan vergi sorunları her şeyden önce küresel karakterlidir. Çünkü sürecin meydana getirdiği karşılıklı bağımlılık ilişkileri yaşanan sorunların etkilerini coğrafi sınır tanımaksızın genişletmektedir. Ayrıca sürecin temel dinamikleri arasında yer alan teknolojik ilerlemeler de, mevcut sorunların zaman içinde çeşitlenmesine ve birbirlerini yeniden üretir hale gelmelerine neden olabilmektedir.

Küresel karakterli vergi sorunları içinde vergi rekabeti kanaatimizce özel bir konuma sahiptir. Çünkü vergi rekabeti teorisi iktisadi açıdan rekabet halindeki kamusal hizmet sağlayıcıların keyfi uygulamaları terk edeceği ve bu sayede verimlilik artışı sağlanacağı yönünde bulgular içermektedir. Ayrıca OECD ve Avrupa Birliği bünyesinde konuya özel bir önem verilmesi ve sağlam argümanlara dayanmaksızın engellenme girişimlerine başlanmış olması da, vergi rekabetini ayrıcalıklı bir konuma getirmektedir. Oysa vergi rekabeti, hakim ideolojinin rekabete yüklediği işlevler üzerinden değerlendirildiğinde kolayca meşrulaştırılabilmektedir.

İşte bu noktada çalışmanın hedef aldığı temel sorunsal, vergi rekabetinin gelişmekte olan ülkeler açısından etkili bir kalkınma stratejisi olabilme potansiyeli taşıyıp taşımadığıdır. Vergi rekabetinde hedef alınan değişkenlerden olan doğrudan yabancı yatırımların gelişmiş ülkeler orijinli olması ve bu ülkelerde izlenen refah devleti uygulamalarının oluşturduğu bütçe baskısı, bu yönlü bir sorgulamayı haklı göstermiş ve vergi rekabetinde gelişmekte olan ülke özelliği taşıyan Türkiye'nin vergilendirme alanında ne türden stratejilere yönelebileceği doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir.

Abstract

When we scrutinize the historical process, we see that the economy and the social life of the world have renewed itself continuously, and it is seen that although in some cases this circle had been broken, it had been undergone a gradual development process. In that development process, broking points had been emerged that had changed general characteristics of the process sometimes via the use of vapor power, sometimes by the application of an alternative thought system, and sometimes as a result of giving up that thought system; and new identifications had been used to portray the change or transformation. Here, the phenomenon that is seen in post-1980 period is one of such identifications, and it leads to serious transformations in social life in line with its dynamics.

The most principal effects of the globalization that result in transformations in the social life are seen at the economic field, and this field becomes to be an arena, which includes both dangers and opportunities. Actors of that process, by the use of capacities they have, maintain effective strategies to get rid of dangers and enjoy the opportunities within the framework of economic rationale. On the other hand such strategies may have effects on each other and may create new problems that should be solved urgently. One of such problems is seen at the taxation sphere, which is almost identified as the main motivator for the creation of nation state due to its being the basic financer of the services provided by the state.

Before all, taxation problems emerged in globalization process are “global” in character. Because, relations of mutual interdependence brought by the process, enhances the effects of current problems without being obstructed by any geographic limit. Furthermore, technological developments, that are ones of the most important dynamics of the process, leads to variation in and reproduction of current problems.

According to us, tax competition has a special place within global taxation problems. Because, the theory of tax competition includes results that argues that economically competing public service providers will give up uncontrolled applications ant so that the efficiency will increase. Moreover, special interests and attempts to prevent the tax competition without having strong and relevant arguments within the OECD and EU on the issue, makes the tax competition a more privileged theme. On the other hand, the tax competition can be legitimized easily within the framework of functions attributed to competition by the dominant ideology.

Exactly at this point, the main problematic of this study is to search whether the tax competition has a potential of development strategy for developed and developing countries or not. As a challenged variable in tax competition direct foreign investmens' being mostly originated from developed countries and budget pressure stemmed from welfare state policies applied in such countries, makes such a critique more accurate, and some recommendations -on what kind of strategies can be maintained- are brought for Turkey that is a developing country in the sense of tax competition.

KÜRESEL VERGİ REKABETİ SORUNSALI ve ULUSAL VERGİ POLİTİKALARI: TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ

İÇİNDEKİLER

Yemin Metni	ii
Tez Savunma Sınav Tutanağı	iii
YÖK Dokümantasyon Merkezi Tez Veri Formu	iv
Önsöz	v
Özet	vi
Abstract	vii
İçindekiler	viii
Kısaltmalar	xiv
Tablolar Listesi	xv
Grafikler Listesi	xviii
Şekiller Listesi	xix
Ekler	xx
Giriş	xxi

Birinci Bölüm

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE KAMU MALİYESİNDE YAŞANAN DEĞİŞİM

I- KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN TANIMI, MAHİYETİ ve GELİŞİMİ	2
A- Küreselleşme Kavramı	2
B- Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi	6
C- Küreselleşme Konusundaki Teorik Yaklaşımlar	8
D- Küreselleşmenin Dinamikleri	11
1- Teknolojik İlerlemeler	11
2- Politik Tercihler	14
E- Küreselleşme Sürecinde Yer Alan Aktörler	15
1- Ulus Devletler	16
2- Çokuluslu Şirketler	19
3- Uluslararası Kuruluşlar	23
4- Hükümet-Dışı Kuruluşlar	27
F- Küreselleşmenin Etkileri	30
1- Küreselleşmenin İktisadi Etkileri	31
a- Ticari Faaliyetlerin Küreselleşmesi	32
b- Üretim Faaliyetlerinin Küreselleşmesi	36
c- Finansal Faaliyetlerin Küreselleşmesi	42
2- Küreselleşmenin Siyasi Etkileri	46
3- Küreselleşmenin Sosyo-Kültürel Etkileri	47

II- KÜRESELLEŞMENİN KAMU MALİYESİNE ETKİLERİ	50
A- Küreselleşme Sürecinde Ulus Devlet Anlayışında Yaşanan Değişim	50
1- Ulus Devlet Anlayışını Değişime Zorlayan Nedenler	52
2- Ulus Devlet Anlayışında Yaşanan Değişimin Kapsamı	56
B- Küreselleşme Sürecinde Kamu Maliyesi Alanında Yaşanan Değişim	61
1- Kamu Maliyesinin Amaç Bileşenlerindeki Değişim	62
2- Kamu Maliyesinin Araç Bileşenlerindeki Değişim	65
III- KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ORTAYA ÇIKAN VERGİ SORUNLARI	67
A- Küresel Vergi Sorunu Kavramı	69
B- Küresel Vergi Sorunlarının Özellikleri	70
C- Küresel Vergi Sorunlarının Türleri	72
1- Uluslararası Çifte Vergilendirme	72
2- Elektronik Ticaret ve Uluslararası İşlemler	75
3- Finansal Spekülasyonların Vergilendirilmesi	79
4- Firmaiçi Ticaret ve Transfer Fiyatlandırması	83
5- Küresel Vergi Rekabeti.....	87

İkinci Bölüm

ULUSAL ve KÜRESEL BOYUT İÇİNDE VERGİ REKABETİ

I- VERGİ REKABETİ KAVRAMININ TEORİK ÇERÇEVESİ.....	89
A- Vergi Rekabeti Kavramı ve Özellikleri	90
B- Vergi Rekabetinin Unsurları	93
1- Uluslararası Rekabetin Aracı Olarak Vergilendirme	93
2- Vergi Politikalarının Belirleyicisi Olarak Rekabet	94
C- Vergi Rekabetinin Amacı ve Hedef Değişkenleri	96
1- Doğrudan Yabancı Yatırımlar	96
2- Nitelikli İşgücü Akımları	100
D- Vergi Rekabetinde Kullanılan Araçlar	103
1- Vergi Oranı İndirimleri	103
2- Genel Amaçlı Teşvikler	103
3- Özel Amaçlı Teşvik ve Uygulamalar	104
a- Serbest Bölgeler	104
b- Vergi Tatili Uygulamaları	105
c- İkili Gelir Vergisi Sistemleri	106
d- Sosyal Damping	108
E- Vergi Rekabetinin Türleri	109
1- Rekabet Edenlerin Konumu İtibariyle Vergi Rekabeti Türleri	109
a- Yatay Vergi Rekabeti	109
b- Dikey Vergi Rekabeti	110

2- Ölçek İtibariyle Vergi Rekabeti Türleri	110
a- Ulusal Vergi Rekabeti: ABD Örneği	110
b- Bölgesel Vergi Rekabeti: AB Örneği	112
c- Küresel Ölçekli Vergi Rekabeti	113
3- Etkileri İtibariyle Vergi Rekabeti Türleri	113
a- Yararlı Vergi Rekabeti	113
b- Zararlı Vergi Rekabeti	114
F- Vergi Rekabeti Konusundaki Yaklaşımlar	115
1- Geleneksel Kamu Maliyesi Yaklaşımı	115
2- Kamu Tercih Teorisi Yaklaşımı	117
G- Vergi Rekabeti Konusunda Geliştirilen Modeller	119
1- Tiebout Modeli	119
2- Basit Vergi Rekabeti Modeli	121
3- Zodrow ve Mieszkowski Modeli	124
II- KÜRESEL VERGİ REKABETİ ve BOYUTLARI	126
A- Küresel Vergi Rekabetinin Göstergeleri.....	126
1- Hedef Değişkenlerde Meydana Gelen Değişim	126
a- Doğrudan Yabancı Yatırımlardaki Artışlar	127
b- Nitelikli İşgücü Hareketlerindeki Artışlar	129
2- Kullanılan Araçlarda Meydana Gelen Değişim	130
a- Kurumlar Vergisi Oranlarında Azalma	131
b- Kişisel Gelir Vergisi Oranlarında Azalma	132
c- Genel Tüketim Vergileri Hasılatındaki Artışlar	135
d- Vergisel Teşviklerdeki Artışlar	136
B- Küresel Vergi Rekabetinin Artış Nedenleri	137
1- Faktör Hareketliliği ve Kalkınma Stratejilerinde Değişim	138
2- Uluslararası Rekabetin Değişen İçeriği	140
C- Küresel Vergi Rekabetinin Etkileri	142
1- Kamu Maliyesi Üzerindeki Etkileri	143
2- İktisadi Etkiler	145
3- Siyasi ve Sosyal Etkiler	147
III- KÜRESEL VERGİ REKABETİNİ ENGELLEME GİRİŞİMLERİ	150
A- “Zararlı” Ön Ekinin Düşünsel Arka Planı	151
B- OECD Engelleme Girişimi	153
1- Engelleme Girişiminin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	153
a- 1998 Raporu: Zararlı Vergi Rekabeti; Yükselen Bir Küresel Konu	153
b- 2000 İlerleme Raporu: Küresel Vergilendirmede İşbirliği ve Gelişmeler.....	157
c- 2001 İlerleme Raporu	158
d- 2004 İlerleme Raporu	158
2- OECD Girişiminin Hedef Aldığı Zararlı Vergi Rekabeti Uygulamaları	159
a- Vergi Cennetleri	159
i- Vergi Cennetlerinin Tespitinde Kullanılan Kriterler.....	160
ii- Vergi Cenneti Olma Özelliği Taşıyan Ülkeler	161
b- Tercihli Vergi Rejimleri	164
i- Tercihli Vergi Rejimlerinin Tespitinde Kullanılan Kriterler.....	164
ii- Tercihli Vergi Rejimi Sayılan Ülke Uygulamaları	165

C- Avrupa Birliği Engelleme Girişimi	166
1- Avrupa Birliği Engelleme Girişiminin Tarihsel Gelişimi	166
a- Roma Antlaşması'nın İlgili Hükümleri	167
b- Ruding Komitesi Raporu	167
c- Primarolo Komitesi Raporu: Code of Conduct Girişimi	168
2- Vergi Rekabetini Engellemede Vergi Uyumlaştırması Çabaları	170
a- Dolaylı Vergilerde Uyumlaştırma	171
b- Dolaysız Vergilerde Uyumlaştırma	173
D- UNCTAD'ın Vergi Koordinasyonu Önerisi	174

Üçüncü Bölüm

KÜRESEL VERGİ REKABETİNİN SAĞLAYABİLECEĞİ KAZANIMLAR: TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ

I- VERGİ REKABETİNİ ENGELLEME GİRİŞİMLERİNİN SORGULANMASI	177
A- Vergi Rekabeti Çerçevesinde OECD Ülkelerinin Konumu	177
1- OECD Ülkelerinin Genel Özellikleri ve İktisadi Performansları	177
2- Kurumlar Vergisi Oranlarındaki Düşme Eğilimi	179
3- Kişisel Gelir Vergisi Oranlarındaki Azalma Eğilimi	180
4- KDV Oranlarındaki Farklılıklar	181
5- Vergi Cenneti Kriterlerine Sahip Ülkelerin Varlığı	182
6- Vergi Dışı Rejimlere Sahip Ülkelerin Varlığı	185
B- Vergi Rekabeti Çerçevesinde AB Ülkelerinin Konumu	186
1- Vergi Yüklerindeki Genel Azalma Eğilimi	187
2- Mevcut Kurumlar Vergisi Oranı Farklılıkları	188
3- Vergi Yapısında Yaşanan Değişim	192
4- Vergi Uyumlaştırma Girişimlerinin Başarısızlığı	193
5- Birliğin Siyasi Yapısı ile Vergi Rekabeti Arasındaki İlişki	194
6- Rekabetçi Vergi Politikası İzleyen Ülke Örnekleri	195
C- Engelleme Girişimlerine Karşı Geliştirilebilecek Argümanlar	195
1- Dibe Doğru Yarış Argümanının Geçersizliği	196
2- Eşit Koşullarda Rekabet Argümanının Teorik Açmazı	198
3- OECD'de Amaç-Araç Uyuşmazlığı	199
4- Vergi Rekabeti ile Tekel Piyasası Arasındaki İlişki	200
5- Düşük Seviyeli Kamu Harcamalarının Meşruluğu	201
6- Vergi İndirimleri ile Vergi Uyum Arasındaki İlişki	202
7- Arz Yönlü Vergi Politikası Uygulamaları	202
8- Kamu Tercih Teorisi'nin Öngörülleri	205
9- Engelleme Girişimlerinin Bağlayıcılığı	206
10- Vergi Cennetlerinin Mükellefler Açısından Önemi	207
11- Ortak İşbirliği Girişiminin İmkansızlığı	208

II- ÜLKE GRUPLARINA GÖRE VERGİ REKABETİNİN KURAMSAL SONUÇLARI.....	210
A- Vergi Rekabeti Ortamında Gelişmiş Ülkelerin Konumu	211
1- Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Orijinleri	212
2- Vergi Rekabetinin Milli Gelir Üzerindeki Dışlama Etkisi	213
3- İstihdam Kaybı ve Gelir Dağılımı Sorunu	214
4- Kamu Harcamaları Baskısı ve Sosyal Güvenliğin Finansmanı	216
B- Vergi Rekabeti Ortamında Gelişmekte Olan Ülkelerin Konumu	219
1- Vergi Rekabetinin Milli Geliri Arttırıcı Etkisi	219
2- İstihdam Artışı ve Teknoloji Transferi	223
3- Dış Ticaret ve İhracatta Artış	225
4- Piyasa Rekabetinin İyileşmesi	226
5- Vergi Adaletsizliği Karşısında Gelir Dağılımında İyileşme.....	229
6- Kamu Harcamaları Baskısında ve Borçlanma Gereğinde Azalma	230
C- Rekabetçi Vergi Politikalarına Yönelen Ülkelerin Kazanımları	231
1- İrlanda'nın İzlediği Rekabetçi Vergi Politikaları	231
2- Merkezi Avrupa Ülkeleri Arasındaki Vergi Rekabeti	233
3- Rekabetçi Vergi Politikası İzleyen Bazı Ülkelere Ait Değerlendirmeler	236
a- Brezilya	236
b- Arjantin	236
c- Malezya	237
d- Çin	237
e- İngiltere	238
D- Vergi Rekabetinin Oyun Teorisi Açısından İzahı	239
1- Oyun Teorisinin Genel Kapsamı	240
2- Vergi Rekabeti Oyunu'nda Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Konumu	242
III- KÜRESEL VERGİ REKABETİ ORTAMINDA TÜRKİYE ve RAKİPLERİN KONUMU	248
A- Vergi Rekabeti Ortamında Türkiye İçin Rakip Sayılabilecek Ülkeler	249
B- Türkiye ve Rakip Ülkelerin İktisadi Performansları	251
1- Rekabet Edebilirlik Açısından Türkiye ve Rakip Ülkeler	251
2- Küresel Entegrasyona Uyum Sürecinde Türkiye ve Rakip Ülkeler	252
3- Ekonomik Özgürlükler Açısından Türkiye ve Rakip Ülkeler	253
4- Firmalar Arası Rekabet Açısından Türkiye ve Rakip Ülkeler	256
5- Şeffaflık Kriteri Açısından Türkiye ve Rakip Ülkeler	257
6- Beşeri Sermaye Açısından Türkiye ve Rakip Ülkeler	258
7- Kamu Maliyesi Açısından Türkiye ve Rakip Ülkeler	259
8- Doğrudan Yabancı Yatırımlar Açısından Türkiye ve Rakip Ülkeler	261
C- Türkiye ve Rakip Ülkelerdeki Vergi Sistemlerinin Genel Özellikleri	263
1- Avusturya	263
2- Fransa	265
3- Almanya	266
4- İtalya	268
5- İspanya	269
6- İrlanda	271
7- Yunanistan	272
8- Çek Cumhuriyeti	274

9- Macaristan	275
10- Polonya	276
11- Çin	278
12- İsrail	279
13- Romanya	281
14- Bulgaristan	282
15- Türkiye	283
D- Model ve Uygulama	285
1- Modelin Teorik Çerçevesi	285
2- Veriler ve Yöntem	286
3- Ampirik Uygulama Sonuçları	287
4- Politika Önerileri	296
Sonuç	300
Kaynakça	314
Ek Tablolar	335

Kısaltmalar

- ABD: Amerika Birleşik Devletleri
APEC: Asia-Pacific Economic Cooperation Council (Asya-Pasifik İktisadi İşbirliği Konseyi)
ASEAN: Association of South-East Asian Nations (Güneydoğu Asya Uluslar Birliği)
BYDK: Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu
ÇUŞ: Çok Uluslu Şirket
DPT: Devlet Planlama Teşkilatı
DYY: Doğrudan Yabancı Yatırım
EİS: Esnek İmalat Sistemi
GATT: General Agreement on Trade and Tarrifs (Ticaret ve Tarifeler Genel Antlaşması)
GSMH: Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
ISS: International Services System (Uluslararası Hizmetler Sistemi)
İDT: İktisadi Devlet Teşekkülü
İMKB: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KHK: Kanun Hükmünde Kararname
KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsü
MAI: Multiple Agreement on Investment (Çok Taraflı Yatırım Antlaşması)
NAFTA: North American Free Trade Area (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi)
OECD: Organization of Economic Cooperation and Development (İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teş.)
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STÖ: Sivil Toplum Örgütü
THY: Türk Hava Yolları
TÜZ: Tam Zamanında Üretim
UNCTAD: United Nations Conference on Trade and Development (Birleşmiş Milletler Tic. ve Kal. Konf.)
UÖŞ: Ulus Ötesi Şirket
USTÖ: Uluslararası Sivil Toplum Örgütü
vb.: ve benzeri
vs.: vesaire
WTO: World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)
YEÜ: Yeni Endüstrileşen Ülkeler

Tablolar Listesi

Tablo 1: Küreselleşme Konusundaki Yaklaşımların Karşılaştırılması	10
Tablo 2: Bazı Çokuluslu Şirket ve Ülkelerin Ekonomik Yönden Karşılaştırılması, 2004 (Milyar Dolar)	22
Tablo 3: Uluslararası Karakterli Hükümet-Dışı Kuruluşların Faaliyet Alanı İtibariyle Gelişimi, 1990-2000	28
Tablo 4: Dünya Mal ve Hizmet İhracatı Artış Oranları, 1990-2000	35
Tablo 5: Bölgeçi Ticaret Payları, 1970-2004 (Toplam İhracatın Yüzdesi Olarak)	35
Tablo 6: Dünya Ticaretinin Bölgeler Arası Dağılımı, 1983-2004 (Yüzde Olarak)	36
Tablo 7: Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişimi, 1970-2004 (Milyar Dolar)	40
Tablo 8: Doğrudan Yabancı Yatırımların Dağılımı, 2004 (Milyar Dolar)	41
Tablo 9: Sermaye Hareketlerinin Gelişimi, 1973-2004 (Toplam Sermaye Hareketlerinin Yüzdesi Olarak)	44
Tablo 10: Seçilmiş Bazı Borsalarda Yıllık İşlem Hacmi, 1980-2002 (Milyar Dolar)	45
Tablo 11: GOÜ'lere Yönelik Özel Sermaye Akımları, 1999-2004 (Milyar Dolar)	45
Tablo 12: İskandinav Ülkelerinin Gelir Vergisi Sistemlerinde Uygulanan Vergi Oranları ...	107
Tablo 13: 2002 Yılı İtibariyle ABD'deki Kurumlar Vergisi Oranları	111
Tablo 14: 2003 Yılı İtibariyle DYY Akımlarında En Yüksek Performansı Sergileyen 20 Ülke	128
Tablo 15: Ulusal Yatırım Rejimlerinde Yasal Düzenleme Yapan Ülke Sayısının Gelişimi, 1991-2004	129
Tablo 16: Seçilmiş Bazı OECD Ülkelerinde Yabancı İşgücü Hacminin Gelişimi, 1995-2000	130
Tablo 17: Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki Kurumlar Vergisi Oranlarının Gelişimi, 1996-2004	132
Tablo 18: Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki En Yüksek Kişisel Gelir Vergisi Oranlarının Gelişimi, 1980-2003	133
Tablo 19: Dünyadaki Düz Oranlı Vergi Uygulamaları	134
Tablo 20: 2001 Yılı İtibariyle Uygulanmakta Olan Vergisel Teşvikler	136
Tablo 21: 2000 İlerleme Raporu'nda Vergi Cenneti Olarak Deklare Edilen Ülkeler	161
Tablo 22: OECD Tarafından Deklare Edilen Tercihli Vergi Uygulamaları	165
Tablo 23: AB'nde Yürürlükte Olan KDV Oranları	172
Tablo 24: OECD Üyesi Ülkeler	178
Tablo 25: OECD'nin 2003 Yılı Performansı	178

Tablo 26: ABD Orijinli Çokuluslu Şirketlere Ait Çeşitli Veriler, 2001	184
Tablo 27: AB'de Nominal ve Efektif Kurumlar Vergisi Oranlarının Karşılaştırılması, 2003	190
Tablo 28: Vergi Cenneti Ülkelerdeki Kazancın Hesaplanması	208
Tablo 29: DYY Çıktılarının Stok ve Akım Değerler Açısından Dağılımı, 2003 (Milyar Dolar).....	212
Tablo 30: Seçilmiş Bazı Gelişmiş Ülkelerdeki Kamu Harcamalarının Gelişimi, 1870-2004 (GSYİH'nin Yüzdesi Olarak)	216
Tablo 31: Gelişmiş Ülkelerde 65 Yaş ve Üzeri Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Payı, 1975-2003	217
Tablo 32: Gelişmiş Ülkelerde Sosyal Yardım ve Transferlerin Toplam Merkezi Hükümet Harcamaları İçindeki Payı, 1995-2003	217
Tablo 33: Yabancı Sermaye Akımlarının Sağladığı Faydalar ve Barındırdığı Riskler	220
Tablo 34: Sermaye Hareketleri-Millî Gelir İlişkisini İnceleyen Bazı Ampirik Çalışmalar: Literatür Taraması	221
Tablo 35: Merkezi Avrupa Ülkelerine Yönelen DYY Miktarı, 1989-1999 (Milyon Dolar)	235
Tablo 36: KBD-GSYİH Kriteri Açısından Türkiye'nin Muhtemel Rakipleri	249
Tablo 37: Coğrafi Yakınlık Kriteri Açısından Türkiye'nin Muhtemel Rakipleri	249
Tablo 38: Avrupa Birliği ile İlişkiler Kriteri Açısından Türkiye'nin Muhtemel Rakipleri	250
Tablo 39: Vergi Rekabeti Ortamında Türkiye İçin Belirlenen Rakip Ülkeler	250
Tablo 40: Rekabet Edebilirlik Endeksinde Türkiye ve Rakip Ülkelerin Konumu, 2003-2005	251
Tablo 41: Küresel Entegrasyon Endeksinde Türkiye ve Rakip Ülkelerin Konumu, 2004-2005	252
Tablo 42: Ekonomik Özgürlükler Endeksinde Türkiye ve Rakip Ülkelerin Konumu, 2006	254
Tablo 43: Mikro Ekonomik Rekabet Endeksinde Türkiye ve Rakip Ülkelerin Konumu, 2004-2005	257
Tablo 44: Opaklık Endeksinde Türkiye ve Rakip Ülkelerin Konumu, 2001	258
Tablo 45: İnsani Gelişme Endeksinde Türkiye ve Rakip Ülkelerin Konumu, 1995-2001	259
Tablo 46: Kamu Maliyesi Endeksinde Türkiye ve Rakip Ülkelerin Konumu, 2006	260
Tablo 47: DYY Endeksinde Türkiye ve Rakip Ülkelerin Konumu, 2003-2004	262
Tablo 48: Yatırım İkliminin Etkileri	288
Tablo 49: Sabit Etkilerin dahil Edilmesi Durumunda Yatırım İkliminin Etkileri	289

Tablo 50: Ülkelere Özgü Kurumlar Vergisinin Yatırım İklimine Etkileri	290
Tablo 51: Yıllara Özgü Kurumlar Vergisinin Yatırım İklimine Etkileri	292
Tablo 52: Kurumlar Vergisi Oranı-DYY İlişkisi: Sabit Etkiler.....	293
Tablo 53: Kurumlar Vergisi Oranı-DYY İlişkisi: Ülkelere Özgü Etkiler	294
Tablo 54: Vergi Yüğü-DYY İlişkisi: Sabit Etkiler.....	295

Grafikler Listesi

Grafik 1: Dünya Ticareti ve Üretimini Gelişimi, 1950-2004 (Yıllık Artış Yüzdesi)	32
Grafik 2: Dünya Üretim Hacminin Gelişimi, 1970-2005 (Yıllık Değişim Yüzdesi)	37
Grafik 3: Dünya Üretimini Mal Grupları İtibariyle Gelişimi, 1950-2004 (Ortalama Yıllık Değişim Yüzdesi).....	38
Grafik 4: Elektronik Ticaret Hacminin Gelişimi Yönündeki Tahminler, 2000-2004 (Milyar Dolar)	77
Grafik 5: Dünyadaki DYY Akımlarının Ülke Grupları İtibariyle Dağılımı, 1980-2004 (Milyar Dolar).....	127
Grafik 6: İktisadi Bölgelere Göre Kurumlar Vergisi Ortalaması, 01 Ocak 2004	132
Grafik 7: Genel Tüketim Vergilerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (Yüzde Olarak)	135
Grafik 8: OECD Ülkelerinde Ortalama Kurumlar Vergisi Oranının Seyri, 1996-2003	179
Grafik 9: OECD Ülkelerinde Kurumlar Vergisi Oranlarının Gelişimi, 1986-2003	180
Grafik 10: OECD Ülkelerinde Kişisel Gelir Vergisi Oranlarının Gelişimi, 1986-2003	181
Grafik 11: OECD Ülkelerindeki Katma Değer Vergisi Oranları, 2003	182
Grafik 12: AB-15'teki Toplam Vergi Yükünün Gelişimi, 1993-2002 (Gayrisafi Yurtiçi Hâsılanın Yüzdesi Olarak)	187
Grafik 13: Avrupa Birliği Genişleme Sürecinin Geldiği Aşamada Üye Ülkelerdeki Vergi Yüğü, 2002 (Gayrisafi Yurtiçi Hâsılanın Yüzdesi Olarak).....	188
Grafik 14: AB Ülkelerdeki Nominal Kurumlar Vergisi Oranları, 2003	189
Grafik 15: AB'de Nominal ve Efektif Kurumlar Vergisi Oranlarının Karşılaştırılması, 2003	191
Grafik 16: AB-15'in Vergi Yapısında Ortaya Çıkan Değişim, 1995-2002	192
Grafik 17: Avrupa Birliği'nde Ücretler Üzerindeki Vergi Oranları, 2002 (Düşük Gelirli İşgücü Maliyetlerinin Yüzdesi Olarak)	193
Grafik 18: ABD Sermaye Kazançları Vergisi Oranı ile Enflasyondan Arındırılmış Federal Hasılat Arasındaki İlişki	203
Grafik 19: ABD'de Vergi İndirimlerinin Vergi Hasılatı, Üretim ve İstihdam Üzerindeki Etkisi (Vergi İndiriminin Yapıldığı Yılından Önceki ve Sonraki Dört Yıl Ortalaması)	204
Grafik 20: Gelişmiş Ülkelerde Vergi Hasılatının Milli Gelirlere Oranı, 1975-2002	214
Grafik 21: Özel Sektör Ar-Ge Harcamalarında Kamusal Finansman Payları, 1991-2002 (GSYİH'lar İçindeki Yüzdesi Olarak)	224

Şekiller Listesi

Şekil 1: Küreselleşmenin Teknolojik Boyutu	12
Şekil 2: Dünya Ekonomisine Yön Veren Uluslararası Kuruluşlar	24
Şekil 3: Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen Faktörler	98
Şekil 4: İkili Gelir Vergisi Sistemlerinin Yapısı	106
Şekil 5: Dışa Kapalı Bir Sistemde Vergi Rekabeti	122
Şekil 6: Dışa Açık Bir Sistemde Vergi Rekabeti	123
Şekil 7: Vergi Rekabetinin Yatırım Kararları Üzerindeki Etkisi	146
Şekil 8: Vergi Cennetlerinin Coğrafi Dağılımı	162
Şekil 9: Vergi Rekabetinin Kayıp-Kazanç Matrisi	242

Ekler

Ek Tablo 1: Ülkelerin 1990-2004 Arası Dönemde Çektikleri DYY'ların Zaman Grafikleri.....	335
Ek Tablo 2: Ülkelerin 1990-2004 Arası Dönemde Uyguladıkları Kurumlar Vergisi Oranlarının Zaman Grafikleri.....	336

Giriş

Küreselleşme denilen ve beyinlerde alternatifsizlik algısı oluşturan süreç, sahip olunan bakış açısının etkisiyle farklı türden yorumlanmaktadır. Ancak bu farklılıklara rağmen küreselleşme, toplumsal hayatta meydana getirdiği dönüşümlerle apaçık ortadadır. Ticari faaliyetlerin uzmanlaşma ve işbirliği ekseninde sağladığı kazanımlarının paylaşımını ifade eden uluslararasılaşma sürecinden farklı olarak küreselleşme süreci, çok daha geniş bir içeriğe sahiptir. Küreselleşme sadece ticari ve finansal serbestleşmenin getirdiği bir aşama değil, iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel dinamikleri ve bu dinamikler arasındaki karşılıklı etkileşimin bazen ortaya çıkardığı çelişkileri de bünyesinde taşıyan bir süreçtir. Bu nedenle, karşılıklı bağımlılık unsurunun şekillendirdiği bu sürecin alışlagelmiş uluslararası ilişkiler sisteminden farklı olan uluslararası ilişkiler bağlamında irdelenmesi gerekir.

Yaşanan bir gerçeklik olarak ele alındığında küreselleşme, yirminci yüzyılın son döneminde popüler hale gelen ve sosyal bilimlerin hemen her alanında ayrıcalık kazanan merkezi bir sorunsal haline gelmiştir. Kavram, işletme ve iktisat bilimlerinin öncülüğünde kısa zamanda siyaset, sosyoloji, antropoloji, hukuk, tarih gibi temel bilim dallarının da ilgi alanına girmiştir. Küreselleşmenin adeta diğer tüm kavramlardan farklı, üst bir kavram olarak görülmesi, beşeri ilişkiler alanındaki bulguların gözden geçirilmesini ve hatta mevcut teorik izahların yeniden sorgulanır hale gelmesini sağlamıştır. Alışlagelmiş değerler sistemine karşı şüpheciliğin artması ise zamanla neden-sonuç ilişkisinin tersine dönmesine yol açmış ve sürecin karmaşıklığı yapılan tahlillere de yansımıştır.

Küreselleşme öyle bir süreçtir ki, siyasi ve iktisadi açıdan aktörleri belli olmasına rağmen bunlar arası etkileşimin tam olarak ortaya konulabilmesi neredeyse olanaksızdır. Esasen aktörler arası etkileşimin içeriğinin genelde iktisadi güç ile ilgili olduğu söylenebilir. Ancak böyle olmasına rağmen adına evrensel denilen değerlerle bu içerik kolaylıkla saklanabilmektedir. Bu konudaki en bariz örneklerden biri -dolaylı olarak konumuzla da ilgili olan- “sürdürülebilir kalkınma” dır. Çevre kirliliğine karşı küresel hareketi sembolize eden çeşitli oluşumlarla, bugüne kadar olan gerçekliğin -ki bu, gelişmiş ülkelerin geçmişte izledikleri ve halen izlemekte oldukları çevreyi tahrip edici sanayileşme politikaları gerçeğidir- ve bu gerçekliğin ardında yatan iktisadiliğin üstü örtülmekte ve bir anlamda oluşturulan bu illüzyonla gelişmekte olan ülkelere çevreye duyarlı sanayileşme politikaları izlemeleri konusunda çeşitli tavsiye ve baskılar yapılmaktadır. Buna benzer örnekler, “demokrasi”, “insan hakları”, “sivil toplum”, “yönetişim” gibi kavramlarla genişletilebilmektedir. Ortaya çıkan veya çıkması muhtemel sonuçların iktisadi boyuttan arındırılıp, kanaatimizce hümanistik zemine çekilmesi ve bu şekilde gerekçelendirilmesi, süreçte yer alan aktörler arası etkileşimlerin sağlıklı okunamaması sonucunu doğurmakta ve nedeni etkiden bağımsızlaştıran bir algılama oluşturmaktadır.

Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan olumsuzlukların muhatabı kimdir? Sahip olunan karmaşık ilişkiler yumağı içinde bu sorunun cevaplandırılması mümkün gözükmemektedir. Öyle ki, bazı açıklamalarda kar güdüsü, hegemonik ilişkiler, materyalizm ve modernizm gibi unsurlar hedef alınmakta ancak bunlar, izah yeteneği güçlü olmayan suçlamalardan öteye gidememektedir. Bu ise, küreselleşmenin kaçınılmaz bir gerçeklik olduğu tezini güçlendirmekte ve veri olarak kabullenilip sürece uygun politikalar geliştirilmesine neden olmaktadır. Özetlenecek olursa, küreselleşmeye meşruiyet kazandıran kendisidir. Çünkü “neden-sonuç” veya “tez-antitez-sentez” sorgulamasına dayanan diyalektik akıl yürütme biçimi, süreci tam olarak açıklamada yetersiz kalmaktadır.

Küreselleşme hakkında yapıla gelen tartışmalarda dikkat çeken en önemli konu, küreselleşmenin doğal bir süreç mi, yoksa yürütülmekte olan bir proje mi olduğudur. Esasen bu tartışmaya netlik kazandırılması pek de mümkün değildir? Çünkü tarafların iddialarına haklılık kazandırmada kullanacakları kanıtlar tam bir göreceliğe sahiptir. Ortaya çıkan bu görecelikten kurtulmak istendiğinde sürecin nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı ise önem kazanmaktadır. Tarihsel süreç incelendiğinde, küreselleşmenin refah devleti uygulamalarının terk edilmeye başlandığı 1980’li yıllarda ortaya çıktığı söylenebilir. Müdahaleciliğin reddedilerek serbestleşme anlayışının hakimiyet kazandığı bu dönemde ülkelerin izlediği liberal politikalar ve yaşanan teknolojik yenilikler sürecin ortaya çıkması ve gelişiminde önemli işlevler sağlamıştır.

Küreselleşmenin arka planı ve teorik temelleri sorgulandığında neo-liberal ideoloji ile karşı karşıya kalınmaktadır. Neo-liberal ideoloji ortaya koyduğu kuram, kurum ve unsurlarla küreselleşme süreci dışında kalan her türden mekanizmanın marjinalleşeceği uyarısında bulunmaktadır. Ayrıca sürecin iktisadi güç ilişkileri bağlamında şekillendiği de bir gerçektir. Buna göre, iktisadi açıdan tartışmasız konumlarıyla ortaya çıkan “çokuluslu şirketler”, uluslararası norm oluşturma kabiliyetine sahip olan ve karar almada gelişmiş ülkelerin etkili olduğu “uluslararası kuruluşlar”, geniş ölçekli kamuoyu oluşturma imkanı bulunan “hükümet dışı kuruluşlar” ve geçmişten aldıkları mirasla halen uluslararası arenada söz sahibi olabilen “ulus devletler” küreselleşme sürecinin en temel aktörleri olarak karşımızdadır. Kararalma mekanizmasında yer alan bu aktörler arasındaki etkileşim, sürecin gidişatını belirlemede önemli bir işleve sahiptir.

İktisadi yapı ve göstergelerin coğrafi açıdan farklılaşması, serbestliğin kabul edildiği bir sistemde iktisadi aktörler açısından yurtdışı faaliyetler yoluyla artı-değer elde etmede önemli bir motivasyon sağlamaktadır. Öyle ki, sermaye ve diğer üretim faktörlerinin ülke sınırları arasında serbestçe hareket etmesini sağlayan küresel piyasaların oluşmasının öncelikli sebebi, çeşitli coğrafyaların farklı özellikleridir. İşçi ücretlerinin, uzmanlıkların, üretim altyapılarının, politik ve ekonomik risklerin teknolojik gelişmeler sayesinde dünya genelinde değerlendirilebilir hale gelmesi, ekonomik

faaliyetlerin küreselleşmesini olanaklı kılmaktadır. Teknolojik gelişmeler sayesinde azalan ulaşım ve iletişim maliyetleri, piyasa aktörlerinin tercihlerini etkilemekte ve bu aktörleri faaliyetlerini daha fazla artı-değer sağlayabilecekleri küresel piyasalara genişletme yönünde motive etmektedir.

İktisadi küreselleşme süreci; ticaret, üretim ve finansal faaliyetler şeklinde üçlü bir ayrıma gidilerek değerlendirilmektedir. Esasen birbirleri ile yakından ilişkili olan bu alanlarda meydana gelen niteliksel değişimler incelendiğinde sürecin gelişimi hakkında ayrıntılı değerlendirmeler yapılabilmektedir. Ancak küreselleşmenin sadece böyle bir ayrım kapsamında irdelenmesi yeterli değildir. Çünkü küreselleşme iktisadi faaliyetlerin yanı sıra, siyasi ve sosyo-kültürel boyutları da olan “dinamik” bir süreçtir. Bu özelliği gereği küreselleşme, beşeri ilişkilerin bütün boyutlarını etkilemektedir. Kaldı ki, anılan boyutlar birbirine eklenmiştir. Bu bağlamda, sürecin herhangi bir boyutta oluşturduğu etkiye bağlı olarak meydana getirdiği küçük bir değişim, diğer boyutlara kolaylıkla ve bazen daha güçlü bir şekilde nüfuz edebilmektedir.

Böylesine geniş bir etki alanı olan küreselleşmenin beşeriyetin temel bileşenlerini oluşturan devlet-piyasa-toplum ilişkilerini etkilemesi de kaçınılmazdır. Öyle ki, küreselleşme bu ilişkileri daha üst bir seviyeye yükselten ve yukarıda anılan çokuluslu şirketler ve hükümet-dışı kuruluşlar gibi yeni aktörler de ortaya çıkarmaktadır. İktidar ilişkilerinin çeşitlenmesini sağlayan bu gelişmeler, uluslararası ilişkilerin içeriğini ve ulusal yapılanmaları dönüşüme uğratmaktadır. Toplumun çekirdeğini oluşturan ve en temel mikro kararalma birimi sayılan birey de, küreselleşmeden etkilenmektedir. Kaldı ki, yukarıda anılan üst boyuttaki dönüşümler ve kuşak farklılıkları, bireyleri tüketim alışkanlıklarından siyasi pozisyonlarına, sosyal ilişkilerinden aidiyet duygularına kadar çok sayıda kanaldan etkilemektedir. Bu etkilerin bireyler üzerindeki sonuçları ise; apolitik birey, tüketim toplumu ve kültürel homojenizasyon gibi yeni kavramlarda kendisini göstermektedir.

Küreselleşme sürecinden etkilenen yapılanmalar arasında ulus devlet olgusu özel bir öneme sahiptir. Çünkü küreselleşme süreci bağımsız ulus devletlerin oluşturduğu sistemler bütünü üzerine inşa edilmektedir. Dolayısıyla böyle bir yapılanma sürecinde var olan geleneksel yapılanmaların değişime uğraması kaçınılmazdır. Ulusal sınırların önemli ölçüde aşınmak zorunda olduğu böyle bir süreçte, mekansal otonomi üzerine kurulu ulusal yapılanmalar karşılıklı etkileşime maruz kalmaktadır. Kaldı ki, küreselleşmenin arka planını oluşturan neo-liberal ideoloji kapsamında demokrasi, serbest piyasa, sivil toplum, yönetim gibi değerlerin evrensel nitelik kazanması, her düzeydeki yönetim aygıtında olduğu gibi ulus devletin de bu güçlü eğilimlerin oluşturduğu yoğun baskılar altında yeniden şekillenmesini gündeme getirmektedir.

Ulus devletin yeniden şekillenme sürecine girdiği böyle bir ortamda, temel tartışma konusu ise, değişimin gerekliliğidir. Çünkü geleneksel ulus devlet anlayışı,

küresel eko-sistemin gelişimi açısından potansiyel bir risk taşımaktadır. Dolayısıyla, geçmişin uluslararası ekonomik sisteminden farklı olarak, günümüzün küresel ekonomisinde ulus devletin işlevleri yeniden sorgulanmalı ve bu işlevler yaşanmakta olan sürece uyumlu hale getirilmelidir. Bu ise, ulus devlet anlayışında meydana gelecek değişimin yönü ve içeriğini ortaya koymaktadır. Kaldı ki, bugün için gelinen noktada küreselleşmenin, sahip olduğu değerler doğrultusunda ulus devlet yapılanmasını evrimleştirerek değiştirdiği açıkça görülmektedir.

Literatürde farklı şekillerde izah ediliyor olsa da, ulus devlet yapılanmasında yaşanan dönüşüm, refah devletinden “rekabetçi devlet”e geçiş olarak özetlenebilir. Böyle bir geçiş, ulus devletin bilindik yapılanmaları terk ederek rekabet odaklı yapılanmalar tesis etmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda kamu sektörünün hacmen küçültülmesi ve makro ekonomik alanın deregülasyona tabi tutulması hayati bir öncelik taşımaktadır. Kaldı ki, bu türden tercihler küreselleşme sürecinin kuramsal arka planını oluşturan neo-liberal ideolojinin de arzuladığı bir durumdur. Küreselleşme sürecinde ulus devletin hacmen küçültülmesi ve fonksiyonel hale getirilmesi, mikro ekonomik alan açısından da önemlidir. Çünkü bu sayede devletin yeniden düzenleme fonksiyonunun ekseni, piyasaya doğrudan müdahaleden teşvik politikaları yardımıyla rekabet ortamının şekillenmesine kaydırılabilmektedir.

Ulus devlet yapısının rekabetçi bir karaktere bürünmesi, öncelikli olarak kamu maliyesi alanını etkilemektedir. Çünkü kamu maliyesi disiplini, kuramsal çerçevenin içeriği yönünden doğrudan doğruya ulus devlet yapılanmasına bağlı olarak şekillenmektedir. Buna göre, kamu mali disiplininin üzerine bina edildiği kuram, kurum ve araçların rekabet anlayışıyla yeniden tesis edilmesi olmazsa olmaz bir zorunluluktur.

Temel amacın rekabet edebilirlik olduğu böyle bir dönüşümde, makro ekonomik amaçların değişimi kaçınılmaz görülmektedir. Bu ise, kamu maliyesine atfedilen “tahsis”, “istikrar”, “kalkınma” ve “bölüşüm” gibi temel işlevlerin piyasa ekonomisine müdahale özelliklerinin rekabete katkı sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesini gerektirmektedir. Kaldı ki, böyle bir yeniden düzenleme kurama ve iktisadi akla son derece uygundur. Çünkü serbestleşme odaklı bir süreç yaşanmakta iken, kamu maliyesi işlevlerinin geleneksel özelliklerini barındırması, sürecin doğası ile bağdaşmayan çelişkili bir durum oluşturmaktadır.

Küreselleşmenin kamu maliyesi üzerindeki etkileri amaç bileşenlerdeki değişimle ortaya konulabildiği gibi, benzer şekilde araç bileşenlerinin uğradığı değişimle de izah edilebilmektedir. Böyle bir izah, ulusal maliye politikası tedbirlerinin harcama-vergi-borçlanma-bütçe politikası ayrımı kapsamında süreç içinde nasıl bir dönüşüme uğradığını tespit açısından önem taşımaktadır. Yaygın olan kanı, anılan bu araçların sahip olunan amaçlara ulaşmadaki işlevlerinin azaldığı yönündedir.

Küreselleşmenin kamu maliyesi alanının dönüşmesine neden olan etki kanallarından biri de, sürecin meydana getirdiği yeniliklerdir. Dinamik bir karakter taşıyan küreselleşme, beslendiği kaynaklar ve ortaya çıkardığı tali sonuçlar itibariyle ulusal mali sistemlerin zaman içinde aşınmasına neden olmaktadır. Ulusal mali sistemlerde meydana gelen aşınmanın en somut olarak hissedildiği alan ise vergilendirmedir. Çünkü küreselleşme, sahip olduğu eko-sistemin uzantısı olarak ulusal hükümetlerin vergilendirme yetkisini sınırlandırmaktadır. Vergilendirme yetkisinin sınırlandırılması ise, siyasi anlamda ulusal egemenliğin zayıflaması, iktisadi anlamda politika etkinliğinin azalması ve mali anlamda gelir kaybının ortaya çıkması sonuçlarını doğurmaktadır. Bunlar arasında en kısa sürede ve en fazla hissedilene şüphesiz oluşan gelir kayıplarıdır. Çünkü küreselleşme sürecinde ortaya çıkan vergi sorunları, ulusal vergi sistemlerinin temel yapı taşlarını yerinden oynatmaktadır.

Küreselleşmenin vergi sistemleri üzerinde meydana getirdiği sorunlar, bu sorunlara temel teşkil eden unsurlara bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Bu kapsamda, yetki aşınmasının yanı sıra teknik engellerden kaynaklanan sorunlar da bulunmaktadır. Ayrıca sorunların sadece ulusal vergi otoritelerini ilgilendirdiği iddiası da eksiktir. Küresel nitelikli vergi sorunları, oluşan kamusal gelir kaybına bağlı olarak ulusal vergi otoritelerini doğrudan, oluşan gelir kaybının ilave yükümlülüklerle karşılanması veya kamu hizmetlerinin kısılması halinde ise vergi ödeyicilerini dolaylı olarak etkileme özelliğine sahiptir. Kısacası, küreselleşmenin vergilendirme alanında oluşturduğu boşluklar, taraflar açısından önemli sakıncalar içermekte ve özellikle sürecin sağlıklı işleyişini sağlamak amacıyla kalıcı çözümlerin üretilmesini gerektirmektedir.

Küresel ekonomide birden fazla vergi otoritesinin yetki alanında faaliyet gösteren mükelleflerin “çifte vergilendirme” riskinden tam olarak nasıl korunacağı belirsizdir. Teknolojik ilerlemeler sayesinde değerlendirilebilir hale gelen “elektronik ticaret” in ve ulusal politik tercihlerle gündeme gelen sermaye hareketliliği kapsamında oluşan “finansal spekülasyonlar”ın nasıl vergilendirilebileceği ise tam bir muammadır. Çokuluslu şirketler tarafından vergi yükünün hafifletilmesi amacıyla girilen “transfer fiyatlandırması”nın nasıl engelleneceği de, teori ve uygulama yönünden önemli belirsizlikler taşımaktadır. Ayrıca ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlar başta olmak üzere hareketli üretim faktörlerini kendi iktidar alanlarına çekmek için giriştikleri “vergi rekabeti” nin ilerleyen dönemde ne şekilde sonuçlar oluşturacağı bilinmemektedir. Dolayısıyla taşıdıkları belirsizlikler nedeniyle anılan konuların, küreselleşme ile ilişkilendirilmesi ve düşünsel açıdan birer sorun olarak ele alınması acil bir ihtiyaç olarak karşımızda durmaktadır.

Küresel vergi sorunları, ulusal ve uluslararası vergisel sorunlardan önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Bu bağlamda, küresel vergi sorunları; küresel entegrasyon sürecinin gelişimi ile ortaya çıkan, tüm ekonomileri etkileme potansiyeli taşıyan, birbirlerini yeniden üretebilen ve küreselleşme sürecinin gelişimini sekteye uğratma riski içeren

sorunlar olarak görülmelidir. Dolayısıyla, sürecin sağlıklı işleyebilmesi ve gelişebilmesi açısından bu sorunların küresel işbirliği kapsamında “yönetişim” eksenli açılımlarla ele alınması gereklidir.

Küresel vergi sorunları arasında sayılan vergi rekabetinin bir “sorun” olarak tanımlanması görelidir. Çünkü küreselleşme sürecinde ulus devlet yapılanmasının refah devletinden rekabetçi devlete doğru evrilmesi kabul edilen bir dönüşüm iken, bu dönüşümün ulus devletin en önemli mali aracı olan vergilendirme üzerinden gerçekleşiyor olmasının neden sorun olarak tanımlandığını anlamak zordur. Vergi rekabetinin sorun olma özelliği, meydana getireceği sonuçların belirsizliğini hedef alıyor ve bu yönüyle düşünsel açıdan sorgulanıyorsa, kanaatimizce bunun teorik izah açısından kabulü mümkündür. Ancak yukarıda anılan çelişkili duruş ortadayken, fenomenin tümüyle “zararlı” olarak sunulması ve engelleme girişimlerine maruz bırakılması, ciddi bir yanılgıdır. İşte bu çalışmanın seçilme nedeni de, bu yanılgının ortaya konulmasıdır. Bu nedenle, çalışmanın başlığında ve içeriğinde “sorun” yerine “sorunsal” teriminin kullanılmış olması lafzi bir alışkanlıktan ziyade, bilinçli bir tercihtir.

Konu rekabet olduğunda ilk anda akla gelen algı, rekabetin bir tür **yarış** olduğu düşüncesidir. İrdelendiğinde ise, yaşananın bir **süreç** olduğu ve sürece birden fazla **aktörün**, arzulanan **ortak bir amaç** için **kazanma** motifiyle katıldığı gerçekliğine ulaşılmaktadır. Rekabet sürecinin kesintiye uğramaksızın, devam edebilmesi ise önemli bir beklentidir. Öyle ki, beşeriyetin sadece rekabete dayalı bir ilerleme izleyebileceğine olan inanç, antik dönemde “adonis” felsefesiyle önemli bir üne kavuşmuştur. Belki de, günümüzdeki rekabete olan sadakatin kökenlerini bu dönemde aramak gerekir. Rekabet anlayışını yücelten hakim ideolojinin, serbest piyasa anlayışına meşruiyet kazandırmada kullandığı rekabeti, “görünmez el” gibi metafizik bir kavramla açıklaması da bu açıdan önemlidir.

Piyasaların sağlıklı işleyişi açısından rekabetin, olmazsa olmaz bir işlev yerine getirdiği iddiası, hakim iktisadi yaklaşım içinde akla son derece uygundur. Ancak küreselleşme bağlamında piyasa mekanizması daha da genişlemekte ve rekabetin içeriğini de yeniden şekillendirmektedir. Ekonomilerin ulusal olarak yapılandırıldığı ilk dönemlerden bu yana, piyasa aktörlerinin yanı sıra kamusal ekonomilerin de birbirleriyle rekabet içinde olduğu bir gerçekliktir. Küreselleşme sürecinin özgünlüğü ise, bu rekabetin eksenini değiştirmesindedir. Küresel süreçte kamu ekonomileri artık piyasaya doğrudan müdahil olmak yerine, piyasalarının gücü ve yapısı çerçevesinde birbirleri ile rekabet etmektedir. Dolayısıyla ekonomiler arasındaki rekabet kamusal bir yaklaşımdan uzaklaştırılarak piyasacı bir yörengeye yerleştirilmektedir. Piyasanın genişlemesinden kastımız da budur. Bu bakımdan ülkelerin rekabet etmek maksadıyla kendi piyasalarını güçlendirme ve genişletmeye yönelik aldığı tedbirlerin, serbest rekabete aykırı olduğu gerekçesiyle engellenmeye çalışılması tam bir tutarsızlık ifadesidir. Bu nedenle, rekabet piyasalarda özel birimler arasında olduğunda iyidir,

ancak kamusal birimler arasında olduğunda kötüdür önermesi yersizdir. Kaldı ki, böyle bir önermenin çifte standart oluşturduğu ve rekabete atfedilen üstün özellikleri zedelediği de ortadadır.

Vergi rekabeti, taraf olanlar açısından ulusal hükümetlerin birbirlerine rakip olduğu, doğrudan yatırımlar olmak üzere hareketli üretim faktörlerinden rakiplere göre daha fazla pay alma mücadelesinin yaşandığı ve sonuçların taraflar açısından göreceli olduğu bir süreçtir. Sürecin zararlı ya da yararlı olarak addedilmesi, rekabetin kazanan ve kaybedenlerine göre değişmektedir. Bu nedenle, sadece bu özelliği dikkate alındığında bile, kavrama “zararlı” ön eki getirilmesi beyhudedir. Ancak böyle olmasına rağmen, liberal anlayışı benimseyen OECD, her türlü eleştiriyi görmezlikten gelerek “zararlı vergi rekabeti” kavramını kullanmakta ve engelleme girişimlerine öncülük etmektedir.

OECD'nin vergi rekabetini engelleme girişimi, liberal rekabet kuramı ve bu kuramın rekabete attığı işlevlerle tam bir çelişki içindedir. Vergi rekabeti, serbestlik paradigmasından beslenen küreselleşmenin ortaya çıkardığı doğal bir süreçtir. Ancak bu süreç, müdahaleciliği reddeden yaklaşımı benimseyenlerin **müdahaleleri** ile ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. İzah ve anlaşılabilirlik açısından, engelleme girişimlerinin hangi nedenlere dayandığı sorgulanmalı ve bunlara neden rekabeti yüceltenlerin öncülük ettiği derinlemesine incelenmelidir.

Çalışmada ortaya atılan ve ispatlamaya çalışılan iddia şu şekilde özetlenebilir:

“Vergi rekabeti, ulusal kalkınma stratejisi olma işlevine sahiptir ve gelişme yolunda olan Türkiye rekabetçi vergi politikaları izlemelidir”

Bu iddia kapsamında çalışma, tımdengelim yöntemine bağlı kalınarak aşağıdaki bölüm ve alt bölümler kapsamında şu şekilde kurgulanmıştır.

Birinci Bölüm’de, küresel vergi rekabetinin arka planını oluşturan küreselleşme süreci, genel hatlarıyla ele alınmış ve bu kapsamda; kavramsallaştırma sorunu başta olmak üzere, sürecin tarihsel gelişimi, ortaya konulan teorik yaklaşımlar, süreci meydana getiren dinamikler, sürecin ortaya çıkardığı aktörler ve sürecin toplumsal hayatta meydana getirdiği etkiler iktisadi, siyasi ve sosyo-kültürel boyutlarıyla incelenmiştir. Ardından sürecin meydana getirdiği etkiler ulus devlet alanına indirgenmiş ve bu alanın alt sistemi niteliğindeki kamu maliyesi alanındaki mevcut amaç ve araç bileşenlerini nasıl ve ne yönde dönüştürdüğü açıklanmıştır. Daha sonra ise, küreselleşme sürecinin kamu maliyesi alanında meydana getirdiği yenilikler sadece vergilendirme boyutuyla ele alınmış ve günümüzde küresel vergi sorunu olarak görülen; çifte vergilendirme, elektronik ticaretin vergilendirilmesi, transfer fiyatlandırması

ve finansal spekülasyonların vergilendirilmesi konularına değinilerek, bunlardan biri olarak görülen vergi rekabeti sorunsalının ele alınacağı ikinci bölüme geçilmiştir.

İkinci Bölüm’de, küresel vergi sorunu olarak ortaya atılan vergi rekabeti hakkında derinlemesine incelemeler yapmak amacıyla konu, öncelikle teorik boyutta ele alınmıştır. Bu bağlamda, vergi rekabeti kavramsal olarak ortaya konulmuş ve sahip olduğu unsurlar, hedef aldığı değişkenler, kullanılan araçlar, hakkında ortaya konulan yaklaşımlar ve geliştirilen teorik modeller çerçevesinde incelenmiştir. Ardından vergi rekabetinin küresel boyut içinde nasıl bir yere sahip olduğu belirlenmeye çalışılmış ve buna göre, küresel vergi rekabetinin göstergeleri ortaya konularak ulusal ekonomiler açısından ne tür sonuçlar doğurduğu araştırılmıştır. Bu bölümde son olarak, kavrama yerleştirilen “zararlı” ön ekinin kuramsal arka planı irdelenmiş ve OECD başta olmak üzere Avrupa Birliği kapsamında yürütülen engelleme girişimlerinin içeriği ve gelişimi hakkında bilgiler verilmiştir.

Üçüncü Bölüm’de ise, öncelikli olarak vergi rekabetini engelleme girişimlerinin liberal rekabet kuramıyla çelişkileri gösterilmek istenmiş ve engelleme girişimini üstlenen grupların durumu OECD ve Avrupa Birliği’nin tarihsel ve ideolojik konumu kapsamında ortaya konulmuştur. Ardından ortaya çıkan çelişkili durumun sorgulanması amacıyla engelleme girişimlerinin temel aldığı argümanlar sorgulanmış ve bunlara cevap olma niteliğinde çok sayıda alternatif argüman geliştirilerek bu girişimlerden özellikle OECD girişiminin derin tutarsızlıklar içerdiği gösterilmiştir. Daha sonra ise, küresel vergi rekabetinin “gelişmiş ve gelişmekte olan” ayrımı kapsamında ülke gruplarına göre ne gibi sonuçlar oluşturabileceği incelenmiş ve vergi rekabetinin iktisadi kalkınma için araç olma özelliği taşıyıp taşımadığı Türkiye açısından oluşan karşılıklı etkinin analizine imkan veren ekonometrik uygulamalarla test edilmiştir.

Birinci Bölüm

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE KAMU MALİYESİNDE YAŞANAN DEĞİŞİM

Küreselleşme, son yıllarda giderek artan ölçüde konuşulan ve yazılan bir konu haline gelmiştir. Gerçekten bu olgu, alışılabilir değerler sistemini etkilemekte ve bu bağlamda iktisadi hayat başta olmak üzere, ulusal ve uluslararası sistemin siyasi işleyişini ve toplumların sosyo-kültürel özelliklerini önemli bir dönüşüme uğratmaktadır. Etki alanı bu denli geniş ve adeta diğer tüm kavramların üstünde ayrıcalıklı bir konumu olan bu kavram, farklı çalışma alanlarındaki farklı konularda, değişik yöntemlerle analiz edilmekte ve ulaşılan sonuçların göreceliği ve sahip olunan bakış açısının da etkisiyle değişik şekillerde yorumlanabilmektedir.

Küreselleşme, bir yönüyle toplumsal ilişkilerin ulusal sınırları aşarak dünya geneline yayılmasını ifade eden bir süreçtir. Dinamik bir karakter taşıyan bu süreç, toplumsal yapının iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel boyutlarında etkili olmaktadır. Küreselleşmenin etkili olduğu bu boyutlar ise, birbirine eklenlidir. Bu bağlamda, sürecin herhangi bir boyutta oluşturduğu etkiye bağlı olarak meydana getirdiği değişim, diğer boyutlara kolaylıkla nüfuz edebilmektedir.

Toplumsal değerler sistemini ciddi bir dönüşüme uğratan küreselleşme süreci, kaçınılmaz olarak kamu maliyesi disiplini de etkilemekte ve bu disiplinin sahip olduğu kuram, kurum ve unsurlarda yaşanan dönüşümün sorgulanmasını gündeme getirmektedir. Kamu maliyesi disiplini içinde yaşanan değişim, doğrudan doğruya küreselleşmenin ulus devlet anlayışında meydana getirdiği değişimlerle ilgilidir. Çünkü kamu maliyesi disiplini, kuramsal çerçevenin içeriği yönünden ulus devlet paradigmasına bağlı olarak şekillenmektedir.

Bu bölümün amacı, küreselleşmenin mevcut ulus devlet anlayışında ve onun bir alt sistemi olma özelliği taşıyan kamu maliyesi disiplini içinde meydana getirdiği etkilerin tespitidir. Bu kapsamda, öncelikle yaşanan dönüşümün temel açıklayıcı değişkeni olma özelliği taşıyan küreselleşme süreci ele alınacak, daha sonra da küreselleşmenin ulus devlet ve kamu maliyesi disiplini ne yönde şekillendirdiği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Böylece ikinci bölümde incelenecek vergi rekabeti sorunsalını hedef alan ulusal politikaların nasıl bir mali sistem içerisinde şekillenmesi gerektiği konusuna açıklık kazandırılmış olacaktır.

I- KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN TANIMI, MAHİYETİ ve GELİŞİMİ

Küreselleşme sürecinin genel hatlarıyla ele alınacağı bu kısımda hedef, sürecin karakteristik özelliklerinin ortaya konulmasıdır. Bu hedef kapsamında aşağıda sırasıyla; küreselleşme kavramının ne anlama geldiği, tarihsel açıdan nasıl bir gelişim sergilediği, hangi kaynaklardan beslendiği, hangi aktörlerin sürecin gidişatında belirleyici olduğu ve küreselleşmenin iktisadi hayat başta olmak üzere siyasi ve sosyo-kültürel boyutlarda ne tür etkiler meydana getirdiği konuları incelenecektir.

A- Küreselleşme Kavramı

Küreselleşme kavramının işlevini daha iyi anlamak ve ona atfedilen çağrışımları daha iyi değerlendirebilmek için öncelikle kelime anlamı üzerinde durmak gerekmektedir. Her şeyden önce küreselleşme kavramındaki “-leşme” son eki küreselleşmenin bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Süreç ise “kendiliğinden” dolayısıyla “tabii”, daha ileri anlamda ise “durdurulamaz ve önlenemez” sıfatlarını çağrıştırmaktadır. Küreselleşme kavramının ikinci çağrışımı ise, küreselleşmenin toplumların çeşitli yönlerden benzeşmesi, yakınlaşması ve eşitlenmesini sağlayacağıdır. Diğer bir ifadeyle küresel olan her şey, yerkürede herkesi kucaklayacağına göre, küreselleşme kavramı küreselleşmenin insanlık için ortak bir değer taşıdığı anlamını çağrıştırmaktadır¹.

Küreselleşme kavramına yüklenen anlamlar ele alınırken dikkat edilmesi gereken ilk husus, küreselleşme ve uluslararasılaşma eğilimlerinin birbirine karıştırılmamasının gerekliliğidir². Uluslararasılaşma kavramı, ulusal ekonomilerin mal ve hizmet alışverişi, emek ve sermaye hareketleri yoluyla karşılıklı olarak birbirlerine açılması ve dünya pazarıyla ilişki kurması anlamında kullanılmaktadır. Buradaki çerçeve, ulusal ekonomilerin dış ilişkileri temeline dayanmaktadır. Küreselleşme kavramına gelince, bu kavram ulusal ekonomilerin tarihsel bir kategori olarak eridiği ve ulusal piyasaların dünya piyasasına entegre olduğu süreci anlatmaktadır. Dolayısıyla, uluslararasılaşma kavramı bir “açılma”, küreselleşme kavramı ise bir “entegrasyon” sürecini ifade etmektedir³.

Kronolojik olarak bakıldığında, akademik çevrelerde küreselleşme kavramını ilk olarak 1980’lerde “işletme ve finans” dallarının kullanmaya başladıkları, 1990’lardan sonra ise “sosyoloji”, “kültür ve medya çalışmaları”, “uluslararası ilişkiler”, “siyaset

¹ Cem Somel, “Az Gelişmişlik Perspektifinden Küreselleşme”, **Doğu-Batı**, Yıl:5, Sayı:18, Şubat-Mart-Nisan, 2002, s.142.

² Paul Hirst ve Grahame Thompson, **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Çev. Çağla Erdem ve Elif Yücel, Dost Kitabevi, Ankara, Eylül 1998, s.29.

³ Coşkun Adalı, **Günümüz Kapitalizmi ve Devleti Üzerine**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1997, s.62-63.

bilimi” gibi sosyal bilimlere ait bir çok disiplinin de bu kervana katıldıkları gözlenmiştir. Söz konusu disiplinlerin kavramı kendi perspektifleri çerçevesinde ele almaları sonucunda birbirinden çok farklı küreselleşme tanımları ortaya çıkmıştır. Taylor ve Flint’e göre bu küreselleşme analizleri sekiz farklı boyutu dile getirmektedirler⁴:

- **Ekonomik Küreselleşme:** Çokuluslu şirketlerin dünyanın her yerinde sermaye ve emek kullanan yeni “küresel üretim sistemleri”ne geçmesi.
- **Siyasal Küreselleşme:** “Serbest piyasa ekonomisi”, kamu harcamalarının kısılması, özelleştirmeyi öngören “neo-liberal” politikaların tüm dünyaya yayılması.
- **Sosyal Küreselleşme:** “Dünya toplumu” fikrinin yaygınlaşması, uluslararası sivil toplum hareketlerinin yaygınlaştığının düşünülmesi.
- **Teknolojik Küreselleşme:** Başta internet olmak üzere “bilgi teknolojileri”nin yaygınlaşması.
- **Finansal Küreselleşme:** “Dünya sermaye piyasaları”nın artan karşılıklı bağımlılıkları ve ortaklıklar kurmaları.
- **Coğrafi Küreselleşme:** Artan iletişim ve ulaşım imkanlarıyla oluşan “sınırsız dünya” fikri.
- **Kültürel Küreselleşme:** Başta Amerika olmak üzere Batılı kültürel değerlerin egemenliğinde tek boyutlu bir “dünya kültürü”nün oluşması ve “küresel ürünler”in tüketilmesi.
- **Ekolojik Küreselleşme:** Sınır tanımayan “küresel ekolojik sorunlar”ın ortaya çıkışı ve ortak eylem planı gereksinimi.

Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere, sosyal bilimler kapsamındaki hemen her disiplin, kendi uzmanlık alanı içinde küreselleşmenin farklı bir boyutunu ön plana çıkarmakta, dolayısıyla yapılan değerlendirme ve tanımlamalar çeşitlilik göstermektedir. Bir tanımlama ihtiyacı gündeme geldiğinde ise, çalışma alanının belirleyiciliği ve sahip olunan ideolojik bakış açısının etkisiyle kişisel tercihleri yansıtan subjektif karakterli tanımlamalar oluşmaktadır.

Kavramı tanımlamada baş gösteren diğer bir sıkıntı ise, süreci etkileyen değişkenlerin "birbirini üreten" bir özelliğe sahip olmasıdır. Dolayısıyla küreselleşme kavramı, kullanılış biçimine göre farklı değişkenlerin ve bu değişkenlerin etkileşimiyle

⁴ Burak Ülman, “Uzun Süreçte Küreselleşme: Bir Sihirli Kavramı Tarihteki Yerine Koyma Denemesi”, **Küreselleşme ve Ulus-Devlet** içinde, Der. Meryem Koray, Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, No:1, İstanbul, 2001, s.88-89.

oluşan sonuçların -ki bir çoğuna değişken özelliği yüklenebilir- tek bir kategoride ifadesi olarak karşımıza çıkabilmektedir. Örnek vermek gerekirse, iletişim teknolojilerinin gelişmesi, hava taşımacılığının yaygınlaşması, döviz spekülasyonlarının ve sınır ötesi sermaye hareketlerinin artması, kitle tüketiminin oluşturulması, global ısınmanın artması, genetik mühendisliğinin gelişmesi, çokuluslu şirketlerin güçlenmesi veya post-modernizm gibi değişkenlerle ilişkili, farklı anlamlara gelen tanımlamalar yapılabilmektedir. Kavramın bu şekilde birden çok anlamda kullanılması ise önemli bir anlam sorunu oluşturmakta ve düşünsel olarak “nedeni” “etkiden” ayırmakta; kimin tarafından, kime, niçin ve hangi etkiyle ne yapıldığını tahlil etmek için girilen her türlü çabayı belirsizleştirmektedir⁵.

Küreselleşme kavramı, farklı kriter ve unsurların subjektif seçimi ile tanımlandığından yapılan tanımlamalar kavrama farklı boyutlardan yaklaşmaktadır. Bu nedenle, genel kabul gören bir tanıma ulaşmak oldukça güçleşmektedir. Küreselleşme konusundaki kavramsal yaklaşımlara bakıldığında da, sahip olunan bakış açısı ve kullanılan kritere göre farklı, hatta birbirine tezat oluşturan tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. Scholte, kavrama yüklenen anlamların tarihsel süreç, kültürel çerçeve, sosyal konum, kişisel özellik ve siyasi tercih gibi kriterlere göre değiştiğine ve uluslararasılaşma, evrenselleşme, serbestleşme ve batılılaşma kavramları ile eşanlamli kullanımı sonucunda literatürde tam bir anlam kargaşası oluştuğuna dikkat çekmektedir⁶.

Küreselleşmenin hiç kimse tarafından yok sayılamayacağı ve küreselleşmeye değinmeyen hiçbir siyasal konuşmanın tam olmayacağını vurgulayan Giddens, küreselleşme konusunda yapılan tanımlamaların birçok yönüyle haklılık payı içerdiğini ve bunun küreselleşmenin çok boyutlu ve çok yönlü bir süreç olmasından ileri geldiğini belirtmektedir. Giddens’e göre⁷;

“Küreselleşme; tek bir süreç değil, karmaşık süreçlerin bir araya geldiği bir olgular kümesidir. Üstelik çelişkili ya da birbirine zıt etkenlerin devreye girdiği bir süreçtir. Çoğu insanın gözünde küreselleşme, basitçe gücün ya da etkinin yerel toplulukların “elinden alınıp” küresel arenaya aktarılmasından ibarettir. Böylece uluslar eskiden sahip oldukları ekonomik gücün bir kısmını kaybetmektedir. Fakat bunun zıt yönde bir sonucu da

⁵ Peter Marcuse, "The Language of Globalization", **Monthly Review**, Volume: 52, No:3, July-August 2000, s.17.

⁶ Jan Aart Scholte, "What is Globalization? The Definitional Issue-Again", **CSGR Working Paper**, No:109/02, December 2002, s.6-8.

⁷ Anthony Giddens, **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, Çev. Osman Akinhan, Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., İstanbul, Ocak 2000, s.25.

vardır. Şöyle ki; küreselleşme yalnızca yukarıya doğru değil, aynı zamanda yerel özerklik doğrultusunda yeni baskılar yaparak aşağıya doğru da inen bir süreçtir.”

Küreselleşmenin her türlü iktisadi faaliyetin bölgeler ve kıtalar arasında dolaşımını sağlayan ve sosyal ilişkilerin yapısında dönüşümler oluşturan bir süreç veya süreçler seti olarak ele alınması gerektiğini belirten Perranton ve arkadaşları, küreselleşmenin dört tür dönüşüm ile karakterize edilebileceğini öne sürmektedir. Bunlar⁸:

“- Sosyal, siyasal ve ekonomik faaliyetlerin ulusal sınırlar, bölgeler ve kıtalar arasında yayılımı,

- Ticaret, yatırım, sermaye, emek, kültür akımları sayesinde karşılıklı bağımlılığın artması ve yoğunlaşması,

- Ulaştırma ve iletişim sistemlerinin gelişimi sayesinde mal ve hizmetlerin, sermayenin, bilginin ve emeğin dünya ölçeğinde dolaşımının artması ve küresel faaliyet sürecinin hızlanması, ve

- Küresel faaliyet sürecinin hızlanması sayesinde, dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan bir olayın dünyanın başka yerlerinde de etki göstererek küresel bir olgu haline gelmesi” dir.

Küreselleşmenin "ne olmadığı" ndan yola çıkarak konuya farklı bir açıdan yaklaşan Gray ise, küreselleşmeye yüklenen anlamların ardında "delokalizasyon" adı verilen ve her türlü etkinliği yerel köken ve kültürden koparan temel bir fikir bulunduğunu belirtmektedir. Gray'e göre⁹;

“Küreselleşme, toplumsal faaliyetlerin yerel ölçekten çıkarak küresel çaplı olaylardan etkilendiği ve bu olayları etkilediği bir süreç olarak değerlendirilmeli ve yerel olguları kilometrelerce ötede ortaya çıkan olaylarla biçimlendirecek şekilde, uzak gerçeklikleri birbirine bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanmalıdır.”

Yapılan tanımlamalardan da görüleceği üzere, küreselleşmenin çok boyutlu bir kavram olması ve ele alınan kriterlerin subjektif özellik taşıması, küreselleşmenin genel kabul gören bir tanımının yapılması konusunda ciddi kısıtlar oluşturmaktadır. Diğer

⁸ Jonathan Perranton, David Goldblatt, David Held and Anthony McGrew, "Globalization of Economic Activity", **New Political Economy**, Vol.2, No.2, 1997, s.257-258.

⁹ John Gray, "Küreselleşme Ne Değildir?", **Turkishtime**, Sayı:6, Temmuz 2002. http://www.turkishtime.org/temmuz/44_1_tr.htm, (30.12.2003).

yandan, ileride görüleceği üzere küreselleşme hakkında sahip olunan olumlu ve olumsuz bakış açıları da tanımlara yansiyabildiğinden, söz konusu kısıtların aşılması daha da zorlaşmaktadır.

Tüm bu kısıtlara rağmen yine de genel anlamda bir tanım vermek gerekirse, küreselleşme; teknolojik ilerlemeler ve ulusal siyasi tercihler temelinden beslenen, toplumların ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel değerlerinde değişimler meydana getiren ve bunların karşılıklı etkileşim bağlamında ulusal sınırlar dışına taşarak dünya geneline yayıldığı bir süreçtir. Ulusal piyasa dinamiklerinin dünya piyasası dinamikleri tarafından belirlendiği bu süreç, çok sayıda aktör grubunun yer aldığı ve karmaşık ilişkilerin yaşandığı bir özellik göstermektedir.

B- Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi

Küreselleşmenin ne zaman başladığı ve tarihsel açıdan nasıl bir gelişim izlediğinin sağlıklı bir şekilde belirlenmesi için, dünya ekonomi tarihinin belirli dönemler itibarıyla incelenmesi gerekmektedir. Çünkü, günümüzde yaşanan küreselleşme olgusu genelde ekonomi yönü ön plana çıkan ve uluslararası iktisadi faaliyetler temelinde dayanan bir süreç olarak nitelendirilmektedir. Ancak küreselleşme paradigması, tarihsel açıdan belirli bir kırılma noktasına sahip değildir*. Bu nedenle, küreselleşmenin başlangıcı olarak gösterilebilen çok sayıda tarih ve olay bulunmaktadır. Diğer yandan, küreselleşme tanımlamalarında belirginleşen subjektif özellik ve tarihsel kesitlerin saptanmasında kullanılan değişik kriterler de, küreselleşmenin başlangıcı ve tarihsel gelişimi konusunda farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmaktadır¹⁰.

Küreselleşmenin başlangıcı konusundaki yaklaşımlar üç kategoride ele alınabilir:

Birinci yaklaşım, konuya çok geniş perspektiften bakmakta ve tarihte coğrafi olarak çok geniş alanlara yayılan Roma ve Çin gibi eski uygarlıkları küreselleşmenin ilk örnekleri olarak göstermektedir. Hatta bu yaklaşım içerisinde, küreselleşmenin insanlık tarihiyle başladığını iddia edenler de bulunmaktadır.

* Tarihte ortaya çıkan bir çok paradigma süreçte meydana gelen belirli bir kırılma noktasına sahiptir. Örneğin; Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkmasında 1765 yılında James Watt'ın buhar makinesini bulması, teknolojik açıdan; 1776 yılında Adam Smith'in "Milletlerin Zenginliği" adlı eseri, iktisat bilimi açısından; 1789 yılında yaşanan Fransız Devrimi ise siyasi gelişmeler açısından belirgin kırılma noktaları olma özelliğindedir. Bkz., Hüsnü Erkan, **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, 4.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Bilim Dizisi: 8, Doğu Matbaacılık, 1998, s.3.

¹⁰ Kevin H. O'Rourke ve Jeffrey G. Williamson, "When did Globalization Begin?", **NBER Working Paper Series**, No: 7632, April 2000, s.1-2.

Kısmen daha dar bir perspektife sahip olan **ikinci yaklaşım**, küreselleşmenin başlangıcı olarak tarıma dayalı sosyo-ekonomik yapı olan feodalitenin yıkıldığı, coğrafi keşiflerin başladığı ve sömürgeciliğin yaygınlaştığı 16. yüzyılı göstermektedir. Bu yaklaşım, küreselleşmeyi kapitalizmin gelişimine koşut bir süreç olarak değerlendirme eğilimindedir¹¹.

Üçüncü yaklaşım ise, küreselleşmenin 21. yüzyıla ait bir süreç olduğu ve uluslararasılaşma eğilimlerinden farklı olarak daha karmaşık süreçleri içerdiği üzerinde durmaktadır. Bu yaklaşım, küreselleşmenin ortaya çıkış noktası olarak enformasyon teknolojisindeki gelişmelerin yaşandığı 1980'li yılları temel almakta ve geniş coğrafi alana yayılmış ekonomik faaliyetlerin fonksiyonel entegrasyonuna işaret etmektedir¹².

Dünya ekonomi tarihini son iki yaklaşımdaki süreleri kapsayacak şekilde uzun dönemli bir bakış açısıyla ele alan Williamson ise, küreselleşmenin tarihsel gelişimini dört evrede incelemektedir¹³:

I. Evre: Anti-Küresel Merkantilist Sınırlama, 1492-1820: Coğrafi keşifler, önceki dönemlere oranla dünya ticaretinde bir patlama yaşanmasına neden olmuş ve dünya hasılatı içinde ticaretin payını gözle görülür bir şekilde artmıştır. Ancak, bu dönemde hakim olan merkantilist anlayış çerçevesinde, ülkelerin gümrük tarifleri ve tarife dışı engelleri artan şekilde kullanması, küresel entegrasyonun sağlanmasında ciddi sınırlamalar oluşturmuştur.

II. Evre: Birinci Küresel Yüzyıl, 1820-1913: Merkantilist anlayışın terk edilerek liberal anlayışın hakimiyet kazandığı bu dönem, geliştirilen üretim yöntemleri sayesinde üretim verimliliğinin arttığı ve taşıma maliyetlerindeki azalmalara bağlı olarak küresel dünya piyasalarının oluştuğu bir özellik taşımaktadır. Denizaşırı yatırımların arttığı bu dönemde, faktör ve finans piyasaları entegre hale gelmeye başlamıştır.

¹¹ Bu yaklaşıma paralel bir görüş Baskın Oran'a aittir. Oran, küreselleşmenin tarihsel gelişimini üç evrede ele almaktadır; 1490'larda itici gücü denizcilikteki gelişmeler olan ve sömürgecilikle sonuçlanan küreselleşme, birinci evre; 1890'larda sanayileşme ve meydana getirdiği gereksinimlerle başlayan ve emperyalizm ile sonuçlanan küreselleşme, ikinci evre; ve 1990'larda SSCB'nin yıkılmasıyla başlayan ve devam etmekte olan küreselleşme, üçüncü evreyi oluşturmaktadır. Bkz., Baskın Oran, "Hangi Küreselleşme?", **Küreselleşme ve Ulus Devlet** içinde, Der. Meryem Koray, Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, No:1, İstanbul, 2001, s.50.

¹² Miguel Angel Jimenez Godinez, "Küreselleşme Yeni Bir Olgu mu?", Çev. M.C.Yalçın, C. Demirbağ, N.Sonberk, **Sosyal Demokrat Değişim**, Sayı:12, 1999, s.59.

¹³ Jeffrey G. Williamson, "Winners and Losers Over Two Centuries of Globalization", **NBER Working Paper Series**, No: 9161, September 2002, s.2-7.

III. Evre: Küresel Gerileme, 1913-1950: I. ve II. Dünya Savaşı ile 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın yaşandığı bu dönemde ülkelerin izlediği korumacılık politikaları nedeniyle küresel entegrasyon sürecinde gerileme meydana gelmiştir.

IV. Evre: İkinci Küresel Yüzyıl, 1950-2003: II. Dünya Savaşı'ndan sonra küreselleşme yeniden hızlanmış ve 1913 öncesi yaşanan birinci küreselleşme sürecine niceliksel olarak benzese de, bu dönemden niteliksel olarak ayrılan yapı ve kurumların olduğu yeni bir dünya ekonomisi ortaya çıkmıştır.

Günümüzde ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesi ve bunun sonucunda oluşan yönetim sorununun, genel olarak II. Dünya savaşı'ndan sonra, özellikle 1960'larda ortaya çıktığı düşünülmektedir. Çünkü 1960 sonrası dönem, bir yandan çokuluslu şirket faaliyetlerinin ortaya çıktığı, bir yandan da uluslararası ticaretin hızla geliştiği bir dönemdir. Daha sonra, 1971-73 döneminde Bretton Woods yarı sabit döviz kuru rejiminin çöküşüyle birlikte, sermaye piyasaları hızla uluslararasılaşırken, uluslararası menkul kıymet yatırımlarının ve banka kredilerinin yaygınlaşma süreci de başlamıştır¹⁴. Bu süreç, uluslararası ekonomik ilişkilerin karmaşıklaşmasına katkıda bulunmuş, bütünleşmiş ve bağımlı bir dünya ekonomisinin gerçek anlamda küreselleştiğinin habercisi olmuştur.

C- Küreselleşme Konusundaki Teorik Yaklaşımlar

Literatürde küreselleşme konusundaki teorik yaklaşımlar; (1) küreselleşme taraftarları; **radikaller**, (2) küreselleşme karşıtları; **şüpheciler** ve (3) **dönüşümcüler** şeklinde üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Küreselleşme konusundaki argümanları farklı kriterlere dayandıran ve farklı dünya görüşüne sahip bu yaklaşımlar, doğal olarak ulaştıkları sonuçlar itibariyle de birbirinden ayrılmaktadır.

Radikallere göre, günümüzde küresel ekonomi gerçekten de sınır tanımayan bir özellik kazanmıştır. Gelişen teknoloji sayesinde bilgi ve sermaye akımları tüm dünya genelinde inanılmaz bir hızla gerçekleşebilmekte ve tüketiciler en kaliteli ürünlere en az maliyetle ulaşabilmektedir. Küresel piyasa önceki dönemlere göre çok daha gelişmiş düzeydedir ve uluslar eskiden sahip oldukları egemenliğin, siyasetçiler de olayları etkileme yeteneklerinin önemli bir kısmını kaybetmektedir. Ulus-devlet, küreselleşme sürecine paralel olarak önemini yitirmekte ve piyasa temeline dayalı bir dünya düzeni oluşmaktadır. Radikaller, küreselleşmenin karşı konulamaz bir süreç olduğunu ve sonuçlarının tüm yerkürede etkili olacağını ileri sürmektedir¹⁵.

¹⁴ Hirst ve Thompson, a.g.e., s.44.

¹⁵ Giddens, a.g.e., s.21-22.

Radikallerin küreselleşme sürecinde ulus-devlet anlayışının terk edilmesi gerektiği tezinin en önemli dayanak noktası, piyasa mekanizmasının hükümetlere göre daha rasyonel çalışmasıdır. Dolayısıyla, küresel piyasanın gelişimi toplumlar açısından daha yüksek bir kazanım sağlayacaktır. Ayrıca, ulus-devletler ulusal ölçekte belirli bir başarı sağlasa da, bu onların küresel ekonomiyi yönlendirebilecek güce sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Radikaller, küresel ekonominin doğası gereği yönetilemez olduğu ve dolayısıyla düzenleme projelerinin başarısız olacağını savunmaktadır¹⁶.

Radikallerin tam karşısında yer alan şüpheçiler, küreselleşmeye her yönüyle temkinli olarak yaklaşmaktadır. Şüpheçiler, ortaya attıkları iddialarda öncelikle küreselleşmenin yeni bir süreç olmadığını ileri sürmekte ve günümüzde yaşanan gelişmelerin yüz yıl öncesine benzer bir düzene geri dönüşten başka bir şey olmadığını savunmaktadır. Onlara göre küreselleşme, liberal uluslararası ekonominin mimarı olan birkaç gelişmiş ülke tarafından şekillendirilmektedir. Diğer yandan şüpheçiler, ekonomik faaliyetlerin dünya çapından ziyade yakın bölgeler ve ülkeler arasında gerçekleştiğini ileri sürmektedirler. Günümüzde Avrupa Birliği'ne üye ülkeler ticaretlerinin büyük kısmını kendi aralarında gerçekleştirmektedir. Aynı durum Asya-Pasifik ve Kuzey Amerika bölgeleri gibi belli başlı ticaret blokları için de geçerlidir. Şüpheçilerin en önemli iddialarından biri de, küreselleşme sürecinin ekonomik ve teknolojik gelişmeler sonucunda ortaya çıkmadığı, daha ziyade bir ideolojiye dayandığı şeklindedir¹⁷. Onlar için küreselleşme, refah devletini yok edecek minimal devlet ve hükümeti amaçlayan neo-liberal çevrelerin kullandığı basit bir terimdir.

Küreselleşme konusunda ilk iki yaklaşım arasında "üçüncü yol" arayışı olarak da gündeme gelen diğer yaklaşım ise dönüşümcüler olarak adlandırılmaktadır. Giddens'in de dahil olduğu bu grup, küreselleşmeyi modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişmelerin arkasındaki ana siyasal güç olarak görmektedir. Artık uluslararası ilişkiler ile iç ilişkiler arasında açık bir ayrım söz konusu değildir. Ekonomik anlamda bırakın yüz yıl öncesini, 30-40 yıl öncesinden bile çok farklı bir dönem yaşanmaktadır. Karşılıklı alınıp satılan malların miktarı 19. yüzyıla karşılaştırılamayacak kadar fazladır. Ama bundan daha da önemlisi, ekonominin giderek daha fazla bir şekilde hizmet sektörüne bağlı hale gelmesidir. Bilgi, eğlence, iletişim ve en önemlisi elektronik ve finans ekonomisi içeren hizmetler, ekonomideki en önemli sektörler haline gelmektedir. İletişim devrimi sayesinde anında haberleşme imkanına kavuştuğumuzdan bu yana, eski yapılar yıkılmaya, eski

¹⁶ Hirst ve Thompson, a.g.e, s.24.

¹⁷ Anthony Giddens, "Küreselleşmenin İkilemleri", Çev. M.C.Yalçın, **Sosyal Demokrat Değişim**, Sayı:12, s.56.

alışkanlıklar unutulmaya ve kültürler de diğer kültürlerle anında temas edebilmeye, karşılıklı etkileşime girmeye başlamıştır¹⁸.

Küreselleşme konusundaki yaklaşımlar, küreselleşme sürecinin sorgulanması ve sağladığı avantaj ve dezavantajların değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Aşağıdaki tabloda bu üç yaklaşımın belirli bazı kritik noktalarda küreselleşme konusundaki bakış açıları karşılaştırmalı olarak izlenebilmektedir.

Tablo 1: Küreselleşme Konusundaki Yaklaşımların Karşılaştırılması

	Radikaller	Şüpheciler	Dönüşümcüler
Küresel ekonominin genel karakteristik özellikleri nelerdir?	<ul style="list-style-type: none">- Küresel kapitalizm.- Coğrafi engellerin aşılması.- Küresel kültür.- Küresel sivil toplum.	<ul style="list-style-type: none">- Dünya 1890'lara kıyasla daha az birbirine bağımlıdır.	<ul style="list-style-type: none">- Sektörler arası karşılıklı bağımlılık güçlenmiş ve daha geniş bölgelere yayılmıştır.
Küreselleşmenin sürükleyici güçleri nelerdir?	<ul style="list-style-type: none">- Kapitalizm ve teknoloji.	<ul style="list-style-type: none">- Devletler ve piyasalar.	<ul style="list-style-type: none">- Materyal çokluğu ve artan karmaşıklık.
Ulus-devlete neler oluyor?	<ul style="list-style-type: none">- Zayıflıyor ve yıpranıyor.	<ul style="list-style-type: none">- Yeniden güçleniyor ve önemli hale geliyor.	<ul style="list-style-type: none">- Ulus-devlet değişiyor.- Artık dünya ölçeğinde tek aktör değil.
Küreselleşmeyi nasıl değerlendiriyorlar?	<ul style="list-style-type: none">- Tüm insan aktivitelerini yeniden yapılandırıyor	<ul style="list-style-type: none">- Uluslararasılaşma ve bölgeselleşme.	<ul style="list-style-type: none">- Bölgeler arası ilişkileri yeniden yapılandırıyor ve karmaşıklaştırıyor.
Gelecek dünya beklentisi nedir?	<ul style="list-style-type: none">- Küresel toplum	<ul style="list-style-type: none">- Bölgesel bloklar ve medeniyetler çatışması.	<ul style="list-style-type: none">- Küresel parçalanma ve bütünleşme.
Temel argümanları nelerdir?	<ul style="list-style-type: none">- Ulus-devlet tarih olmuştur.	<ul style="list-style-type: none">- Uluslararasılaşma ulus devletlerin kabulü ve desteğine bağlıdır.	<ul style="list-style-type: none">- Küreselleşme devlet gücünü ve dünya siyasetin dönüşüme uğrattırıyor.

Kaynak: David Held, Anthony McGrew, David Goldblatt ve Jonathan Perraton, **Global Transformations: Politics, Economics and Cultures**, Polity Press, Cambridge, 1999, s.10.

Görüleceği üzere, radikaller ve şüphecilerin küreselleşme konusundaki tezleri birbirine tamamen zıt konumdadır. Bu görüşler, küreselleşmenin tarihsel gelişiminden küresel ekonominin genel özelliklerine, ulus-devletin konumundan gelecek dünya beklentisine kadar farklı argümanlara sahiptir. Diğer yandan, bu iki yaklaşım arasında yer alan ve her iki görüşün de adeta haklı yönlerinin olduğunu ön plana çıkaran dönüşümcüler, küreselleşme konusundaki yaklaşımlarını yaşanmakta olan dönüşüm temeline dayandırmaktadır.

¹⁸ Veysel Bozkurt, "Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar", **Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 2, Nisan 2000. <http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi>, (12.02.2004)

D- Küreselleşmenin Dinamikleri

Toplumsal hayatın hemen her alanında etkili olan ve oldukça karmaşık ilişkilerin söz konusu olduğu küreselleşme süreci, farklı kaynaklardan beslenmektedir. Küreselleşme sürecinin gelişimi açısından hayati bir önem taşıyan ve sürecin işleyişine dinamik bir karakter kazandıran bu kaynaklar, küreselleşmenin dinamikleri olarak ele alınmaktadır.

Küreselleşme dinamikleri, belirleyici olma özelliği yönüyle “**teknolojik ilerlemeler**” ve “**politik tercihler**” olarak iki ana ekseninde ele alınabilir. Mal ve hizmetlerin taşınma maliyetlerini azaltan ve bilgiye erişim olanaklarını arttıran teknolojik ilerlemeler küresel ortamda yeni fırsatlar oluşturmaktadır. Dolayısıyla, teknolojik ilerlemeler bireysel ve toplumsal tercihleri oluşturduğu fırsatları değerlendirmeye yönlendirmede önem derecesi yüksek bir belirleyici olmaktadır. Ülkelerin belirli amaçlar doğrultusunda yöneldiği politik tercihler de, sürecin gelişiminde özel bir öneme sahiptir. Çünkü, kamusal politikalar küresel ekonomik entegrasyonun hızını ve karakterini önemli ölçüde etkileyebilmektedir¹⁹.

1- Teknolojik İlerlemeler

Teknolojik ilerlemeler, sadece ulusal refahın yükseltilmesinin bir yolu olarak değil, insanların daha önce hiç yapılmamış şeyleri yapabilmeleri için olanak sağlayan niteliği ile önem taşımaktadır. İktisadi literatürde ekonomik sistemler başta olmak üzere sosyal ve siyasal sistemlerde yaşanan dönüşüme kaynaklık eden temel değişimin teknolojik ilerlemeler olduğu savunulmaktadır²⁰. Bu bağlamda, toplumsal hayatın gelişimi yönünden teknolojik ilerlemelerin hayati bir önem taşıdığı söylenebilir.

Günümüzde yaygın olan eğilim, küreselleşmenin teknolojik ilerlemelerle yakın ilişkisi olduğu yönündedir. Esasen toplumsal süreçleri sadece teknolojiye indirgemek aşırı basitleştirme olsa da, teknolojik determinizme yönelik eleştirileri* saklı tutmak koşuluyla, teknolojinin küreselleşme üzerindeki etkisini inkar etmek de mümkün değildir. Özellikle 1980’li yıllardan bu yana enformasyon teknolojilerinin yaygınlık kazanması, mekansal uzaklıktan kaynaklanan farklılıkların ortadan kalktığı bir dünya düzeninin oluşumuna katkıda bulunmuştur. Küreselleşme sürecinde bu durum, ilk

¹⁹ Michael Mussa, “Factors Driving Global Economic Integration”, **Global Economic Integration: Opportunities and Challenges** içinde, Federal Reserve Bank of Kansas City, Wyoming, 24-26 August 2000, s.10.

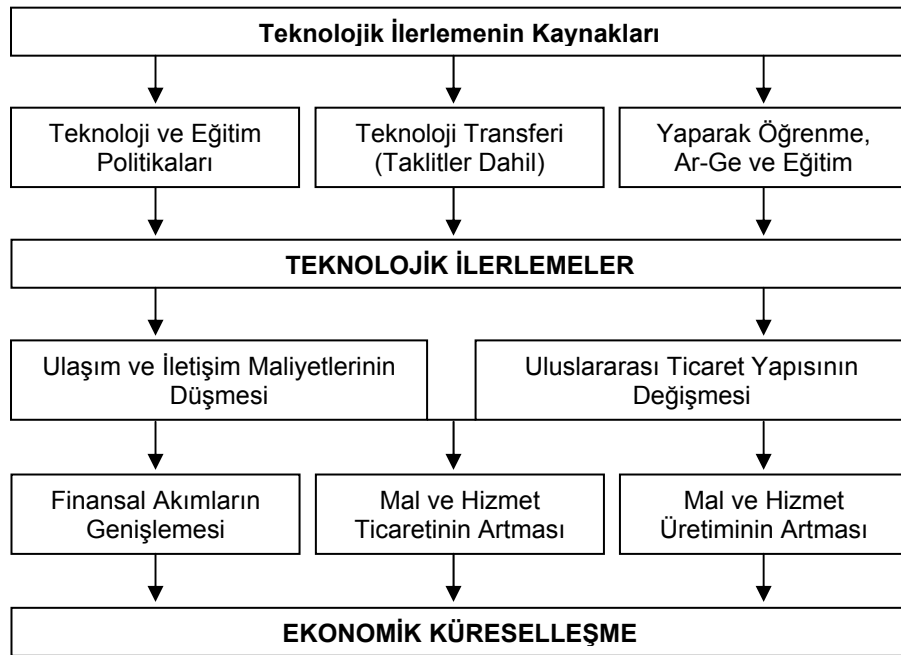
²⁰ Chris Freeman ve Luc Soete, **Yenilik İktisadi**, Çev. Ergun Türkcan, TÜBİTAK Yayınları-Akademik Dizi 2, Birinci Basım, Ankara, Temmuz 2003, s.2-3.

* Küreselleşme literatüründe teknolojik determinizme yönelik çok sayıda eleştiri bulunmaktadır. Bunlar içerisinde teknolojik gelişmelerin toplumları belirli bir politikayı izlemeye zorlayan asli ve nihai bir fonksiyonu olmadığı yönündeki eleştiri, kanaatimizce en önemlisidir. Bkz., Somel, a.g.m., s.143.

olarak finans piyasaları üzerinde etkili olmuş ve giderek uluslararası ticaret ve üretim faaliyetlerini de kapsayan geniş bir alana yayılmıştır.

Teknoloji, küreselleşme sürecinde yeterli koşul değil ise de, sürecin ortaya çıkışında belirleyici bir özelliğe sahiptir. Günümüzde giderek ucuzlayarak yaygınlık kazanan enformasyon teknolojileri, uluslararası etkileşim sürecinde önemli bir dönüşüm oluşturmakta ve özellikle ekonomik faaliyetlerin küresel boyuta yayılmasını sağlamaktadır. Teknolojik ilerlemelerin kaynakları ve sonuçları aşağıdaki şekil yardımıyla izlenebilir.

Şekil 1: Küreselleşmenin Teknolojik Boyutu

Kaynak: Aykut Kibritçioğlu, "Technological Developments and Their Effects on World Trade: Any Implications for Governments?", **International Conference on The Political Economy of Globalization-The New Identify of State in 21.Century**, Istanbul, November 25-27, 1998, s.3'den oluşturulmuştur.

Teknolojik ilerleme, genel anlamda üretim süreci, organizasyon yapısı, ürün kalitesi ve pazarlama alanlarındaki bilgi ve deneyimlerin birikimi şeklinde tanımlanabilir. Bu anlamda teknolojik ilerleme, teknoloji düzeyindeki gelişmeleri kapsamaktadır²¹. Teknolojik ilerlemeler, sahip olduğu dinamik yapı ve diğer alanlar üzerinde meydana getirdiği etkilere bağlı olarak küreselleşme sürecini hızlandıran bir özelliğe sahiptir.

²¹ Aykut Kibritçioğlu, "Technological Developments and Their Effects on World Trade: Any Implications for Governments?", **International Conference on The Political Economy of Globalization-The New Identify of State in 21.Century**, Istanbul, November 25-27, 1998, s.4.

Ekonomik küreselleşme sürecinin lokomotif konumunda bulunan teknolojik ilerlemeler, üç temel kaynaktan beslenmektedir. Bunlardan birincisi, ulusal hükümetlerin makro amaçlara ulaşma gayesiyle izledikleri teknoloji ve eğitim politikalarıdır. Bu politikalar sayesinde ülkeler gerek sahip olunan teknoloji düzeyinin yükseltilmesi, gerekse teknolojik buluşlar yoluyla yeni teknolojilerin oluşturulmasını hedeflemektedir. Bu açıdan yeni buluşların da teknolojik ilerlemeler içerisinde yer aldığı belirtilmelidir. İkinci kaynak ise, teknoloji transferi yoluyla gerçekleşmektedir. Teknoloji transferi, üretim sürecinde kullanılan daha ileri bir teknolojinin satın alma veya yabancı sermaye yatırımları aracılığıyla ülke ekonomisine girmesidir. Taklitler de bir çeşit teknoloji transferi olarak değerlendirilebilir. Teknolojik gelişmelerin üçüncü kaynağı, firmalar tarafından gerçekleştirilen araştırma-geliştirme ve eğitim faaliyetleridir. Ayrıca mevcut teknolojik düzeyin geliştirilmesinde adeta bir tür sınama-yanılma yöntemi olarak nitelendirilen “yaparak öğrenme” faaliyetleri de bu kapsamda yer almaktadır.

Teknolojik ilerlemelerin ekonomik alanda meydana getirdiği en önemli etkiler, ulaşım ve iletişim maliyetlerinin önemli ölçüde azalması ve uluslararası ticaret yapısının değişmesidir. Teknolojik ilerlemeler sayesinde 1920-90 arası dönemde okyanus ötesi taşıma maliyetleri ortalaması ton başına 95 dolardan 29 dolara düşmüştür. Aynı dönemde bir millik havayolu ulaşım maliyeti ortalaması kişi başına 0.68 dolardan 0.11 dolara inmiştir. Ayrıca, teknolojik ilerleme ve yenilikler, iletişim maliyetlerini de hızlı bir şekilde düşürmüştür. 1920-90 arası dönemde New York-Londra arasındaki üç dakikalık bir telefon görüşmesinin maliyeti 244.65 dolardan 3.32 dolara inmiştir. Faks ve internet donanımları sayesinde iletişim imkanları geçmiş dönemlerle mukayese edilemeyecek oranda genişlemiştir. Diğer yandan, önceki dönemlerde uluslararası ticarete konu olmayan ekonomik ömrü kısa olan çabuk bozulma özelliğine sahip ürünler, dondurucu teknolojisi ve jet kargo taşımacılığındaki gelişmeler sayesinde uluslararası nitelik kazanmıştır²².

Ulaşım ve iletişim maliyetlerinde görülen azalışlar ve uluslararası ticaret yapısında meydana gelen gelişmeler, başta finansal akımlar olmak üzere uluslararası ticaret hacminin ve uluslararası üretim faaliyetlerinin küresel ölçüde genişlemesini sağlamıştır. Diğer yandan ülkelerin izledikleri liberal politikalar da bu sürece önemli katkılar sağlamış ve küreselleşmenin ekonomik alana yayılmasında etkili olmuştur.

²² Jeffrey A. Frankel, “Globalization of the Economy”, **NBER Working Paper**, No:7858, August, 2000, s.2-3.

2- Politik Tercihler

Ulusal hükümetlerin politik tercihleri de, küreselleşme sürecinin gelişimini etkileyen önemli bir faktördür. Ulusal politik tercihler, teknolojik ilerlemelerden farklı olarak, küreselleşmenin özellikle mekan boyutlu gelişiminde etkili olmaktadır. Ulusal politik tercihleri belirleyen unsurlar ise, ulusal hükümetlerin sahip olduğu siyasi özelliklere bağlı olarak içten ve küresel platformda hakimiyet kazanan siyasi paradigmaya bağlı olarak dıştan gelebilmektedir. Sürecin gelişiminde politik tercihleri belirleyebilme kabiliyeti açısından dış unsurlar önem kazanmaktadır. Çünkü, günümüzde farklı siyasi özelliklere sahip olanlar dahil, ulusal hükümetlerin çoğu çeşitli dış belirleyicilerin etkisiyle “marjinalleşme kaygısı” taşımakta ve sürece uyumlu politik tercihlerde bulunmaya özen göstermektedir*.

Ulusal hükümetlerin küreselleşme sürecinde yöneldiği politik tercihlerin ana ekseninde ise, 1980’li yıllarda ortaya çıkarak kısa sürede hakim paradigmaya dönüşen liberalizasyon uygulamaları yer almaktadır. Her türlü uluslararası iktisadi faaliyetin serbestleştirilmesi temeline dayanan bu uygulamalar, ulus devletler açısından küreselleşen dünya ekonomisine entegre olma girişimi olarak değerlendirilebilir²³. Dolayısıyla, siyasi bir tercih olmaları yönüyle ele alındığında, liberalizasyon uygulamalarının küreselleşme sürecinin gelişiminde önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

Liberalizasyon uygulamaları ticari faaliyetlerin serbestleşmesini hedef alan “ticari liberalizasyon” ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesine odaklanan “finansal liberalizasyon” şeklinde iki grupta incelenmektedir. Uluslararasılaşma eğilimlerinin temelini oluşturan ticari liberalizasyona kıyasla, özellikle finansal liberalizasyon, günümüzde iktisadi entegrasyon süreci olarak ifade edilen küreselleşmenin en önemli göstergesi şeklinde değerlendirilmektedir.

Finansal liberalizasyon, sermaye hareketleri ve döviz kontrolleri üzerinde hükümet müdahalelerinin azaltılması veya tamamen kaldırılması şeklinde tanımlanabilir. Bu bağlamda; mevzuatın yeniden düzenlenmesi, uluslararası para ve sermaye giriş-çıkışlarının hukuki olarak serbestleştirilmesi, döviz kurları ve faiz oranları üzerindeki devlet denetiminin gevşetilmesi, kredi sözleşmeleri üzerindeki engellerin

* Günümüzde planlı ekonomik anlayışı benimseyen Çin’in küresel platformda izlediği liberal politikalar, bu duruma somut örnek olma özelliğindedir.

²³ Fevzi Devrim ve Asuman Altay, “Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerde Finans Piyasalarının Gelişimi ve Kamu Müdahalesi”, **Prof.Dr. Nezihe Sönmez’e Armağan** içinde, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1997, s.213.

kaldırılması, finansal işlemler üzerindeki vergi ve diğer yükümlülüklerin azaltılması veya tamamen kaldırılması gibi uygulamaları içermektedir²⁴.

Finansal liberalizasyon uygulamaları, 1970'li yıllarda öncelikle gelişmiş ülkelerde başlamıştır. Bu kapsamda, 1973'de Almanya, Kanada, İsveç uluslararası sermaye hareketlerine ilişkin bütün sınırlamaları kaldırmış, bunları 1974 yılında ABD, 1979'da İngiltere, 1980'de Japonya daha sonra ise İtalya, Fransa, ve diğer Avrupa Birliği üyesi ülkeler izlemiştir. Ardından benzer politikalar özellikle IMF ve Dünya Bankası aracılığı ile GOÜ'lerde de yaygınlaşmış ve 1980'li yıllar finansal liberalizasyon politikalarının yaygınlık kazandığı yıllar olmuştur²⁵. Bu dönemde belirgin bir unsur olarak öne çıkan bu politikalarının dünya ölçeğinde kabul görmesi, küresel piyasaların gelişiminde çok önemli bir rol oynamıştır. Çünkü, ulusal hükümetlerin politik tercihleri, liberalizasyon uygulamaları sayesinde küreselleşme sürecine destek veren dinamik bir araç özelliği kazanmıştır.

E- Küreselleşme Sürecinde Yer Alan Aktörler

Küreselleşme, çeşitli alanlarda dünyayı etkileyen ve uluslararası yapıyı önemli ölçüde değiştiren bir süreç olarak karşımızdadır. Bu süreçte bir çok siyasi, iktisadi ve sosyal etkinlik, kapsam bakımından küresel ölçeğe yayılmakta, devlet ve toplumlar içinde ve arasındaki etkileşim sayesinde karşılıklı bağıllık ve bağımlılık artmaktadır. Diğer yandan, ülke sınırlarının tayin edilmişliği esasına dayanan ulus-devletlerin, üstesinden gelmesi gereken sorunlar çoğalmakta ve ulusal sınırları aşan bir "dünya toplumu" oluşturma isteği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla küreselleşme öncesi dönemin temel aktörü konumundaki ulus-devletler, günümüz küresel toplumunu ilgilendiren konularda kararalma gücüne sahip yegane aktörler konumundan uzaklaştırmakta, sahip oldukları bu gücü sürecin ortaya çıkardığı yeni aktörlerle paylaşmak durumunda kalmaktadır. Diğer bir deyişle, ulus-devletlerin yönetimde tek ve egemen güç olduğu ulusal ekonomi önceliklerinin yerini, küresel önceliklerin temsil edildiği bir dünya ekonomik sistemi almaktadır.

Küresel dünya düzeninde yeni aktörlerin ortaya çıkmasının bir çok nedeni vardır. Ancak bunlar arasındaki en önemli neden, sürecin meydana getirdiği küresel karakterli sorunlardır. Küresel sorunlar, sistemi salt devlet odaklı olmaktan çıkartmakta ve doğası gereği "yönetişim" temeline dayanmaktadır. Yönetişim ise, yönetmek ve yönetimden farklı olarak, ortak sorun, konu ve çıkarlar karşısında resmi ve özel kuruluşların birlikte

²⁴ Devrim ve Altay, a.g.m., s.213.

²⁵ Ali Alp, **Uluslararası Mali Piyasalardaki Gelişmeler ve Türkiye**, Mart Matbaacılık, Ankara, Aralık 2002, s.58.

hareket etmeleri şeklinde tanımlanmaktadır²⁶. Bu anlamda yönetişimin küresel düzlemde açılımı, uluslararası alanda yer alan aktörlerin sistemin kararalma mekanizmasına katılımı olmaktadır.

Günümüzde küreselleşme sürecinde oluşan sistemin kararalma mekanizmasını etkileyebilme gücüne sahip dört aktör grubu bulunmaktadır. Bunlar; (1) ulus-devletler, (2) çokuluslu şirketler, (3) uluslararası kurumlar ve (4) hükümet-dışı kuruluşlardır. Valaskakis, süreçteki aktör gruplarını, kararalma mekanizmasını etkileyebilme gücüne göre "önemini yitirenler" ve "önem kazananlar" şeklinde ikiye ayırmakta ve ulus-devletler dışındaki tüm aktörleri ikinci gruba dahil etmektedir²⁷. Süreçte yer alan bu aktörler, kullandıkları yöntemler ve sahip oldukları özellikler açısından farklılık gösterse de, alınan kararlarda etkili olmaya ve sistemi kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmaktadır. Ayrıca, sürecin doğası gereği aktörler arası etkileşimler yaşanmakta ve küresel sorunları katılımcı demokrasinin geçerli olduğu küresel bir bakış açısıyla ele alma zorunluluğu oluşmaktadır.

1- Ulus Devletler

Küreselleşme öncesi dönemdeki uluslararası ilişkilerin temel aktörü ulus devletlerdir. Ulus devletler, uluslararası alanda kararalma gücünü temsil eden bu özelliklerini Avrupa'da yaşanan Otuz Yıl Savaşları sonrasında 1648 yılında imzalanan Westphalia Antlaşması ile kazanmışlar ve karşılıklı olarak birbirlerinin içişlerine karışmama taahhüdünde bulunmuşlardır. Bu anlaşmayla kurulan bağımsız devletler sisteminin uzunca bir süre hakim olduğu dönemde ulus devletler ortaya çıkan uluslararası sorunları karşılıklı müzakere ve işbirliği yoluyla çözümleme esasına bağlı kalmışlardır²⁸. Ayrıca bu anlayışın geçerli olduğu süre içinde yapılan birçok uluslararası işbirliği müzakeresinde, 1945 Birleşmiş Milletler teşkilatında olduğu gibi, uluslararası ilişkileri belirleyen temel aktörlerin ulus devletler olduğu açıkça kabul edilmiştir.

Uluslararası ilişkiler sisteminin adeta devletler arası ilişkiler sistemi olarak işlediği bu dönemde, ulus devletler ülke içinde ulusal egemenliğin kullanımı konusunda tek güç olarak işlev görmüşlerdir. Demokratik işleyişin geçerli olduğu birçok ülkede yasama, yürütme ve yargı faaliyetlerinin icrasını üstlenen devlet kurumu, ülke içinde en üst siyasi otorite olma özelliğine sahip olmuş ve toplumsal hayatın düzenlenmesinde çeşitli görevler yerine getirmiştir. Diğer yandan, uluslararası hukuk açısından birbirlerine eşit

²⁶ Mim Kemal Öke, **Küresel Toplum**, Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları No:26, Ankara, 2001, s.13.

²⁷ Kimon Valaskakis, "Globalization as Theatre", **International Social Science Journal**, Vol:51, Issue:160, June 1999, s.155-156.

²⁸ Daniel Philpott, "Westphalia, Authority, and International Society", **Political Studies**, Vol. XLVII, 1999, s.566.

konumlarıyla, karşılıklı ödün prensibi çerçevesinde uluslararası ilişkilerde bulunan ulus devletler işbirliği ve müzakere yoluyla ortak sorunları çözümlene yoluna gitmişlerdir.

Günümüzde küreselleşme, uluslararası ilişkiler sistemini derinden etkilemekte ve bu alanda önemli dönüşümlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Uluslararası ilişkiler alanında yaşanan dönüşümü teknolojik ilerlemelere bağlayan Rosenau'ya göre, teknolojideki ilerlemeler, dünya politikasını etkileyen yeni kuruluşların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu gelişmeler sonucunda dünya ile ilgili siyasi kararlar, sadece devletler arası ilişkiler yoluyla değil, birden çok aktör grubunun bulunduğu ve çok daha karmaşık ilişkilerin yaşandığı bir ortamda alınmaktadır. Dolayısıyla, bu gelişmeler sonucunda 400 yıldır süregelen ulus devlet sistemi de büyük bir dönüşüme uğramaktadır²⁹.

Küreselleşme sürecinde ulus devletler, dönüşüme uğruyor olsalar da, geçmiş dönemdeki uluslararası sistemden gelen konumlarıyla, halen sürecin en önemli aktörlerindedir. Bu kapsamda, ulus devletlerin geçmişten aldıkları mirasla küreselleşme sürecini şekillendirebildikleri ve küresel kararalma sürecinde etkili oldukları söylenebilir. Ancak, her ulus devletin sistemi etkileyebilme yeteneğinin eş değer olmayışı, ulus devletin küresel kararalma sürecindeki rolü konusunda dikkate alınması gereken önemli bir hususu oluşturmaktadır.

Günümüzde uluslararası sisteminde hiyerarşik bir yapı söz konusudur. Bu hiyerarşik yapının üst kısmında, dünya ekonomisinin gidişatını ekonomik güçlerinin büyüklüğü ile belirleyen, sistemin işleyişini belirleyecek kuralları koyan, yönetim ve denetim işlevini gerçekleştiren gelişmiş ülkeler bulunmaktadır. Bu ülkeler dışında kalan geri kalmış, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ise, sistemi etkileyebilme güçleri tartışma konusu olan ve hiyerarşik yapının alt kısmında yer alan ülkelerdir. Literatürde uluslararası sistemde yer alan bu hiyerarşik yapıyı vurgulamak için genellikle merkez ve çevre ülkeler şeklinde ikili bir ayırım yapılmaktadır.

Küreselleşme sürecinde merkez ve çevre ülkeler arasında yeni bir uluslararası ilişkiler sisteminin kurulması ihtiyacı gündeme gelmektedir. Günümüzde merkez ve çevre ülkeler arasındaki ilişkiler beş temel akımda toplanmaktadır. Bunlar; merkez ülkelerden çevre ülkelere (1) hizmetler, (2) teknoloji, (3) sermaye akımları, çevre ülkelerden merkez ülkelere (4) hammadde akımları ve iki ülke grubu arasında karşılıklı olarak gerçekleşen (5) sanayi malları akımıdır. Küreselleşme, tüm bu akımların önündeki engellerin kaldırılması olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla, ilişkilerin yeniden

²⁹ Rana Eşkinat, **Küreselleşme ve Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1036, Eskişehir, Haziran 1998, s.43-44.

tarif edilmesi ve yönetilmesi gerekmektedir³⁰. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi, küresel ölçekli ekonomik faaliyetlerin kontrolü, sadece ulus devletlerin devam eden yönetim rolleriyle ilgili olmayıp, yönetim temeline dayanmaktadır.

Yönetim alanında işbirliği olarak da ele alınabilecek yönetim anlayışının benimsenmesi ise, ulusal temelli etkileşimleri yeni bir güç düzeyine yükseltmektedir. Piyasalar küreselleştikçe uluslararası ekonomik sistem toplumsal yerleşikten çıkmakta ve özerkleşmektedir. Kamu otoritelerinin ulusal ölçekli politikaları, bunların hareket alanındaki uluslararası belirleyicileri hesaba katmak zorunda kalmaktadır. Bu durum, bağımlılık düzeyini arttırmakta ve ulusal düzeyin, uluslararası düzey tarafından içerilmesi ve dönüştürülmesine neden olmaktadır³¹. Dolayısıyla, küresel bir ekonomide kamu otoriteleri, sistemi etkileyebilme kabiliyetine sahip ekonomik aktörler arasındaki sistemli bağımlılığın üstesinden gelebilmek amacıyla düzenleyici girişimleri birleştiren ve koordine eden politikalar izlemek durumundadır. Diğer bir deyişle, kamu otoriteleri alışlagelmiş hakim devlet anlayışından ödün vermekte ve sahip oldukları yetkileri sistemin oluşturduğu diğer aktörlerle paylaşmak zorunda kalmaktadır.

Küreselleşme, ulus devletin ekonomideki yerinin yeniden belirlenmesi tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. Küreselleşme liberal ekonomik düzenin uluslararası bir yansıması olarak nitelendirilebilir. Bu nedenle son yirmi yılda küreselleşme ile birlikte devletin ekonomide mal ve hizmet üretiminden çekilmesi ve sosyal devlet işlevlerinin sınırlanması talep edilmekte ve ulus devletler kendi ülkeleri içinde günün koşullarına uyum sağlamaya yönelik olarak bazı ekonomik reformlar yapma ihtiyacı duymaktadır. Sachs'a göre bu reformlar; uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi, döviz kurunun konvertibl hale getirilmesi, ekonomik büyümenin özel girişim temeline dayandırılması, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, IMF ve WB gibi uluslararası kuruluşlarla işbirliğine gidilmesi gibi konularda yapılmaktadır³².

Sonuç olarak, ulus devlet halen gerek ulusal, gerekse uluslararası ölçekte önemli olmakla birlikte, herşeyi belirleyen tek aktör konumunda da değildir. Halen varlığını sürdürmekle birlikte, küreselleşme öncesi dönemde olduğu kadar egemen ve bağımsız da değildir. Bu açıdan bakıldığında, mülkiyet temeline dayalı geleneksel ulus devlet anlayışının giderek aşınmakta olduğu söylenebilir. Bu, küreselleşme sürecinde ulus devletin tamamen ortadan kalkacağı şeklinde yorumlanmamalıdır. Günümüzde her ne kadar küreselleşme hakim bir özelliğe sahip olsa da, gözden kaçırılmaması gereken bir

³⁰ Öke, a.g.e., s.43.

³¹ Hirst ve Thompson, a.g.e., s.35-36.

³² Öke, a.g.e., s.34.

husus da, ulusal sistemlerin hala mevcut oluşu ve ülke halklarının uluslararası alanda ulus devletler ile temsil ediliyor olmasıdır.

2- Çokuluslu Şirketler

Küreselleşme sürecinde uluslararası ekonomik sistemi etkileyen ve yönlendiren temel aktörlerinden biri de, küresel çapta faaliyet gösteren çokuluslu şirketler (ÇUŞ) dir. 1980 sonrası süreçte teknolojik ilerlemelerin artması ve IMF, Dünya Bankası ve WTO gibi uluslararası kuruluşların daha serbest bir dünya ekonomisi oluşturma isteği, ÇUŞ'leri bu süreçten en çok etkilenen ve bu süreci en çok etkileyen aktörler konumuna sokmuştur. Ulusal sermayenin uluslararası seviyeye taşınmasını sağlayan ÇUŞ'ler, faaliyet konusunu oluşturan üretim, pazarlama ve finans gibi faaliyetleri küresel ölçüğe yaymaları nedeniyle, günümüzde iktisadi küreselleşmenin somut bir göstergesi olarak görülmektedirler.

Literatürde farklı görüşler olmakla birlikte, ÇUŞ'lerin 19. yüzyılın ortalarında imalat sanayinde ortaya çıktıkları ve I. Dünya Savaşı'na değin iyiden iyiye kurumsallaştıkları konusunda görüş birliği vardır³³. 1920'lerde gerçek anlamda farklılaşmış ve bütünleşmiş ÇUŞ'lerin olgunlaşmasıyla birlikte uluslararası ticari faaliyetler de hızla artmıştır. Ancak, ekonomik krizin hakim olduğu 1930'lu yıllarda ve savaşın olumsuz etkilerinin yaşandığı 1940'lı yıllarda ÇUŞ'lerin faaliyetleri yavaşlamış, 1950'lerden sonra ise dalgalı bir artış dönemine girmiştir³⁴. ÇUŞ'ler ilk kez Avrupa merkezli olarak Belçika'da (S.A. Cockeril), Almanya'da (Bayer), İsviçre'de (Nestle), Fransa'da (Michelin), İngiltere'de (Dunlop) ve ABD'de (Singer, ITT, General Electric ve Westinghouse) ortaya çıkmıştır. Bu şirketler yüksek gümrük tarifeleri nedeniyle oluşan ihracat güçlüklerini hafifletmek amacıyla yabancı ülkelerde yatırım yapma yoluna gitmişlerdir. Bu dönemde taşımacılık ve telekomünikasyon alanında yaşanan ilerlemeler çokuluslu şirketlerin bu girişimlerdeki başarı payını arttırmıştır³⁵.

ÇUŞ'ler organizasyon şekilleri, ulus-devletlerle ilişkileri, yönetim kademesi ve maliklerinin çok uluslulaşma derecesi ve yapıları itibariyle farklılık gösterdiğinden çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bu ise çok sayıda tanımın ortaya çıkmasına ve kavramla ilgili terminoloji sorunu yaşanmasına neden olmuştur. Günümüzde uluslararası faaliyetlerde bulunan şirketlerle ilgili olarak "uluslararası (international)

³³ William K. Tabb, "Küreselleşme Bir Sorun; Ama Asıl Sorun Sermayenin Gücü!", **Mülkiye**, Cilt:XXV, Sayı:226, s.355.

³⁴ Hirst ve Thompson, a.g.e., s.46.

³⁵ Serhat Yaşgöl, "Küreselleşme, Çokuluslu Şirketler ve Şirket Birleşmeleri: Dünya İlaç Endüstrisi Örneği", **Küreselleşme: İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar** içinde, Ed. Alkan Soyak, Om Yayınevi, İstanbul, 2002, s.215.

şirket”, “çokuluslu (multinational) şirket”, “uluslararası (transnational) şirket” ve “uluslararası (supranational) şirket” gibi kavramlar kullanıldığı görülmektedir.

ÇUŞ'lerin genel kabul gören bir tanımı olmadığı gibi, yapılan araştırmalar bunları “tümünden gelim” ve “tüme varım” yöntemleri ile de tanımlamanın olanaksız olduğunu göstermektedir³⁶. Tanımlama sorununun temelinde ise, ÇUŞ'ler hakkında kullanılan kriterlerin çok farklı türden olması gelmektedir. Buna göre; bazı araştırmacılar, ÇUŞ'lerin üretim kapasitesi ve istihdam hacmi gibi sahip oldukları ekonomik gücü tanımlama açısından kullanırken, bazı araştırmacılar ise yönetim ve denetleme işlevleri üzerinde durmaktadır³⁷. Bu nedenle literatürde yabancı bir ülkede bir tek şubesi olan şirketlerden, bütün önemli piyasalarda çok sayıda şubesi olan ve ulus devlet sınırlarını aşan, geniş kapsamlı işbölümünün hüküm sürdüğü şirketlere kadar uzanan farklı tanımlamaların yapıldığı görülebilmektedir.

Genel kabul gören bir tanımı olmamasına rağmen, ÇUŞ'lerin sahip oldukları ortak özelliklerin ortaya konulması, fikir edinme yoluyla tanımlama sorununun kısmen aşılmasını sağlamaktadır. ÇUŞ'lerin ortak özellikleri şu şekilde özetlenebilir³⁸:

- **Birden Fazla Ülkede Faaliyet Gösterilmesi:** ÇUŞ'lerin ilk özelliği ülke sınırlarını aşan faaliyetler göstermeleridir. Bu faaliyetler, mal ve hizmetlerin, yatırım sermayesinin, personelin, üretim ve yönetim tekniklerinin uluslararası transferini kapsamaktadır. Ayrıca tedarik ve satış fonksiyonlarının çok sayıda ülkeye yayılması da, bu şirketleri birden çok ülkede faaliyette bulunmaya yöneltmektedir.
- **Merkezi Denetim:** ÇUŞ'lerin temel amacı, merkez ve şubeleri bir operasyon birliği halinde bütünleştirmek ve bunların dünya piyasasındaki faaliyetlerini birbiri ile uyumlu hale getirmektir. Bu amaç kapsamında ÇUŞ'ler içerik ve fonksiyon yönünden işbirliği oluşturmakta ve işbölümünü yönlendirmeyi ifade etmede merkezi denetime başvurmaktadır.
- **Koordinasyon ve Ortak Politika:** ÇUŞ'ler merkez ve çeşitli ülkelerde kurulan şubeler arasında oluşturdukları koordinasyonla, faaliyetlerin ortak bir politika izlenerek gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. Ortak politika birbirine uyumlu

³⁶ Gülten Kutal ve Ali Büyüksü, **Çokuluslu Şirketler ve İnsan Kaynağı Yönetimi**, Der Yayınları, İstanbul, 1996, s.29.

³⁷ Cem Alpar, **Çokuluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma**, Genişletilmiş Üçüncü Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1980, s. 28-30.

³⁸ Kutal ve Büyüksü, a.g.e., s.30-32.

yönetim, mali politika, yatırım politikası, denetim politikası ve personel politikası gibi kararların alınmasında önem kazanmaktadır.

Literatürde ÇUŞ'ler hakkında olumlu ve olumsuz değerlendirmelerin yapıldığı çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Olumlu görüşlerin yer aldığı çalışmalarda, genel olarak ekonomik büyümenin sağlanmasında, istihdam koşullarının iyileştirilmesinde, teknoloji transferi yoluyla üretim potansiyelinin artırılmasında ÇUŞ'lerin önemli kazanımlar sağladığı savunulmaktadır. Diğer yandan olumsuz görüşlerin ileri sürüldüğü çalışmalarda ise, bu şirketlerin ev sahibi ülkeden sosyal siyasetten çevre kirliliğine, vergi kanunlarından kar transferine kadar çeşitli teşvikler talep ettiği ve ayrıcalık oluşturan bu talepleriyle ulusal politikaların etki alanını daralttığı iddia etmektedir³⁹. Bu yaklaşımların her ikisi de haklılık payı içermektedir. Ancak burada yapılmak istenen, yaklaşımları analizden ziyade ÇUŞ'lerin küresel aktör olarak görülme nedenlerini ortaya koymaktır.

Küreselleşme sürecinde ÇUŞ'lerin bir aktör grubu olarak görülmesinin nedenini, kanaatimizce iki temel göstergeye bağlamak mümkündür. Buna göre, ÇUŞ'lerin "küresel boyutlu faaliyetleri" birinci ve sahip oldukları "ekonomik güç" de ikinci gösterge olma niteliğindedir.

ÇUŞ'ler, küresel boyutta gerçekleştirdikleri ekonomik faaliyetlerle küreselleşmenin sistem olarak yerleşmesinde belirleyici bir rol oynamaktadırlar. Küreselleşme sürecinde önem kazanan husus, özellikle ekonomik faaliyetlerin herhangi bir kısıtlamaya uğramadan ve coğrafi bölge ayrımı gözetmeden yayılımı olduğundan, ÇUŞ'lerin faaliyetleri ile küreselleşme arasında tam bir uyum söz konusudur. UNCTAD verilerine göre, 2002 yılında dünya genelinde 65.000 ÇUŞ ve bu şirketlerin diğer ülkelerde uzantısı olarak faaliyet gösteren 850.000 bağlı şirket bulunmaktadır. ÇUŞ'lerin 2002 yılında üretim faaliyetleri yoluyla 3.5 trilyon dolar katmadeğer oluşturdukları, ticari faaliyetleri genelinde 18.5 trilyon dolarlık satış gerçekleştirdikleri ve 7.4 trilyon dolar tutarında ihracat yaptıkları görülmektedir. Ayrıca bu şirketlerin 1990 yılında dünya GSMH'sından aldıkları yüzde 7'lik payın, 2001 yılında yüzde 11'e yükseldiği belirtilmektedir⁴⁰.

Küreselleşme sürecinde ÇUŞ'lerin bir aktör grubu olarak ele alınmasını sağlayan ikinci neden ise, bu şirketlerin sahip oldukları ekonomik güçtür. Çünkü, sahip olunan ekonomik güç, sistemin kararalma mekanizmasındaki iktidar ilişkilerini belirleyen önemli bir değişkendir. Ekonomik gücü yüksek olan aktörler kararalma sürecinde daha etkili olabilmekte ve sistemin işleyişini kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirebilmektedir.

³⁹ Seyhan Erdoğan, "Çokuluslu Şirketler, İşçi Hakları ve Sosyal Sorumluluk", **Mülkiye**, Cilt:XXVII, Sayı:239, Mart-Nisan-Mayıs 2003, s.145-164.

⁴⁰ UNCTAD, **World Investment Report 2002**, s.14.

ÇUŞ'lerin sahip oldukları ekonomik gücü değişik şekillerde ortaya koymak mümkündür. Buna göre, ÇUŞ'ler arasında en büyük 100 şirketin sergilediği ekonomik performans, sahip olunan ekonomik gücü belirlemede kullanılabilecek bir göstergedir. 2003 yılında bu şirketlerin toplam aktifleri 8.0 trilyon dolar, toplam satışları 5.5 trilyon dolar ve toplam istihdamları 14.6 milyon kişidir. Bu göstergeler açısından en büyük 100 ÇUŞ, tüm ÇUŞ'ler içinde yüzde 59.4'lük bir ortalamaya sahiptir⁴¹.

ÇUŞ'lerin gelişmiş ülkelerle olan ilişkisi de, güç ilişkileri açısından belirleyicidir. Esasen ÇUŞ'lerin ulusal çıkarlar doğrultusunda belirli bir ülkeye bağlı olmadıkları söylenebilir. Ancak bu durum, onların faaliyetlerini koordine etmek amacıyla belirli bir köken ülkeye "üs edinme" gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Günümüzde en büyük 100 şirket genelde gelişmiş ülke kökenlidir ve bu şirketlerin; 25'i ABD, 52'si Avrupa Birliği ve 9'u Japonya'da konuşlanmış durumdadır. Ayrıca bu şirketler faaliyet konusu itibarıyla ağırlıklı olarak telekomünikasyon, otomotiv, petro-kimya, elektrik ve ilaç gibi katma değeri yüksek alanlarda faaliyette bulunmaktadır⁴².

Günümüzde ÇUŞ'lerin sahip oldukları ekonomik gücü ortaya koyan bir diğer gösterge de, bu şirketlerin elde ettikleri yıllık cirolardır. Şirket ciroları ile ulusal milli gelir rakamları karşılaştırıldığında, bu şirketlerin ne kadar büyük bir ekonomik güce ve dünya ekonomisi üzerinde ne denli güçlü bir etkiye sahip olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2: Bazı Çokuluslu Şirket ve Ülkelerin Ekonomik Yönden Karşılaştırılması, 2004 (Milyar Dolar)

Ülke ve Şirket Adları	Yıllık GSMH ve Cirolar
Türkiye	302.0
Avusturya	292.0
Wal-Mart Stores	256.3
Polonya	241.6
Exxon Mobil	237.0
British Petroleum Comp.	232.6
Endonezya	225.0
Yunanistan	205.2
Toyota Motor Corp.	201.7
Finlandiya	185.9
General Motors	185.5
Portekiz	167.7
Ford Motor Comp	164.2
Arjantin	153.0
Petrol İhraç Eden Ülkeler	1237.2
En Büyük 5 Şirket	1113.1
Afrika Kıtası	793.0
AB'ne Katılan Son 10 Ülke	590.0

Kaynak: UNCTAD, **Handbook of Statistics 2005**, s.316-321 ve UNCTAD, **World Investment Report 2005**, s.267'den düzenlenmiştir.

⁴¹ UNCTAD, **World Investment Report 2005**, s.17.

⁴² UNCTAD, **World Investment Report 2005**, s.267-269.

ÇUŞ'ler sahip oldukları ekonomik güçle dünya ekonomisinde alınan kararlarda etkili olmaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda kendi amaçları ile çatışan her tür kararı etkisiz hale getirmek ve lehlerine sonuçlanacak uygulamaları oluşturmak ve desteklemek amacıyla küresel arenada bir baskı unsuru olarak rol almaktadırlar. Faaliyetlerini sağladıkları ekonomik avantajlara göre birçok ülkeye yayabilen ÇUŞ'ler, ortaya çıkan sosyal maliyetleri yerel hükümetlere ve dolayısıyla vergi mükelleflerine yıkabilmekte ve rahatsız edilirse gitme tehdidini kullanarak ulus devlet politikalarını etkisiz hale getirebilmektedir. Bu nedenle günümüzde birçok ekonomist, sahip oldukları ekonomik güç sayesinde ulusal düzenlemelerden kurtulabilen ÇUŞ'lerin küresel piyasada kontrol dışı aktörler haline geldiğini düşünmektedir⁴³.

3- Uluslararası Kuruluşlar

En geniş anlamıyla uluslararası kuruluş (UAK), çeşitli alanlarda uluslararası düzeyde faaliyet gösteren, ticari amaç taşımayan ve birden çok devleti ilgilendiren, fakat devlet niteliği taşımayan her türlü kuruluştur. UAK'lar, adından da anlaşılacağı üzere devletler tarafından kurulan ve uluslararası hukuk kurallarına göre işleyen bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda, uluslararası nitelik taşıyan ancak mevcut yapılanmaları itibarıyla hiçbir resmi özelliği olmayan hükümet-dışı kuruluşların ayrı bir kategoriye tabi tutulması gerekmektedir. Diğer yandan, UAK'lar mevcut yapılanmaları itibarıyla "iktisadi işbirliği" ve "iktisadi bütünleşme" amacına yönelebilmektedir⁴⁴.

UAK'lar, ilk olarak 19. yüzyılın başlarında ortaya çıkmış ve özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkan uluslararası sorunlar ve bu sorunlara işbirliğine dayalı çözümler getirilmesi eğiliminin yoğunlaşması sayısal olarak hızlı bir artış göstermelerini sağlamıştır⁴⁵. Günümüzde sayıları bini aşmakla birlikte bir çok alanda faaliyette bulunan bu kuruluşlar, sahip oldukları "norm oluşturma" özellikleri sayesinde uluslararası sistemin önemli bir unsuru haline gelmişlerdir. Taşıdıkları bu özellik sayesinde uluslararası kararalma sürecini görece olarak etkileyebilme gücüne sahip bu kuruluşlar, günümüz küreselleşme sürecinin önde gelen aktörleri olarak görülmektedir.

UAK'lar iktisadi konular başta olmak üzere sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda da dahil olmak üzere çok farklı alanlarda faaliyet gösterebilmektedir. Günümüzde özellikle iktisadi alanda faaliyet gösterenler ön plana çıkmaktadır. Çünkü mevcut uluslararası ilişkiler sistemi genel olarak iktisadi konulara dayanmakta ve içinde

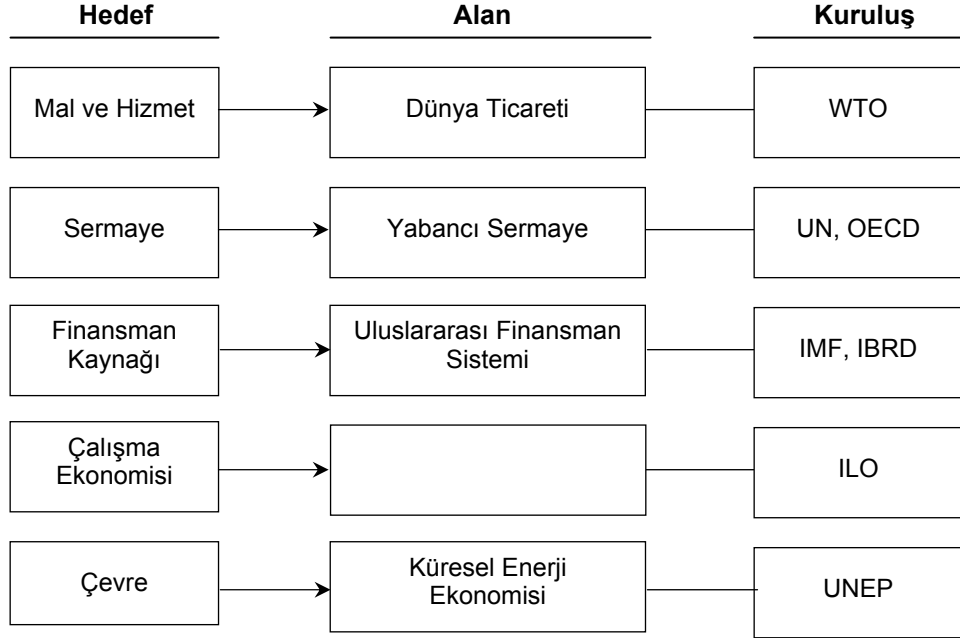
⁴³ Hirst ve Thompson, a.g.e., s.15.

⁴⁴ Nevzat Güran ve İsmail Aktürk, **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, Beşinci Baskı, Tuğra Ofset, Isparta, Ekim 2001, s.1.

⁴⁵ Zerrin Toprak Karaman ve Asuman Altay, "Global Governance Caused by New World Order", **Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt.5, Sayı.1-2, 1997, s.69.

bulduğumuz küreselleşme sürecinin temel belirleyicisi olma özelliğini taşımaktadır. Aşağıdaki şekilde günümüz dünya ekonomisine yön veren UAK'lar, hedef aldıkları konular ve faaliyette buldukları alanlar itibariyle ele alınmaktadır.

Şekil 2: Dünya Ekonomisine Yön Veren Uluslararası Kuruluşlar

Kaynak: Kenan Mortan, **Uluslararası Kaos mu? Türkiye'de Kriz mi?**, Dünya Yayıncılık, İstanbul, Haziran 2001, s.24.

UAK'lar, günümüzde özellikle ekonomik küreselleşme sürecini yönlendirmede etkilidir. Dolayısıyla, küresel kararalma sürecinde meydana gelen etkileşime bağlı olarak, süreçteki diğer aktörler üzerinde etkileri olabilmektedir. Hukuki bağlayıcılık kapsamında değerlendirildiğinde ise, UAK'ların ÇUŞ'ler ve hükümet-dışı kuruluşlardan ziyade, özellikle ulus devletleri etkilediği bir gerçektir⁴⁶. Çünkü UAK'lar, ulus devletler tarafından onaylanan uluslararası bir anlaşmayla kurulmaktadır. İşleyiş açısından ise, ortak sorunların müzakere yolu ve karşılıklı ödün prensibine bağlı işbirliğiyle çözümü hedef alınmaktadır. Dolayısıyla, alınan kararlar doğrudan doğruya üye ulus devletleri bağlamaktadır*. Ancak, uluslararası kurumların ulus devletler üzerindeki etkisine

⁴⁶ Peter Willetts, "Transnational Actors and International Organizations in Global Politics", **The Globalisation of World Politics**, Second Edition, içinde, Ed. J.B. Baylis and S.Smith, Oxford University Press, Oxford ve New York, 2001, p.377.

* Üye devletler, uluslararası kuruluşlarda alınan kararların bağlayıcılığını genelde anayasalarındaki bir hükümlerle belirtmektedir. Örneğin, T.C. Anayasası'nın 90. maddesinde "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasa'ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamaz" hükmü bulunmaktadır.

rağmen, bir seçim ve oylama süreci ile hesap vermemeleri “demokratik bir açık” olarak nitelendirilmektedir⁴⁷.

Ayrıca UAK'ların ulus devletler üzerindeki etkileri eşdeğer değildir. Ülke grupları açısından, gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkelere kıyasla uluslararası kuruluşların aldığı kararları yönlendirebilmektedir. Çünkü, UAK'ların kararalma mekanizması genelde oy oranlarına göre işlemektedir. Oy oranlarını belirleyen kriter ise, ülkelerin bu kuruluşların bütçelerine yaptığı katkı paylarıdır. Gelişmiş ülkeler yaptıkları katkılara bağlı olarak UAK'larda nispi oy gücüne sahip olabilmektedir. Kaldı ki, bu durum günümüzde UAK'lara yöneltilen eleştirilerin başında gelmektedir.

Küreselleşme sürecinde UAK'lar içinde sahip oldukları konum itibarıyla Bretton Woods ikizleri olarak adlandırılan IMF ve Dünya Bankası ön plana çıkmaktadır. Diğer yandan yine aynı toplantıda temelleri GATT olarak atılan ve 1995 yılında önemli bir dönüşüme uğrayan WTO'da dünya ticaretindeki belirleyici konumu nedeniyle önem taşımaktadır. Günümüzde bu kuruluşlar ve faaliyetleri hakkında çok sayıda eleştiri mevcuttur. UAK'ların küreselleşme sürecindeki üstün konumlarını ortaya koyan bu eleştiriler, bir yönüyle bu kuruluşların küresel aktör olduklarının göstergesi niteliğindedir.

Günümüzde IMF, Dünya Bankası ve WTO'ya yöneltilen en ciddi eleştiri, gelişmiş ülkelerin bu kuruluşları istekleri doğrultusunda yönlendirdiği ve adeta birer manipülatör olarak kullandığıyla ilgilidir⁴⁸. Kararalma mekanizmalarındaki oy oranlarına bakıldığında, bu eleştirinin doğruluk payı taşıdığı söylenebilir. Çünkü günümüzde gelişmiş ülkeleri sembolize eden G7 ülkelerinin, IMF ve Dünya Bankası'ndaki oy oranları toplamı sırasıyla yüzde 45.4, ve 42.9'dur. Esasen IMF ve Dünya Bankası'ndan farklı olarak WTO'da her üye ülkenin bir oy hakkı bulunmasına rağmen, G7 ülkelerinin dünya ticaret hacminin yüzde 45.1'ine sahip olması, WTO'da alınan kararlarda da etkili olduğunu göstermektedir. Bu kuruluşların yönetim çoğunluğunun gelişmiş ülkelerin elinde olması, kuruluş imkanlarından yararlanmak isteyen ülkelerin, merkez ülkeler konumundaki G-7 ülkelerinin izlediği siyasi ve ekonomik politikalarla uyumlu politikalar izlemesini gerektirmektedir. Ayrıca bu durum, küresel ekonomik performans bileşenlerinin güç ilişkileri tarafından belirlendiği şeklinde de yorumlanabilir.

Stiglitz, günümüzde UAK'ların, ulusal politika tercihlerini doğrudan etkileyen, hatta belirleyen konumlarıyla küreselleşme sürecini, başta ABD olmak üzere, gelişmiş ülkeler lehine yönlendirdiği görüşündedir. Ona göre, dünyadaki her ülke aynı seviyede

⁴⁷ Robert Gilpin, **Global Political Economy: Understanding The International Economic Order**, Princeton University Press, New Jersey, 2001, s.381.

⁴⁸ Mehmet Yılmaz, “Uluslararası Ekonomik ve Mali Kuruluşların İstihdam Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”, **Mülkiye**, Cilt:XXVII, Sayı:239, Mart-Nisan-Mayıs 2003, s.165.

değildir ve ülkeler bir çok yönden farklılık göstermektedir. Dolayısıyla, uygulayacakları ulusal politikalara hiçbir dayatma olmaksızın, kendi demokratik süreçlerinden geçirecek kendileri karar vermelidirler. Bu bağlamda UAK'ların görevi de, ülkelerin politika tercihlerini, bunların getirdiği risk ve sonuçlarını anlayarak yapabilmelerini ve sorumlulukları üstlenmelerini sağlamak için gerekenleri temin etmekten öte olmamalıdır⁴⁹.

UAK'ların küresel aktör olduklarının diğer bir göstergesi de, bu kuruluşların oluşturduğu normlardır. Bu kapsamda bir çok UAK, faaliyet alanına giren konularda etkili olmaya çalışmaktadır. Örneğin, faaliyetleri arasında küresel çevre sorunları konusunda sorumluluk üstlenen UN, düzenlediği çevre konferansları ve yürüttüğü teknik çalışmalarla, bu misyonunu eyleme dönüştürmeye çalışmaktadır. Bu faaliyetleri sayesinde UN, "sürdürülebilir kalkınma" ve "çevre odaklı dış ticaret" örneklerinde olduğu gibi küresel normları belirlemekte ve başta ekonomik kalkınmaya yönelik olanlar olmak üzere ulus devletlerin izlediği birçok politikayı doğrudan etkileyebilmektedir⁵⁰.

UAK'ların küresel aktörlerden olduğunun bir diğer göstergesi de, özellikle 1990'lı yıllarda yaşanan finansal krizler ve bu kriz dönemlerinde önemli görevler üstlenen IMF örneğiyle ortaya konulabilir. Her ne kadar, krizlerden çıkış amacıyla IMF tarafından ülkelere önerilen, istikrar ve yapısal uyum programlarının başarısızlığı ortada olsa da, bu politikaların uygulamaya konulmuş olması IMF'nin ulusal hükümetler üzerindeki nüfuzunun bir göstergesi niteliğindedir⁵¹. Habermas, IMF'nin bu nüfuzunun, özellikle kurulan borç ilişkileri üzerinden doğduğunu ve bu kuruluşun ülke hükümetlerinin aldıkları kararlara müdahale etme fırsatı kazandığını iddia etmektedir⁵².

UAK'ların küreselleşme sürecinin gelişimini yönlendirmede etkili olduğunu farklı tespitlerle de ortaya koymak mümkündür. Ancak, burada dikkat edilmesi gereken bir gerçek vardır: günümüzde uluslararası sistemde sadece ulus devletler yoktur. Ulus devletler tarafından kurulan UAK'lar da, küresel kararalma sürecinde etkili bir rol oynamaktadır. Diğer yandan, UAK olmamasına rağmen, sürecin işleyişini yeni bir güç düzeyine yükselten yeni aktörlerin de devreye girmesi, küresel kararalma mekanizmasının boyutlarının ne kadar karmaşık olduğunu ortaya koymaktadır.

⁴⁹ Joseph E. Stiglitz, **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, İkinci Baskı, Çev. Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural, Plan B İletişim, Tasarım, Tanıtım, Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. San. Ltd. Şti., İstanbul, Kasım 2000, s.109.

⁵⁰ Karaman ve Altay, a.g.m., s.72-73.

⁵¹ Korkut Boratav, "İstikrar ve Yapısal Uyum Politikalarının Bir Bilançosuna Doğru", **Mülkiye**, Cilt:XVIII, Sayı:166, 1994, s.15.

⁵² Jürgen Habermas, **Küreselleşme ve Milli-Devletlerin Akıbeti**, Çev. Medeni Beyaztaş, Bakış Yayınları, İstanbul, Mart 2002, s.10-11.

4- Hükümet-Dışı Kuruluşlar

Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan diğer bir aktör grubu da, hükümet-dışı kuruluşlar (HDK) dır. HDK'ların küresel aktör olarak değerlendirilmesindeki en önemli gerekçe, sahip oldukları “uluslararası kamuoyu” oluşturma yeteneğidir. Dolayısıyla HDK'lar, kararalma mercilerini etkilemeyi hedef alan faaliyetlere yöneldiğinde baskı grubu olma özelliği kazanmaktadır. Ayrıca günümüzde sayıları 40.000'e yaklaşan bu kuruluşlardan bazılarının bir çok ulus devletinin bütçesini aşan mali imkanlarının olması da*, bu kuruluşların ekonomik güç yönüyle küresel kararalma mekanizmasında etkili olmasını sağlamaktadır.

HDK kavramı, ulusal hükümetlerin etkisinden bağımsız uluslararası sivil kuruluşları nitelendirmede kullanılsa da, sahip oldukları farklı özellikler ve karmaşık organizasyon yapıları nedeniyle belirgin olarak tanımlanamamaktadır. Ayrıca kavramın kullanım şekli üzerinde de tam bir fikir birliği söz konusu değildir. Literatürde bu kuruluşları belirtmek için “gönüllü organizasyonlar”, “uluslararası sivil toplum örgütleri”, “kar amacı gütmeyen özel kuruluşlar” gibi ifadeler de kullanılmaktadır. Diğer yandan, HDK'ların yöneldiği hedefler ve etkinlikte buldukları alanlar farklılık gösterdiğinden, haklarında çok yönlü yorumlar yapılabilmektedir.

Birleşmiş Milletler, HDK'ları üyeleri bir ya da birden fazla ülkenin vatandaşlarından veya derneklerinden oluşan, faaliyetleri işbirliği yaptığı bir ya da birden fazla topluluğun ihtiyaçları doğrultusunda ve üyelerinin ortak iradeleriyle şekillenen, kar amacı gütmeyen kuruluşlar olarak tanımlamaktadır⁵³. Yapılanmaları itibarıyla yerel ölçekli olanların ötesinde küresel ölçekte faaliyet gösterenleri hedef alan bu tanım, HDK'ları uluslararası sivil inisiyatif doğrultusunda işbirliğine yönelik faaliyet gösteren baskı grupları olarak ele almaktadır.

HDK'ları “üçüncü sektör kuruluşları” olarak adlandıran Drucker ise, bu kuruluşları ticari niteliği bulunmayan dolayısıyla, kar amacı gütmeyen ve devlete ait olmayan kuruluşlar olarak görmektedir. Ancak bir şeyin “ne olmadığını” sıralamakla bir tanıma ulaşılamayacağını belirten Drucker, ayrı ayrı birimler olarak farklı misyonlara sahip olsalar da, üçüncü sektör kuruluşlarının insanı değiştirmeyi hedef alan ortak bir işleve sahip olduğunu, bu nedenle de “insanı değiştiren kuruluşlar” olarak tanımlanması gerektiğini savunmaktadır. Drucker'e göre, günümüzde sayıları ve faaliyet alanları hızla gelişen bu kuruluşlar, gerek devlet gerekse özel sektörün bağlı olduğu değerlerden

* 2003 yılı itibarıyla Greenpeace 160 milyon Euro (**Greenpeace Annual Report 2004**, s.3), Oxfam 189 milyon Sterlin (**Oxfam Annual Report and Accounts 2002-2003**, s14) ve CARE 430 milyon Dolar (**CARE Annual Report 2003**, s.39) gelir sağladığını rapor etmiştir.

⁵³ P. J. Simmons, “Learning to Live with NGOs”, **Foreign Policy**, Fall 1998, s.77.

farklı değerler üzerine kurulu bir karşı kültür oluşturmakta ve faaliyetleriyle benzersiz bir sosyal işlev gerçekleştirmektedir⁵⁴.

Günümüzde HDK'lar, gerek ulusal gerekse küresel ölçekte çok değişik alanlarda faaliyet göstermektedir. Toplumsal alanın ekonomik, sosyal ve siyasal içerikli konularında; kadın hareketlerinden eğitime, sosyo-kültürel değerlerden işçi hareketlerine, yoksullukla mücadeleden çevreciliğe kadar genişleyen faaliyetleriyle HDK'lar, yerel ve uluslararası gündemi yönlendirmeye yönelik çabalarda bulunmakta ve insani gelişmeyi hedef alan tutumlar sergilemektedirler⁵⁵.

Genelde sosyo-ekonomik alanda faaliyet gösteren HDK'larla ilgili olarak, literatürde organizasyon yapısı, faaliyet türü ve finansman yöntemleri açısından farklı sınıflandırmalar bulunmaktadır*. Faaliyette buldukları alan itibariyle ele alındığında ise, yerel ve uluslararası karakterli olmak üzere iki tür HDK söz konusudur. Yerel karakterli HDK'lar, günümüzdeki sayıları milyonlarla ifade edilen her türlü sivil toplum örgütünü kapsamaktadır. Uluslararası karakterli olanlar ise, ulusal sınırları aşan ve herhangi bir hükümetin merkezi dış politika organlarınc denetlenemeyen kuruluşları kapsamaktadır. Oxfam, Greenpeace, CARE, Uluslararası Af Örgütü gibi kuruluşlar bu gruba dahildir. Küresel konulardaki kararalma sürecini etkileme yönünden uluslararası karakterli HDK'lar daha etkilidir.

Tablo 3: Uluslararası Karakterli Hükümet-Dışı Kuruluşların Faaliyet Alanı İtibariyle Gelişimi, 1990-2000

Faaliyet Alanı	1990	2000	Artış %
Kültür	1.169	2.733	26.0
Din	1.407	1.869	32.8
Eğitim	1.485	1.839	23.8
Sağlık	1.357	2.036	50.0
Çevre	979	1.170	19.5
Hukuk	2.712	3.864	42.5
Savunma	244	234	-4.1
Siyasi	1.275	1.240	-2.7
Araştırma	7.675	8.467	10.3
Sosyal Hizmetler	2.361	4.215	78.5
Ekonomik Gelişme	9.582	9.614	0.3
Toplam	31.246	37.281	19.3

Kaynak: UNDP, **Human Development Report 2002**, s.103.

Günümüzde uluslararası karakterli HDK'ların sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu kuruluşların sayısı 1930'da 375 iken, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde

⁵⁴ Peter F. Drucker, **Yeni Gerçekler**, Çev. Birtane Karanakçı, 6. Bası, Türkiye İş Bankası Yayınları No:315, Ankara, Şubat 1998, s.199-202.

⁵⁵ Michael Edwards ve Gita Sen, "NGOs, Social Change and the Transformation of Human Relationships: A 21st-Century Civic Agenda, **Third World Quarterly**, Volume:21, No:4, 2000, s.612-613.

* Bkz., Deniz Ülke Arıboğan, **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri**, Der Yayınları, İstanbul, 1996, s.213.

gelişen uluslararası ilişkiler ve oluşturulan uluslararası işbirliği ortamının da etkisiyle bu sayı artış göstermiş ve 1970'de 2.296'ya ulaşmıştır. Bu dönemde, yaşanan soğuk savaş ve oluşturduğu belirsizlik ortamında, özellikle siyasi alanda faaliyet gösteren HDK'ların sayısal artışı ağırlık kazanmıştır⁵⁶.

Uluslararası karakterli HDK'ların sayılarının birdenbire artması ve uluslararası planda daha etkin hale gelmeleri 1980'li yılların sonlarından itibaren başlamıştır. Nitekim, 1986'da uluslararası nitelikli kuruluş sayısı 5.000 iken, 2000'de bu sayı 37.281'e ulaşmıştır. HDK'ların sayısındaki artışların nedenlerini, soğuk savaş döneminin sona ermesine, süratli ve yaygın iletişim imkanı tanıyan teknolojik gelişmelere, küreselleşme olgusuna, bu kuruluşların resmi kuruluşlardan çok daha süratli hareket etme yeteneğine, hatta uluslararası sahnenin ana aktörü olarak ulus devletin gücü ve yeteneklerinin giderek zayıflamasına bağlayanlar çoğunluktadır⁵⁷.

Günümüzde HDK'ların küresel aktör olduğunu gösteren girişimler söz konusudur. Bunlardan en önemlisi, Birleşmiş Milletler kuruluş şartınının 71. maddesi'dir:

“Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC), hükümet-dışı kuruluşların yetkisi dahilindeki gelişmelere ilişkin olarak kendileriyle danışma niteliği taşıyan anlaşmalar düzenleyebilir. Bu tür anlaşmalar, uluslararası organizasyonlarla ve uygun olduğu takdirde Birleşmiş Milletler'in ilgili üyesi ile görüşüldükten sonra ulusal organizasyonlarla da yapılabilir.”

Bu madde gerek ulusal, gerekse uluslararası karakterli HDK'ların küreselleşme sürecinde yer alan aktörlerden olduğunun en somut kanıtı niteliğindedir.

HDK'ların çeşitli konulara ilişkin olarak uluslararası alanda kazandıkları başarılar da, onların kararalma mekanizmasını etkileyebilme yeteneklerinin, dolayısıyla küresel aktörler olduklarının göstergesi niteliğindedir. Bazı somut örnekler vermek gerekirse;

1987 yılında imzaya açılan "Ozon Tabakasına Zarar Veren Maddeler Hakkında Montreal Protokolü", 1997 yılında sonuçlandırılan "Kara Mayınlarının Önlenmesine Dair Sözleşme" ve 1998 yılında Roma'da imza aşamasına getirilen "Uluslararası Ceza Mahkemesi"nin kurulmasına dair anlaşmanın oluşturulması çalışmalarına HDK'ların katkıda buldukları bilinmektedir. Bunlar arasında en çarpıcı olanı ise kara mayınları ile ilgili anlaşmanın hazırlık sürecidir. Kara Mayınlarının Yasaklanması Uluslararası Komitesi (ICBL) adlı ve 23 ülkeden 350 hükümetdışı kuruluşu bir araya getiren oluşum, önce konuyu uluslararası gündeme sokmayı başarmış, ABD gibi bir ülkenin muhalefetine rağmen ortaya bir anlaşma taslağı çıkarmış ve diğer hükümetdışı

⁵⁶ Akira Iriye, "A Century of NGOs", **Diplomatic History**, Volume:23, No:3, Summer 1999, s.426-428.

⁵⁷ Levent Bilman, "Hükümetdışı Kuruluşların (NGO) Dünya Ekonomik ve Sosyal Gelişimindeki Rolü", **Uluslararası Ekonomik Sorunlar**, Sayı:2, Mayıs 2001, s.12-13.

kuruluşlarla birlikte yürüttüğü çalışmalar sonucunda 14 ay gibi kısa bir sürede 122 ülkenin ana sözleşmeyi imzalamasına önayak olmuştur⁵⁸.

HDK'lar uluslararası forumlarda hükümetler arasında yürütülmekte olan müzakereleri de etkilemeyebilmektedir. Örneğin, müzakereci taraflar üzerindeki baskıları sayesinde hükümetdışı kuruluşların 1992 Rio Dünya Çevre Zirvesi'nde ozon tabakasına zarar veren gazların kontrolü konusunun belgelere girmesini sağladıkları, 1995 yılında Pekin'de yapılan Dünya Kadın Zirvesi'nde bir çok konuda etkili oldukları bilinmektedir.

HDK'ların uluslararası kararalma sürecini etkilemeyebilme yeteneklerinin bir başka göstergesi de, düzenledikleri protesto kampanyalarıyla sağladıkları başarılarıdır. 1994 yılında Dünya Bankası'nın 50. yıldönümü etkinliklerinde kamuoyunu harekete geçiren HDK'ların kurduğu baskı sonucunda Dünya Bankası GOÜ'lere yönelik yardım programını gözden geçirmek zorunda kalmıştır. "Nike" spor malzemeleri şirketinin kötü iş koşullarını, "Nestle" şirketinin GOÜ'lere süt tozu satışına dair politikasını, "Monsanto" şirketinin genetik değişime uğratılmış gıdaların satışına dair politikasını HDK'ların kamuoyunda yürüttükleri protesto kampanyaları sonucunda değiştirmek zorunda kalmaları bu alanda gösterilebilecek diğer bazı örneklerdir. HDK'ların geniş katılımı yer aldıkları Dünya Ticaret Örgütü aleyhine 1999 yılında Seattle'da düzenlenen gösteriler de bu çerçevede görülmesi gerekmektedir⁵⁹.

Bu örnekler hükümetdışı kuruluşların belli bir konuyu uluslararası toplum gündemine yerleştirme ve hukuki açıdan bağlayıcı temele oturtma rolünü ön plana çıkarmaktadır. Hükümetdışı kuruluşların son yıllarda artan ekonomik ve sosyal gelişimde üstlendikleri roller, küreselleşme sürecinde yer alan diğer aktör gruplarını; ulusal hükümetleri, uluslararası kurumları ve çokuluslu şirketleri bu gelişmeye daha fazla ilgilenmeye ve hükümetdışı kuruluşlarla işbirliği yapmaya yöneltmektedir. Hükümetdışı kuruluşlar, son yirmi yıllık dönemde uluslararası alanda politika belirleme sürecinde etkili olan aktörler olarak konumlarını güçlendirmektedir.

F- Küreselleşmenin Etkileri

Sergilediği gelişim yönüyle teknolojik ilerlemeler başta olmak üzere farklı kaynaklardan beslenen küreselleşme süreci, süreç olmanın sağladığı bir özellik gereği dinamik bir karaktere sahiptir. Bu özelliği sayesinde küreselleşme, toplumsal yapının iktisadi, siyasi ve sosyo-kültürel boyutlarında etkili olmakta ve kendi gelişim sürecini besleyen dönüşümler meydana getirmektedir.

⁵⁸ Bilman, a.g.m., s.13.

⁵⁹ Bilman, a.g.m., s.13.

1- Küreselleşmenin İktisadi Etkileri

Dünya çapındaki ekonomik göstergelerin eşdeğer olmaması ve dolayısıyla dış faaliyetler yoluyla artı bir değer elde etme imkanının varoluşu, ekonomik anlamda küreselleşmenin en önemli dinamiği sayılmaktadır. Öyle ki, sermaye ve diğer üretim faktörlerinin ülke sınırları arasında serbestçe hareket etmesini sağlayan küresel piyasaların oluşmasının öncelikli sebebi, çeşitli coğrafyaların farklı özellikleridir. İşçi ücretlerinin, uzmanlıkların, üretim altyapılarının, politik ve ekonomik risklerin teknolojik gelişmeler sayesinde dünya genelinde değerlendirilebilir hale gelmesi, ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesini olanaklı kılmaktadır⁶⁰. Teknolojik gelişmeler sayesinde azalan ulaşım ve iletişim maliyetleri, piyasa aktörlerinin tercihlerini değiştirmekte ve onları faaliyetlerini çok daha fazla artı değer sağlayabilecekleri küresel piyasalara genişletme yönünde motive etmektedir. Ayrıca, ülkelerin neo-liberal politikalar kapsamında izledikleri liberalizasyon uygulamaları da iktisadi faaliyetlerin küreselleşmesine önemli katkılar sağlamaktadır.

Ekonomik anlamda küreselleşme, başta ticari faaliyetler olmak üzere “uluslararası ticaret”, üretim faaliyetleri ile ilgili olarak “uluslararası üretim” ve finansal faaliyetler kapsamında “uluslararası finansal akımlar” ın küreselleşmesi şeklinde üçlü bir ayrıma gidilerek değerlendirilebilir. Böyle bir ayırım, ekonomik faaliyetleri genel olarak kapsamasının yanı sıra, küreselleşme sürecinin gelişimi ile ilgili ayrıntılı değerlendirmeler yapılmasına da olanak sağlamaktadır.

Ticari faaliyetlerin küreselleşmesi, azalan ulaşım ve iletişim maliyetleri sayesinde piyasa aktörlerinin uluslararası olanakları değerlendirmeye yönelmesiyle gelişmektedir. Bu anlamda, kar maksimizasyonu amacıyla dünyanın farklı coğrafyalarına yönelik olarak mal ve hizmet ticareti ön plana çıkmaktadır. Üretim faaliyetlerinin küreselleşmesi, dünya ölçeğinde kaynak kullanımına bağlı olarak üretimin teknik ve fonksiyonel olarak bölünmesi, üretim sürecine esneklik kazandırılması, istihdam yapısındaki değişimden yararlanılması, yeni üretim yöntemlerinin geliştirilmesi yoluyla üretim olanaklarının farklı ülkelere yayılmasını kapsamaktadır. Finansal faaliyetlerin küreselleşme ise, artan bilgi ve enformasyon olanakları ve ülkelerin izledikleri finansal liberalizasyon politikaları sayesinde artan sermaye hareketleri ve bunların oluşturduğu uluslararası finans piyasalarını hedef almaktadır⁶¹.

⁶⁰ Godinez, a.g.m., s.60.

⁶¹ Francis Snyder, “Governing Economic Globalization: Global Legal Pluralism and European Law”, **European Law Journal**, Volume:5, No:4, December 1999, s.335-336.

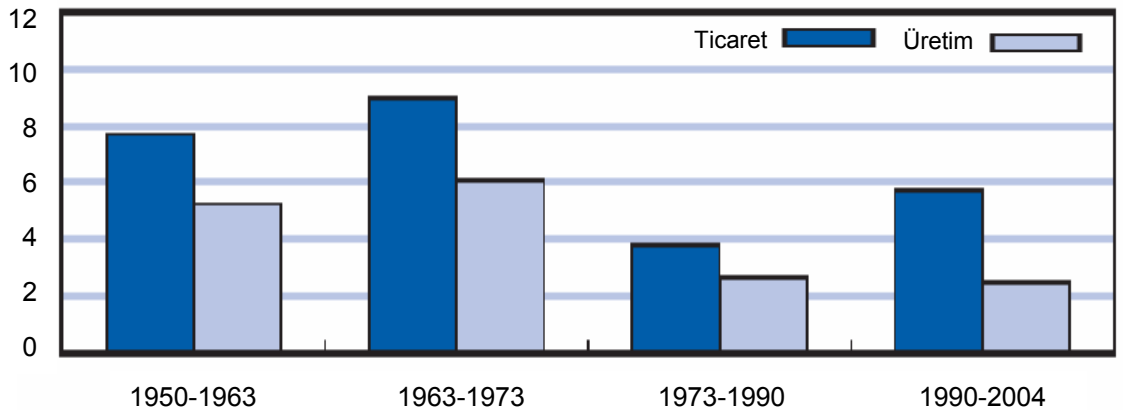
a- Ticari Faaliyetlerin Küreselleşmesi

Küreselleşmenin en çok etkilediği alanların başında uluslararası ticaret gelmektedir. Uluslararası ticaret küreselleşmenin önemli bir unsuru olduğu gibi, aynı zamanda bir sonucu olarak da değerlendirilmektedir. Ticari faaliyetlerin küreselleşmesi, ülkeler arasında gerçekleşen mal ve hizmet ticaretinde gerek nicelik, gerekse nitelik yönünden meydana gelen değişimlere dayanmaktadır. Dolayısıyla, küreselleşmenin uluslararası ticaret boyutu, uluslararası ticaret hacminde meydana gelen artışlar ve uluslararası ticaret yapısında yaşanan dönüşümlerle incelenebilmektedir.

Küreselleşme, uluslararasılaşma sürecini kapsayan ve uluslararası ticari faaliyetlerin gelişimini sağlayan bir süreç olduğundan, tek başına açıklayıcı değişken olmasa da uluslararası ticari faaliyetlerde meydana gelen artışlar, küreselleşmenin bir göstergesi özelliğindedir. Dolayısıyla, küreselleşme ticari faaliyetlerin gelişimini sağlayan bir süreç olarak ele alınıyorsa, uluslararası ticaret artışları oluşturup oluşturmadığı sorgulanmalıdır. Bu durum, dünya ticaret hacminin uzun dönemde sergilediği gelişimle incelenebilir.

Dünya ticaret hacmi sürekli genişlemekte, hatta dünya üretimini aşan oranlarda büyümektedir. 1980'li yılların ikinci yarısında özellikle gelişmiş ülkelerde yaşanan ekonomik durgunluk ve gelişmekte olan ülkelerde yaşanan borç krizine bağlı olarak dünya ticaretinde bir düşüş yaşanmıştır. Ancak bu süreç hariç tutulduğunda, dünya ticaret artışı 1950'li yıllardan itibaren dünya üretimindeki artışın üstünde gerçekleşmiş ve bu durum artan ekonomik bütünleşmenin bir göstergesi olarak yorumlanmıştır.

**Grafik 1: Dünya Ticareti ve Üretimini Gelişimi, 1950-2004
(Yıllık Artış Yüzdesi Olarak)**

Kaynak: WTO, *International Trade Statistics 2005*, s.29.

Dünya ticaret hacmindeki artışların dünya üretiminden daha fazla olması, ticari faaliyetlerin küreselleşme sürecinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Uluslararası ticaret hacminde meydana gelen bu artışlar içinde, mal türleri itibariyle imalat alanındaki ticaret, hammadde ve tarım ürünleri ticaretine göre ön plana çıkmıştır.

Dünya ticaret hacminde meydana gelen artışları, mal ve hizmet ticareti ayrımı esas alınarak ithalat ve ihracat rakamlarıyla ortaya koymak da mümkündür. Değer cinsinden ifade edildiğinde, 1948-2002 arası dönemde uluslararası mal ticareti ihracat rakamları açısından 58 milyar dolardan 8 trilyon 907 milyara yükselmiş, diğer bir deyişle yaklaşık 153 kat artmıştır⁶².

Hizmet ticaretinde de benzer bir durum söz konusudur. Hatta, artış oranları açısından karşılaştırıldığında, uluslararası hizmet ticaretinin mal ticaretinden daha hızlı bir artış gösterdiği söylenebilir. Dünya hizmet ticaretindeki gelişim değer cinsinden ifade edildiğinde, 1980-2004 arası dönemde meydana gelen artışların, ihracat değeri olarak 363 milyar dolardan 2 trilyon 127 milyara yükseldiği ve yirmi dört yıllık dönemde yaklaşık 5.8 kat arttığı görülmektedir⁶³.

Uluslararası mal ve hizmet ticaretindeki artışların temelinde, başta teknolojik gelişmeler olmak üzere birçok iktisadi, siyasi ve hatta sosyal neden bulunmaktadır:

Teknolojik gelişmeler özellikle ulaşım ve iletişim maliyetlerini azaltmaktadır. Maliyetlerde görülen bu azalış ise, yerel işletmeleri pazar payını genişletme yönünde motive etmekte ve ticari faaliyetlerin farklı coğrafyalara yayılmasını özendirilmektedir. Ayrıca, faaliyette buldukları piyasanın özelliklerine bağlı olarak, daha önceden uluslararası ticarete konu olmayan mal ve hizmetlerin teknolojik gelişmeler sayesinde değerlendirilebilir hale gelmesi de, ticari faaliyetlerin ülke ölçeğini aşan bir nitelik kazanmasına neden olmaktadır.

Uluslararası ticaret artışının temelinde yer alan bir diğer neden ise, dünya ticaretinin serbestleştirilmesi hedefini esas alan mal ve hizmet akımları üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması veya azaltılması sürecidir. Mal ve hizmet akımları üzerindeki kısıtlamaların kaldırılmasının özünde ise gümrük tarifelerindeki indirimler yer almaktadır. II. Dünya Savaşı'na kadar iniş-çıkışlı bir gelişme gösteren gümrük tarifeleri, savaş sonrası dönemde yavaş ancak süreklilik arz eden bir düşme eğilimine girmiştir. 1945 yılında kurulan GATT ve onun bünyesinde gerçekleştirilen 1947 Cenevre, 1960 Kennedy ve 1994 Uruguay Turları ile çok taraflı tarife indirimleri konusunda önemli

⁶² WTO, **International Trade Statistics 2000**, s.28; WTO, **International Trade Statistics 2005**, s.20.

⁶³ WTO, **Statistics Database**, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/statis_e.htm, (15.04.2006).

adımlar atılmıştır. Söz konusu tarife indirimleri, uluslararası ticaretin artış eğilimine önemli bir ivme kazandırmıştır⁶⁴.

Ödeme türlerindeki kolaylıklar ve bankacılık sistemindeki gelişmeler de, uluslararası ticaret üzerinde olumlu etkiler meydana getirmektedir. Artan oranda şeffaf, homojen ve yaptırıma dayalı kurallarla beslenen uluslararası ödeme türleri ve gelişen banka ve sigortacılık sistemleri, uluslararası ticarete risk faktörünü düşürmekte ve ticaret arttırıcı bir etki oluşturmaktadır.

Uluslararası ticaretin artmasında etkili olan bir diğer husus da, artan enformasyon olanaklarına bağlı olarak dış alemlerdeki tüketim kalıpları, beğeniler ve alışkanlıklar hakkında bilgi almanın kolaylaşmasıdır. Edinilen yeni bilgiler, mevcut alışkanlıkları ve giderilme yöntemlerinin değişimine yol açmakta ve değişen tercihlere göre şekillenen tüketim kalıplarına uygun mal ve hizmet teminini gerektirmektedir. Bu işlevin yerine getirilmesi ise, dış ticaret yoluyla gerçekleşmektedir⁶⁵.

Uluslararası ticarete görülen artışları açıklamada kullanılan bu unsurlara daha birçoğu eklenebilir. Ancak, burada dikkat edilmesi gereken husus, günümüzdeki gelişmiş işbölümü ve uzmanlaşmanın uluslararası alanda yol açtığı karşılıklı bağımlılık ve bunun dış ticaretin artması yönünde oluşturduğu baskıdır. Aynı şekilde, dış ticaret arttıkça ülkeler arasındaki bağımlılık da artmaktadır. Dolayısıyla, dış ticaretle küreselleşme arasında birbirini besleyen bir etkileşimin olduğu ve biri arttıkça diğerini de arttıran bir bağın bulunduğu söylenebilir.

Küreselleşmenin, uluslararası ticarete sadece nicelik yönünden artışlar sağlayan bir süreç olarak değerlendirilmesi yeterli değildir. Kaldı ki, salt uluslararası ticaretin gelişimini izleyerek küreselleşmenin gerekçelendirilmesi de mümkün değildir. Küreselleşme, ülkeler arasındaki ticaret serbestisinin ve karşılıklı ekonomik bağımlılığın artması ve dolayısıyla ekonomik bütünleşmenin hızlanması olarak tanımlanırsa, sadece olağan bir yayılma ve sınırlar arası ticari faaliyet artışları ile değil, uluslararası ticaret yapısında meydana gelen nitelik değişimleri ile de değerlendirilmelidir.

Uluslararası ticaret yapısında meydana gelen nitelik değişimlerinin başında teknolojik gelişmelerin oluşturduğu kazanımlar gelmektedir. Teknolojik gelişmeler, ulaşım ve iletişim maliyetlerinin düşmesiyle hizmet ticaretinin ön plana çıkmasını

⁶⁴ Halil Seyidoğlu, "Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, 2003, s.142.

⁶⁵ DPT, **Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT:2544, ÖİK:560, Ankara 2000, s.25.

sağlamaktadır. Son yıllarda hizmet sektöründe gerçekleştirilen uluslararası ticaret, mal ticaretine göre daha hızlı bir yükselme eğilime girmiştir.

Tablo 4: Dünya Mal ve Hizmet İhracatı Artış Oranları, 1990-2000

	Mallar			Hizmetler		
	Dünya	GÜ	GOÜ	Dünya	GÜ	GOÜ
2000	--	71.7	28.3	--	78.9	21.1
1990	--	79.0	21.0	--	84.3	15.7
1990-2000 Artış Ortalaması	6.8	5.9	9.5	6.6	5.4	10.1
1995-2000 Artış Ortalaması	3.6	2.8	5.9	3.9	3.7	5.5

Kaynak: UNCTAD, **E-Commerce and Development Report 2002**, s.222.

Dünya mal ve hizmet ticaretinde mal gruplarının payı ağırlıklı olmakla birlikte, hizmetlerin mallara oranla ihracat içindeki payı giderek artmaktadır. Son yıllardaki gelişmeler açısından değerlendirildiğinde, 1990-2000 arası dönemde dünya mal ticaretinin hizmet ticaretine göre daha yüksek bir büyüme ortalamasına sahiptir. Bu dönemde mal ticareti lehine olan bu durumun sadece GOÜ'ler açısından yüzde 9.5 mal ihracatı, yüzde 10.1 hizmet ihracatı artışı olarak tersine döndüğü görülmektedir. 1995-2000 arası dönemde ise, hizmet ticareti (yüzde 3.9) mal ticaretine (yüzde 3.6) göre daha yüksek bir artış göstermiştir. Bu artışın nedeni ise, büyük ölçüde gelişmiş ülkelerin hizmet ticaretindeki artışlardan kaynaklanmıştır.

Küreselleşmenin uluslararası ticaret yapısında meydana getirdiği diğer bir değişim ise, bölgeselleşme eğilimleri sonucunda oluşan iktisadi işbirliği bölgeleri arasında yapılan ticarete meydana gelen değişimdir. Küreselleşme sürecinde bölgeiçi ticaret (intra-trade) payları artma eğilimindedir.

**Tablo 5: Bölgeiçi Ticaret Payları, 1970-2004
(Toplam İhracatın Yüzdesi Olarak)**

	1970	1980	1990	2000	2001	2002	2003	2004
AB	59	61	66	62	61	61	62	61
NAFTA	36	34	41	56	56	57	56	55
APEC	58	58	68	73	73	73	73	72
ASEAN	22	17	19	23	22	23	22	22
MERCOSUR	9	12	9	20	17	11	12	12

Kaynak: UNCTAD, **Handbook of Statistics 2005**, online database'den düzenlenmiştir.

Uluslararası ticaretin küreselleşmesi konusunda göz ardı edilmemesi gereken diğer bir husus ise, dünya ticaretinde meydana gelen artışların hangi bölgeler arasındaki ticari faaliyetlerden beslendiğidir. Diğer bir deyişle, ticaretteki artışların orijin itibarıyla ele alınması, ticari küreselleşmenin hangi ekseninde geliştiğini belirlemeye yardımcı olmaktadır.

**Tablo 6: Dünya Ticaretinin Bölgeler Arası Dağılımı, 1983-2004
(Yüzde Olarak)**

	1983		2004	
	İhracat (1.838 Milyar \$)	İthalat (1.881 Milyar \$)	İhracat (8.907 Milyar \$)	İthalat (9.250 Milyar \$)
Kuzey Amerika	16.8	18.5	14.9	21.8
ABD	11.2	14.3	9.2	16.5
Latin Amerika	4.4	3.8	3.1	2.6
Avrupa	43.5	44.2	45.3	44.8
Afrika	4.5	4.6	2.6	2.3
Orta Doğu	6.8	6.2	4.4	2.7
Asya	19.1	18.5	26.8	24.0
Japonya	8.0	6.7	6.4	4.9
Çin	1.2	1.1	6.7	6.1

Kaynak: WTO, *International Trade Statistics 2005*, s.32.

Görüldüğü üzere, dünya ticaretinin bölgeler arası dağılımında 1983 yılında gelişmiş ülkelerin ağırlıkta olduğu bölgelerin lehine olan dengesizlik 2004 yılına gelindiğinde de hükmünü sürdürmektedir. Dolayısıyla küreselleşme sürecinin yoğunlaştığı son yirmi yıllık dönemde dünya ticaretinin dağılımında eşitlik yönünden önemli bir kazanım söz konusu değildir. Özellikle Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya bölgelerinin diğer bölgelerle karşılaştırıldığında dünya ticaretinden çok büyük paylar aldığı görülmektedir. Bunun nedeni ise, gelişmiş ülkelerin ağırlıklı olarak bu bölgelerde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre, dünya ticaretinin bu bölgelerde yer alan ülke ve ülke grupları (ABD, AB, Japonya) -ki oluşturdukları ekonomik coğrafyaya literatürde “Triad: Üç Kutuplu Dünya” denilmektedir- ekseninde gelişim gösterdiği görülmektedir. 2004 yılı itibariyle üç kutulu dünyayı oluşturan ülkeler kökenli mal ve hizmet ihracatının dünya ihracatı içindeki toplam payı 61.9a ulaşmıştır.

Dünya ticareti ile ilgili ele alınan tüm veriler, küresel piyasanın dolayısıyla üretken sistemlerin zaman içinde büyük bir yapısal değişim geçirdiğini ve buna bağlı olarak dünya ticaret hacminin giderek genişleyen bir özellik kazandığını göstermektedir. Ancak, uluslararası ticaret eksenini ele alındığında, küreselleşmenin esasen merkez ülkeleri ilgilendiren ve daha çok bu ülkeler çerçevesinde yoğunlaşan bir süreç olarak ilerlediği söylenebilir.

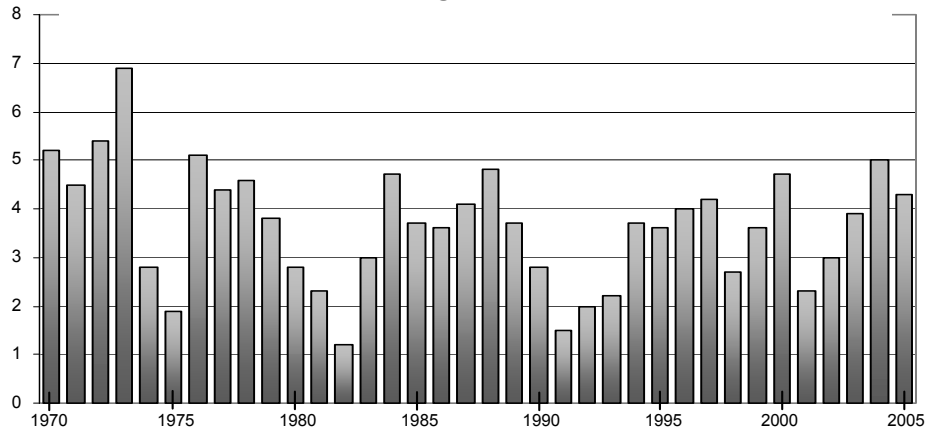
b- Üretim Faaliyetlerinin Küreselleşmesi

Küreselleşmenin ekonomik boyutuyla ilgili olarak ele alınabilecek değişkenlerden biri de uluslararası üretim faaliyetleridir. Küreselleşme sürecinde uluslararası üretim faaliyetleri, uluslararası ticarete olduğu gibi hem nicelik (uluslararası üretim faaliyetlerinde meydana gelen artışlar), hem de nitelik (uluslararası üretimin yapısındaki dönüşümler) yönünden önemli değişimlere uğramaktadır.

Küreselleşmenin uluslararası üretim faaliyetleri üzerinde genişletici bir etkisi söz konusudur. Diğer yandan, uluslararası üretim faaliyetlerinde meydana gelen artışlar, küreselleşme sürecinin bu alanda yoğunlaşmasına ve giderek hızlanmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, her iki değişken arasındaki neden-sonuç ilişkisi yön değiştirebilmekte ve değişkenler birbirlerinin açıklayıcısı olabilmektedir.

Dünya üretimi ele alındığında, üretim hacminin değer olarak hemen her yıl belirli bir artış gösterdiği görülmektedir.

**Grafik 2: Dünya Üretim Hacminin Gelişimi, 1970-2005
(Yıllık Değişim Yüzdesi)**

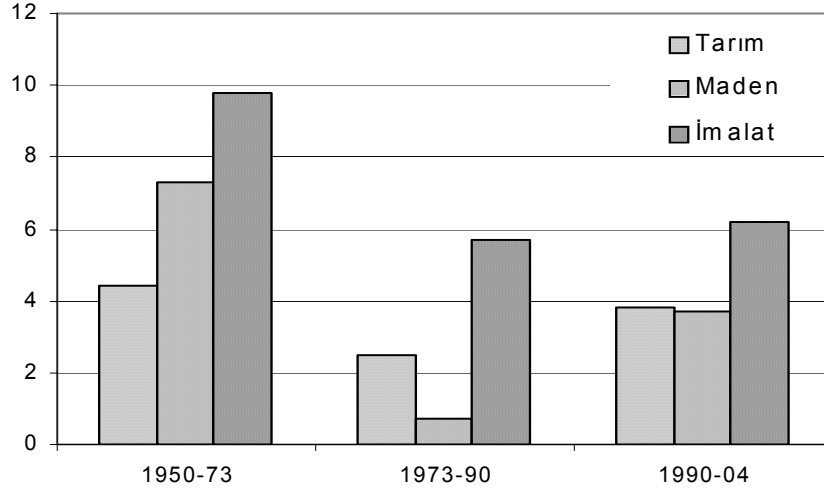
Kaynak: IMF, *World Economic Outlook 2003*, s.1 ve IMF, *World Economic Outlook 2005*, s.5'den düzenlenmiştir.

Görüldüğü gibi, son otuz yıllık dönemde dünya üretim hacminin gelişimi, dünya konjonktürüne uygun bir seyir izlemiştir. Dünya konjonktüründe meydana gelen önemli değişimleri sırasıyla ele aldığımızda, 1970'li yılların ortalarındaki üretim düşüşünün 1973 petrol krizinden, 1980'li yılların başındaki düşüşün ise 1979 petrol krizinden kaynaklandığı söylenebilir. Aynı şekilde, 1990'lar ve sonrası dönemde görülen düşüşlerin, yaşanan küresel kriz dönemlerine denk geldiği görülmektedir. 1998 yılındaki azalmanın nedeni o dönemde etkili olan Doğu Asya krizine bağlanmaktadır. Doğu Asya krizi, ülke grupları açısından değerlendirildiğinde daha çok GOÜ'lerin üretim artışlarını olumsuz yönde etkilemiştir. 2001 yılındaki azalmanın nedeni ise, daha önce ifade edildiği gibi yaşanan küresel ekonomik kriz ve dünya siyasi ortamını gerginleştiren 11 Eylül saldırısının meydana getirdiği olumsuz etkilerle açıklanabilir. Ancak, istikrarlı bir gelişim izlemediği halde son otuz yıllık dönem ele alındığında; 1970'de 6.646 milyar dolar olan dünya üretim hacminin 2004 yılına gelindiğinde 40.671 milyar dolara ulaştığı ve yaklaşık beş katlık bir artış gösterdiği görülmektedir⁶⁶. Dolayısıyla, dünya üretiminde meydana gelen bu artışlar, küreselleşmenin üretim ekseninde de ilerleyen bir süreç olduğu şeklinde yorumlanabilir.

⁶⁶ UNCTAD, *World Investment Report 2005*, s.14.

Dünya üretim hacminde meydana gelen bu artışlar, mal grupları itibariyle ele alındığında; uluslararası ticarete meydana gelen gelişmelere benzer şekilde imalat alanındaki üretimin ön plana çıktığı görülmektedir.

Grafik 3: Dünya Üretiminin Mal Grupları İtibariyle Gelişimi, 1950-2004 (Ortalama Yıllık Değişim Yüzdesi)

Kaynak: WTO, International Trade Statistics 2005, s.30.

Küreselleşme, uluslararası üretim artışları sağlamanın yanı sıra, uluslararası üretim yapısında da önemli dönüşümler meydana getirmektedir. Küresel üretim sürecini hazırlayan bu dönüşümlerin nedenleri şu şekilde sıralanabilir⁶⁷:

- İkinci Dünya Savaşı sonrasında yerleşen kalkınma ideali ve projesi,
- Ulaşım ve iletişim maliyetlerinin ucuzlaması,
- Sabit kur sisteminden esnek kur sistemine geçilmesi,
- GOÜ'lerin sürükledikleri borç çıkmazı ve ihracata dayalı kalkınma modelleri,
- Çokuluslu şirketlerin dünya ekonomisinde artan rolleri,
- IMF ve WB gibi küresel ölçekte düzenleme yapma gücüne sahip kuruluşların dünya ekonomisindeki artan rolleri,
- Soğuk savaş döneminin sona ermesi ve iki kutuplu dünyanın ABD yönlendirmeli tek kutuplu dünyaya doğru evrilmesi,
- Merkez ülkelerde düşen karlılık ve verimlilik oranları.

Küreselleşmenin üretim ekseninde niceliksel artışlar sağlamanın yanı sıra, yukarıda sayılan nedenlere bağlı olarak meydana getirdiği üretim yapısına ilişkin niteliksel gelişmelerden biri, üretim tekniklerde meydana gelen değişimdir. Günümüzde

⁶⁷ Ahmet Alpay Dikmen, "Küresel Üretim, Moda Ekonomileri ve Yeni Dünya Hiyerarşisi", **Toplum ve Bilim**, Sayı:86, Güz 2000, s.283.

emek-yoğun veya sermaye-yoğun üretim teknikleri yerine, küresel piyasada etkili olabilecek teknoloji tartışılmakta, değişen tüketici profili ve tüketim kalıplarına uyumlu firma teorileri geliştirilmektedir. Ulusal piyasa aktörlerinin gelişen enformasyon olanaklarına bağlı olarak küresel düşünceden aldıkları pay arttıkça, yerel faaliyetler de küreselleşmektedir. Diğer bir ifadeyle, ulusal piyasaya yönelik üretim karşısında, küresel nitelikli yerli tüketicilerin bulunması, kaçınılmaz olarak üretim faaliyetlerinin küresel normlara uyumlu hale gelmesi sonucunu doğurmaktadır⁶⁸.

Üretim yapılanmalarının dağılarak adem-i merkezileşmesi ve kitlesel üretimin yerini esnek uzmanlaşmanın alması, küreselleşme sürecinde üretim yapısında gözlemlenen diğer bir dönüşümdür. Bu dönüşüm, fordist üretimden post-fordist üretime geçiş olarak adlandırılmaktadır. 1945'lerden 1970'lere kadar uzanan dönemde ABD hegemonyasıyla yaygınlaşan fordist üretim, modernite paradigması etrafında gelişmiş ve özetle büyük ölçekte, standart mal üretimi sağlayan, seri üretime dayalı bir üretim yöntemi olarak varolmuştur. Katı olan eski yerine, esnek olan yeninin geçerlilik kazandığı post-fordist üretim ise, tüketim kültürünün hakim değerleri etrafında yoğunlaşmış ve tüketici tercihlerinde meydana gelen değişimlere kısa zamanda uyum sağlayabilen, esnek üretim yöntemi olarak şekillenmiştir⁶⁹.

Post-fordist üretimin temelini oluşturan esnek üretim yöntemine geçişte ve bu yöntemin yaygınlaşmasında teknolojik gelişmelerin yadsınamaz bir rolü olmuştur. Dolayısıyla, teknoloji olanaklarının gelişmesi esnek üretim yönteminin gelişimini sağlamış ve bu yolla üretimin küreselleşmesini hızlandırmıştır. Geçmişteki uluslararası üretim yapısında GOÜ'lerin GÜ'lere hammadde ihraç edip, GÜ'lerin bunları dönüştürerek nihai ürünler haline getirip satmasıyla işleyen sınırlı süreç, özellikle çokuluslu şirketlerin üretim faaliyetlerini küresel ölçüğe taşımasıyla günümüzde ülke farkı gözetmeksizin hemen her ülkeye komplike ürün ve hizmetlerin üreticisi veya alt yüklenicisi olabilme imkanı sağlamıştır.

Küreselleşmenin uluslararası üretim boyutunda çokuluslu şirketler önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü günümüzde dünya üretiminin çok önemli bir bölümü aynı anda bir çok ülkede üretimde bulunan çokuluslu şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir⁷⁰. Çokuluslu şirketler üretim sisteminin etkinliğini arttıracak biçimde faaliyetlerini ve kendilerine bağlı işletmelerle ilişkilerini uluslararası düzeyde bütünleştirerek düzenlemektedirler. Bu eğilim, katmadeğeri yüksek tüm etkinliklerde ölçek

⁶⁸ Murat Ali Dulupçu, **Küresel Rekabet Gücü**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Haziran 2001, s.39-40.

⁶⁹ Nalan Yetim, "Küresel Üretim Yapılanmasına Kültürel Yanıtlar: Ulusal-Yerel?", **Doğu-Batı**, Yıl:5, Sayı:18, Şubat, Mart, Nisan 2002, s.133-134.

⁷⁰ Seyidoğlu, a.g.m., s.142.

ekonomilerinden yararlanma isteğinden ileri gelmektedir. Bu amaçla, işletmenin üretim birimleri coğrafi bakımdan farklı ve uzak mekanlara dağılırken, üretim sürecinde küresel bir bütünleşme ortaya çıkmaktadır⁷¹.

Uluslararası üretim faaliyetlerinin küreselleşmesi kapsamındaki en önemli yapısal dönüşümlerden biri de, doğrudan yabancı yatırımlardır. DYY'lar* uluslararası sermaye hareketleri kapsamında da ele alınabilir. Ancak, bu sermaye hareketleri kısa vadeli sermaye hareketlerinin aksine spekülasyon karakterli olmayıp, üretimde katma değer oluşturan bir karakter taşıdığından küreselleşmenin üretim boyutu kapsamında değerlendirilmelidir.

Küresel üretimin yeniden yapılanması anlamına gelen DYY'lar aslında yeni bir süreç değildir. Bu yatırım türünün ortaya çıkışı 1850'li yıllara dayanmaktadır. Ancak, günümüzde farklı olan bu yatırımların küreselleşme sürecinde bir göstere olarak ele alınmasıdır. Dolayısıyla, küreselleşmenin üretim ekseninde sergilediği gelişimi ortaya koymak açısından kullanılacak diğer bir kriter ise, doğrudan yabancı yatırımlarının gelişimidir.

**Tablo 7: Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişimi, 1970-2004
(Milyar Dolar)**

	1970	1980	1990	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
DYY Girişleri	13.4	55.1	207.9	487.9	701.1	1092.0	1396.5	825.9	716.1	632.6	648.1
DYY Çıktıları	14.1	53.7	38.7	484.9	693.1	1104.9	1239.1	743.5	652.2	616.9	730.3
Giren DYY Stoku	...	530.2	1768.6	3512.8	4135.7	4914.8	5786.0	6197.7	6703.6	7987.1	8902.1
Çıkan DYY Stoku	...	570.1	1785.3	3663.1	4302.1	5156.9	6148.3	6564.2	7288.4	8731.2	9732.2

Kaynak: UNCTAD, **Foreign Direct Investment 2005**, On-line Database'den düzenlenmiştir.

DYY'larının dünya genelindeki gelişimi, bu yatırımlarla ilişkili iki değişken grubu açısından incelenebilir. Birinci grupta, yıllık DYY akımlarını gösteren ve ülke ekonomilerine giren ve ülke ekonomilerinden çıkan miktarlar yer almaktadır. Buna göre; 1970 yılında 13.4 milyar dolar yatırım girişleri 2000 yılında 1396.5 milyar dolar seviyesine yükselmiş ve yaklaşık 107 katlık bir gelişme göstermiştir. 2000 yılından sonraki dönemde ise yaşanan ekonomik krizler ve 11 Eylül sonrası dünya siyasi ortamında baş gösteren gerginlik nedeniyle yatırım girişlerinde önemli sayılabilecek düşüşler yaşanmış ve 2004 yılındaki yatırım girişleri 648.1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Benzer gelişme, yatırım çıkışları açısından da geçerli olmuştur. İkinci grupta yer alan değişkenler ise, oluşan DYY stokları ile ilgilidir. DYY stokları, 1980-

⁷¹ Zeki Erdut, **Rekabetin İşgücü Piyasasına Etkisi**, TÜHİS Yayın No:29, İzmir 1998, s.19.

* Doğrudan yabancı yatırımlar, "zararlı vergi rekabeti" konusunda hedef alınan en önemli değişken olduğundan burada sadece sergiledikleri gelişim ele alınacak ve ayrıntılı analizi bir sonraki bölümde yapılacaktır.

2004 arası dönemde 530.2 milyar dolardan 8902.1 milyar dolara yükselmiştir. DYY'larda meydana gelen artışlar, gerek akım gerekse stok değerler açısından küreselleşmenin bu ekseninde de önemli bir gelişim süreci izlediği göstermektedir.

Küreselleşmenin üretim boyutuyla ilgili olarak ele alınması gereken bir diğer husus ise, gerek gelişimin niceliksel yönünü ortaya koyan uluslararası üretim hacminin, gerekse yaşanan yapısal dönüşüm ekseninde en önemli göstergelerden biri kabul edilen DYY'ların coğrafi olarak nasıl bir dağılım gösterdiğidir. Çünkü ele alınacak dağılım kriterleri, küreselleşmenin hangi eksenlerde gelişim sergilediğini ortaya koymaktadır.

**Tablo 8: Doğrudan Yabancı Yatırımların Dağılımı, 2004
(Milyar Dolar)**

	2004
DÜNYA	648.2
Gelişmiş Ülkeler	380.0
ABD	95.9
Kanada	6.3
Japonya	7.8
AB ¹⁵	196.1
Fransa	24.3
Almanya	-38.6
İngiltere	78.4
AB ²⁵	216.4
Gelişmekte Olan Ülkeler	233.2
Afrika	11.0
Latin Amerika ve Karayipler	67.5
Asya ve Pasifik	147.5
Çin	60.6
Türkiye	2.7
Merkez ve Doğu Avrupa	34.9

Kaynak: UNCTAD, **Foreign Direct Investment 2005**, On-line Database'den düzenlenmiştir.

2004 yılında DYY girişleri toplamı olan 648.2 milyar doların ülke grupları arasında dağılımına bakıldığında, gelişmiş ülkelerin 380.0 milyar dolarlık bir pay aldığı ve bunun yaklaşık olarak yüzde 59'a karşılık geldiği görülmektedir. Bölgeler itibariyle bakıldığında ise, dağılımın ne kadar orantısız olduğu daha da belirginleşmektedir. Örneğin, Afrika kıtasına olan sermaye girişleri toplamı, Japonya ve Kanada'ya yönelen sermaye miktarından küçüktür. Asya ve Pasifik bölgesinin aldığı yabancı sermaye miktarı ise gelişmekte olan bölgeler açısından ön plana çıkmaktadır. Bu bölgede yer alan Çin'in almış olduğu sermaye miktarı (60.6 milyar dolar), birçok gelişmiş ülkenin aldığı sermaye miktarından daha fazladır. 2004 yılı itibariyle Türkiye ekonomisine giren yabancı sermaye miktarı ise, gelişmiş ülkelerle kıyaslanamayacak ölçüdedir.

Sonuç olarak, küreselleşmenin gerek dünya üretim hacmindeki gelişim, gerekse DYY'larındaki gelişim yönünden, üretim ekseninde de ilerlemekte olduğu söylenebilir. Ancak küreselleşmenin bu yöndeki gelişimi, merkez ülkelerin sermaye birikim düzeyinin çok uzağında kalan çevre ülkeler açısından pek de geçerli değildir. Diğer bir ifadeyle, çevre ülkelerin üretimin küreselleşmesi ekseninin dışında kaldığı ve üretimin küreselleşmesi sürecinin daha çok gelişmiş ekonomilerinin oluşturduğu merkez ülkeler çevresinde yoğunlaştığı söylenebilir.

c- Finansal Faaliyetlerin Küreselleşmesi

Küreselleşme sürecinde dünya ekonomisinde yaşanan dönüşümü ortaya koyan boyutlardan biri de finansal küreselleşmedir. Finansal küreselleşme, uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve bunun sonucunda gerek fon arz ve talebinin, gerekse mali piyasa katılımcılarının herhangi bir coğrafya sınırlamasına tabi olmadan, kendileri için daha uygun olan mekanlarda işlem yapmasını ifade etmektedir⁷². Finansal küreselleşme, artan bilgi ve enformasyon olanakları ve ülkelerin izledikleri serbestleştirme politikaları sayesinde artan sermaye hareketleri ve ulusal piyasaların dış mali piyasalarla bütünleşmesi şeklinde de tanımlanabilir⁷³.

Finansal piyasalarda küreselleşme olarak nitelendirilen uluslararası finansal bütünleşme süreci 1980'li yıllarda ivme kazanmış olmakla birlikte, esasen 1970'li yılların başında Bretton Woods sisteminin terk edilmesiyle başlamıştır. Bretton Woods sisteminin geçerli olduğu dönemde finansal işlemlerin serbest piyasa mekanizması içerisinde gerçekleşmesinden ziyade kontrollü kamusal işlemler olarak yapılıyor olması, uluslararası ödemelerde istikrarlı bir yapı sağlamış, ancak finansal akımların gelişme ivmesini sınırlandırmıştır⁷⁴. Bretton Woods sisteminin sona ermesiyle birlikte, ulusal ve uluslararası ekonomik ilişkilerde köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Bu dönemde birçok ülke sabit kur rejiminden esnek kur rejimine geçmiş, kambiyo kısıtlarını hafifletmeyi hedef alan liberalizasyon hareketleri hakim paradigmaya dönüşmüş ve piyasalar arasındaki bölünmüşlükler ortadan kaldırılarak daha rekabetçi bir yapıya oturtulmuştur.

Finansal piyasaların gelişiminde 1970'li yıllara denk gelen bir başka önemli gelişme ise, 1973 ve 1979 yıllarında yaşanan petrol krizleridir. Petrol fiyatlarının yaklaşık dört kat birden yükseldiği bu kriz dönemlerinde, petrol ihraç eden ülkelerde (OPEC) önemli fonlar birikmiştir. OPEC üyesi ülkeler atıl fonlarını özellikle gelişmiş Avrupa bankalarına yöneltmişler ve söz konusu bankalar bu fonları uluslararası

⁷² Alp, a.g.e., s.45.

⁷³ Seyidoğlu, a.g.m., s.142.

⁷⁴ Alp, a.g.e., s.47.

piyasalarda yeniden dağıtma işlevini üstlenmişler ve dolayısıyla uluslararası finans piyasalarının gelişimine önemli katkı sağlamışlardır⁷⁵.

Finansal liberalizasyon hareketleri ve sonuçta piyasaların ulusal ve uluslararası düzeyde daha fazla piyasa katılımcısına hitap etmesi, bu piyasalardaki rekabeti artırmış ve böyle bir ortamda mali kurumlar gerek tasarruf sahiplerinin gerekse yatırımcıların beklentilerini en üst düzeyde karşılayabilmeye dönük olarak sekürütizasyon* uygulamaları kapsamında bir çok yeni mali araç dizayn etmiştir. Diğer yandan, bilişim teknolojilerinde de olağanüstü gelişmelerin yaşanması, gerek mali araç dizaynı ve gerekse bu araçların pazarlanmasına oldukça iyi bir altyapı oluşturmuştur.

Finansal piyasaların gelişiminde, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde meydana gelen uluslararası ticaret ve üretim artışları da etkili olmuştur. Savaş sonrası dönemde sanayi ve ticaret merkezlerinin yeniden canlanmaya başlaması, uluslararası ticaret ve üretim artışlarının etkisiyle birleşerek sermaye piyasalarının gelişimine önemli bir ivme kazandırmıştır⁷⁶. Diğer yandan, uluslararası ticaret ve üretimin ulusal ticaret ve üretime göre artan önemi, uluslararası para, hisse senedi, tahvil ve gayrimenkul yatırımlarının da önemini arttırmış ve finansal akımların küresel ölçeğe yayılmasına etkili olmuştur.

Finans piyasaları, “bilgi yoğun” bir işleyiş yapısına sahip olmaları nedeniyle, bilgi ve iletişim (bilişim) teknolojilerinden en fazla yararlanan ve dolayısıyla bu alandaki gelişmelerden en çok etkilenen piyasaların başında gelmektedir. Bilişim teknolojisindeki gelişmeler, finans piyasalarının etkin çalışmasında işlem maliyetlerinin düşmesi ve asimetrik bilgi olgusundan kaynaklanan sorunların azalması yönünde çeşitli avantajlar sağlamaktadır⁷⁷. Bilişim teknolojilerinin finans piyasaları açısından sağladığı bir diğer önemli avantaj ise, bu piyasalardaki zaman ve mekan kısıtının aşılmasıdır. Günümüzde ulaşılan yüksek bilişim teknolojisi dünya finans merkezleri arasında 24 saat kesintisiz işlem yapmayı mümkün hale getirmiştir. Dolayısıyla, dünyanın herhangi bir yerinden, herhangi bir zamanda finansal işlemler yapabilme avantajı söz konusudur. Sağlanan bu avantajlar ise, finans piyasalarının alanını ve hacmini her geçen gün genişletmektedir.

⁷⁵ DPT, a.g.r., s.35.

* Menkul kıymetleştirme de denilen bu kavram, bir bilançoda yer alan ancak likit olmayan varlıkların likit varlıklara dönüştürülmesini işlemi kapsamaktadır. Günümüzde, kredi kartı alacakları, otomobil kredileri, leasingden doğan alacaklar, tüketici kredileri ve bazı ticari krediler sekürütizasyon kapsamında yer almaktadır. Bkz., Devrim ve Altay, a.g.m., s.216.

⁷⁶ Alp, a.g.e., s.51.

⁷⁷ Özcan Karahan, “Bilgi ve İletişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Finansal Piyasa Üzerine Etkileri”, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=256, (10.03.2004).

Dünya ekonomisinde yaşanan bu gelişmeler uluslararası sermaye hareketlerine ilgili ülkelerin kısıtlama ve düzenlemelerine tabi olmaksızın kullanabilecekleri geniş bir hareket alanı sunmuş ve finansal akımlar özellikle portföy yatırımları kapsamında önemli bir gelişim sergilemiştir. IMF verilerine göre, uluslararası sermaye akımları toplamı 1992-2004 arası dönemde 402.4 milyar dolardan 4176.9 milyar dolara yükselmiş ve yaklaşık 10 katlık bir gelişim göstermiştir. Ayrıca, 1992 yılında 171.3 milyar dolar olan portföy yatırımları 2004 yılına gelindiğinde ise 1818.8 milyar dolara yükselmiştir⁷⁸.

Küreselleşme sürecinde uluslararası sermaye hareketleri yapısında da önemli dönüşümler yaşanmıştır. Genel sınıflandırma içerisinde; DYY'lar, portföy yatırımları ve banka kredileri ve mevduatları toplamından oluşan diğer yatırımların toplam sermaye hareketleri içindeki payları özellikle portföy yatırımları lehine gelişim göstermiştir.

Tablo 9: Sermaye Hareketlerinin Gelişimi, 1973-2004
(Toplam Sermaye Hareketlerinin Yüzdesi Olarak)

	1973-81	1990-97	2000	2001	2002	2003	2004
Doğrudan Yabancı Yatırım	16.8	50.3	35.2	28.9	24.4	15.6	13.2
Portföy Yatırımı	3.8	31.6	33.9	39.4	46.6	46.4	43.5
Diğer Yatırımlar*	79.4	18.1	30.9	31.7	29.0	38.0	43.3

* Banka kredileri ve mevduatlarından oluşmaktadır.

Kaynak: World Bank, **Global Development Finance 2000**, s.126 ve IMF, **Global Financial Stability Report; September 2005**, s.168'den düzenlenmiştir.

Uluslararası sermaye hareketleri içinde 1970'li yıllarda banka kredileri ağırlıklı bir paya sahip iken, 1980'li yıllarda özellikle DYY'lar ve portföy yatırımları lehine bir gelişme söz konusu olmuştur. 1990'lı yıllarda ise toplam sermaye hareketleri içinde portföy yatırımlarının payı ağırlık kazanmıştır. Meydana gelen bu dönüşüm sermayenin, sadece sanayi ve ticaret sermayesi formlarında değil, "spekülatif sermaye" formunda da önemli bir hareket imkanına kavuştuğunu göstermektedir. Nitekim, günümüzde günlük sermaye hareketlerinin 1.7 trilyon dolar olduğu ve gerçekleştirilen işlem hacminin yüzde 80'inin bir hafta gibi kısa bir sürede geldiği ülkeyi terk ettiği tahmin edilmektedir⁷⁹.

Günümüzde tam akışkanlık içinde işleyen dünya borsalarındaki işlem hacimlerindeki gelişmeler de finansal küreselleşmenin boyutları hakkında önemli bilgiler içermektedir.

⁷⁸ IMF, **Global Financial Stability Report; September 2005**, s.168.

⁷⁹ Erinç Yeldan, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme**, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s.20.

Tablo 10: Seçilmiş Bazı Borsalarda Yıllık İşlem Hacmi, 1980-2002
(Milyar Dolar)

	1980	1985	1990	1995	1999	2000	2001	2002
New York	380	1.390	1.325	3.082	8.945	11.060	10.489	10.311
Tokyo	160	960	1.287	884	1.675	2.315	1.660	1.564
Londra	40	110	450	1.153	3.399	4.559	4.520	4.001
Almanya	-	-	509	594	1.551	2.119	1.423	1.212
Paris	10	50	120	213	770	1.065	2.092*	1.988*
İstanbul	-	-	6	50	81	179	75	70
Genel Toplam	-	-	5.748	10.885	33.649	50.510	38.164	33.657

* Paris, Amsterdam, Lizbon ve Brüksel borsalarının birleştirilmesi ile kurulan Euronext Borsası işlem hacmi.

Kaynak: World Federation of Exchanges, [Total Value of Share Trading Online Statistics](http://www.fibv.com/WFE/home.asp?menu=196&document=1733), <http://www.fibv.com/WFE/home.asp?menu=196&document=1733> (21.03.2004)

Küreselleşmenin finansal boyutu hakkında ele alınması gereken bir diğer husus ise, GOÜ'lerin finansal piyasaların gelişiminde oynadığı roldür. Gelişmiş ülkelerde faiz oranlarının düşüklüğü nedeniyle uygun yatırım olanakları bulamayan finansal sermayenin, yüksek getiri sağlamasından dolayı GOÜ'lerdeki kamusal finansman ihtiyacını borçlanma aracı ile karşılamaya yönelmesi, finansal piyasaların alan itibariyle gelişimini sağlamıştır⁸⁰. Kendi dolaşım mantığı içerisinde faiz arbitrajı peşinde koşan finansal sermaye büyüklüğünün artan ölçüde GOÜ'lerde oluşan yeni finans piyasalarına yönelmesi, uluslararası sermaye hareketleri yapısında yeni bir süreç başlatmıştır. Esas olarak, finansal liberalizasyon uygulamalarıyla 1980'li yıllarda oluşan bu süreç, GOÜ'lere yönelen uluslararası sermayenin hacmini önemli ölçüde büyütürken, sermaye akışının kanallarını ve böylece söz konusu ülkelere yönelen sermayenin niteliğini de değiştirmiştir.

Tablo 11: GOÜ'lere Yönelik Özel Sermaye Akımları, 1999-2004
(Milyar Dolar)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Toplam	163.6	216.4	162.1	147.3	199.3	290.8
Türlere Göre						
Bono ve Tahvil	82.4	80.5	89.0	61.6	98.8	128.1
Hisse Senedi	23.2	41.8	11.2	16.4	28.3	44.9
Kredi	58.0	94.2	61.9	69.4	72.2	177.8
Bölgelere Göre						
Afrika	4.7	9.4	7.0	7.0	12.3	11.6
Asya	55.9	85.9	67.5	67.2	88.0	136.1
Avrupa	26.2	37.0	22.3	29.6	47.8	68.1
Türkiye	11.9	20.4	6.4	6.4	9.4	15.8
Orta Doğu	15.4	15.0	11.0	10.7	8.4	21.4
Latin Amerika	61.3	69.1	53.8	32.8	42.8	53.1

Kaynak: IMF, *Global Financial Stability Report; September 2005*, s.196-200'den düzenlenmiştir.

Görüleceği üzere, GOÜ'lere yönelik sermaye akımları miktar yönünden artma eğilimine sahiptir. Diğer yandan türler itibariyle ele alındığında, spekülasyon karakteri ile

⁸⁰ Gülten Demir, "Küreselleşme Üzerine", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı:56-1, Ocak-Mart 2001, s.87.

ön plana çıkan bono ve tahvil yatırımlarının, üretime yönelik hisse senedi yatırımlarına göre ağırlıklı bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bölgeler itibariyle incelendiğinde ise, özel sermaye akımlarının ağırlıklı olarak görece güç kazanan ülkelerin yer aldığı Asya ve Avrupa bölgesinde yoğunlaştığı izlenmektedir. 2002 yılında, GOÜ'lere yönelik özel sermaye akımlarında önemli bir düşüş söz konusudur. Bu düşüşün nedeni ise, 2001 yılında yaşanan küresel ekonomik krizle açıklanabilir. Ancak, çarpıcı olan gelişme bu krizin Avrupa'daki GOÜ'lere yönelik sermaye akımlarını olumlu yönde etkilemesidir.

Sermayenin dünya ölçeğinde kar arayışı sürecine girmesi, uluslararası sermaye hareketlerini kısıtlayan önlemlerin adım adım tasfiyesinin yanı sıra, iletişim ve bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerin sağladığı olanakların da kullanılması uluslararası finans sermayesini güçlendirmiştir. Bu süreçte finansal enstrümanların sayısı giderek artmış, piyasaya yeni aktörler ve ticareti yapılabilen yeni ürünler çıkmıştır. Finansal varlıklar ve borçlar ticareti yapılabilen enstrümanlara dönüştürülmüş, döviz ve gayrimenkullerin de mallar gibi ticareti yapılır olmuştur. Finans piyasalarındaki hızlı gelişme son yirmi yılda dünya ekonomisinin belirleyici özelliği olmuş, finansal işlemlerin ağırlık kazanması ve bütün sınırları aşması adeta küreselleşme sürecinin içeriğini oluşturmuştur⁸¹.

2- Küreselleşmenin Siyasi Etkileri

Küreselleşme, günümüzde sadece ekonomik bir kavram olarak değil, içinde bulunduğumuz uluslararası sistemi tanımlamaya yönelik siyasi bir kavram olarak da kullanılmaktadır. Siyasi anlamda küreselleşme, siyasal sınırları içerisinde devletin egemenlik sağlama gücünü yitirmesi; yönetim sistemlerinin karşılıklı etkileşiminin artması; demokrasi, insan hakları ve özgürlükler temelinde dış müdahalelerin yoğunluk kazanması; dil, din, etnik köken, bayrak vb. semboller düzeyinde monolitik, tektipçi bir yapıya dayanan ulus devletin önemini kaybederek uluslararası üst kuruluşların öne çıkması olarak değerlendirilebilir⁸². Bu bağlamda siyasi küreselleşme, bir yandan üst yapıyı oluşturan küresel aktörler arasındaki ilişkilerin, diğer yandan ise alt yapıyı oluşturan devlet-toplum-birey ilişkisinin yeniden tanımlanması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Küreselleşme sürecinin siyasi boyutta ivme kazanmasını sağlayan en önemli gelişme, iki kutuplu dünya düzeninin yıkılmasıdır. Esasen II. Dünya Savaşı sonrası dönemin temel özelliği olan ABD'nin önderliğindeki Batı Bloğu ve Sovyetler Birliği'nin önderliğindeki Doğu Bloğu arasındaki ekonomik, siyasi ve askeri çekişmeyle gündeme gelen "soğuk savaş" döneminin 1990'lı yıllarda sona ermesi, küreselleşme sürecinin siyasi anlamda başlangıcı olarak da görülmektedir⁸³. Doğu Bloğu'nun yıkılmasıyla

⁸¹ Demir, a.g.m., s.85.

⁸² Mustafa Acar, "Ekonomik, Siyasal ve Sosyal Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme: Tehdit mi, Fırsat mı?", **Liberal Düşünce**, Cilt:7, Sayı:25-26, Kış-Bahar 2002. <http://www.liberal-dt.org.tr/dergiler/ldsayi25-26/252603.htm>, (25.05.2004)

⁸³ Seyidoğlu, a.g.m., s.141.

planlı ekonomiler, piyasa mekanizması içinde serbest ticaretin ve yabancı sermayenin imkanlarından yararlanma çabası içine girmişlerdir. Bu ise, serbest piyasa ekonomisine yönelik güven duygusunu pekiştirmiş ve küreselleşmenin önündeki en büyük siyasi engellerden birinin aşılmasını sağlamıştır.

Soğuk Savaş sonrasında inandırıcı muhalefeti ve alternatif modelleri etkin bir şekilde ortadan kaldıran tek kutupluluk, beklenen bir sonuç olarak liberal doktrinin güçlenmesini ve kısa süre içinde hakim paradigmaya dönüşmesini sağlamıştır. Günümüzde liberalizmin “küresel entelektüel hegemonya” özelliği kazandığını savunan Gosoviç, küreselleşme sürecinde dünya kamuoyunun belirli amaçlar doğrultusunda yönlendirildiği ve homojenleştirildiğine dikkat çekmektedir. Ulusal kararalma sürecinde yer alan aktörlerin de güncel süreçleri ve fenomenleri bu hakim paradigma çerçevesinde değerlendirdiğini ve ortaya çıkan sorunlara yine aynı bakış açısıyla çözümler bulmaya çalıştığını vurgulamaktadır. Ona göre, küresel entelektüel hegemonya, eleştiri yeteneğini zayıflatmakta ve artan bir entelektüel bağımlılık oluşturmaktadır. Dolayısıyla, geçerli ortodoks görüşten önemli ölçüde ayrılık gösteren ve ona dayanak oluşturan sistematik ilişkilere kuşku duyulmasına yol açan her türlü girişim etkisiz hale getirilmektedir⁸⁴.

3- Küreselleşmenin Sosyo-Kültürel Etkileri

Günümüzde küreselleşme olarak adlandırılan dönüşüm süreci, toplumsal yapının sadece ekonomik ve siyasal alanlarında değil, sosyo-kültürel alanında da yaşanmakta ve bu alandaki mevcut ilişkileri de köklü bir dönüşüme uğratmaktadır. Küreselleşmenin sosyal boyutu, küreselleşmenin kişilerin iş hayatı ve toplumların yaşam kalitesi üzerinde meydana getirdiği etkileri içermektedir. Bu anlamda, küreselleşmenin istihdam yapısı, çalışma koşulları, gelir dağılımı ve sosyal güvenlik alanlarında meydana getirdiği etkilerle mevcut sorunları arttırdığı iddia edilmektedir. Kültürel anlamda küreselleşme ise, belirli siyasi ve ulusal özelliklere sahip bir bölgedeki mevcut üretim modelleri ve tüketim kalıplarının diğer bölgelere yayılmasını içermektedir. Böylece, farklı bölge ve ülkelerdeki yerel eğilimlerden uluslararası eğilimlere doğru bir gelişme yaşandığı, farklılık temeline dayalı yeni bir sosyal mekanizma oluştuğu ileri sürülmektedir⁸⁵.

Küreselleşmenin teknolojik gelişmelere bağlı olarak üretimde ve istihdamda yapı değişimi oluşturduğu görülmektedir. Bu değişikliklerin başında; yapılan işlerin ve mesleklerin değiştiği, bazı meslek ve işler elenirken yeni bazılarının ortaya çıktığı, işgücünde önemli bir niteliksel değişim yaşandığı, geçmişte önemli olan kol gücünün yerini beyin gücünün aldığı, hemen her meslek ve işte kadın işgücünün devreye girdiği

⁸⁴ Branislav Gosovic, “Global Intellectual Hegemony and The International Development Agenda”, **International Social Science Journal**, Volume:52, Issue:166, December 2000, s.447-448.

⁸⁵ Snyder, a.g.m., s.356.

ve çalışma biçimlerinin şekillendiği gelmektedir. Diğer yandan, kısmi zamanlı çalışma, geçici ya da mevsimlik çalışma, taşeron işçiliği, evde çalışma, tele çalışma gibi adlar altında esnek istihdam modellerinin yaygınlaşması dikkat çekmektedir. Bu değişimler kimi zaman ve bazıları için olumlu gelişmeler anlamına gelirken, bazıları içinse iş ve statü kaybı, iş güvencesinin azalması gibi olumsuz gelişmelere yol açmaktadır. Bir sonuç çıkarılmak istendiğinde ise, istihdamın gerek çalışanlar, gerek çalışma biçimleri açısından oldukça heterojen bir yapıya ulaştığı sonucuna ulaşılmaktadır⁸⁶.

Küreselleşmenin sosyal boyutu kapsamında ele alınan diğer bir konu ise, günümüzde sosyal eşitsizliğin geçmişte olduğundan çok daha önemli seviyeye ulaştığıdır. Sosyal eşitsizliklerin yanı sıra, aynı derecede önemli coğrafi eşitsizlikler de var olmaya devam etmektedir. Diğer yandan, sermayenin küreselleşmesi neticesinde günümüzde gelirin farklı bir şekilde dağılımı söz konusu olmaktadır. Eski üçüncü dünyanın bazı bölgelerinde refahın aşırı yoğunlaştığı ve merkez ülkelerde de mahrumiyet alanlarının olduğu görülmektedir⁸⁷. Dolayısıyla, küreselleşme sürecinde en az geçmişte olduğu kadar önemli olan bir sosyal eşitsizlik eğilimi olduğu ve bunun ülke grupları açısından artarak devam ettiği söylenebilir. Nitekim dünya gelir dağılımı verilerine göre, 1960-62 döneminde en fakir 20 ve en zengin 20 ülke arasındaki 54 katlık kişisel gelir dağılımı farkı, 2000-02 döneminde 121 kata yükselmiş ve aradaki uçurum önemli ölçüde derinleşmiştir⁸⁸.

Küreselleşme bağlamında sosyal eşitsizliklerin temel göstergelerinden biri de yoksulluktur⁸⁹. Yoksulluk, genellikle “insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olamama durumu” veya benzer biçimlerde “mutlak asgari refah düzeyinin altında kalma durumu” ve “yaşamda kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere olan ihtiyaçların karşılanamaması durumu” olarak tanımlanmaktadır⁹⁰. Ekonomik bakımdan yoksulluk ise salt gelirden değil, aynı zamanda fırsatlardan da yoksun olmayı içermektedir. Eğitim düzeyinin düşüklüğü, yetersiz beslenme, coğrafi engeller ve sosyal dışlama gibi etkenler, bireyin iş bulmasını zorlaştırdığından bireyin bu yolla sağlayacağı sosyal fırsatlardan da mahrum kalmasına neden olmaktadır. Küreselleşme sürecinde yoksulluk artma eğilimindedir. Nitekim 2002 yılında yoksulluk sınırı olarak kabul edilen

⁸⁶ Meryem Koray, **Sosyal Politika**, Ezgi Kitabevi, Bursa, Ekim 2000, s.169-170; Jale Yalınpala, “Küreselleşmenin Emek Piyasası ve İstihdam Üzerindeki Etkileri”, **Küreselleşme: İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar** içinde, Ed. Alkan Soyak, Om Yayınevi, İstanbul, 2002, s.279.

⁸⁷ Mesut Yeğen, “Ernesto Laclau ile Söyleşi: Post-Marksizm, Küreselleşme, Evrensellik ve Etik”, **Birikim**, Sayı:158, Haziran 2002, s.32.

⁸⁸ ILO, **A Fair Globalization: Creating Opportunities for All**, Geneva, February 2004, s.37.

⁸⁹ Zeki Erdut, **Küreselleşme Bağlamında Uluslararası Sosyal Politika ve Türkiye**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, Ocak 2002, s.23.

⁹⁰ Fikret Şenses, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, İkinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.62-63.

günlük bir doların altında gelirle yaşayan kişi sayısının 1.2 milyar olduğu, ayrıca 2.8 milyar kişinin günde iki dolarla, hatta daha azı ile yaşadığı tahmin edilmektedir⁹¹.

Sosyal boyutu ile ele alındığında küreselleşme, teknolojik ilerlemeler sayesinde önemli kazanımların sağlanabildiği iktisadi boyut ve olası iktisadi kazanımları hedefleyen tercihlerin oluşturduğu siyasi boyuttan gelen fırsat ve tehditleri içeren bir özellik taşımaktadır. Bu kapsamda, toplumların sosyal etkileşime girdiği böyle bir süreçte, ağırlıklı yönüyle ortaya çıkan ve ağırlaşan sorunlar ele alınmaktadır. Söz konusu sorunların çözümünde ise, farklı yaklaşımlar olmakla birlikte genelde küresel sosyal politika oluşturma gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

Diğer yandan küreselleşme, küresel değerlerin yerel değerlerle birlikteliğini ifade eden bir süreçtir ve kaçınılmaz olarak kültürel dönüşüme neden olmaktadır.

Küreselleşmenin kültürel alanda meydana getirdiği dönüşüm hakkında üç temel iddia bulunmaktadır. Bunlar; (1) homojenleşme (homogenization), (2) kutuplaşma (polarization) ve (3) melezleşme (hybridization) şeklindedir. Homojenleşme tezi, Batı ve Amerikan değerleri öncülüğünde küresel bir kültür oluştuğunu iddia etmekte ve bu iddiasını bilgi teknolojisindeki ilerleler sayesinde zaman ve mekan kısıtlarının aşılmasına ve çokuluslu şirket stratejileri sayesinde serbest piyasa ekonomisinin yaygınlık kazanmasına dayandırmaktadır. Bu tezin karşısında yer alan kutuplaşma tezi ise, Batı normlarının hegemonyasına direnen kültürel alternatiflerin var olduğunu ve gelecekte de olacağını, küreselleşme sürecinde oluşan karşılıklı bağıllık ve bağımlılığın küresel kültürel gelişimde mutlak bir uyum gerektirmediğini iddia etmektedir. Melezleşme tezi ise, kültürler arasında etkileşim yaşandığını ve buna bağlı olarak varolan kültürel değerlerden farklı, nevi şahsına münhasır yeni kültürler oluştuğunu savunmaktadır⁹².

Toplumsal hayatın özellikle ekonomik alanında belirgin bir ilerleme sağlayan küreselleşme süreci, topluluklar arasındaki karşılıklı bağımlılığı arttıran özelliği ile kültürel alanda etkileşim sağlamakta ve benzer çıkarlar doğrultusunda aynı tür kültürel değerleri paylaşan bir uluslararası topluluk oluşturmaktadır. Farklı kültürlerin kaynaştığı böyle bir toplulukta, değer yargılarındaki dönüşümler zaman alsa da, özellikle tüketim ilişkileri yönünden yaşam tarzları yenilenmekte ve benzeşmektedir. Ayrıca, diğer alanlardaki dönüşüme kaynaklık eden özelliği ile teknolojik ilerlemeler de, yer ve zaman engeli tanımayan iletişim imkanları sağladığından, dünyanın farklı coğrafyalarında farklı

⁹¹ ILO, **Facts and Figures on Globalization**, Geneva, August 2002, s.3.

⁹² Robert Holton, "Globalization's Cultural Consequences", **The Annals of The American Academy**, No:570, July 2000, s.140.

ulusal kültürlerin etkisiyle yetişen bireyler, sahip oldukları kültürel değerlerden ayrılabilmekte ve oluşan kozmopolit kültürün bir parçası haline gelebilmektedir.

II- KÜRESELLEŞMENİN KAMU MALİYESİNE ETKİLERİ

Küreselleşme sürecinde iktisadi hayat başta olmak üzere, siyasi ve sosyo-kültürel alanda meydana gelen dönüşüm, ulus devletin geleneksel yapısında ve işlevlerinde farklılaşmaya yol açmaktadır. Küreselleşme ile birlikte neo-liberal ideoloji kapsamında demokrasi, serbest piyasa, sivil toplum, yönetim gibi değerlerin evrensel nitelik kazanması, her düzeydeki yönetim aygıtında olduğu gibi ulus devletin de bu güçlü eğilimlerin oluşturduğu yoğun baskı altında yeniden şekillenmesini gündeme getirmektedir.

Ulus devletin yeniden şekillenme sürecine girdiği böyle bir ortamda, temel tartışma konusu ise, değişimin gerekliliğidir. Çünkü, geleneksel ulus devlet anlayışı küresel ekonomik sistemin gelişimi açısından potansiyel bir risk taşımaktadır. Dolayısıyla, geçmişin uluslararası ekonomik sisteminden farklı olarak, günümüzün küresel ekonomisinde ulus devletin işlevlerinin neler olması gerektiği sorgulanmalı ve yaşanmakta olan sürece işlevsel açıdan uyumlu hale getirilmelidir. Bu ise, ulus devlet anlayışında meydana gelecek değişimin yönü ve içeriğini ortaya koymaktadır. Kaldı ki, bugün için gelinen noktada küreselleşmenin, sahip olduğu değerler doğrultusunda ulus devlet anlayışını etkilediği açıkça görülmektedir.

Küreselleşmenin devlet anlayışında meydana getirdiği etkiler ise hiç şüphe yok ki, onun bir alt sistemi olan kamu maliyesi anlayışını da etkilemekte ve bu noktada önemli bazı sorular oluşturmaktadır: Küreselleşme ulus-devlet anlayışını nasıl ve hangi yönde etkilemektedir? Ulus-devletin küreselleşmeden etkilenmesi kamu maliyesi alanında ne tür yenilikler oluşturmakta ve küreselleşme sürecinde ortaya çıkan tehdit ve imkanlar kamu maliyesi alanında nasıl şekillenmektedir? Çalışmanın bu bölümünde bu sorulara cevap aranmakta ve özetle küreselleşmenin ulus devlet bağlamında kamu maliyesi anlayışını ne yönde etkilediği tartışılmaktadır.

A- Küreselleşme Sürecinde Ulus Devlet Anlayışında Yaşanan Değişim

Küreselleşme sürecinde ulus devlet önemli bir değişimden geçmektedir. Ulus devlet anlayışında meydana gelen değişimin boyutları ise, gerek teorik düzlemdeki tartışmalarda, gerekse süreçte meydana gelen ilerlemelere bağlı olarak yaşanan uygulamalarda kendini göstermektedir. Diğer yandan, süreçte meydana gelen ilerlemelere bağlı olarak, ulus devlete atfedilen görevlerin neler olması gerektiği tartışmaları da gündeme gelmektedir. Bu bağlamda küreselleşme tartışmalarının

esasen küreselleşmenin ulus-devlet açısından doğuracağı sonuçlara yoğunlaştığı ve günümüz toplum bilimlerinin temel sorunsallarından biri haline geldiği söylenebilir.

Küreselleşen dünyada ulus devletini sorgulayan teorik yaklaşımları iki ana eksenle ele almak mümkündür. Bu kapsamda birinci yaklaşım, küreselleşmenin meydana getirdiği gelişmeler sonucunda ulus devlet sisteminin önemini yitirdiği konusuna odaklanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, küreselleşme bireylerin ve toplumsal grupların devlete olan bağlılığını ve devletten olan beklentilerini azaltmaktadır. Küreselleşme, ulus devletini farklılaşan dünyada gelişen duyarlılıklara yanıt verme kabiliyetini zedelemekte ve onu uluslararası ilişkiler sistemindeki merkezi konumundan uzaklaştırmaktadır⁹³.

Bu yaklaşımın önde gelen savunucularından Ohmae, küresel dünyada sadece küresel piyasa güçleri ile çokuluslu şirketlerin önem arzettiğini ve bunların etkin devlet kontrolüne konu olmadığını iddia etmektedir. Ona göre, küresel sistem “piyasa mantığı” ile yönetilmektedir ve ulusal hükümetlerin hiçbiri piyasa güçlerinin ölçeğini yakalayabilecek potansiyele sahip değildir. Dolayısıyla, ulus devletlerin uygulayacakları kamusal politikaların başarı şansı zayıflamaktadır. Ulusal hükümetleri küresel sistemin belediyeleri olarak gören bu bakış açısı, ulusal ekonomilerin artık “ulusal” olmadığını ve hükümetlerin ancak küresel ekonominin ihtiyaç duyduğu kamu hizmetlerini yerel ölçekte sağlama rolünü kabul ederlerse, belirli bir etkiye sahip olabileceğini iddia etmektedir⁹⁴.

İkinci yaklaşım ise, yaşanan değişimin ulus-devlet lehine işlemekte olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre, küreselleşme sürecinde ulus devletinin önemi azalmamakta, ancak işlevlerinde önemli değişimler ortaya çıkmaktadır. Örneğin, ulusal egemenliğin korunması yerine günümüzde ulus devletlerin artık daha çok ekonomik temelli sorunlara öncelik vermeleri gerekmektedir. Ayrıca, uluslararası entegrasyon süreci, ulus devletler arasında gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu sürecin yaşanabilmesi için ulus devlet sisteminin varolması gerekmektedir. Ulus devletinin değişen koşullara uyum sağlayarak küresel bir dünyada merkezi rolünü sürdüreceği potansiyele sahip olduğunu iddia eden bu yaklaşım, gelecek dönemde ulus devletinin geçmişte olduğu gibi en önemli güç ve otorite kaynağı olarak varlığını sürdüreceğini savunmaktadır.

Rhodes, küreselleşme sürecinde ulus devletinin güç kaybettiği yönündeki iddianın gereğinden fazla abartıldığını vurgulamaktadır. Ona göre, küreselleşmenin ulus

⁹³ Meryem Koray, “Küreselleşme Süreci ve Ulus-Devlet, Ekonomi, Siyaset Tartışmaları”, **Küreselleşme ve Ulus-Devlet** içinde, Der. Meryem Koray, Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, No:1, İstanbul, 2001, s.35-36.

⁹⁴ Paul Hirst ve Grahame Thompson, “Globalization and The Future of The Nation State”, **Economy and Society**, Volume 24, Number 3, August 1995, s.423-424.

devletin refah oluşturma ve dağıtma gücü aşındırıldığını ve bu bağlamda ulus devletin makroekonomik politikaya etkisinin büyük ölçüde zayıfladığı doğrudur. Ancak diğer yandan, ulus devletin yeniden düzenleyici gücüyle ekonomik yapının özellikle mikro alanında önem kazandığı ve ulusal ekonomi üzerinde halen önemli etkiler oluşturabildiği de bir gerçektir⁹⁵. Wallerstein de bu görüşe katılmaktadır ve kapitalist sistemde devletin daima hayati bir önem arzettiğini iddia etmektedir. Ona göre, mikroekonomik alandaki yeniden düzenleyici rolüyle devlet, kapitalistleri “serbest piyasaya” karşı koruyan önemli hizmetler sunmaktadır. Mülkiyet haklarının korunması ve haksız rekabetin engellenmesi amacıyla sunulan hizmetler bu türdendir⁹⁶.

Görüldüğü üzere, küreselleşmenin ulus devlet üzerindeki etkilerini ele alan bu yaklaşımlar gelecek döneme ilişkin farklı öngörülerde bulunmaktadır. Buna göre, birinci yaklaşım sürecin ulus devlet aleyhine gelişeceğini ve rolünün azalarak küresel sistemi etkileme kabiliyetini yitireceğini, ikinci yaklaşım ise, ulus devletin geçmişte olduğu gibi gelecek dönemde de uluslararası sistemin en önemli aktörü olacağını iddia etmektedir. Oysa her iki yaklaşımın da ortak olduğu husus, küreselleşmenin ulus devleti niteliksel olarak değiştirdiğidir. Bu bağlamda, ulus devletin akıbetinin ne olacağından ziyade, öncelikle uğradığı değişimi zorunlu kılan nedenler ve yaşanan değişimin içeriğini karakterize eden unsurlar ele alınmalıdır.

1- Ulus Devlet Anlayışını Değişime Zorlayan Nedenler

Küreselleşme alışlagelmiş değerler sistemini etkileyen üstün nitelikli bir olgudur. Bu bağlamda, ulus devlet anlayışını değişime zorlayan nedenlerin tümünü bu üstün nitelikli olguya; küreselleşmeye bağlamak mümkündür. Ancak küreselleşme devam etmekte olan bir süreçtir. Ulus devlet anlayışı üzerindeki etkileri bünyesinde bulunan ve onu besleyen dinamikler tarafından şekillenmektedir. Dolayısıyla, yaşanan dönüşüm neden-sonuç ilişkisinin tahlili yönünden gelinen bir sonuç olarak değil, devam etmekte olan bir süreç olarak ele alınmalı ve ulus devlet anlayışını değişime zorlayan nedenler, küreselleşmeyi oluşturan ve onun oluşturduğu etkileşim kanalları üzerinden ortaya konulmalıdır.

Literatürde küreselleşme sürecinde ulus devlet anlayışını değişime zorlayan nedenler farklı şekillerde ele alınmaktadır:

Kazgan, bu nedenleri ulusüstü gelişmelere bağlı olarak “üstten” ve ulusiçi gelişmelere bağlı olarak “attan” gelen baskılar olarak değerlendirmektedir. Ona göre,

⁹⁵ Martin Rhodes, “Globalization, The State and The Restructuring of Regional Economies”, **Globalization and Public Policy** içinde, Ed. Philip Gummet, Edward Elgar Publishing Ltd., Brookfield, 1996, s.161.

⁹⁶ Immanuel Wallerstein, “States? Sovereignty? The Dilemmas of Capitalists in An Age of Transition”, **States and Sovereignty in The Global Economy** içinde, Ed. David A. Smith, Dorothy J. Solinger and Steven C. Topik, Routledge Taylor & Francis Group, London, 1999, s.23-25.

üstten gelen baskılar küresel çapta üyesi olan Dünya Bankası, IMF, WTO ve OECD gibi uluslararası kuruluşlar çerçevesinde alınan kararlar oluşturmaktadır. Bu kararlar, ulus devletin ekonomi düzlemindeki yetkilerini giderek ulusüstü kurumlara devretme durumuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Ayrıca, Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi bölgesel işbirliği anlaşmaları da, ulus devletin kararalma, uygulama ve denetleme gücünü oluşturdukları üst baskı aracılığıyla aşındırmaktadır. Alttan gelen baskılar ise, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi eğilimiyle ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, merkezi devletin olanakları, yetkileri ve sorumluluklarının kendi içindeki alt birimlere devri gündeme gelmektedir. Bu ise, yerel yönetimlerin giderek mali, idari ve ekonomik düzlemde özerkleşmesini ve merkezi devlete bağlılığın azalmasını sağlamaktadır⁹⁷.

Swank ise, küreselleşme sürecinde ortaya çıkan “içsel” ve “dışsal” gelişmelerin, ulus devlet anlayışını değişime zorladığını savunmaktadır. Ona göre, 1973 sonrası dönemde oluşan ekonomik durgunluğa bağlı olarak artan işsizlik başta olmak üzere, kamu sektöründe ortaya çıkan açıklar, artan borç yükü, yaşlılık eksenli demografik değişim ve kadın işgücünün artmasına bağlı olarak işgücü piyasasında yaşanan yapısal değişim, ulus devlet anlayışını değişime zorlayan içsel baskılardandır. Diğer yandan, aynı dönemde ortaya çıkan uluslararası sermaye hareketliliği, ticari serbestleşme ve uluslararası piyasa rekabeti de bu değişimde etkili olan dışsal baskılardır⁹⁸.

Tanzi'ye göre, küreselleşmenin ağırlıklı olarak refah devleti yaklaşımına göre şekillenmiş ulus devlet üzerindeki etkisi; küreselleşmenin yol açtığı artan rekabete bağlı olarak oluşan yüksek verimlilik anlayışı yoluyla, finansal sermaye ön planda olmak üzere üretim faktörlerinin artan hareketliliği yoluyla ve kamusal regülasyon alanlarının sınırlandırılmasına yönelik artan uluslararası baskılar yoluyla ortaya çıkmaktadır⁹⁹. Tanzi, küreselleşmenin bu kanallar üzerinden ulus devleti değişime zorlayan baskılarının ilerleyen süreçte daha da önemli hale geleceğini ve ortaya çıkan etkilerin gelecekte daha net görülür hale geleceğini savunmaktadır.

Küreselleşme sürecinde ulus devleti değişime zorlayan nedenlerin ortaya konulmasında izlenebilecek yöntemlerden biri de, küreselleşme sürecini ortaya çıkaran nedenlerin ve bu nedenlerden beslenen sonuçların getirdiği baskıların tahlilidir. Diğer bir ifadeyle, küreselleşmeyi ortaya çıkaran nedenler ve onun meydana getirdiği sonuçlar aynı zamanda ulus devlet anlayışını değişime zorlayan baskı unsurları olarak ele alınabilir. Dolayısıyla, küreselleşmenin ulus devlet anlayışını değişime zorlayan

⁹⁷ Gülten Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları No:5, İstanbul, Nisan 2002, s.34.

⁹⁸ Duane Swank, “Political Institutionalism and Welfare State Restructuring: The Impact of Institutions on Social Policy Change in Developed Democracies”, **The New Politics of The Welfare State** içinde, Ed. Paul Pierson, Oxford University Press, New York, 2001, s.197-198.

⁹⁹ Vito Tanzi, “Globalization and The Future of Social Protection”, **IMF Working Papers**, WP/00/12, January 2000, s.14.

unsurları, başta teknolojik ilerlemeler olmak üzere iktisadi faaliyetlerde meydana getirdiği değişimler üzerinden incelenebilir.

Teknolojik ilerlemelerden kaynaklanan baskılar farklı boyutlarda etkili olarak ulus devlet anlayışında değişimi gündeme getirmektedir. Bunlardan en önemlisi, bilgi akımları ile ilgili olanıdır. Günümüzde devletler teknolojik ilerlemelerle mümkün hale gelen yoğun ve kontrolsüz bilgi akımları karşısında kararalma sürecini hızlandırma baskısına maruz kalmaktadır. Bu ise, devletin kurulu hiyerarşisini, örgütsel yapısını, çalışma yöntemleri ve iş becerisini sorgulanır hale getirmekte ve kamusal hizmet sunma biçimleri üzerinde büyük baskılar oluşturmaktadır. Diğer yandan teknolojik ilerlemeler, telekomünikasyon ve elektrik üretim ve dağıtım hizmetlerinde olduğu gibi doğal tekel statüsünde bulunan sektörleri rekabet yönüyle nitelik değişimine uğratmaktadır. Bu ise, devletin bugüne kadar kamusal denetim lehine ileri sürülen en önemli kanıtının sorgulanır hale gelmesine yol açmaktadır¹⁰⁰.

Uluslararası ticaretin çeşitli piyasalarda, özellikle de sanayi malları dalında, yoğun ve genişleyen bir etkileşim içine girmiş olması, “ulusal ekonomileri” dönüşmekte ve onları dünya ekonomisinin bağımlıları haline getirmektedir. Ticari faaliyetlerin küreselleşmesinde teknolojik ilerlemelerin sağladığı düşük ulaşım ve iletişim maliyetleri önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, ülkelerin izledikleri ticari liberalizasyon politikaları da son derece önemli bir belirleyicidir. Ancak, ticari liberalizasyona giden bir ülkenin ticari faaliyetleri düzenlemeye yönelik politikalar izleme olanağı ciddi şekilde kısıtlanmaktadır.

Küreselleşmenin en önemli gösterge ve araçlarından biri de finansal serbestliktir. Finansal serbestlik, finansal sermayenin yüksek getiriye veya kâra ulaşabilmek için hiçbir kısıtlamaya tabi olmaksızın ülkeler ve sektörler arasında serbestçe hareket etmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, finansal sermayenin en yüksek kârı yakalayabildiği ülke ekonomisine ve sektörlerine rahatça, hiçbir kısıtlamaya tabi olmaksızın girebilmesi için, tüm engellerin ortadan kaldırılması gereklidir¹⁰¹. Bahsedilen engellerse, ulus devletlerin ekonomilerini düzenlemek amacıyla uyguladıkları piyasa kontrolleridir. Finansal serbestlik, piyasa kontrollerinin tasfiyesini gerektirdiğinden, ulus devletin bu alandaki politik müdahale yeteneğinin üzerinde bir baskı oluşturmaktadır¹⁰².

Günümüzde küreselleşme sürecinin geldiği noktada ortaya çıkan en belirgin özellik finans piyasalarının birbirine tam anlamıyla eklenmiş olmasıdır. Cerny'e göre finans piyasalarının bu özelliği sayesinde uluslararası sermaye hareketleri doğrudan ya

¹⁰⁰ Cahit Tutum, “Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma”, **Yeni Türkiye**, Yönetimde Yeniden Yapılanma Özel Sayısı, Yıl:1, Sayı:5, Mayıs-Haziran 1995, s.137.

¹⁰¹ Sinan Sönmez, “Türkiye’de Finansal Serbestlik: İstikrarsızlık Faktörü mü? Kalkınmanın İtici Gücü mü?”, **Ekonomik Yaklaşım**, Sayı:49, Cilt: 14, Güz 2003, s.213.

¹⁰² Erinç Yeldan, “Küreselleşmenin Neresindeyiz? Türkiye Ekonomisinde Borç Sorunu ve IMF Politikaları”, **Petrol-İş 2000-2003 Yıllığı**, Eylül 2003, s.105.

da dolaylı olarak ulus devletlerin politika oluşturma kapasitesini dört yönden etkilemekte ve ulus devlet anlayışını değişime zorlamaktadır¹⁰³.

- Sermaye hareketlerinin gelişimi ve buna bağlı olarak uluslararası finans piyasasının büyümesi, finansal düzenleme sistemini etkilemekte ve finans piyasaları üzerindeki ulusal kontrolü zayıflatmaktadır. Bu ise, deregülasyon sürecinin başlaması anlamına gelmektedir.

- Yaşanan bu süreç ulus devletlere sadece finansal deregülasyon yönünde baskı oluşturmamakta, deregülasyon uygulamaları sonucunda karmaşık ve döngüsel bir şekilde finansal küreselleşme hızlanmaktadır.

- Makroekonomik düzlemde bir sadelik anlayışı oluşmakta ve ulus devletin finansal ince ayar politikaları yerini döviz kurlarını stabilize etme çabalarına ve rekabetçi bir şekilde uluslararası sermayenin dikkatini çekme uğraşına bırakmaktadır.

- Finansal küreselleşme, devletin geleneksel uluslararası işlevleri üzerinde baskı oluşturmaktadır. Devletler uluslararası alanda eskiden olduğu gibi birbirinden bağımsız, özerk faaliyetler gösterememektedir.

Ulus devlet anlayışını değişime zorlayan baskı unsurlardan biri de, üretim faaliyetlerinin küreselleşmesi temeline dayanmaktadır. Buna göre, üretim faaliyetlerinin mekan engeli tanımaksızın çeşitli coğrafyalara kolaylıkla yayılıyor olması, ulusal hükümetleri yatırımcıları ülkelerine çekme yönünde harekete geçirmektedir. Burada bahsi geçen yatırımlar, spekülatif karakterli finansal yatırımlardan ziyade reel üretim karakterli doğrudan yabancı yatırımlardır. Günümüzde doğrudan yabancı yatırımların büyük bir bölümü çokuluslu şirketler tarafından yapılmaktadır. Çokuluslu şirketler, yabancı yatırım yapacakları ülkelerde, genelde serbest piyasa işleyişini dikkate almaktadır. Hükümetlerin piyasalara yönelik müdahaleleri ise, yabancı yatırımcılar açısından istenmeyen uygulamalardır. Bu uygulamalar karşısında, yabancı yatırımcılar "gelmemeye" veya geldikten sonra uygulanması halinde sahip oldukları "terk etme" seçeneğini artan sıklıkla kullanarak ya da bu seçenekleri kullanma tehdidinde bulunarak, hükümetlerin ulusal ilgi ve kaygılardan bağımsızlaşmasına yol açmaktadır¹⁰⁴. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, yabancı yatırımların ulusal hükümetler karşısında nisbi bir pazarlık gücüne sahip olduğu ve bu pazarlık gücü sayesinde uygulanacak politikalar üzerinden ulus devlet anlayışını değişime zorladığı söylenebilir.

¹⁰³ Philip G. Cerny, "International Finance and The Erosion of State Policy Capacity", **Globalization and Public Policy** içinde, Ed. Philip Gummet, Edward Elgar Publishing Ltd., Brookfield, 1996, s.84-87.

¹⁰⁴ Jürgen Habermas, "Ulus-Devletin Ötesinde mi?", Çev. Kaan H. Ökten, **İktisat Dergisi**, Sayı:388, Nisan 1999, s.40.

Küreselleşmenin ulus devletin ekonomik fonksiyonlarını sorgulanır hale getirmesi, dış ticaretin serbestleşmesiyle ticaret politikalarının, dolaylı sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle para ve kredi politikalarının ve doğrudan yabancı yatırımların serbestlik kazanmasıyla üretime yönelik politikaların etkinliğinin azalması hususuna yoğunlaşmaktadır. Çünkü, önemli ölçüde serbestleşme paradigması üzerinden beslenen küreselleşme süreci, bu yolla ulusal ekonomik sistemi dış koşullara bağımlı hale getirmektedir¹⁰⁵.

Küreselleşme sürecinde dünya iktisadi hayatında meydana gelen gelişmeler, dünya ekonomisini ulus devletlerin önemli birer aktör olarak katıldıkları, her birinin kendi iktisat politikaları tarafından desteklenen ve birbirleriyle dış ticaret kanalları yoluyla rekabet ettikleri bir uluslararası mübadele sistemi olmaktan çıkarmaktadır. Ekonominin küreselleşmesi, iç ve dış ekonomik faaliyetler arasındaki sınırları giderek ortadan kaldıran bir ulus aşırı sistem oluşturmakta ve bu nedenle ulus devletlerin kendilerini sistemin en önemli aktörü olarak gören bakış açılarını değiştirme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

2- Ulus Devlet Anlayışında Yaşanan Değişimin Kapsamı

Küreselleşme alışılmış mülkiyet-yönetim ilişkisini değişime uğratmakta ve ulus devletler arasındaki sınırların eski önemini yitirmesini sağlayarak siyasi açıdan önemli bir dönüşüm oluşturmaktadır¹⁰⁶. Oran, yaşanan siyasi dönüşümün temelinde, ulus devlet anlayışında meydana gelen değişimlerin etkili olduğunu savunmaktadır. Ona göre, küreselleşme sürecinde ulus devlet anlayışının üç temel unsuru önemli bir değişime uğramaktadır¹⁰⁷:

- Ulus-devlet faaliyetlerinin bölgesel dağılımına ilişkin bir gelişme olarak, “ulus” niteliğinin azalması.
- Ulus-devlet faaliyetlerinin siyasi sistem içinde işlevsel açıdan yeniden örgütlenmesine ilişkin bir gelişme olarak, “devlet” niteliğinin azalması.
- Ulus-devlet faaliyetlerinin stratejik yöneliminin yeniden biçimlenmesine ilişkin bir gelişme olarak, ulus-devletin “uluslararası yönelime” girmesi.

Ulus devlet kavramı, insanların kendi kaderlerini ulusal siyasi mekanizmalar ve kurumlar çerçevesinde belirleme fikrini ifade etmektedir. Tarihi süreçte sosyolojik bir olgu olarak ulus devlet, feodal karakterli bir siyasi düzenden merkezîyetçi özellikleri ağır basan bir siyasi düzene geçişi temsil etmiş, aynı dili konuşan, aynı soydan gelen, aynı

¹⁰⁵ Dulupçu, a.g.e., s.35-36.

¹⁰⁶ Snyder, a.g.m., s.336.

¹⁰⁷ Oran, a.g.e., s.48.

dine mensup, aynı kültüre sahip, aynı tarihi geçmişi paylaşan, ortak düşman veya düşmanları bulunan bir insan topluluğu olarak “ulus” un, siyasi olarak örgütlenmiş biçimi şeklinde algılanmıştır¹⁰⁸. Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan eğilimler, özellikle sınır tanımayan faktör hareketliliği ve kültürel homojenleşme üzerinden beslenerek ulus kavramının aşınmasını sağlamıştır.

İnsan faaliyetleri belirli bir mekanı aştığında ve ekonominin hareketliliği coğrafi bölünmeyi gereksiz kıldığında, “mekan” bir yönetim ölçeği olma özelliğini yitirmektedir. Küreselleşme sürecinde ekonomik faaliyetlerin mekan kısıtını aşması, ulus devlet ölçeğini etkilemekte ve onun işlevlerinde zorunlu bir değişimi gerekli kılmaktadır. Habermas’a göre küreselleşme sürecinde ülkelerin iktisadi açıdan bağımlılık ilişkisi içine girmesi, ulus devletin özerkliğini, aksiyon kabiliyetini ve demokratik özünü aşındırmakta ve iktidar kaybına uğramasına neden olmaktadır. Ona göre, ulus devlet kendi sınırları dışında olan ve sistemdeki diğer aktörler tarafından alınan kararlarla ortaya çıkan gelişmeler karşısında vatandaşlarını tam olarak koruyamamaktadır. Bu gelişmelerden bir kısmı çevre kirliliği, silah kaçakçılığı, salgın hastalıklar gibi ani sınır ihlalleri ile etkili olmaktadır. Diğer kısmı ise, planlanmış ve daha çok diğer devletler tarafından yapılan uygulamalardan oluşmaktadır¹⁰⁹.

Küreselleşme sürecinde ulus devlet paradigmasına bağlı geleneksel egemenlik anlayışı da gitgide geçerliliğini yitirmektedir. Artık devletleri bu anlamda bir egemenlikle tanımlama imkanı kalmamıştır. Hemen hemen bütün devletler kurallarını kendilerinin koymadıkları uluslararası, hatta Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi, uluslarüstü hukuka göre taahhütler üstlenmek durumunda kalmaktadır¹¹⁰. Ayrıca, hakimiyet alanı belli bir bölgeyle sınırlı devletler, ulusal sınırlara bağlı olmayan aktörlerin oluşturduğu gelişmelerin de etkisi altında kalmaktadır¹¹¹. Wallerstein, bugün için gelinen bir sonuç olarak, tüm devletlerin meşruiyetlerinde bir azalma olduğu ve bununla birlikte, değişen egemenlik anlayışı kapsamında devletlerin görevlerini yerine getirme yeteneklerinin azaldığını savunmaktadır¹¹².

Küreselleşmenin ulus-devlet anlayışında meydana getirdiği dönüşümler, ulus devlet temelli uluslararası siyasi sistemi de dönüşüme uğratmaktadır. Hirst ve Thompson’a göre bu dönüşümün nedeni, küresel ekonominin ulus temelli etkileşimleri yeni bir güç düzeyine yükseltmesidir. Onlara göre, piyasalar ve üretim gerçek anlamda küreselleşince, uluslararası ekonomik sistem toplumsal yerleşikten çıkmakta ve

¹⁰⁸ Muharrem İskenderoğlu, “Küreselleşme, Ulus-Devletin Geleceği ve Türkiye”, **Türkiye ve Siyaset Dergisi**, Sayı:5, Kasım-Aralık 2001. www.turkiyevesiyaset.com/sayi5/0518.htm, (20.07.2004).

¹⁰⁹ Habermas, a.g.e., s.27-28.

¹¹⁰ DPT, a.g.r., s.55.

¹¹¹ Eroğlu, a.g.m., s.32.

¹¹² Wallerstein, a.g.e., s.154

özerkleşmektedir. Dolayısıyla, kamu düzenleyicilerinin yerel politikaları, hareket alanlarındaki üstün uluslararası belirleyicileri sürekli hesaba katmak zorunda kalmaktadır. Tüm sistemi etkileyen bağımlılık arttığında ise, ulusal düzey uluslararası düzey tarafından içerilip ve dönüştürülmektedir. Böylece küresel ekonomide kamu otoriteleri, ekonomik aktörler arasındaki sistemli bağımlılığın üstesinden gelebilmek için, düzenleyici girişimleri birleştiren ve koordine eden politikalar uygulamak zorunda kalmaktadır¹¹³. Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan bu zorunluluk, ulus devlet özerkliğini zedelemekte ve ulusal politikaların gerek tercih, gerekse içerik yönünden kabul gören bir üst siyasi çerçeveye konulmasına neden olmaktadır.

Cerny, küreselleşme sürecinde ulus devlet anlayışında yaşanan değişimi, refah devletinden rekabetçi devlete geçiş olarak özetlemektedir. Ona göre, küreselleşmenin etkileri sonucu refah devletinden rekabetçi devlete geçiş süreci, ulus devlette dört temel politika değişikliği oluşturmaktadır¹¹⁴.

- Makroekonomik müdahalecilik yerini mikroekonomik hedef müdahaleciliğine bırakmaktadır. Burada makroekonomik alan deregülasyona tabi tutulurken, mikroekonomik alanda devlet yeniden düzenleme fonksiyonu üstlenmektedir.
- Karşılaştırmalı üstünlük anlayışı yerini rekabetçi üstünlüğe bırakmaktadır. Kaldı ki, çokuluslu şirketlerin yükselişi karşılaştırmalı üstünlükler anlayışını anlamsızlaştırmaktadır. Artık bir ülke ne üretilene karar verirken kendi kaynaklarıyla sınırlı değildir. Devletin üretmediği mal ve hizmetler, uygun koşulları sağladığı takdirde çokuluslu şirketler tarafından üretilmektedir.
- Enflasyonist olmayan büyüme önem kazanmaktadır. Önceki dönemlerde büyüme için bir dereceye kadar enflasyona katlanmak gerektiği anlayışı yaygın iken, günümüzde sermaye giriş-çıkışları serbest bırakıldığından büyüme uğruna katlanılan enflasyon kolayca kontrolden çıkabilmektedir.
- Hükümetler tüm ulusun refahını arttırmaya yönelik politikalar geliştirmek yerine, girişimcilik, yenilik ve kârlılık odaklı teşvik politikalarına yönelmektedir. Günümüzde teşvik politikaları, devletin yeniden düzenleme fonksiyonunu icra ettiği alanların başında gelmektedir.

Habermas ise, ulus devletin küresel düzeyde rekabet edebilme şansını sürdürülebilirlik amacıyla eylemde bulunma kapasitesini kendi kendilerine sınırlandırma

¹¹³ Hirst ve Thompson, a.g.m., s.35-36.

¹¹⁴ Philip G. Cerny, "Restructuring of Political Arena: Globalization and The Paradoxes of The Competition State", **Globalization and its Critics** içinde, Ed. Randall D. Germain, Macmillan Press Ltd., London, 2000, s.123.

seçeneğine yöneldiğini savunmaktadır¹¹⁵. Ayrıca bu seçenek, küreselleşme sürecinin doğasına son derece uygun olan neo-liberal ideolojinin de arzuladığı bir durumdur. Bu bağlamda, küreselleşmenin ulus devlet anlayışında meydana getirdiği değişimin içeriğini 1980'li yıllardaki Keynesyen "refah devleti" anlayışından Neo-liberal "sınırlı devlet" anlayışına geçişe indirgemek mümkündür.

Keynesyen iktisadi yaklaşımda devlet, ulusal gelirin büyük bir bölümü üstünde tasarruf yetkisine kavuşarak transfer ve sübvansiyon ödemeleri yapma, istihdama, altyapıya ve sosyal güvenliğe yönelik politikalar tesis etme hususunda belirgin bir serbestlik kazanmıştır. Ayrıca devlet, üretim ve dağıtımın genel koşullarını büyüme, fiyat istikrarı ve tam istihdamı sağlama yönünde etkileyebilir bir konuma gelmiştir. Dolayısıyla, bir yandan ekonomik etkinliği, diğer yandan ise siyasal özgürlüğü ve sosyal güvenliği teminat altına almak amacıyla yüksek bir istihdam seviyesinde, yüksek yaşam standardı ve zenginlik sağlayan bir refah devleti modeli ortaya çıkmıştır¹¹⁶.

1980'li yıllara gelindiğinde ise, kamusal faaliyetler sorgulanmaya başlamış ve refah devleti anlayışı doğrultusunda gelişen sosyo-ekonomik çerçeve değişmeye başlamıştır. Tanzi'ye göre, yaşanan bu değişimin nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür¹¹⁷:

- Keynesyen devrim, 1979'da ortaya çıkan stagflasyon olgusuna çözüm üretememiş ve önemli ölçüde prestij kaybetmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan entelektüel gelişmeler, onun temel dayanak noktalarından bazılarını aşındırmış ve eksik yönlerini gözler önüne sermiştir.
- Sovyetler Birliği'nin sosyalizm ve planlı ekonomi deneyiminin cazibesi gözden düşmüş, Batı eksenli liberalizm güçlenmeye başlamıştır. 1990'lı yıllarda merkezden planlı ekonomilerin çoğu piyasa ekonomisine yönelik zorunlu bir geçiş sürecine yönelmiştir.
- Müdahaleci devlet anlayışı ekseninde vergi oranlarının yükseltilmesi ve ek vergiler getirilmesiyle vergi yükü önemli ölçüde artmış ve bu artış kayıtdışı ekonominin gelişmesini teşvik etmiştir. Kayıtdışı ekonomi, politikacıların kalıcı çözüm aradığı temel sorun haline gelmiştir.
- Gelişmekte olan ülkelerde devlet borçları önemli ölçüde yükselmiş ve sonuçta gerek borç faiz oranlarının artması, gerekse borç faiz ödemelerinin yükselmesi nedeniyle borçlanma politikası maliyetli hale gelmiştir.

¹¹⁵ Habermas, a.g.m., s.41.

¹¹⁶ Habermas, a.g.m., s.40.

¹¹⁷ Vito Tanzi, "The Demise of The Nation State?", **IMF Working Papers**, WP/98/120, August 1998, s.6-7.

- Vergi yükünün yüksek olduğu ve önemli mali açıkların olduğu ülkelerde, kamusal faaliyetlerin sosyal refah göstergelerini iyileştirmede herhangi bir katkısının olmadığı yönünde bir bakış açısı oluşmuştur. Bu doğrultusunda, kamu harcamalarının verimsiz olduğu ve hükümetlerin artan piyasa müdahaleleri neticesinde kayıtdışı ekonomi ve yolsuzluğun arttığı görüşü yaygınlaşmıştır.
- Ekonomik faaliyetleri ve politikaları etkilemeye başlayan bir fenomen olarak küreselleşme referans gösterilmeye başlanmış ve sonuç olarak, devletin temel işlevlerine geri dönmesi görüşünü savunan sınırlı devlet anlayışı gündeme gelmiştir.

Sınırlı devlet anlayışı kısa sürede yaygınlık kazanmış ve refah devleti anlayışı kapsamında gelişen eğilim tersine dönmüştür. Bunun yerine piyasaları deregüle etmeye, sübvansiyonları azaltmaya ve yatırım şartlarını iyileştirmeye çalışan bir arz ekonomisi yaklaşımı gündeme gelmiştir. Bu yaklaşım çerçevesinde; anti-enflasyonist para ve faiz politikalarına, dolaysız vergilerin düşürülmesine, devlet elindeki teşebbüslerin özel mülkiyete aktarılmasına ve buna benzer başka önlemlerin uygulanmasına önem verilmiştir¹¹⁸. Ayrıca, bu uygulamalar ulus devletin kamu maliyesi alanının da sınırlı devlet anlayışı çerçevesinde şekillenmesini gündeme taşımıştır.

B- Küreselleşme Sürecinde Kamu Maliyesi Alanında Yaşanan Değişim

İnsanların bireysel çabalarıyla karşılayamadıkları kamusal ihtiyaçlar, devlet kurumunun temel varlık nedenidir. Kamusal ihtiyaçların tatmini amacıyla devlet tarafından sunulan kamusal mal ve hizmetlerin neler olacağı ve bunların finansmanının hangi mali araçlar ve kurumlar kullanılarak nasıl sağlanacağı ise kamu maliyesi disiplini oluşturmaktadır. Bu açıdan kamu maliyesi disiplini, sahip olunan sistemin bir alt sistemi olma özelliği taşımakta ve devlet sisteminde meydana gelen değişimlerden doğrudan etkilenmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde farklı görevler üstlenerek adeta evrim geçiren devlet anlayışı, hakim paradigmaya bağlı olarak kamu maliyesi disiplini de değişime uğratmıştır. Dolayısıyla, yaşanan değişimin yönü ve kapsamının sağlıklı tahlili için kamu maliyesi disiplininin gelişimi ele alınmalıdır. Anlamlı bir zaman kısıtı içinde kamu maliyesi alanında yaşanan değişimi şu şekilde özetlemek mümkündür¹¹⁹:

¹¹⁸ Habermas, a.g.m., s.40.

¹¹⁹ Ayrıntılı bilgi için Bkz., Fevzi Devrim, **Kamu Maliyesine Giriş**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Dördüncü Baskı, İlkem Ofset, İzmir, 2002 s.60-84; Aytaç Eker, vd., **Maliye Politikası: “Teori, İlkeler ve Yöntemler”**, Dördüncü Baskı, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, 2004, s.55-71

- Merkantilizmin hakim olduğu dönemde (1222-1725), toplumsal refah artışı değerli madenlerin bolluğuna bağlanmış ve devlet anlayışı müdahalecilik esasına dayandırılmıştır. Müdahaleciliğe dayalı devlet anlayışı ise özellikle korumacı vergilerin arttırılarak kamu maliyesinin de bu anlayışa uygun olarak şekillenmesine yol açmıştır.
- Fizyokrasinin hakim olduğu dönemde (1725-1776), gelişen serbestlik anlayışına bağlı olarak “*bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler*” sloganı geçerlilik kazanmış ve kamu maliyesi, müdahalecilikten uzaklaştırılarak pasif bir kimliğe kavuşturulmuştur.
- Liberalizmin hakim olduğu dönemde (1776-1929), ekonominin daima tam istihdamda olduğu varsayılmış ve devletin en temel rolünün kaynak tahsisini sağlamaktan ibaret olduğu belirtilerek, kamu maliyesi anlayışı piyasa mekanizmasını aksatmama temeline dayandırılmıştır.
- Keynesyen anlayışın geçerli olduğu dönemde (1945-1979), devlet müdahalesi zorunlu görülmüş ve kaynak tahsisi rolüne ilave olarak devlete gelirin yeniden dağılımı, ekonomik faaliyetlerin stabilizasyonu, iktisadi kalkınma ve istihdamın sağlanması gibi yeni roller tahsis edilmiştir.

1980’li yıllara gelindiğinde stagflasyon olgusunun baş göstermesiyle Keynesyen yaklaşım önemli bir güç kaybına uğramıştır. Ardından yolsuzluk ve kayıtdışı ekonomi gibi sosyo-ekonomik kayıpların genişleyen kamusal faaliyetlere adres gösterilmesiyle refah devleti anlayışı sorgulanmaya başlanmıştır. Ayrıca bu dönemde, uluslararası düzlemde küreselleşme gibi çarpıcı bir gelişmenin ortaya çıkmasıyla, mevcut devlet anlayışının oluşan etkileri analiz etmedeki yetersizliğine dikkat çekilmiş ve kamu maliyesinin yaşanan sürecin doğasına uyumlu bir dönüşüme uğratılması gündeme gelmiştir. Kamu maliyesinin adeta yeniden yapılandırıldığı bu süreçte, özellikle kamusal amaç ve araç bileşenlerinin ne olması gerektiği ele alınmış ve amaçlar içerik, araçlar ise işlevsellik yönüyle değişime uğramıştır.

1- Kamu Maliyesinin Amaç Bileşenlerindeki Değişim

Küreselleşme sürecinde kamu maliyesinde yaşanan değişimi refah devleti anlayışından sınırlı devlet anlayışına geçiş kapsamında ele almak mümkündür. Bu kapsamda, öncelikle kamu maliyesi disiplininin refah devleti anlayışı kapsamında ne gibi işlevler üstlendiği ortaya konulmalıdır.

Refah devleti anlayışı kapsamında kamu maliyesi disiplinine atfedilen işlevler; (1) tahsis işlevi, (2) istikrar işlevi, (3) kalkınma işlevi ve (4) bölüşüm işlevi olarak sıralanabilir.

Tahsis işlevi, Adam Smith’in “Milletlerin Zenginliği” adlı eserinden bu yana bir çok ekonomist tarafından tanımlanan ve üzerinde uzlaşmaya varılan bir işlevdir. Tahsis

işlevinin içeriğini kamusal nitelikli mal ve hizmetlerin sunumu oluşturmaktadır. Ancak buradaki kamusal mal ve hizmetlerin neler olacağı ise tartışmalıdır. Liberal yaklaşımda tahsisî işlevinin içeriği sadece, savunma, adalet ve diplomasi gibi tam kamusal mal ve hizmetler oluştururken, Keynesyen yaklaşımda bunlara ilave olarak sağlık ve eğitim gibi yarı kamusal mal ve hizmetler, telekomünikasyon ve elektrik gibi doğal tekel özelliğine sahip mal ve hizmetler ve üretim-tüketim faaliyetleri sonucunda pozitif veya negatif dışsallıklar oluşturan mal ve hizmetler de tahsis işlevine dahil edilmiştir.

İstikrar işlevi ve ardından gelen işlevler, refah devleti anlayışının gelişimiyle kamu maliyesine atfedilen işlevlerdendir. İstikrar kavramı, kelime olarak “denge” anlamına gelmekte ve iktisadi faaliyetlerin gerçekleştirildiği mekan ekseninde, ulusal ekonomik faaliyetleri ilgilendiren “iç istikrar” ve uluslararası ekonomik faaliyetleri ele alan “dış istikrar” şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Dış istikrar, dışa açık ekonomilerde dış alemle yapılan mal ve hizmet ticareti sonucunda oluşan ödeme akımlarındaki denklığı ifade etmektedir. Ayrıca, resmi ve resmi olmayan sermaye hareketlerinin pozisyonu da dahil edilerek, ödemeler bilançosu denklığı şeklinde de ele alınabilmektedir. Ulusal ekonomik faaliyetleri ilgilendiren ve bu nedenle ekonomik istikrar olarak da adlandırılan iç istikrar ise, fiyatlar genel düzeyi ve istihdam seviyesi değişkenlerinin pozisyonunu hedef almaktadır.

Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kamu maliyesine yüklenen işlevlerden biri de kalkınma işlevidir. Kalkınma işlevi, yıllık reel üretim artışına bağlı olarak ekonomik büyüme ve insani gelişmelere bağlı olarak sosyo-kültürel yapıdaki ilerlemeleri kapsamaktadır. Bu bağlamda, devlet sahip olduğu mali araçları kullanarak, ekonomik büyümeyi sağlayacak şekilde üretim artışlarını desteklemekte ve gerektiğinde bizzat kendisi de bir ekonomik birim olarak üretim artışı sağlayacak faaliyetler üstlenmektedir.

Bölüşüm işlevi, belirli bir dönemde oluşturulan katmadeğerin toplumu oluşturan gruplar veya üretim faktörleri arasında adaletli bir şekilde dağılımını hedef almaktadır. Esasen piyasa mekanizmasının işleyişi sonucunda bir gelir dağılımı oluşmaktadır. Ancak, “birincil dağılım” da denilen bu dağılımda adalet yönünden önemli sapmalar oluşabilmektedir. Dolayısıyla devlet, üstlenmiş olduğu refah devleti misyonuna uygun olarak elindeki mali araçlar yoluyla gelirin yeniden dağılımını düzenlemekte ve toplumsal refahın tabana yayılmasını sağlamaktadır.

Küreselleşme öncesi dönemde hakim olan refah devleti anlayışı doğrultusunda gelişen bu mali işlevler, küreselleşme ile birlikte değişime uğramaktadır. Kanaatimizce, mali işlevlerde meydana gelen değişimi üç yönde ele almak mümkündür.

Bunlardan birincisi, söz konusu işlevlerin önem derecesinin değişimidir. Went'e göre, küreselleşmenin getirdiği neo-liberal ideolojinin serbest piyasa ekseninde ekonominin deregülasyonunu içeren makro ekonomik politikaların dünya çapında yaygınlaşması, kamu maliyesine yüklenen işlevlerin önem derecesini değiştirmiştir. Bu değişim, IMF, Dünya Bankası, WTO gibi kuruluşların “yapısal uyum programı” adı

altında ülkelere sunduğu neo-liberal reçetelerde açıkça görülebilmektedir. Özellikle fiyat istikrarını hedef alan bu programlarda enflasyonla mücadeleye öncelik verilmekte ve istikrar işlevi öne çıkarılmaktadır¹²⁰.

Koray ise, küreselleşme sürecinde özellikle sosyal harcamaların kısılması nedeniyle bölüşüm işlevinin ötelendiği görüşündedir. Ona göre, serbest piyasa ekonomisi ve neo-liberal politikalar, dünya piyasasına uyum, verimlilik artışı ve rekabet gücü açısından işgücü piyasasına müdahale edilmemesi gerektiğini öneren ideolojik bir yaklaşım oluşturmaktadır. Küreselleşen piyasa ve sermaye karşısında, ulus devletler de bu yaklaşımın etkisiyle büyük ölçüde dünya piyasasına eklenme ve uyum sağlama politikalarıyla sermayeyi çekmek için emeğin fiyatını düşük tutulmaya çalışılmakta, borç ödemelerini sürdürebilmek için de sosyal harcamalardan vazgeçilmektedir¹²¹.

Kamu maliyesinin işlevleri hakkında ele alınması gereken ikinci husus ise, işlevlerden bazılarının tasfiyesidir. Buna göre, küreselleşmenin getirdiği kamu maliyesi anlayışında devletin temel görevine geri çekilmesi salık verildiğinden, tahsis işlevi dışındaki işlevlerin serbest piyasanın işleyişine bırakması önerilmektedir. Yeldan, günümüzde neo-liberal ideoloji kapsamında özellikle kalkınma işlevinin tasfiye edildiğini savunmaktadır. Ona göre, neo-liberal yaklaşım, az gelişmiş ülkelerce geliştirilebilecek kalkınmacı hedefleri engellemekte ve kalkınma olgusunu iktisat politikası gündeminden çıkarmaktadır¹²².

Küreselleşme sürecinde tasfiye edilen işlevlerden bir diğeri ise, bölüşüm işlevidir. Bölüşüm işlevinin tasfiyesi, çeşitli göstergelerle ortaya konulabilmektedir. Rodrik, küreselleşme sürecinde ulusal hükümetlerin sosyal güvenlik hizmetleri sağlamasının giderek güçleştiğini ve bunun üzerinden önemli bir bölüşüm sorununun ortaya çıktığını belirtmektedir. Ona göre, küreselleşme hükümetleri toplumsal uzlaşmanın sağlanmasına yardımcı olan sosyal güvenlik alanından geri çekilmeye ve toplumsal yükümlülükleri azaltmaya zorlamaktadır. Ayrıca, sermaye hareketlerinin artmasıyla hükümetlerin vergi kaynakları önemli bir aşınmaya maruz kalmaktadır. Bu ise, hükümetleri emek gelirlerinden alınan vergileri, gelir artışıyla orantısız bir şekilde arttırma seçeneğine itmektir¹²³.

Önder ise, bölüşüm işlevinin tasfiyesine adres olarak alternatif maliyet yükselişini göstermektedir. Ona göre, küreselleşme sürecinde ulusal kaynakların alternatif maliyetleri ve buna bağlı olarak da politika uygulama maliyetleri yükselmektedir.

¹²⁰ Robert Went, **Küreselleşme, Neo Liberal İddialar, Radikal Yanıtlar**, Çev. Emrah Dinç, Yazın Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.7.

¹²¹ Koray, a.g.e., s.169-170.

¹²² Erinç Yeldan, "Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler", **Praksis**, Sayı:7, Yaz 2002, s.19-34

¹²³ Dani Rodrik, **Küreselleşme Sınırı Aştı mı?**, Çev. İzzet Akyol ve Fatma Ünsal, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 1999, s.21.

Dolayısıyla, çevre konumlu ekonomilerde merkeze yönelik kaynak kaymasıyla ortaya çıkan bireysel ve bölgesel gelir dağılımı sorunu karşısında, hükümetlerin düzenleyici politika araçlarının maliyeti yükselmekte ve söz konusu uygulamalar, artan bütçe yükü nedeniyle tasfiye edilmektedir¹²⁴.

Mali işlevlerin değişimi konusunda ele alınması gereken üçüncü husus ise, kamu maliyesine yeni işlevlerin yüklenmesidir. Yaşanan sürece bağlı olarak ortaya çıkan bu işlevler, genel olarak sınırlı devlet anlayışı temeline dayanmaktadır. Bu kapsamda, refah devleti uygulamalarıyla genişleyen kamu kesimin küçültülmesi amacıyla önerilen “özelleştirme”, iktisadi faaliyetlerin serbestleştirilmesini hedef alan “liberalizasyon” ve yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi amacıyla izlenen “rekabet stratejileri” gibi uygulamalar, araç olma özelliğinin ötesine geçmekte ve amaç özelliği kazanmaktadır¹²⁵. Dolayısıyla, kamu maliyesinin belirlenen makro ekonomik amaçlara ulaşma yönünde üstlendiği işlevler de, bu yeni amaçlar tarafından etkilenmekte ve daha çok mikroekonomik alanda işlevler üstlenmesine neden olmaktadır.

Küreselleşme sürecinde kamu maliyesinin amaç bileşenlerinde meydana gelen değişim, genel olarak Keynesyen iktisadi yaklaşım çerçevesinde gelişen mali işlevler yönünden etkili olmaktadır. Keynesyen dönemde gelişen mali işlevlerin tümü piyasa ekonomisinin işleyişine doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale özelliği taşımaktadır. Ancak, küreselleşme süreci ağırlıklı olarak iktisadi faaliyetlerin serbestleştirilmesi paradigmasından beslenmektedir. Dolayısıyla kamu maliyesi, sürecin doğasına uygun olmayan işlevlerden arındırılmalıdır.

Ulusal ekonomi yönetimlerinin başarısızlığının büyük ölçüde Keynesyen stratejilere bağlanmış olması da, bu yönde güçlü bir motivasyon oluşturmaktadır. Ancak böyle bir değerlendirme son derece hatalıdır. Çünkü, ulusal hükümetler talep yönlü politikalar izledikleri dönemden önce de makro ve mikro ekonomik işlevler bağlamında kamu politikaları izlemişlerdir. Dolayısıyla, küreselleşme süreciyle tasfiye edilen Keynesyen stratejiler yönünden ulus devletin ekonomi politiği sona ermiş değildir. Kaldı ki, herşeyden önce küreselleşme, ulus devletler tarafından izlenen kamusal politikalarla ortaya çıkmıştır¹²⁶.

2- Kamu Maliyesinin Araç Bileşenlerindeki Değişim

Küreselleşmenin kamu maliyesi üzerindeki etkileri amaç bileşenlerdeki değişimle izah edilebildiği gibi, aynı şekilde araç bileşenlerinin uğradığı değişimle de ortaya konulabilir. Ayrıca kamu maliyesi üzerindeki etkilerinin araç bileşenlerindeki değişim

¹²⁴ İzzettin Önder, “Küreselleşme ve Ulusal Ekonomiler Açısından Egemenlik Sorunu”, **Küreselleşme ve Ulus-Devlet** içinde, Der. Meryem Koray, Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, No:1, İstanbul, 2001, s.76.

¹²⁵ Fevzi Devrim ve Asuman Altay, “Küreselleşme Sürecinde Sosyal Devlet Anlayışındaki Değişmelerin Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması Açısından Değerlendirilmesi”, **XV. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Antalya, 15-17 Mayıs 2000, s.47.

¹²⁶ Hirst ve Thompson, a.g.m., s.428.

yönüyle ele alınması, ulusal maliye politikası tedbirlerinin ne yönde ve nasıl bir dönüşüme uğradığını tespit açısından da önem taşımaktadır.

Ulusal hükümetler genel olarak (1) kamu harcamaları, (2) vergilendirme, (3) borçlanma ve (4) kamusal regülasyonlar şeklindeki dört temel araçla kamu maliyesinin sahip olduğu işlevleri yerine getirmeye çalışmaktadır. Araçların kapsamı ise, zamandan zamana ve ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bazı ülkeler vergileme aracını tercih ederken, bazıları ise kamusal regülasyonları tercih edebilmektedir. Ayrıca devletin adeta varlık nedeni olarak algılanan kamu harcamaları tüm ülkelerde kendiliğinden bir araç özelliği kazanırken, borçlanma ise özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından önemli bir araç haline gelebilmektedir. Neticede bir çok ülke bu dört aracın kullanımına yönelmekte ancak, araçların kullanım oranları farklılık göstermektedir.

Kamu maliyesi sistemi yukarıda sözü edilen bu dört araç tarafından yönlendirilmektedir. Ancak, küreselleşme bu araçlar üzerine nüfuz ederek sistemin işleyişini tümüyle etkileyebilmektedir. Bu nedenle, küreselleşmenin kamu maliyesi üzerindeki etkileri, ulusal hükümetlerin kullandığı bu araçlar üzerindeki etkileri yoluyla dolaylı olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle, küreselleşme kamu maliyesini amaç bileşenleri yönüyle doğrudan etkilerken, araç bileşenleri yönüyle dolaylı etkiler oluşturmaktadır.

Küreselleşme sürecinde bazı ülkeler açısından kamu harcamalarının çok fazla genişlemiş olması, bazılarında yüksek vergi ve borç yüklerine ulaşılmış olması ve diğer bazılarında da oldukça fazlalaşan regülasyonlar nedeniyle, bu araçların kamu maliyesinin işlevlerini sağlama fonksiyonu zayıflamıştır. Ayrıca, küreselleşme ulusal hükümetlerin kamu harcamalarını arttırma, vergi oranlarını yükseltme ve ekonomiye doğrudan müdahale aracı olarak regülasyon yapma kabiliyetini etkilediğinden, kaçınılmaz olarak kamu maliyesinin işlevlerini sağlamaya yönelik girişimler ve politikalar üzerinde de etkili olmaktadır. Dolayısıyla bu süreçte, vergilendirme ve regülasyonlar yoluyla yerine getirilen mali işlevler azalmaktadır. Kamu harcamalarını arttırarak çözüm bulma çabaları ise, harcamaları finanse etme yeteneği azaldığından etkisiz kalmaktadır.

Küreselleşme sürecinde finansal sermaye ve işgücünün diğer ülkelerdeki imkanlardan yararlanma isteği, onların daha hareketli hale gelmesine neden olmaktadır. Ülkenin ağır vergiler getirmesi veya aşırı zorlayıcı regülasyonlara başvurması bu faktörler üzerinde başka yerlere yönelme konusunda güçlü dürtüler oluşturmaktadır. Yetenekli işgücünün ve finansal sermaye akımlarının yetersizliği bir ülkenin büyüme oranı ve vergi gelirleri üzerinde olumsuz etkilere yol açabilmektedir. Yabancı rakiplerin düşük vergiler ve nispeten az sayılabilecek regülasyonlarla karşı karşıya oldukları açık bir dünya ekonomisinde, yüksek vergilere ve yoğun

regülasyonlara yönelmek ülkeler için daha maliyetli hale gelmektedir¹²⁷. Habermas, kamu maliyesi açısından gelinen bu durumu, ulusal hükümetlerin Keynesyen politikalar izleme tercihi kalmadığı yönünde yorumlamaktadır. Ona göre, küreselleşme sürecinde ülkelerin küresel rekabete uygun politikalar geliştirmesi çok daha vaadedici olmaktadır¹²⁸.

Küreselleşmenin kamu maliyesinin araçları üzerinden oluşturduğu etkiler, belirlenen hedeflere ulaşma gayesiyle kullanılan mali politikalara da nüfuz etmektedir. Küreselleşme sürecinde mali politikalar arasında en çok etkiye maruz kalanı vergi politikalarıdır. Çünkü, kamu harcamalarını finanse etmenin yanı sıra iktisadi kalınmanın sağlanması, ekonomik istikrara ulaşılması ve gelir dağılımının iyileştirilmesi amacıyla kullanılan bu politikalar, küreselleşmenin meydana getirdiği yapısal değişimden olumsuz yönde etkilenmektedir.

Ulusal vergi politikalarının işlevsellik yönünden etkinlik kaybına uğramasına neden olan gelişmelerin başında, finansal faaliyetlerin küreselleşmesi gelmektedir. Finansın küreselleşmesi uzun bir süreç olmasına karşın, günümüzde özel bir anlam kazanmış ve liberalizasyon sonucunda finansal sermaye önündeki tüm engeller kaldırılmıştır. Dolayısıyla bu süreçte dizginsiz sermayeyi, vergi politikası başta olmak üzere toplumsal adalete uymaya zorlayan politikalar etkinlik kaybına uğratılmıştır¹²⁹. Diğer yandan, teknolojik gelişmenin arttırdığı ivme ile yeni finansal araçların ortaya çıkarılması da finansal hizmetlerin çeşitlenerek yaygınlaşmasına ve mali politikaların uygulamasında önemli bazı teknik sorunların baş göstermesine neden olmuştur¹³⁰.

Küreselleşme sürecinde dolaysız yabancı yatırımların ulusal ekonomiler açısından öneminin artması da, ulusal vergi politikalarının etki alanını zayıflatmıştır. Doğrudan yabancı yatırımcıların, yatırımlarını yönlendirecekleri ülkelerdeki vergileri önemli bir maliyet unsuru olarak değerlendirmesi, ulusal hükümetleri bu yatırımlara uygulanacak vergi oranlarını düşürme yönünde teşvik etmektedir. Bu ise, vergi gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır. Vergi gelirlerinin azalması ise, hem mükellefler üzerindeki vergi yükünün yükseltilerek önemli bir adalet sorununun ortaya çıkmasına hem de kamu maliyesinin işlevlerinin önemli ölçüde aksamasına yol açmaktadır¹³¹.

İletişim teknolojilerindeki ilerlemeler sayesinde gündeme gelen elektronik ticaret de, ulusal vergi politikalarını aşındırmaktadır. Günümüzde internet üzerinden yapılan ve hızla büyüyen e-ticaretin nasıl vergilendirileceği tartışma konusudur. E-ticaretin yaygınlaşması, vergilendirmeye konu olmadığı durumda önemli bir gelir kaybı oluşturmaktadır. Maliye politikasının gelir sağlama işlevi harcamaların vergilendirilmesine

¹²⁷ Tanzi (2000), a.g.m., s.15.

¹²⁸ Habermas, a.g.m., s.42.

¹²⁹ Hayri Kozanoğlu, "Küreselleşme ve Uluslararası Sermaye Sınırı", **Doğu Batı**, Yıl:5, Sayı:18, Şubat, Mart, Nisan 2002, s.58.

¹³⁰ Eroğlu, a.g.m., s.14.

¹³¹ Kazgan, a.g.e., s.235.

yöneldiğinden, bu durum gelecek dönemde daha hissedilir hale gelecek ve ulusal vergi sistemleri gerek adalet, gerekse etkinlik yönünden önemli bir tahribata uğramasına neden olabilecektir.

III- KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ORTAYA ÇIKAN VERGİ SORUNLARI

Küreselleşme sürecinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak özellikle uluslararası iktisadi yapıda meydana gelen gelişmeler, ulus devletinin mali sistemini değişime zorlamaktadır. Çünkü dinamik bir karaktere sahip olan küreselleşme beslediği kaynaklar ve ortaya çıkardığı sonuçlar itibarıyla ulusal mali sistemlerin zaman içinde aşınmasına neden olmaktadır. Ulusal mali sistemlerde meydana gelen aşınmanın en somut olarak hissedildiği alan ise vergilendirme olmaktadır. Çünkü küreselleşme, sahip olduğu eko-sistemin uzantısı olarak ulusal hükümetlerin vergilendirme yetkisini görece aşındırmaktadır. Vergilendirme yetkisinin aşınması ise, siyasi anlamda ulusal egemenliğin zayıflaması, iktisadi anlamda politika etkinliğinin azalması ve mali anlamda gelir kaybının ortaya çıkması sonuçlarını doğurmaktadır. Bunlar arasında en kısa sürede ve en fazla hissedilene oluşan gelir kayıplarıdır. Çünkü küreselleşme sürecinde ortaya çıkan vergi sorunları, Tanzi'nin ifadesiyle ulusal vergi sistemlerinin temelini kemirmektedir¹³².

Küreselleşmenin vergi sistemleri üzerinde meydana getirdiği sorunlar, bu sorunlara temel teşkil eden unsurlara bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Bu kapsamda, yetki aşınmasının yanı sıra teknik engellerden kaynaklanan sorunlar da bulunmaktadır. Ayrıca, sorunların sadece ulusal vergi otoritelerini ilgilendirdiği iddiası da eksik kalmaktadır. Çünkü, küresel nitelikli vergi sorunları, oluşan kamusal gelir kaybına bağlı olarak vergi otoritelerini doğrudan, oluşan gelir kaybının ilave yükümlülüklerle karşılanması halinde ise vergi ödeyicisi konumunda bulunan mükellefleri dolaylı olarak etkileme özelliğine sahiptir. Kısacası, küreselleşmenin vergilendirme alanında oluşturduğu boşluklar vergilendirmenin tarafları açısından önemli sakıncalar içermekte ve özellikle sürecin sağlıklı işleyişini sağlamak amacıyla kalıcı çözümlerin üretilmesine yönelik ciddi sorgulamaların yapılmasını gerektirmektedir.

Bu kapsamda küresel bir ekonomide; birden fazla vergi otoritesinin yetki alanında faaliyet gösteren mükelleflerin "çifte vergilendirme" riskinden nasıl korunacağı, teknolojik ilerlemeler sayesinde değerlendirilebilir hale gelen "elektronik ticaret" in nasıl vergilendirilebileceği, ulusal politik tercihlerle gündeme gelen sermaye hareketliliği kapsamında oluşan "finansal spekülasyonlar"ın ne şekilde vergilendirilebileceği, çokuluslu şirketler tarafından vergi yükünün hafifletilmesi amacıyla yapılan "transfer fiyatlandırması"nın nasıl engellenebileceği ve ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlar başta olmak üzere hareketli üretim faktörlerini kendi iktidar alanlarına çekmede

¹³² Vito Tanzi, "Globalleşme ve Vergilemedeki Mali Boşluklar", Çev. Hüseyin Şen, **Vergi Dünyası**, Sayı:241, Eylül 2001, s.165.

giriştikleri “vergi rekabeti” nin hangi yönleriyle kimler açısından sorun oluşturduğu ve sorun olmaktan nasıl çıkartılacağı cevaplanması arzulanan sorular arasındadır.

Tahmin edileceği üzere oldukça geniş ve ayrıntılı içeriğe sahip bu konuların tek bir çalışma bünyesinde derinlemesine incelenmesi ve haklarında sağlıklı çıkarımların yapılması mümkün değildir. Bu nedenle, çalışmanın bu kısmında öncelikle küresel vergi sorunu kavramı kapsamında genel açıklamalara yer verilerek bahsi geçen vergi sorunları kısaca ele alınacaktır. Ardından ise, çalışma konusu olarak seçilen ve kanaatimizce sorun olmasının yanı sıra diğerlerine göre ulusal ekonomiler açısından çeşitli üstünlükler sağlama potansiyeli taşıyan -dolayısıyla diğer küresel vergi sorunlarından farklılaşan- vergi rekabeti konusunun ayrıntılı analizi yapılacaktır.

A- Küresel Vergi Sorunu Kavramı

Vergilendirme, yetki kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan kamusal bir tasarruftur. Bu nedenle, vergilendirmenin öncelikli olarak belirli bir coğrafi mekan sınırı içerisinde gerçekleştirilmesi gerekir. Günümüzde vergilendirme yetkisi ulus devletler tarafından belirledikleri mali sınırlar dahilinde kullanılmaktadır. Dolayısıyla, vergilendirme alanında ortaya çıkan sorunlar öncelikli olarak ulusal karakterli olmak zorundadır. Vergilendirme sorunlarının kaynakları ele alındığında ise, teorik temelli sorunların* yanı sıra, taraflar arası etkileşimden kaynaklanan sorunların da olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, ulusal vergi sistemlerinin zaman süreci içinde çeşitli vergi sorunlarına sahip olacağı ve bu sorunların beslediği kaynakların sürekliliği nedeniyle kendilerini yeniden üreten bir özellik sergileyeceği söylenebilir.

Vergilendirme alanında yaşanan sorunların kaynaklarından biri de, toplumsal hayatta meydana gelen dönüşümlerdir. İnsan yaşamının başta teknolojik ilerlemeler olmak üzere farklı dinamikler sayesinde iktisadi, sosyal ve siyasal düzlemde değişime uğraması, vergisel yükümlülüklerin nitelik itibarıyla farklılaşmasına neden olmaktadır. Ayrıca yaşanan dönüşüm; maliyet unsuru olması nedeniyle mükellefleri vergi yükünü azaltma, devleti ise en önemli kamusal finansman kaynağı olan vergi gelirlerini koruma yönünde motive etmekte ve bu yönüyle kaçınılmaz olarak yeni sorunların oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Küreselleşme süreci dikkate alındığında beşeri hayatın sayılan düzlemlerde önemli ölçüde dönüşüme uğradığı görülmektedir. Kaldı ki, küreselleşme sürecini besleyen dinamiklerden biri olan teknolojik ilerlemeler bile, tek başına yaşanan dönüşümde etkili olmaktadır. Ayrıca, küreselleşme sürecinin diğer bir dinamiği olan

* Vergi teorisi alanında yaklaşım farklılığından kaynaklanan ve uzlaşma sağlanamayan çok sayıda konu bulunmaktadır. Adaletin sağlanmasında artan oranlı vergilerin mi, yoksul oranlı vergilerin mi etkili olduğu, bunların iktisadi etkinlik ele alındığında ne tür farklılıklar taşıdığı ciddi tartışmaların sürdüğü konulara örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda, vergilendirme literatüründe birçok konunun yaklaşım farklılığına dayanarak birer teorik sorun olarak görülmesi muhtemeldir.

iktisadi serbestlik anlayışı, siyasi tercih olarak belirlendiğinde ulusal düzlemde ciddi boyutlu niteliksel dönüşümler oluşturmaktadır. Dolayısıyla, küresel entegrasyon sürecinde, ulusal düzlemde karşılaşılan vergi sorunlarının karşılıklı bağımlılık ilişkisi kanalıyla kolaylıkla küresel düzleme ve sürecin ortaya çıkardığı sorunların karşılıklı etkileşim kanalıyla yeniden ulusal ölçüğe taşınması söz konusu olabilmektedir.

O halde bu cümleden hareketle bir tanım vermek gerekirse; küresel vergi sorunu kavramı, bir yandan ulusal olma özelliği gösteren vergi sorunlarının küresel entegrasyon süreciyle oluşan etkileşim ve karşılıklı bağımlılık kanalıyla tüm dünya üzerine yayılması, diğer yandan ise sürecin gelişimi doğrultusunda meydana gelen toplumsal dönüşümlerin vergilendirme alanında etkili olarak çeşitli olumsuzluklar oluşturması olarak tanımlanabilir.

Günümüzde uzmanlar ulusal vergi sistemlerinin küreselleşme sürecinin meydana getirdiği sıra dışı gelişmelere adapte olamadıkları görüşünde birleşmektedir. Bu görüş özellikle küresel ölçekte faaliyette bulunan şirketler kapsamında değerlendirildiğinde haklılık içermektedir. Çünkü ulusal vergi sistemleri genellikle dar kapsamlı bir bakış açısına sahiptir ve vergi sistemleri arasında koordinasyon bulunmamaktadır¹³³. Dolayısıyla, sistemler arası koordinasyon eksikliği sorunların çeşitlenerek artmasında ve kalıcı çözümlerin üretilmemesinde belirleyici bir etken olmaktadır.

Ulusal vergi sistemleri arasındaki koordinasyon eksikliği, yaklaşık iki yüz ülkeden oluşan bir dünya ekonomisinde ulusal hükümetlerin küresel vergi matrahından pay alma yönünde tek taraflı uygulamalara yönelmelerini teşvik etmektedir. Tek taraflı uygulamalar sonucunda ise, dünya ekonomisinin bazı bölümleri vergilendirilmekteyken bazı bölümleri vergi dışında bırakılmakta ve önemli farklılıklar oluşmaktadır¹³⁴. Oluşan bu farklılıklar ise vergi yükü kapsamında değerlendirildiğinde mali boşluk anlamına gelmekte ve vergilendirme alanında ciddi sorunların oluşmasına neden olmaktadır. Vergilendirme alanında oluşan küresel sorunlar karşısındaki ilk endişe ise, gelişmiş ülkeler başta olmak üzere gelişmekte olan ülkeler açısından da vergi gelirlerinin milli gelire oranının düşeceği ve dolayısıyla kamusal finansman sorunlarının daha da ağırlaşacağıdır¹³⁵.

¹³³ Michael S. Lebovitz ve Theodore P. Seto, "The Fundamental Problem of International Taxation", **International and Comparative Law Review**, Volume 23, Number 4, October 2001, s.536.

¹³⁴ Lebovitz ve Seto, a.g.m., s.530.

¹³⁵ Tanzi (2001), a.g.m., s.168.

B- Küresel Vergi Sorunlarının Özellikleri

Küresel vergi sorunlarının özellikleri ortaya konulurken dikkate alınması gereken husus, ulusal ve uluslararası ekonomideki vergi sorunlarından önemli ölçüde farklılık göstermeleridir. Sorunların ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerin ve etkili oldukları mekansal düzlemin farklılık göstermesinin yanı sıra bu sorunların çözümüne yönelik girişimlerin işbirliği çerçevesinde gerçekleştirilme zorunluluğu da, küresel vergi sorunlarını diğerlerinden kolaylıkla ayrılmasına neden olmaktadır. Diğer yandan türleri itibariyle ele alındığında, kendilerine özgü farklı özelliklerin yanı sıra, aynı sürecin birer parçası olmalarından kaynaklanan sorunların ortak bazı özelliklere sahip olduğu görülmektedir.

Küresel vergi sorunlarının ortak özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- **Küresel entegrasyon sürecinin gelişimi ekseninde ortaya çıkmışlardır:** Küreselleşme süreci öncesi vergilendirme alanında yaşanan sorunlar ulusal olma özelliği taşımaktadır. Bu dönemde uluslararası ekonomik sistemin işleyişinden kaynaklanan sorunlar olmakla birlikte, esasen uluslararasılaşma sürecinin bütünleşmeden ziyade dışa açılma sürecini ifade etmesi, ortaya çıkan vergi sorunlarının küresel sorun olarak adlandırılmasına izin vermemektedir. Dolayısıyla, ortaya çıkan sorunlar uluslararası vergi sorunları şeklinde anılmalıdır. Örneğin çifte vergilendirme, küreselleşme öncesi dönemde ortaya çıkan bir uluslararası vergi sorunu olma özelliği göstermektedir.
- **Tüm ulusal ekonomileri etkileme potansiyeline sahiptirler:** Küreselleşme sürecinin meydana getirdiği yapısal değişimler tüm ulusal ekonomileri görece etkilemektedir. Bu bağlamda, küresel ölçekte ortaya çıkan vergi sorunlarının ulusal ekonomileri etkilemesi aynı şekilde sürecin doğal bir parçasıdır¹³⁶.
- **Birbirlerini yeniden üretebilen özelliğe sahiptirler:** Türleri itibariyle ele alındığında küresel vergi sorunları beslendikleri kaynağın ortak olmasına ve meydana getirdikleri vergisel açmaza bağlı olarak birbirlerini yeniden üreten özelliktedirler. Örneğin, e-ticaretin vergilendirilmesi sorununa çözüm arayışları kapsamında çifte vergilendirmenin oluşması, vergi rekabetine bağlı olarak vergi cennetlerinin ortaya çıkması, finansal spekülasyonların vergilendirilmesi ile transfer fiyatlandırması eğiliminin artması söz konusu olabilmektedir.
- **Küresel entegrasyon sürecinin gelişimi üzerinde potansiyel risk oluşturlar:** Küresel vergi sorunları küreselleşmenin serbestlik anlayışı üzerinde ciddi kısıtlar oluşturmakta ve sürecin gelişimi açısından paradoksal bir ilişki ortaya

¹³⁶ Metin Meriç ve Hakan Ay, "Küreselleşme Olgusunun Vergi Kayıp ve Kaçakları Üzerindeki Etkisi", **Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları** konulu **Ondokuzuncu Maliye Sempozyumu**, Antalya 10-14 Mayıs 2004, Yaklaşım Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., Ağustos 2004, s.305.

çıkarmaktadırlar. Diğer bir deyişle, küresel vergi sorunları küreselleşme sürecinin bünyesinde bulunan çelişkilerin somutluk kazandığı gelişmelerdir ve küreselleşme süreci üzerinde potansiyel bir tehdit olmaları söz konusudur.

- **Sorunların çözümü küresel yönetişimi zorunlu kılmaktadır.** Küresel vergi sorunları çok sayıda vergi otoritesinin yetkisine giren geniş bir ölçekte etkiler meydana getirdiğinden, çözümüne yönelik girişimler işbirliğini zorunlu kılmaktadır¹³⁷.

Küresel vergi sorunlarının sahip olduğu genel özelliklere farklı açılardan yaklaşarak yenileri eklenebilir. Ancak burada vurgulanmak istenen, bu sorunların mahiyeti itibariyle ulusal ve uluslararası vergi sorunlarından farklılaştıklarıdır. Kaldı ki, türleri itibariyle incelendiğinde sorunların münferit olarak farklı özelliklere sahip olduğu da görülmektedir.

C- Küresel Vergi Sorunlarının Türleri

Küresel vergi sorunları, vergilendirme faaliyetleri açısından meydana getirdikleri olumsuz etkilere bağlı olarak farklı türlere ayrılmaktadır.

1- Uluslararası Çifte Vergilendirme

Uluslararası çifte vergilendirme esasen küreselleşme öncesi uluslararasılaşma sürecinde ortaya çıkan bir vergi sorunudur*. Ancak, küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak uluslararası ekonomik ilişkilerin yoğunlaşması çifte vergilendirme sorununun önemini arttırmıştır. Ayrıca çifte vergilendirme, ulusal hükümetlerin vergilendirme yetkisini sınırlandırdığından uluslararası ilişkileri olumsuz yönde etkileme potansiyeline sahiptir. Bu özelliği nedeniyle çifte vergilendirmenin küreselleşme sürecini sekteye uğratabilecek bir mali sorun olarak görülmesi de muhtemeldir.

Çifte vergilendirme; aynı vergi konusu üzerinden, aynı vergilendirme döneminde birden fazla vergi alınması durumunda ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, çifte vergilendirme aynı vergi otoritesi tarafından yapılabildiği gibi, farklı otoriteler tarafından da yapılabilmektedir. Aynı vergi konusunun ülke içerisinde birden fazla vergi yükümlülüğü alanına girmesi veya merkezi ve yerel yönetimlerin aynı faaliyet üzerinden vergiler tahsil etmesi birinci, birden fazla devletin aynı vergi konusunu vergilendirme kapsamına alması ise ikinci duruma örnek teşkil etmektedir¹³⁸. Uluslararası iktisadi faaliyetlerin

¹³⁷ Tanzi (2001), a.g.m., s.168; Meriç ve Ay, a.g.t., s.305.

* Birleşmiş Milletler örgütünün öncüsü sayılan Uluslar Ligi'nin 1921'de yayınladığı raporda çifte vergilendirme sorununa yer verilmiş ve verginin ne zaman gelirin elde edildiği ülkeye ve ne zaman mükellefin bulunduğu ülkeye ödenmesi gerektiği konusunda tavsiye kararı alınmıştır. Bkz., Hakan Ay, "Vergi Rekabeti", **Vergi Dünyası**, Sayı:236, Nisan 2001, s.133.

¹³⁸ Tobias Lindhe, "Mitigating Double Taxation in an Open Economy", **Working Paper** No:51, Uppsala University, Sweden, 2001, s.1.

gelişimiyle birlikte günümüzde özellikle uluslararası çifte vergilendirme sorunu önem kazanmıştır.

Uluslararası çifte vergilendirme sorununun hukuki ve ekonomik olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Sorunun hukuki boyutu, aynı vergilendirme döneminde, aynı konu ve matrah ile ilişkili olarak birden fazla ülkenin vergilendirme yetkisini kullanmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Aynı vergi konusunun farklı mükellefler elinde birden fazla devlet tarafından vergilendirilmesi ise, uluslararası çifte vergilendirmenin ekonomik boyutunu oluşturmaktadır¹³⁹.

Uluslararası çifte vergilendirmenin hukuki boyutu hakkında önem kazanan husus, -ki bu, sorunun nedeni olarak da görülebilir- ülkelerin vergilendirme yetkilerinin çakışmasıdır¹⁴⁰. Gerçekten de küreselleşme sürecinin sağladığı zaman ve mekan kısıtlarının kısmen aşılması sonucuna bağlı olarak günümüzde bir kişinin herhangi bir ülkede ticari faaliyetlerini sürdürürken, bir başka ülkede yerleşmiş olması ve yine bir başka ülkede yapılan yatırımlara katılım sonucu sağladığı geliri bir başka ülkenin finans piyasalarında değerlendirmesi olanaklı hale gelmiştir. Kaldı ki, günümüzde çokuluslu şirketlerin gerçekleştirdiği iktisadi faaliyetler ele alındığında, mal ve faktör piyasalarında yaşanan hareketlilik de sınır engellerinin aşıldığını somut olarak ortaya koymaktadır. Oysa vergilendirmenin yapılabilmesi, öncelikli olarak mali sınırların belirlenmesini gerektirmektedir. Günümüzde ülkeler vergilendirme bakımından “kaynak ilkesi” ve “uyrukluk ilkesi” ni kullanarak mali sınırlarını genişletmeye çalışmaktadır. Bu ise, aynı gelirin birden fazla ülkede vergilendirilmesi gibi vergilendirme mantığına uymayan önemli bir sorun ortaya çıkarmakta ve vergilendirme konusunda açık bir yetki kargaşası oluşturmaktadır. Çünkü, her iki ilkenin de kabulüne bağlı olarak vergiye tabi iktisadi faaliyetin gerçekleştirildiği ulusal mali sınırlar, diğer ülkelerin yetki alanında faaliyet göstermesine rağmen uyrukluk münasebetiyle genişlemektedir.

Uluslararası çifte vergilendirmenin ekonomik boyutu ise, ekonomik faaliyetleri kısıtlayıcı ve sapırtıcı yönde etkilemesinden ileri gelmektedir. Bu bağlamda, çifte vergilendirmenin taşıdığı olumsuzluklar nedeniyle iktisadi faaliyetlerde önemli etkinlik kayıpları oluşturduğu görülmektedir. Çifte vergilendirmenin ekonomik boyutları, vergi yükümlülüğü taşıyan mükellefler ve ulusal ekonomiler üzerinde meydana getirdiği etkiler bağlamında mikro ve makro açıdan değerlendirilebilir.

Çifte vergilendirmenin mikro etkilerini, çifte vergilendirme nedeniyle mükellefler açısından oluşan ilave gelir kayıpları bağlamında değerlendirmek mümkündür. Vergilerin iktisadi faaliyetler açısından önemli bir maliyet unsuru olduğu dikkate alındığında, çifte vergilendirmenin maliyetleri daha da arttıracığı ve mükellef faaliyetleri

¹³⁹ Billur Yaltı Soydan, **Uluslararası Vergi Anlaşmaları**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1995, s.10.

¹⁴⁰ Osman Pehlivan, **Uluslararası Vergi Hukuku**, Celepler Matbaacılık, Trabzon, 2002, s.32.

üzerinde saptırıcı ve kısıtlayıcı etkiler oluşturacağı aşikardır. Bu nedenle, çifte vergilendirme mükellefler açısından bir risk faktörü olma özelliği göstermektedir. Çifte vergilendirme riskinin aşılması amacıyla mükellefler, riskin bulunduğu alanlarda faaliyetten çekilme tercihinde bulunabileceği gibi, yasal olmayan yollara yönelme davranışında da bulunabilirler. Dünya ekonomisi bir bütün olarak ele alındığında ise, çifte vergilendirme riskinin bulunduğu ülkelerde faaliyet gösterilmesi iktisadi mantıkla çeliştiğinden, riskin olmadığı ülkelere faaliyet gösterilmesi cazip hale gelmektedir.

Uluslararası çifte vergilendirmenin küreselleşme sürecinde daha önemli olduğu kanaatini oluşturan makro etkileri ise, farklı değişkenler üzerinde meydana getirdiği etkiler bağlamında ele alınabilir.

Öncelikle her ülkenin dolaylı ve doğrudan vergileri farklı oranlarda uygulamaları sonucuna bağlı olarak çifte vergilendirme, uluslararası kaynak dağılımı etkinliğini ve ülkeler arasında vergilendirmede eşitlik durumunu bozmaktadır¹⁴¹. Ayrıca, yabancı yatırım gelirlerinden dolayı çifte vergi ödenme zorunluluğu, sermayenin uluslararası dolaşımını engellemekte ve yabancı yatırımcıların çifte vergilendirme riskinin bulunmadığı ülkelere yönelmesi, uluslararası sermaye dolaşımını saptırıcı yönde etkilemektedir. Diğer yandan, çifte vergilendirme rekabet koşullarını olumsuz yönde etkilediğinden, üretim faktörlerinin serbest dolaşımını engelleyerek uluslararası işbölümü ve bunun sağlayacağı yararları da engellemektedir. Çifte vergilendirme, kısa dönemde mali açıdan devlete gelir artışı sağlar gibi görünmesine rağmen uzun dönemde ekonomik faaliyetlerin yavaşlamasına neden olacağından vergilendirilebilir alanların daralmasına ve vergi gelirlerinin azalmasına yol açmaktadır¹⁴².

Çifte vergilendirmenin mikro ve makro ekonomik faaliyetler açısından meydana getirdiği olumsuz etkiler, günümüzde küreselleşme sürecinin en önemli unsuru olan serbestlik anlayışını zedelemekte ve uluslararası ekonomik faaliyetlerin gelişimi açısından belirsizlikler oluşturmaktadır. Bu ise, ulusal vergi otoritelerinin yanı sıra çeşitli uluslararası işbirliği kuruluşlarını çifte vergilendirme uygulamasından kaçınmak için gereken önlemleri alma konusunda motive etmektedir.

Ulusal vergi otoriteleri, vergilendirmede farklı ilkeleri kabul etmeleri sonucuna bağlı olarak ortaya çıkan çifte vergilendirme sorununu çözmek amacıyla vergilendirme yetkilerini ulusal mevzuatlarında yapacakları değişikliklerle tek taraflı olarak sınırlandırabilirler. Ayrıca, mükellefler kendi geliştirdikleri girişimler sayesinde çifte vergilendirme riskine karşı çeşitli tedbirler alabilirler¹⁴³.

¹⁴¹ Orhan Şener, "Uluslararası Vergilemenin İlkeleri", **Maliye Yazıları**, Sayı:10-12, Aralık 1987-Mayıs 1988, s.51.

¹⁴² Pehlivan, a.g.e., s.37.

¹⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz., A.Beyazıt Balcı, "Uluslararası Çifte Vergilendirme Sorunları-II", **Vergi Dünyası**, Sayı:264, Ağustos 2003, s.17-22.

Günümüzde çifte vergilendirme sorunu genellikle ilgili devletler arasında yapılan ikili anlaşmalarla OECD Uzlaşma Modeli esas alınarak çözüme bağlanmaktadır. Çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarında “istisna yöntemi” ve “mahsup yöntemi” olmak üzere OECD tarafından önerilen iki temel yöntem kullanılmaktadır*. OECD üyesi ülkeler arasında Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Lüksembourg, Hollanda, İsveç ve İsviçre “diğer ülkelerde vergilendirilmiş konuları vergi dışında tutan” istisna yöntemini; İzlanda, Japonya, ABD, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İngiltere ve Türkiye** ise “diğer ülkelerde ödenen vergilerin matrahtan indirilmesini esas alan” mahsup yöntemini benimsemiş bulunmaktadır¹⁴⁴.

Uluslararası hukuk kurallarına göre yapılan iki taraflı anlaşmalarla çifte vergilendirmenin önlenmesi, anlaşmaya taraf olan ülkelerin karşılıklı olarak vergilendirme yetkilerini sınırlandırmaları ile mümkün olmakta ve bu sayede taraf olan ülkelerin çıkarları karşılıklı olarak dengelenmektedir. Diğer yandan, ikiden fazla ülkenin hatta tüm ülkelerin taraf olduğu anlaşmalarla çifte vergilendirmenin önlenmesi de kuramsal açıdan mümkündür ve bu, küresel yönetim mantığına son derece uygundur. Ancak, günümüzde bu türden bir anlaşmaya taraf ülkeler arasında ortak çıkar dengesinin sağlanması önemli güçlükler ihtiva etmekte ve bu güçlüklerin aşılması nedeniyle böyle bir anlaşma imzalanmamaktadır.

Küreselleşmenin gelişim trendine bağlı olarak çifte vergilendirmenin çözümü konusunda bütünsel bir çözüm arayışı bulma yönündeki baskılar her geçen gün artmaktadır. Çünkü, çifte vergilendirmenin iktisadi faaliyetler üzerinde meydana getirdiği olumsuzluklar küreselleşme paradigmasının mantığı ile çelişmektedir. Kaldı ki, çifte vergilendirme iktisadi faaliyetlerin dünya üzerinde serbest dolaşımını nispi de olsa sınırlandırmaktadır. Diğer yandan, çifte vergilendirme sorununun çözümü amacıyla geliştirilen ikili anlaşmalar da sadece anlaşmaya taraf ülkeler arasındaki iktisadi faaliyetlerin serbestliğini garanti altına almaktadır*. Oysa, günümüzde küreselleşme söylemi altında iktisadi faaliyetlerin dünya genelinde serbestlik anlayışıyla gerçekleştirilmesi savunulmaktadır. Dolayısıyla, meydana getirdiği riskler ortadan kaldırılmadığı sürece çifte vergilendirme, küreselleşme sürecinin önemli bir mali sorunu olma özelliğini koruyacaktır.

* İstisna ve mahsup yöntemlerinin ayrıntısı için bkz., OECD, **2003 Model Tax Convention on Income and on Capital: Condensed Version**, January 2003, Madde:23A ve23B.

** 01.01.2004 tarihi itibarıyla Türkiye'nin taraf olduğu iki taraflı çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması sayısı toplamı 55'dir. Bkz. <http://www.gelirler.gov.tr>, (06.10.2004).

¹⁴⁴ Lindhe tarafından yapılan çalışmada çifte vergilendirmenin olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması amacıyla yapılan ikili anlaşmalarda mahsup yönteminin uygulanmasının daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bkz., Lindhe, a.g.m., s.18.

* Günümüz ülke sayısının 185 olduğu düşünülürse, uluslararası çifte vergilendirme sorununun tamamen ortadan kaldırılması için gereken ikili anlaşma sayısının $(n \times n-1)$ formülünden hareketle $185 \times 185-1= 34.224$ olması gerektiği görülmektedir. Farklı konularda yapılması gereken anlaşmalar da dikkate alındığında bu sayının uluslararası hukuk kurallarının sağlıklı işleyişi açısından sorun oluşturacağı ise ortadadır.

2- Elektronik Ticaret ve Uluslararası İşlemler

E-ticaretin tanımı üzerinde görüş birliği söz konusu değildir. Yapılan tanımlarda bu durum açıkça görülmektedir.

WTO, e-ticareti “mal ve hizmetlerin üretim, reklam, satış ve dağıtımlarının telekomünikasyon ağları üzerinden yapılmasıdır” şeklinde tanımlarken OECD, “sayısallaştırılmış yazılı metin, ses ve görüntünün işlenmesi ve iletilmesine dayanan, kişileri ve kurumları ilgilendiren tüm ticari işlemleri” e-ticaret kapsamına almaktadır. Diğer yandan UN-CEFACT’ın e-ticarete yüklediği anlam, “iş, yönetim ve tüketim faaliyetlerinin yürütülmesi için yapılanmış ve yapılmamış iş bilgilerinin, üreticiler, tüketiciler ve kamu kurumları ile diğer organizasyonlar arasında elektronik araçlar üzerinden paylaşılması” şeklindedir¹⁴⁵.

E-ticareti tanımlama girişimlerinde dikkati çeken en önemli husus, iletişim teknolojisindeki ilerlemelerin e-ticaret konusunda belirleyici olduğu yönündeki eğilimdir. Bu bağlamda, iletişimin içeriğini oluşturan bilgi ve bilgiyi üreten, işleyen ve aktaran sektörlerin gelişmesi sayesinde teknoloji-ekonomi ilişkisi kurularak e-ticaretin bilişim ve iletişim teknolojilerinin ucuzlamasının ürünü olduğu vurgulanmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde üzerinde durulması gereken husus, e-ticaretin geleneksel ticari faaliyetler ve bu bağlamda iktisadi faaliyetler üzerinde ne gibi etkiler meydana getirdiğidir.

Kepenek, e-ticaretin iktisadi faaliyetler üzerinde meydana getirdiği etkileri beş boyut kapsamında ele almaktadır¹⁴⁶. O’na göre e-ticaret;

- İktisadi faaliyetlerin gerçekleştirildiği mekanı nesnel bir düzlemde sanal bir düzleme taşımakta ve geleneksel piyasa anlayışını dönüşüme uğratmaktadır.
- İktisadi faaliyetlerin temelini oluşturan alım-satım işlemlerini ve buna bağlı işlemleri hızlandırıp yaygınlaştırmaktadır.
- Ekonominin işleyiş yoğunluğunu arttırmakta ve bu kapsamda, işletmelerin kendi aralarındaki ve tüketicilerle olan ilişkilerini pekiştirmektedir.
- İktisadi faaliyetlere açıklık kazandırmakta ve rekabeti arttırmaktadır.
- Zaman kavramının görece önemini değiştirmekte ve iktisadi etkinlik açısından belirleyici olan işlem sürelerini azaltmaktadır.

E-ticaretin iktisadi faaliyetler üzerinde meydana getirdiği etkiler, bu faaliyetleri gerçekleştiren taraflar açısından değerlendirildiğinde önemli üstünlükler sağlamaktadır.

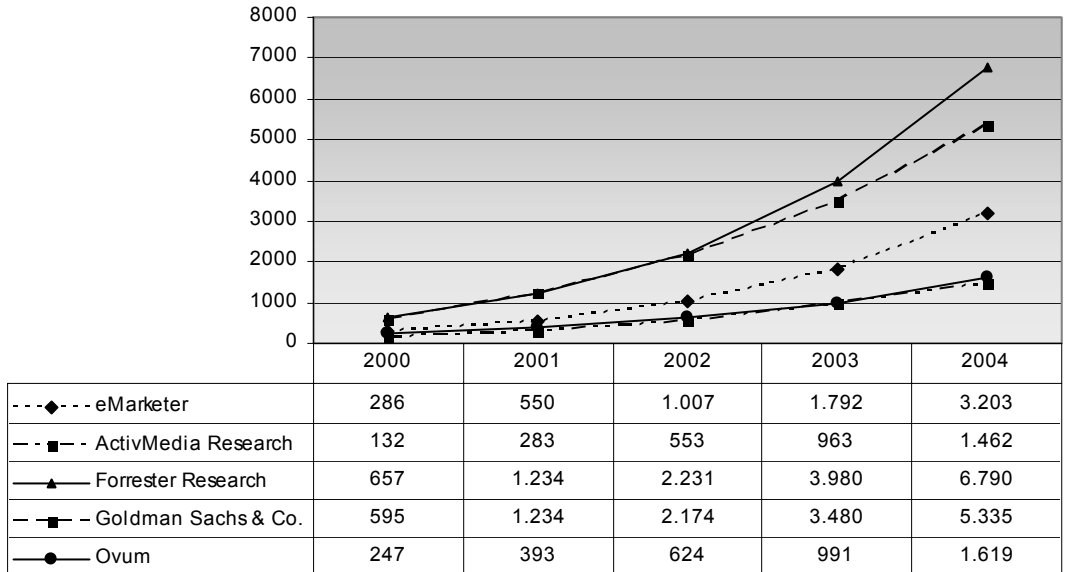
¹⁴⁵ Önder Canpolat, **E-Ticaret ve Türkiye’deki Gelişmeler**, Sanayi ve Dış Ticaret Bakanlığı, Hukuk Müşavirliği, Ankara, Mart 2001, s.13.

¹⁴⁶ Yakup Kepenek, “Ekonomik Yönleriyle Elektronik Ticaret”, **Elektronik Ticaret** içinde Der. Veysel Bozkurt, Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd.Şti., İstanbul, Mayıs 2000, s.22-23.

Dolayısıyla, kar maksimizasyonu motifiyle hareket eden işletmelerin faaliyetlerini e-ticaret kapsamında yeniden yapılandığı ve fayda motifiyle tercihte bulunan tüketicilerin de mevcut imkanlar çerçevesinde e-ticarete katılım yönünde güçlü eğilimler gösterdiği görülmektedir. E-ticaretin gelişimine yönelik tahminler bu eğilimlerin ciddi olarak güçlendiğini doğrulamaktadır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, e-ticaretin gelişimine yönelik yapılan çalışmaların önemli bir bölümü resmi istatistiklerden değil, piyasa araştırması yapan kuruluşlardan ya da danışmanlık firmalarından elde edilmektedir. Aşağıdaki grafikte de görüleceği üzere, bu kuruluşların yaptığı tahminlerde ciddi farklar bulunmaktadır. Bu durum, e-ticaretin sayısal ölçme ve değerlendirme sorunuyla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, eldeki verilere dayalı öngörülerin kuşku ile karşılanması söz konusu olabilmektedir. Yıllık gelişim değerleri itibariyle ele alındığında, 2000-04 arası dönemde dünya e-ticaret hacminin ciddi artışlar sergilediği görülmektedir. E-ticaretin gelişimi, gelecek dönemdeki iktisadi ilişkilerin belirleyici unsuru olacağı şeklinde yorumlanabilir.

Grafik 4: Elektronik Ticaret Hacminin Gelişimi Yönündeki Tahminler, 2000-2004 (Milyar Dolar)

Kaynak: Roland Paris, "Global Taxation and The Transformation The State", **The 2001 Annual Convention of The American Political Science Association**, California, 2 September 2001, s.9.

E-ticaretin iktisadi faaliyetler üzerindeki olumlu etkilerin yanı sıra, yol açtığı yapısal değişimden kaynaklanan önemli hukuki ve altyapı sorunları da bulunmaktadır¹⁴⁷. Egemenlik ilişkisi bağlamında ise, devletin e-ticareti vergilendirebilme kapasitesi olup olmadığı tartışmaları gündeme gelmektedir. Dolayısıyla, vergilendirme açısından düşünüldüğünde; e-ticaretin vergilendirilmesine gerek olup olmadığı, teknik yönden nasıl vergilendirileceği, vergilendirme yetkisine sahip otoritenin nasıl

¹⁴⁷ Bkz., Canpolat, a.g.e., s.25-26

belirleneceği, yapılacak vergilendirmenin e-ticareti ne yönde etkileyeceği gibi sorular gündeme gelmekte ve e-ticaret küresel bir vergi sorunu olma özelliği kazanmaktadır.

E-ticaretin vergilendirilmesinde vergi otoritelerinin karşı karşıya bulunduğu önemli bir teorik sorun mevcuttur. Aslında bunu, daha çok bir tercih sorunu olarak görmek de mümkündür. Bu tercih, etkili vergilendirme nedeniyle e-ticaretin cazibesini yitirmesi ile etkili olmayan vergilendirmenin e-ticareti bir vergi cenneti haline getirmesi hususunda somutluk kazanmaktadır. Birinci durumda ticari faaliyetlerin serbestlik anlayışı kapsamında gelişimi -dolayısıyla küreselleşmenin seyri- açısından önemli riskler oluşmaktadır. İkincisinde ise, oluşacak gelir kayıplarına bağlı olarak kamusal hizmetlerin risk altına girmesi ve bu yolla oluşacak sosyo-ekonomik sorunlara bağlı olarak sürecin aksama olasılığının ortaya çıkmasıdır.

Javanpour'a göre, e-ticaretin vergilendirilmesindeki bahsedilen teorik sorunun temelinde küreselleşme süreciyle birlikte satın alma faaliyetlerinin küresel ölçüğe yayılması ve vergilendirmenin buna uyum sağlayamaması yer almaktadır. Ona göre, bu durum küreselleşmeyle birlikte eş zamanlı olarak yaşanan bir çelişkidir ve ulusal ekonomileri felce uğratmaktadır¹⁴⁸.

E-ticaretin vergilendirilmesinde vergi tekniği açısından da çözülmesi gereken önemli sorunlar bulunmaktadır. Örneğin, gelirin elde edildiği yerin belirlenmesi hususunda elektronik ortamdaki site adreslerinin konumunun ne şekilde ele alınacağı, elektronik işlemlerde geliri doğuran faaliyetlerin birden fazla ülkede gerçekleşmesi halinde hangi vergi otoritesinin yetkili olacağı, yetkili otoritenin belirlenmesi durumunda ise verginin ne zaman ve nasıl tahsil edileceği önem arz etmektedir. Ayrıca, hukuki ve teknik alt yapının oluşturulması yönünden zorunluluk taşıyan vergisel düzenlemelerin, iletişim teknolojisindeki ilerlemelerin dinamik karakterinden dolayı zamanla etkisiz kalabileceği düşünülürse, mevcut sorunların zamanla çeşitleneceği de bir gerçektir. Dolayısıyla e-ticaret, vergi otoriteleri açısından ciddi boyutlarda vergi kayıpları oluşturabilecek bir potansiyele sahiptir¹⁴⁹.

Elektronik ticaretin ticari faaliyetlerin doğası üzerinde meydana getirdiği çeşitli değişimler de, vergi otoritelerini ciddi güçlüklerle karşı karşıya bırakmaktadır. Bunların ilki, vergi otoritelerinin faturalar gibi hesapları izlemelerine imkan veren evrak işlemlerinden, izlenmesi daha zor olan zımnî işlemlere yöneliştir. İkincisi ise, fiziki ürünlerin üretimi ve satışından, dijital üretime geçişte yaşanan teknolojik değişimlerdir. Müzik, fotoğraf, tıbbi ve finansal danışmanlık ile eğitim hizmetleri gibi çok sayıdaki ürün, direkt olarak internet üzerinden elde edilebilmektedir. Bu durum, vergi amaçları

¹⁴⁸ Oliver Javanpour, "Elektronik Ödeme ve Vergileme Yoluyla Globalleşme", Çev. Ersan Öz, **Vergi Sorunları**, Sayı:157, Ekim 2001, s.103.

¹⁴⁹ İbrahim Attila Acar, "Ulus Devletin Vergi Açmazı: Kredi Kartları, Hayali İhracat ve E-Ticaret Kapsamında Bir Değerlendirme", **19.Türkiye Maliye Sempozyumu**, Yaklaşım Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., Ağustos 2004, s.818.

için sabit bir vergi objesini tanımlamanın gittikçe güç olacağı anlamına gelmektedir¹⁵⁰. Ticarete konu olan mal ve hizmetlerin gittikçe artan oranda fiziki varlığa sahip olmayan (sanal) bilgi mallarından oluşması, finansal ve ticari işlemlerde ödemelerin elektronik olarak veya nakit ödemenin dışındaki araçlarla yapılabilmesi elektronik ticaretin vergi tabanının hareketli hale gelmesine yaptığı katkıyı arttırmaktadır¹⁵¹.

E-ticaretin gelişimiyle firmalar -dolayısıyla mükellefler- açısından ortaya çıkan olanaklar, hizmet ticareti söz konusu olduğunda daha da önem kazanmaktadır. Çünkü, firmaların kar transferi yapabilmesi açısından e-ticaret, kolaylıkla tercih edilen bir araç haline gelebilmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi, bu durum küresel vergi sorunlarının birbirlerini yeniden üreten bir özelliğe sahip olmalarından ileri gelmektedir.

Küresel nitelikli bir vergi sorunu olan e-ticaretin vergilendirilmesi konusu, günümüzde çözüm arayışlarının had safhada olduğu konulardan biridir. Ancak, ülkelerin içinde bulunduğu neo-liberal siyasi atmosfer, e-ticaretin vergilendirilmesi hususunda ciddi bir sıkıntı oluşturmaktadır. Çünkü, e-ticaretin vergilendirilmesiyle bu düzlemden gerçekleştirilen ticari faaliyetlerin azalma olasılığı bulunmaktadır. Bu ise, serbestlik anlayışıyla bağdaşmamaktadır.

3- Finansal Spekülasyonların Vergilendirilmesi

Küreselleşme sürecine hakim olan serbestlik anlayışı 1970'li yıllarda finansal faaliyetleri hedef almış ve ülkelerin farklı nedenlerle izlediği finansal liberalizasyon uygulamaları sayesinde spekülasyon hareketleri dünya genelinde değerlendirilebilir hale gelmiştir. Ayrıca bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan ilerlemeler de bu gelişmeye önemli katkılar sağlamıştır. Finansal spekülasyonların değerlendirilebilir hale gelmesi ise, özel sermaye akımlarını değişime uğratmış ve faiz arbitrajı sağlamayı amaçlayan finansal sermaye, uluslararası sermaye hareketlerinin önemli bir bileşeni haline gelmiştir.

Bu bağlamda, son otuz yıllık dönem ele alındığında finans piyasalarındaki işlem hacmi ciddi artışlar sergilemiştir. Günlük işlem hacmi yönünden değerlendirildiğinde, 1972-1995 arası dönemde yaklaşık 14 katlık bir artış yaşandığı ve 1995 yılı işlem hacminin 1.2 trilyon dolara ulaştığı görülmüştür. 1998 yılının Nisan ayında ise günlük işlem hacmi, 1.5 trilyon dolarla en yüksek seviyeye çıkmış ve Euru'nun kullanımına bağlı olarak 2001 yılında yüzde 14'lük bir azalışla tekrar 1.2 trilyon dolar seviyesine

¹⁵⁰ Tanzi (2001), a.g.m., s.165-166.

¹⁵¹ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Y. Vural, "Globalleşme ve Maliye Politikasında Değişim", **Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar** içinde, Der.Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve İstiklal Y. Vural, Seçkin Yayıncılık, 2004, s.53.

gerilemiştir. Yıllık işlem hacmi yönüyle değerlendirildiğinde ise, kısa vadeli finansal hareketler 1983-1998 arası dönemde 40 trilyon dolardan 400 trilyon dolara ulaşmıştır¹⁵².

Finansal spekülasyonların gelişiminde uluslararası finans piyasalarının 1980'li yıllarda değişime uğraması önemli bir rol oynamıştır. Özellikle, finansal merkezlerdeki işlem hacimlerinin artması, piyasa katılımcı sayısının artarak çeşitlenmesi, finans piyasalarının yeni mali araçlarla tanışması, işlem tekniklerinin çeşitlenerek 24 saat işlem yapabilme imkanının oluşması, teknolojik ilerlemelerin süratle bu piyasalara adaptasyonu, finans piyasalarında serbest piyasa mekanizmasının kabulüne bağlı olarak hükümet müdahalelerinin azalması* finansal spekülasyonların gelişiminde ciddi katkılar sağlamıştır¹⁵³.

Finans piyasalarının ulusal ve uluslararası düzeyde serbestleşmesi ve piyasalar arasında entegrasyonun sağlanması, piyasa katılımcılarına ve ülkelere çeşitli avantajlar sunmasının yanı sıra ciddi bazı riskleri de beraberinde getirmiştir. Söz konusu riskler arasında ise, piyasalardaki fiyat oynaklığı nedeniyle düzensiz ve ani sermaye giriş-çıkışlarından kaynaklanan finansal krizler** önem kazanmıştır¹⁵⁴. Ayrıca, finansal faaliyetlerin küreselleştiği bir ortamda herhangi bir ülkede ortaya çıkan finansman sorununun karşılıklı bağımlılık kanalıyla diğer ekonomilere yayılma potansiyelinin bulunması, finansal sorunları ciddi sistematik riskler haline getirmiş ve dikkatlerin spekülasyon sermaye hareketlerinin denetlenmesi üzerine odaklanmasını sağlamıştır¹⁵⁵. Ancak, denetim mekanizmasının işleyişine temel oluşturacak unsurların neler olacağı ve beklenen işlevleri sağlamada etkili olup olmayacağı yönünde tartışmalar gündeme gelmiştir.

¹⁵² Cornelia Staritz ve Ralf Widtmann, "Financial Markets and Sustainable Development: Tobin Tax", Vienna, May 2002, s.5-6. www.wu-wien.ac.at/inst/vw7/Tobintax.pdf, (24.11.2004)

* Finansal liberalizasyon sürecinde bir çok GOÜ'de olduğu gibi Türkiye de 1989 yılında aldığı 32 Sayılı Karar ile kambiyo rejimlerini tamamen serbestleştirmiş ve ödemeler dengesinin sermaye hareketleri kalemini doğrudan doğruya uluslararası finansal sermayenin spekülasyon hareketlerine açmıştır. Bkz., Yeldan (2003), s.106-107.

¹⁵³ Alp, a.g.e., s.80.

** Son on yıllık dönem ele alındığında; 1994 Meksika, 1997 Doğu Asya, 1998 Rusya ve 2001 Türkiye krizlerinin tümünde finansal spekülasyonların ortak bir özellik taşıdığı ve bu krizlerin patlak vermesinde ani sermaye çıkışlarının etkili olduğu görülmektedir. Bkz., Bülent Güloğlu ve A.Ender Altunoğlu, "Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:27, Ekim 2002.

¹⁵⁴ Önder, a.g.m., s.66.

¹⁵⁵ Engin Yıldızoğlu, "Küresel Kriz ve Dönüşüm: Olanlar, Olasılıklar ve Umutlar", **Petrol-İş 97-99 Yıllığı**, Mart 2000, s.44-46.

Gerçekten de, küreselleşme sürecinin karakteristik özellikleri dikkate alındığında, finansal hareketlerin ve spekülasyonların denetlenmesinin teorik yönden önemli bir sorun oluşturduğu görülmektedir. Çünkü, küreselleşme sürecine hakim olan serbestlik anlayışı ile bir anlamda sınırlandırma işlevi sağlayan denetim mekanizması arasında bir mantıksal çelişki ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan, finansal spekülasyonların denetimi konusunda hangi kurumların yetkili olacağı ve denetimin hangi yöntemlerle yapılacağı tam bir belirsizlik taşımaktadır. Finansal spekülasyonların denetimi konusunda ulusal otoritelerin devreye sokulması ve zamanla regülasyon uygulamalarının ağırlık kazanması, serbest piyasa mekanizmasının işleyişi üzerinde potansiyel bir risk oluşturmaktadır. Ayrıca bu şekilde yapılacak bir denetim nedeniyle küreselleşme sürecinin ulaştığı noktadan geriye doğru bir dönüş söz konusu olacak ve sağladığı kazanımların ortadan kalkma tehlikesi ortaya çıkacaktır.

Finansal spekülasyonların neden olduğu ekonomik krizler ve ortaya çıkan refah kayıplarının engellenmesi konusunda oluşan eğilim, söz konusu paradoksal ilişki nedeniyle günümüzde doğrudan müdahale özelliği taşıyan ulusal sermaye kontrolleri -regülasyonlar- yerine dolaylı müdahaleyi öngören vergiler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak, ulusal otoritelerin finansal spekülasyonları vergilendirme girişimlerinde teknolojik ilerlemelerin finansal faaliyetlere sağladığı üstünlükler nedeniyle çeşitli güçlükler oluşmaktadır. Ayrıca, ulusal otoritelerin finansal spekülasyonları görece farklı vergilendirme rejimlerine tabi tutması, vergi rekabetine neden olduğundan mevcut sorunların kendilerini artan ölçüde yeniden üretmesi olasılığı oluşmaktadır. Dolayısıyla, bu olasılığın ortadan kaldırılabilmesi için finansal spekülasyonların ulusal vergi otoriteleri tarafından senkronize vergilendirilmesi şeklinde olmazsa olmaz bir zorunluluk ortaya çıkmaktadır.

Finansal spekülasyonların vergilendirilmesindeki en önemli güçlüklerden biri de, faiz arbitrajı sağlamaya çalışan spekülâtör ile vergi almaya çalışan ulusal otorite arasındaki etkileşimin neden olduğu tercih sorunudur. Bilindiği gibi, finansal spekülasyonların ortaya çıkmasında ulus devletlerin yöneldiği borçlanma aracı merkezi ve özel bir konuma sahiptir. Ancak borç ilişkisi yönünden değerlendirildiğinde, borç alan devletin borç veren spekülâtörü ne derecede vergilendirebileceği tartışmalıdır. Dolayısıyla spekülâtör açısından maliyet özelliği taşıyan vergilendirme, arbitraj kazancını

azaltacağından oluşan kaybın telafisi yönünde reel faizin yükselmesine neden olacak ve bu sayede vergilendirmeden beklenen etki nötrize edilmiş olacaktır¹⁵⁶.

Günümüzde finansal spekülasyonların vergilendirilmesi yönünde oluşan eğilim, sayılan güçlülere bağlı olarak ulusal otoriteler ve farklı özellikler barındıran yerel vergiler yerine tüm ülkelerde uygulanmayı konu alan küresel vergilere yönelmiştir. Bu kapsamda özellikle 1970'lerin başında James Tobin tarafından önerilen "Tobin Vergisi" nin uygulanabilirliği ve olası etkilerinin beklentileri karşılayabilirliği yönünde ciddi gelişmeler ortaya çıkmıştır. Ayrıca, bazı ülke ve uluslararası kuruluşların Tobin Vergisi konusunda yöneldiği somut girişimler de spekülasyon hareketlerinin sınırlandırılması konusundaki kararlılığı pekiştirmiştir¹⁵⁷.

Tobin Vergisi, özel döviz işlemleri üzerine düşük oranlı (yüzde 0.05-1 arası) bir küresel vergi konulması halinde dövize yönelik spekülasyon alım-satımlarının maliyetli hale geleceği ve böylece spekülasyon döviz işlemlerinin azalmasına bağlı olarak finansal sistemin daha istikrarlı hale geleceği temeline dayanmaktadır¹⁵⁸. Diğer yandan, vergi sayesinde elde edilecek -tahminen 150 milyar dolar seviyesindeki- gelirin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde insani gelişme amacıyla alt yapı yatırımlarında kullanılması da Tobin Vergisi'ne yüklenen işlevler arasında yer almaktadır¹⁵⁹.

Tobin Vergisi'ne yüklenen işlevler dikkate alındığında, vergi konusunun finansal piyasalarla doğrudan bağlantısı olmayan kişileri kapsamaması ve küresel nitelikli bir vergi olmasına bağlı olarak vergi yükünün geniş bir ölçüğe dağılımına imkan sağlaması nedeniyle politik açıdan avantajlı bir vergi olduğu görülmektedir. Diğer yandan, finansal krizlerin engellenmesi ve küresel gelir dağılımının daha adil bir hale getirilmesi yönünde kazanımlar sağlama potansiyeline sahip olması da verginin meşruiyetini arttırmaktadır.

Günümüzde Tobin Vergisi hakkında lehte ve aleyhte değerlendirmelerin yapıldığı geniş bir literatür bulunmaktadır. Tobin Vergisi'ni savunanlara göre, başta finansal istikrarın sağlanması ve iktisadi büyüme üzerindeki olumsuzlukların giderilmesi

¹⁵⁶ James Dow ve Rohit Rahi, "Should Speculators Be Taxed?", **Journal of Business**, Vol:73, No.1, January 2000, s.91.

¹⁵⁷ Tobin Vergisi konusundaki girişimler hakkında bkz., Tuncay Kapusuzoğlu, "Tobin Vergisi Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Yıkıcı Etkilerini Önlemede Bir Çözüm Olabilir mi?", **Vergi Dünyası**, Sayı 250, Haziran 2002, s.68-70.

¹⁵⁸ Seyhan Erdoğan, "Küresel Mali Reform ve Tobin Vergisi", **Mülkiye**, Cilt: XXV, Sayı: 229, s.141.

yönünde kazanımların yanı sıra, bu verginin reel işlemler üzerinde saptırıcı etkiler barındırmadığı ve geleneksel politik araçlara kıyasla daha avantajlı olduğu iddia edilmektedir. Bu iddialara karşı geliştirilen argümanlar ise, verginin piyasa etkinliğini azaltıcı etkiler oluşturacağı ve küresel düzlemde uygulanabilirliğinin zorluğu üzerinde durmaktadır¹⁶⁰.

Teorik düzlemde önemli gelişmeler ve uluslararası kamuoyunda ciddi girişimler olmasına rağmen, küreselleşme sürecinde yer alan aktörler arasındaki ortak çıkar birliğinin sağlanamaması nedeniyle Tobin Vergisi günümüzde halen öneri olma özelliğini korumaktadır. Dolayısıyla, finansal spekülasyonların vergilendirilmesi yönünde Tobin Vergisi başta olmak üzere herhangi bir uygulama söz konusu değildir. Bu nedenle, finansal spekülasyonların barındırdığı olumsuzluklar devam etmekte olup, vergilendirme önerisinin gerçekleştirilememiş olması konunun küresel bir vergi sorunu olarak varlığını korumasını sağlamaktadır.

4- Firmaiçi Ticaret ve Transfer Fiyatlandırması

Küreselleşmenin vergilendirme alanında gündeme getirdiği sorunlardan biri de, firmaiçi ticari faaliyetlerle gerçekleştirilen transfer fiyatlandırmasıdır. Genel anlamda transfer fiyatlandırması, aynı ticari organizasyon içinde yer alan bir işletmenin farklı departmanları, bölümleri, şubeleri, bağlı ortaklıkları, filyalleri veya iştirakleri ile diğer benzeri ortaklıkları arasında mal ve hizmet satışında veya benzeri diğer ticari işlemlerde uyguladıkları fiyatlandırmasıdır. Diğer bir ifadeyle, transfer fiyatlandırması bir işletmenin, doğrudan veya dolaylı olarak kar paylaşımı itibarıyla bağlantılı olduğu, aynı çıkar grubu içinde bulunduğu alt, yan veya ana firma veya şubeleriyle, mal ve hizmet alışverişi ile üzerindeki vergi yükünü azaltmak amacıyla uyguladığı fiyat olarak tanımlanmaktadır¹⁶¹.

Transfer fiyatlandırmasının unsurları, diğer bir ifadeyle gerçekleştirilme koşulları ise şu şekilde özetlenebilir:

- **Firma, Bir Ağ Organizasyonu Olmalıdır:** Aleni veya gizli olarak aynı ticari organizasyon içerisinde, dolayısıyla ortak amaçlar doğrultusunda, farklı mekan

¹⁵⁹ Ramkishan S. Rajan, "Revisiting The Case for a Tobin Tax Post Asian Crisis: A Financial Safeguard or Financial Bonanza?", **United Nations Meeting of Experts on Resource Mobilisation for Development**, New York, June 25-26, 2001, s.9.

¹⁶⁰ Tobin Vergisi hakkında geliştirilen argümanların ayrıntıları için Bkz., İstiklal Vural, "Dış İstikrarın Sağlanması ve Kalkınmanın Finansmanında Global Vergi Önerisi: Tobin Vergisi", **Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar** içinde, Der.Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve İstiklal Vural, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., Ankara, Kasım 2004, s.100-104.

¹⁶¹ Yenal Öncel, "Transfer Fiyatlaması, Örtülü Kazanç Dağıtımı ve Vergileme", **İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, Seri.41, Yıl.2002, Yayın No. 571, İstanbul 2003, s.2.

ve/veya alanlarda, aynı veya farklı isimlerle faaliyet gösteren, birden çok şubesi bulunan bir organizasyon yapısı gereklidir. Böyle bir organizasyon yapısı olmaksızın transfer fiyatlandırmasının yapılması mümkün değildir.

- **Firma Şubeleri, Farklı Vergi Otoritelerine Tabi Olmalıdır:** Organizasyon ağı yerel veya ulusal ölçekte farklı vergi otoritelerinin yetki alanında kurulmalıdır. Firmanın aynı vergi otoritesinin yetki alanında bir ağ organizasyonu şeklinde örgütlenmesi, herhangi bir çıkar sağlamadığından, transfer fiyatlandırmasına yönelmesini amaç olmaktan çıkaracaktır.
- **Firmaiçi Ticaret Yapılmalıdır:** Firmaiçi ticaret, aynı organizasyon yapısı içinde yer alan birimler arasında yapılan ticarettir. Yukarıdaki koşullar sağlanmış olsa da, firma kendi bünyesinde bulunan şubeler arasında herhangi bir ticari faaliyet gerçekleştiriyorsa, transfer fiyatlandırmasının gerçekleşmesi mümkün değildir.
- **Firmaiçi Ticarete Uygulanan Fiyat Manipüle Edilmelidir:** Firmanın şubeleri arasında yaptığı ticarete konu olan mal ve hizmetin fiyatı, kar transferini mümkün kılacak şekilde emsallerine göre yüksek veya düşük tutulmalıdır. Fiyat manipülasyonu yapılmaksızın diğer koşullar sağlanmış olsa da, herhangi bir kar transferi gerçekleşmeyeceğinden transfer fiyatlandırması gerçekleşmemiş olacaktır.

Gerçekleştirilme koşulları dikkate alındığında transfer fiyatlandırması, birden fazla vergi otoritesinin bulunduğu federal yapılı ülkelerde ve vergi teşvikleri nedeniyle vergi yükümlülüklerinin coğrafi veya sektörel olarak farklılaştığı üniter yapılı ülkelerde yerleşik firmalar tarafından yapılabilmektedir. Ancak, küresel ekonomi bağlamında ele alındığında esasen transfer fiyatlandırması çokuluslu şirketler tarafından kullanılan bir yöntemdir¹⁶². Çünkü, çokuluslu şirketler serbest piyasa mekanizması içerisinde sahip oldukları organizasyon yapısı sayesinde kolaylıkla kar transferi yapabilmekte ve transfer fiyatlandırması yoluyla çokulusluluğunu bir avantaja çevirme imkanı kazanmaktadır¹⁶³.

Çokuluslu şirketlerin transfer fiyatlandırmasına yönelmesinin nedeni ise, önemli bir maliyet unsuru olan vergi yükünün azaltılması yoluyla küresel ölçekli karın maksimize edilmesidir. Lecraw'a göre, çokuluslu şirketlerin transfer fiyatlarını değiştirme yoluyla üstlenecekleri yükümlülüklerden kaçınmada ithalata yüksek tarifeler getirme, kurum kazançlarını görece yüksek vergilendirme, fiyat kontrollerine yönelme ve sermaye hareketlerini sınırlandırma yönündeki hükümet politikalarının etkisi

¹⁶² Clive R. Emmanuel, "Income Shifting and International Transfer Pricing: A Three-Country Example", **Abacus**, Vol.35, No.3, 1999, s.253.

¹⁶³ İhsan Günaydın, "Uluslararası Transfer Fiyatlandırmanın Vergisel Amaçları", **Vergi Dünyası**, Sayı.216, Ağustos 1999, s.166.

olmaktadır¹⁶⁴. Craves, vergisel amaçların yanı sıra çokuluslu şirketlerin; adalete uygun performans değerlendirmesi yapabilme, yöneticileri motive etme, hedef birliğini sağlama, rekabet gücünü koruma, enflasyon riskinden kaçınma gibi nedenlerle de transfer fiyatlandırması yoluyla stratejik amaçlar belirlediğini vurgulamaktadır¹⁶⁵.

Vergisel amaçlar kapsamında özellikle vergi yükünün azaltılması amacıyla ön plana çıkan transfer fiyatlandırması günümüzde çeşitli yöntemlerle yapılabilmektedir¹⁶⁶:

- **Şirket Gelirleri Üzerinden Ödenen Kurumlar Vergisinin Düşürülmesi:** Transfer fiyatlandırılmasının temelini oluşturan bu hedef kapsamında şirket, kurumlar vergisinin yüksek olduğu ülkedeki şube karını “yüksek bedelli mal ve hizmet satımı” veya “düşük bedelli mal ve hizmet alımı” yoluyla kurumlar vergisinin düşük olduğu ülkeye naklini ve dolayısıyla ödenen verginin azaltılmasını sağlamaktadır.
- **İthalat Üzerinden Ödenen Vergilerin Düşürülmesi:** Kurumlar vergisinin yüksek olduğu ülkedeki şube karının, düşük fiyatlı ithalat yoluyla kurumlar vergisinin düşük olduğu ülkeye transferi, şirketin ithalat üzerinden ödeyeceği gümrük vergisi, özel tüketim vergisi ve harçlar gibi mali yükümlülüklerin azalmasını sağlamaktadır.
- **İhracata Uygulanan Vergi İadesi Miktarının Yükseltilmesi:** İhracat fiyatının kurumlar vergisi sonrası nihai kar maksimizasyonu sağlamak amacıyla manipüle edilerek yükseltilmesi, bir teşvik tedbiri olarak ihracatta vergi iadesi ödenmesi durumunda şirketin haksız yere daha fazla vergi iadesi almasını sağlamaktadır.
- **Dış Ticarete Getirilen Kota Engellerinin Aşılması:** Ülkelerin ulusal ekonomilerini koruma amacıyla dış ticarete getirdiği kota engellerinin yapılan ticaretin miktarı yerine parasal değeri cinsinden belirlenmesi, şirketin mal veya hizmet bedelini düşük tutarak söz konusu kota engelini aşmasını sağlamaktadır.
- **Gayrimaddi Haklar Üzerinden Ödenen Vergilerin Düşürülmesi:** Şirketin diğer ülkelerdeki bağlantılı firmalarına üretim ve dağıtımla ilgili imkanlarını kullandırmak amacıyla verdiği patent, know-how, tescilli marka, arama-işletme-ımtiyaz hakları gibi maddi olmayan haklar karşılığı aldığı bedellerin düşük tutulması, bunlar üzerinden ödenecek vergilerin azalmasını sağlamaktadır.

¹⁶⁴ Donald Lecraw, “Some Evidence of Transfer Pricing by Multinational Corporations”, **Multinationals and Transfer Pricing** içinde, Ed. A. Rugman vd., St.Martin’s Press, 1985, s.239.

¹⁶⁵ Karen S. Craves, “Examining the Role of Transfer Pricing as a Strategy for Multinational Firms”, **International Business Review**, Vol.6, Issue.2, 1997, s.132.

¹⁶⁶ Berk Dicle, “Vergi Uygulamaları Açısından Transfer Fiyatları”, **Vergi Dünyası**, Sayı:163, Mart 1995, s.35-36.

Transfer fiyatlarının düşük vergi ödemek amacıyla değiştirilmesinde kullanılan bu yöntemler sınırsız kullanım özelliğine sahip değildir. Çünkü, belirtilen yöntemler arasında vergi yükünün azaltılması yönünde çelişkiler oluşabilmektedir. Örneğin, kurumlar vergisinin yüksek olduğu ülkedeki bağlantılı firmaya vergi matrahını daraltmak amacıyla yüksek fiyattan yapılacak bir satış, aynı zamanda ithalat üzerinden ödenen vergilerin artması sonucunu doğuracaktır. Diğer yandan, kurumlar vergisinin yüksek olduğu ülkedeki bağlantılı firmanın düşük fiyattan yapacağı satışlar da yararlanacağı vergi iadesi miktarının azalmasına neden olacaktır. Ancak tüm bu çelişkilere rağmen, mevcut şartlar içerisinde belirlenecek bir transfer fiyatlandırması seti ve politikası aracılığıyla şirket topluluğu üzerindeki nihai vergi yükü azaltılabilmektedir.

Transfer fiyatlandırmasının neden bir vergi sorunu olduğuna gelince, bunu ulusal ekonomilerde meydana getirdiği olumsuzluklar vasıtasıyla ortaya koymak mümkündür:

Transfer fiyatlandırması vergi kayıplarına neden olduğundan öncelikli olarak ulusal gelirleri olumsuz yönde etkilemektedir. Transfer fiyatlaması bu anlamda özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından büyük önem arz etmektedir. Söz konusu ülkelerin alt yapısını oluşturmada ve yatırımlarında yabancı sermayeye ihtiyaç duymaları ve ithalatlarında yatırım malları ile teknoloji ürünleri gereksinimleri, bu ülkeleri transfer fiyatlamasına daha açık hale getirmektedir. Örneğin, Kazakistan hükümeti transfer fiyatlaması nedeniyle 2000 yılı için vergi gelirlerinde 500 milyon dolar kayba uğradığını açıklamıştır¹⁶⁷.

Transfer fiyatlandırması ülkelerin makro değişkenleri açısından da önemli olumsuzluklar oluşturmaktadır. Bu olumsuzluk kamu bütçesi ve dış ticaret bilançosu bağlamında somut olarak görülebilir.

Kamu bütçesi açısından ortaya çıkan değişimin özü vergi gelirlerinde meydana gelen değişime dayanmaktadır. Yüksek vergilemenin olduğu ülkeden düşük vergilemenin olduğu ülkeye kar transferi, transfer eden ülke açısından gelir kaybı oluştururken, transfer alan ülkede gelir fazlası oluşmaktadır. Gelir kaybı sonrasında bütçe dengesine ulaşabilmesi için ülkenin önünde birincisi borçlanma aracının kullanımı, ikincisi ise diğer mükellefler üzerindeki vergi yükünün yükseltilmesi gibi seçenekler bulunmaktadır. Bu seçeneklerin tercihi, farklı mekanizmalar üzerinden farklı alanların, farklı dozda, fakat aynı yönde yani olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır. Diğer yandan, gelir fazlası veren ülkeler açısından nispeten olumlu sayılabilecek etkiler oluşmaktadır. Ancak bu fazlalık, kamu performansını ölçmeye yönelik değerlendirmelerde cari dönemde kullanılmayan kaynakların olduğu, yani atıl kapasite bulunduğu yönünde eleştirilerin oluşmasına yol açabilecek ve geleceğe yönelik öngörülerin başarısını olumsuz yönde etkileyecektir.

¹⁶⁷ Öncel, a.g.m., s.9.

Dış ticaret bilançosu değişkeninde meydana gelen değişimler ise, açık veya fazla vermesi bağlamında değişmektedir. Buna göre, firma yapmış olduğu transfer fiyatlandırması ile bir ülkenin dış ticaret açığı vermesini sağladığı durumda oluşan açığın finansmanı sermaye transferi ile gerçekleşecektir. Ayrıca yapılan manipüle edilmiş ithalat sayesinde ülkedeki döviz miktarı azalacağından kur değişime uğrayacak ve artan kur sebebiyle ülkenin ihraç malları fiyatları yükselecek ve ülkenin dış piyasalardaki rekabet gücü düşecektir. Dış ticaret bilançosu açısından transfer fiyatlandırmasına zemin hazırlayan firma içi ticaretin de önemli olumsuz etkileri söz konusudur. Çünkü, yapılan ticari faaliyet firma bünyesindeki bir işlem olmasına rağmen, uluslararası ticari işlem olarak kabul edilmekte ve ülkelerin dış ticaret hesaplarında yer almaktadır. Bu ise, gerçek dış ticaret rakamlarının oluşturulmasını engellemektedir. Günümüzde firma içi ticaretin büyüklüğünün toplam uluslararası ticaretin yüzde 25'i ile yüzde 40'ı arasında olduğu tahmin edilmektedir¹⁶⁸. Zeile, ABD ekonomisi üzerine yaptığı incelemede, 2002 yılı dış ticaret bilançosundaki ithalat ve ihracat rakamlarının sırasıyla yüzde 28 ve yüzde 20 olmak suretiyle firma içi ticaretten oluştuğunu hesaplanmıştır¹⁶⁹.

Transfer fiyatlandırması piyasa ekonomisinin işleyişi ve kaynak tahsisi üzerinde de önemli sorunlar oluşturabilmektedir. Firma topluluğunun üzerindeki vergi yükünü azaltma imkanına kavuşması, rekabet gücünü herhangi bir performans gelişimi göstermeksizin haksız yere yükseltmektedir. Bunun yanında transfer fiyatlandırması, piyasada birbiriyle ticari ilişki içinde ve rekabet halinde olan firma sayısını fazla göstermekte ve bu da tekellerin tekel olma özelliğini illüze etmektedir. Ayrıca, oluşan vergi kayıpları diğer mükellefler üzerindeki vergi yükünün artırılması ile karşılanabileceğinden, piyasadaki kaynak tahsisi de bundan olumsuz etkilenecektir.

Transfer fiyatlandırmasının sahip olduğu özellikler ve meydana getirdiği etkiler itibariyle küresel bir vergi sorunu olarak görülmesi, çözüme yönelik ciddi girişimlere yol açmıştır. Bu girişimler arasında en önemlisi OECD girişimidir. Buna göre, ulusal vergi otoriteleri, firma içi ticarete kullanılan fiyatın gerçeği yansıtıp yansıtmadığını denetleyebilmektedir. Fiyat manipülasyonun tespiti halinde ise, “emsal fiyat”, “maliyet artı fiyat” ve “yeniden satış durumunda fiyat” yöntemlerinden biri ile olması gereken fiyat tespit edilmektedir. Günümüzde bu yöntemler içinde, benzer mal ve hizmetlerin piyasa fiyatını temel alan emsal fiyat uygulaması en yaygın kullanılanıdır¹⁷⁰. Ancak ileri teknoloji ürünü mallarda ve tekel konumundaki maddi ve gayri maddi bir kısım mal ve hizmetlerde piyasa fiyatı belirlenemediğinden emsal fiyat uygulaması kolaylıkla işlevsiz kalmakta ve transfer fiyatlandırması küresel vergi sorunu olma özelliğini korumaktadır.

¹⁶⁸ Jan Aart Scholte, “Global Trade and Finance”, **The Globalization of World Politics** içinde, Ed. John Baylis and Steve Smith, Oxford University Press, 2004, s.599-610.

¹⁶⁹ William J. Zeile, “Operations of US Affiliates of Foreign Companies”, **Survey of Current Business** içinde, The International Economic Accounts, August 2004, s.194.

¹⁷⁰ Öncel, a.g.m., s.11-12.

5- Küresel Vergi Rekabeti

Küreselleşme sürecinin meydana getirdiği dönüşümler kapsamında vergilendirme alanında ortaya çıkan sorunlardan biri de vergi rekabetidir. Diğer küresel vergi rekabeti sorunlarından farklı olarak vergi rekabetinin sorun olma özelliği görelidir. Çünkü vergi rekabetinde ülkeler rekabet olgusunun doğasından kaynaklanan şekilde çeşitli kazanç ve kayıplarla yüzleşebilmektedir. Dolayısıyla, fenomenin sorun olma özelliği doğrudan doğruya rekabet sürecinden olumsuz etkilenen ülkeleri hedef almaktadır. Ancak böyle olmasına rağmen, son yıllarda OECD vergi rekabetini zararlı olarak addetmekte ve vergi rekabetini küresel vergi sorunlarından biri olarak görmektedir. Vergi rekabeti konusunda Avrupa Birliği de benzer görüşlere sahiptir. Günümüzde küresel bir vergi sorunu olarak görülen vergi rekabetinin engellenmesi doğrultusunda bu oluşumların ciddi girişimleri söz konusudur. Engelleme girişimlerinin nedenlerinin sorgulanacağı ve fenomenin gelişmekte olan ülkeler için bir çeşit iktisadi kalkınma aracı olarak kullanılıp kullanılmayacağına odaklanan çalışmanın izleyen bölümünde konu ayrıntılı olarak incelenmektedir.

İkinci Bölüm

ULUSAL ve KÜRESEL BOYUT İÇİNDE VERGİ REKABETİ

Neo-liberal paradigmanın etkisiyle ulusal hükümetlerin 1980'li yıllarda yöneldiği ticari ve finansal serbestleşme süreci, teknolojik ilerlemelerin de katkısıyla uluslararası ekonominin bütünleşme sürecine girmesine ve yaşanan sürecin kısa zamanda "küreselleşme" olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Zaman ve mekan engellerinin yavaş yavaş ortadan kalktığı bu süreçte bazı üretim faktörlerinin mobilitesi (hareket kabiliyeti) artmış ve ilave kazanç olanakları sayesinde bir yandan bu faktörlerin ulusal vergi sistemlerine, diğer yandan ulusal vergi sistemlerinin bu faktörlere olan duyarlılığı yükselmiştir.

Küreselleşme sürecinde bazı üretim faktörlerinin mobilitesinin artması, bu faktörlerin ulusal vergi sistemleri arasındaki farklılıklardan, diğer bir ifadeyle vergi arbitrajı olanaklarından yararlanma eğilimlerini yükseltmiştir¹⁷¹. Mobil üretim faktörlerinin artan bu yönlü eğilimleri karşısında ulusal vergi sistemleri açısından vergi yükünün düşürülerek vergi tabanının genişletilmesi yönündeki uygulamalar tercih edilir hale gelmiş ve sonuçta vergi, bir rekabet unsuru olma özelliği kazanmıştır. Ulusal ekonomiler açısından verginin bir rekabet unsuru olma özelliği kazanması, ideolojik tutumu ne olursa olsun ulusal vergi politikalarının rekabetçi bir karaktere bürünmesinde etkili olmuş ve böylelikle ulusal vergi politikalarının etki düzeyi küresel ölçeğe yükselmiştir¹⁷².

Vergilendirmenin politik alanının genişlemesi, politika önceliklerini oluşturmada küresel dinamiklere dayalı çözümlenmeleri önemli hale getirmektedir. Çünkü üretim faktörlerinin mobilitesinin artması, "yatırım-üretim-tüketim" döngüsünün ulus devlet düzleminden bağımsızlaşmasına yol açmaktadır. Bu ise, ulus devletlerin varlığını devam ettirdiği bir ortamda uluslararası rekabetin önemli bir dönüşümden geçmesine neden olmaktadır. Çünkü bahsedilen döngüye dâhil olma yetisini geçmiş dönemlerde izlenen neo-liberal eksenli politikalarla kaybeden ulusal ekonomiler için artık rekabeti

¹⁷¹ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Y. Vural, "Vergi Rekabeti", **Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar** içinde, Der. Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve İstiklal Y. Vural, Seçkin Yayıncılık, 2004, s.69.

¹⁷² Duane Swank ve Sven Steinmo, "The New Political Economy of Taxation in Advanced Capitalist Democracies", **American Journal of Political Science**, Vol.46, No.3, July 2002, s.645.

sürdürmenin en gerçekçi yolu aktör olamadığı rekabet sürecini kendi bünyesine çekmeye çalışmak olmaktadır*. Bu dönüşüm, ulus devletin iktisadi anlamda alışlagelmiş rekabet sürecinden çekilmesi gibi görülürken aslında, uluslararası rekabet unsurları ve aktörlerinin belli olduğu bir ortamda ulus devletlerin bunlardan daha fazla pay almaya yönelik yeni bir rekabet sürecine yönelmesi anlamına gelmektedir.

Küreselleşmenin oluşturduğu bu yeni rekabet sürecinde, ulus devletler küresel rekabet dinamiklerini kendi iktidar alanlarına çekme yönünde ulusal vergi sistemlerini bir araç olarak kullanmaktadır. Bu ise, diğer ulus devletlerin varlığı durumunda -ki diğer ulus devletler benzer stratejiler izlemeseler de- kaçınılmaz olarak bir vergi rekabeti ortamı oluşmasına yol açmakta ve ciddi makro ekonomik etkiler ortaya çıkmaktadır. Bu etkiler rekabetin doğası gereği taraflar açısından olumlu ve olumsuz özellikler taşımakta ve gerçeğin bir sorun olarak nitelendirilmesine yol açmaktadır. Burada bahsedilen sorun, etki alanı itibariyle küresel bir sorun olma özelliğine sahiptir. Ayrıca, sorunun öznesi “rekabetçi vergi politikaları” olduğundan, oluşan olumsuzluklar temel alınmakta ve “zararlı vergi rekabeti” olarak adlandırılabilir.

I- VERGİ REKABETİ KAVRAMININ TEORİK ÇERÇEVESİ

Vergi rekabeti olgusu küreselleşme süreciyle önem kazanan bir gelişme olmasına rağmen, bu süreçten önceki dönemlerde de özellikle “federal yapılı” ülkelerde ve iktisadi işbirliği girişimlerinin en yoğun türü olan “iktisadi entegrasyonlar”da ortaya çıkma özelliğine sahiptir. Bu bağlamda, konunun teorik çerçevesi evvelce detaylı olarak ele alınmış ve günümüzde vergi rekabeti konusunda oldukça geniş bir literatür oluşmuştur.

Gerçekten vergi rekabeti konusundaki literatür, yaşanan gelişmeler ekseninde oluşan küresel -zararlı- vergi rekabeti olgusunun değerlendirilmesi yönünde elverişli bir arka plan oluşturmaktadır. Bu nedenle izleyen kısımda; kavramsal açıklamalar başta olmak üzere sırasıyla vergi rekabetinin piyasa rekabetine kıyasla farklılaştığı unsurlar, hedef aldığı iktisadi değişkenler, ortaya çıkmasında etkili olan amaçlar ve kullanılan araçlar hakkında ileri sürülen görüşler ve bu görüşler doğrultusunda geliştirilen iktisadi modeller incelenecektir.

* Literatürde 1980’li yıllarda dış ticaret ve finansal faaliyetlerin liberalizasyonunu kapsamında izlenen politikaların ulusal hükümetlerin politika tercihlerinde ciddi kısıtlamalar oluşturduğu ve iktisat politikası araçlarından özellikle dış ticaret politikası ve para politikası önlemlerini etkisizleştirdiği yönünde ciddi eleştiriler bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz., Yeldan (2002), a.g.m., ve Sönmez, a.g.m.

A- Vergi Rekabeti Kavramı ve Özellikleri

Vergi rekabeti konusunda yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde, fenomenin tanımlanması konusu üzerinde çok fazla durulmadığı ve oldukça geniş bir literatür bulunmasına rağmen bu ihtiyacının giderilemediği söylenebilir¹⁷³. Bu kapsamda, bazı çalışmalarda yüzeysel, bazılarında ise indirgemeci bir yaklaşım çerçevesinde dar kapsamlı tanımlar yapıldığı, hatta yaklaşım farklılıklarına bağlı olarak kavramsallaştırma sorununun dahi yaşandığı görülmektedir.

Küreselleşme sürecinde iktisadi faaliyetlerin gelişimi ve coğrafi olarak dağılımında bir bütün olarak kamu sektörü performansının belirleyiciliği üzerinde duran Oates, vergi rekabeti kavramını geniş bir perspektifle ele almakta ve kamu harcamaları ile kamusal regülasyon uygulamalarının da rekabet aracı olabileceğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, “mali rekabet” ve “regülasyon rekabeti” kavramlarını kullanan Oates, günümüzde hükümetler arası vergi rekabetinin; verginin kamusal gelir olma özelliğine bağlı olarak mali rekabet ve verginin hukuki bir tasarruf olma özelliğine bağlı olarak regülasyon rekabeti şeklinde gerçekleşebileceğini vurgulamaktadır¹⁷⁴.

Vergi rekabetinin belirli amaçlar doğrultusunda izlenen politikalara bağlı olduğunu savunan Oman ise, benzer bir perspektifle “politika rekabeti” kavramını kullanmakta ve küreselleşme sürecine eklenme çabası niteliğindeki liberalizasyon politikaları ile sürecin karakteristik özelliği doğrultusunda gerçekleştirilen deregülasyon uygulamalarının da küresel dinamikleri etkilemede rekabet aracı olarak kullanılabilmesine dikkat çekmektedir¹⁷⁵. Steinmo ise, yatırım kararlarının alınmasında vergi oranlarının yanı sıra kamusal hizmet seviyesinin de belirleyici olabileceğini, dolayısıyla bir ülkenin yüksek oranlı vergilendirmenin sağladığı finansman olanaklarına bağlı olarak kamu hizmet kalitesini yükseltmesi durumunda yatırım ikliminin cazip hale getirilebileceğini savunmaktadır¹⁷⁶.

¹⁷³ John D. Wilson ve David E. Wildasin, “Capital Tax Competition: Bane or Boon”, **Journal of Public Economics**, Volume 88, Issue 6 , June 2004, s.1066.

¹⁷⁴ Wallace E. Oates, “Fiscal and Regulatory Competition: Theory and Evidence”, **Perspektiven der Wirtschaftspolitik**, Volume 3, Issue 4, 2002, s.377-378.

¹⁷⁵ Charles Oman, **Policy Competition for Foreign Direct Investment**, OECD Development Centre, 2000, s.15.

¹⁷⁶ Şahin Akkaya, “Küreselleşme ve Vergi Politikası”, İ.Ü. İktisat Fakültesi, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, Seri 42, 2002, s.17.

Konu hakkında farklı yaklaşımlardan yola çıkarak fenomenin tanımlaması konusunda çeşitli değişkenlerden hareketle farklı yöntemler de izlenebilmektedir: Buna göre, tanımlama konusunda “vergi oranları” esas alınırsa vergi rekabeti, üretim faktörlerinin serbestçe hareket edebildiği ve birden fazla vergi otoritesinin bulunduğu bir ortamda “vergi otoritelerinin üretim faktörlerini kendi iktidar alanlarına yönlendirme amacıyla vergi oranlarını düşürmesi ve böylelikle vergi matrahlarını genişletme imkanına kavuşması” şeklinde tanımlanabilmektedir¹⁷⁷. Dikkat edilecek olursa, yapılan tanımlamada vergilendirmeye ilgili olarak sadece vergi oranı değişkenini ve bu değişkende indirimle gidilmesi ele alınmaktadır. Vergi otoritesinin vergi oranında indirimle yönelmesi, mobil üretim faktörleri için daha az vergi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, verginin piyasa aktörleri açısından bir maliyet unsuru olması özelliği vurgulandığında, yapılacak indirim önemli bir teşvik unsuru olmakta ve yerleşme kararlarını belirleyebilmektedir.

Vergilerin sadece oran indirimleriyle teşvik edici özellik kazandığını söylemek yanıltıcıdır. Çünkü çeşitli “vergisel ayrıcalıklar” ın kullanımı da mobil üretim faktörlerini uyarabilmektedir. Bu ise, beklenen şekilde vergi rekabeti tanımının farklılaşmasına neden olmaktadır. Buna göre, vergi rekabeti; “indirim, istisna, muafiyet, vergi ertelemesi, hızlandırılmış amortisman vb. vergisel ayrıcalıklar sağlanarak mobil üretim faktörlerine teşvik sağlanması” şeklinde tanımlanabilir¹⁷⁸. Bu tanımlama, vergi rekabeti konusunda sadece vergi oranlarının değil vergisel ayrıcalıkların da araç olarak kullanılabilirliğinden hareketle fenomenin daha geniş bir şekilde ele alınabileceğini ortaya koymaktadır.

Yapılan bu iki tanımdan hareketle vergi rekabetinin “vergi yükü” değişkeni esas alınarak çok daha geniş kapsamlı ve bütüncü bir şekilde tanımlanması mümkün olmaktadır. Buna göre, vergi rekabeti; “mobil üretim faktörlerinin ulusal iktidar alanına çekilmesi amacıyla vergi oranlarında indirimle gidilmesi ve çeşitli vergisel ayrıcalıklar getirilerek vergi yükünün düşürülmesi” şeklinde tanımlanabilir¹⁷⁹.

Diğer yandan siyasi yetki kullanımı bağlamında farklı tanımlamalar da yapılabilmektedir. Buna göre vergi rekabeti, “vergilendirme yetkisine sahip idari birimlerin izlediği vergi politikalarının diğer idari birimler üzerinde meydana getirdiği etkiler” şeklinde ortaya konabilir¹⁸⁰. Ayrıca vergi rekabeti konusunda, firma ve ulusal

¹⁷⁷ Filiz Giray, “Zararlı Vergi Rekabeti ve Etkileri”, **Vergi Dünyası**, Sayı.260, Nisan 2003, s.125.

¹⁷⁸ Thomas F. Field, “Tax Competition in Europe and America,” **Tax Notes**, Vol:98, No:14, March 31, 2003, s.2045.

¹⁷⁹ John D. Wilson, “Theories of Tax Competition”, **National Tax Journal**, Volume 52, No 2, June 1999, s.270.

¹⁸⁰ Chris Edwards ve Veronique De Rugy, “International Tax Competition: A 21st-Century Restraint on Government”, **Policy Analysis**, No:413, 12 April 2002, s.3.

düzeşde rekabet gücünü arttırmak isteyen idari birimlerin vergilendirme yetkisine sahip olduğu alanlarda rakip idari birimlere kıyasla mükelleflerin vergi yüklerini hafifletmek suretiyle potansiyel olarak mobilitesi yüksek olan üretim faktörleri için kendi iktidar alanlarını cazip hale getirme çabasına yönelmeleri şeklinde de benzer türden bir tanımlama yapılabilir¹⁸¹.

Vergi rekabetini tanımlama girişimleri ele alındığında, kullanılan değişkenler ve anlamsal izahın temel alındığı kriterler bağlamında fenomenin şu özelliklere sahip olduğu görölmektedir:

- **Vergi rekabeti mobil üretim faktörlerini hedef almaktadır:** Mobilitesi olmayan üretim faktörleri vergi rekabetine konu olma özelliğine sahip değildir. Bu kapsamda, sermaye ve nitelikli işgücü mobiliteye sahip olduklarından kolaylıkla vergi rekabetine konu olmaktadır. Aksi durum mobilitesi olmayan doğa için geçerlidir ve doğanın vergi rekabetine konu olması söz konusu değildir. Diğer bir ifadeyle, vergi otoritelerinin doğayı kendi vergilendirme yetkileri kapsamına alabilmesi iktidar alanlarının genişletilmesi ile mümkün olmaktadır. Ancak tahmin edileceği üzere bu durum, vergi rekabeti ile ilgili değildir.
- **Vergi rekabetinin aktörleri vergilendirme yetkisine sahip otoritelerdir:** Vergilendirme yetkisinin mülkiyeti konusunda her ne kadar mali federalizm kapsamında merkezi ve yerel yönetim ayırımına gidilerek farklı tanımlamalar yapılabilse de, günümüz küresel ekonomisinde vergi rekabetinin aktörleri ulus devletlerdir. Ayrıca vergilendirme yetkisinin kullanımı konusunda günümüzde ulus devletler dışında herhangi bir siyasi veya idari oluşum söz konusu değildir*.
- **Vergi rekabetinde vergi yükünün hafifletilmesi bağlamında çok sayıda araç kullanılabilir:** Piyasa rekabetinde fiyat ve kalite, rekabetin araçları konumundadır. Vergi rekabetinde ise, piyasadaki fiyat rekabetine benzer şekilde vergi yükünün düşürülmesini sağlayan vergi oranı indirimleri, vergi ayrıcalıkları ve mali teşvikler sağlanması veya ürün kalitesinin geliştirilmesine benzer olarak kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi araç olarak kullanılabilir.
- **Vergi rekabeti talep edenlerin rekabetidir:** Piyasa rekabetinde rekabetin aktörü konumundaki üreticiler “arz edenler” olarak rekabet sürecine eklemlenmekte ve rekabet anlayışı kar maksimizasyonunun ön şartlarından biri olan piyasa payını

¹⁸¹ Aktan ve Vural (2004), s.69.

* Günümüzde AB’ndeki uluslararası yapılanma ve işbirliği anlayışı kapsamında üye ülkelerin vergilendirme yetkilerinin önemli ölçüde sınırlandırıldığı bir gerçektir. Ancak vergileme alanında birlik üst kurullarının yetki kullanımına sahip olmamaları dikkate alındığında, bu gerçeğe rağmen ulusal otonomilerin halen yetki tekeline sahip oldukları söylenebilir.

genişletmeye dayanmaktadır. Oysa, vergi rekabetinde mobil üretim faktörlerinin iktidar alanına çekilmesi yönünde girişimler ön plana çıkmakta ve bu anlamda “talep edenler”in rekabeti söz konusu olmaktadır.

- **Vergi rekabeti, “kazanma” motifinden bağımsız değildir:** Rekabet, kazanan ve kaybedenin olduğu bir yarış niteliği taşıdığından vergi rekabetinde de kazananın sağladığı avantajlar ve kaybedenlerin yüklendiği dezavantajlar söz konusudur. Bu durum, maliye literatüründeki “mali dışsallıklar” konusuyla yakından ilgilidir ve bir tür yarışa benzetildiğinde rekabet, tarafların kayıp ve kazanç bileşenleri bağlamında zararlı ve yararlı olarak addedilebilmektedir.

Vergi rekabetinin özellikleri dikkate alındığında, söz konusu rekabetin vergilendirme yetkisi tekeline sahip ulus devletler arasında gerçekleştiği, rekabetteki amacın hareketli üretim faktörlerini ulusal iktidar alanına çekmek olduğu ve her türden rekabet sürecinde olduğu gibi bu rekabet ortamında da kazanan ve kaybeden tarafların bulunduğu söylenebilir.

B- Vergi Rekabetinin Unsurları

Vergi rekabetinin gerçekleşebilmesi için olmazsa olmaz nitelikli iki unsurun varlığı gereklidir. Bunlar, kavramı oluşturan “vergi” ve “rekabet” unsurlarıdır. Münferit olarak değerlendirildiklerinde farklı anlamlar içeren bu kavramlar, bir araya getirildiklerinde taşıdıkları anlamlardan önemli ölçüde ayrılan ve farklı bir anlam taşıyan yeni bir kavram meydana getirmektedir. Vergi rekabetine konu olan ilk unsur vergidir ve verginin rekabet aracı olabilmesi için üzerinden politika geliştirilmesi gerekmektedir. Burada geliştirilecek vergi politikasının içeriğini ise, hareketli üretim faktörleri olarak anılan hedef değişkenlerden rakiplere göre daha fazla pay alma mücadelesi oluşturmaktadır. Diğer yandan aynı amaçlar kapsamında birbirlerine rakip olma özelliği gösteren tarafların varlığı, kaçınılmaz bir rekabet ortamı anlamına gelmektedir.

1- Uluslararası Rekabetin Aracı Olarak Vergilendirme

Küreselleşme sürecinde ulusal hükümetlerin izlediği serbestleşme politikaları dışa açık ekonomik sistemlerin genel kabulü konusunda ciddi kazanımlar sağlamakta ve kamu ekonomisi ile dışa açık sistem arasında sıkı bir ilişki oluşturmaktadır. Ayrıca, serbestleşme süreci bazı üretim faktörlerinin hareket kabiliyetini arttırmakta ve yerel-ulusal-bölgesel ve küresel olmak üzere değişik ölçekteki coğrafi yapılanmaları bu

üretim faktörlerinden artan ölçüde pay alma doğrultusunda motive etmekte ve sonuçta kamu ekonomisi anlayışı rekabetçi bir karakter kazanmaktadır¹⁸².

Kamu ekonomisi anlayışının rekabetçi bir karaktere bürünmesi, uygulamada ülkelerin rekabetçi politikalar izlemelerine neden olmaktadır. Hareketli üretim faktörlerinden rakiplere göre daha fazla pay alma mücadelesinde izlenen bu türden politikalar arasında teşvik politikaları önemli bir yer tutmaktadır. Teşvik politikaları arasında ise, uluslararası rekabetin aracı olarak vergi politikası ön plana çıkmaktadır. Çünkü vergi; ekonomik, sosyal ve politik yansımaları ile modern ekonomilerin üzerinde durduğu en önemli değişkenlerden biridir. Vergilendirme, sadece ulus devletlerin mali sınırları içerisinde değil, özellikle artan uluslararası faktör hareketliliği nedeniyle küresel anlamda da önem kazanmıştır. Bu bağlamda, vergi matrahlarının hareketli olduğu bir dünyada farklı ulusal vergi sistemlerinin varlığı, maliyet unsuru olma özelliğinden dolayı yerleşim kararlarının alınmasında vergilendirmenin belirleyici değişken olma gücünü arttırmaktadır. Verginin belirleyicilik özelliğinin artması ise, küresel alanda hareketli üretim faktörlerinin iktidar alanına çekilmesi amacıyla ulus devletlerin yöneldiği bir rekabet aracı haline gelmesini sağlamaktadır.

2- Vergi Politikalarının Belirleyicisi Olarak Rekabet

Vergi rekabetinin ikinci unsuru rekabettir ve rekabet günümüzde izlenen vergi politikalarının belirleyicisi konumundadır. Rekabet kavramı, kullanılan ölçüye göre farklı biçimde dile getirilen karma nitelikli bir kavramdır. Birçok ölçütü bulunan rekabet kavramının oldukça farklı tanımlarına rastlanmaktadır. Bu tanımlardan birine göre rekabet, ekonomik aktörlerin sahip oldukları bilgi ve donanımlar bakımından aralarında varolan uyumsuzluklarla belirginleşen aktif bir rol oynama sürecidir. Rekabet sürecinde aktörler stratejik eylemleriyle kendi yararına rakiplerinin tercihlerini etkilemektedir¹⁸³. Bir başka tanıma göre rekabet, nispeten adil bir yarış ortamında, birden çok benzer konumdaki katılımcının, kurallara bağlı kalarak, eş anlı olarak kıt bir şeyi veya istenilir bir konumu kazanma amacıyla yaptıkları çabalar olarak da tanımlanabilir¹⁸⁴.

Rekabet kavramının bu çok yönlü içeriği, yapılan tanımlamaların genel kabul görmesi yönünde önemli bir sorun oluşturmaktadır. Bu nedenle, rekabet kavramını tanımlamak yerine bu kavramın tanımında yer alabilecek bazı temel unsurları açıklığa kavuşturmakta yarar bulunmaktadır. Ayrıca, rekabet kavramının bu özellikleri vergi rekabeti şeklinde ele alındığında önemli bir açıklayıcılık işlevi kazanmaktadır.

¹⁸² David E. Wildasin, "Fiscal Competition: An Introduction", **Journal of Public Economic Theory**, Vol.5, Issue.2, 2003, s.172.

¹⁸³ Erdut (1998), a.g.e., s.1.

¹⁸⁴ Erdal Türkan, **Rekabet Teorisi ve Endüstri İktisadı**, Turhan Kitabevi, Ankara 2001, s.69.

Rekabet kavramının tanımlanmasında en önemli unsurlardan biri, birden çok katılımcının varlığıdır. Ancak, fiili bir katılımcının bulunduğu ortama benzer amaçlarla potansiyel katılımcıların girme olasılığı varsa, fiili katılımcının varlığı da rekabet olgusunu sağlayabilir. Burada önemli olan husus, başka katılımcılara da açık bir ortamın var olmasıdır¹⁸⁵. Vergi rekabeti ortamında vergilendirme yetkisine sahip birden fazla siyasi birimin varlığı, rekabete ait bu özelliğin vergi rekabeti ortamında da bulunduğunu göstermektedir.

Katılım ve terk etme serbestliği de prensip olarak rekabet olgusundan söz edebilmek için gereklidir. Ancak vergi rekabeti ortamında herhangi bir ülkenin rekabetçi vergi politikaları izlemiyor oluşu, diğerlerinin izlemesine bağlı olarak kendi iktidar alanına yönelecek üretim faktörleri üzerinde saptırıcı etkiler oluşturabilmektedir. Vergi rekabetinde rekabet edenlerin konumu, katılım ve terk etme serbestliği açısından piyasa rekabetine göre farklılaşmaktadır. Bu nedenle, vergi rekabetinin aktörü konumundaki siyasi birimlerin katılım ve terk etme yönünde herhangi bir tercihlerinin bulunmadığı söylenebilir.

Piyasa rekabetinde rekabeti kısıtlayan en önemli faktörlerin başında eksik bilgi olgusu gelmektedir. Firmaların fiyatları etkileyemediği varsayımı, herhangi bir firmanın fiyatını düşürmesi halinde bütün piyasayı ele geçireceği hipotezine dayanmaktadır. Bu ise fiyatın düştüğü hakkındaki bilginin tüm tüketiciler tarafından bilinmesini gerektirir. Oysa bir çok ürün piyasasında bu mümkün değildir. Çünkü, müşteri açısından hangi firmanın ne kadar fiyat uyguladığını öğrenmenin bir arama maliyeti bulunmaktadır. Bu yüzden bilgi eksik ve maliyetli kabul edilmektedir¹⁸⁶. Eksik bilgi olgusu ele alındığında devletler arasında gerçekleşen vergi rekabeti, piyasa rekabetine göre rekabet teorisine daha uygun gözükmemektedir. Çünkü, piyasa rekabetinde eksik bilgi olgusu firma sayısının sınırsız denebilecek bir özellik göstermesinden ileri gelmektedir. Vergi rekabetinde ise, rekabetin aktörü konumundaki devletlerin sayısı bellidir. Ayrıca, vergi rekabetinin en temel belirleyicisi vergi oranlarıdır. Dolayısıyla, vergi oranlarının tespiti arama maliyeti olarak düşünülmelidir. Ulusal vergi sistemleri değişik uygulamalar içeriyor olsa da, esasen iktidar alanlarına çekmeye çalıştıkları hedef değişkenler için oldukça açıklayıcı düzenlemelere gitmektedirler. Bu düzenlemelerin kolaylıkla ulaşılabiliyor olması arama maliyetlerini önemli ölçüde düşürmekte ve rekabette bu yönde oluşan sapmalar en aza indirgenebilmektedir.

Rekabet kavramının temel unsurlarından bir diğeri, iktisadi anlamda kıt kaynakların veya kıt imkanların bulunduğu bir ortamda bunlardan pay almayı sağlayacak bir performans sergilenmesidir¹⁸⁷. Vergi rekabeti ortamında iktisadi açıdan

¹⁸⁵ Türkan, a.g.e., s.69.

¹⁸⁶ İzak Atiyas, "Rekabet Politikasının İktisadi Temelleri Üzerine Düşünceler", **Rekabet Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Mart 2000, s.28.

¹⁸⁷ Türkan, a.g.e., s.69.

kıt sayılan üretim faktörleri hedef değişken olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca bu faktörlerin hareketli oluşu rekabet ortamının sürekliliğini sağlamaktadır.

Görüldüğü üzere rekabet olgusu piyasa rekabeti ve vergi rekabeti formlarında farklı işlevler taşıyabilmektedir. Ancak her ne kadar farklı işlevler ortaya çıksa da, günümüzde gerek devletlerin gerekse firmaların etkili regülasyon stratejisi arayışını hızlandırdıkları yadsınamaz bir gerçektir. Bu bağlamda rekabetin aslında günümüzde bir çeşit regülasyon rekabeti halini aldığı ve piyasa ekonomisinde meydana getirdiği işlevler referans alınarak vergi politikası uygulamalarında belirleyicilik özelliği kazandığı söylenebilmektedir.

C- Vergi Rekabetinin Amacı ve Hedef Değişkenleri

Küreselleşme sürecinde sermaye hareketlerinin serbestleşmesi bağlamında oluşan küresel piyasa, ulusal ekonomileri bu piyasadan pay alma yarışına sokmaktadır. Böyle bir ortamda bir yandan mevcut piyasadan daha fazla pay alabilme, diğer yandan ise ülke içinde yatırıma yönelmiş sermayenin yurtdışına kaçışını engelleme konusunda kıyasıya bir rekabet yaşanmaktadır. Bunlardan birincisi, yabancı sermaye için merkez ülkeden daha yüksek getiri sunma zorunluluğu* diğer ise, sunulan getirinin benzer özelliklere sahip rakip ülkelerin sunduğundan daha yüksek olması gerekliliğidir¹⁸⁸. Dolayısıyla, rekabetin vergi yükü hafifletilerek vergi rekabeti halini aldığı böyle bir süreçte birincisi, hedef değişkenlerden diğer ülkelerin aldığı paya ortak olma ve bu payı maksimuma yükseltme; ikincisi, sahip olunan hedef değişkenleri yurt içinde tutma şeklinde beliren iki tür amaç söz konusu olmaktadır.

Vergi rekabetinin küresel ölçekte varlık nedeni sorgulandığında en önemli nedenin, teknolojik olanaklar ve benimsenen serbestleşme politikaları sayesinde bazı üretim faktörlerinin -ki vergilendirme açısından ele alındığında bunlar vergi matrahı olarak düşünülmelidir- hareketli hale gelmesi olduğu söylenebilir. Üretim faktörlerinin coğrafi açıdan hareketli hale gelmesi, kendileri açısından iktisadi getirinin maksimize edildiği bölgelere yönelmesini kolaylaştırmaktadır. Vergiler bu faktörlerinin sağlayacağı getiriye maliyet unsuru olmasından dolayı ters yönde etkilediğinden, yerleşme kararlarının önemli bir belirleyicisi olmaktadır. Ulusal hükümetler açısından bu ilişkinin varlığının kabulü ise, ulusal vergi politikalarını belirlemede stratejik karar alma ve davranışları kaçınılmaz kılmaktadır. Bu bağlamda, stratejik vergi politikası uygulamaları

* Günümüzde gelişmekte olan ülkeler yabancı finansal kaynaklara gereksinimleri nedeniyle sermaye gelirleri üzerindeki vergi yükünü hafifletmeye yönelik adımlar atmaktadır. Bu bağlamda, sermaye ithal edecek ülkelerin vergi oranlarının sermaye ihraç eden ülkelerdeki oranlardan daha yüksek olamayacağı ifade edilmektedir. Bkz., Mukul G. Asher, "Globalisation and Tax Systems", **ASEAN Economic Bulletin**, Volume 18, Issue 1, April 2001, s.3.

¹⁸⁸ İsmail Engin, "Vergi Rekabeti: Avrupa Birliği ve Türkiye", Avrupa Birliği'ne Geçiş Süreci ve Türk Kamu Maliyesinin Uyumunu konulu **XII. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Fethiye 22-25 Mayıs 2002, TURMOB Yayınları-185, s.180.

geçerlidir ve bu uygulamalar sağladıkları düşünülen iktisadi kazanımlar nedeniyle aşağıda anılan hareketli üretim faktörlerini hedef almaktadır.

1- Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Uluslararası mobilitenin derecesi, ülkelerin aralarında giriştikleri rekabetin şiddetini belirleyen en önemli unsurdur. Üretim faktörleri arasında mobilite derecesine bağlı olarak bazı üretim faktörleri vergi rekabetinin hedef değişkeni olma özelliği kazanmaktadır. Ayrıca mobil olma özelliklerinin yanı sıra ülkelere iktisadi açıdan sağlayacakları kazanımlar da, bu faktörlerin hedef alınmasında son derece önemlidir. Bu özellikler dikkate alındığında, vergi rekabeti ortamında doğrudan yabancı yatırımların (DYY) en önemli hedef değişken olduğu söylenebilir.

Literatürde özel yabancı sermaye hareketleri içinde değerlendirilen DYY'lar konusunda çok sayıda tanımlama bulunmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, tahvil ve hisse senetlerinin bir diğer ülke veya ülkelerin kuruluşları tarafından satın alınmasını ifade eden portföy yatırımları dışında kalan ve bir veya birden fazla uluslararası yatırımcının tamamına sahip olarak veya yerli bir veya birkaç firma ile ortaklık kurarak gerçekleştirdiği yatırımlar DYY olarak tanımlanmaktadır¹⁸⁹. DYY'lar bir ülkede mukim bir yatırımcının kendi ülkesi dışında bir başka ülkede üretim yoluyla getiri elde etmek amacıyla yaptığı fiziki yatırımlar olarak da tanımlanabilmektedir¹⁹⁰. Bu tanımda geçen "getiri elde etme" amacı, yapılan yatırım ile yatırımcı arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını gerektirmekte ve yapılan yatırımın yönetimi konusunda önemli derecede etkiler oluşturmaktadır.

DYY'lar bir ülkede bir firmayı satın almak veya yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesini sağlamak ya da mevcut bir firmanın sermayesini arttırmak yoluyla o ülkede bulunan firmalar tarafından diğer bir ülkede bulunan firmalara yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımlardır. Bu çerçevede DYY'ların özellikleri şu şekilde sıralanabilir¹⁹¹:

- Her şeyden önce bu yatırımlar fiziki sermaye yatırımı olma özelliğine sahiptir. Diğer bir ifadeyle, bu yatırımlar yapıldığı andan itibaren ilgili ülke ekonomisine bağlanmakta ve sabit sermayeye dönüşmektedir.

¹⁸⁹ DPT, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, Mayıs 2000, s.1.

¹⁹⁰ OECD, **Benchmark Definition of Foreign Direct Investment**, Third Edition, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, 1996, s.7-8.

¹⁹¹ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, Kurtiş Matbaası, İstanbul, 1999, s.646. Rıdvan Karluk, "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı", **Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye** içinde, Der. Ali Tarhan, T.C. Merkez Bankası, İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü-Eğitim Müdürlüğü, Ankara, Şubat 2001, s.100-101.

- Üretim faaliyetine yöneldiklerinden spekülasyon amaçlı portföy yatırımlarından ayrılmakta ve uzun dönemli sermaye hareketleri kapsamına girmektedir.
- DYY'lar genelde gelişmiş ülke kökenli olup, günümüzde ağırlıklı olarak çokuluslu şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir.
- DYY'lar teşebbüs, teknoloji, risk taşıma ve organizasyon aktarımı da sağlamakta ve bu sebeple yöneldikleri ülke ekonomilerine rekabet gücü başta olmak üzere önemli kazanımlar sağlamaktadır.

DYY'lara dair çalışmalar incelendiğinde, bu yatırımların belirli bir ekonomiye yönelmesinde çok sayıda faktörün etkili olduğu görülmektedir. UNCTAD, 1998 yılı çalışmasında belirleyici olan faktörleri şu şekilde ele almıştır.

Şekil 3: Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen Faktörler

<p>I- Politik Çerçeve</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ekonomik, politik ve sosyal istikrar - Piyasa giriş-çıkış ve işleyiş kuralları - Firmaiçi ticarete getirilen standartlar - Piyasa yapısı ve işleyişine ilişkin politikalar (rekabet ve şirket satın ve birleşme politikaları) - DYY'larla ilgili taraf olunan uluslararası anlaşmalar - Özelleştirme politikası - Ticaret politikası - Vergi politikası <p>II- Ekonomik Çerçeve</p> <p>III- Faaliyet Alanına İlişkin Çerçeve</p> <ul style="list-style-type: none"> - Yatırım teşvikleri - Mücadele maliyetleri (rüşvet ve bürokrasiye ilgili maliyetler) - Sosyal imkanlar (yabancı dilde eğitim veren okullar, yaşam kalitesi vs.) 	Stratejiler	Belirleyici Faktörler
	Piyasaya Yönelme	<ul style="list-style-type: none"> - Piyasa hacmi ve kişi başına düşen gelir - Piyasanın gelişme olanağı - Küresel ve bölgesel piyasalara giriş olanağı
	Kaynağa Yönelme	<ul style="list-style-type: none"> - Hammaddeler - Düşük ücretli vasıfsız işgücü - Vasıflı işgücü - Teknoloji, yenilikler ve markalar - Fiziki altyapı (havaalanları, enerji, yollar ve telekomünikasyon)
	Etkinliğe Yönelme	<ul style="list-style-type: none"> - Kaynakların maliyeti ve işgücünün verimliliği - Diğer girdilerin maliyeti (ulaşım ve iletişim maliyetleri) - Bölgesel entegrasyonlara ve işbirliği anlaşmalarına üyelik

Kaynak: UNCTAD, **World Investment Report 1998**, s.91.

DYY'ların belirleyicisi konumundaki bu faktörler etki yönünden değerlendirildiğinde, önem derecesi ve türü açısından farklılaşmaktadır*. Ancak, belirleyici faktörlerin özellikleri ele alındığında vergilendirmenin özel bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Çünkü diğer belirleyicilerden farklı olarak vergilendirme, ulusal otoriteler açısından bir

* DYY'ların belirleyicisi olarak; piyasa hacmi, işgücü maliyeti, ticaret engelleri, büyüme oranı, dışa açıklık, bütçe açığı, döviz kuru ve vergilendirme faktörleri açısından yapılan çalışmaların ulaştığı toplu sonuçlar hakkında bkz., Avik Chakrabarti, "The Determinants of Foreign Direct Investment: Sensitivity Analyse of Cross-Country Regressions", **Kyklos**, Volume 54, 2001, s.91-92.

performans kriteri olma özelliği taşımamaktadır¹⁹². Dikkat edilecek olursa, anılan belirleyicilerin tümü ulusal otoriteler için bir anda gerçekleştirilmesi mümkün olmayan ve piyasa katılımcılarının katkısıyla belirli bir birikime dayalı olarak sağlanabilen özellikler göstermektedir. Oysa vergilendirmede yükün hafifletilmesi için ulusal otoritenin tek taraflı bir tasarrufu yeterlidir ve bu özellik izlenen vergi politikalarının rekabetçi özelliğe kavuşmasında son derece etkili olmaktadır. Konuyla ilgili ampirik çalışmalar DYY'ların vergilere karşı oldukça duyarlı olduğunu göstermektedir. Örneğin Meussen, bir ülkedeki kurumlar vergisi oranının yüzde 1 indirilmesiyle, önemli bir çarpan etkisinin ortaya çıktığını ve ülkeye yönelen DYY'ların yaklaşık yüzde 3.3 oranında artacağını tespit etmiştir¹⁹³.

DYY'ların vergi rekabetinde hedef değişken olmalarının en önemli nedenlerinden biri de, bu yatırımların yönedikleri ülkelere sağladıkları kazanımlardır. Her ne kadar literatürde bu konuda çelişkili değerlendirmeler mevcutsa da, bu yatırımların ev sahibi ülke ekonomilerine çeşitli açılardan ciddi kazanımlar sağladığı görülmektedir. DYY'ların önemini yönedikleri ülke ekonomileri açısından şu noktalarda toplamak mümkündür:

- DYY'ların en önemli etkisi milli gelir üzerinde oluşmaktadır. Ayrıca refah seviyesinin belirlenmesinde temel hareket noktasının kişi başına düşen milli gelir olması, bu yatırımların ulusal refahı etkilemesini sağlamaktadır. Gerçekten DYY'lar kişi başına düşen milli gelir seviyesini arttırmakta; bu ise, üretim miktarının artmasını gerektirmektedir. İşte bu noktada DYY'ların üretim faaliyetlerini hedef alması, ev sahibi ülkenin üretim olanaklarını geliştirmekte ve bu yatırımların oluşturduğu artı değer iktisadi büyüme açısından önemli katkılar sağlamaktadır¹⁹⁴.
- Yabancı yatırımların fayda-maliyet analizi yapılırken az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından üzerinde durulan önemli faktörlerden biri de, DYY'ların istihdam üzerindeki etkileri olmaktadır. Bu yatırımların istihdam üzerindeki etkileri; istihdam oluşturma gücü, verimliliği ve ücretler üzerinden incelenmekte ve yatırıma ev sahipliği yapan ülkenin istihdam koşullarında iyileşme sağladığı ifade edilmektedir¹⁹⁵.

¹⁹² Jacques Morisset ve Nead Pirnia, "How Tax Policy and Incentives Affect Foreign Direct Investment", **WB Policy Research Working Paper**, No.2509, December 2000, s.4.

¹⁹³ Gerard Meussen, "The EU-Fight Against Harmful Tax Competition; Future Developments", **EC Tax Review**, Vol.3, 2002, s.158.

¹⁹⁴ Ewe-Ghee Lim, "Determinants of, and the Relation Between, Foreign Direct Investment and Growth: A Summary of the Recent Literature", **IMF Working Paper**, WP/01/175, 2001, s.3.

¹⁹⁵ Naci Gündoğan, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İstihdam Üzerine Etkileri", **Hazine Dergisi**, Sayı:14, Ocak-Nisan 2002, s.20-27.

- Yüksek verimlilik sağlayan üretim yöntemlerinin DYY'lar kanalıyla aktarılması yatırımlara ev sahipliği yapan ülkelerin yararına bir olgudur. Bu sayede özellikle gelişmekte olan ülkeler yüksek maliyet gerektiren Ar-Ge harcamalarından hem zaman hem de fiziksel-beşeri-parasal sermaye açısından kurtulmakta, böylece kaynaklarını başka alanlara aktarma imkânına kavuşmaktadır. DYY'ların getirdiği yeni teknolojiler sayesinde tüketicilerin yeni ürünler ile tanışmasının yanı sıra bilinen ürünler de daha kaliteli ve ucuza üretilmektedir. Ayrıca, DYY'ların beraberinde getirdiği fiziksel sermayenin yanı sıra beşeri sermayeye dayalı "örgütsel sermaye" yi geliştirmekte olan ülkelere aktarmaları işletmecilik bilgisi açısından da önem taşımaktadır¹⁹⁶.
- DYY'ların ülke ekonomileri açısından meydana getirdiği en önemli etkilerden biri de, ödemeler bilançosu üzerinde oluşmaktadır. Çünkü DYY'ların ülkenin ithalat ve ihracatına yaptığı katkılar büyük ölçüde ödemeler dengesine olan etkisini ortaya koymaktadır. DYY'lar sayesinde ülkeye gelen yatırım sermayesi esasen bir defaya mahsus olmak üzere ödemeler dengesini olumlu etkilese de, uzun dönemde üretim aşamasına geçilmesiyle birlikte önceden ithal edilen ürünlerin ülkede üretilmesi nedeniyle ithalat eğiliminin azalması ve benzer şekilde ihracat eğiliminin artmasını sağladığından ödemeler dengesi üzerinde olumlu katkılar meydana getirmektedir¹⁹⁷.
- DYY'lar ev sahibi ülke ekonomisinin dinamizmine ve rekabet gücünün arttırılmasına da ciddi katkılar sağlamaktadır. Yerli endüstrilerin tekelci bir yapı özelliğine sahip olduğu durumlarda, DYY'ların üretim kapasitesini genişletmesi ve piyasaya yeni ürünler arz etmesi tüketici tercihlerini genişletmekte¹⁹⁸; bu ise, iç piyasada rekabeti hızlandırmaktadır. Ayrıca, DYY'lar kıt kaynakların etkin kullanımını desteklemekte ve yöneldikleri ülkenin küresel üretim ve dağıtım ağlarına entegrasyonunu kolaylaştırarak ulusal rekabet gücünü de arttırmaktadır¹⁹⁹.

Küreselleşme sürecinde DYY'lar önemli bir gelişim sergilemekte* ve söz konusu gelişim, üretim faaliyetlerinin küreselleşmesi olarak addedilmektedir. İktisadi faaliyetler arasında üretimin ülke ekonomileri açısından taşıdığı önem ise, bu yatırımların önemini

¹⁹⁶ Hasan Gürek, "Teknoloji Transferi ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar", **İktisat Dergisi**, Sayı:185, Şubat-Mart 1999, s.65.

¹⁹⁷ Seyidoğlu, a.g.e., s.677.

¹⁹⁸ Birol Efe, **Yabancı Sermaye Yatırımlarında Dünya ve Türkiye'deki Gelişmeler ve İzmir'in Şansı**, İzmir Ticaret Odası Yayını, No:42, İzmir, 1998, s.10.

¹⁹⁹ Hande Güngör, "Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar", **İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi**, Sayı: 149, Mayıs-Ağustos 2001, s.48.

* Bkz., Bölüm 1, s.37-42.

özellikle sermaye birikimi yetersiz olan gelişmekte olan ülkeler açısından arttırmaktadır. Günümüzde ülkeler DYY'ları kendi iktidar alanlarına çekme amacıyla yatırım iklimlerini iyileştirme yönünde hareket etmekte ve rekabetçi vergi politikası uygulamalarına ağırlık vermektedir.

2- Nitelikli İşgücü Akımları

Küresel vergi rekabetinin hedef değişkenlerinden biri de nitelikli işgücüdür. Küreselleşme sürecinde nitelikli işgücün hareketliliği özellikle ulaşım ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler sayesinde yükselme eğilimi göstermektedir. Nitelikli işgücünün hareketliliği, özellikle yüksek teknolojiye dayalı endüstrilerde, finansal alanda ve uluslararası hizmet sektöründe yoğunluğa sahiptir. Bu bağlamda, emeğin mobilitesinin yüksek olduğu bölgesel ekonomik entegrasyonlarda ve aynı dil, din, kültür ve yaşam tarzına sahip ülkeler arasında nitelikli işgücünü çekmeye yönelik vergi rekabetinin gittikçe artması olası gözükmemektedir²⁰⁰. Nitelikli işgücü rekabetinde gelişmiş ülkeler, yaşlı nüfus yapılarından dolayı özellikle sosyal güvenlik harcamalarının fonlanma sıkıntısı ile karşı karşıya bulunmakta ve bu durum nitelikli işgücü rekabetinin önemini arttırmaktadır. Günümüzde gelişmiş ülkeler göç etme arzusunda olan nitelikli bireyleri muhafaza etme veya eksikliğini hissettikleri değerli beşeri kaynakları kendi ülkelerine çekme yönünde ciddi bir rekabet süreci içindedir.

Küreselleşme sürecinde nitelikli işgücünün hareket kabiliyetinin artması ve ülke ekonomilerine sağladığı yararlar vergi rekabetinde hedef değişken olmalarının en önemli iki nedenidir. Nitelikli işgücünün hareketliliğini belirleyen etkenler şu şekilde özetlenebilir²⁰¹:

- Bilgi iletişim teknolojilerinin firmalara uluslararası iş araştırmaları yapma olanağı tanınması ve yabancı iş olanakları hakkında edinilecek bilgi ortamının oluşması.
- Ulaşım ve haberleşme maliyetlerinin ucuzlaması sayesinde yabancı ülkelerde çalışmanın kolaylaşması.
- Baskıcı ülkelerdeki göç sınırlamalarının kaldırılması.
- Yerleşim alanı dışındaki ülkelerde işler yapılabilmesini sağlayan teknolojilerin gelişmesi.
- Emeğin serbest dolaşımına izin veren bölgesel ticaret anlaşmalarının -AB ve NAFTA'da emeğin serbest dolaşımına izin veren anlaşmalar örneğinde olduğu gibi- işlerlik kazanması.

²⁰⁰ Aktan ve Vural (2004), a.g.m., s.76.

²⁰¹ Edwards ve De Rugy, a.g.m., s.8-9.

- Bazı ülkelerin yaşlılık, verimlilik, nitelik vb. gibi nedenlerle işgücünü kendi alanlarına çekmeye yönelik olarak göç sınırlarını genişletme eğiliminde olması.
- Emeğin çifte vergilendirilmesini önleyen ve göçü kolaylaştıran karşılıklı göç anlaşmalarının sayısal olarak artış göstermesi.

Küreselleşme sürecinde nitelikli işgücünün hareket kabiliyetlinin artması sadece gelişmiş ülkelere yönelik bir hareket değildir; günümüzde yeni sanayileşmekte olan ülkeler de iki yönlü nitelikli işgücü hareketine maruz kalmaktadır. İki yönlü nitelikli işgücü hareketi, gelişmekte olan ülkeleri sermaye akımları açısından daha cazip hale getirmektedir. Hızlı iktisadi büyüme hem yabancılar hem de kendi vatandaşları için ülkelerin daha çekici bir hale gelmesine yol açmaktadır. Ayrıca, tarım ve sanayi üretimine dayalı bir iktisadi yapıdan hizmetler sektörünün ağırlıkta olduğu bir yapıya dönüş, ekonomilerde uluslararası hizmet ticaretinde rekabet gücünü artırma ve muhafaza etmek için nitelikli işgücü mobilitesinin önemini gittikçe artan bir faktör haline gelmektedir²⁰².

Küreselleşme sürecinin temel dinamiklerinden olan teknolojik ilerlemeler, ağırlıklı olarak bilgiyi üretme, kullanma ve yayma yeteneklerinin kompozisyonundan oluşan “teknolojik yetenek” unsurundan beslenmektedir. Ülkelerin teknolojik yetenek seviyesi ise, o ülkenin sahip olduğu sermaye ve nitelikli işgücü potansiyeli ile belirlenmektedir. Günümüzde teknolojik yetenek seviyesi, uluslararası rekabet gücünün, ekonomik büyümenin ve toplumsal refahın temel belirleyicisi olarak görülmektedir. Bu ise, nitelikli işgücünün vergi rekabetinde hedef değişkenlerden olmasına neden olmaktadır. Nitelikli işgücünün ülke ekonomileri açısından taşıdığı önem şu şekilde özetlenebilir²⁰³:

- Günümüzde ülkeler arası gelişmişlik farklılıklarının sermaye açığı yerine bilgi açığı olgusu ile açıklanması, nitelikli işgücü potansiyelinin geliştirilmesine önem kazandırmaktadır.
- Diğer üretim faktörlerinin aksine, bilginin artan oranda üretimde kullanılması marjinal verimliliği arttırmaktadır. Çünkü bilgiye yapılan yatırımlar bilgi stokunun artmasına neden olurken, diğer üretim faktörlerinin verimliliğini de olumlu yönde etkilemektedir. Bu ise uzun dönemde “azalan verimler” yerine “artan verimler” in işlenmesine neden olmaktadır.
- Günümüzde iletişim, bankacılık, sigortacılık, müşavirlik, eğitim ve sağlık gibi bilgi yoğun hizmetler “bilgiye dayalı sanayi sektörleri” olarak değerlendirilmektedir. Bilgi ekonomilerinde bilginin stratejik bir kaynak olması, insanın ve ona yapılan yatırımların önemini arttırmaktadır.

²⁰² Aktan ve Vural (2004), a.g.m., s.76.

²⁰³ Asuman Altay, **Ekonominin İtici Gücü... Beşeri Sermaye**, TÜGİAD Ekonomi Ödülleri Kitapları-5, İstanbul, 2005, s.24-27.

- Küreselleşme sürecinde üretimin ve ürünlerin hızlı bir gelişim sürecinde olması yeni materyaller, yeni kaynaklar, yeni yöntemler ve yeni ürünlerin geliştirilmesini gerektirmekte; böylece bu süreçte etkili olabilen nitelikli işgücünün önemi giderek artmaktadır.

Nitelikli işgücünün küreselleşme sürecinde özellikle teknolojik ilerlemeler sayesinde hareketli hale gelmesi, bu faktörün ülke ekonomileri açısından önemini arttırmıştır. Çünkü nitelikli işgücü yukarıda sayılan özelliklerden dolayı küresel üretim mekanizmasında kilit sayılabilecek bir statüye kavuşmuş bulunmaktadır. Bu kapsamda, ülkelerin nitelikli işgücü potansiyelini genişletmeleri ve geliştirmeleri kendilerine iktisadi açıdan ciddi kazanımlar sağlamaktadır. Nitelikli işgücünün ülkeye çekilmesinde ise, çok sayıda iktisadi ve sosyal araç etkili olabilmektedir. İşte bu noktada, işgücünün üretim sürecinden aldığı payı olumsuz yönde etkileme özelliğine sahip verginin azaltılması, rekabetçi vergi politikalarını teşvik etmekte ve nitelikli işgücünü vergi rekabetinin hedef değişkenlerinden biri haline getirmektedir.

D- Vergi Rekabetinde Kullanılan Araçlar

Vergi rekabetine işlerlik kazandırmanın çok sayıda farklı yöntemi bulunmaktadır. Günümüzde vergi yükünün mukayeseli olarak hafifletilmesi amacıyla kullanılan vergi oranı indirimleri başta olmak üzere vergi tatili uygulamaları, bazı vergilerin tamamen yürürlükten kaldırılması, hızlandırılmış amortisman uygulamaları, her türden yatırım teşvikleri ve faiz gelirleri gibi bazı gelir unsurlarına tanınan vergi muafıkları en çok kullanılan yöntemlerdendir. Ayrıca vergi matrahının daraltılmasında kullanılan her türden vergisel ayrıcalık vergi rekabetinde kullanılan araçlardan olma özelliği kazanmaktadır. Literatürde vergisel ayrıcalıkların bir çoğu belirli bir makro amaç doğrultusunda gerçekleştirildiğinden vergisel teşvikler şeklinde de anılmaktadır. Hatta vergi rekabeti konusunda teşviklere özel önem atfeden bazı yazarlar vergi rekabeti yerine "teşvik rekabeti" kavramını kullanmayı tercih etmektedir.

Vergi rekabetinde kullanılan araçlar, sınır ötesi hareketli üretim faktörlerini kapsayacak şekilde kullanılabilir veya sadece ülkede yerleşik olmayan faktörlere uygulanmak üzere sınırlandırılabilir. Ayrıca ulusal hükümetlerin bu araçları dar bir ölçek kapsamında bir veya birkaç firmayı hedef alacak şekilde kullanması da mümkün olabilmektedir. Günümüzde farklı şekillerde uygulanabilme özelliğine sahip vergi rekabetinde kullanılan araçlar şu şekilde incelenebilir.

1- Vergi Oranı İndirimleri

Vergi rekabetinde amaç hareketli üretim faktörlerini iktidar alanına çekmek olduğundan, bu faktörlere yüklenecek vergi yükünün düşürülerek yatırım ikliminin iyileştirilmesi ve cazip hale getirilmesi gerekmektedir. İşte bu noktada vergi yükünün en önemli belirleyicilerinden olma özelliğine sahip düşük vergi oranları araç olarak

kullanılabilmektedir. Oran rekabeti, herhangi bir iktisadi faaliyetin vergi dışı bırakılması veya vergi oranı sıfıra ulaşabilecek şekilde indirimle gidilmesini kapsamaktadır.

2- Genel Amaçlı Teşvikler

Bu tür teşvikler, ulusal vergilendirme alanı içerisinde mukim ve mukim olmayan tüm mükelleflerin yararlanabileceği şekilde istisna ve muafiyet gibi vergisel kolaylıkları kapsamaktadır²⁰⁴. Küreselleşme sürecinde ülkeler yatırım cazibelerini artırıcı politikalara yönelmekte ve yatırım ikliminin iyileştirilmesine yönelik reformlar uygulayarak etkili enstrümanlar geliştirmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla, bu çabaların uzantısı olan politikaların en önemli araçları konumundaki teşviklerin yabancı yatırımlara yönelik kullanımı yaygınlaşmakta, ulusal ve uluslararası düzlemde ortaya konulan mücadele bir tür “teşvik rekabeti” halini almaktadır²⁰⁵. Günümüzde ülkeler genel amaçlı teşvikler kapsamında; hızlandırılmış amortisman, zarar mahsubu, yatırım indirimi, finansman fonu, gümrük vergisi iadesi gibi birçok araca yer vermektedir²⁰⁶.

3- Özel Amaçlı Teşvik ve Uygulamalar

Yurtiçi mükellefleri kapsam dışı tutan ve sadece yerleşik olmayan -yabancı- mükellefleri hedef alan ve hacim itibariyle bir veya birkaç firma ve bireyin yararlanabildiği vergi teşviklerini kapsamaktadır²⁰⁷. Özel amaçlı teşvikler ulusal kimlik farklılığından hareketle aynı alanda faaliyet gösteren mükellefler arasında vergi adaletini ciddi şekilde gözardı eden uygulamalara dönüşebilme potansiyeli taşıdıklarından eleştiri konusu olabilmektedir. Günümüzde serbest bölge girişimleri yanı sıra “vergi tatili”, “ikili vergi rejimi” ve “sosyal damping” türünden uygulamalar özel amaçlı teşvikler kapsamında ele alınmaktadır.

a- Serbest Bölgeler

Serbest bölgeler vergi teşviklerinin sağlandığı özellikli bölgeler olduklarından vergi rekabetinde kullanılan araçlar arasında sayılmaktadır. Ancak, vergi rekabetinde hareketli üretim faktörlerinin ulusal mali sınırlar içerisine gelmesi teşvik edildiğinden, serbest bölgelerin vergi rekabetinde kullanılan araçlardan olmaları tartışmalı hale gelmektedir. Çünkü genel olarak serbest bölgeler ülkenin siyasi sınırları içinde olmakla birlikte gümrük hattı dışında kalan, ülkede geçerli bulunan ticari, mali ve ekonomik alanlarda varolan hukuki ve idari düzenlemelerin tamamen veya kısmen

²⁰⁴ Field, a.g.m., s.2045.

²⁰⁵ Naci B. Muter ve Birol Kovancılar, “Doğrudan Yabancı Yatırımlara Yönelik Teşvik Rekabeti”, **XIX. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Antalya 10-14 Mayıs 2004, Yaklaşım Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., Ağustos 2004, s.334.

²⁰⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz., Mustafa Duran, **Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları**, Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi, No:33, 2003, s.27.

²⁰⁷ Field, a.g.m., s.2045.

uygulanmadığı, sınai ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı, fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerler olarak tanımlanmaktadır²⁰⁸. Ancak buna rağmen, vergi rekabeti ortamında ülkelerin son yıllarda mevcut serbest bölgelerini daha cazip hale getirmeye yönelik eğilimleri güçlenmektedir²⁰⁹. Ayrıca konuyu etkileri bakımından zararlı gören OECD'nin bazı serbest bölge uygulamalarını tercihli vergi rejimleri listesine dahil etmiş olması, serbest bölgelerin vergi rekabetinde kullanılan araçlar arasında sayılmasının açık bir kanıtı niteliğindedir²¹⁰.

b- Vergi Tatili Uygulamaları

Özel amaçlı teşvikler arasında yer alan vergi tatili uygulamaları, genelde yabancı sermayeyi hedef alan ve yabancı sermayenin ülkeye girişinden sonraki belirli bir dönem için vergi dışı tutulmasını sağlayan vergi ayrıcalıklarıdır²¹¹. Geçici süreli olmalarına rağmen vergi tatili uygulamaları özellikle gelişmekte olan ülkelerin yabancı yatırımları cezbetmek amacıyla sıklıkla kullandıkları teşvik tedbirleri içerisinde yer almaktadır. Vergi tatili uygulamalarında yabancı yatırımcı ile ev sahibi ülke arasında girişilen bir çeşit pazarlık süreci işlemektedir. Pazarlık sürecinin başlangıcında genelde yabancı firma üstün konumdadır. Ancak, firma sermayesi ülkeye geldikten sonra ülke hükümetinin vergilendirme açısından pazarlık gücü yükselmektedir. Bu nedenle vergi tatili olarak adlandırılan bu tür vergisel teşvik tedbirleri doğası gereği belirli bir süreyi kapsamak zorundadır²¹².

Vergi tatili uygulamaları yönetiminin basit olması, vergi koşulları konusunda kesinlik taşıması, firmaların faaliyetlerine başlama aşamasında çeşitli kolaylıklar sağlaması, vergi teşkilatının rüşvet ve benzeri nedenlerle yozlaşmış olduğu ülkelerde yatırımcının vergi teşkilatıyla muhatap olmaması gibi avantajlara sahiptir. Ancak bunun yanında vergi tatili uygulamaları önemli bazı sakıncalar da içermektedir. Örneğin, geleceğe yönelik büyük bir belirsizlik ortamı mevcut ve yatırım iklimi elverişli değilse; bu araç vasıtasıyla yatırımlar yeterli ölçüde teşvik edilememektedir. Ayrıca, firmalar muafiyet süresiyle eş anlı iktisadi ömre sahip alanlara yönelebilmekte ve yatırımların vadesi kısa tutulabilmektedir. Nitekim vergi tatili uygulamalarının yaygınlaşması durumunda önemli vergi kayıplarının oluşması ve böylece kamu mali dengesinin zaafa

²⁰⁸ Filiz Giray, "Vergi Rekabeti ve Serbest Bölgeler", **Vergi Dünyası**, Sayı 272, Nisan 2004, s.180.

²⁰⁹ Mukul G. Asher ve Ramkishen S. Rajan, "Globalisation and Tax Systems: Implications for Developing Countries with Particular Reference to Southeast Asia", **Adelaide University Discussion Paper**, No:99/23, October 1999, s.14-15.

²¹⁰ Bkz., OECD, **The OECD's Project on Harmful Tax Practices: The 2004 Progress Report**, February 2004, s.7-9.

²¹¹ Chris Doyle ve Sweder Van Wijnbergen, "Taxation of Foreign Multinationals: A Sequential Bargaining Approach to Tax Holidays", **International Tax and Public Finance**, Volume 1, Number 3, October 1994, s.211.

²¹² Jean François Wen, "Tax Holidays and The International Capital Market", **International Tax and Public Finance**, Volume 4, Number 2, May 1997, s.129.

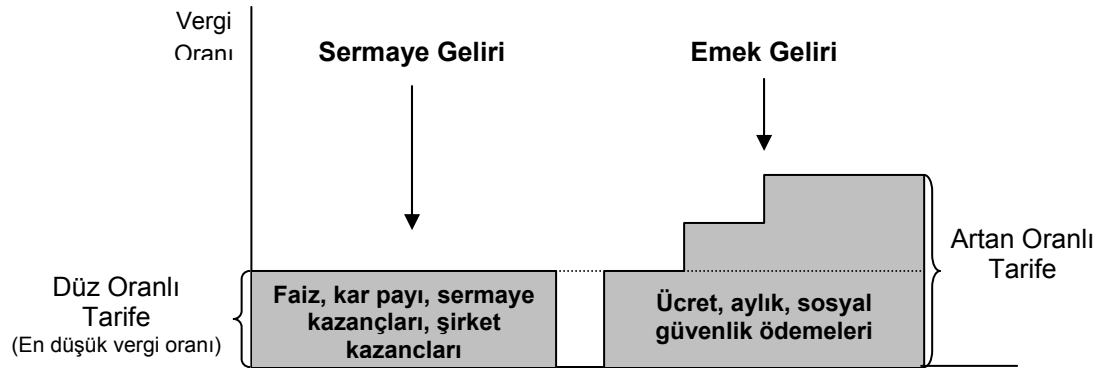
uğraması muhtemeldir. Muafiyet süresi sonunda mevcut yatırımların tasfiye edilmesi ve firma ismi değiştirilerek sınırlı süreli muaflığın sürekli hale getirilmesi de, bu teşvik aracının sakıncaları arasında yer almaktadır²¹³.

Bünyesinde bulundurduğu ciddi sakıncalara rağmen vergi tatili uygulamaları ülkeler arası vergi rekabeti ortamında sıklıkla kullanılan araçlardandır. Günümüzde 25 Orta ve Doğu Avrupa ülkesinin 19'unda, 17 Asya ülkesinin 13'ünde, Batı Avrupa gibi gelişmiş ülkelerin bulunduğu bir coğrafyadaki 20 ülkenin 7'sinde vergi tatili uygulaması mevcuttur. Vergi tatili uygulamaları son yıllarda özellikle yabancı sermaye için rekabete yönelmiş ülkelerin birincil teşvik aracı konumunda bulunmaktadır²¹⁴.

c- İkili Gelir Vergisi Sistemleri

Vergi rekabeti ortamında özellikle gelişmiş ülkeler, refah devleti uygulamaları neticesinde oluşan geniş kamu harcamaları ve bu kanaldan oluşan fonlama baskısı nedeniyle vergi sistemlerini revize etmekte ve rekabet güçlerini koruma amacıyla yeni rekabet araçları geliştirmektedir. Bu araçlardan biri de, gelirin vergilendirilmesini konu alan ve oldukça farklı bir içeriğe sahip olan ikili gelir vergisi sistemleridir. İkili vergi sistemlerinin yapısı aşağıdaki şekil yardımıyla incelenebilmektedir.

Şekil 4: İkili Gelir Vergisi Sistemlerinin Yapısı

Kaynak: Shigeki Morinobu, "Capital Income Taxation and The Dual Income Tax", **The Issue and Problem of The Dual Income Tax** içinde Ed. Japan Securities Research Institute, June 2004, s.3.

²¹³ Ali Atilla, "Vergi Politikalarının Üretim ve İhracata Etkileri", T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Dünya'da ve Türkiye'de Ekonomik Gelişmeler**, Sayı 11, Temmuz 2002, s.26. <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi%2011/vergi.htm> (30.05.2005)

²¹⁴ Feridun Güngör, "Vergi Tatili, Türkiye'nin Rekabet Gücünü Artırır", **Vergide Gündem**, 2 Mayıs 2004, s.73.

İkili gelir vergisi sistemleri, gelirin vergilendirilmesi bağlamında emek ve sermaye gelirlerinin farklı oranlarda vergilendirilmesini esas almaktadır. Amaç, hareket kabiliyeti yüksek olan sermayenin iktidar alanına çekilmesi ve/veya iktidar alanında tutulması olduğundan, sermaye geliri üzerindeki vergi yükü hafifletilmektedir. Diğer yandan, oluşan vergi hasılat kaybının telafisi amacıyla emek gelirleri üzerindeki vergi yükü yükseltilmekte ve sonuçta üniter özellikten vazgeçilerek gelir vergisi sisteminde ikili bir yapı oluşturulmaktadır²¹⁵. Şekil 4'den de görüleceği üzere ikili gelir vergisi sisteminde sermaye ve emek gelirleri bağlamında ayrıma gidilmekte ve her iki gelir unsuru farklı vergi oranlarında vergilendirilmektedir. Ayrıca uygulamada sermaye gelirleri, genelde emek gelirlerinin tabi olduğu artan oranlı tarifenin en düşük oranına denk gelen düz oranlı bir tarifeye tabi tutulmaktadır.

Uygulamada vergi oranları ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte, ikili gelir vergisi sisteminin şu ortak özellikleri taşıdığı görülmektedir²¹⁶:

- Emek ve sermaye gelirleri farklı oranda vergilendirilmektedir.
- Emek gelirleri artan oranlı tarifeye tabi iken, sermaye gelirleri artan oranlı tarifenin en düşük oranı bazında düz oranlı bir tarife ile vergilendirilmektedir.
- Sermaye gelirleri içerisinde yer alan faiz ve kar payı ödemelerinde genellikle tevkifat yöntemi kullanılmaktadır.
- Sermaye gelirlerine sağlanan vergisel teşviklerin yürürlükten kaldırılması sayesinde vergi tabanı genişlemekte ve sistem sadeleşmektedir.

İkili vergi rejimi uygulamaları 1990'lı yıllarda İskandinav ülkelerinde başlatılmıştır. İlk olarak 1991 yılında İsveç'te uygulamaya geçirilen bu sistem, 1992 yılında Norveç ve 1993 yılında Finlandiya tarafından da yürürlüğe konulmuştur. Ayrıca günümüzde İtalya, Hollanda, Avusturya ve Almanya başta olmak üzere bazı Avrupa ülkeleri de bu tür uygulamalara yönelmiştir²¹⁷.

²¹⁵ Robin Boadway, "The Dual Income Tax System: An Overview", **CESifo DICE Report 2/3**, 2004, s.4.

²¹⁶ Shigeki Morinobu, "Capital Income Taxation and The Dual Income Tax", **The Issue and Problem of The Dual Income Tax** içinde Ed. Japan Securities Research Institute, June 2004, s.3.

²¹⁷ Wolfgang Eggert ve Bernd Genser, "Dual Income Taxation in EU Member Countries", **CESifo DICE Report 4/1**, 2005, s.41.

Tablo 12: İskandinav Ülkelerinin Gelir Vergisi Sistemlerinde Uygulanan Vergi Oranları

		Sermaye Gelirleri		Emek Gelirleri
		Şirket Gelirleri	Diğer Sermaye Gelirleri	
Norveç	1992 Öncesi	50.8	26.5 - 40.5	26.5-50
	1992 Sonrası	28	28	28-41.7
Finlandiya	1993 Öncesi	37	25 - 56	25-56
	1993-95 Arası	25	25	25-56
	1995 Sonrası	28	28	25-56
İsveç	1991 Öncesi	52	36 - 72	36-72
	1991-94 Arası	30	30	31-51
	1994 Sonrası	28	30	31-56
Danimarka	1987 Öncesi	40	48 - 73	48-73
	1987-94 Arası	50	50 - 56	50-68
	1994 Sonrası	34	38	38-58

Kaynak: **Shigeki Morinobu**, “Capital Income Taxation and The Dual Income Tax”, The Issue and Problem of The Dual Income Tax içinde Ed. **Japan Securities Research Institute**, June 2004, s.2.

Tablodan da izleneceği üzere, İskandinav ülkelerinde ikili gelir vergisi sistemi uygulamaları 1990'lı yıllarda başlatılmıştır. Örneğin 1992 yılında bu sisteme geçen Norveç, önceki dönemlerde sırasıyla; yüzde 50.8 ile şirket gelirleri, yüzde 26.5 ile 40.5 arasında değişen artan oranlı bir tarife ile diğer sermaye gelirleri ve yüzde 26.5 ile 50 arasındaki artan oranlı bir tarife ile emek gelirlerini vergilendirmekte iken, uygulama sonrasında sermaye gelirlerini vergilendirmede indirim gitmiş ve diğer sermaye gelirleri için geçerli olan vergi oranını emek gelirlerinin tabi olduğu artan oranlı tarifenin en düşük oranına karşılık gelecek şekilde düzenlemiştir.

İkili gelir vergisi sistemleri günümüzde vergilendirme alanında radikal bir değişim olarak nitelendirilmektedir. Çünkü, bu sistemde standart gelir vergisinden farklı olarak farklı gelir türlerini farklı biçimde vergilendiren sedürlere doğru bir yöneliş söz konusudur. İkili gelir vergisi sistemleri vergi sistemlerinin adaleti konusundaki endişeleri arttırmaktadır. Ancak sistem ülkelere yüksek oranlı vergilerin neden olduğu sermaye kayıplarını minimize etme imkanı kazandırdığından, vergi rekabetinin araçlarından biri olarak ikili vergi rejimlerinin kullanımını yaygınlaştırmaktadır.

d- Sosyal Damping

İktisadi büyüme amacıyla yabancı sermaye ve yatırımlara ihtiyaç duyan ulus devletlerin, uluslararası sermayeyi ülkelere çekmek için aralarında giriştikleri rekabette kullandıkları araçlardan biri de sosyal dampingdir. Sosyal dampingin vergi rekabetinde kullanılan araçlardan biri olduğu konusu tartışmalı olsa da, emeğin ucuzlatılması ve çevresel düzenlemelerin gevşetilmesi sürecinde vergilerin de kullanılıyor olması, kanaatimizce sosyal dampingin vergi rekabetinin araçlarından biri olarak görülmesini gerektirmektedir. Kaldı ki, literatürde sosyal damping

uygulamalarının ülkelerin aralarında giriştikleri mali rekabette kullandıkları araçlardan olduğu yönünde çalışmalar da bulunmaktadır²¹⁸.

Sosyal damping, ülkelerin potansiyel rakiplere karşı rekabetçi bir üstünlük kazanmak amacıyla yaşam kalitesinde bir gerileme meydana getirme pahasına sağlamaya çalıştıkları her türlü rekabetçi üstünlüğü ifade etmektedir²¹⁹. Yabancı sermayenin yatırım kararlarında işgücü maliyetleri, çalışma standartları, sosyal güvenlik kesintileri, yasal çevre düzenlemeleri ve hatta vergi denetimi gibi unsurların belirleyici değişken olması, rekabet ortamında bu değişkenlerin cazip hale getirilmesi amacıyla ülkelerin rekabetçi politikalar izlemelerine neden olabilmektedir. Bu kapsamda ülkeler arası rekabet kendini; işçi haklarının kısıtlanması, çalışma koşullarının kötüleştirilmesi, ücretlerin düşürülmesi, sendikal hakların baskı altına alınması, çocuk emeğinin kullanımı, çevre koruyucu önlemlerin alınmaması şeklinde göstermektedir.

Sosyal damping olarak görülen bu tür girişimler rekabet anlayışı kapsamında değerlendirildiğinde yabancı sermaye açısından ülkenin yatırım iklimini iyileştirme anlamına gelmektedir. Çünkü küresel üretim faaliyetleri emeğin daha ucuz ve korunmasız olduğu ülkeleri yeğlemektedir. Ayrıca bu tür uygulamalar, yaşam kalitesinin düşmesi pahasına yerli sanayinin uluslararası rekabet gücünü de arttırmaktadır.

Literatürde sosyal damping konusundaki tartışmalar, iktisadi ve moral değerler üzerinden iki temel düzlemde ele alınmaktadır. Bu kapsamda iktisadi görüş, gelişmekte olan ülkelerdeki düşük ücret ve çalışma standartlarının gelişmiş ülkelerdeki emeğin yaşam standartlarını tehlikeye soktuğunu, moral görüş ise bu tür uygulamaların gelişmekte olan ülkelerdeki işçilerin insan haklarına açıkça zarar verdiğini ileri sürmektedir²²⁰.

Günümüzde ülke örnekleri kapsamında değerlendirildiğinde sosyal damping uygulamalarının geniş bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir. Hatta sosyal damping uygulamalarına vergi denetiminin fiili durumu da konu olabilmektedir. Bu konu daha çok vergi kanunlarının nasıl uygulandığı ile ilgilidir. Çünkü yüksek vergilerin olduğu bir ülkede idare vergi kanunlarını gerektiği gibi uygulamıyorsa, vergi denetimi yatırımcıların dikkate aldığı değişkenlerden olma özelliği kazanmaktadır²²¹. Bu bağlamda ülkelerdeki kayıtdışılığın hayat standartlarını düşürmesi nedeniyle bir çeşit sosyal damping olarak görülmesi ve vergi otoritesi açısından istenilmeyen bir durum olmasına rağmen yabancı yatırımcıları teşvik etmesi nedeniyle rekabet aracı haline gelmesi söz konusudur.

²¹⁸ Jacques H. Dreze, Charles Figuières ve Jean Hindriks, "Voluntary Matching Grants Can Forestall Social Dumping", The TAPES Conference of the NBER and CESifo on "**Fiscal Federalism**", Munich May 2004, s.1.

²¹⁹ Hans Werner Sinn, "Social Dumping in The Transformation Process?", **NBER Working Paper**, No 8364, July 2001, s.3.

²²⁰ Stephen S. Golup, "Are International Labor Standards Needed to Prevent Social Dumping?", **Finance & Development**, December 1997, s.20.

²²¹ Akkaya, a.g.m., s.17.

E- Vergi Rekabetinin Türleri

Vergi rekabeti fenomeni; rekabet edenlerin konumu, rekabetin yapıldığı ölçek ve rekabetin meydana getirdiği etkiler başlıkları altında incelenebilir.

1- Rekabet Edenlerin Konumu İtibariyle Vergi Rekabeti Türleri

Vergi rekabeti rekabet edenlerin konumuna göre yatay ve dikey vergi rekabeti şeklinde iki ana grupta sınıflandırılabilir.

a- Yatay Vergi Rekabeti

Vergi rekabeti aynı düzeydeki yönetim birimleri arasında yapılıyorsa “yatay vergi rekabeti” söz konusudur²²². Burada aynı düzeydeki yönetim birimlerinden kasıt, federal yapılı ülkelerde federe devletler, iktisadi entegrasyonlarda entegrasyona üye ülkeler ve küresel ölçekte birbirinden özerk yönetim faaliyetleri icra eden ulus devletlerdir. Aynı gruplar kapsamında ele alındığında statü olarak benzer özelliklere sahip bu birimler aynı düzeyde yönetim kademesine sahip olduklarından, aralarında girişecekleri vergi rekabeti yatay eksenli olma özelliği taşımaktadır.

b- Dikey Vergi Rekabeti

Dikey vergi rekabeti, farklı yönetim düzeyleri arasındaki vergi rekabetidir²²³. Buna göre, federal yapılı ülkelerde her biri ayrı ayrı vergilendirme yetkisine sahip yönetim birimleri -federal devlet ile federe devletler ve yerel yönetimler- arasında yapılan vergi rekabeti dikey vergi rekabetine örnek teşkil etmektedir. Diğer yandan, üniter yapılı devletlerde vergilendirme yetkisi tanıyan bir mali özerkliğin varlığı durumunda, merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında vuku bulan vergi rekabeti aynı kapsama girmektedir.

2- Ölçek İtibariyle Vergi Rekabeti Türleri

Ulusal yapılanmalar, bölgesel entegrasyonlar ve ekonomik bloklar dikkate alındığında vergi rekabeti, gerçekleştirildiği ölçek itibariyle farklı biçimlere dönüşebilmektedir. Bu nedenle, vergi rekabeti federatif yapılı ülkelerde “eyaletler arası vergi rekabeti”, iktisadi entegrasyonlar bağlamında “üye ülkeler ve hatta entegrasyonlar arası vergi rekabeti” ve dünya ekonomisi kapsamında “küresel vergi rekabeti” şeklinde karşımıza çıkabilmektedir²²⁴.

²²² Wilson, a.g.m., s.289.

²²³ **Wilson, a.g.m., s.289.**

²²⁴ İsmail Engin, a.g.t., s.181.

a- Ulusal Vergi Rekabeti: ABD Örneği

Ulusal vergi rekabeti, vergilendirme yetkisinin kullanımında siyasi özerkliğin bulunduğu ülkelerde görülen bir durumdur. Mali federalizmin uygulandığı üniter yapıli ülkelerde ve doğası gereği böyle bir mekanizmayı bünyesinde bulunduran federal yapıli ülkelerde oluşan vergi rekabeti, bu tür vergi rekabetine örnek oluşturmaktadır.

Federal yapıli ülkelerde vergi rekabeti tartışma götürmez bir özellik taşımaktadır. Çünkü federatif yapıli ülkelerde federe devletlerin sahip olduğu siyasi otonomi, vergilendirme yetkisinin kullanımında birbirlerinden bağımsız hareket etmelerini sağlamaktadır. Dolayısıyla, federe devletler kendi iktidar alanlarında farklı düzeylerde vergilendirme yapabilmekte ve bu farklılıklar sayesinde kolaylıkla vergi rekabeti ortamı oluşabilmektedir. Nitekim konu federatif yapıli bir ülke olan ABD özelinde ele alındığında, tarihsel süreç içinde ulusal vergi rekabetinin varlığına ilişkin bulgulara kolaylıkla rastlanmakta ve rekabetçi eyaletlerin izlediği vergi politikaları sayesinde ekonomik açıdan daha elverişli bir duruma geldikleri görülmektedir²²⁵.

ABD’de vergi rekabetinin özellikle 1970’li yıllarda yoğunlaştığı söylenebilir. Bu dönemde New York ve Massachusetts eyaletlerindeki vergi yüklerinin görelili yüksekliği bu eyaletlerde bulunan işletmelerin yatırım kararlarını etkilemiştir. 1969-1976 yılları arasında New York’ta yerleşik bulunan gıda, tekstil, makine ve elektrik malzemeleri sektörlerinde faaliyette bulunan 303 büyük işletmeden 91’i bu eyaletten ayrılmıştır. Ayrılan bu işletmelerin 29’u ülkenin orta doğusunda bulunan daha düşük vergi oranlarının bulunduğu eyaletlere yerleşmiştir. Aynı dönemde Massachusetts’teki 25 büyük imalat işletmesi de daha düşük vergilendirme nedeniyle New England bölgesi içindeki eyaletlere yerleşme kararı almıştır²²⁶.

ABD’de ulusal vergi rekabetinin varlığına dair bir diğer değişken de kişisel gelir vergisi oranlarındaki farklılıklardır. Kişisel gelir vergisi oranları ele alındığında kurumlar vergisi oranlarındakine benzer farklılıkların New York ve Massachusetts eyaletleri için geçerli olduğu görülmektedir. 1977 yılı verileri incelendiğinde ortalama kişisel gelir vergisi oranlarının New York’ta yüzde 17.1 ve Massachusetts’te yüzde 14.4 ile başı çektiği, buna karşılık aynı oranın Texas’ta yüzde 5.6, New Hampshire’de yüzde 7.0, Arizona’da ise yüzde 7.7 ile çok daha düşük seviyelerde kaldığı görülmektedir²²⁷.

ABD içinde vergi rekabetinin varlığına dair bulgular, eyalet yönetimleri arasındaki mevcut oran farklılıklarını gösteren günümüz verileriyle de ortaya konulabilmektedir.

²²⁵ Thomas R. Dye, “The Policy Consequences of Intergovernmental Competition”, **Cato Journal**, Volume 10, No 1, Spring-Summer, 1990, s.61.

²²⁶ Bruce L. Benson, “Interstate Tax Competition, Incentives to Collude, and Federal Influences”, **Cato Journal**, Volume 10, No 1, Spring-Summer 1990, s.77.

²²⁷ Dye, a.g.m., s.61.

Tablo 13: 2002 Yılı İtibariyle ABD'deki Kurumlar Vergisi Oranları

	Kurumlar Vergisi Oranı	Vergi Duyarlılığı*
Connecticut	12.65	1
Pennsylvania	12.30	3
Iowa	12.00	11
Mississippi	12.00	2
Arizona	10.50	19
North Dakota	10.50	30
New York	10.00	23
Rhode Island	10.00	18
West Virginia	9.75	12
California	9.60	5

* 1947-1997 dönemi arasında DYY'ların Kurumlar Vergisi oranlarındaki değişime karşı durumunu göstermektedir.

Kaynak: Richard M. Salsman, "Capital on Strike: The Tax Haven Controversy", **The Capitalist Advisor**, 21 May 2002, s.13.

Tablo'dan da görüleceği gibi, günümüzde ABD'deki federal yapı eyaletler arasında ciddi derecede vergi farklılıkları ortaya çıkarmaktadır. Bu farklılıkların konumuz açısından taşıdığı önem ise vergi rekabetinin açıkça yaşandığıdır. DYY'ların kurumlar vergisi oranına karşı duyarlılığı vergi oranının yüksek olduğu eyaletlerde genellikle düşüktür. Ancak bu durumun geçerli olmadığı eyaletler de bulunmaktadır. Bu, DYY'ların sadece vergilere karşı duyarlı olmadıkları bunun yanı sıra bölgedeki işgücü potansiyeli, piyasa hacmi gibi değişkenlerin de belirleyici olduklarının göstergesi olarak düşünülebilir.

Özü itibariyle ele alındığında federalizm rekabet temeline dayanan siyasi bir sistemdir. Rekabeti sınırlandıran koşulların sağlanması ise, sistemi işbirliğine dayalı bir hale getirmektedir. Bu nedenle federal sistemde kontrol edilebilenden daha fazlasını kontrol etmek amaç değildir. Federalizm hiyerarşi yerine işbirliğini hedef almakta ve siyasi iktidarın tek elde toplanması yerine paylaşımına ihtiyaç göstermektedir. Yapısı itibariyle bu gerekliliği kendiliğinden sağlayan federalist sistem, ulusal ölçekte vergilendirme alanında hükümetler arası rekabeti kurumsallaştırmakta ve vatandaşların kamusal hizmet sağlayıcıları arasında tercih yapma imkanını genişletmektedir²²⁸.

b- Bölgesel Vergi Rekabeti: AB Örneği

Gerçekleştirildiği ölçek itibariyle ele alındığında vergi rekabeti, iktisadi entegrasyonları betimleyen bölgesel vergi rekabeti şeklinde de sınıflandırılabilir. Bu bağlamda konu, başarılı bir iktisadi entegrasyon olarak gösterilen Avrupa Birliği özelinde incelenebilir.

Avrupa Birliği'nde vergilendirme kuruluşundan günümüze ayrıcalıklı bir konu özelliği taşımaktadır. Avrupa Birliği'nde üretim faktörlerinin ve mal ve hizmetlerin

²²⁸ Aaron Wildavsky, "A Double Security: Federalism as Competition", **Cato Journal**, Volume 10, No 1, Spring-Summer 1990, s.43-44.

serbest dolaşımı söz konusu olduğundan, üye ülkelerin izleyecekleri rekabetçi politikalar kendiliğinden önem kazanmakta ve bu politikalar birlik içindeki iktisadi faaliyetler üzerinde saptırıcı etkiler oluşturabilmektedir. Bu bağlamda, birliğin kurucu anlaşması olan Roma Antlaşması'nın vergi ile ilgili düzenlemeleri (md.95-99) incelendiğinde, birlik içinde rekabeti bozucu vergisel uygulamaların kaldırılmasının ve vergi uyumlaştırması kapsamında ülkeler arasında ortak bir vergi temelini oluşturulmasının hedeflendiği görülmektedir²²⁹.

Günümüzde Avrupa Birliği'nde özellikle dolaysız vergiler konusunda vergi uyumlaştırması çabalarına iktisadi ve siyasi açıdan görece güçsüz ülkelerin direnç göstermesi ve sermaye-yatırım gereksinimlerinin rekabetçi uygulamalar yoluyla kapatılmaya çalışılması, Avrupa Birliği'nde vergi rekabetinin etkili bir şekilde süre geldiğinin göstergesi olarak kabul edilmektedir²³⁰. Diğer yandan yabancı yatırımları çekmeye yönelik tutumları incelendiğinde üye ülkelerin; 1) sürekli olarak yabancı sermayeyi çekmeye ve bunlardan elde ettikleri kazanımları arttırmaya çalışanlar, 2) son dönemde uyguladıkları aktif politikalarla rekabete katılanlar ve 3) yabancı yatırımın çekilmesinde pek istekli görünmeyen ülkeler şeklinde ayrıldıkları görülmektedir²³¹. Avrupa birliği'nde yabancı yatırımlar karşısında ülkelerin farklı tutumlar izlemesi, vergi rekabetini yaygınlaştıran ve kurumsallaştıran bir olgu olarak kabul edilmektedir*.

c- Küresel Ölçekli Vergi Rekabeti

Vergi rekabetinin en geniş ölçekte gerçekleştirilen türü küresel vergi rekabetidir. Küreselleşme sürecinin gelişimi bağlamında özellikle sermaye ve nitelikli işgücünün coğrafi engel tanımaksızın serbest dolaşım imkanına kavuşması, ülke büyüklüğü ve gelişmişlik farklılıkları dikkate alınmaksızın bütün ülkeleri bu değişkenlerden pay alma mücadelesine sokmuştur. Bu kapsamda, ülkeler vergi sistemlerini revize etme yoluna gitmişler ve izledikleri rekabetçi politikalarla sağlayacakları kazanımları rakiplerine göre en çoklama amacına yönelmişlerdir.

3- Etkileri İtibariyle Vergi Rekabeti Türleri

Rekabet ortamında taraflar belirli bir amaç doğrultusunda kendilerine üstünlük sağlayan çeşitli stratejiler izlemektedir. Vergi rekabeti sürecinde de, rekabetin bu temel özellikleri geçerlidir. Dolayısıyla, vergi rekabetinde ulaşılan sonuçların rekabete girişen taraflar üzerinde çeşitli etkiler oluşturması kaçınılmazdır. Vergi rekabeti, vergi yükünün

²²⁹ Semih Söğüt, "Avrupa Birliği'nde Vergi Rekabeti", **Vergi Sorunları**, Sayı 176, Mayıs 2003, s.219.

²³⁰ Engin, a.g.t., s.186.

²³¹ Muter ve Kovancılar, a.g.t., s.343.

* Avrupa Birliği'nde üye ülkelerin izlediği rekabetçi vergi politikaları ortaya çıkardığı saptırıcı etkiler itibariyle zararlı kabul edilmekte ve birlik organları tarafından engellenmeye çalışılmaktadır. Çalışmanın ilerleyen kısmında bu konu geniş kapsamda ele alınacaktır.

düşürülmesi yönünde rekabete taraf olanlar açısından elde edilen sonuçlar bağlamında “yararlı vergi rekabeti” ve “zararlı vergi rekabeti” şeklinde olabilmektedir²³². Bir tür yarış olma özelliği dikkate alındığında rekabet, her yarışta olduğu gibi kazanan ve kaybedenin ortaya çıktığı bir süreçtir. Bu nedenle vergi rekabetinin yararlı ve zararlı şeklinde ayrıma gidilerek tanımlanması, rekabet sürecinde kazanan ve kaybedenleri hedef alan bir özelliğe sahip olmasına yol açmaktadır. Ayrıca bu türden bir ayrımda farklı yaklaşımlar da etkili olabilmektedir

a- Yararlı Vergi Rekabeti

Vergi rekabeti konusunda “tüm rekabet şekilleri yararlı olduğu için vergi rekabeti de yararlıdır” şeklinde bir görüş ileri sürülebilmektedir. Bu görüşten yola çıkarak vergi rekabetinin sağlayacağı faydalar ön plana çıkarılmakta ve tarafların vergi rekabeti ortamında önemli yararlar sağlayabileceği vurgulanmaktadır. Vergi rekabeti literatürü incelendiğinde, yararlı vergi rekabetinden ziyade zararlı vergi rekabeti kavramının yaygınlaştığı görülmektedir. Bu ise, kavramın karşıtı olan yararlı vergi rekabetinin varlığına işaret etmektedir. Ayrıca vergi rekabetindeki zararlılık unsurunun ortadan kaldırılması durumunda, düşünsel açıdan fenomen kendiliğinden “yararlı” hale gelmektedir.

Yararlı vergi rekabeti, genel olarak rekabetin sağladığı kazanımlar üzerinden açıklanabilmektedir. Buna göre, vergilendirme alanında tekel gücüne sahip otoritelerin yetki alanında bulunan mükellefler, vergi yükünün düşürülmesini konu alan rekabetçi vergi politikalarından çeşitli yararlar sağlayabilmektedir. Ayrıca bu tür politikalar mükelleflerin vergilere gönüllü uyumunu da teşvik edici bir nitelik taşımaktadır²³³. Diğer yandan iktisadi gelişmeyle vergi yükü arasında ters yönlü bir ilişkinin bulunduğu kabul edilecek olursa, vergi rekabeti ortamında özel sektörün kullanabileceği fon seviyesi yükselmekte ve üretime yönelik faaliyetler üzerindeki cezalandırıcı etki hafiflemektedir. Vergi rekabeti ayrıca, kamu ekonomisi hacminin daha fazla büyümesini de önlemektedir. Çünkü, bütçe harcamalarının önemli bir bölümü vergi gelirleriyle finanse edilmektedir. Bununla birlikte, vergi rekabeti yalnızca kamu hacmini küçültmekle kalmamakta, ulusal idarelerin sağladıkları geliri daha tutumlu kullanmalarını da teşvik etmektedir²³⁴.

b- Zararlı Vergi Rekabeti

²³² Charles Pinto, “(Harmful) Tax Competition within The European Union: Concept and Overview of Certain Tax Regimes in Selected Member States”, **Tax Competition within The European Union** içinde, 1998, s.72.

²³³ Daniel J. Mitchell, “Lowering Marginal Tax Rates: The Key to Pro-Growth Tax Relief”, **Background**, No 1443, 22 May 2001, s.5.

²³⁴ Benjamin Powell, “Tax Competition is Beneficial, not Harmful”, **Research Reports** by American Institute for Economic Research, Volume 68, No 15, August 13, 2001, s.87-88.

Meydana getirdiği etkiler bağlamında ele alındığında, vergi rekabetinin diğer bir türü de zararlı vergi rekabetidir. Zararlı vergi rekabeti kavramı, vergi rekabeti teorisinde fenomenin yol açtığı olumsuz etkileri ön plana çıkarmaktadır. Ancak, küreselleşme sürecinde ülkelerin yöneldiği rekabetçi politikalar ve bunlar sonucunda oluşan sapmalar, önemli bir uluslararası organizasyon olan OECD'nin konuya özel bir önem vermesini ve kavramın "zararlı" önekiyle anılır olmasını sağlamıştır*.

Zararlı vergi rekabetinde üzerinde durulan konu, ülkelerin izlediği rekabetçi vergi politikalarının hareketli üretim faktörleri üzerinde saptırıcı etkiler meydana getirmesi ve bu bağlamda ülkelerin birbirleri üzerine olumsuz mali dışsallıklar oluşturmasıdır. Anılan bu mali dışsallıklar ise genelde vergi matrahlarındaki aşınmanın neden olduğu hasılat kayıplarından oluşmaktadır. Vergi hasılatında oluşan kayıplar ise, vergi rekabetinden olumsuz etkilenen ülkeleri ilgilendirmektedir. Ayrıca vergi rekabeti, kamu hizmetlerinde bedavacılık sorunun ortaya çıkması ve vergi adaletinden uzaklaşılması bağlamında rekabeti yönlendiren ülkeler açısından da çeşitli olumsuzluklar oluşturabilmektedir.

F- Vergi Rekabeti Konusundaki Yaklaşımlar

Neo-liberal doktrinde rekabet, piyasa etkinliğini sağlamanın aracı olarak gösterilmekte ve devletin rekabette sürekliliğin sağlanması konusunda görevler üstlenmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Ancak, konu vergi rekabeti olduğunda rekabete atfedilen işlevler değişime uğramakta ve vergi rekabeti, teorik ve ampirik açıdan olumlu ve olumsuz yaklaşımların sergilendiği tartışmalı bir konu haline gelmektedir. Literatürde vergi rekabeti hakkındaki tartışmaların geleneksel kamu maliyesi yaklaşımı ve kamu tercihi teorisi yaklaşımının ileri sürdüğu argümanlar doğrultusunda iki ana eksen de şekillendiği görülmektedir.

1- Geleneksel Kamu Maliyesi Yaklaşımı

Geleneksel kamu maliyesi yaklaşımında vergilendirme devlete gelir sağlamanın bir aracı olarak görülmektedir. *Penguin Ekonomi Sözlüğü*'ne göre vergilendirme; özel bireylerden, kurumlardan veya gruplardan devlete yapılan zorunlu transferler olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım sağlanan gelirin ne amaçla kullanılacağını yanıtızsız bırakmakta ve vergilerin tek yönlü ödemeler olduğunu vurgulamaktadır. Böyle olmasına rağmen, geleneksel kamu maliyesi yaklaşımında vergiler kamu hizmetlerinin finansman aracı olarak görülmekte ve özellikle vergi adaleti üzerinde durulmaktadır. Bu yaklaşım

* Bu çalışmanın amacı, günümüzde hakim hale gelen bu görüşün bir tür illüzyon olduğunu göstermek ve vergi rekabetinin zararlı olarak addedilmesinin gelişmiş ülkeler eksenli endişelerden kaynaklandığını ortaya koymaktır. Bu nedenle konu, OECD engelleme girişiminin dayandığı argümanlar ve bunlara anti-tez niteliğindeki karşı argümanlarla derinlemesine olarak ilerleyen bölümde ele alınacaktır.

vergilendirmede adaletin sağlanmasına bağlı olarak vergi hasılatının artacağı ve devletin kamusal hizmet sunma yeteneğinin gelişeceği görüşündedir²³⁵.

Vergi rekabeti, meydana getirdiği olumsuzluklar nedeniyle -ki bunların çoğu vergilendirmeye yüklenen yukarıdaki mali fonksiyonla ilgilidir- geleneksel kamu maliyesi yazarları tarafından eleştirilmektedir. Onlara göre vergi rekabeti, hükümetleri gelir sağlama ve sağlanan gelirleri kullanma konusunda kısıtladığından tehlikelidir ve ulusal ekonomilere şu açılardan zarar verme potansiyeline sahiptir:

- Vergi rekabeti, vergi matrahının ciddi oranda aşınmasına neden olabilmekte ve özellikle sermaye üzerinden alınan vergileri sürdürülemez hale getirebilmektedir. Sermaye hareketlerini teşvik eden rekabetçi vergi politikaları sermaye açısından etkili birer rant kollama aracına dönüşebilmektedir²³⁶. Ayrıca vergi rekabeti sermaye hareketlerini teşvik eden dibe doğru bir yarışa (*race to bottom*) neden olmakta ve vergi tabanının artan oranlı bir şekilde erozyona uğramasına neden olarak devletin sunacağı kamusal hizmetlerin ileri derecede sınırlandırılmasına yol açabilmektedir²³⁷.
- Vergi rekabeti bir ülkenin sınır ötesi sermaye yatırımlarına tanıdığı özel vergisel düzenlemeler yoluyla başka ülkelerdeki vergi tabanının bu ülkeye transfer etmesine neden olmaktadır²³⁸. Diğer bir ifadeyle, ülkelerin izlediği rekabetçi vergi politikaları sermaye hareketleri üzerinde saptırıcı etkiler oluşturmaktadır. Mali açıdan negatif dışsallık (*negatif externality*) anlamına gelen bu etkiler, rekabetçi vergi politikası izleyen ülkelerin vergilendirme yetkisini kullanım alanını diğer ülkeler aleyhine genişletmektedir. Literatürde vergi rekabetinin taşıdığı bu olumsuzluk başkasının arazisinde kaçak avlanma (*poaching*) olarak nitelendirilmektedir.
- Vergi rekabeti gelirin hareketli ve sabit kaynakları arasında yani bir yandan işgücü diğer yandan da parasal ve reel sermaye arasında fırsat eşitsizliği doğurmaktadır. Vergi rekabeti bu şekilde vergi yükünün hareketli alanlar ile görel olarak sabit alanlar arasındaki dağılımını hareketli alanlar lehine bozmakta²³⁹ ve vergi adaleti açısından ciddi sorunlar oluşturabilmektedir.

²³⁵ Charles B. Blankart, "A Public Choice View of Tax Competition", **Public Finance Review**, Volume 30, No 5, September 2002, s.367.

²³⁶ James M. Buchanan ve Richard A. Musgrave, **Public Finance and Public Choice: Two Contrasting Visions of the State**, Fourth Printing, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London England 2001, s.256.

²³⁷ Wolfgang Schön, "Tax Competition in Europe - The Legal Perspective", **EC Tax Review**, 2000-2, s.94.

²³⁸ Schön, a.g.m., s.94.

²³⁹ Buchanan ve Musgrave, a.g.e., 169.

- Vergi rekabeti sermayenin dağılımını ve hareketini iktisadi getiri, yani kâr kriterinden bağımsızlaştırmakta ve vergisel düzenlemelere bağımlı hale getirmektedir. Bu ise piyasa ekonomisinin kendiliğinden işleyen tahsis işlevini aksatmakta ve verimliliğini kötü yönde etkilemektedir²⁴⁰.
- Vergi rekabeti işgücü piyasasında da bozucu etki yapmaktadır. Çünkü, sermayenin hareketliliği göz önüne alındığında görece olarak hareketsiz sayılabilecek işgücü piyasasında sermayenin belirli ülkelerde yoğunlaşması, işgücü-sermaye dengesini bozmakta ve işgücü tahsisinde verimsizliğe yol açmaktadır²⁴¹.
- Vergi rekabeti ortamında sermayenin hareketliliğine rağmen ulusal sınırların ve ulusal ekonomilerin varlığını sürdürmesi ulus devletleri ister istemez ikili vergi rejimi türünden uygulamalara zorlamaktadır. Bu vergi rejimleri ise, yabancı yatırımcı ve sermayeyi yerli olanlar karşısından avantajlı konuma getirmekte ve dahili vergi hasılatı açısından dezavantaj oluşturmaktadır²⁴².

Vergi rekabetinin zararlı addedilen bu yönleri dikkate alındığında geleneksel kamu maliyesi anlayışı özellikle vergi hasılatında oluşabilecek ciddi boyutlu kayıpları referans olarak vergi rekabetini engelleme girişimlerini önermektedir. Ayrıca bu anlayış kapsamında vergi rekabetine alternatif olarak vergi uyumlaştırmasına gidilmesi de savunulmaktadır.

2- Kamu Tercihi Teorisi Yaklaşımı

Kamu tercihi teorisi siyasi kararalma sürecindeki aksamalar nedeniyle hükümetlerin gereğinden fazla büyüdüğünü kanıtlamaya çalışmakta ve vergi rekabetinin kamu sektörünün genişlemesi konusunda arzu edilir bir kontrol mekanizması oluşturacağını savunmaktadır. Kamu tercihi yaklaşımında vergi rekabetiyle ilgili olarak Brennan ve Buchanan tarafından geliştirilen Leviathan Modelleri özel bir konuma sahiptir. Leviathan modellerinde genel olarak toplum refahıyla ilgilenmeksizin sadece kamu gelirlerini arttırmaya çalışan hükümetlerin -vergileme yetkisini kullanma bağlamında- dizginlenmesinde vergi rekabetinin etkili bir araç olabileceği ortaya konulmaktadır²⁴³. Buchanan konuyu şu şekilde özetlemektedir²⁴⁴:

“Meselemiz, rekabetçi hükümetler veya mali rekabettir. Meseleye katı bir şekilde piyasa ekonomisiyle bağlantılandırılan bir verimlilik sorunu olarak

²⁴⁰ Richard Teather, “Harmful Tax Competition?”, **Economic Affairs**, Vol.22-4, December 2002, s.60.

²⁴¹ Teather, a.g.m., s.61.

²⁴² Schön, a.g.m., s.96.

²⁴³ Wilson ve Wildasin, a.g.m., s.1065.

²⁴⁴ Buchanan ve Musgrave, a.g.e., 179.

değil, hükümetler arasında etkin bir rekabete sahip olunup olunmadığı yönünden yaklaşılmalıdır. Rekabet ortamında kaynak sahibi ve vatandaş olarak bireylere bir terk etme opsiyonu verilmiş olmaktadır. Eğer bu opsiyon varsa, siyasi yapı ve bürokrasi aracılığıyla vatandaşları sömürenler üzerinde bir disiplin unsuru oluşmaktadır. Şurası inkar edilemez ki, mali rekabete karşı olanlar aslında dolaylı olarak bir yetki biriminin iktisadi açıdan verimsiz olmasını istemektedir” .

Kamu tercihi teorisyenleri, geleneksel kamu maliyesi teorisyenlerinin kamu ekonomisi ve vergilendirmeye ilgili görüşlerine genelde katılmamaktadır. Kamu tercihi teorisyenleri vergi rekabeti konusunda gelenekselciler tarafından ortaya atılan mali dışsallıklarla ilgili yaklaşımları fazlasıyla miyopik bulmakta ve piyasada rekabet halinde olan firmalar için doğru olanın aynı şekilde rekabetçi hükümetler için de geçerli olduğunu savunmaktadır²⁴⁵. Kamu tercihi teorisyenlerine göre, hükümetler açısından “gelir sağlamak” kendi içinde bir amaç değildir. Bu bağlamda vergiler, vatandaşların finanse etmeyi arzuladığı harcamalar için toplandığında meşruluk kazanmaktadır. Dolayısıyla, vergi rekabeti ortamında hükümetler açısından ortaya çıkacağı düşünülen hasılat kayıpları vatandaşlar açısından herhangi bir endişe oluşturmamaktadır²⁴⁶. Her zaman için vatandaşlar kendi tercihlerini açıklama opsiyonuna sahip olmalı ve bir harcamanın vergi toplamaya değer olup olmadığına karar verebilmelidirler.

Sahip olduğu genel söylem içinde vergi rekabetine bu denli özel bir rol atfeden kamu tercihi yaklaşımı, yetki sınırlamasının yanı sıra vergi rekabetinin daha bir çok yönden yararlar sağlayacağı görüşündedir:

- Geleneksel kamu maliyesi yaklaşımının vergi rekabetinin vergi hasılatında kayıplar oluşturacağına yönelik argümanı, vergi rekabetine giren her iki ülke için geçerli değildir. Şöyle ki, düşük vergili ülke yüksek vergili ülkeye göre daha fazla vergilendirilebilecek alan sahibi olduğundan -vergi tabanını genişletme imkanına kavuştuğundan- bir anlamda Laffer Etkisi oluşmakta ve bu sayede hasılat kaybı yerine hasılat kazancı elde edebilmektedir. Dolayısıyla, argüman sadece rekabete yönelen yüksek vergili ülke/ler için geçerlidir²⁴⁷.
- Vergi rekabeti, vergi oranlarının düşürülmesi ve bu sayede daha anlamlı ekonomik gelişmenin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Vergi rekabeti durumunda, eğer bir ülke vergilendirme seviyesini aşırı derecede yükseltirse vatandaşlar, kazançlarını vergilendirmenin düşük olduğu diğer ülkelere kaydırabilmektedir. Sermaye ve oy kullanma hakkına sahip vatandaşların bu yönlü girişimleri hükümetleri vergi oranlarının düşürülmesi konusuna

²⁴⁵ Blankart, a.g.m., s.370-371.

²⁴⁶ Blankart, a.g.m., s.371.

²⁴⁷ Terry Dwyer, “Harmful Tax Competition and The Future of Offshore Financial Centres, Such as Vanuatu”, **Pacific Economic Bulletin**, Volume 15 Issue 1, 2000, s.52.

güdülemekte ve hükümetler üzerinde vergi hasılatının daha etkili kullanılması yönünde ciddi bir baskı oluşmaktadır²⁴⁸.

- Kapalı ekonomi ve merkezi planlama yerine piyasa üstünlüğünü onaylayan iktisatçılar, firmalar tarafından rekabete girildiğinde teknolojik yenilikler yanı sıra fiyatların düşeceği ve yüksek kaliteli mal ve hizmet sunumunun artacağı konusunda birleşmektedir. Ancak kamu idarecileri rekabetin düşük vergilendirme ve yüksek kaliteli kamu hizmeti sunumunu artıracığı ve hükümetlerin sınırlandırılmasını sağlayacağını görmeyi reddetmektedir. Oysa literatürde hükümetlerin diğer mal ve hizmet sağlayıcıları gibi aynı arz ve talep kanunlarına konu olmadığını ileri süren bir kanıt bulunmaktadır²⁴⁹.
- İktisadi gelişme ile vergi oranı arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Düşük vergili ülkeler yüksek büyüme oranlarına sahiptir. Bunun nedeni yatırım sermayesinin yüksek vergili ülkelere düşük vergili ülkelere yönelmesidir. Ancak tek neden bu değildir. İktisadi verimlilik artışı bu davranışı belirleyen bir başka nedendir. Özel sektör kamu sektöründen daha etkin faaliyette bulunabilmektedir. Bunun için, daha etkin iktisadi faaliyetlerin gerçekleşebilmesi için özel sektörün kullanabileceği fon seviyesinin yüksek olması gerekmektedir. Özel sektörden daha verimli bir şekilde kullanabileceği fonların çekilerek bunların hükümet projelerinde harcanması, verimliliği düşürmekte ve ekonomiye zarar vermektedir²⁵⁰.
- Vergi rekabetinin engellenmesi, ağır vergi rejimlerine yönelme isteğini artırmaktadır. Vatandaşlar ağır vergilere muhatap bırakılırsa, iktisadi faaliyetlerin gelişiminin yavaşlaması söz konusu olmakta ve hükümetler açısından bu durumun sürdürülebilirliği hakkında ciddi şüpheler oluşmaktadır. Ayrıca, oy kaybetme ve seçilememe endişesi dikkate alındığında, hükümetlerin diğer ülkelerdeki uygulamaları takip etme zorunluluğu doğmaktadır. Dolayısıyla, vergi rekabetinin engellenmesi yüksek vergilemeye neden olabilecektir²⁵¹.

Görüldüğü üzere kamu tercihi teorisi vergi rekabetinin sağlayacağı üstünlükleri öne çıkarmakta ve ulusal hükümetlere vergilendirme konusunda otonomi tanınması gerektiğini savunmaktadır. Onlara göre, vergi rekabeti konusunda geleneksel kamu maliyesinin endişeleri yersizdir ve vergi rekabeti konusu hükümetleri aşırı rekabetten korumak olarak değil, hükümetler arasında rekabeti sınırlandıran engellerin kaldırılması ve rekabetin hızlandırılması olarak ele alınmalıdır.

²⁴⁸ Powell, a.g.m., s.88.

²⁴⁹ Robert W. McGee, "Is Tax Competition Harmful?", Andreas School of Business Working Paper Series, Barry University, Miami, November 2004, s.3.

²⁵⁰ McGee, a.g.m., s.4.

²⁵¹ Powell, a.g.m., s.88.

G- Vergi Rekabeti Konusunda Geliştirilen Modeller

Vergi rekabeti konusunda geliştirilen modeller, varsayımları ve yöntem farklılıkları nedeniyle çeşitlilik göstermekte ve miktar olarak yüzlerle ifade edilen oldukça geniş bir sayıya ulaşmaktadır. Bu nedenle, bu bölümde, vergi rekabeti konusunda temel referans olması nedeniyle Tiebout Modeli başta olmak üzere, vergi rekabetinin küreselleşme süreciyle birebir ilişki kurulmasını sağlayan Basit Vergi Rekabeti Modeli ve literatürdeki çok sayıdaki modelin çıkış noktasını oluşturan Zodrow ve Mieszkowski Modeli incelenecektir.

1- Tiebout Modeli

Yerel yönetimlerin optimal hizmet alanlarını belirlemede rekabete girişebilecekleri gerçeğini değerlendirmeye alan Tiebout Modeli, günümüz vergi rekabeti literatürüne temel referans olma özelliği taşımaktadır.

Tiebout Modeli'nin dayandığı varsayımlar şunlardır²⁵²:

- 1- Seçmenler tam mobiliteye sahip olup, kamusal mal ve hizmetlere olan tüketim tercihlerini en yüksek tatmine ulaştıkları yerel topluluğa taşıyabilirler.
- 2- Seçmenler yerel vergiler ile gelir ve harcama yapıları hakkında her türlü bilgiye sahiptir.
- 3- Seçmenlerin aralarında tercih yapabileceği çok sayıda yerel topluluk vardır ve topluluklar arasındaki göçlerin bireylere herhangi bir maliyeti söz konusu değildir.
- 4- Yerel topluluklardaki istihdam olanakları açısından herhangi bir farklılık söz konusu değildir. Seçmenlerin elde ettikleri gelirler sadece kar paylarından oluşmaktadır.
- 5- Yerel topluluklarda sunulan kamu hizmetleri herhangi bir dışsallığa sahip değildir.
- 6- Sunulan her tür kamu hizmetine karşılık gelen optimal bir topluluk büyüklüğü söz konusudur. Optimal topluluk büyüklüğü, firmaların ortalama maliyet eğrilerinde olduğu gibi, her hizmet demetinin üretilebildiği en düşük ortalama maliyet ile belirlenmektedir.
- 7- Optimal topluluk büyüklüğünün altında kalan yerleşim birimleri seçmenleri kendi birimlerine çekmek isterlerken, bu büyüklüğün üzerindeki tersine davranış sergilemektedir.

²⁵² Charles M. Tiebout, "A Pure Theory of Local Expenditures", **The Journal of Political Economy**, Volume 64, Issue 5, October 1956, s.419-420.

Tiebout, bu varsayımlar doğrultusunda farklı zevk ve gelire sahip seçmenlerin, farklı kamusal mal ve hizmet bileşenleri sunan ve bunları yerel vergilerle finanse eden yerel yönetimler arasında en yüksek tatmini sağlayacak şekilde tercihte bulunacaklarını ileri sürmektedir. Tiebout'a göre, yerel yerleşim alanlarının seçmenler tarafından bu şekilde tercih edilmesi, yerel yönetimlerin kamusal mal ve hizmet sunumunda verimliliği arttırıcı yönde etkide bulunmaktadır.

Tiebout Modeli, sahip olduğu varsayımların gerçekçi olmayışından dolayı ciddi eleştirilere maruz kalmaktadır. Modelin bir yerleşim bölgesinden diğerine geçişte taşınma maliyetlerini göz ardı etmesi, sunulan hizmetlerin herhangi bir dışallık oluşturmaması ve seçmenlerin tam enformasyona sahip olduğu varsayımlarının gerçeği yansıtmayışı eleştirilerin odaklandığı hususlardır. Ancak diğer yandan, yapılan bazı ampirik çalışmalarda modelin ABD'deki koşulları doğru yansıttığı ortaya konulmuştur. Örneğin Oates, New Jersey eyaletini ele aldığı bir çalışmada, seçmenlerin yerel kamu hizmetlerinden sağladıkları fayda ile ödemek zorunda oldukları vergilerin kendilerine yüklediği maliyetleri yerleşme tercihlerini belirlemede dikkate aldıkları sonucuna ulaşmış ve Tiebout Modeli'nin geçerli olduğunu ileri sürmüştür. Gramlich ve Rubinfeld tarafından yapılan diğer bir çalışmada da, birden fazla yerel yönetimden oluşan geniş metropollerde, vatandaşların yerleşim yerlerini sunulan kamusal mal ve hizmetlere göre belirlediklerine dair bulgular elde edilmiştir²⁵³.

Tiebout Modeli'nin son varsayımı dikkate alındığında, modelin vergi rekabeti literatüründe temel referans olma nedeni somutluk kazanmaktadır. Buna göre, bu varsayımdan hareketle, optimal hizmet alanı ölçeğinin altında kalan yerel yönetimlerin ölçek büyüklüğüne ulaşabilmek amacıyla diğer yerel yönetimlerdeki seçmenleri kendi alanlarına çekme yönünde hareket etmeleri aralarında açık bir rekabetin gelişmesine neden olmaktadır. Yerel yönetimlerin sahip oldukları rekabet aracı ise, sundukları kamusal hizmetler ve bunların finansmanı amacıyla seçmenlere yükledikleri vergilerden oluşmaktadır. Dolayısıyla, kamusal hizmetlerin nitelik ve nicelik itibarıyla geliştirilmesi ve yerel vergi yükünün azaltılması sayesinde yerel yönetimler optimal hizmet alanına ulaşma çabası vermektedir.

Yerel yönetimlerin optimal hizmet alanına ulaşmak amacıyla aralarında verdikleri rekabet üzerine yoğunlaşan ve bunun toplumsal refah artışı sağlayacağı üzerinde duran Tiebout Modeli, küreselleşme sürecinde sermaye ve işgücü faktörlerinin görece olarak kazandığı uluslararası hareket kabiliyetine bağlı olarak ulusal hükümetlerin de benzer şekilde davranışlar sergileyebileceğini ortaya koymaktadır. Günümüzde ulusal hükümetlerin dünyadaki sermayeyi ve nitelikli işgücünü kendi ülkelerine çekebilmek için vergileri mali araç olarak kullanma eğilimlerinin özünde ise iktisadi gelişmeyi

²⁵³ Mehmet C. Marın ve Hakan Altıntaş, "Konut Yer Seçimi-Ulaşım Etkileşim Teorileri: Kritik Bir Literatür İncelemesi", **Gazi Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi**, Cilt:19, No:1, 2004, s.79.

hızlandırma amacı bulunmaktadır. Küreselleşme sermaye hareketlerinden mümkün olduğunca yararlanabilme konusunda daha elverişli ortamlar oluşturma yönünde ulusal hükümetleri motive etmektedir.

Tiebout Modeli, yerel idareler arasındaki vergi rekabetinin hizmet sunumunda etkinlik sağlayacağını iddia etmekte ancak, vergi rekabeti nedeniyle ortaya çıkabilecek dışsal ekonomileri göz ardı etmektedir. Oysa, vergi rekabeti durumunda yerel idarelerin uyguladığı mali politikaların sermaye ve nitelikli işgücünün transferine bağlı olarak diğer bölgelerdeki refahı olumsuz yönde etkileme potansiyeli bulunmaktadır. Literatürde negatif mali dışsallıklar olarak adlandırılan bu durumlarda rekabet, vergi tabanlarının daralmasına bağlı olarak bütçe büyüklüklerini baskı altına almaktadır. Ayrıca, yeterli büyüklüğe ulaştığı takdirde herhangi bir yerel idarenin uyguladığı vergi rekabeti politikası diğer yerel idare alanlarındaki mal ve faktör fiyatlarını etkileyebilmekte ve piyasa dağılımının bozulmasına yol açabilmektedir²⁵⁴. Dolayısıyla, modelin öngörmediği negatif dışsallıklara bağlı olarak vergi rekabetinin zararlı uygulamalara dönüşebileceği de düşünsel açıdan gerçeklik kazanmaktadır.

2- Basit Vergi Rekabeti Modeli

Tiebout tarafından geliştirilen argüman sonrasında vergi rekabeti üzerine çok sayıda değişik model geliştirilmiş ve vergi rekabetinin sosyal refah üzerindeki etkileri irdelenmeye çalışılmıştır. Farklı varsayımların kabul edildiği bu modellerde elde edilen bulgulara bağlı olarak vergi rekabeti konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bu modellere geçmeden önce, vergi rekabeti konusunda genel çerçeveyi oluşturması nedeniyle Lilico tarafından geliştirilen basit vergi rekabeti modelinin irdelenmesinde yarar bulunmaktadır.

Basit Vergi Rekabeti Modeli, çeşitli varsayımlar doğrultusunda kapalı bir sistemden dışa açık, dolayısıyla entegre hale gelen bir uluslararası sisteme geçişin meydana getirdiği dönüşümler üzerinden vergi rekabetinin oluşumunu ve bu rekabetin meydana getirdiği etkileri incelemektedir. Küreselleşme sürecinin gelişimi dikkate alındığında modelin yöntem yönünden sürece uyumlu bir içeriği bulunmaktadır.

Model başlangıçta "A" ve "B" ülkesi olmak üzere sıkı sınır kontrollerinin bulunduğu, dolayısıyla da uluslararası ticaretin söz konusu olmadığı bir sistemden hareketle şu varsayımları içermektedir²⁵⁵:

- 1- İktisadi faaliyetler sadece mal ve hizmet satışından ibaret olup, sırasıyla "P" ve "T" ile simgelenen perakendeciler ve tüketiciler olmak üzere iki tür iktisadi aktör bulunmaktadır.

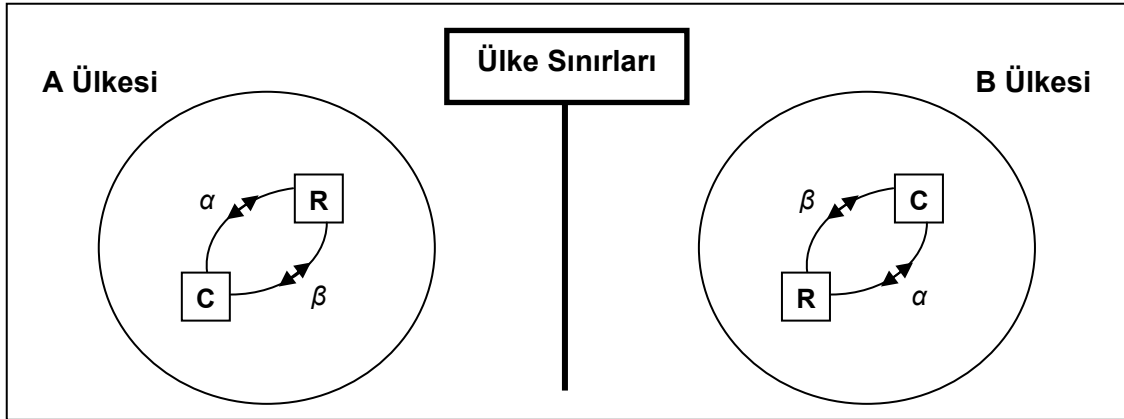
²⁵⁴ Wilson, a.g.m., s.272.

²⁵⁵ Andrew Lilico, "Can 'Tax Competition' Be Harmful?", **European Journal**, Summer 1998, s.2.

- 2- Tüketiciler ücret karşılığında perakendeciler için çalışmakta ve elde ettikleri ücreti perakendecilerden temin ettikleri mal ve hizmetler için harcamaktadır.
- 3- Ülkelerin GSMH'ları 100'er birimdir ve hükümetler sadece mal ve hizmet satışları üzerinden yüzde 10 KDV tahsil etmektedir.
- 4- Hükümetler tahsil ettikleri vergiler karşılığında herhangi bir kamu hizmeti sunmamaktadır.
- 5- Tüketicilerin davranışları vergi oranlarındaki değişime duyarsızdır ve iktisadi kararlar vergi öncesi fiyata göre alınmaktadır.
- 6- İktisadi aktörlerin tasarruf eğilimi sıfırdır ve işsiz tüketici bulunmamaktadır.

Bu varsayımlar doğrultusunda kapalı bir ekonomik sistemde vergilendirme ve ülkelerin izleyebilecekleri vergi rekabeti stratejileri aşağıdaki şekil yardımıyla izlenebilmektedir.

Şekil 5: Dışa Kapalı Bir Sistemde Vergi Rekabeti

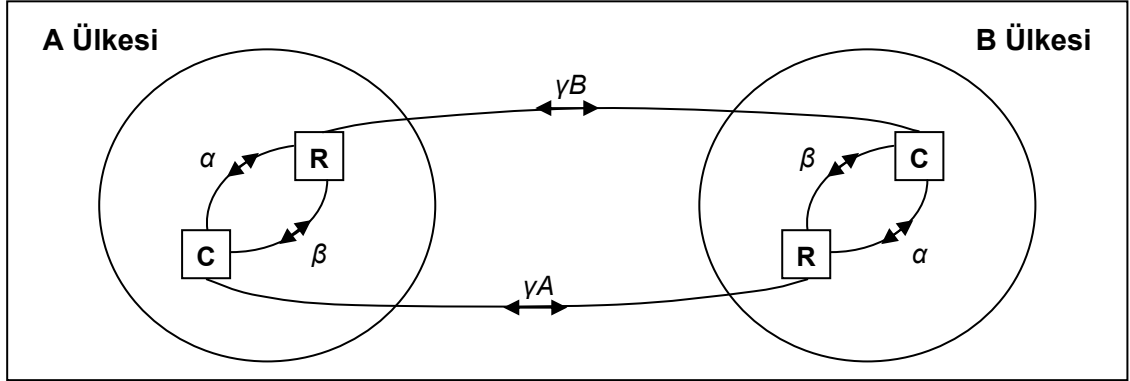

Kaynak: Andrew Lilico, "Can 'Tax Competition' Be Harmful?", **European Journal**, Summer 1998, s.3.

Yukarıdaki varsayımlar doğrultusunda ülke hükümetlerinin elde ettikleri vergi hasılatları; $GSMH_{100 \text{ birim}} \times KDV_{\text{yüzde } 10} = 10$ 'ar birim olarak gerçekleşmektedir. Vergi oranlarının değişmesi ülkelerdeki vergi hasılatını değiştirebilmektedir. Ancak, iktisadi faaliyetlerin ülke sınırları dahilinde gerçekleşiyor olması, tersi de geçerli olmak üzere A ülkesindeki iktisadi aktörlerin B ülkesindeki oran değişimine karşı duyarsız kalmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla, böyle bir modelde ülkelerin vergi oranları üzerinden birbirleri ile rekabet edebilme imkanı bulunmamaktadır.

Ulusal sınırların kaldırılması ve iktisadi faaliyetlerin serbestleştirilmesi durumunda ise, vergilendirme değişime uğramakta ve ülkeler vergi oranları üzerinden birbirleri ile rekabet edebilme imkânına kavuşmaktadır.

Şekil 6: Dışa Açık Bir Sistemde Vergi Rekabeti

Kaynak: Andrew Lilico, "Can 'Tax Competition' Be Harmful?", **European Journal**, Summer 1998, s.4.

Ülkeler arasındaki sınır engellerinin kaldırıldığı ve ticaretin serbestleştirildiği bu modelde ele alınan varsayımlar birinci modeldekilere ek olarak şunlardan oluşmaktadır²⁵⁶:

- 7- Herhangi bir taşıma maliyeti bulunmamakta ve müşteriler açısından malların A veya B ülkesinden satın alınması farklılık oluşturmamaktadır.
- 8- Ülkede tüketilen mallar benzer niteliktedir.
- 9- İşgücü mobiliteye sahip değildir ve tersi de geçerli olmak üzere A ülkesinin tüketicileri B ülkesinden mal satın alabilir, ancak bu ülkede çalışmamaktadır.

Ülke sınırlarının kaldırılması, eğer vergi oranlarında değişikliğe gidilmiyorsa vergilendirme açısından herhangi bir farklılık oluşturmamaktadır. Buna göre ülkeler kendi GSMH'ların yüzde 10'u oranında olmak üzere 10'ar birim vergi hasılatı elde etmektedir. Ancak ülkelerden birinin vergi oranlarında indirim gitmesi vergi hasılatı açısından ciddi farklılıklar oluşturmaktadır. Buna göre, A ülkesinin vergi oranını yüzde 9'a indirdiği varsayılırsa; malların A ülkesindeki fiyatı B ülkesine göre ucuzlamakta ve B ülkesindeki tüketiciler alışverişlerini A ülkesine kaydırmaktadır. Bu durumda A ülkesi hükümeti kendi GSMH'sının yüzde 9'una ilave olarak B ülkesinin GSMH'sının yüzde 9'unu vergilendirme imkanına kavuşmakta ve toplam 18 birim vergi hasılatı elde etmektedir. Diğer bir ifadeyle, A ülkesinin vergi oranını yüzde 10'dan 9'a indirmesi vergi hasılatının 10 birimden 18'e çıkmasını sağlamaktadır.

A ülkesinin vergi indirimine yönelmesinin B ülkesi açısından meydana getirdiği sonuç, vergi hasılatının ortadan kalkmasıdır. Bu durumda, B ülkesinin de vergi indirimine gitmesi kaçınılmaz olmaktadır. B ülkesi hükümetinin vergi oranını yüzde 8'e indirmesi halinde aynı nedenlere bağlı olarak olay tersine dönmekte ve B ülkesi hükümeti kendi

²⁵⁶ Lilico, a.g.m., s.3

GSMH'sının yüzde 8'ine ilave olarak A ülkesinin GSMH'sının yüzde 8'ini vergilendirme imkanına kavuşmaktadır. Bu durumda, A ülkesinin sağlamış olduğu üstünlük sona ermekte ve B ülkesinin vergi hasılatı 16 birim olmaktadır. Bu durum karşısında A ülkesi hükümetinin tekrar üstün konuma yükselmesi, vergi oranını yüzde 8'in altına indirmesine bağlıdır. Eğer bu gerçekleşirse B ülkesinin daha düşük bir vergi oranına yönelmesi ve dolayısıyla rekabetin vergi oranı sıfır olana kadar sürmesi mümkün olmaktadır.

c- Zodrow ve Mieszkowski Modeli

Vergi rekabeti literatürüne temel teşkil eden teorik modellerden biri de Zodrow ve Mieszkowski'nin 1986 yılındaki çalışmasına dayanmaktadır. Vergi politikalarının sermayenin dağılımını nasıl etkilediği, diğer bir ifadeyle bir ülkenin izlediği vergi politikası karşısında diğer ülkelerin ne yönde davranışlar sergilediği modelin temel dayanak noktasını oluşturmaktadır.

Zodrow ve Mieszkowski'nin dayandığı varsayımlar şunlardır²⁵⁷:

- 1- Dünya ekonomisinde sadece iki ülke bulunmakta ve ülke vatandaşları kendi emek piyasalarına 1 birim emek ile dünya piyasalarına k^* birim sermaye arz etmektedir.
- 2- Ülkeler ulusal ürün olarak sadece tek bir mal üretmektedir.
- 3- Ülkelerin emek ve sermaye kullanımı, $f(k_i), i = 1,2$ üretim fonksiyonuna bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu fonksiyondaki (k_i) , i ülkesindeki kişi başına düşen sermaye stokunu ve $f(k_i)$ kişi başına düşen üretim miktarını göstermektedir.
- 4- Üretim teknolojisi açısından, sermayenin marjinal etkinliği $f'(k_i)$ pozitif ve ölçeğe göre azalan getiri nedeniyle sermayenin marjinal etkinliğindeki değişim negatiftir.

Bu varsayımlar doğrultusunda sermaye dağılımı aşağıdaki özdeşliğe göre gerçekleşmektedir:

$$s_1 k_1 + s_2 k_2 = k^* \quad [1]$$

Sermaye emek oranı ülkenin bütünü yerine bireysel düzeyde ifade edildiğinden, nüfusla ağırlıklandırılmalıdır. Buna göre, s_1 ve s_2 ülkelerin nüfus büyüklüğünü temsil etmektedir.

²⁵⁷ Joeri Gorter ve Ruud A. de Mooij, **Capital Income Taxation in Europe: Trends and Trade-Offs**, CPB & Sdu Uitgevers, January 2001, s.49-51.

Üretilen malın ya x_i şeklinde özel bir mal ya da g_i şeklinde kamusal bir mal olarak tüketilmesi söz konusudur. Özel mal piyasa tarafından sağlanırken, kamusal mal devlet tarafından sunulmaktadır. Bu nedenle devlet, (k_i) ye uyguladığı τ_i oranındaki vergi ile gelir elde sağlamak zorundadır. Bu verginin kaynak ilkesine göre tahsil edildiği kabul edilmektedir. Çünkü, vergi matrahı ülke içerisinde kullanılan sermaye stokudur.

Ülke vatandaşları hem özel hem de kamusal mal tüketimini önemsemekte ve tercihlerini aşağıdaki fayda fonksiyonuna göre belirlemektedir.

$$u(x_i, g_i), i = 1, 2 \quad [2]$$

Bu fonksiyonun bilinen özellikleri $u_{x_i}, u_{g_i} > 0$ ve $u_{x_i x_i}, u_{g_i g_i} < 0$ olmasıdır. Bu nedenle devletin, bireylerin özel ve kamusal mal tüketiminin optimal karışımını tercih etmelerini sağlayacak bir vergi oranı uygulaması gerekmektedir. Böyle bir vergi oranının seçimi biçimsel olarak aşağıdaki formüle göre gerçekleşmektedir.

$$\frac{\partial x_i}{\partial \tau_i} + m(x_i, g_i) \frac{\partial g_i}{\partial \tau_i} = 1, 2 \quad [3]$$

Optimal vergi politikası açısından bu durum şu şekilde izah edilebilir: Özel ve kamusal tüketim arasında objektif bir değiş-tokuş bulunmaktadır ve marjinal dönüşüm oranı nedeniyle kamu tüketimi kaçınılmaz olarak özel tüketim pahasına gerçekleşmektedir. Ayrıca, aynı zamanda bir de sübjektif değiş-tokuş söz konudur ve bu marjinal ikame oranı $m(x_i, g_i)$ nedeniyle kamu malı tüketiminin özel mal cinsinden değerlendirilmesini sağlamaktadır. Objektif ve sübjektif değiş-tokuşların dengede olması ise, marjinal dönüşüm oranı ile marjinal ikame oranının birbirine eşit olmasını gerektirmektedir. Eğer bu şart sağlanmaz ise, kamu malı tüketimi aşırı pahalı veya ucuz olacak ve hükümetlerin görece daha düşük vergi oranları belirlemesi halinde bireyler refah açısından daha iyi bir duruma gelecektir. Bu şartın vergi oranı açısından değerlendirilmesi halinde ise, optimal vergi oranı olan t_i 'nin diğer devletin belirlediği t_j vergi oranına göre belirlemesi gerektiğini ortaya koyan bir fonksiyon elde edilmektedir. Devletler arasındaki stratejik karşılıklı bağımlılığı ortaya koyan bu fonksiyon "en iyi cevap fonksiyonu" olarak adlandırılmakta ve devletlerin birbirlerinin vergi politikasını göz önüne almaksızın vergi oranlarını belirleyemeyeceklerini ortaya koymaktadır.

II- KÜRESEL VERGİ REKABETİ ve BOYUTLARI

Küreselleşme sürecinde vergi rekabetinin küresel ölçekli bir sorun olarak addedilmesi ve engelleme girişimleri ile yüzleşmesi, vergi rekabeti teorisindeki lehte görüşlerin örtbas edildiği yönünde bir izlenim oluşturmaktadır. Piyasa ekonomisinde rekabetin adeta bir nevi görünmez el olarak nitelendirilmesi ve hakim neo-liberal öğretinin rekabete yüklediği önemli işlevler hatırlandığında, vergi rekabetinin neden

engellenme girişimleri ile yüzleştığı ilgi uyandıran bir konu haline gelmektedir. Rekabet ortamında sürece dâhil olan aktörlerin sağlayabileceği kazanımlar da bu yönlü bir ilgiyi haklı kılan nedenler arasında görülebilir. Bu bakımdan küresel vergi rekabetinin göstergeleri, artış nedenleri ve etkileri vergi rekabetine yönelik olumlu ve olumsuz yaklaşımlarla birlikte ele alınarak özellikle rekabeti yücelten öğretinin vergi rekabetini olumsuz biçimde yorumlaması ve bir sorun olarak ele alması, üzerinde eleştirel olarak durulması gereken konulardır. Burada özellikle OECD'nin konumu belirleyicidir. Ancak konunun çerçevesinin kapsayıcı biçimde belirlenmesi amacıyla çalışmada OECD dışındaki ulusüstü veya uluslararası organizasyonların meseleye olan yaklaşımları da incelenmektedir.

A- Küresel Vergi Rekabetinin Göstergeleri

Küresel vergi rekabetinin göstergeleri ortaya konulurken, bu rekabetin hedefi konumundaki değişkenlerin sergilediği gelişim önem kazanmaktadır. Çünkü vergi rekabeti, hedef aldığı değişkenlerin hareketliliğini ve gelişimini önemli ölçüde olumlu yönde etkileyebilmektedir. Diğer yandan vergi rekabetinin aracı konumundaki vergi oranlarındaki değişimin zaman serisi içinde ne yönde bir değişim sergilediği de ele alınmalıdır. Çünkü vergi rekabeti ortamında ülkeler hedef değişkenleri çekmek amacıyla vergi oranlarını düşürme yönünde politikalara ağırlık vermektedir. Esasen hareketli üretim faktörleri üzerindeki vergi yükünün azaltılması gerekliliği, vergi rekabeti alanında geliştirilen birçok modelin de çıkış noktası özelliğini taşımaktadır. Bu bağlamda vergi rekabetinin varlığı; hedef değişkenler üzerinden yapılacak değerlendirmelerle “dolaylı” ve kullanılan araçlar bağlamında “doğrudan” olmak üzere iki tür kanıt bağlamında ortaya konulabilmektedir²⁵⁸.

1- Hedef Değişkenlerde Meydana Gelen Değişim

Vergi rekabetinin varlık nedenini oluşturan hedef değişkenlerdeki gelişim, yaşanmakta olan vergi rekabetinin bir tür kanıtı niteliğindedir. Çünkü küresel ölçekte yaşanan vergi rekabeti, tek başına belirleyici olmamakla birlikte hedef değişkenlerin ölçeği üzerinde niceliksel bir genişletici etki oluşturmaktadır. Bu bağlamda, başta DYY'lar olmak üzere nitelikli işgücü akımlarında yaşanan gelişmeler vergi rekabetinin varlığına dair bulgular arasında sayılabilmektedir.

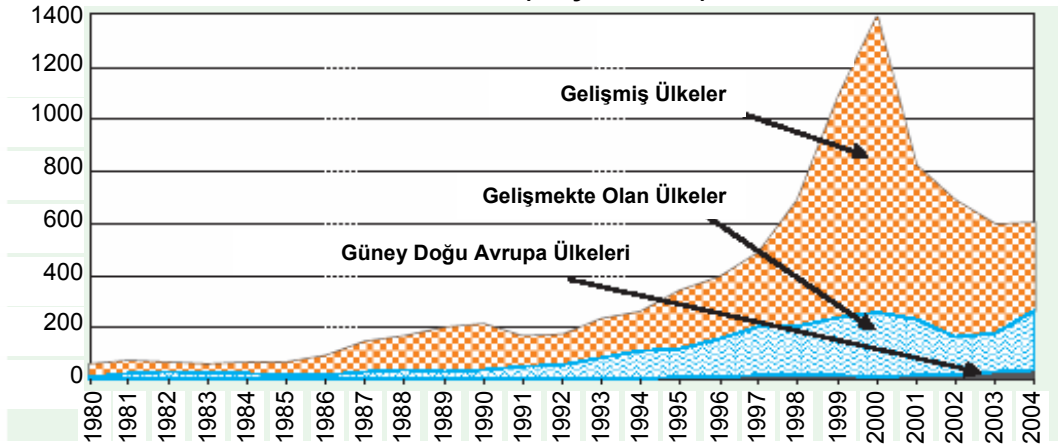
a- Doğrudan Yabancı Yatırımlardaki Artışlar

Kürselleşmenin genel hatlarıyla ele alındığı birinci bölümünde değinildiği üzere, DYY'larda meydana gelen artışlar yaşanmakta olan sürecin en önemli boyutlarından birini oluşturmaktadır. DYY'larda meydana gelen artışların nedenleri incelendiğinde ise,

²⁵⁸ Guttorm Schjelderup, “International Tax Competition: Is it Harmful, and if so, What are the Policy Implications”, **Series of Reports The Globalisation Project 2001-2002**, No:10, Norwegian Ministry of Foreign Affairs, April 2002, s.17.

teknolojik ilerlemelerin ve serbestleşme yönünde ağırlık kazanan ulusal politikaların belirleyici olduğu görülmektedir. İşte bu noktada, ülkelerin izlediği rekabetçi vergi politikalarının, DYY akımlarında meydana gelen artışla ne ölçüde ilişkili olduğu önem kazanmakta ve DYY akımlarının özellikle ülke grupları itibariyle dağılımı, vergi rekabeti açısından bir tür kanıt oluşturmaktadır. Zaman süreci içinde incelendiğinde, DYY akımlarının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre ayrımı şu şekilde bir seyir izlemektedir.

Grafik 5: Dünyadaki DYY Akımlarının Ülke Grupları İtibariyle Dağılımı, 1980-2004 (Milyar Dolar)

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 2005, s.4.

Grafikten görüleceği üzere, DYY akımlarının izlediği seyir 1990'lı yıllarda artış göstermiştir. 1990'lı yılların ortalarına kadar dünyada dolaşan DYY'lerin yerleşim kararlarında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki dağılım nispeten dengeli bir şekilde gerçekleşmiştir. 1997 yılında yaşanan Doğu Asya Krizi'nden sonra ise, GOÜ'lerin toplam yatırım girişleri içindeki payında azalma görülmüş ve dağılım pozisyonunda gelişmiş ülkeler lehine açık bir durum oluşmuştur. 2000 yılında ise, ülke grupları arasındaki makas iyiden iyiye açılmış ve GOÜ'lerin toplam DYY akımları içinde aldığı pay, miktar olarak artış göstermesine rağmen oransal olarak yüzde 18'e gerilemiştir. 2001 yılına gelindiğinde ise, DYY akımlarında dünya genelinde büyük bir gerileme yaşanmış, ancak GOÜ'ler bu gerilemeden daha az etkilenmiştir. Son yıllarda ise, GOÜ'lerin bu akımlardan aldığı pay oransal olarak gerilemiş, ancak yatırım değeri olarak önemli bir artış trendine girmiştir.

Aşağıda 2003 yılında gerçekleşen DYY akımlarının farklı kompozisyonları itibariyle en yüksek payları alan ülkelerin sıralaması yer almaktadır. Buna göre, hisse senedi sermayesi olarak ülkelerin çektikleri DYY akımlarında gelişmiş ülkelerin başat konumda olduğu ve Çin başta olmak üzere birçok gelişme yolunda olan ekonominin de önemli miktarlarda DYY çekmeyi başardıkları görülmektedir.

Tablo 14: 2003 Yılı İtibariyle DYY Akımlarında En Yüksek Performansı Sergileyen 20 Ülke

Sıra	Hisse Senedi Sermayesi		Yeniden Yatırım Sermayesi		Firma İçi Krediler	
	Ülke Adı	Milyar \$	Ülke Adı	Milyar \$	Ülke Adı	Milyar \$
1	ABD	87.7	İrlanda	19.4	Fransa	27.7
2	Luksembourg	80.9	Hong Kong, Çin	16.0	İspanya	14.2
3	Almanya	45.7	İngiltere	12.2	İtalya	8.8
4	Çin	37.4	Çin	7.2	Luksembourg	6.4
5	Belçika	26.2	Rusya Fed.	7.1	Belçika	5.9
6	Fransa	17.0	Kanada	6.7	Meksika	5.8
7	Hollanda	14.6	Avustralya	5.7	İsviçre	5.3
8	İspanya	13.0	Hollanda	5.2	İsveç	3.2
9	Brezilya	9.3	İtalya	4.8	Angola	2.8
10	İsviçre	8.3	Luksembourg	3.7	Rusya Fed.	2.8
11	Portekiz	7.7	İsviçre	2.9	İngiltere	2.8
12	Japonya	7.6	Malezya	2.8	Çin	2.5
13	İrlanda	6.0	Meksika	2.3	Yeni Zelanda	2.3
14	İngiltere	5.4	Finlandiya	2.3	İrlanda	1.5
15	Polonya	4.6	Çek Cumhuriyeti	2.2	Norveç	1.4
16	Avusturya	4.4	Macaristan	2.1	Avusturya	1.3
17	Tayland	4.1	Şili	1.9	Ekvator	1.3
18	Azerbaycan	3.3	Nijerya	1.9	Venezüella	1.2
19	Arjantin	3.0	İspanya	1.9	Cad	1.0
20	İsrail	2.9	Hindistan	1.8	Kazakistan	0.9

Kaynak: UNCTAD, **World Investment Report 2005**, s.12.

Diğer yeniden yatırım sermayesi -ki yerleşik bulunan yabancı yatırımlardan sağlanan karın dağıtılmayıp tekrar bu ülkelerde yatırıma yöneltilmesini ifade eder- açısından değerlendirildiğinde gelişmiş ülkelerin başat konumlarını yitirdiği dikkat çekmektedir. Yeniden yatırım sermayesi açısından ağırlıklı olarak gelişmekte olan ülkelerin performansı yüksektir. Bu ülkeler arasında nispeten gelişmiş ekonomi olarak da değerlendirilebilecek İrlanda ve Rusya Federasyonu'nun ilk sıralarda yer alması, sağladıkları bu performansta uygulamakta oldukları rekabetçi vergi politikalarının etkili olduğu yönünde önemli bir gösterge niteliğindedir. Firma içi krediler açısından da, çekilen yatırım miktarı açısından olmasa da sıralamadaki yerleri açısından gelişmekte olan ülkelerin ağırlıkta olduğu bir gelişim bulunmaktadır.

DYY akımlarında meydana gelen artışlar, bu yatırımların vergi rekabetinin hedef değişkenlerinden biri olması nedeniyle önemlidir. Günümüzde rekabetçi bir anlayış kapsamında ulusal vergi sistemlerini reforme eden ülke sayısında ve bu ülkelerin yürürlüğe koyduğu yasal düzenleme sayısında ciddi artışlar olduğu görülmektedir.

Tablo 15: Ulusal Yatırım Rejimlerinde Yasal Düzenleme Yapan Ülke Sayısının Gelişimi, 1991-2004

	1991	1995	2000	2001	2002	2003	2004
Ülke Sayısı	35	64	69	71	70	82	102
DYY'lara Yönelik Yasal Düzenleme Sayısı	82	112	150	208	248	244	271
DYY'ların Lehine Olan Yasal Düzenleme Sayısı*	80	106	147	194	236	220	235
DYY'ların Aleyhine Olan Yasal Düzenleme Sayısı**	2	6	3	14	12	24	36

* Piyasa işleyişini güçlendirme ve serbestleşme amacına yönelik yasal düzenlemeler.

** Sermaye denetimi amacına yönelik yasal düzenlemeler.

Kaynak: UNCTAD, **World Investment Report 2005**, s.26.

Tablodan görüleceği üzere, gerek ulusal yatırım rejimlerinde yasal düzenleme yapan ülke sayısı gerekse bu ülkelerin DYY'ların lehine olacak şekilde uygulamaya koyduğu yasal düzenlemelerin sayısı yıllık bazda sürekli bir artış eğilimi göstermektedir. Bu yönde bir gelişme, ülkelerin yabancı sermayeyi kendi bünyelerine çekmeye yönelik olarak regülasyon rekabeti ortamına sürüklediklerinin açık bir kanıtı niteliğindedir. Diğer yandan, DYY'ların lehine olan yasal düzenlemelerdeki artışların -ki ilgili yatırım raporunda bu düzenlemelerin ağırlıklı olarak vergisel tedbirlerden oluştuğu vurgulanmaktadır- DYY'larda meydana gelen artışları desteklediği de söylenebilmektedir.

Vergi rekabetinin kanıtlarının ortaya konulmasında DYY'lara yönelik değerlendirmeler dolaylı kanıt olma niteliğindedir. Çünkü ülkelerin izlediği rekabetçi vergi politikaları ile DYY akımlarının gelişimi arasındaki ilişki eşanlı bir özellik taşımaktadır. Değişkenler arasındaki ilişkinin eşanlı olması, neden-sonuç ilişkisinin tahlili yönünde önemli belirsizlikler oluşturmaktadır. Ancak bu belirsizliğe rağmen, günümüzde ulaşılan sonuç bağlamında sermaye tahsisinin ulusal vergi politikalarına karşı oldukça duyarlı olduğu kabul edilmekte ve DYY'lardaki artışların ülkelerin izlediği rekabetçi vergi politikalarından önemli ölçüde beslendiği vurgulanmaktadır.

b- Nitelikli İşgücü Hareketlerindeki Artışlar

Önceki bölümlerinde incelendiği üzere, küreselleşme sürecinde nitelikli işgücü faktörünün önem kazanması ülkeler arası rekabete konu olmasını sağlamıştır. Ülkelerin izlediği vergi politikalarının nitelikli işgücü hareketlerini teşvik etmeye yönelik olarak yapılandırılması ise, konunun vergi rekabeti literatüründe incelenmesine olanak tanımıştır. Günümüzde uzmanlar DYY'lar kadar belirgin olmasa da ülke hükümetlerinin beşeri kaynakları geliştirmek amacıyla hareketli hale gelen nitelikli işgücü faktörünü hedef alan bu türden bir rekabet sürecine eklemeli olduğu görüşündedir. Nitekim son yıllardaki göç istatistikleri incelendiğinde nitelikli işgücü mobilitesinin arttığı açık bir şekilde görülmektedir.

Tablo 16: Seçilmiş Bazı OECD Ülkelerinde Yabancı İşgücü Hacminin Gelişimi, 1995-2000

	Yabancı İşgücü Miktarı (1000 Kişi)		Yabancı İşgücünün Toplam İşgücüne Oranı (Yüzde)	
	1995	2000	1995	2000
Avusturya	366	377	9.7	9.8
Belçika	327	366	7.9	8.4
Çek Cum.	..	28	..	0.5
Danimarka	54	78	2.0	2.8
Finlandiya	18	34	0.8	1.3
Fransa	1 566	1 571	6.3	6.1
Almanya	3 505	3 429	9.1	8.8
Yunanistan	71	163	1.7	3.8
Macaristan	21	30	0.5	0.7
İrlanda	42	60	3.0	3.5
İtalya	100	246	0.5	1.1
Japonya	88	155	0.1	0.2
Kore	52	123	0.3	0.6
Lüksembourg	65	77	39.1	42.0
Hollanda	281	298	3.9	3.7
Norveç	59	75	2.7	3.2
Portekiz	21	104	0.5	2.2
Slovakya	4	4	0.2	0.2
İspanya	121	227	0.8	1.4
İsveç	186	205	4.2	4.8
İsviçre	729	717	18.6	18.3
İngiltere	1 011	1 220	3.6	4.2
Avusturya	2 139	2 365	23.9	24.5
Kanada	2 839	..	19.2	..
ABD	14 083	17 384	10.8	12.4

Kaynak: OECD, *Trend in International Migration*, 2003, s.59.

Tabloya göre, günümüz şartlarında en fazla göç alan ülke ABD'dir ve bu ülkeyi geliştirmiş ülkelerin ağırlıkta olduğu AB entegrasyonu izlemektedir. Zaman serisi olarak incelendiğinde ise, beş yıllık dönem içinde göç eğilimi sürekli bir artış eğilimindedir. Yabancı işgücü eğiliminin artış göstermesi, küreselleşme sürecinde emeğin mobilitesinin arttığının açık bir kanıtı niteliğindedir. Uzmanlar bu artışın nedenini büyük ölçüde ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelere ile ülkelerin izlediği rekabetçi politikalara bağlamaktadır. Ülkelerin toplam işgücü içinde yabancı işgücünün oransal olarak artış göstermesinin vergi rekabeti ile ilgili boyutu ise, göç eğilimlerinin düşük oranlı kişisel gelir vergisi uygulamasına yönelik ülkelerde yoğunlaşmasıdır. Buna göre, işgücünün yerleşim kararlarında düşük oranlı vergilendirmenin önemi vurgulanmalıdır.

2- Kullanılan Araçlarda Meydana Gelen Değişim

Küresel vergi rekabeti, bu rekabette kullanılan araçlar üzerinden yapılacak değerlendirmelerle daha net bir şekilde ortaya konulabilmektedir. Bu bağlamda, kanaatimizce öncelikli olarak izlenmesi gereken araç değişken, vergi oranlarıdır. Ülkelerin vergi oranları hükümetlerinin izlediği politikalar bağlamında farklılaşabilmektedir. Bazı ülkeler izledikleri daraltıcı maliye politikası uygulamalarıyla vergi oranlarını arttırabilmekte, bazıları ise bir tür teşvik tedbiri sağlamak amacıyla söz konusu oranlarında indirimlere yönelebilmektedir. Vergi oranlarına dair son yıllara ait

İstatistikler incelendiğinde genel bir azalma eğiliminin varlığı dikkat çekmektedir. Bu tür bir gelişim ülkelerin vergi oranlarında indirimler yaparak küresel rekabet sürecine eklenildiği yönündeki iddiaları doğrulamaktadır.

Vergi oranlarındaki azalma eğiliminin vergi rekabeti açısından açık bir kanıt olarak ortaya konulmasında kurumlar vergisi ve kişisel gelir vergisi oranları önem kazanmaktadır. Çünkü anılan bu iki vergi, vergi rekabetinin hedef değişkeni olan DYY'ları ve nitelikli işgücü akımlarını doğrudan doğruya etkileme gücüne sahiptir. İstatistikler ve yapılan ampirik çalışmalar incelendiğinde, 80 ve 90'lı yıllarda gelir üzerinden alınan vergi oranlarının düştüğü görülmektedir²⁵⁹. Bu gelişme, sermaye talep eden ülkeler arasındaki rekabetin yoğunlaşmakta olduğu hipotezini desteklemektedir. Rekabet halindeki ülkelerin DYY'ları çekmek amacıyla izlediği teşvik politikaları da küresel vergi rekabetinin göstergesi niteliğindedir. Günümüzde coğrafi bölge ayrımı kapsamında ülkelerin teşvik politikalarına rekabetçi bir karakter kazandırdığı örneklerle açıkça ortaya konulabilmektedir.

a- Kurumlar Vergisi Oranlarında Azalma

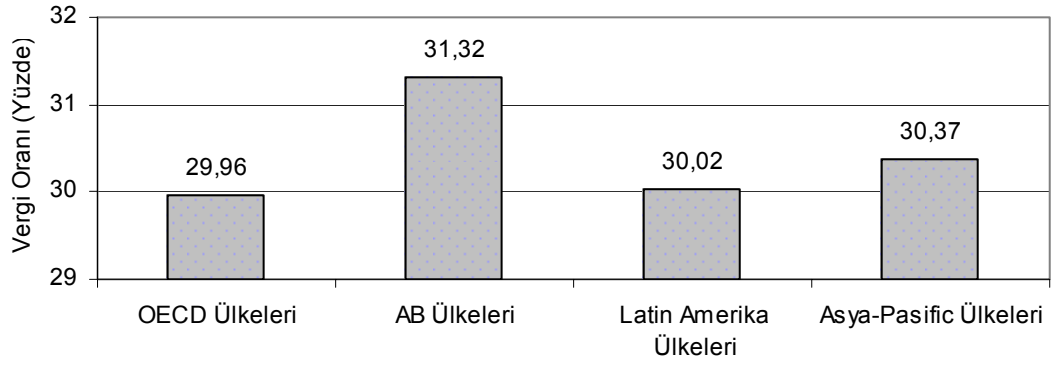
Ülkelerin DYY'ları kendi iktidar alanlarına çekmek amacıyla aralarında giriştikleri vergi rekabetinin en önemli aracı kurumlar vergisidir. Çünkü kurumlar vergisi doğrudan doğruya şirket kazançlarını hedef almaktadır. Kurumlar vergisi doğal olarak DYY yapan şirketleri de kapsamakta ve bu şirketler açısından kurumlar vergisi bir maliyet unsuru olma özelliği taşımaktadır*. Ülke hükümetleri kurumlar vergisi indirimleriyle yabancı yatırımları cezp edici politikalar izleyebilmektedir. Dolayısıyla, kurumlar vergisi oranlarının anlamlı bir zaman süreci içinde izlenmesi, bu yönlü bir vergi rekabetinin yaşanıp yaşanmadığının göstergesi niteliğindedir.

Kurumlar vergisi oranları açısından dikkate alınması gereken ilk husus, bu verginin iktisadi bölge ayrımına göre farklılaşp farklılaşmadığıdır. Çünkü günümüzde daha üst bir söylem kapsamında ülkeler arası rekabetin ötesinde iktisadi bölgeler arası rekabetten de söz edilmektedir. Grafik 6 incelendiğinde, iktisadi bölgeler itibariyle kurumlar vergisi ortalama oranlarının yüzde 30 seviyelerinde olduğu, ancak böyle olmasına rağmen diğer şartlar veri iken vergi oranlarındaki farklılığın yabancı yatırımlar açısından belirleyici olabileceği görülmektedir. Bu noktadan hareketle, günümüzde kurumlar vergisi oranı itibariyle en cazip iktisadi bölge OECD'dir.

²⁵⁹ Peter Birch Sorensen, "The Case for International Tax Coordination Reconsidered", **Economic Policy**, Issue 31, 2000, s.440.

* Uzmanlar kurumlar vergisinin hem hareketli hem de hareketsiz faaliyetleri kapsamı ve vergi hâsılatının bir bütün olarak hesaplanması nedeniyle, vergi oranında yapılan indirimin ne ölçüde teşvik sağladığını belirlemede bir tür kısıt oluşturduğu konusunda birleşmektedir. Bkz. Schjelderup, a.g.m., s.18.

**Grafik 6: İktisadi Bölgelere Göre Kurumlar Vergisi Ortalaması,
01 Ocak 2004**

Kaynak: KPMG, *Corporate Tax Rate Survey for 2004*, s.2.

Kurumlar vergisi oranlarının ülkeler itibariyle gösterdiği seyir de önemlidir. Çünkü bu sayede, vergi rekabetine yönelik ülkeler rahatça izlenebilmektedir.

**Tablo 17: Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki Kurumlar Vergisi Oranlarının Gelişimi,
1996-2004**

Avrupa Birliği Ülkeleri				Latin Amerika Ülkeleri			
	1996	2004	Değişim		1996	2004	Değişim
Almanya	57.4	38.29	-19.11	Japonya	51.6	42	-9.6
İtalya	37	37.25	+0.25	Çin	33	33	0
İspanya	35	35	0	Avustralya	36	30	-6
Fransa	36.7	34.33	-2.37	Endonezya	30	30	0
Belçika	40.2	34	-6.2	Türkiye	44	30	-14
Avusturya	34	34	0	Kore	28	29.7	+1.7
Lüksembourg	40.3	30.38	-9.92	Tayvan	25	25	0
Danimarka	34	30	-4	Singapur	26	22	-4
İngiltere	33	30	-3	Hong Kong		17.5	
Finlandiya	28	29	+1	Asya-Pasifik Ülkeleri			
İsveç	28	28	0	Brezilya	33	34	+1
Portekiz	39.6	27.5	-12.1	Meksika	34	34	0
Yunanistan	40	25	-15	Arjantin	33	35	+2
İrlanda	38	12.5	-25.5	Şili	15	17	+2

Kaynak: KPMG, *Corporate Tax Rate Survey for 2002*, s.3.4; KPMG, *Corporate Tax Rate Survey for 2004*, s.3-4.

Tablodan görüldüğü üzere, kurumlar vergisi oranlarının gelişimi incelendiğinde bazı ülkelerin bu vergide önemli oran indirimine yöneldikleri görülmektedir. Buna göre, kurumlar vergisi alanındaki indirimlerde İrlanda'nın yüzde 25.5'lik indirimle başı çektiği ortadadır. Benzer şekilde Almanya, Yunanistan, Portekiz ve Türkiye'deki oran indirimleri de dikkat çekicidir. Günümüz oranları itibariyle ele alındığında ise, ülkelerdeki vergi oranları arasında vergi rekabetinin göstergesi sayılabilecek önemli farklılıklar bulunmaktadır.

b- Kişisel Gelir Vergisi Oranlarında Azalma

Küresel vergi rekabeti ortamında ülkelerin DYY'ların yanı sıra nitelikli işgücünü de hedef alması, kişisel gelir vergisi oranlarında da kurumlar vergisine benzer bir sürecin yaşanmasına zemin hazırlamaktadır. Son yıllara ait istatistikler incelendiğinde ülkelerin kişisel gelir vergisi oranlarında indirim gittiği görülmektedir. Kişisel gelir vergisi oranlarındaki indirimler nitelikli işgücünün vergi sonrasında harcanabilir gelir seviyesini artırıcı etkiler göstermektedir. Ayrıca şirket kazançlarının vergilendirilmesinde kurumlar vergisinin yanı sıra kar dağıtımları üzerinden gelir vergisi tevkifatının yapıyor olması da, kişisel gelir vergisini vergi rekabetinin aracı konumuna sokmaktadır.

Tablo 18: Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki En Yüksek Kişisel Gelir Vergisi Oranlarının Gelişimi, 1980-2003

	1980	1985	1990	1995	2000	2001	2002	2003	Değişim
Almanya	65	65	53	57	56	51	51	47	-18
İtalya	72	81	66	67	51	46	47	47	-25
İspanya	66	66	56	56	48	38	35	35	-31
Fransa	60	65	53	51	54	53	54	48	-12
Belçika	76	76	55	58	58	53	50	50	-26
Avusturya	62	62	50	50	50	50	50	50	-12
Lüksembourg	-	-	56	50	49	41	41	41	-15
Danimarka	66	73	68	64	59	63	63	63	-3
İngiltere	83	60	40	40	40	40	40	40	-43
Finlandiya	65	64	57	54	51	51	51	50	-15
İsveç	87	80	61	46	51	52	52	54	-33
Portekiz	84	69	40	40	40	40	40	40	-44
Yunanistan	60	63	50	45	43	40	40	40	-20
İrlanda	60	65	56	48	42	42	42	42	-18
Japonya	75	70	65	65	50	50	50	50	-25
Çin	-	45	45	45	45	45	45	45	0
Avustralya	62	60	49	47	47	47	47	47	-15
Endonezya	50	35	35	30	35	35	35	35	-15
Türkiye	75	63	50	55	45	45	40	40	-35
Kore	89	65	64	48	44	40	40	40	-49
Tayvan	60	60	50	40	40	40	40	40	-20
Singapur	55	40	33	30	28	26	22	22	-33
Hong Kong	15	25	25	20	17	17	17	19	+4
Brezilya	55	60	25	35	28	28	28	28	-27
Meksika	55	55	40	35	40	40	35	33	-22
Arjantin	45	62	35	30	35	35	35	35	-10
Şili	58	56	50	45	45	43	40	40	-18
ABD	70	50	33	40	40	39	39	35	-35

Kaynak: James Gwartney, Robert A. Lawson ve Erik Gartzke, **Economic Freedom of the World: 2005 Annual Report**, CATO Institute, September 2005, s.48-167.

Tablo 18 incelendiğinde ortaya çıkan en önemli bulgu, ele alınan dönem karşılaştırmasında kişisel gelir vergisi oranlarının hemen hemen tüm ülkelerde azaldığıdır. Öyle ki, bazı ülkelerde yapılan oran indirimleri yüzde 40'ları aşan seviyelerdedir. Ayrıca günümüzde ülkelerde uygulanan oranlar arasında önemli farklılıklar da bulunmaktadır. Örneğin, Danimarka'da yüzde 63 olan vergi oranı Hong Kong'ta yüzde 19'dur. Buna göre, gerek zaman sürecinde ortaya çıkan indirimlerin

gerekse mevcut oran farklılıklarının ülkeler arasında vergi rekabetine elverişli bir ortam hazırladığı söylenebilmektedir.

Kişisel gelir vergisinde yaşanan gelişmelerin vergi rekabeti amacına yönelik olarak yapıldığını ortaya koymak açısından ele alınabilecek diğer bir gösterge de tarife yapısında yaşanan düzenlemelerdir. Bilindiği üzere kişisel gelir vergisi subjektif karakterli bir vergidir ve ülkeler bu vergiye ait tarife yapısını genelde artan oranlı olarak belirlemektedir. Vergi tarifesinin artan oranlı olmasının en önemli nedeni ise vergi adaletine ulaşılmasıdır. Ayrıca artan oranlı tarife, ülkelere bu vergiden sağlanacak hâsılatı arttırma imkânı kazandırmaktadır²⁶⁰.

Günümüzde kişisel gelir vergisi tarifesinin artan oranlı şekilde düzenlenmesi yaygınlık kazanmıştır. Ancak son yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla kurulan çok sayıda geçiş aşamalı ülkenin uygulamaya koyduğu vergi reformları kapsamında düz oranlı vergilemeye geçtiği görülmektedir.

Tablo 19: Dünyadaki Düz Oranlı Vergi Uygulamaları

	Vergi Oranı	Yürürlük Yılı
Estonya	26	1994
Litvanya	33	1994
Letonya	25	1995
Rusya	13	2001
Sırbistan	14	2003
Ukrayna	13	2004
Slovakya	19	2004
Gürcistan	12	2005
Romanya	16	2005

Kaynak: The Economist, "Simplifying Tax Systems", 14 Nisan 2005.

Ülkelerin düz oranlı vergilemeye yönelmelerindeki nedenler incelendiğinde ise, bu vergi tarifesinin hareketli üretim faktörleri açısından oluşturacağı teşvik etkisinin önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Çünkü hazırlanan vergi reformu önerilerinin çoğunda küreselleşme sürecine atıf yapılmakta ve düz oranlı gelir vergisinin ülke ekonomisini özellikle uzmanlık gerektiren ve yüksek mobiliteye sahip nitelikli işgücünü teşvik etmede önemli bir araç olduğu belirtilmektedir²⁶¹.

Kişisel gelir vergisi düzenlemelerinde düz oranlı tarife uygulamasına geçen ülkelerde dikkati çeken bir diğer husus da, geçiş sürecinde ortalama vergi oranında önemli ölçüde indirime gidilmiş olmasıdır. Örneğin 2001 yılında düz oranlı tarife uygulamasına geçen Rusya'da uygulama öncesi ortalama vergi oranı yüzde 30 iken bu

²⁶⁰ Literatürde artan oranlı tarifelere yönelik bu iddialara karşı çıkan çok sayıda argüman bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz.; Dilek Dileyici, **Artan Oranlı Tarifeler-Düz Oranlı Vergiler Karşılaştırması ve Düz Oranlı Vergilerin Uygulanabilirliği**, DEÜ, SBE, Maliye Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2003, s.77-158.

²⁶¹ Feridun Güngör, "Biz Flat Tax'in Neresindeyiz?", **Vergide Gündem**, 1 Mayıs 2005, s.72.

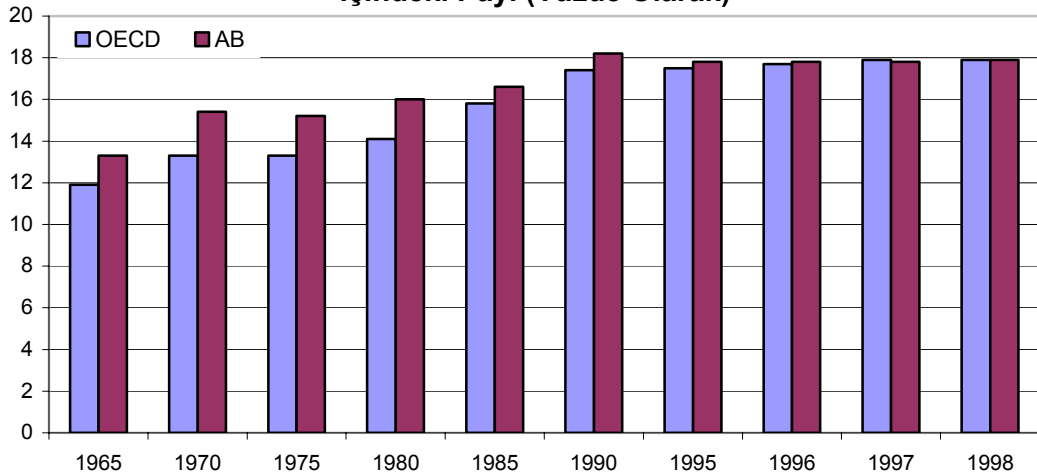
oran yüzde 13'e çekilmiş ve kişisel gelir vergisi, rekabetçi politika uygulamalarına elverişli bir hale getirilmiştir²⁶².

c- Genel Tüketim Vergileri Hâsılatındaki Artışlar

Küreselleşme sürecinde ülkelerin izlediği vergi politikaları sadece gelir üzerinden alınan vergilerde şekillenmemekte, ülkeler tüketim vergisi alanında da uluslararası rekabeti hedef alan politikalar izleyebilmektedir. Günümüzde çok sayıda ülke yabancı müşterileri çekmek amacıyla lüks mallar üzerinden alınan tüketim vergileri ile diğer satış vergilerinin oranlarını düşürmektedir. Vergi oranlarında yapılan indirimler kolay taşınabilme özelliğine sahip ürünlerde gün geçtikçe daha da dikkat çekmektedir. Uzmanlar taşıma ve ulaşım maliyetlerinde ortaya çıkması beklenen ucuzlamaya bağlı olarak uluslararası seyahatlerin artacağı ve ülkelerin tüketim vergileri üzerinden izledikleri stratejilerin daha da anlamlı hale geleceği görüşündedir²⁶³.

Tüketim vergisi oranlarında meydana gelen gelişimin izlenmesi, bu vergiye hedef olan ürün yelpazesinin devaza genişliği nedeniyle hemen hemen imkânsızdır. Ayrıca katma değer vergisi örneğinde olduğu gibi bu vergi farklı ürünlere farklı oranlarda uygulanabilmektedir. ABD örneğinde olduğu gibi ise, bazı ülkelerde böyle bir vergi uygulanmamaktadır. Bu bağlamda yapılacak değerlendirmeler, tüketim davranışlarının ve piyasa hacimlerinin ülkeden ülkeye değişmesi nedeniyle ciddi oranda hata içerme kapasitesine sahip olsa da bu vergilerden sağlanan hâsılatı hedef almak durumunda kalmaktadır. Günümüzde tüketim vergilerinden sağlanan gelirler OECD ve AB ülkeleri açısından değerlendirildiğinde, genel bir artış eğilimi göstermektedir.

Grafik 7: Genel Tüketim Vergilerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (Yüzde Olarak)

Kaynak: OECD, *Consumption Tax Trends: VAT/GST, Excise and Environmental Taxes*, Paris 2001, s.13.

²⁶² Dileyici, a.g.t., s.206-207.

²⁶³ Tanzi (2001), a.g.m., s.168.

OECD ve AB ülkelerindeki genel tüketim vergilerinden sağlanan hâsılat, artma eğilimi göstermektedir. Genel tüketim vergilerinde meydana gelen artışların nedenleri sorgulandığında ise, gelir üzerinden alınan vergi oranlarının azaltılması nedeniyle oluşan hâsılat kaybının telafisinin belirleyici olduğu iddia edilebilmektedir. Vergi rekabetinin varlığını dolaylı olarak ortaya koyan bu kanıt, vergi rekabeti teorisinin öngörülleri arasında yer almakta ve beklenen bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

d- Vergisel Teşviklerdeki Artışlar

Küresel vergi rekabetinin göstergelerinden biri de, ülkelerin yabancı yatırımlara sağladığı vergisel teşviklerdir. Kullanılma sıklığı açısından ele alındığında teşvik temelli vergi rekabetinin günümüzde oldukça yoğunlaştığı görülmektedir. Öyle ki, zamanımızda gelişmişlik seviyesi ve coğrafi konumu önemsenmeksizin birçok ülke, vergisel teşvik araçlarını kullanmakta ve özellikle DYY'ları çekmeye yönelik politikalar izlemektedir. Hatta vergi rekabeti konusunda kullanılma sıklığı yönünden ele alındığında konu teşvik rekabeti olarak adlandırılabilir. Teşvik rekabeti kapsamında ülkeler kamu arazilerinin tahsisi, vergi erteleme, düşük faizli kredi kullanımı, hızlandırılmış amortisman gibi çok çeşitli araçları kullanabilmektedir. İstatistikler incelendiğinde son yıllar itibariyle ülkelerin oldukça geniş kapsamlı vergisel teşvikler uyguladığı görülmektedir.

Tablo 20: 2001 Yılı İtibariyle Uygulanmakta Olan Vergisel Teşvikler

Teşvik Türü	Gelişmekte Olan Ülkeler			Gelişmiş Ülkeler			Orta-Doğu Avrupa	Toplam
	Afrika	Asya	Latin Amerika	Kuzey Amerika	Batı Avrupa	Diğer		
Ülke Sayısı	23	17	12	2	20	4	25	103
Düşük Oranlı Kur. Vergisi	18	13	12	2	16	2	20	83
Vergi Tatili	16	13	8	2	7	2	19	67
Hızlandırılmış Amortisman	12	8	6	2	10	3	6	47
Yatırım İndirimi	4	5	9	-	5	-	3	26
Sos. GÜv. Payı İnd.	2	1	2	-	5	-	2	12
KDV İstisnası	14	12	6	2	9	-	2	45
Gümrük Muafiyeti	5	13	11	2	7	2	13	63
Gümrük Vergisi İadesi	10	8	10	1	6	2	12	49

Kaynak: Mustafa Duran, **Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları**, Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi, No:33, 2003, s.30.

Teşvik temelli vergi rekabeti alanında yaşanan artışların değerlendirilmesinde örneklendirme yöntemi de oldukça elverişlidir. Bu nedenle aşağıda çeşitli zamanlarda ülkelerin aralarında giriştikleri bu türden rekabete dair örnekler incelenmektedir.

Teşvik rekabeti konusunda ASEAN ülkeleri arasında yaşanan rekabet özel bir öneme sahiptir. Çünkü ASEAN ülkeleri DYY'ları çekme yönünde oldukça başarılı olan

lkeler arasında yer almaktadır. ASEAN lkelerinde yaşanan teşvik rekabetinin dikkat çeken spesifik örneklerinden bazıları řunlardır²⁶⁴:

- 1996 yılında General Motors'un Asya'da 500 milyon dolarlık bir otomobil fabrikası kurmayı planladığını deklare etmesi zerine Tayland ve Filipinler arasında kıyasıya bir teşvik rekabeti başlamıştır. Ülkelerin st düzey diplomatları ile şirket yetkilileri arasındaki pazarlık sürecinde Filipinler devlet başkanı Fidel Ramos, sekiz yıllık bir vergi tatili ayrıcalığının yanı sıra diğer tüm vergilerden yüzde 5 indirimini kapsayan bir vergi paketi önerisinde bulunmuştur. Ayrıca makine ve teizatın gmrrsz ithalatı yanı sıra beş bin şirket çalışanının eğitim hizmetlerinin hükümet tarafından finanse edileceği de öneriye eklenmiştir. Ancak mücadeleyi bu öneriye ilave olarak otomobil ihracatı için yüzde 100 oranında hammadde iadesi ve şirketin bir eğitim enstitüsü kurması amacıyla 15 milyon dolarlık bir devlet yardımı önerisinde bulunan Tayland kazanmış ve şirket yatırımını bu ülkede gerçekleştirme kararı almıştır.
- Teşvik temelli vergi rekabeti uzmanlık ve ileri teknoloji transferi sağlayan sektör yatırımlarında çok daha yoğun olarak yaşanmaktadır. Çünkü bilgi ve iletişim sektöründe yaşanan gelişmeler, gerek yatırımı gerçekleştiren firmaya gerekse yatırımların yapıldığı ülkeye yüksek katmadeğer sağlama imkânı kazandırmaktadır. Bu gerçeklikten hareket eden Malezya 1996 yılında bilişim sektöründeki yabancı yatırımları çekmek amacıyla Multimedia Supercorridor (MSC) isimli bir proje başlatmış ve bu proje kapsamında beş yıl süreli vergi tatiline ilave olarak yüzde 100 oranlı yatırım indirimi uygulamalarına yer vermiştir. İzleyen yıl Endonezya da bilişim alanında atağa kalkmış ve mikroçip imalatçılarına yönelik özel vergi indirimleri uygulamasına başlamıştır. 1995 yılında Taipei de "silikon adası" adını verdiği bir modelle bilişim sektörü alanındaki rekabete katılmış ve bu alanda yatırım yapan firmalara ucuz arazi tahsisi, vergi indirimleri ve Ar-Ge teşviklerinin dâhil olduğu doğrudan teşvikler sağlamaya başlamıştır.
- 1998 yılında Ford firması Filipinler'de yapacağı yatırım konusunda başarılı bir lobi faaliyeti yürütmüş ve kendisine sağlanan teşvik paketi kapsamında tüm ulusal gelir vergileri yerine yüzde 5 oranında gayrisafi bir gelir vergisi yanı sıra ihraç ettiği makine ve ekipman için KDV muafiyeti ve işgücü eğitimi üzerinden ilave vergi indirimi gibi teşvikler yer almıştır.

Günümüzde vergi rekabetinin en açık göstergesini oluşturan teşvik uygulamalarının kapsamı daha geniş bir ölçekte ele alınabilir. Çünkü ülkelerin vergisel teşvik araçlarını

²⁶⁴ Andrew Charlton, "Incentive Bidding for Mobile Investment: Economic Consequences and Potential Responses", **OECD Development Centre Working Paper**, No.203, January 2003, s.17-19.

kullanma eğilimi her geçen gün artmaktadır. Kaldı ki, bu alandaki uygulamalar vergi rekabetini engelleme girişimine öncülük eden OECD ülkeleri açısından da geçerlidir*.

B- Küresel Vergi Rekabetinin Artış Nedenleri

Vergi rekabetinin ortaya çıkması ve artmasındaki en önemli neden küreselleşme ve bu sürecin getirdiği faktör hareketliliğidir. Öyle ki, faktör hareketliliğinin olmadığı bir dünyada vergilemenin kaynağını oluşturan matrahlar bölgesel olarak statiktir ve ulusal otoritelerin statik matrahlar üzerinden aralarında rekabete girişmeleri mantıksal kurgu açısından mümkün değildir. Faktör hareketliliğinin temel nedenleri incelendiğinde sürecin gelişimini sağlayan teknolojik ilerlemelerin ve ulusal politika tercihlerinin belirleyici olduğu görülmektedir. Burada anılan ulusal politika tercihleri, serbestleşme eksensidir ve ülkeler iktisadi faaliyetleri serbestleştirerek faktör hareketliliğinin gelişimine zemin hazırlayan bir ortam oluşmasını sağlamaktadır. Serbestleşme eksensiz politikaların uygulamada hâkimiyet kazanması, kalkınma paradigmasının doğasını değiştirmekte ve dışa açık kalkınma stratejilerinin izlenmesine yaygınlık kazandırmaktadır. Dışa açık kalkınma stratejileri ise, doğası gereği teşvik edici bir içeriğe sahiptir ve teşvik unsurunun tesisinde vergilendirme, araç olma özelliği taşımaktadır.

Günümüzde vergi rekabetinin artış nedenlerinden biri de, uluslararası rekabet anlayışının değişen içeriğidir. Esasen küreselleşme süreciyle doğrudan ilişkili olan bu değişimde, ulus devletler uluslararası rekabet ortamından çekiliyor gibi görünmektedir. Ancak sahip olunan rekabet anlayışı, ulusal rekabet gücünü artırma işlevi sağlayan aktörleri kendi bünyesine çekmesi şeklinde evrilmekte ve uyarıcı etkilerinden dolayı vergi politikalarının rekabetçi özellikler kazanmasını sağlamaktadır.

1- Faktör Hareketliliği ve Kalkınma Stratejilerinde Değişim

Hareket kabiliyet açısından değerlendirildiğinde, üretim sürecinde kullanılan her faktörün eşdeğer olmadığı, diğer bir ifadeyle bazılarının coğrafi olarak kolaylıkla yer değiştirebilmesine karşın bazılarının hareketsiz olduğu görülmektedir. Üretim faktörleri arasında hareketliliği en düşük olanı, hatta hareketsiz kabul edileni doğadır. Dolayısıyla, vergilendirme sujesinin doğa olması durumunda vergi otoritelerinin birbirleri ile rekabet etmeleri mümkün değildir. Ancak bu durum, diğer üretim faktörleri açısından farklılaşmaktadır. Günümüzde görece değişken olmasına rağmen nitelikli işgücü dâhil tüm üretim faktörleri hareketli kabul edilmekte ve hatta sermayenin tam bir hareketlilik kabiliyetine sahip olduğu vurgulanmaktadır.

Üretim faktörlerinin hareket kabiliyeti, vergilendirme açısından önemlidir. Çünkü hareketli üretim faktörlerinin yoğun vergilendirmeye başvurulduğu durumlarda yer değiştirme -kurtulma- imkanı bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, vergi otoritelerinin bu

* Bu konu ilerleyen bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

türden faktörlerini hedef alan etkili vergilendirme girişimleri, sahip olunan hareket kabiliyeti nedeniyle başarısız olabilmektedir. Süreç tersinden okunduğunda ise, coğrafi konum açısından farklı bölgelerde bulunan hareketli faktörlerinin teşvik edici vergilendirme ile uyarılmaları söz konusu olmaktadır. Küreselleşme süreci sahip olduğu dinamik yapı kapsamında üretim faktörlerinin hareketliliğini arttırmış ve ülkelerin bu faktörleri iktidar alanlarına çekme amaçlı rekabetçi vergi politikalarına yönelmelerine elverişli bir ortam hazırlamıştır.

Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan uluslararası değişim, ülkeler üzerinde bir yandan dış ticaret standartları ve liberalizasyon yönünde müdahalecilik açısından aşağı doğru baskı oluştururken, diğer yandan hareketli üretim faktörlerine sağlanan teşvikler açısından yukarı doğru bir baskı oluşturmaktadır. Sürece müdahil olan ülkeleri "mahkum açmazı" içine düşüren de esasen bu ters yönlü ilişkidir²⁶⁵. Buna göre, küreselleşme sürecinde liberalizasyon yönündeki baskılarla devlet müdahalesi engellenmeye çalışılmakta, ancak diğer yandan sürecin yücelttiği ve hedeflediği liberalizasyona önemli katkılar sağlayan teşviklerin engellenmesine çalışılmaktadır. Küreselleşmenin getirdiği zorunlulukların sürecin gelişiminde engel olma özelliği taşıması ulusal kalkınma stratejilerini ciddi dönüşümlere uğramaktadır.

Küreselleşme sürecinde ulusal kalkınma stratejilerinde ortaya çıkan en önemli değişim, ithal ikameci politikaların tasfiye edilmesi ve dışa açık kalkınma stratejilerinin yaygınlık kazanmasıdır. Keynesyen ithal ikameci politikaların terk edilerek ihracata dayalı büyüme modeline geçişin en önemli göstergesi ise ticari ve finansal liberalizasyon uygulamalarıdır. İhracatı geliştirme bölgelerinin zamanla hacmen önemli bir düzeye ulaşması da, bu modele geçişi simgeleyen diğer bir gösterge niteliğindedir. Günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkelerde ihracatı geliştirme bölgelerinin yaygınlık kazandığı görülmektedir. Ulusal hükümetler bu bölgelere önemli oranda altyapı hizmetleri sunmakta ve mali teşvikler sağlamaktadır. ILO verilerine göre günümüzde 850 ihracatı geliştirme bölgesinde 27 milyon kişi istihdam edilmektedir²⁶⁶.

Ulusal kalkınma stratejilerini değişime zorlayan en önemli unsurlardan biri de, uluslararası entegrasyonun günümüzde ulaştığı aşamadır. Entegrasyon girişimlerinde mal ve faktör hareketliliği önündeki engeller kaldırılmakta ve ülkelerin hareketli faktörleri kendi alanlarına çekmeleri yönünde izleyecekleri politikalar önem kazanmaktadır. Faktör hareketliliğinin kalkınma stratejileri üzerindeki etkisinin izlenmesinde en bilinen örnek Avrupa Birliği'dir. AB'de üye ülkeler ulusal kalkınma stratejileri bağlamında rekabetçi vergi politikalarına yönelebilmektedir. Bu alanda bir diğer örnekse ABD, Kanada ve Meksika tarafından 1994 yılında şekillendirilen NAFTA'dır. Ayrıca daha

²⁶⁵ Oman, a.g.e., s.91.

²⁶⁶ Oman, a.g.e., s.99.

evrensel bir düzlemde gerçekleştirilen GATT anlaşması da, dış ticaret ve faktör hareketliliğini sağlamaya yönelik girişimler olarak dikkat çekmektedir²⁶⁷.

Ülkelerin dışa açık kalkınma stratejilerine yönelmesi, faktör hareketliliğinin bulunduğu bir ortamda rekabetçi vergi politikalarının izlenmesi yönünde ciddi bir motivasyon sağlamaktadır. Buna göre, yabancı sermayenin ülkeye yönelmesinde dikkate aldığı unsurlardan olumsuzluk arz edenleri telafi edilmeye çalışılmakta ve her türden vergisel teşvik aracının kullanımıyla oluşan vergi rekabeti ortamı genişleme eğilimi sergilemektedir.

2- Uluslararası Rekabetin Değişen İçeriği

Dünya üzerinde hakimiyet kurma amacını barındıran ve ulusal refahı en üst seviyeye ulaştırma arzusuna dayanan ülkeler arası rekabetin, geçmiş dönemlerde iki temel alanda ağırlık kazandığı görülmektedir. Bunlardan ilki, ulusal ekonomilerin üstünlüğünü savaş ve ilhak yetenekleri ile ilişkilendiren ve elde edilen her türden ganimetin çapıyla orantılandırıran askeri alandır²⁶⁸. Zira geçmişteki Roma, Çin ve Osmanlı gibi imparatorlukların ulaştıkları güç bağlamında askeri alandaki rekabetin belirleyici bir özelliği olduğu yadsınamaz bir gerçektir. İkinci alan ise, devlet himayesinde kurulan büyük hacimli ve cirolu kumpanyaların tekel haline getirilmesiyle ilgilidir. Ülkeler, zor kullanılarak ulaşılamayan amaçlara tekeller sayesinde iktisadi hegemonya kurarak ulaşmaya çalışmışlardır*. Dolayısıyla coğrafi keşiflere denk gelen bu dönemde uluslararası rekabetten anlaşılan, devlet tekelleri arasında yaşanan rekabet olmuştur.

Liberal ekonominin hakim olduğu dönemde ise, ağırlıklı olarak piyasa rekabetine önem verilmiş ve bu anlamda uluslararası rekabet, piyasalar arası rekabet üzerinden şekillenmiştir. Ayrıca iktisadın bilim haline geldiği bu dönemde Smith ve Ricardo tarafından geliştirilen dış ticaret teorileri, uluslararası rekabetin uzmanlaşma orijinli bir anlayışa bürünmesini sağlamıştır. Keynesyen döneme gelindiğinde ise, uluslararası rekabetin içeriği değişmeye başlamış ve tesis edilen KİT'ler yoluyla devletler rekabet sürecine doğrudan eklemlenmişlerdir. Devletin rekabet sürecinde bu araçlar vasıtasıyla yönelmesi kısa zamanda genişlemiş ve kamu sektörü üretim-tüketim sürecinde büyük bir önemli kazanmıştır. Dolayısıyla, uluslararası rekabette devlet ağırlık kazanmış ve rekabet, hem piyasa hem de kamusal düzeyinde algılanan ve gerçekleşen bir sürece dönüşmüştür. Diğer yandan ülke sınırlarının bölünmüşlüğü gerçeği, rekabete yönelik

²⁶⁷ Filiz Giray, "Küreselleşme Sürecinde Vergi Rekabeti ve Boyutları", **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:9, 2005, s.102.

²⁶⁸ Nigel Haris, "Milliyetçilik ve Ekonomik Gelişme", Çev.İdil Eser, **Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma** içinde, Ed. Renee Prendergast ve Frances Stewart, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995, s.26-27.

* Geçmişte İngiliz hükümeti tarafından özel imtiyazlarla donatılan Doğu Hindistan Kumpanyası (1600-1858) iktisadi tekellere örnek gösterilebilir. Aynı dönemde Danimarka ve Hollanda hükümetleri tarafından desteklenen ve benzer adlar taşıyan tekeller de bulunmaktadır.

koruyucu önlemler geliştirmesini sağlamış ve gümrük vergileri sayesinde rekabet, “komşuyu zarara sokma” stratejisi niteliğine bürünmüştür. Ülkelerin izlediği komşuyu zarara sokma stratejisi, işbirliğine dayalı girişimlerden sağlanabilecek iktisadi kazanımları engellemede ve ciddi boyutlu toplumsal refah kayıplarının oluşmasında etkili olmuştur**.

Keynesyen dönemdeki uluslararası rekabet anlayışının taşıdığı diğer bir özellik de, sosyalist ve kapitalist sistemler arası rekabeti içermesidir. Esasen bu dönemde rekabet; iktisadi, kültürel ve askeri alanda gerçekleşmiş, ayrıca kapalı sınırlar içinde karşılıklı gözlem, taklit ve yeniliğe dayalı bir anlayış kapsamında şekillenmiştir²⁶⁹. Keynesyen dönemden sonra ise, uluslararası rekabette kişilerin ve üretim faktörlerinin hareketliliği ile şekillenen mekansal avantajlar önem kazanmış ve serbestlik anlayışının geldiği noktada artık süreç küreselleşme olarak addedilmeye başlanmıştır.

Küreselleşme sürecinde izlenen serbestleşme politikaları ve sağlanan teknolojik ilerlemelere bağlı olarak zaman ve mekan kısıtının kısmen aşılması sayesinde üretim-yatırım-finance faaliyetleri ulusal sınırların sınırlayıcı etkilerinden büyük oranda kurtulmuş ve uluslararası rekabetin başat aktörü çokuluslu şirketler denilen şirketler eliyle ulus ötesi bir nitelik kazanmıştır. Hal böyle olunca, bahsedilen döngüye müdahale etme veya döngüye dahil olma yetisini kaybeden ulus devletler için artık rekabeti sürdürmenin en gerçekçi yolu, aktör olamadığı rekabet sürecini kendi bünyesine çekmeye çalışmak olmuş ve bu, uluslararası rekabette ciddi bir dönüşüm meydana getirmiştir. Bu dönüşümde ulus devlet, iktisadi anlamda alışlagelmiş rekabet sürecinden çekilmiş ve uluslararası rekabetin unsurları ve aktörlerinin belli olduğu bu ortamda bunlardan daha fazla pay almaya yönelik yeni bir rekabet sürecine yönelmiştir; sermaye hareketleri rekabeti.

Günümüzde bir ulusal ekonominin diğer bir ekonomiyle rekabetinden anlaşılması gereken artık, küresel rekabet sonucu oluşturulan artı değerın yatırıma kanallı edilen kısmından rakiplere göre daha fazla pay almaktır. Bu durum, ulus devleti uluslararası sermaye hareketlerini cezbetmesi gerektiği gerçeği ile karşı karşıya bırakmaktadır²⁷⁰. Kamu ekonomisi açısından bakıldığında bunu gerçekleştirmede ulus devletin elinde kalan en önemli aracın vergi politikası olduğu dikkati çekmektedir. Çünkü harcama ve

** Toplumsal refah kayıplarını arttıran bir diğer unsur da, ekonomide aktif olarak rol alan devleti idare eden hükümetlerin KİT'lere olan popülist yaklaşıdır. Esasen hükümetler yüksek karların daha çok politik sonuçlarıyla ilgilendiğinden bu kuruluşların karını sürekli ve sürdürülebilir kılacak iktisadi bir vizyonla bunları işletme ve idare etme perpektifinden yoksundur. Etkin parlamenter, yasal ve finansal gözetimin var olmaması ve bazı sektörlerin yeni girişimlere kapalı tutulması, verimlilik ve yeniliğe ikincil derecede önem verilmesine neden olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz., Tom Sharpe, “Privatisation, Regulation and Competition”, **Fiscal Studies**, Volume 5, Issue 1, 1984, s.51-52.

²⁶⁹ Hans Werner Sinn, “The New Systems Competition”, **Perspektiven der Wirtschaftspolitik**, Volume 5, Issue 1, 2004, s.23.

²⁷⁰ Sinn, a.g.m., s.24.

borçlanma politikasının kalkınma amacına yönelik olarak bir rekabet unsuru biçiminde kullanılmasının ne gibi sonuçlara yol açtığı bir önceki dönemde görülmüştür. Ayrıca içinde bulunulan konjonktür, gerek kamu maliyesinin yaşadığı sorunlar, gerekse hakimiyet kazanan paradigmanın etkisiyle çoğu ulus devlet için bu politikalar üzerinden yürütülecek girişimleri daha en başından anlamsız kılmaktadır.

Uluslararası rekabet sürecine eklenme girişiminde ulus devletlerin artık tek alternatif gibi görünen vergi politikasının ise çok net bir içeriği bulunmaktadır; vergi yükü. Vergi yükünün arttırılıp hafifletilmesi, rekabet unsurları üzerinde uyarıcı bir etki göstermekte ve bu uyarıcı etkinin ulusal amaçlara hizmeti, vergi oranlarında yapılacak indirimlerle mümkündür. Dolayısıyla, uluslararası rekabet denilince kamusal ekonominin anladığı veya anlaması gereken, vergi oranlarında yapacağı oynamalardır. Esasen bu durum, ulusal ekonomileri firmalar arası rekabet yoluyla, bir bütün olarak dünya ekonomisini ise ulusal ekonomiler yoluyla açıklayan klasik liberalizmin ve ondan gövertilen günümüz neo-liberalizmin rekabet kuramına da uygundur. Zaten esas olarak iktisadi gelişme gibi bir olgunun varlığı, ister istemez ulusal ekonomiler arası rekabetin varlığını varsaymaktadır*. Çünkü böyle bir rekabet yokluğu durumunda iktisadi gelişmenin, ulusal sınırlar biçiminde bölünmüşlük göz önüne alındığında, hiçbir anlamı kalmayacaktır. Hal böyle olunca, ulus devletlerin iktisadi yaşamın geldiği bu son evreden rekabetçi bir biçimde faydalanma amacıyla vergi rekabetine girişmeleri ve buna yönelik olarak -gerektiğinde- oldukça düşük vergi oranları uygulamaları kurama ve akla uygundur.

C- Küresel Vergi Rekabetinin Etkileri

Literatüründeki görüş ayrılıkları yüzünden, vergi rekabetinin oluşturduğu etkiler hakkında uzlaşa sağlanması oldukça güçtür. Goodspeed, vergi rekabetinin etkilerini ölçmedeki zorlukları dört başlık altında toplamaktadır. Bunlar²⁷¹;

- Ulusal vergi sistemlerinin oldukça karmaşık düzenlemelerden oluşması,
- Yerleşim kararlarını belirlemede vergilerin yanı sıra başta kamu harcamaları olmak üzere çok sayıda değişkenin de etkili olması,
- Kamu harcamalarından sağlanan faydanın ölçülememesi nedeniyle en uygun vergilendirme seviyesinin belirlenememesi ve
- Ortak amaç bileşenlerine sahip birden fazla hükümet politikasının varlığı şeklindedir.

* Klasik liberal yaklaşımın iktisadi tahlilleri dünyayı uluslara ve ulusal ekonomilere bölünmüş bir biçimde ele almakta ve beşeriyetin modernist anlamda ilerlemesinde uluslararası alanda rekabeti ve gelişmişlik farklılıklarını veri kabul etmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında, uluslar ve ulus devletler arasında çeşitli alanlardaki rekabetin varlığı, bu farklılaşma ve rekabetin varlığının kabulü üzerine temellendirilmektedir.

²⁷¹ Timothy J. Goodspeed, "Tax Competition, Benefit Taxes, and Fiscal Federalism", **National Tax Journal**, Vol.51, No:3, 1998, s.583.

Vergi rekabetinin etkilerinin sağlıklı bir şekilde belirlenmesini güçleştiren bu unsurlar ele alındığında teknik engellerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunda vergilendirme sistemlerinin farklı yapısı nedeniyle oluşan çeşitlilik ve ulaşılan sonuçlar açısından ülkelerin vergilendirme dışında kalan özelliklerinin etkisinin ayrıştırılamaması belirleyicidir. Diğer yandan, rekabete taraf olanların kayıp ve kazançlarının göreceliliği de vergi rekabetinin etkileri hakkında uzlaşa sağlanmasını güçleştirmekte ve sahip olunan bakış açısı doğrultusunda gerek etki alanı, gerekse etki türü açısından oldukça farklı değerlendirmeler yapılmasına yol açmaktadır.

1- Kamu Maliyesi Üzerindeki Etkileri

Kamu harcamalarının temel finansman aracı olması nedeniyle vergilemenin kamu maliyesinin en önemli alanını oluşturduğu iddia edilebilir. Kaldı ki, tarihsel süreçte yaşanan gelişmelerin bu iddiayı genelde doğruladığı görülmektedir. Dolayısıyla vergilendirme alanda ortaya çıkan gelişmelerin öncelikli olarak kamu maliyesini etkilediği ve vergi rekabetinin etkilerinin incelenmesinde kamu maliyesi alanına öncelik verilmesi gerektiği söylenebilir.

Vergi rekabetinin kamu maliyesi üzerinde meydana getirdiği etkiler incelenirken kanaatimizce ilk olarak ele alınması gereken konu, rekabet-hâsılat ilişkisidir. Kamu maliyesi amaçları arasında fiskal amacın ön planda olması, böyle bir değerlendirmeye öncelik verilmesinin yeter şartı niteliğindedir.

Ülkelerin vergi rekabeti nedeniyle ulusal vergi hâsılatında meydana gelebilecek değişiklik “vergi oranı etkisi” ve “vergi matrahı etkisi” adında iki etkiye bağlıdır. Vergi oranı etkisi, vergi oranlarının indirilmesi ile vergi hâsılatında oluşacak azalışları ifade etmektedir. Buna karşın vergi matrahı etkisi, vergi oranlarının indirilmesi sonucunda değişken sermaye stokunun yurda girmesi sonucu vergi matrahındaki genişlemeyi, dolayısıyla vergi hâsılatındaki artışı sembolize etmektedir. Bir ülkede finansal sermayeye ilişkin vergilendirilebilir kapasite sınırlı ise vergi oranlarındaki indirim, ülkeye yabancı sermaye girişini sağlayacak ve bu da vergi matrahı etkisinin vergi oranı etkisinden büyük olmasına ve dolayısıyla vergi gelirlerinin artmasına neden olacaktır. Diğer yandan, vergi oranındaki indirimlerin geniş hacimli finansal sermayenin olduğu ülkelerde yapılması, her ne kadar ülkeye yeni sermaye akımlarının girmesini sağlasa da, bu vergi oranındaki indirimin neden olduğu hâsılat kaybı vergi matrahı etkisi ile telafi edilemeyecek ve sonuçta vergi hâsılatı azalacaktır²⁷².

Vergi rekabeti ortamında kullanılan her türden teşvik aracının ulusal hükümetler için maliyet olma özelliği de, vergi hasılatı üzerinde potansiyel bir baskı oluşturmaktadır. Esasen bütçe baskısı olarak adlandırılabilir bu durum, vergi oranı etkisinin ağır

²⁷² Vivek H. Dehejia ve Philipp Genschel, **Tax Competition in the European Union**, MPIfG Discussion Paper 98/3, February 1998, s.12.

basması durumunda oluşmaktadır. Oman, otomotiv sektöründeki yabancı yatırımlara sağlanan teşviklerin hükümetler açısından işbaşına düşen maliyet (cost-per-job) toplamının 100.000 \$'ı aşmasına neden olduğunu tahminlemiştir²⁷³. Teşvik maliyetlerinin yükselmesi, kamu maliyesi açısından yabancı yatırımlardan sağlanan ulusal kazanımların önemli ölçüde anlamsızlaşmasına neden olabilmektedir.

Vergi rekabetinin vergi hâsılatı üzerindeki daraltıcı etkisi, vergilendirme alanında rekabete yönelen tüm ülkeler için geçerli değildir. Çünkü vergi rekabetinde başarılı ülkeler oluşan matrah etkisine bağlı olarak vergi hâsılatını genişletme imkânına kavuşabilmektedir. OECD ülkelerine ilişkin veriler incelendiğinde, son otuz yıllık dönemde vergi hâsılatında bir azalma olmadığı, aksine dikkate değer artışlar yaşandığı görülmektedir. OECD ülkelerinde milli gelir içindeki payı olarak vergi gelirleri 1975 yılında yüzde 30.5 iken 2000 yılında yüzde 37.4'e yükselmiştir²⁷⁴.

Vergi rekabetinin kamu maliyesi üzerinde meydana getirdiği etkilerden biri de, oluşan hasılat kayıpları nedeniyle vergi otoritelerini farklı tercihlere yönelmesiyle ortaya çıkan, vergi yükü kaymasıdır. Ulusal otoriteler için böyle bir tercihin alternatifi, borçlanma aracının kullanılması veya kamusal hizmet seviyesinin azaltılması olabilmektedir. Ancak ülkelerin bu tercihlere yönelmesinde, farklı türden etkiler ortaya çıkabilmekte ve ülkedeki vergi yapısı, bu tür tercihleri engelleyebilmektedir. Kamusal hizmet seviyesinin düşürülmesi tercihi ise, farklı şekillerde yorumlanabilir. Buna göre, kamu ekonomisinin piyasa ekonomisine göre başarısız olduğu veya aşırı genişleme göstererek etkinlik kaybına sebep olduğu durumlarda vergi rekabeti sınırlandırıcı bir işlev sağlamaktadır. Ancak hizmet seviyesinin yetersiz olduğu ve kamu ekonomisinin verimli olduğu durumlarda vergi rekabeti, finansman sorununun daha da ağırlaşmasına neden olabilmektedir. Uygulamada, bu tür belirsizliklerden dolayı rekabetçi vergi politikasına yönelen ülkelerde genelde vergi yükü kaymasının yeğlendiği görülmektedir.

Vergi rekabetinin kamu maliyesi üzerindeki etkilerinden biri de, vergi yapılarında meydana getirdiği değişimdir. Vergi yapılarında meydana gelen değişimin özü ise, Ramsey Kuralı ile açıklanmaktadır. Buna göre, marjinal vergi oranı ile faktör arz elastikiyeti arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla etkinlik temeli esas alındığında, hareketli olmayan faktörlere kıyasla hareketli faktörlere yönelik tercihli vergisel düzenlemeler haklı görülmekte ve bunlar üzerindeki vergi yükünün hareketli olmayanlara kaydırılması vergi yapısındaki değişimleri kaçınılmaz kılmaktadır.

²⁷³ Oman, a.g.m., s.10.

²⁷⁴ OECD, **Revenue Statistics 1965-2001**, Paris 2002, s.18.

Uzmanlar vergi rekabetinin vergi yapıları üzerinde meydana getireceği etkiler konusunda şu türden öngörülerde bulunmaktadır²⁷⁵:

- Sermaye ve nitelikli işgücü gibi yüksek arz esnekliğine sahip faktörler üzerindeki vergi yükünü, hareketli olmayan veya görece hareketli olan doğa ve niteliksiz işgücü gibi faktörler üzerine kayacaktır.
- Düz oranlı olmanın yanı sıra, vergi indirimlerinin etkili olarak kullanıldığı bir vergi olan kurumlar vergisi nedeniyle kişisel gelir vergisine tabi mükellefleri kurumsallaşmaya yönelecek ve böylelikle vergi sistemindeki artan oranlılığın anlamı önemli ölçüde ortadan kalkacaktır.
- Sermaye ithal eden ülkelerdeki gelir vergisi oranlarının sermaye ihraç eden ülkelerekinden daha yüksek olmaması gerekliliği neticesinde, kısa dönemde oluşacak oran etkisi nedeniyle vergi hasılatını olumsuz yönde etkileyecektir.
- Rekabetçi vergi uygulamalarına yönelen ülkelerde tersine artan oranlılığa sahip tüketim üzerinden alınan dolaylı vergilere olan bağımlılık güçlenecektir.

Literatürde bu öngörülerini test eden ve özellikle vergi rekabetinin vergi adaleti üzerindeki etkilerini konu alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda küreselleşme ve sermaye üzerine getirilen vergi oranları arasında güçlü bir ilişki olduğunu ileri sürmekte ve sermaye üzerinden alınan vergi oranlarının düşmesine bağlı olarak emek üzerindeki vergi yükünün arttığı, böylece mali yükünün sermayeden emeğe kaydığı tespit etmiştir²⁷⁶. Benzer gelişme istatistikler incelendiğinde de, geçerlidir. Buna göre, OECD ülkelerinde 1965 yılında vergi hasılatı içinde yüzde 9 olan kurumlar vergisi payı 2000 yılında değişmemiş, ancak aynı dönemde genel tüketim vergilerinin yüzde 12 olan payı yüzde 18'e yükselmiştir. Aynı dönemde sosyal güvenlik primlerinin payı da yüzde 18'den yüzde 25'e çıkmıştır²⁷⁷.

Vergi rekabetinin kamu maliyesi üzerinde oluşturduğu etkilerden bir diğeri ise, kamu hizmetlerinden yararlanma ile bunların finansmanına katılma arasındaki dengesizlikten beslenen bedavacılık (free rider) sorununu ile ilgilidir. Bu bağlamda, yabancı yatırımcılar kamusal hizmetlerden yararlanmakta ancak kendilerine sağlanan teşvikler sayesinde bu hizmetlerin finansmanına yeterli ölçüde katılmamaktadır²⁷⁸. Nitekim bazı ampirik çalışmalarda DYY'ların devlet bütçesi üzerinde oluşturdukları baskının yerli yatırımlara kıyasla oldukça belirgin olduğunu ortaya koymaktadır. Figlio ve Blonigen, Güney Carolina ile ilgili olarak orta büyüklükte bir yabancı yatırımın bu

²⁷⁵ Asher ve Rajan, a.g.m., s.4-6., Phillip Genschel, "Tax Competition and Welfare State", **American Political Science Association's Annual Meeting**, Washington, August 31-September 3, 2000, s.16.

²⁷⁶ Rodrik, a.g.e., s.93.

²⁷⁷ OECD, **Revenue Statistics 1965-2001**, Paris, 2002, s.21.

²⁷⁸ Morisset ve Pimia, a.g.m., s.20-21.

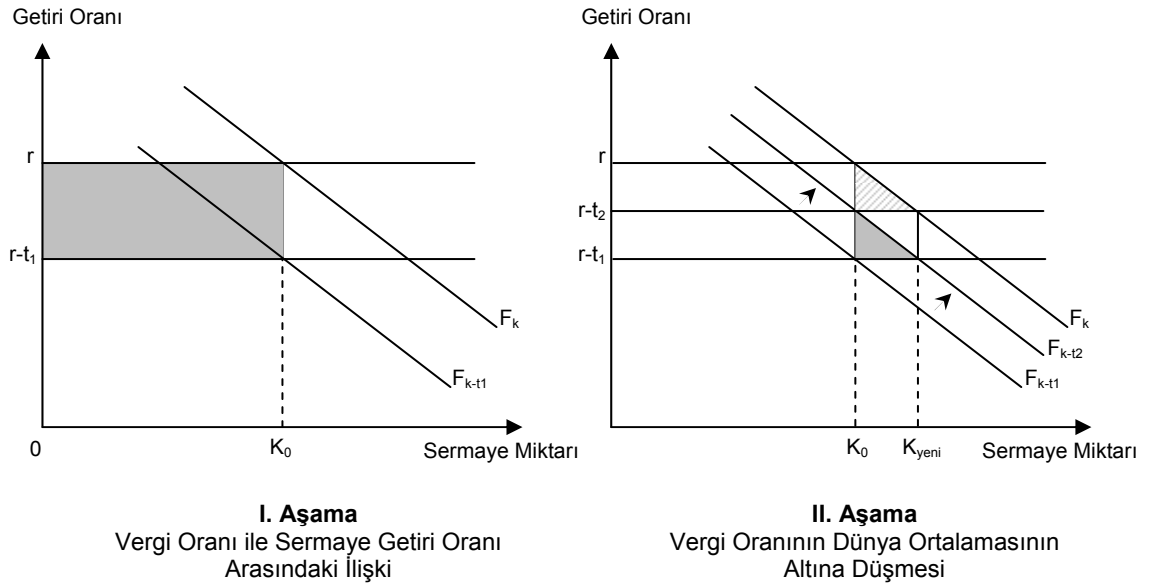
yolla kişi başına düşen geliri 1.2 oranında azalttığını, buna karşılık bu oranın yerli yatırımlar için 0.1 olduğunu hesaplamışlardır²⁷⁹.

Vergi rekabetinin mali alanda neden olduğu bir diğer etki de, vergi psikolojisi ile ilgilidir. Buna göre, vergisel teşviklerin hareketli ve hareketsiz üretim faktörlerini veya yerli ve yabancı yatırımcı ayırımı gözetilerek uygulanması, mükelleflerin vergi uyumunu (tax compliance) güçleştirmektedir. Çünkü rekabet ortamında tercih edilen ayrıcalıklı uygulamalar vergilemede adalet ve genellik ilkelerinden önemli sapmalar oluşturmaktadır. Dolayısıyla vergi rekabeti, vergi yükünün üretim faktörleri arasında dağılımını değiştirmektedir. Vergi yükü açısından benzer sektörlerde faaliyet gösteren mükellefler arasında fırsat eşitliğini zedelenmesi, bundan olumsuz yönde etkilenen mükelleflerin yasal olmayan yollara yönelmesini tercih edilebilir kılmaktadır²⁸⁰.

2- İktisadi Etkiler

Vergi rekabetinin iktisadi etkileri hakkında ortaya konulması gereken konu, yaşanan rekabetin mevcut sermaye stokunda meydana getirdiği etkilerdir. Bilindiği gibi vergiler ile sermaye stoku arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre, tersi de geçerli olmak üzere vergilendirme seviyesinin düşmesi sermaye stoku üzerinde arttırıcı etkiler oluşturmaktadır. Sermaye stokunun artması ise yatırımlara yönelecek fonların genişlemesini ve ülkeden ülkeye farklılık olması durumunda yatırım kararları üzerinde saptırıcı etkiler oluşmasına yol açmaktadır. Konunun iktisadi yorumu aşağıdaki şekil yardımıyla incelenebilir.

Şekil 7: Vergi Rekabetinin Yatırım Kararları Üzerindeki Etkisi

²⁷⁹ David N. Figlio ve Bruce A. Blonigen, "The Effects of Direct Foreign Investment on Local Communities", **NBER Working Paper**, No.7274, July 1999, s.5.

²⁸⁰ Giray (2003), a.g.m., s.131

Bilindiği üzere sermaye miktarının temel belirleyicisi sermayenin marjinal verimliliği ile şekillenen getiri oranıdır ve getiri oranının artması yatırımlara yönelecek sermaye miktarının artmasını sağlamaktadır. Vergi oranı ise sermaye açısından bir maliyet unsurudur ve oranın artması durumunda getiri oranı azalmaktadır. Şeklin I. Aşama'sında bu ilişki incelemektedir. Buna göre; vergilendirmenin olmadığı bir durumda mevcut sermaye stoku K_0 , r oranında bir getiriye sahiptir. Devletin verilemeye yönelmesi getiri oranının $r-t_1$ 'e düşmesine neden olmakta ve sonuçta sermayenin marjinal verimliliğini azaltmaktadır. Sermayenin marjinal verimliliğinin azalmasının iktisadi açıdan taşıdığı anlam ise, yatırım kararlarının alınmasında piyasa faiz oranının belirleyici olacağıdır. Faiz oranının sermayenin marjinal verimliliğinden yüksek olması yatırıma giden sermaye miktarını azaltacaktır.

Değişkenler arası ilişkinin vergi rekabeti ile ilgili boyutu ise şeklin II. Aşaması'nda incelenmektedir. Buna göre, bir ulusal hükümetin vergi oranında indirim gitmesi, diğerlerinin gitmemesi durumunda sermayenin getiri oranını $r-t_2$ 'ye yükseltmektedir. Bu ise sermayenin marjinal verimliliğinin artması anlamına gelmekte ve mevcut sermaye miktarının K_0 'dan K_{yeni} 'ye yükselmesine neden olmaktadır. Sermaye miktarının artmasında belirleyici olan vergi indiriminin iktisadi coğrafya açısından belirleyici olması ise, ülkedeki yatırım miktarının genişlemesine yol açmaktadır. Çünkü yatırım kararlarında rasyonel davranan piyasa aktörleri getiri oranının yüksek olduğu ülkeleri tercih etmektedir. Serbestleşme eğilimlerinin artış gösterdiği küreselleşme sürecinde bu durum, vergi indirimlerinin ve dolayısıyla vergi rekabetinin bir anlamda varlık nedenini ortaya koymakta ve iktisadi etkilerin genel haliyle irdelenmesini sağlamaktadır.

Vergi rekabetinin etkileri incelenirken ele alınması gereken önemli bir husus da ortaya çıkabilecek iktisadi verimsizliklerdir. Buna göre, eğer belirli bir ülkeye yönelen yatırımlar bu ülke tarafından vergi yükünde indirimle gidilmeden yapılmıyorsa, bunun anlamı ülkede kaynakların olası en iyi şekilde yerleştirilmemiş olmasıdır. Bu bağlamda vergi rekabeti sermayenin yerleşim kararlarını ve hareketini iktisadi getiri kriterinden bağımsızlaştırmakta ve vergi uygulamalarına bağımlı hale getirmektedir²⁸¹.

Ulusal hükümetlerin hareketli üretim faktörlerini kendi iktidar alanlarına çekmek amacıyla izlediği rekabetçi vergi politikaları küresel refah üzerinde farklı sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Çünkü bir hükümetin yabancı yatırımcılara sağladığı vergi teşviklerini arttırması, o ülke açısından olumlu sonuçlar doğururken diğer ülkeleri olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Rekabet sürecinin doğasından kaynaklanan bu durum, rekabetin bir ülke için rasyonel olmasına rağmen kolektif etkinin arzulanmayan sonuçlar üretebileceği gerçeğini ifade etmektedir. Bu nedenle, vergi rekabetinin iktisadi açıdan oluşturduğu etkilerin değerlendirilmesinde, ulusal ve küresel refah değişkenlerinin birlikte ele alınması gerekmektedir.

²⁸¹ Teather, a.g.m., s.60.

3- Siyasi ve Sosyal Etkiler

Vergilendirme ve üzerinden geliştirilen politikalar geleneksel olarak devletler açısından hassasiyeti yüksek konular olagelmıştır. Vergilendirme, ulusal egemenliğin en önemli unsurlarından birini teşkil etmekte ve ülkelerin makro ekonomik politikalarının en etkili araçlarından birini oluşturmaktadır. Devletler, sağladıkları vergi gelirleriyle kamu harcamalarını finanse etmekte ve izledikleri makro politikaları şekillendirmektedir. Rekabetçi vergi politikaları, vergilendirme yetkisinin kullanımı bağlamında önemli siyasi etkiler oluşturmaktadır.

Vergi rekabetinin en önemli siyasi etkisi, vergileme yetkisinin sınırlandırılmasıdır. Vergi politikalarının günümüzde ulusal dinamiklerin yanı sıra küresel dinamiklere göre şekillenmesi, vergileme yetkisinin kullanımı bağlamında ulusal otoriteleri spontane biçimde sınırlandırmaktadır. Çünkü vergilendirmeye hedef olan değişkenlerin küresel ölçekteki hareketliliği, vergilendirme yetkisinin etkin kullanımını engellemektedir. Uzmanlar vergi rekabeti ortamında yaşanan bu süreci, demokrasinin gelişimi açısından olumlu karşılamaktadır. Ancak hareketli matrahlar açısından oluşan pazarlık gücü nedeniyle vergi otoritelerinin otorite olma özelliği görece aşınmaktadır. Dolayısıyla, yetki kullanımı açısından oluşan bu boşluğun gelecekte siyaseten nasıl şekilleneceği yönünde ciddi endişeler bulunmaktadır²⁸².

Rekabetçi vergi politikalarına yönelen ülkelerin birbirleri açısından oluşturduğu etkilerin kayıp ve kazanç olarak şekillenmesi de, ülkeler arasında çeşitli siyasi sorunlar oluşturabilmektedir. İktisadi etkiler bağlamında “yatırım aşırma” ve “komşuyu zarara sokma” olarak anılan etkilerin oluşması mevcut siyasi sorunları daha da arttırabilmekte ve uluslararası alanda işbirliğinin zayıflaması türünden küresel yönetim anlayışıyla bağdaşmayan sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu ise, küreselleşme sürecinin gelişimi üzerinde potansiyel riskler oluşturmaktadır.

Diğer yandan vergi rekabetinin yetki kullanımı konusunda ortaya çıkardığı siyasi sorunlar, engelleme girişimleri ile yüzleştğinde çeşitlenme özelliği göstermektedir. Çünkü vergi rekabetinin engellenmesine yönelik girişimler, vergileme yetkisinin ulusal otoritelere ait olduğu bir ortamda işbirliğine dayalı yönetim anlayışlı çözümlenmeleri gerekli kılmaktadır. Ancak günümüzde OECD girişimi başta olmak üzere, vergi rekabetini engellemeyi hedef alan girişimlerin tümü böyle bir anlayıştan uzaktır. Dolayısıyla fenomenin meydana getirdiği siyasi sorunların çözümünü amaçlayan engelleme girişimleri, mevcut siyasi sorunları daha da arttırabilme potansiyeli taşımaktadır.

OECD engelleme girişimi ele alındığında, mevcut kuruluş sekretarya ve bürokratlarının seçilmemiş oldukları ve temsil yetkilerinin bulunmadığı tartışılmazdır.

²⁸² Giray (2003), a.g.m., s.130-131.

Dolayısıyla, OECD'nin vergilendirme alanındaki her türden düzenlemesi hükümler ülke vatandaşları üzerinde vergisel yükümlülükler tesis etmekte ve engelleme girişimi vatandaş özerkliğinin dâhili anayasal ve diğler yasal tedbirlerle korunması hususu ile ilişkilidir. Uluslararası hukuk söz konusu olduğunda, vergi toplanması veya angaryaya gidilmesi bir hükümlerlik göstergesidir. Oysa işbirliği organizasyonu olan OECD'nin böyle bir hükümlerlik bulunmamakta ve ulusal hükümlerlik bulunduğı bir ortamda vergi rekabetinin engellemeye çalışması siyasi açıdan "temsilsiz vergilendirme" anlamına gelmektedir²⁸³.

Vergi rekabetini engelleme girişimleri, özel mülkiyetin ve sermayenin özerkliğı hususunda da ilginç bir durum ortaya çıkarmaktadır. Bu hususlarda özerklik bulunuyorsa, o halde diledikleri ülkelere hareket etme hakkı olduğu tartışılmazdır. Buna karşın, özerk değillerse o zaman özel mülkiyete dayalı piyasa ekonomisinin varlığına ters bir durum ortaya çıkmaktadır. Özel mülkiyetin hareketini veya el değıştirmesini engelleme çabaları doğrudan özel mülkiyete bir müdahaledir. Böyle bir müdahale durumunda piyasa ekonomisinin çalışması imkânsızlaşmakta ve piyasa ekonomisinin içeriğı boşaltılmış olmaktadır.

Vergi rekabetinin siyasi alanda meydana getirdiğı etkilerin sosyal alana sıçraması da muhtemeldir. Çünkü vergilendirme yetkisinin kullanımı bağlamında oluşan sınırlandırıcılık, temsil mekanizması üzerinden her iki alanı de etkilemektedir. Sosyal alanda oluşacak etkilerin hedefinde ise, öncelikli olarak işgücü piyasası gelmektedir. Uzmanlar vergi rekabetinin işgücü üzerindeki etkilerini şu şekilde özetlemektedir²⁸⁴:

- *Reel Ücretlerde Azalma*: Yabancı yatırımların terleşme kararlarında istihdam edeceği işgücü maliyetinin alternatif ülkelerdeki maliyeti oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle, yabancı yatırımlar için rekabete kalkışan ülke hükümetleri teşvik sağlamak amacıyla ücret politikalarında asgari ücret düzeyi, işsizlik ödeneğı gibi konularda tercih edilir olmaya yönelik düzenlemelere gitmek zorunda kalmaktadır. Bu ise, niteliksiz işgücü ücretlerinde görel bir gerileme oluşturmaktadır.
- *Çalışma Standartlarında Gerileme*: Rekabete yönelen ülke hükümetleri teşvik sağlamak amacıyla çalışma standartlarında işgücü aleyhine olacak şekilde düzenlemelere gidebilmektedir.
- *İşgücünün Örgütlenme Hakkının Kısıtlanması*: Gelişmekte olan ülkelere aynı nedenlerle işgücü örgütlenme hakkının *de jure* veya *de facto* olarak kısıtlandığı görülmektedir. Uzmanlar OECD ülkeleri içinde özellikle Meksika ve Türkiye'de bu yönde bir gelişme yaşandığını vurgulamaktadır.

²⁸³ Terry Dwyer, "The New Fiscal Imperialism", **Policy**, Volume 18, No 4, Summer 2002, s.13.

²⁸⁴ Oman, a.g.e., s.97.

- *İşgücü Üzerindeki Vergi Yükünün Ağırlaşması*: Esasen mali etkiler kısmında ele alınan bu gelişme, üretim faktörlerinin hareket kabiliyeti ile ilgilidir. Sermayenin işgücüne göre hareketli olması, vergi hasılatındaki kayıpların işgücü üzerindeki vergi yükünün ağırlaştırılması ile giderilmeye çalışılmaktadır. Aynı şekilde vergilendirmenin tüketim üzerine kaydırılması tercihi de, harcama eğilimi yüksek işgücü faktörü üzerindeki vergi yükünün artırılması sonucunu doğurmaktadır.

Vergi rekabetinin işgücü piyasası üzerindeki etkilerinin sosyal etkiler olarak ele alınmasındaki en önemli gerekçe, toplumu oluşturan sınıflar üzerindeki vergi yükünün bu gruplar aleyhine ağırlaşmasıdır. Bu nedenle, ülkelerin izledikleri rekabetçi vergi politikalarının vergi adaletini olumsuz etkilemesi muhtemeldir. Ancak ortaya çıkacak bu etki tartışmalıdır. Çünkü ileride ele alınacağı gibi, özellikle önemli boyutlarda işsizliğin olduğu gelişmekte olan ülkelerde izlenen rekabetçi politikalar yeni istihdam alanlarının oluşmasına katkılar sağlamakta ve vergi adaletinin bozulmasına rağmen gelir dağılımında iyileştirici etkiler ortaya çıkarabilmektedir.

III- KÜRESEL VERGİ REKABETİNİ ENGELLEME GİRİŞİMLERİ

Küresel vergi rekabeti meydana getirdiği olumsuz etkiler nedeniyle günümüzde “zararlı” olarak addedilmekte ve engelleme girişimleri ile yüzleşmektedir. Zararlı vergi rekabeti tartışmalarında ülkelerin vergisel avantajlar sağlayarak uluslararası yatırımlar üzerinde saptırıcı etkiler oluşturduğu ve ortaya çıkan mali dışsallıklara bağlı olarak diğer ülkelerin vergi tabanlarının erozyona uğradığı iddia edilmektedir. Oysa engelleme girişimlerini bir anlamda meşrulaştıran bu argümanlar mevcut iktisadi sistem kapsamında oldukça tartışmalıdır. Engelleme girişimlerinin müdahale özelliği dikkate alındığında bu tartışma hayati bir önem taşımaktadır. Çünkü günümüzde yaşanan küreselleşme süreci esas itibarıyla serbestlik anlayışından beslenmekte ve gelişimini engelleyici her türden müdahaleyi reddetmektedir.

Küreselleşme sürecinin ülkeler açısından dış ticaret standartları ve liberalizasyon yönünde genişletici bir baskı oluşturduğu ortadadır. Ancak oluşan bu baskının diğer bir boyutu da genişleyen vergisel teşviklerdir. Ülkeler açısından bir tür “mahkum açmazı” anlamına gelen böyle bir ortamda “kolektif hareketin gerekliliği” vurgulanmakta ve vergi uyumlaştırması, “zararlı” vergi rekabetinin alternatifi kabul edilmektedir. Oysa vergi rekabetindeki zararlılık unsuru belirsizdir. Rekabet etmenin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan etkiler, rakipler açısından farklılaşabilmektedir. Bu nedenle, mevcut engelleme girişimlerine geçmeden önce fenomene eklenen “zararlı” ön ekinin kapsamının ne şekilde doldurulduğu ortaya konulmalıdır.

Vergi rekabeti engelleme girişimleri arasında OECD ve AB tarafından yürütülen girişimler önemli bir ağırlığa sahiptir. Büyük ölçüde benzerlik gösteren bu girişimlerde vergi rekabetinin zararlı etkilerinin ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. OECD'nin AB

üyesi olan ülkeleri bu amaçla üstlendikleri sorumlulukları özenli bir şekilde yerine getirmeye çalışmaktadır. Ancak AB üyesi olmayan ülkelerin AB girişimi kapsamında herhangi bir sorumluluk taşımaması, mevcut girişimlerin faaliyet ölçeği ve amaçlarını farklılaştırmaktadır. Ayrıca anılan organizasyonların kurumsal yapılanma yönünden taşıdığı farklılıklar da, ortaya konulacak önerilerin ve alınacak tedbirlerin farklılaşmasına neden olmaktadır. Mevcut girişimlerin öncelik verdiği konuların ve yaptırım kriterlerinin farklılıklar taşıması da, iki girişim arasında önemli bir ayırım olduğunu göstermektedir. Buna göre, OECD girişiminin özellikle vergi cennetleri ile ilgilendiği ve bilgi paylaşımını vurguladığı, AB girişiminin ise ağırlıklı olarak vergi politikaları arasında uyumlaştırma sağlanmasına önem verdiği görülmektedir. Birlikte ele alındığında ise, her iki girişimin de engelleme amacına önem vermesi bakımından uyumlu ve birbirlerini destekler nitelikte olduğu söylenebilmektedir²⁸⁵.

A- “Zararlı” Ön Ekinin Düşünsel Arka Planı

İktisadi rasyonalite açısından ortaya konulduğunda rekabet, üretim etkinliğini arttırmanın ve kaynak tahsisini düzenlemenin bir aracı konumundadır. Bu nedenle hakim iktisadi yaklaşım içinde rekabetin işleyişini sağlayan her türden düzenleme olumlu karşılanmaktadır. Kar maksimizasyonu amacına yönelik özel piyasaların oluşturulmasında rekabet; Adam Smith'in literatüre kazandırdığı “görünmez el” in çalışmasında olduğu gibi bireysel kararların alınmasında sosyal açıdan faydalı sonuçlar oluşturacak şekilde rehberlik sağlamaktadır. Kamu sektörü örneğinde ise rekabetin piyasa ekonomisindeki işlevleri değişime uğratılmakta ve rekabetin kamusal hizmet sunumunu sıkıntıya uğratacağı ileri sürülmektedir²⁸⁶. İşte bu noktada, kavramın önüne “zararlı” ön eki getirilmekte ve rekabetin sağlayacağı kazanımlar görmezden gelinerek engellenmesi yönündeki girişimlere daha en başından meşruluk kazandıran bir zemin oluşturulmaktadır.

Küresel vergi rekabetini “zararlı” ön ekinin kabulüyle engellenmesi yönündeki girişimlerin dayanak noktası son derece tartışmalıdır. Çünkü rekabet oyunu, meydana getirdiği sonuçlar itibariyle katılımcılar için farklı anlamlar ifade edebilmektedir. Diğer bir ifadeyle, vergi rekabetindeki zararlılık, rekabete girişenlerin tümü açısından geçerli değildir. Kaldı ki, vergi rekabetinde zararlılığın ortaya çıkışı, kapsamı ve yönü önemli belirsizlikler içermektedir. Şöyle ki;

Vergi rekabeti iddia edildiği gibi zararlıysa ve oluşan etkiler finans ve diğer hizmet faaliyetlerinin dağılımına yönelikse, o halde zarar gördüğü iddia edilen ülkelerin vergileri de dahil olmak üzere tüm vergilerin yer seçimine bağlı dağılım kararlarını etkilediği dikkate alınmalıdır. Buna göre, A ülkesi vergileri sabit tutarken B ülkesi

²⁸⁵ Joann M. Weiner ve Hugh J. Ault, “The OECD’s Report on Harmful Tax Competition”, **National Tax Journal**, Vol.51, No.3, 1998, s.607.

²⁸⁶ Wallace E. Oates, “Fiscal Competition or Harmonization? Some Reflects”, **National Tax Journal**, Vol.54, No.3, 2001, s.507-508.

arttırırsa, burada hangi ülkenin davranışı finans ve hizmet faaliyetlerinin yeniden dağılımına neden olmaktadır? B ülkesinin vergi matrahının aşınmasının esas nedeni yükselttiği vergiler değil midir? Burada zarar, kim tarafından kime yapılmaktadır? B ülkesinin vergileme düzeyini yükseltmesi A ülkesindeki vergileme seviyesinin düşmesi sonucunu doğurduğundan, bu soru tam bir belirsizlik içermektedir.

“Zararlı” vergi rekabeti tartışmalarında gözden kaçırılmaması gereken bir diğer husus da, kavramın bir sıfat tamlaması olmasıdır. Dolayısıyla “zararlı” ifadesinin neyi hedef aldığı sorgulanmalıdır. Ayrıca rekabete atfedilen işlevler ortadayken böyle bir ifadenin literatüre yerleş-tiril-miş olması önemli bir çelişkidir. “Zararlılık” özelliği, vergi rekabeti ortamında kimin kaybedip kimin kazandığına göre kullanılabilir. Dolayısıyla, kazananlar açısından ele alındığında, alternatif olarak “yararlı” unsuru kullanılarak ters yönde bir kavram da geliştirilebilir. Kanaatimizce “zararlı vergi rekabeti”, fenomenin sadece bir yönünü kapsamakta ve dolayısıyla zararlılığın kimler için geçerli olduğunun sorgulamasını bilimsel bir merak haline getirmektedir. Acaba “zarar” unsuru sadece vergi oranlarının sosyal güvenlik harcamalarından dolayı yüksek olduğu gelişmiş ülkeler için mi geçerlidir? Ve engelleme girişimleri ortaya çıkan zararlılığın, bir tür illüzyon oluşturarak tüm ülkeler için tehdit oluşturduğunu mu iddia etmektedir?

Engelleme girişimleri arasında başat konumda olan OECD girişimi incelendiğinde, zararlı vergi rekabetinin herhangi bir tanımına rastlanılmamaktadır. Önemli bir eksiklik sayılabilecek bu hususa rağmen girişimde vergi rekabetinin zararlı görülmesinde kullanılan kriterlerinin şunlar olduğu görülmektedir²⁸⁷.

- *Vergi teşviklerinin sadece ülkede mukim olmayanları veya bunların işlemlerini hedef alması:* Buna göre, belirli bir vergisel düzenlemenin zararlı vergi rekabeti olarak değerlendirilmesinde en önemli faktör, ülkede yerleşik mükelleflere uygulanan standart vergi sistemiyle karşılaştırıldığında teşviklerin özelleştirilmiş olmasıdır.
- *Uluslararası prensiplerden bağımsız olarak vergilendirilebilir gelirin hesaplanmasını sağlayan vergisel teşvik uygulamalarına gidilmesi:* Bu kriter, bir şirketin gerçek mali durumuna dayalı bir standarttan ziyade, maliyeti arttırıcı veya kazancı azaltıcı hesaplamalarla belirlenen gerçek olmayan vergi matrahlarının oluşturulmasını sağlayan uygulamaları kapsamaktadır.
- *Saydamlıktan yoksun vergi teşviklerine yer verilmesi:* Yabancı yatırımları çekmede kullanılan gizli teşviklerin tümünü hedef aldığı için bu kriter çok önemlidir. Çünkü, bu tür teşvikler vergi rekabeti açısından en tehlikeli araçlar olabilmektedir. Günümüzde vergi cennetlerinin belirlenmesinde de kullanılan

²⁸⁷ Giray (2003), a.g.m., s.128.

bu kriter, genel olarak vergi otoritelerinin karşılıklı bilgi paylaşımından kaçınmaları ile ilişkilendirilebilir.

- *Hareketli ve hareketli olmayan vergi matrahları arasında farklılık gözetilmesi:* Vergi rekabetinde hedef alınan değişkenler coğrafi olarak yüksek hareket kabiliyetine sahip üretim faktörleridir. Bu anlamda, vergi yükünün hareketsiz veya daha az hareketli olan üretim faktörlerine kayması vergi adaletinden ciddi sapmalar oluşturmaktadır.

Sayılan kriterler kapsamında OECD, ülkeler arasında yaşanan rekabeti, milli gelir matrahı ve efektif vergi oranlarının belirlenmesinde ciddi bir tehdit olduğunu iddia etmektedir. OECD'ye göre bu türden bir rekabet yatırımların artması bağlamında hiçbir yarar sağlamamakta ve vergi hâsılatları üzerinde erozyon oluşturma tehlikesi içermektedir. Yaşanan süreci tamamiyle olumsuz olarak ele alan OECD, vergi rekabetini geçmiş dönemlerde uygulanan komşuyu zarara sokma stratejisi olarak adlandırılan yıkıcı tarife rekabetine benzetmektedir²⁸⁸. Oysa ileride değinileceği üzere, bu benzetme tamamen hatalıdır.

B- OECD Engelleme Girişimi

Vergi rekabetini engelleme girişimleri arasında OECD girişimi başat konumdadır. Öyle ki, vergi rekabetinin “zararlı” ön eki getirilerek küresel mali sitem açısından tamamiyle olumsuz sonuçlar meydana getireceğine olan inanç bu organizasyonun engelleme girişiminin temel dayanak noktasını oluşturmaktadır. OECD girişimi ortaya çıkışı ve gelişimi açısından kararlı ve istikrarlı sayılabilecek bir seyir izlemiştir.

1- Engelleme Girişiminin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

OECD bünyesinde zararlı addedilen vergi uygulamalarına ilişkin çalışmalar, 1996 yılında Bakanlar Konseyi tarafından zararlı vergi rekabetinin yatırım ve finansman kararlarını saptırıcı ve ülkelerin vergi tabanlarını olumsuz etkilerinin engellenmesi amacıyla etkin sistemlerin geliştirilmesine karar verilmesi ile başlamıştır²⁸⁹. Ardından 1998 yılında yayınlanan rapor ile zararlı vergi rekabetinin boyutları ortaya konulmuş ve 2000 yılında yayınlanan diğer bir raporla vergilendirme alanında küresel işbirliğinin önemi ve yaşanan gelişmeler ele alınmıştır. 2001 yılında ise, yayınlanan ilerleme raporuyla OECD'nin konuya olan duyarlılığı vurgulanmış ve koordineli önlemlerin çerçevesinin oluşturulması hakkındaki 2004 ilerleme raporu ile engelleme girişimindeki kararlılık ortaya konulmuştur.

²⁸⁸ Dwyer, a.g.m., s.52-53

²⁸⁹ Yüksel Karaca, “Zararlı Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri: OECD Bünyesindeki Çalışmalar Ne Aşamada?”, **Vergi Dünyası**, Haziran 2001, s.94.

a- 1998 Raporu: Zararlı Vergi Rekabeti; Yükselen Bir Küresel Konu

OECD tarafından yayınlanan 1998 Raporu'nda küreselleşme sürecinde ülkeler arasında yaşanan vergi rekabetinin genişlediğine dikkat çekilmiştir. Vergi rekabetinin meydana getirdiği etkilerin tamamıyla “zararlı” olarak ele alındığı bu raporda vergi rekabeti nedeniyle ulusal matrahların ciddi bir tehdit altında olduğu belirtilmiş ve engelleme girişiminin ne yönde şekilleneceği ortaya konulmuştur. OECD engelleme girişiminin çerçevesini oluşturan bu raporun ana hatları ise şu şekildedir.

1998 Raporu'nun ilk bölümünde, mevcut uluslararası vergi sisteminin yapısı ana hatları ile ortaya konuşmuş ve küreselleşme sürecinin söz konusu yapı üzerinde meydana getirdiği baskılara yer verilmiştir. Oluşan baskılar karşısında ulusal vergi sistemlerinin ciddi tehditlerle karşı karşıya olduğu ifade edilmiş ve bu bağlamda, uluslararası işbirliğine dayalı önlemlerin alınması gerektiği belirtilmiştir. İkinci bölümde zararlı vergi rekabetine neden olan “vergi cenneti” ve “tercihli vergi rejimi” uygulamalarına* yer verilmiş ve ülkelerin vergi sistemlerinin bütünlüğünün zedeleyen bu uygulamalara dair açıklamalar yapılmıştır. Son bölümde ise, vergi cennetleri ve tercihli vergi rejimleri ile mücadelede kullanılabilecek araçlar ortaya konulmuştur.

Raporun amacı ise; zararlı vergi rekabeti uygulamaları olarak görülen vergi cennetleri ve tercihli vergi rejimleri, finansal ve diğer iktisadi faaliyetlere ilişkin kararları saptırıcı yönde etkilediği, bu tür uygulamalara yönelmeyen ülkelerin vergi tabanlarını erozyona uğradığı ve vergi sistemlerinin adilliği, tarafsızlığı ve kabul edilebilirliği zedelediğinin ortaya konulması şeklinde özetlenmiştir²⁹⁰. OECD'ye göre, sınırlar arası ticari faaliyetler ve yatırımların liberalizasyonu iktisadi büyüme ve yaşam standartlarının artmasındaki en önemli itici güçlerdir. Buna göre, organizasyon; ticaret, yatırım ve vergilendirme çerçevesinde ve uluslararası ticaretin değişen doğasını kapsamında çok taraflı bir ticaret sisteminin oluşturulması ve korunması çabasıdır.

1998 Raporu'nda ülkelerin vergiden kaçınma davranışına sebebiyet verecek şekilde coğrafi olarak hareketli sermayeyi çekmek için efektif vergi oranlarını diğer ülkelere göre düşük tutmaları nedeniyle, vergi sistemleri ve ekonomiler üzerinde oluşacak tahribatlar ise şu şekilde sıralanmıştır²⁹¹:

- Finansal ve fiziki yatırım akımları üzerinde saptırıcı etkiler oluşması.
- Vergi yapılarındaki bütünselliğin ve vergi adaletinin zedelenmesi.
- Mükelleflerin vergi mevzuatına uyumunun zayıflaması ve bedavacılık sorunun şiddetlenmesi.

* Bu uygulamalar, çalışmanın ilerleyen kısımda ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

²⁹⁰ OECD, **Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue**, Organisation for Economic Cooperation and Development, Paris 1998, s.8.

²⁹¹ OECD (1998), a.g.r.,s.16.

- Vergi ve kamu harcaması bileşenlerinin kurgulanma zorunluluğunu ortaya çıkması.
- Vergi yükünün hareket yeteneği düşük üretim faktörleri üzerine kayması ve kamusal yeniden dağıtıcı hedeflerden uzaklaşılması.
- Vergi uygulamalarının idare ve mükellefler açısından daha maliyetli hale gelmesi.

Zararlı vergi rekabetini küresel bir sorun olarak ele 1998 Raporu'nda işbirliği çerçevesinde alınacak tedbirlerin önemine dikkat çekilmekte ancak böyle olmasına rağmen ülkelerin tek taraflı olarak alabilecekleri önlemlere de yer verilmiştir. Bu önlemler şunlardır²⁹²:

1. *Yabancı şirketlere yönelik kontrol veya eşdeğer kurallarla ilgili öneri:* Ülkeler yabancı şirketlerin mali işlemlerine yönelik olarak uluslararası standartlara uygun veya eşdeğer kurallar getirmelidir.
2. *Yabancı yatırım fonu ile ilgili veya eşdeğer kurallara yönelik öneri:* Böyle bir fona sahip ülkeler, bunun zararlı vergi rekabetine yol açmayacak şekilde kullanılmasını sağlayacak düzenlemeler yapmalıdır.
3. *İştirak kazançları istisnası ve yabancı geliri vergi dışı tutan diğer sistemlerin zararlı vergi rekabeti çerçevesinde sınırlandırılmasına yönelik öneri:* Bu tür istisnaları uygulayan ülkeler yurtdışından elde edilen gelirin vergiden kaçınma davranışına yönelik olarak istisnadan faydalanma amacıyla ülke içine girip girmediğini kontrol edecek kurallar getirmelidir.
4. *Yabancı yatırımcılara dair bilgileri raporlama ile ilgili kurallara yönelik öneri:* Uluslararası işlemler ve tam mükelleflerin yabancı ülkelerdeki faaliyetlerini raporlamaya yönelik kurallar uygulamayan ülkeler buna yönelik kurallar koymalı ve sonuçta elde ettiği bilgileri diğer ülkelerle paylaşmalıdır.
5. *Yöneticilerle ilgili öneri:* Mükelleflerin konumuyla ilgili idari kararlar alan yöneticilere doğrulama ve kararı geri alma yetkisi verilmelidir.
6. *Transfer fiyatlaması kuralları ile ilgili öneri:* Bu konuya yönelik olarak ulusal mevzuatında hüküm bulunmayan ülkeler OECD'nin "Transfer Fiyatlaması Üzerine 1995 Yılı Rehberini" uygulamalıdır.

²⁹² OECD (1998), a.g.r., s.40-46.

Raporda zararlı vergi uygulamaları ile mücadelede ülkelerin iki taraflı anlaşmalar yapmak suretiyle gösterecekleri çabaların yetersiz olduğu vurgulanmış ve sorunun iki taraflı anlaşmalarla önlenmesinin önünde dört önemli engel olduğu belirtilmiştir²⁹³.

1. Zararlı vergi rekabeti olma özelliği taşıyan uygulamalarının önlenmesine yönelik tedbirlerin alınması ilgili otoritesinin yetkilerini aşabilmektedir.
2. Ülkeler alacağı tedbirlerin diğer ülkeler tarafından uygulanmaması durumunda kendi mükelleflerinin rekabetçi bir dezavantaj ile karşı karşıya kalabileceklerini düşünebilmektedir.
3. Zararlı vergi rekabeti türlerinin tümünün gözetim altında tutulması ihtiyacı, idari maliyetlerin önemli oranda artmasına neden olabilmektedir.
4. Koordineli olmayan iki taraflı önlemler mükelleflerin uyum maliyetlerini arttırabilmektedir.

Bu nedenlere istinaden raporunda vergi rekabetinin işbirliği kapsamında önlenmesine dair öneriler de belirtilmiştir²⁹⁴.

1. *Üye ülkelerin raporda yer alan ve tercihli vergi rejimleri ile ilgili aşağıda belirtilen rehber ilkelere uyum göstermesini sağlamaya dayalı bir forum toplaması önerisi:*

- Zararlı vergi uygulamalarına kaynak teşkil eden yasal düzenleme ve idari uygulamaların ve bunları genişletebilecek yeni tedbirler getirilmelidir.
- Daha iyi tanımlanmak amacıyla, getirilecek tedbirler yasal düzenleme ve idari uygulamalar açısından ayrı ayrı ele alınmalıdır.
- Üye ülkelerin rehber ilkelerin OECD Konseyi tarafından kabulünü izleyen 5 yıl içinde kendi vergi sistemlerini buna uygun şekilde düzenlemelidir.
- Forumda diğer ülkelerce uygulanan zararlı vergi uygulamalarına karşı alınan tek taraflı önlemler veya iki taraflı anlaşmalar yoluyla alınan tedbirler koordine edilmelidir.
- Rehber ilkelere uyum konusunda üye olmayan ülkeler cesaretlendirilmelidir.

2. *Vergi cennetlerinin bir listesinin oluşturulması önerisi:* Forumdan sonra bir yıl içinde bir vergi cennetleri listesi çikartılmalıdır.

²⁹³ OECD (1998), a.g.r., s.37.

²⁹⁴ OECD (1998), a.g.r., s.52-56.

3. *Vergi cennetleri ile olan ulusal bağlantılara yönelik öneri:* Vergi cennetleri ile politik, ekonomik ve diğer şekillerde ilişki içinde olan ülkeler bu ilişkilerinin zararlı vergi rekabetine yol açmadığını garanti etmelidir.
4. *Başarılı vergi yönetimi ilkelerinin geliştirilmesi ve desteklenmesine yönelik öneri:* OECD'nin Bakanlar Komitesi'ne bağlı Stratejik Yönetim Forumu bu ilkelerin geliştirilmesini üstlenebilir.
5. *Üye olmayan ülkelerin sürece dahil edilmesine yönelik öneri:* Forum gerektiğinde diğer uluslararası vergi örgütleri aracılığıyla veya başka şekillerde üye olmayan ülkelerle diyaloga geçmelidir.

Zararlı vergi rekabetinin kavramsal içeriğini belirleyen ve bir anlamda engelleme girişiminin genel çerçevesini çizen 1998 Raporu, OECD Mali İşler Komitesi tarafından 27-28 tarihinde toplanan Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilmiş, ancak Luksembourg ve İsviçre delegasyonları Rapor'a şerh koymuşlardır. Bu ülkelerin şerhleri ile ilgili özet açıklama Rapor'da belirtilmiştir²⁹⁵.

Luksembourg, Rapor'un zararlı vergi rekabetini engellemekten ziyade bankacılık işlemlerinin mahremiyetinin ortadan kaldırılmaya yönelik olduğunu iddia etmekte ve ayrıca tasarruflar üzerindeki stopaj uygulamalarının bu türden bir rekabeti önlemedeki etkisinin dikkate alınmadığını ileri sürmektedir. İsviçre ise, vergi rekabetinin olumlu sayılabilecek etkilerinin de olduğunu ve bunların Rapor'da ihmal edildiğini dile getirmektedir. İsviçre'ye göre, Rapor; bir yandan her ülkenin kendi vergi sistemi üzerinde egemen olduğunu, ancak diğer yandan bir ülkedeki vergi oranlarının diğer ülkelerden düşük olmasının tercihli vergi rejimlerini tanımlamada bir kriter olarak kullanmasını önermekte ve bu nedenle önemli bir tutarsızlık içermektedir. İsviçre, vergi rekabetine karşı getirilen önerilerin OECD'nin ekonomik felsefesine aykırı olduğunu ve bunların yüksek vergi oranlarına sahip ülkeler açısından ayrımcılık oluşturması nedeniyle kabul edilemez olduğunu ileri sürmektedir.

b- 2000 İlerleme Raporu: Küresel Vergilendirmede İşbirliği ve Gelişmeler

2000 Raporu, çerçeve raporu olma özelliği taşıyan 1998 Raporu'nun uzantısı olma özelliği taşımaktadır. Bu nedenle ilerleme raporu niteliğindeki bu rapor, zararlı vergi rekabeti ile mücadele kapsamında ne tür önlemler alındığı ve ilerleyen dönemde nelerin yapılması gerektiği konusunda hazırlanmıştır. 2000 Raporu'nda amacın ülkeler arasında gelir vergileri veya vergi yapıları arasında bir uyumlaştırma sağlanması olmadığı belirtilmiş ve hiçbir ülkeye belirli bir vergi oranının dikte ettirilmediği vurgulanarak, yapılmak istenenin vergilerin sermaye dağılım kararlarındaki etkisinin

²⁹⁵ OECD (1998), a.g.r., s.74-77.

ortadan kaldırılması ve vergi yükünün adil olarak paylaşılması olduğu dile getirilmiştir²⁹⁶.

1998 Raporu'nda alınan karar gereği, zararlı vergi uygulamalarına ilişkin olarak bir Forum oluşturulmuş ve bu Forum ile vergi cennetlerine yönelik çalışma kapsamında öncelikle 47 ülke belirlenmiştir. Ardından bu ülkelerle yapılan görüşmeler sonucunda 1998 Raporu'nda belirlenen kriterlere göre bu ülkelerin vergi cenneti olup olmadıkları incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda 35 ülkenin vergi cenneti olma özelliği taşıdığı sonucuna ulaşılmış ve bu ülkeler 2000 Raporu'nda oluşturulan bir liste ile dünya kamuoyuna açıklanmıştır²⁹⁷.

2000 Raporu ile açıklanan 35 vergi cennetine 31 Temmuz 2001 tarihine kadar geçiş dönemi niteliğinde bir süreç öngörülmüş ve üst düzey taahhütte bulunmaları durumunda bu ülkelerin listeden çıkarılacakları açıklanmıştır. Tersine tutum izleyen ülkelere yönelik olarak ise, OECD üyesi ülkeleri tarafından uygulamaya konulacak bir takım ortak tedbirler hakkında bilgi verilmiştir. Bu tedbirler şunlardır²⁹⁸:

- Vergi cennetleri ile olan işlemlerden kaynaklanan indirim, istisna, kredi ve diğer kolaylıkların kaldırılması.
- Vergi cennetleri ile olan işlemlere vergi incelemesi niteliğinde ayrıntılı raporlama kurallarının getirilmesi.
- Vergi cennetlerin mukim bulunanlara yapılan ödemelerin stopaja tabi tutulması.
- Vergi cennetlerinden sağlanan gelirlerin tabi tutulduğu iştirak kazançları istisnası ve diğer vergi ayrıcalıklarının iptal edilmesi.
- Vergi cennetleri ile ilgili faaliyetlerin denetiminin kapsamının genişletilmesi.

2000 Raporu'nda vergi cennetleri ile ilgili önlemler kapsamında bunlarla yakından ilişkili faaliyetlerde bulunan holding biçiminde örgütlenmiş şirket rejimlerine -ki şirketler günümüzde ÇUŞ'lara karşılık gelmektedir- dair herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Rapor'da bu husus, holdinglerin vergi anlaşmaları ve iç hukukla olan ilişkilerinin oldukça karmaşık olması ile açıklanmıştır²⁹⁹.

²⁹⁶ OECD, **Towards Global Tax Co-operation: Progress in Identifying and Eliminating Harmful Tax Practices**, Organisation for Economic Cooperation and Development, June 2000, s.5.

²⁹⁷ Bu liste, çalışmanın ilerleyen kısmında "Vergi Cenneti Olma Özelliği Taşıyan Ülkeler" başlığı altında verilmiştir.

²⁹⁸ OECD (2000), a.g.r., s.25.

²⁹⁹ OECD (2000), a.g.r., s.15.

c- 2001 İlerleme Raporu

OECD engelleme girişimi hakkındaki 2001 İlerleme Raporu, diğer raporlara göre oldukça dar kapsamlıdır. 2001 Raporu incelendiğinde dikkat çeken en önemli gelişme, vergi cennetlerine karşı alınabilecek ortak tedbirlerle ilgili üç ilke kararının belirlenmiş olmasıdır³⁰⁰.

- 1- Alınacak ortak tedbirler zararlı vergi uygulamalarının meydana getirdiği etkilerine göre ölçülendirilmeli ve sadece bu uygulamaların etkilerini nötralize etmeyi amaçlamalıdır.
- 2- Üye ülkeler alınacak ortak tedbirlerin uygulanıp uygulanmamasında tamamen serbesttir.
- 3- Üye ülkeler zararlı vergi uygulamalarının kendisine vereceği potansiyel zararı belirlemede ve münferit önleyici tedbirler uygulamada serbesttir.

2001 Raporu ile ilgili olarak dikkat çeken hususlardan biri de, daha önce 1998 Raporu kapsamında OECD engelleme girişimine şerh koyan Luksembourg ve İsviçre'nin yanı sıra, Portekiz ve Belçika'nın da böyle bir hukuki tasarrufa yönelmesidir³⁰¹. Bu gelişme, OECD girişiminin işbirliği ekseninden gittikçe uzaklaşması şeklinde değerlendirilebilir.

d- 2004 İlerleme Raporu

2004 İlerleme Raporu'nda engelleme girişiminin izlediği seyir bir adım daha ileri götürülmüş ve üye ülkelerin zararlı vergi rekabeti çerçevesinde kendi durumunu değerlendirebileceği bir "konsolide uygulama notu" oluşturularak OECD'nin internet sitesinde yayınlanmıştır³⁰². Bu raporda ayrıca, 2001 Raporu'nda getirilen vergi cennetlerine karşı alınabilecek ortak tedbirlerle ilgili üç ilke kararının kapsamı getirilen altı yeni ilke ile genişletilmiştir³⁰³.

1. Üye ülkeler alacakları tedbirlerin çerçevesi belirlenirken aynı önlemi uygulayan diğer üye ülkenin sağladığı başarı düzeyi de dikkate alınmalıdır.
2. Oluşturulan çerçeve, ortak veya münferit tedbir uygulayan ülkelerin bu tedbirleri kendi hükümlerine dayanarak uygulamalarını göz önüne almalıdır.

³⁰⁰ OECD, **The OECD's Project on Harmful Tax Practices: The 2001 Progress Report**, Organisation for Economic Cooperation and Development, November 2001, s.13.

³⁰¹ OECD (2001), a.g.r., s.4.

³⁰² OECD, **The OECD's Project on Harmful Tax Practices: The 2004 Progress Report**, Organisation for Economic Cooperation and Development, February 2004, s.6.

³⁰³ OECD (2004), a.g.r., s.15.

3. Zararlı vergi uygulamaları birbirinden farklı olduğu için farklı durumlarda, farklı tedbirler alınabilir.
4. Bir üye ülke ile yapılan diyalogdan kaynaklanan koordineli bir tedbir, bu ülkenin uyguladığı tek taraflı tedbirleri baskı altına alabilir ve bu tedbirlerin ötesine geçebilir.
5. Ortak tedbirlerin kapsamı belirlenirken mükellefler üzerinde gereksiz vergi yükü veya vergi idaresi üzerine gereksiz maliyetler getirecek uygulamalardan kaçınılmalıdır.
6. Alınacak ortak tedbirler dinamiklik özelliği göstermeli ve farklı koşullar altında gözden geçirilmeye müsait olmalıdır.

2004 Raporu'nda dikkati çeken en önemli gelişme ise, OECD'nin zararlı vergi uygulamalarını engellemede iki taraflı çifte vergilendirme anlaşmalarının araç olarak kullanılabileceğini vurgulamasıdır. Bu öneri kapsamında OECD, vergi cennetleri ile mücadelede üye ülkelerin bu ülkelerle çifte vergilendirme anlaşmaları yapmamasını önermektedir³⁰⁴. OECD'nin bu önerisi, çifte vergilendirmenin de küresel bir sorun olarak nitelendirilmesi nedeniyle, vergi rekabeti sorununu bir başka sorun ile ortadan kaldırmaya çalışması şeklinde yorumlanabilir. Bu bağlamda öneri, farklı bir sorun çözme anlayışı içermesi ve vergi cenneti ülkelerle iktisadi ilişki içinde bulunan şirketlere açık bir tehdit oluşturması nedeni ile eleştirilebilir.

2- OECD Girişiminin Hedef Aldığı Zararlı Vergi Rekabeti Uygulamaları

OECD girişimini ortaya koyan raporlar incelendiğinde, vergi cennetleri ve tercihli vergi rejimlerinin tamamen zararlı uygulamalar olarak kabul edildiği ve engelleme girişiminin ana hedefinin bu uygulamaların engellenmesi olduğu anlaşılmaktadır.

a- Vergi Cennetleri

OECD tarafından tamamen zararlı olarak kabul edilen ve engellenmeye çalışılan uygulamalardan biri olmasına rağmen, hiçbir OECD raporunda vergi cenneti kavramının tanımına rastlanılmamaktadır. Önemli bir boşluk olarak nitelendirilebilecek bu husus, kavramın tanımlanmasındaki güçlüklerden kaynaklanabileceği gibi, OECD'nin bir tercihi olma özelliği de taşıyabilmektedir. Literatür incelendiğinde, kavramın onu ortaya atan OECD tarafından değil de, daha çok akademisyenler tarafından tanımlanmaya çalışıldığı ve bu bağlamda farklı yaklaşımlar altında değişik türden tanımlamalar yapıldığı görülmektedir.

³⁰⁴ OECD (2004), a.g.r., s.16.

Vergi cenneti kavramı, Borron Vergi Sözlüğü'nde "vergi mükelleflerinin vergiden kaçınmasını sağlayan ve gizli şartlar altında işlemlerin yapılabilmesine olanak veren bir yasal yapılar" şeklinde tanımlanmıştır. Bu kapsamda, vergi cennetlerinin yürüttükleri uygulamalarla esasen, yasal açıdan herhangi bir ihlalin olmadığı "vergiden kaçınma" davranışının ortaya çıktığı ve egemenlik hakları bağlamında "yasal yapılar" olarak faaliyette buldukları kabul edilmiştir.

Vergi cennetleri dair yapılan sınıflandırmalar da farklılık göstermektedir. Literatürde bu konuda; (i) vergi olmayan ülkeler, (ii) düşük oranlı vergilendirme yapan ülkeler, (iii) yabancı ülkelere elde edilen geliri vergi dışı tutan ülkeler, (iv) offshore ve holding şirketlerine özel teşvikler sunan ülkeler, (v) ihracat ve imalat faaliyetlerine vergi muafiyeti tanıyan ülkeler ve (vi) çokuluslu şirketlere vergisel kolaylıklar tanıyan ülkeler şeklinde genel bir sınıflandırma yapıldığı görülmektedir³⁰⁵. Geniş bir içeriğe sahip olan ve tespit açısından tam bir göreceliğin olduğu bu sınıflandırma karşısında OECD'nin kullandığı belirleme kriterleri ise aşağıdadır.

i- Vergi Cennetlerinin Tespitinde Kullanılan Kriterler

OECD'nin 1998 Raporu'na göre, vergi uygulamayan veya nominal vergi olmasına rağmen efektif vergi bulunmayan ülkeler vergi cennetidir. Bu bağlamda, vergi cennetleri pasif likiditelerin ve kayıtdışı faaliyetlerden elde edilen kazançların tutulduğu mekanlar olarak, mükelleflere tabi oldukları vergi otoritelerinin denetim yetkisi dışında banka hesaplarına sahip olma imkanı kazandırma işlevi görmektedir. OECD'nin vergi cennetlerinin teşhis edilmesi amacıyla kullandığı kriterler şunlardır³⁰⁶:

- 1- *Vergilendirmenin Bulunmadığı veya Sadece Nominal Vergilerin Olduğu Bir Ortam*: Vergi cennetlerinin tespitinde kullanılan bu başlangıç kriterine göre, bir ülkenin vergi cenneti olarak nitelendirilebilmesi için hiçbir suretle vergilendirme yapmaması veya yasal düzenlemelerde nominal oranların belirlenmiş olmasına rağmen, uygulamada efektif oranların olmaması gerekmektedir.
- 2- *Efektif Bilgi Değişiminin Olmaması*: Bir ülkenin vergi cenneti sayılabilmesi için, mali sistemin yasal ve idari açıdan sıkı gizlilik esasları ile donatılmış olması ve bunun bir uzantısı olarak bu ülkelerde faaliyette bulunanlara ilişkin olarak diğer ülkelerin vergi otoriteleri ile bilgi değişimi yapılmaması gerekmektedir.
- 3- *Şeffaflıktan Yoksunluk*: Vergi cennetlerinin tespitinde kullanılan bu üçüncü kritere göre; ulusal mevzuatın, idari ve yargısal hükümlerin alenilik ilkesine göre ters düşmesi gereklidir. Mali sistemde şeffaflığın olmaması, bilgi değişimini güçleştirmesi nedeniyle de önem taşımaktadır.

³⁰⁵ Erkan Yetkiner, "Vergi Cennetleri ve Yabancı Sermayenin Vergi Cenneti Ülkeleri Seçme Nedenleri", **Vergi Dünyası**, Sayı 235, Mart 2001, s.92.

³⁰⁶ OECD (1998), a.g.r., s.20-22.

4- *Esaslı Bir Reel İktisadi Faaliyetin Olmaması**: Bu kritere göre, vergilendirmeye konu olabilen reel bir faaliyetin vergi cenneti olarak nitelendirilen ülkede gerçekleşmemesi gerekmektedir. Esasen vergi cennetleri sadece vergisel teşvik sağlamak amacıyla faaliyette bulduklarından, reel faaliyetlerin gerçekleştirilmesi konusunda bir talepte bulunmamaktadır.

ii- Vergi Cenneti Olma Özelliği Taşıyan Ülkeler

OECD, 1998 Raporu'nda ortaya koyduğu kriterler kapsamında yürüttüğü çalışmalar sonucunda hazırlanan 2000 Raporu'nda şu ülkelerin vergi cenneti olma özelliği taşıdığını deklare etmiştir.

Tablo 21: 2000 İlerleme Raporu'nda Vergi Cenneti Olarak Deklare Edilen Ülkeler

Andora	Grenada	Niue
Anguilla	Guernsey/Sark/Alderney	Panama
Antigua & Barbuda	Man Adası	Samoa
Aruba	Jersey	Seychelles
Bahama	Liberia	St. Lucia
Bahrain	Liechtenstein	St. Kitts & Nevis
Barbados	Maldivler	St. Vincent & Grenadines
Belize	Marshall Adaları	Tonga
İngiliz Virgin Adaları	Monaco	Turks & Caicos
Cook Adaları	Montserrat	Amerikan Virgin Adaları
Dominik Cumhuriyeti	Nauru	Vanuatu
Cebelitarık	Hollanda Antileri	

Kaynak: OECD, *Towards Global Tax Co-operation: Progress in Identifying and Eliminating Harmful Tax Practices*, June 2000, s.17.

Vergi cenneti kriterlerini taşımalarına rağmen, OECD ile işbirliği yaparak zararlı vergi uygulamalarını 1998 Raporu'nda öngörülen ilkelere bağlı kalarak, belirli bir vade içinde bu tür uygulamaları son vereceklerini "üst düzeyde taahhüt eden"; Kıbrıs, Malta, San Marino, Bermuda, Cayman Adaları ve Maritius, yukarıdaki listede yer almamıştır.

2000 İlerleme Raporu'nun yayınlanmasının ardından, listede bulunan Aruba, Bahrain, Man Adası, Hollanda Antileri ve Seychelles üst düzeyde taahhütte bulunmuş ve bu gelişme ile işbirliğine yönelik vergi cenneti sayısı 11'e yükselmiştir³⁰⁷. 2001 İlerleme Raporu'nun yayınlamasından sonra ise; Anguilla, Antigua & Barbuda, Barbados, Dominik Cumhuriyeti, Cebelitarık, Grenada, Guernsey/Sark/Alderney, Jersey, Montserrat, St.Lucia, St.Kitts & Nevis, St. Vincent & Grenadines, Turks & Caicos ve Amerikan Virgin Adaları taahhüt üstlenen ülkeler arasına katılmıştır. Sonda

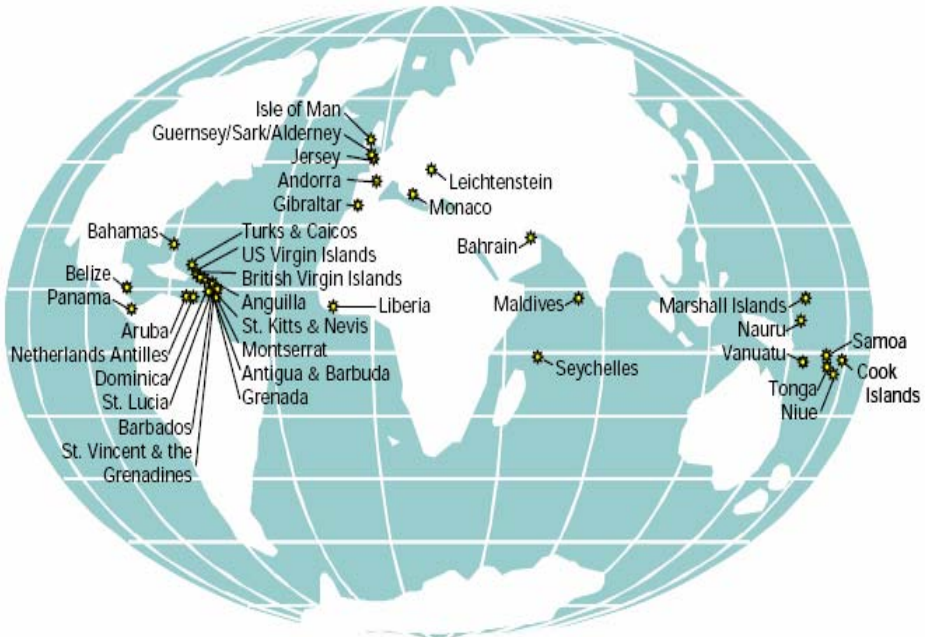
* 2001 İlerleme Raporu'nda bu kriter kaldırılmıştır. Bkz., OECD (2001), a.g.r., s.10.

³⁰⁷ Yüksel Karaca, "Zararlı Vergi Rekabetinden Zararlı Vergi Uygulamalarına: OECD Projesine İlişkin 2001 İlerleme Raporu Yayınlandı", **Vergi Sorunları**, Sayı: 160, Ocak 2002, s.52.

ise, 18 Mart 2002'de Bahama ve 20 Mart 2002'de Belize taahhütte bulunma ve Maldivler ile Tonga'nın OECD tarafından yapılan gözden geçirmesi ile listeden çıkarılmış ve vergi cennetleri listesinde 12 ülke kalmıştır³⁰⁸.

OECD tarafından 2000 yılında deklare edilen vergi cennetlerindeki toplam nüfus yaklaşık olarak 70 milyondur. Bu sayı dünya nüfusunun yüzde 1.2'si gibi çok düşük bir kısmını temsil etmektedir. Ancak dünya iktisadi varlıklar toplamı açısından değerlendirildiğinde bu ülkelerin yüzde 26 gibi yüksek bir paya sahip olduğu ve ABD orijinli ÇUŞ'lara ait karların yaklaşık yüzde 31'inin bu yerlerde tutulduğu görülmektedir³⁰⁹. Vergi cennetlerinin coğrafi dağılımı ise şu şekildedir:

Şekil 8: Vergi Cennetlerinin Coğrafi Dağılımı

Kaynak: KPMG, "OECD Issues Hit List of Tax Havens and Harmful Tax Regimes", **Canadian Tax Letter**, July 2000, s.4.

Günümüzde vergi cenneti sayılan ülkelerde büyük bölümü finansal özellik taşıyan yaklaşık 6.5 trilyon dolar'lık bir iktisadi değer işlem görmektedir. Dünyadaki en büyük 1200 ticari şirketin toplam piyasa sermayesinin 16.6 trilyon dolar, ABD'deki özel sektör fiziki sermaye toplamının 25 trilyon dolar ve toplam yatırım fonları değerinin 7 trilyon dolar olduğu dikkate alındığında, vergi cennetlerinin iktisadi açıdan sahip oldukları güçlü konum çok daha netleşmektedir³¹⁰.

³⁰⁸ Saygın Eyüpgiller, "Vergi Cenneti Ülkelerinin Zarar Verici Uygulamalardan Vazgeçme Taahhütleri", **Vergi Dünyası**, Sayı: 249, Mayıs 2002, s.98.

³⁰⁹ Salsman, a.g.m., s.3.

³¹⁰ Stephen J. Entin, "Treasury's Qualified Intermediary Regulations and the OECD Tax Haven Initiative: Threats to International Capital Mobility and Investment", **IRET Congressional Advisory 116**, Institute for Research on the Economics of Taxation, 28 June 2001, s.5.

Vergi cennetlerinin iktisadi güç açısından sahip oldukları konum, çeşitli örnekler yardımıyla da çarpıcı bir şekilde ortaya konulabilmektedir³¹¹:

- 580'i banka, 499'u sigorta şirketi ve 2238'i ortak fon olmak üzere çok sayıda finans kurumu bulunan Cayman Adaları'nda, ABD toplam mevduatının yüzde 20'sine karşılık gelen 800 milyar dolar bu kurumlarda değerlendirilmektedir. Bu bilgiler ışığında Cayman Adaları; New York, Londra, Tokyo ve Hong Kong'dan soran dünyadaki beşinci büyük finans merkezi konumunda bulunmaktadır.
- Bahamalar'da 580 ortak fon, 60 sigorta şirketi, 36 farklı ülkeden 400 banka ve 100.000'in üzerinde uluslararası iş merkezi bulunmaktadır. Bu kurumlar tarafından yönetilen finansal fon miktarı ise 350 milyar dolar seviyesindedir.
- 30.000 kişinin yaşadığı Monako'da 70 finans kurumu olup bu kurumlardaki 350.000 hesapta yaklaşık 44 milyar dolara karşılık gelen mevduat hacmi bulunmaktadır. Bu miktarın sadece yaşayan halka ait olduğu varsayılırsa kişi başına düşen gelir seviyesi 1.5 milyon dolar gibi astronomik bir tutara karşılık gelmektedir.
- 22 mil²'lik alanda 65.000 kişinin yaşadığı ve işsizliğin olmadığı Bermuda'da dünyadaki re-sigorta kurumlarının büyük bir bölümüne karşılık gelen toplam 13.000 şirket bulunmaktadır. 523.8 milyar dolar rezerv ve 260 milyar dolar tutarında varlığa sahip olan ilk sıradaki 25 re-sigorta şirketi 2000 yılında 1.2 milyar dolar kazanç elde etmiştir. En büyük yerel banka konumundaki Bermuda Bankası'nın idaresinde 100 milyar dolar tutarında finansal değer bulunmaktadır.
- OECD'ye göre, Karayipler ve Güney Pasifik adalarında 1985-1994 arası dönemde düşük vergilendirme nedeni ile G7 ülkeleri tarafından yapılan DYY'lar 200 milyar dolar genişlemiş ve 5 katlık bir artış göstermiştir.

Bu örnekler kapsamında değerlendirildiğinde, OECD'nin vergi cennetlerini hedef alma nedenleri çok daha iyi bir biçimde anlaşılmaktadır. Ancak her ne olursa olsun uygulama yönüyle değerlendirildiğinde, OECD girişiminin bu ülkeler açısından baskıcı bir karakter taşıdığı ortadadır. Vergi cennetlerindeki finansal faaliyetlerde OECD üyesi ülke orijinli kişi ve şirketlere ait işlemlerin ağırlığı da tartışmasıdır. Bu nedenle, OECD ülkelerinin mükelleflerini denetleyemediği ve bundan dolayı egemenlik haklarına saldırı niteliğindeki tedbirlerle vergi cennetlerine karşı tedbirler geliştirdiği söylenebilmektedir.

b- Tercihli Vergi Rejimleri

Verginin iktisadi faaliyetleri özendirmede bir araç olarak kullanılması, ancak bunun piyasa aktörlerinin iktisadi kararalma sürecinde birinci dereceden etkili olmaması gerekliliği, OECD engelleme girişiminin ana dayanak noktasıdır. OECD girişiminde,

³¹¹ Salsman, a.g.m., s.3-4.

“tercihli vergi rejimi” olarak nitelendirilen uygulamalar, ülkelerin izledikleri politikalarla sermayenin yerleşim kararlarında tercih sebebi olan ülkeleri referans almaktadır. OECD’ye göre, tercihli vergi rejimlerine sahip ülkelerin var olduğu bir ortamda diğer ülkelerin vergi sistemleri üzerinde tahrip edici etkiler oluşmaktadır.

i- Tercihli Vergi Rejimlerinin Tespitinde Kullanılan Kriterler

OECD’nin iktisadi faaliyetler üzerinde saptırıcı etkiler oluşturan ve bu bağlamda özellikle sermayenin yerleşim kararlarında, yürüttükleri uygulamalarla tercih edilmelerini sağlayan vergi rejimlerinin belirlenmesinde kullanılacak dört temel kriter, 1998 Raporu’nda şu şekilde ortaya konulmuştur³¹².

- 1- *Vergi Matrahının Tespiti İtibariyle Efektif Vergi Oranının Sıfır veya Oldukça Düşük Olması*: Bu kritere göre, bir ülkenin yürüttüğü uygulamaların tercihli vergi uygulaması sayılabilmesi için, vergi cennetlerinde olduğuna benzer şekilde efektif vergi oranının olmaması gerekmektedir. Diğer yandan, vergi oranlarının diğer ülkelerdeki benzer uygulamalarla karşılaştırıldığında oldukça düşük seviyede olması da, tercihli vergi rejimi sayılmaları konusunda belirleyicidir.
- 2- *Ülkedeki Mukimlerin Yararlanamadığı ve Sadece Yabancılar İçin Ayrıcalık Oluşturan Vergi Rejimlerinin Bulunması*: Literatürde “çitleme” (ring fencing) olarak nitelendirilen bu tür uygulamalara gidilmesi tercihli vergi rejimlerinin belirlenmesindeki ikinci ana kriteri oluşturmaktadır.
- 3- *Uygulanmakta Olan Rejimlerin Şeffaf Olmaması*: Vergi cennetlerinin tespitinde kullanılan bu kriter, tercihli vergi rejimlerinin belirlenmesinde de geçerlidir.
- 4- *Rejimin Uygulandığı Ülkenin Diğer Ülkelerle Bilgi Paylaşımına Yönelmemesi*: Vergi cennetleri için belirlenen bu kriter, tercihli vergi rejimi uygulamaları için de kullanılmaktadır.

OECD, 1998 Raporu’nda sayılan dört temel kriterin yanı sıra; (i) vergi tabanının suni biçimde tanımlanması, (ii) uluslararası transfer fiyatlaması ilkelerine uyulmaması, (iii) yabancı ülkeden elde edilen gelirlerin vergi dışı bırakılması, (iv) gizlilik tedbirlerinin varlığı, (v) vergi oranı veya vergi tabanının pazarlığa açık olması, (vi) geniş bir vergi anlaşmaları ağına girilmesi, (vii) vergi minimizasyonu sağlayan rejimlerin varlığı ve (viii) vergilerin temel belirleyici olduğu reel yatırım olmayan faaliyetlerin varlığı unsurları da yardımcı kriterler olarak belirlenmiştir³¹³.

³¹² OECD (1998), a.g.r., s.25.

³¹³ OECD (1998), a.g.r., s.30-34.

ii- Tercihli Vergi Rejimi Sayılan Ülke Uygulamaları

OECD'nin zararlı vergi rekabeti kapsamında değerlendirdiği uygulamalardan biri de, tercihli vergi rejimleridir. Vergi cennetlerinden farklı olarak nispeten daha dar bir içeriği olan bu uygulamaların zararlı olarak görülmesindeki ana etken, meydana getirdikleri saptırıcı etkilerdir. Ayrıca tercihli vergi rejimleri, genel uygulamalar dışında kalan spesifik uygulamaları konu almaktadır. OECD 1998 Raporu'nda teorik çerçevesini belirlediği tercihli vergi rejimi sayılan uygulamaları 2000 İlerleme Raporu'nda yer verdiği aşağıdaki liste ile dünya kamuoyuna deklare etmiştir.

Tablo 22: OECD Tarafından Deklare Edilen Tercihli Vergi Uygulamaları

Ülke Adı	Rejim Adı	Ülke Adı	Rejim Adı
Sigortacılık		Denizcilik	
Avustralya	Off-Shore Bankacılık Merkezleri	Kanada	Uluslararası Gemicilik
Belçika	Koordinasyon Merkezleri	Almanya	Uluslararası Gemicilik
Finlandiya	Aland Captive Sigortacılık Rejimi	Yunanistan	Gemicilik Büroları
İtalya	Trieste Finansal Hizmet Sig. Merk.	Yunanistan	Gemicilik Rejimi
İrlanda	Uluslararası Finansal Hiz. Merk.	İtalya	Uluslararası Gemicilik
Portekiz	Madeira Uluslararası İş Merkezi	Hollanda	Uluslararası Gemicilik
Luksembourg	Re-sigorta Şirketleri	Norveç	Uluslararası Gemicilik
İsveç	Yabancı Sigorta Şirketleri	Portekiz	Uluslararası Gemicilik
Finans ve Leasing		Dağıtım Merkezi Rejimleri	
Belçika	Koordinasyon Merkezleri	Belçika	Dağıtım Merkezleri
Macaristan	Risk Sermayesi Şirketleri	Fransa	Lojistik Merkezler
Macaristan	Tercihli Rejimler	Hollanda	Maliyet Toplama ve İndirim Kuralı
İzlanda	Uluslararası Ticaret Şirketleri	Türkiye	Türk Serbest Bölgeleri
İrlanda	Uluslararası Finansal Hiz. Merk.	Hizmet Merkezi Rejimleri	
İrlanda	Shannon Hava Alanı	Belçika	Hizmet Merkezleri
İtalya	Trieste Finansal Hizmet Sig. Merk.	Hollanda	Maliyet Toplama Kuralları
Luksembourg	Finans Şubesi	Çeşitli Faaliyetler	
Hollanda	Uluslararası Finansal Gelirler	Belçika	Yasal Olmayan Sermaye Kuralları
Hollanda	Gruplar Arası Finansal Faaliyetler	Belçika	Yabancı Ticaret Şirketleri Kuralları
Hollanda	Finans Şubesi	Kanada	Mukim Olmayanların Ait Yat. Şirk.
İspanya	Basque ve Navara Koord Merk.	Hollanda	Yasal Olmayan Sermaye Kuralları
İsviçre	Yönetim Şirketleri	ABD	Yabancı Ticaret İşbirlikleri
Fon Yönetimi		İş Merkezi Rejimleri	
Yunanistan	Çok Taraflı Fonlar ve Portföy Şirk.	Belçika	Koordinasyon Merkezleri
İrlanda	Uluslararası Finansal Hiz. Merk.	Fransa	İş Merkezi Merkezleri
Luksembourg	Yönetim Şirketleri	Almanya	İzleme ve Koordinasyon Merk.
Portekiz	Uluslararası Akdeniz İş Merkezi	Yunanistan	Yabancı Şirketlere Ait Şubeler
Bankacılık		Hollanda	Maliyet Toplama Kuralları
Avustralya	Off-Shore Bankacılık Merkezleri	Portekiz	Uluslararası Akdeniz İş Merkezi
Kanada	Uluslararası Bankacılık Merkezi	İspanya	Basque ve Navara Koordinasyon M.
İrlanda	Uluslararası Finansal Hiz. Merk.	İsviçre	Yönetim Şirketleri
İtalya	Trieste Finansal Hizmet Sig. Merk.	İsviçre	Hizmet Şirketleri
Kore	Yabancı Bankaların Offshore Faal.		
Portekiz	Uluslararası Akdeniz İş Merkezi		
Türkiye	İstanbul Offshore Bankacılık Rejimi		

Kaynak: OECD, **Towards Global Tax Co-operation: Progress in Identifying and Eliminating Harmful Tax Practices**, June 2000, s.12-14.

Tercihli vergi rejimlerine dair liste incelendiğinde, genel olarak faaliyet alanı kapsamında ayrıma gidildiği ve özellikle finansal alana dair uygulamalara atıf yapıldığı görülmektedir. Ayrıca listede faaliyet alanı itibarıyla denizcilik, dağıtım merkezi, hizmet merkezi ve iş merkezi kapsamında uygulanmakta olan rejimler de bulunmaktadır. OECD tarafından yayınlanan bu listedeki tüm rejimlerin üye ülkelere ait uygulamalardan oluşması ise dikkat çekicidir. Buna göre, vergi cennetleri açısından geçerli olmayan listeleme üye ülkeler için tercihli vergi rejimleri listesiyle bir anlamda yumuşatılmıştır. Listede yer alan ülke rejimleri arasında İstanbul Offshore Bankacılık Rejimi ve Türk Serbest Bölgeleri, ülkemize ait uygulamalar olarak dikkat çekmektedir.

C- Avrupa Birliği'nin Vergi Rekabetini Engelleme Girişimi

Avrupa Birliği'nde oluşturulan uluslararası karar alma mekanizması vergilendirme yetkisinin kullanımı bağlamında herhangi bir inisiyative sahip değildir. Diğer bir ifadeyle, AB'nde vergilendirmenin üst organlar tarafından birlik düzeyinde kaynak kullanımında etkinliği sağlama, fiyat istikrarını gerçekleştirme, istihdamı geliştirme ve gelir dağılımını iyileştirme gibi makro ekonomik ve sosyal amaçlarla kullanılmamaktadır. AB'nde vergi politikası ülke hükümetlerinin amaçları doğrultusunda şekillenmektedir³¹⁴. Ulaşılmak istenilen amaçların ortak olması ve bu doğrultuda ulusal hükümetlerin performanslarını geliştirmek istemesi, aralarında çıkar çatışması oluşmasına neden olabilmektedir. Ayrıca birlik bünyesinde izlenen temel politikaların tümünün vergilendirmeye ilgili yönlerinin bulunması veya sonuçlar oluşturması da, çıkar çatışmalarının çeşitlenmesine zemin hazırlamaktadır.

AB'nde ulusal hükümetlerin vergilendirme yetkilerini kullanma bağlamında sahip oldukları otonomi, çıkar çatışmasının varlığı halinde rekabetçi vergi politikalarının uygulanması yönünde ciddi bir motivasyon oluşturmaktadır. Ancak rekabetçi vergi politikaları işbirliği temelinden yoksun olduklarından ve taraflar açısından göreceli sonuçlar oluşturduklarından iktisadi entegrasyon amacı ile çelişmektedir. Ortaya çıkan bu çelişki, AB'nde vergi uyumlaştırması girişimlerinin mantığını açıklamakta ve vergi rekabetinin engellenmesi yönündeki alternatiflerin neler olabileceğine ışık tutmaktadır.

1- Avrupa Birliği Engelleme Girişiminin Tarihsel Gelişimi

AB'nde vergi rekabetini engelleme girişiminin geçmişi kurucu anlaşma niteliğindeki Roma Antlaşmasına kadar dayanmaktadır. Ayrıca birliğin gelişim süreci içinde vergi rekabetinin alternatifleri olan ve engelleme girişimlerinin temelini oluşturan "vergi uyumlaştırması" söylemi kapsamında birçok spesifik girişim de bulunmaktadır.

³¹⁴ M. Ziya Suer, **Avrupa Birliğinde Vergi Uyumlaştırması ve Türk Vergi Sistemi Üzerine Etkileri**, Cilt I, İstanbul Sanayi Odası ve Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Ortak Yayını, Ankara, Eylül 1999, s.148.

a- Roma Antlaşması'nın İlgili Hükümleri

Avrupa Birliği'nde vergi politikasının ana hukuki kaynağı 25.03.1957 tarihli kurucu Roma Antlaşması'dır. Roma Antlaşması, izlenecek vergi politikasına yol gösteren iktisadi amaçların yanı sıra, bu amaçlara ulaşmada kullanılacak araçları da kapsayan hükümler içermektedir. Antlaşma'nın vergilendirmeye ilgili hükümleri 95-99. maddelerinde yer almaktadır. Bu maddeler incelendiğinde, rekabeti bozucu vergisel uygulamaların ortadan kaldırılmasının ve üye ülkeler arasında ortak bir vergilendirme temelinin oluşturulmasının hedeflendiği görülmektedir³¹⁵.

Antlaşma'nın 92. maddesi, ortak pazar mantığı ile bağdaşmayan devlet yardımlarını konu almakta ve kural olarak üye ülkelerin kendi işletmelerine ve sanayilerine birlik bünyesindeki ticaret ve rekabet koşullarını olumsuz etkileyebilecek nitelikteki teşvik tedbirlerine yönelmelerini yasaklamaktadır. Ayrıca, ülkelerin belli sanayi kollarına tanıdıkları vergi muaflik ve istisnaları, vergi iadeleri de bu yasağın kapsamı içindedir. İlgili madde üye ülkelerin vergilendirme yetkilerini açıkça sınırlamakta ve ticaret alanında rekabetçi vergi politikalarının uygulanmasını engellemektedir.

Ayrımcı vergilendirmeyi yasaklayan 95. ve 96. maddelerin amacı ise, kaldırılan gümrük vergilerinin yerine ulusal vergilerin kullanılarak ticaret ve rekabet koşullarının bozulmasını önlemektir. 95. maddeye göre, hiçbir üye ülkenin diğer üye ülkelerin ürünlerine doğrudan ya da dolaylı olarak uyguladıklarından hangi nitelikte olursa olsun daha yüksek iç vergiler koymasına yasaklanmıştır. 96. madde kapsamında ise, ülkelerin şişkinleştirilmiş vergi iadeleri yoluyla ihracatı teşvik etmeleri engellenmiştir.

Roma Antlaşması'nın vergilendirmeye ilgili hükümleri incelendiğinde, kurucu anlaşma olmasından dolayı özellikle ticari faaliyetleri konu aldığı ve birlik bünyesindeki ticareti geliştirmeye odaklandığı görülmektedir. Oysa vergi rekabeti, sadece ticari faaliyetleri değil üretim faaliyetleri başta olmak üzere ülkelere üstünlük sağlayan her türden iktisadi faaliyeti hedef alabilmektedir. Bu nedenle, antlaşma hükümleri birlik bünyesinde uygulanabilecek rekabetçi politikalarını engellemede tek başına yeterli değildir. Kaldı ki, birliğin gelişim süreci izlendiğinde üye ülkeler arasında ortaya çıkan veya çıkma potansiyeli taşıyan vergi rekabeti riskini ortadan kaldırmayı amaçlayan çeşitli girişler olduğu da görülmektedir.

b- Ruding Komitesi Raporu

Roma Antlaşması hükümlerinin ticari faaliyetleri hedef alan rekabetçi vergi politikalarının engellenmesinde oldukça etkili sayılabilecek yasal bir altyapı oluşturduğu söylenebilir. Ancak sermaye hareketleri açısından aynı durum geçerli değildir. Çünkü

³¹⁵ İKV, **Avrupa Birliği'nin Vergi Politikası**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, Tarihsiz, s.3, www.ikv.org.tr/pdfs/961fd1e2.pdf, (05.11.2005)

antlaşma, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi bağlamında ortaya çıkabilecek vergi rekabetiyle ilgili hükümler içermemektedir. Ayrıca üretim faaliyetlerinin küresel ölçekli hareketliliği de vergi rekabetinin alanını genişletmiştir. Roma Antlaşması, bu alanda girişilecek vergi rekabetine de herhangi bir düzenleme getirmemiştir.

Birlik bünyesinde sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi -ki süreç 1980'li yıllarda başlamıştır-, üyeleri bunlardan daha fazla pay almaya yönlendirmiş ve rekabetçi vergi politikası uygulama imkânlarını genişletmiştir. Bu kapsamda, entegrasyon sürecinin kesintiye uğrayabileceği endişesi gündeme gelmiş ve 1990 yılında Komisyon tarafından, Hollanda Maliye Bakanı Onno Ruding başkanlığında bağımsız uzmanlardan oluşan bir komite görevlendirilmiştir³¹⁶.

Ruding Komitesi ülkelerin uygulamakta olduğu kurumlar vergisi farklılıklarının oluşturulan tek pazar bünyesinde özellikle yatırım kararları ile rekabette aksamalara neden olup olmadığı ve eğer aksamlar oluşuyorsa bunların ortadan kaldırılması veya hafifletilmesi amacıyla Birlik çerçevesinde ne tür önlemlerin alınması gerektiğini araştırmıştır. Komite, mevcut kurumlar vergisi farklılıklarından dolayı birlik bünyesinde kolaylıkla vergi rekabeti ortamının oluşabileceğine dikkat çekmiş ve bu türden bir rekabetin engellenmesi amacıyla kurumlar vergisi uygulamalarında, yüzde 30'luk bir minimum oranın tespit edilmesini önermiştir³¹⁷.

Ruding Komitesi'nin kurumlar vergisi alanındaki vergi uyumlaştırması önerisi, birlik bünyesinde uygulanmakta olan vergi oranlarının aşırı yüksek olduğunu ileri süren ve İrlanda gibi ülkelerin istemeleri halinde vergi oranlarını düşürmelerine izin verilmesi gerektiğini düşünen uzmanlar tarafından ciddi şekilde eleştirilmiştir. Ayrıca, İngiltere'nin de içinde olduğu bazı üye ülkelerin, vergi uyumlaştırmasının ulusal egemenlikleri tehdit ettiği yönündeki muhalefeti nedeniyle öneri uygulanma imkânı bulamamıştır³¹⁸.

c- Primarolo Komitesi Raporu: Code of Conduct Girişimi

Avrupa Birliği'nde vergi uyumlaştırmasının sağlanması ve ülkeler arasındaki vergi rekabetini engellenmesi yönündeki temel girişimlerinden biri de, işletmelerin vergilendirilmesini konu alan ve 1 Aralık 1997 tarihinde Konsey tarafından kabul edilen Code of Conduct girişimidir. Bu girişim, literatürde onu hazırlayan grubun adıyla; Primarolo Komitesi Raporu olarak da anılmaktadır. Code of Conduct Girişimi, AB'nde birlik bünyesinde ortaya çıkan vergi rekabetinin olası olumsuz etkilerinin engellenmesini konu alan en önemli ve kapsamlı girişim olarak görülmektedir.

³¹⁶ Avrupa Birliği'nde 1962 tarihli Neumark Raporu, 1970 tarihli Tempel Raporu ve 1975 tarihli Komisyon Taslak Girişimi'nin de kurumlar vergisi oranlarında uyumlaştırma konusuna yer verdiği görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz., EU, **European Parliament Fact Sheet 3.4.8**, www.europarl.eu.int/factsheets/3_4_en.htm. (25.10.2005)

³¹⁷ Yaşar Methibay, **Avrupa Topluluğu'nda Vergi Uyumlaştırması ve Türk Kurumlar Vergisi**, Turhan Kitabevi, Ankara 1996, s.111.

³¹⁸ Field, a.g.m., s.2046.

Code of Conduct girişimi, AB bünyesinde faaliyet gösteren işletmelerin vergilendirilmesi konusunda üye ülkelerin bağlı kalması gereken temel kuralların oluşturulmasını hedef almıştır. Bu kapsamda, komite “potansiyel olarak zararlı olabilecek” veya “birlik bünyesindeki işletme faaliyetlerinin yerleşme kararlarını etkileyebilecek” uygulamaları tespit amacına yönelmiştir. Üye ülkelerde uygulanmakta olan vergi mevzuatlarını inceleyen komite, 1999 yılında bir rapor hazırlamış ve AB kapsamında zararlı vergi rekabetiyle sonuçlanabilecek 66 adet sorunlu vergi düzenlemesi bulunduğunu açıklamıştır³¹⁹.

Üye ülkeleri uygulamakta oldukları zararlı düzenlemeleri kaldırma ve bu türden yeni düzenlemelere gitmemeleri konusunda yükümlülük getiren raporda, bir ülkedeki vergisel önlemlerin zararlı olup olmadığının tespitinde şu kriterler kullanılmaktadır³²⁰:

- Ülkelerin sağlamakta olduğu vergisel teşviklerin sadece o ülkede mukim bulunmayanlara veya bunlarla yapılan işlemlere tanınıp tanınmadığı,
- Vergisel avantajların, ulusal vergi temeline hiçbir etkisi olmayacak şekilde ulusal ekonomiden tamamen izole edilip edilmediği,
- Vergisel avantajların, avantajı sunan üye ülke içinde gerçek bir iktisadi faaliyetle ilgili olup olmadığı,
- Uluslararası alanda icra edilen iktisadi faaliyetlerden sağlanan kazancın tespitinde uygulanan kuralların, OECD tarafından belirlenen kurallardan ayrılıp ayrılmadığı, ve
- Vergisel düzenlemelerin şeffaf olup olmadığı.

OECD'nin vergi rekabetini engelleme girişimi ile karşılaştırıldığında AB'nin engelleme girişimi olan Code of Conduct'ın, gerek yukarıda sayılan kriterler gerekse hukuki bağlayıcılığın niteliği itibarıyla önemli farklılıklar içerdiği görülmektedir. Öncelikle Code of Conduct, hiçbir şekilde bir üye ülkedeki genel kurumlar vergisi oranına atıfta bulunmamaktadır. Kaldı ki, kurumlar vergisi oranının düşürülmesi yerli yabancı ayrımı yapılmaksızın tüm şirketlere uygulanabilirlik şartını taşıyorsa, adil bir vergi uygulaması olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda düzenleme, vergi matrahlarının şirketler lehine ayrıcalıklı olarak belirlenmesini ve vergi indirimleri yoluyla vergi yükünün etkili bir şekilde azaltılmasını sağlayan vergisel uygulamaları hedef almaktadır³²¹.

³¹⁹ Rapor hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., **Code of Conduct: Business Taxation**, Brussels, 2000. http://europa.eu.int/comm/taxation_customs/resources/documents/primarolo_en.pdf, (25.10.2005)

³²⁰ Jacques Malherbe, “Harmful Tax Competition and the Future of Financial Centres in the European Union”, **Intertax**, Volume 30, Issue 6-7, 2002, s.219.

³²¹ Semih Ögüt, a.g.m., s.222.

AB'de üye ülkelerde genelde uygulanan biçiminden farklı olarak ayrıcalık oluşturan düşük vergilendirme seviyesine ilişkin düzenlemeleri potansiyel açıdan zararlı kabul eden Code of Conduct, hukuki bağlayıcılık taşımayan bir düzenlemedir. Ancak böyle olmasına rağmen, AB içinde ve ötesinde zararlı vergisel önlemleri açıklama yönünde politik bir bağlayıcılık taşımaktadır. Kaldı ki, Code of Conduct'ın vergi rekabetinde kullanılan araçları sınırlandırma odaklı oluşu ve zararlı vergisel tedbirlerin belirlenmesinde ve kullanılmasının engellenmesinde ikna yoluna yönelmiş olması özelliği de politik bağlayıcılık kapsamında düşünülebilmektedir.

Code of Conduct'ın vergi rekabetini engelleme girişimi olarak ele aldığı konulardan biri de, bilgi değişimidir. Tasarrufların vergilendirilmesinde hakim bir konumu olan bilgi değişimi, üye ülkelerin şu yetkilerine mani olmayacak şekilde planlanmıştır³²².

- Üye ülkeler bilgi değişiminin yerine geçmek şartıyla vergi tevkif etme yetkisine sahiptir. Buna göre, üye ülkeler geliri elde edenin yerleşik olduğu ülkenin tasarrufları üzerinden aldığı vergiden ayrı olarak vergi tevkifatı yapabilmektedir.
- Üye ülkeler yetki alanlarında yerleşik bulunan mükelleflerin tasarruflarını vergilendirmede serbesttir. Buna göre, üye ülkeler tasarruf gelirlerine muafiyetlik getirebilmekte veya gelirin belirli bir bölümünü vergi dışı bırakabilmektedir.

AB'nin vergi rekabetini engelleme girişiminin en somut çıktısı niteliğindeki Code of Conduct, sahip olduğu anlayış ve meydana getirdiği düzenlemeler kapsamında birlik içindeki vergi rekabeti ortamını sona erdirmeye başarısı göstermekten oldukça uzaktır. Ancak işbirliğine dayalı girişim olmanın sağladığı özelliklerden dolayı Code of Conduct, karşılıklı ödün anlayışı kapsamında vergi rekabetinin engellenmesinde önemli bir işlev sağlayabilmektedir. Ancak bu alandaki temel mesele, karşılıklı ödünü referans alan bir işbirliğinin sağlanma güçlüğüdür. Genişleme sürecinde vergi rekabetinin yoğunlaşması riskiyle karşı karşıya bulunan AB'nin, vergi rekabetine alternatif olarak değerlendirilen vergi uyumlaştırılmasına özel bir atfetmesi gerekmektedir.

2- Vergi Rekabetini Engellemede Vergi Uyumlaştırması Çabaları

Vergi rekabeti ve vergi uyumlaştırması alanında yapılan çalışmalarda üzerinde durulan en önemli konu bu iki fenomenin birbirine alternatif olup olmadığıdır. Bu yönde kabulün sergilendiği çalışmalarda vergi rekabetinin engellenmesi amacıyla vergi uyumlaştırmasının etkili bir araç olabileceği iddia edilmektedir. Ancak öte yandan, ülkelerin iktisadi ve mali göstergeleri ile hacimlerinin eşdeğer olmaması, diğer bir

³²² Semih Ögüt, a.g.m., s.222-223.

deyişle asimetriğin varlığı nedeniyle, uyumlaştırma girişimlerinin daha en başından başarısız olacağı yönünde iddialar da ortaya atılmaktadır³²³. Vergi uyumlaştırmasında gelinen düzeyin tatmin edici olmaktan uzak oluşu, bu iddiaların önemini arttırmaktadır. Ayrıca bu iddialar üst kurulların bulunduğu AB açısından özel bir önem taşımaktadır. Çünkü AB’nde üst kurullar tesis edilmiş olmasına ve uzun yıllardır uyumlaştırma çabalarının sürdürülmesine rağmen vergi uyumlaştırmasının geldiği nokta tatmin edici değildir. Kaldı ki, birliğin genişleme sürecinde yeni üye ülkelerdeki vergi oranı farklılıkları nedeniyle uyumlaştırma alanında bugüne kadar sağlanan kazanımların anlamsızlaşması da muhtemeldir.

AB’nde vergi uyumlaştırması özel önem taşıyan bir konudur. Çünkü mal ve hizmetlerin yanı sıra üretim faktörlerinin birlik bünyesinde serbestçe hareket edebilmesi*, üye ülkelerin vergi sistemleri arasındaki farklılıkların belirleyiciliğini arttırmaktadır. Vergi sistemleri arasındaki farklılıklar, birlik içinde vergi rekabetinin yoğunlaşmasına ve ortak pazar anlayışının önemini yitirmesine neden olabilmektedir. AB’nde dolaylı ve dolaysız vergi uyumlaştırmasına gidilerek mal ve hizmetler ile sermaye faktörlerinin serbest dolaşımında vergi aracının tarafsız kalması sağlanmaya çalışılmaktadır.

a- Dolaylı Vergilerde Uyumlaştırma

Avrupa Birliği’nde dolaylı vergiler alanındaki uyumlaştırma çalışmaları Katma Değer Vergisi (KDV) ve Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) alanlarına indirgenebilmektedir. Bu amaçla, burada öncelikle KDV uygulamaları ele alınacak ve bu alanındaki uyumlaştırma çalışmalarının geldiği aşama; vergi tipi, vergi oranları ve getirilen ayrıcalıklar kapsamında değerlendirilecektir. Sonrasında ise dolaylı vergiler alanındaki uyumlaştırma çabalarının diğer ayağını oluşturan ÖTV konusu incelenecektir.

KDV uygulamaları, yatırım malı alımlarında ödenen verginin indirilmesine izin verilip verilmemesi bakımından; gayrisafi hâsıla tipi, gelir tipi ve tüketim tipi olmak üzere üç türe ayrılmaktadır. AB’nde ortak KDV uygulamasında tüketim tipi KDV modeli seçilmiş ve vergi tipi açısından tam bir uyum sağlanmış bulunmaktadır³²⁴.

KDV oranları incelendiğinde ise, ülkeler arasında belirgin farklılıklar bulunduğu gözlenmektedir. AB’nde 12 Ekim 1992 tarihli Komisyon Direktifi ile standart ve indirilmiş oran olmak üzere KDV uygulamalarında ikili bir yapı oluşturulmuştur. Buna göre;

³²³ Roberto Cardarelli, Emmanuelle Taugourdeau ve Jean-Pierre Vidal, “A Repeated Interactions Model of Tax Competition”, **Journal of Public Economic Theory**, Volume 4, Issue 1, 2002, s.19.

* Avrupa Birliği’nde 1958 tarihli kurucu anlaşma niteliğindeki Roma Antlaşması, 1985 tarihli Schengen Antlaşması ve 1986 tarihli AB Tek Pazarı Antlaşması, birlik bünyesinde sermaye ve emek faktörlerinin serbest dolaşımını düzenleyen hükümler içermektedir.

³²⁴ Nurettin Bilici, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Genel Bilgiler, İktisadi-Mali Konular, Vergilendirme**, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., Ankara, Ocak 2004, s.149.

standart oranın yüzde 15 ve yine aynı Direktifin H Listesi'nde** sayılan mal ve hizmetler için uygulanabilecek indirilmiş oranın ise yüzde 5'ten az olamayacağı kararlaştırılmıştır. Ayrıca KDV uygulamalarında sürekli rejimin kabulün kadar üye ülkelerde yüzde 5'in altındaki oranların korunabilmesine izin verilmiştir. Aşağıda 1 Haziran 2005 tarihi itibarıyla üye ülkelerde uygulanan KDV oranları görülmektedir.

Tablo 23: AB'nde Yürürlükte Olan KDV Oranları

Ülke	En Düşük Oran	İndirilmiş Oran	Standart Oran
Belçika	-	6	21
Hollanda	-	6	19
Danimarka	-	-	25
Lüksembourg	3	6	15
Almanya	-	7	16
Fransa	2.1	5.5	19.6
İngiltere	-	5	17.5
İtalya	4	10	20
İspanya	4	7	16
Portekiz	-	5 / 12	21
İrlanda	4.4	13.5	21
Avusturya	-	10	20
Finlandiya	-	8 / 17	22
İsveç	-	6 / 12	25
Yunanistan	4.5	9	19
Polonya	3	7	22
Slovenya	-	8.5	20
Slovakya	-	-	19
Litvanya	-	5	18
Letonya	-	5 / 9	18
Estonya	-	5	18
Çek Cumh.	-	5	19
Macaristan	-	5 / 15	25
Malta	-	5	18
Kıbrıs	-	5	15

Kaynak: European Commission, **VAT Rates Applied in The Member States of The European Community**, DOC/1636/2005, Brussels, July 2005, s.3.

Tablo incelendiğinde, AB uygulanan KDV oranlarının gerek standart, gerekse indirilmiş oranlar açısından önemli farklılıklar içerdiği görülmektedir. Standart oranlar incelendiğinde, ülkelerdeki vergi oranı 6. Direktifi ile belirlenen yüzde 15 oranının üzerindedir. Lüksembourg'daki oranın yüzde 15 olması, bu ülkeye coğrafi olarak yakın konumda bulunan ve nispeten daha yüksek KDV oranlarına sahip olan ülkelerdeki tüketim faaliyetlerinin bu ülkeye yönelmesine -dolayısıyla KDV oranları üzerinden bir tür vergi rekabetinin oluşmasına- neden olabilmektedir. Esasen yapılan araştırmalar da böyle bir eğilimin varlığını doğrulamaktadır. Yüzde 15 ile 5 arasında sınırlandırılan indirilmiş oranlar için de benzer türden bir uyumsuzluk bulunmaktadır. Örneğin Danimarka'da tüm mal ve hizmetler için yüzde 25 oranında vergilendirme yapılmakta ve indirilmiş oran uygulanmamaktadır. Yüzde 5 oranından daha düşük vergilendirme yapan ülkeler incelendiğinde ise, bunların AB 15 için yoğunlaştığı görülmektedir.

** Genel olarak sosyal ve kültürel nitelikli mal ve hizmetlerin yer aldığı bu liste için bkz., Bilici, a.g.e., 183.

AB'deki KDV uygulamaları hakkında incelenebilecek diğ er bir gösterge de, bu vergi üzerine getirilen istisnalardır. Uyum konusunda KDV istisnalarının önemi, istisnaya tabi tutulan mal ve hizmetleri daha fazla olan ülkelerin, daha sınırlı istisna uygulamasına sahip ülkeler karş ısında avantajlı konuma gelmesidir. Ayrıca KDV paylarının AB bütçesinin en önemli kaynaklarından olması, vergi matrahının aş ırı istisna uygulamaları ile daraltılması halinde bundan olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır³²⁵. Bu nedenle KDV istisnalarının uyumlaştırılması önemli bir konu olmaktadır. Günümüzde AB'de uygulanan KDV istisnaları açısından herhangi bir uyumun olduğunu söylemek oldukça güçtür.

Birlik içindeki rekabet şartlarını doğ rudan etkileyebilen diğ er bir dolaylı vergi de, yine tüketimi konu alan özel tüketim vergisi (ÖTV)'dir. Üye ülkelerde uygulanan ÖTV ile ilgili matrah, oran v diğ er konulardaki farklılıklar, bazı ülkelerin bu vergi üzerinden rekabet üstünlüğü sağlamalarını sağlayabilmektedir. Çünkü yolcu muafiyeti uygulaması sayesinde, mükellefler sınır geçerek akaryakıt, alkollü içki ve tütün mamulü ihtiyaçlarını ÖTV'nin düşük olduğu ülkelerde karşılamayı tercih etmektedir. Diğ er yandan özellikle petrol ürünlerinin maliyetleri doğ rudan etkileyen özellikte olması, bu ürünlere düşük oranda ÖTV uygulayan ülkelerdeki şirketlerin avantaj sağlayarak diğ er ülke şirketleri karş ısında rekabet üstünlüğü elde etmelerini sağlamaktadır.

AB'de oldukça geniş bir ürün grubunu hedef alan ÖTV uygulamalarının uyumlaştırılmasına çalışılmaktadır. Ancak ülkelerde uygulanmakta olan mevcut matrah ve oran farklılıkları yüzünden bu alanda tatmin edici başarılar sağlandığını söylemek oldukça güçtür.

b- Dolaysız Vergilerde Uyumlaştırma

AB'nde dolaysız vergilerin uyumlaştırılması konusunda kurumlar vergisi üzerine yoğunlaş ılmış, kişisel gelir vergisi uyumlaştırması ise ikinci planda tutulmuştur. Uyumlaştırma girişimlerinde kişisel gelir vergisine daha az önem verilmesi, kişilerin serbest dolaş ımının vergiye karşı duyarlılığının sermayeye nazaran daha az olmasından kaynaklanmakta ve bunda vergi rekabetinde kurumlar vergisinin önemli bir belirleyiciliğe sahip olması da etkili olmaktadır.

Birliğin kurucu antlaş masının 95-99. maddeleri vergi uyumlaştırmasına hizmet etmek amacıyla düzenlenmiştir. Söz konusu maddelerden 98. madde dolaysız vergiler, diğ erleri ise dolaylı vergilerde uyumlaştırma konusunu iç ermektedir. Ayrıca 100. madde kapsamında birlik organları vergilendirme alanında üye ülkeleri bağ layıcı direktifler çıkarabilmektedir. Nitekim dolaylı vergilerde uyumlaştırma çalışmalarının görece başarılı sonuçları, çıkarılan bu direktiflerin ürünü niteliğindedir. AB'de dolaysız vergiler alanındaki uyumlaştırma çalışmalarında ise kayda değ er herhangi bir başarılı söz

³²⁵ Bilici, a.g.e., s.167.

konusu değildir³²⁶. Bu durum ileri de ele alınacağı üzere, üye ülkeler arasında günümüzdeki oran farklılıkları ile çok net bir şekilde ortaya konulabilmektedir.

D- UNCTAD'ın Vergi Koordinasyonu Önerisi

Küresel vergi rekabetinin engellenmesinde OECD ve AB girişimleri ön plana çıkmaktadır. Ancak günümüzde bu girişimler özellikle temsiliyet ve siyasi bağlayıcılık açısından ciddi eleştirilere maruz kalmakta ve konunun küresel yönetim ekseninde ele alınmasında etkili olmaktadır. Son yıllarda ülkelerin daha geniş çapta temsil edildiği uluslararası kuruluşlar tarafından vergi rekabetine yönelik çeşitli değerlendirme ve öneriler yapılmaktadır.

UNCTAD tarafından 1996 yılında hazırlanan bir raporda vergi rekabeti konusu ele alınmış ve diğer vergi rekabetini engelleme girişimlerinden farklı olarak ülkeler arası uygulama farklılıklarının giderilmesinde vergi koordinasyonu önerisinde bulunulmuştur. UNCTAD raporunun vergi rekabetine yönelik yorumlarının genel hatları şu şekilde özetlenebilmektedir³²⁷:

- 1980'lerden günümüze gerek DYY'lara teşvik veren ülkelerin sayısında, gerekse söz konusu teşviklerin kapsamında önemli artışlar bulunmaktadır.
- OECD dışındaki ülkeler genel olarak mali teşviklere yönelirken, OECD ülkeleri hükümetlere daha anlamlı bir idari esneklik sağladığından finansal teşvikleri kullanmaktadır.
- Yaşanan süreçte sadece birkaç ülke, teşvikleri önleme çabalarına yönelmektedir. Örneğin, Endonezya 1984 yılında vergi tatili uygulamalarını kaldırmasına rağmen 1997 yılında tekrardan bu uygulamalara yönelmiştir. Malezya ise uygulamakta olduğu ikili vergi sisteminden vazgeçerek yerli ve yabancı ayrımı yapmaksızın tüm firmalar için eşit vergi oranları belirlemiştir.
- Son yıllarda ülkelerin giderek artan bir bölümü belirli faaliyetlerin veya coğrafi alanların gelişmesi amacıyla teşvik uygulamalarına yönelmektedir.
- Mali teşvikler arasında en yaygın olanı kurumlar vergisi oranlarının indirilmesidir. OECD bünyesinde ise hızlandırılmış amortisman uygulamalarının yanı sıra çeşitli vergi indirimleri de kullanıldığı görülmektedir.
- Yatırım kararlarının belirlenmesinde en belirleyici faktör olmasalar da mali teşvikler önemli etkilere sahiptir. Mali teşvikler içinde ihracatın desteklenmesine yönelik olanları oldukça etkilidir.

³²⁶ Suer, a.g.e., s.151.

³²⁷ Oman, a.g.e., s.25-26.

- DYY'lara yönelik mali teşvikler hükümetlerin yatırımlara yönelik yaklaşımlarında bir yenilenmeye sebep olacaksa faydalı olabilirler.
- Bir ülkenin rekabetten kaynaklanan refahının diğer ülkelerin pahasına gerçekleştiği veya dünya refahını arttırdığı yönünde açık kanıtlar oluşturmak çok zordur.
- Bir ülke içinde de genellikle teşvikler arasında bir çatışma olduğu görülür. Bu bakımdan teşviklerin istenilmeyen etkilerini engellemek için devletin farklı düzeyleri arasında koordinasyon sağlanması oldukça önem kazanmaktadır.

UNCTAD'a göre DYY'lara yönelik vergi rekabetinin engellenmesi, rekabete yönelen ülkeler arasında iktisadi kazanım açıdan çatışma oluşturduğundan muhtemelen imkansızdır. Ancak böyle olmasına rağmen, yaşanan rekabetin daha verimli alanlara kanalize edilmesi mümkündür. Bu bağlamda UNCTAD ülkeler arasında etkin bir işbirliğini ve koordinasyonu önermektedir.

Üçüncü Bölüm

KÜRESEL VERGİ REKABETİNİN SAĞLAYABİLECEĞİ KAZANIMLAR: TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ

Küreselleşmenin meydana getirdiği en önemli etki, ekonomilerin yakınlaşmasıdır. Ticaret ve yatırım engellerinin azaltılmasına, hatta ortadan kaldırılmasına bağlı olarak yatırım olanaklarının genişlemesi, yatırımcıları bu olanakları değerlendirme yönünde motive etmekte ve sonuçta iktisadi açıdan ciddi kazanımlar ortaya çıkarmaktadır*. Küreselleşme sürecinde yatırıma yönelik sermaye akımlarının, yüksek vergilemenin olduğu refah devletlerinden düşük vergili ülkelere yönelmesi şeklinde iktisadi mantığa son derece uygun bazı gelişmeler yaşanmaktadır. Ancak bu gelişmeler teorik temellerden yoksun çeşitli gerekçelerle sorun olarak görülmekte ve engellenme girişimleri ile yüzleşmektedir. Kısacası, serbestlik paradigmasından beslenen sürecin doğası gereği ortaya çıkardığı fenomenlerden biri olan vergi rekabeti, müdahaleciliği reddeden yaklaşımı benimseyenlerin müdahaleleri ile ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır.

Serbestlik anlayışının kabul gördüğü günümüz dünyasında vergilendirme alanında oluşan rekabet sürecinin engellenme girişimleri ile yüzleşmesi oldukça tuhaftır. Çelişki oluşturan bu durum, “neden?” sorusunun irdelenmesi açısından bilimsel merak uyandırmaktadır. Vergi rekabetini, engelleme girişimlerinin nedenleri nelerdir? Hangi sebeplerden dolayı bu girişimler, rekabeti yüceltenlerce sahiplenilmektedir? Yoksa nedenler ortaya konulduğunda, vergi rekabeti farklı türden yorumlamaları mı mümkün kılmaktadır? Sonuç niteliği taşıyan bu bölüme ait değerlendirmeler, bu türden sorgulamalara dayanmaktadır. Bu kapsamda aşağıda sırasıyla; vergi rekabetini

* Çalışmanın birinci bölümünde incelendiği üzere küreselleşme sürecinde, ulusal egemenliğin aşınması bağlamında siyasi, yoksulluk sorununun ağırlaşması bağlamında sosyo-ekonomik ve tüketim toplumu ile popülerliğin kalıplaşması bağlamında kültürel açıdan çok ciddi sorunlar da yaşanmaktadır. Ancak bu bölümdeki ana amaç, vergi rekabeti fenomeninin engellenme girişimini neo-liberalizmin kendi varsayımlarıyla yüzleştirmek ve bir anlamda samimiyetsizliğini ortaya koymaktır. Dolayısıyla, tartışmanın bir tür görüş ayrılığından kaynaklandığı yönünde bir yargının geliştirilmesine sebebiyet vermemek için burada alternatif görüşlere dayalı argümanlardan özellikle kaçınılacaktır.

engelleme girişimini sahiplenen ülke gruplarının gelinen noktada hangi konumda oldukları, söz konusu girişimlerin meşruiyet kazanmasında hangi alternatif argümanların cevapsız kaldığı, vergi rekabeti ortamında gelişmişlik seviyesi açısından hangi ülke grubunun avantajlı olduğu ve vergi rekabetinin iktisadi kalkınma için araç olma özelliği taşıyıp taşımadığı tartışılmaktadır.

Girişilecek tartışmalar, Türkiye açısından özel bir öneme sahiptir. Çünkü, Türkiye geliştirmekte olan bir ekonomiye sahiptir. Dolayısıyla, gelişme yolunda olan bir ekonomi için vergi rekabetinin araç olma özelliği net olarak ortaya konulmalıdır. Bu amaçla çalışmada, geliştirilen oyun teorik bir model kapsamında ülkenin rekabetçi vergi uygulamaları ile ne tür kazanımlar sağlayacağı irdelenmekte ve nasıl bir vergi sisteminin tesis edilmesi gerektiğine yönelik öneriler geliştirilmektedir.

I- VERGİ REKABETİNİ ENGELLEME GİRİŞİMLERİNİN SORGULANMASI

Vergi rekabetinin engellenme girişimleri ile yüzleşmesi ve bu yüzleşmede liberal ekonomi anlayışını benimseyen ülkelerin öncü olması hayli ilginçtir. Bilindiği gibi, liberal öğretinin serbestlik paradigmasına özel bir önem vermekte ve rekabeti benzersiz işlevler sağlayan “görünmez el” olarak nitelendirmektedir. İleride ele alınacağı üzere, bu noktada önemli bir çelişki oluşmaktadır. Ancak bu çelişkiden önce, günümüzde gelinen aşamada engelleme girişimlerine öncülük eden OECD ve AB üyesi ülkelerin vergi rekabeti açısından ne konumda oldukları, mevcut girişimlerin samimiyetini ortaya koymada önemlidir. Üyelik kapsamında düşünüldüğünde, ülkelerin ağırlıklı olarak her iki organizasyon bünyesinde de yer alması, ilgili tespitlerin mükerrerlik taşımasına elverişli bir zemin hazırlamaktadır. Ancak diğer yandan, bütünüyle bir değerlendirme yapma imkanı da söz konusudur.

A- Vergi Rekabeti Çerçevesinde OECD Ülkelerinin Konumu

OECD ülkelerinin vergi rekabeti karşısındaki konumları, engelleme girişiminin samimiyetini sorgulanır hale getirmektedir. Çünkü bu teşkilata üye ülkelerin uygulamakta oldukları vergi rejimleri, vergi oranı farklılıkları ve özellikle uygulanan vergisel teşvik politikaları yönüyle rekabetçi özellikler taşımaktadır. Ayrıca son yıllara ilişkin gelişmeler incelendiğinde, kurumlar vergisi vergi başta olmak üzere genel vergi oranlarında indirimler yapıldığı ve OECD üyesi ülkelerdeki vergi yükünün düşme eğilimi izlediği rahatlıkla görülebilmektedir.

1- OECD Ülkelerinin Genel Özellikleri ve İktisadi Performansları

14 Aralık 1960 tarihinde 20 ülkenin girişimiyle kurulan OECD'nin günümüzde 30 üyesi bulunmakta ve bu üyeler dünya klasmanında sahip oldukları güçlü ekonomik yapılarıyla dikkat çekmektedir.

Tablo 24: OECD Üyesi Ülkeler

Almanya ^{AB G7}	İngiltere ^{AB G7}	Luksemburg ^{AB}
Avustralya	İrlanda ^{AB}	Macaristan ^{AB}
Avusturya ^{AB}	İspanya ^{AB}	Meksika
Belçika ^{AB}	İsveç ^{AB}	Norveç
Birleşik Devletler ^{G7}	İsviçre	Polonya ^{AB}
Çek Cumhuriyeti ^{AB}	İtalya ^{AB G7}	Portekiz ^{AB}
Danimarka ^{AB}	İzlanda	Slovakya ^{AB}
Finlandiya ^{AB}	Japonya ^{G7}	Türkiye
Fransa ^{AB G7}	Kanada ^{G7}	Yeni Zelanda
Hollanda ^{AB}	Kore	Yunanistan ^{AB}

^{AB} Avrupa Birliği üyesi ülkeler, ^{G7} En gelişmiş yedi ülke.

Kaynak: www.oecd.org, (11.01.2005)

Tablodan da görüleceği üzere G7 ülkelerinin tümü ve AB ülkelerinin birçoğu bu organizasyonun üyesi konumundadır. Ayrıca, üyelerin geneli liberal söylem ile uyumlu politikalar izlemekte ve bir anlamda kutsadıkları serbestlik anlayışı ile küresel kapitalizmin yıkılmaz kaleleri olarak görülmektedir. İstatistiksel veriler incelendiğinde, OECD ülkelerinin sahip olduğu güçlü konum çeşitli makro değişkenler vasıtasıyla da doğrulanmaktadır.

Tablo 25: OECD'nin 2003 Yılı Performansı

	Nüfus (Bin Kişi)	Milli Gelir (Milyar Dolar)	KBMG (Dolar)	İhracat (Milyar Dolar)	DYY (Milyar Dolar)
Dünya	6.301.463 [100.0]	36.214.885 [100.0]	5.747 -	7.443.692 [100.0]	560.115 [100.0]
OECD	1.152.220 [18.3] (100.0)	29.549.587 [81.6] (100.0)	25.978 - (100.0)	5.150.875 [69.2] (100.0)	387.924 [69.3] (100.0)
OECD (G7 Ülkeleri)	712.501 (61.8)	23.453.157 (79.4)	30.297 -	3.194.675 (62.0)	133.459 (34.4)
OECD (AB Ülkeleri)	440.933 (38.3)	10.917.922 (36.9)	25.607 -	3.021.674 (58.7)	305.341 (78.7)
OECD (Diğer Ülkeler)	258.080 (22.4)	2.603.502 (8.7)	24.374 -	660.840 (12.8)	39.707 (10.2)

Kaynak: UNCTAD, **Handbook of Statistics 2004**, s.2-8, 272-281 ve 314-319'dan düzenlenmiştir.

Tablo incelendiğinde açıkça görülmektedir ki, OECD çeşitli makro değişkenlerden aldığı pay itibarıyla dünya ekonomisinde başat konumdadır. Sırasıyla incelenecek olursa; OECD ülkeleri dünya nüfusunun yüzde 18.3'ünü temsil ederken, oluşturulan hasılanın yüzde 81.6'sına sahiptirler. Ve doğal olarak, kişi başına düşen milli gelirin

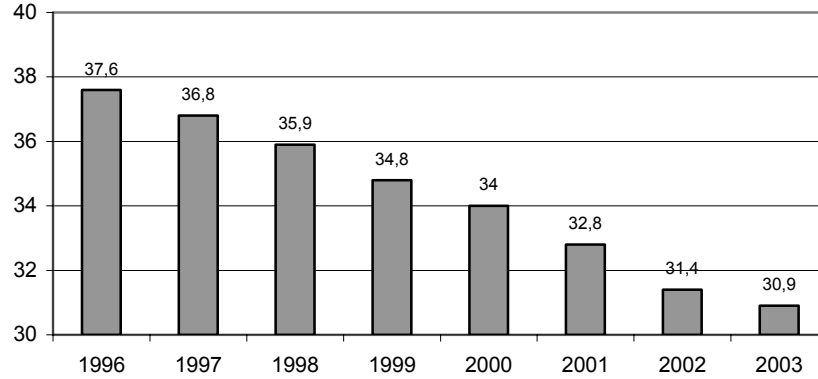
dünya ortalaması 5.747 dolar iken, OECD ülkelerinde bu ortalama 25.978 dolar düzeyinde gerçekleşmektedir. OECD'nin yüzde 69.2'lik ihracat payına sahip olduğu gerçeğine bağlı olarak dünya ekonomisindeki güçlü konumunu ticaret alanında da koruduğu söylenebilir. Aynı şekilde, vergi rekabeti olgusu açısından ayrıcalıklı bir öneme sahip olan DYY'lar değerlendirildiğinde, dünyadaki yaklaşık 560 milyar dolarlık fiziki sermayenin yüzde 69.3'ünün OECD ülkelerinde konduğunu görülmektedir.

OECD ülkelerinde dikkat çeken diğer bir önemli husus da, üye ülkelerin iktisadi performans yönüyle eşdeğer özellikte olmayışlarıdır. Bu durum, G7 ve AB üyesi ülkeler dışındaki diğer ülkelere ait veriler incelendiğinde açıkça görülebilmektedir. Esasen bu ülkelerin OECD bünyesinde bulunmalarının iktisadi güç ile ilişkisi de oldukça zayıftır ve üyelik kriterleri olarak taşıdıkları jeo-politik konum ağır basmaktadır. Ancak böyle olmasına rağmen, günümüzde OECD ekonomik yönden dünyadaki en güçlü işbirliği örgütünü temsil etmektedir.

2- Kurumlar Vergisi Oranlarındaki Düşme Eğilimi

Günümüzde vergi rekabetine karşı çıkan OECD'nin bu karşı duruşunu sorgulanır hale getiren çok sayıda gösterge bulunmaktadır. Bunlardan ilki, sermaye hareketlerinin en önemli belirleyicilerinden biri olan kurumlar vergisi oranının OECD ülkelerinde izlediği seyirdir.

Grafik 8: OECD Ülkelerinde Ortalama Kurumlar Vergisi Oranının Seyri, 1996-2003

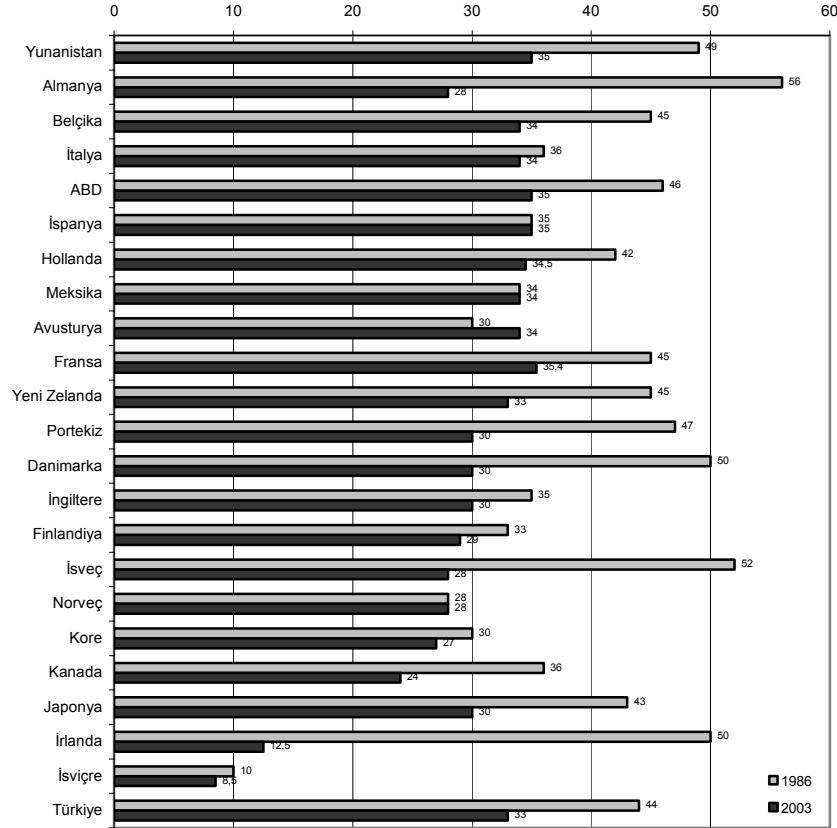

Kaynak: KPMG, Corporate Tax Rate Survey, January 2003, s.2.

OECD bünyesinde ortalama kurumlar vergisi oranının son dönemdeki seyri incelendiğinde, ülkeden ülkeye farklı oranlarda değiştiği ve yüzde 6.7'lik bir indirim gerçekleştirildiği görülmektedir. Kurumlar vergisi oranlarındaki indirimler, OECD ülkelerinde de diğer ülkelerde olduğu türden bir azalma eğiliminin ortaya çıktığını ve bu ülkelerin de yaşamakta olan vergi rekabeti sürecine eklendiği göstermesi açısından son derece önem arz etmektedir.

OECD üyesi ülkelerdeki mevcut kurumlar vergisi oranlarındaki farklılıklar da, engelleme girişimine rağmen organizasyon bünyesinde ülkelerin rekabetçi vergi politikası izlendiğini ortaya koymaktadır. 1986-2003 arası dönem karşılaştırıldığında, kurumlar vergisi oranlarında ortaya çıkan azalma eğilimi üye ülkeler kapsamında rahatlıkla izlenebilmektedir.

Grafik 9: OECD Ülkelerinde Kurumlar Vergisi Oranlarının Gelişimi, 1986-2003

Kaynak: OECD, "Tax Rates are Falling", **OECD in Washington**, No:25, March-April 2001, s.2; OECD, **Online Tax Database**'den oluşturulmuştur. (29.11.2004)

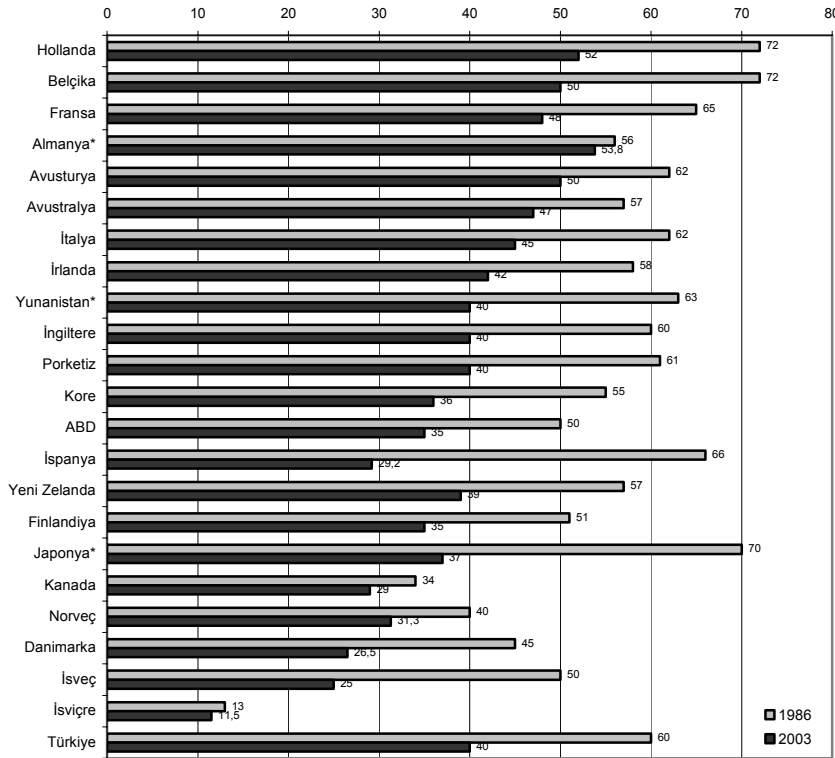
Grafik 9'dan görüleceği üzere, OECD ülkelerinde 1986 yılında uygulanmakta olan kurumlar vergisi oranı 2003 yılına gelindiğinde önemli sayılabilecek derecede düşürülmüştür. Bu bağlamda en somut düşüş 37.5 puanla İrlanda'da gerçekleştirilmiş ve bu ülkeyi 28 puanlık düşüşle Almanya izlemiştir. Üye ülkeler arasında İspanya, Meksika ve Norveç ise 1986 yılında sahip oldukları oranları aynen korumuşlar ve oran uygulaması bakımından gruptaki en istikrarlı ülkeler olmuşlardır. Ayrıca günümüzde gelinen noktada OECD bünyesinde herhangi bir vergi uyumlaştırması söz konusu değildir. Kaldı ki, özellikle İsviçre ve İrlanda ile diğer ülkeler karşılaştırıldığında, bu iki ülkenin kurumlar vergisi alanında mukayeseli bir üstünlüğe sahip oldukları

tartışılmazdır. Mevcut kurumlar vergisi oranı farklılıkları, OECD'nin sorun olarak tanımladığı vergi rekabeti sürecini henüz kendi bünyesinde çözemediğini göstermektedir.

3- Kişisel Gelir Vergisi Oranlarındaki Azalma Eğilimi

OECD bünyesinde kurumlar vergisi oranlarında görülen azalma eğilimi ve üye ülkelerde uygulanmakta olan oranlar arasındaki farklılıklar, kişisel gelir vergisi oranları için de geçerlidir.

Grafik 10: OECD Ülkelerinde Kişisel Gelir Vergisi Oranlarının Gelişimi, 1986-2003

* 2003 verilerine ulaşılamadığından 2000 yılı verileri kullanılmıştır.

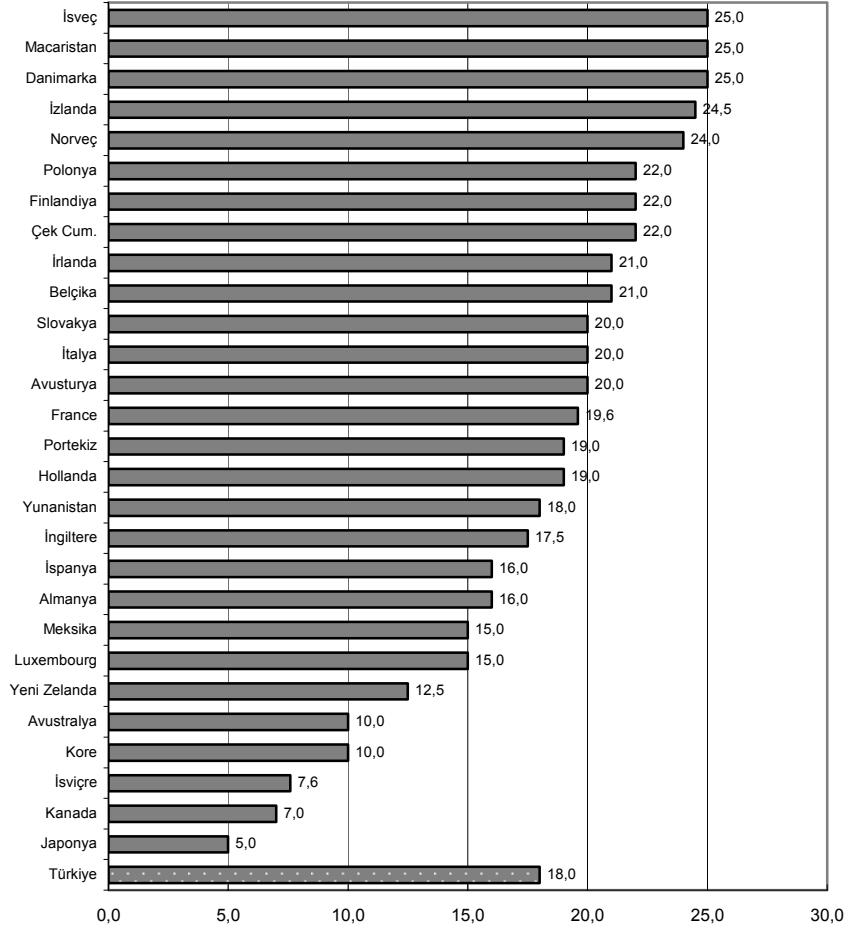
Kaynak: OECD, "Tax Rates are Falling", **OECD in Washington**, No:25, March-April 2001, s.1; OECD, **Online Tax Database**'den oluşturulmuştur. (29.11.2004)

Grafik incelendiğinde ortaya çıkan ilk bulgu, 1986-2003 arası dönemde OECD ülkelerinin tümünde kişisel gelir vergisi oranlarının azaldığıdır. Öyle ki, bazı ülkelerde yapılan oran indirimleri diğerlerine göre oldukça belirgindir. Örneğin, İspanya'da 1986 yılında yüzde 66 olan vergi oranı 2003 yılında yüzde 29.2'ye gerilemiştir. Yapılan indirimlerin miktarı açısından değerlendirildiğinde benzer durumun başta Japonya olmak üzere Yunanistan ve Türkiye açısından da geçerli olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca günümüzde gelinen nokta itibarıyla ülkelerin uygulamakta olduğu kişisel vergi oranları arasında halen önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar, kişisel gelir vergisi uygulamaları açısından da OECD bünyesinde vergi rekabetine oldukça elverişli bir ortam bulunduğunu göstermesi açısından çarpıcıdır.

4- KDV Oranlarındaki Farklılıklar

OECD bünyesinde uygulanmakta olan KDV oranları, ülke uygulamaları açısından önemli farklılıklar içermektedir. Bu oranlardaki söz konusu farklılık üye ülkeler arasında vergi uyumlaştırmasının bulunmadığını ve vergi rekabetine elverişli bir ortamın tüketimi hedef alan vergilerde de geçerli olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Grafik 11: OECD Ülkelerindeki Katma Değer Vergisi Oranları, 2003

Kaynak: OECD, Online Tax Database, (03.12.2004)

Grafikten görüleceği üzere, OECD bünyesinde uygulanan KDV oranları ülkeden ülkeye değişmektedir. Ayrıca vergi türü olarak ele alındığında, KDV uygulaması organizasyon içinde ağırlıklı bir öneme sahip olan ABD açısından geçerli değildir. Bu kapsamda mevcut uygulama ve oran farklılıkları ortadayken, OECD engelleme girişiminin ne derecede başarılı olduğu oldukça şüphelidir.

5- Vergi Cenneti Kriterlerine Sahip Ülkelerin Varlığı

Vergi cennetleri ifadesiyle somutluk kazanan bilgi paylaşımı ve şeffaflık kriterleri karşısında OECD ülkelerinin konumu da, engelleme girişiminin ne derecede samimi

olduğunu belirlemede önemlidir. Hatırlanacağı üzere, OECD'nin vergi rekabetini engelleme girişiminin ilk somut çıktısı olan 1998 raporunda OECD'nin vergi cennetlerini tespit etmede kullandığı kriterler şu şekilde sıralanmıştır³²⁸:

- 1- Vergi oranının olmaması veya düşük oranda olması,
- 2- Etkin bilgi paylaşımının engellenmesi,
- 3- Şeffaflığın olmaması, ve
- 4- Ciddi boyutlu iktisadi faaliyetlere ihtiyaç duyulmaması.

Kriterler dikkate alındığında üç tür vergi cenneti söz konusu olmaktadır³²⁹. Bunlar; 1-Hiç vergi uygulamayan cennetler, 2- Yabancı yatırım ve dış işlemleri vergi dışı tutan cennetler ve 3- Bazı sanayi kollarına ve iktisadi faaliyetlere vergi istisnası getiren cennetlerdir. Bunlardan ilkinin örneği çok azdır. Örneğin, Pasifik'te bulunan Nauru Adası bu gruba girmektedir. Günümüzde vergi cenneti ifadesinden anlaşılan ve OECD tarafından deklare edilen daha çok ikinci tür cennetlerdir. Nitekim OECD, 2000 yılında yayınladığı bir raporda bu grubu hedef alan ve çoğunluğu Karayipler bölgesinde bulunan toplam 35 ülkeyi vergi cenneti göstermiştir³³⁰. Vergi cennetlerinin üçüncü türü esas alındığında ise; ABD, İngiltere ve daha birçok OECD ülkesinin vergi cenneti olduğu söylenebilir³³¹. Dolayısıyla, OECD'nin vergi cennetlerini belirlemede esas aldığı "şeffaflık" kriterini kullanmada objektif kaldığını iddia etmesi şüphe içermektedir.

OECD tarafından yayınlanan bir dokümanda³³² şeffaflıkla ilgili olarak firma sahip ve ortaklarının finansal bilgilerine ulaşabilme ve genel kabul görmüş muhasebe standartlarına uyum şeklinde iki kriterden bahsedilmektedir. Bu dokümana göre;

"[t]üm taraflar düzenleyici otoritelerin veya vergi idaresinin; kolektif yatırım fonları da dahil olmak üzere hükümler alanlarında bulunan şirketlerin, ortaklıkların ve diğer organizasyonların ortakları hakkında ve yasaları dahilinde kurulan tröstlerin ana şirketleri ve ortakları ile bu şirketlerden kazanç sağlayan diğer şirketler hakkında bilgi edinebileceklerini taahhüt eder".

³²⁸ OECD (1998), a.g.r., s.23.

³²⁹ Teather, a.g.m., s.61-62.

³³⁰ OECD (2000), a.g.r., s.17.

³³¹ 2 Nisan 2001 tarihli National Review çalışmasına göre İrlanda, İsviçre, Avusturya, Singapur ve Birleşik Devletler OECD tarafından belirlenen ve deklare edilen vergi cenneti kriterlerini taşımalarına rağmen Vergi Cennetleri Listesi'nde yer almamaktadır. Bkz., Benjamin Powell, a.g.m., s.87-88.

³³² OECD, **Framework for A Collective Memorandum of Understanding on Eliminating Harmful Tax Practices**. Aktaran, Bruce Zagaris, "Application of OECD Tax Haven Criteria to Member States Shows Potential Danger to U.S. Sovereignty", 2001, s.1. www.itpa.org/open/archive/zagarisoecd.html (02.01.2005)

Buna göre, normal koşullarda offshore hesaplarına yatırımı olan girişimcinin buradan elde ettiği geliri kendi ülkesinde beyan etmesi gerekir. Ancak, pratikte özellikle banka hesaplarının gizliliğinin kanunlarla sıkı bir şekilde korunduğu ülkelerden elde edilen offshore kazançları beyan edilmemektedir³³³. Örneğin, Birleşik Devletler’de her federe devlet yukarıda bahsedilen türden şirketler ve ortakları hakkındaki bilgileri tutmaktadır ve bu bilgilerin yayınlanması gibi bir zorunluluk da bulunmamaktadır.

Ayrıca Alaska, Delaware ve Nevada gibi bazı eyaletler kreditorler karşısında korunma arayışında olan kişi ve şirketleri, özellikle yabancı olanları, cezp etmek için menkul kıymetlerin korunmasına yönelik kanunlar çıkarmışlardır. Örneğin Alaska’nın offshore tröst kanunları müşterilere, kendilerine ait bilgilerin açıklanmasından koruyacak şekilde güvence vermektedir. Delaware’nin yeni tröst kanunu ise bilgi ve kayıtların güvence altında olduğunu hüküm altına almıştır. Benzer şekilde Montana ve Colarado’da yatırımcılara vergi istisnaları, gizlilik ve hesap açma kolaylığı sunan offshore bankacılığı kanunları mevcuttur³³⁴.

İlgili dokümanda ayrıca;

“[t]üm taraflar finansal hesapların genel kabul görmüş muhasebe standartlarına uygun biçimde yürütülmesini sağlar”

şeklinde bir ifade yer almaktadır. Bu kriter çerçevesinde değerlendirildiğinde, ABD de dahil olmak üzere birçok ülkenin muhasebe ile ilgili oldukça esnek kurallara sahip olduğu görülmektedir. Bu konuda AB oldukça ileri bir seviyede bulunmaktadır. AB’de direktifler yoluyla minimum muhasebe standartları getirilmiştir³³⁵.

Tablo 26: ABD Orijinli Çokuluslu Şirketlere Ait Çeşitli Veriler, 2001

	Efektif Vergi Oranı (Yüzde)	Kar Oranı (Yüzde)	Vergi Öncesi Kar Miktarı (Milyar Dolar)	Toplam Varlıkların Değeri (Milyar Dolar)	Makine ve Teçhizat Değeri (Milyar Dolar)	Toplam Satış Hasılatı (Milyar Dolar)	İstihdam Seviyesi (1000 kişi)
(1) Hollanda*	8.9	21.8	24.6	398.4	18.0	112.6	176
(2) İrlanda*	7.5	27.0	19.3	191.2	9.9	71.5	87
(3) Bermuda	3.0	46.6	15.7	211.0	5.4	33.7	11
(4) Luksemburg*	0.9	168.0	10.2	154.4	0.6	6.1	9
(5) Singapur	10.4	7.2	6.6	95.6	8.9	90.6	113
(6) Belçika*	16.1	11.9	6.3	111.0	9.0	52.5	114
(7) İsviçre*	19.4	6.9	5.8	166.4	5.7	83.0	58
(8) Cayman Adaları	5.2	43.5	5.3	132.7	3.7	12.1	6
(9) Danimarka*	10.7	46.9	4.8	23.6	3.0	10.3	39
(10) Hong Kong	10.7	9.3	4.8	100.5	7.9	52.0	90
(11) Karayipler	8.9	25.3	4.4	55.3	8.2	17.5	35
İlk 4 Vergi Cenneti Toplamı	6.0	31.2	69.8	955.0	33.9	223.9	282
İlk 11 Vergi Cenneti Toplamı	8.1	19.9	107.8	1 639.9	80.1	542.0	736
Vergi Cenneti Olmayan Ülkeler	38.0	6.3	124.7	3 585.9	558.3	1 978.6	7 458
Tüm Ülkeler	24.1	9.2	232.5	5 225.8	638.4	2 520.6	8 193
Dünya Genelindeki Paylar (%)							
İlk 4 Vergi Cenneti			30.0	18.3	5.3	8.9	3.4
İlk 11 Vergi Cenneti			46.3	31.4	12.6	21.5	9.0

Kaynak: Martin A. Sullivan, “U.S. Multinationals Move More Profits to Tax Havens”, **Tax Notes**, February 9, 2004, s.694.

³³³ Teather, a.g.m., s.59.

³³⁴ Zagaris, a.g.m., s.2-3.

³³⁵ Zagaris, a.g.m., s.4.

Vergi cennetleri konusunda ortaya konulduğunda oldukça ilginç sonuçların ortaya çıktığı bir diğer durum ise, OECD bünyesindeki ülke orijinli ÇUŞ'lere ait iktisadi faaliyetlerin vergi cennetlerinde hızlı bir artma eğilimine sahip olmasıdır. Sullivan, 2004 yılı çalışmasında OECD üyesi olan ABD orijinli ÇUŞ'ler için oldukça çarpıcı veriler ortaya koymaktadır. Yukarıdaki Tablo 26'da yer alan bu verilere göre, öncelikli olarak belirtilen 11 ülke -ki, bunların 6'sı OECD üyesidir- yukarıda anılan kriterler kapsamında vergi cenneti olma özelliği göstermektedir. ABD orijinli ÇUŞ'lerin bu ülkelerdeki kar paylarının, toplam karları içindeki oranı 1988 yılında yüzde 23.4 iken, bu oran 2001 yılında yüzde 46.3 gibi oldukça yüksek sayılabilecek bir seviyeye yükselmiştir³³⁶.

OECD'nin söylemi ile üye ülke uygulamaları arasındaki çelişkili durum, ikili vergi sistemi uygulamalarında da kendisini göstermektedir. Örneğin, Luksemburg'da vergi mükellefi bir yerli şirketin başka bir yerli veya yabancı şirketin hisselerinin en az yüzde 10'una sahip olması durumunda bu şirketin iştirak kazançları kurumlar vergisinden istisna tutulmuştur. Ayrıca eğer yerli bir şirket başka bir yerli veya yabancı şirketin en az yüzde 25 hissesine sahipse bu şirketin sermaye kazançları kurumlar vergisinden müstesnadır. Demek ki, geriye kalan yüzde 75 hisseye sahip olan yabancı sermaye yüzde 25'lik hisseyi göstermelik bir biçimde yerli bir şirkete devrettiğinde bu ülkede sermaye kazançları üzerinden kurumlar vergisi ödemeyecektir.

İrlanda'da ise devlet borçlanma senetlerine sahip yabancı yatırımcılar vergiden muaf tutulmuştur. İngiltere'de bir İngiliz yatırımcının İngiltere vatandaşı olan birine intikal ettirilmemek koşulu ile yurtdışında elde ettiği gelirler vergi dışıdır. Belçika'da sermaye kazançlarının birçoğu vergi dışıdır. Kanada kanunları ülkeye yeni yerleşen göçmenlerin yurtdışından gelen gelirlerini yerleştikten sonra beş yıl boyunca vergiden istisna etmektedir. Yeni Zelanda'da ise tröstlerin ülke dışından elde ettikleri gelirler vergi dışında tutulmaktadır³³⁷.

Örnekler ele alındığında anlaşılan odur ki, kara listede asıl yer alması gereken birçok OECD ülkesi ironik bir biçimde listeyi hazırlayan tarafta yer almıştır. Dolayısıyla, bu gerçekten hareketle OECD engelleme girişiminin tutarsız olduğu rahatlıkla söylenebilmektedir.

6- Vergi Dışı Rejimlere Sahip Ülkelerin Varlığı

Küresel vergi rekabetinin ülke örnekleri kapsamındaki göstergeleri, vergi rekabetini engelleme girişimlerine öncülük eden OECD ülkeleri için kolaylıkla

³³⁶ Martin A. Sullivan, "U.S. Multinationals Move More Profits to Tax Havens", **Tax Notes**, February 9, 2004, s.691.

³³⁷ Zagaris, a.g.m., s.7-8.

geniştirilebilmektedir. Günümüzde OECD üyesi ülkelerdeki vergi dışı rejimlerden bazıları şu örneklerle ortaya konulabilmektedir³³⁸.

- *ABD*: Yabancılara ait mevduatlar ve gayrimenkul sermaye iratları dışında kısa ve orta vadeli portföy sermayesi kazançları vergi dışı tutulmaktadır.
- *İngiltere*: Yabancı yatırımla hiçbir zaman vergilendirilmemiştir.
- *Belçika*: Sermaye gelirlerinin büyük bir bölümü vergi dışıdır.
- *Kanada*: Ülkeye yerleşen yabancıların gelirleri 5 yıl süreyle vergi dışı tutulmaktadır.
- *Fransa*: 1986 yılından bu yana deniz aşırı egemenlik alanlarında yapılan yatırımlara ciddi vergi kolaylıkları getirilmiştir.
- *Macaristan*: Yüzde 3 oranında daha düşük vergilendirme sayesinde çok sayıda offshore firmasını ülkeye çekmeyi başarmıştır.
- *İzlanda*: Ülke kökenli uluslararası ticaret şirketleri yüzde 30 olan yurtiçi vergiye rağmen yalnızca yüzde 5 oranında vergilendirilmektedir.
- *İtalya*: Lugana gölü civarındaki "Compione D'Italia" köyünde yapılan yatırımlardan hiçbir şekilde vergi alınmamaktadır.
- *Lüksemburg*: Ülkede çeşitli şekillerde vergi dışı tutulan şirketler bulunmaktadır. Ayrıca ülke, bölge ülkelerindeki vatandaşlara ait mevduatların mıknatıs etkisi ile toplandığı merkez olma özelliği taşımaktadır.

Bu örnekler dikkate alındığında, OECD engelleme girişimi samimiyet yönüyle tartışılabilir hale gelmektedir. Bünyesindeki ülkelerin uyguladığı vergi dışı rejimler, bu ülkelerin vergi rekabeti ortamına eklendiğini ortaya koymaktadır.

B- Vergi Rekabeti Çerçevesinde AB Ülkelerinin Konumu

Vergi rekabetini zararlı olarak addeden ve engelleme girişimlerine öncülük eden AB'nin kendi bünyesinde vergi rekabetini ne derecede engellediği tartışmalıdır. Çünkü engelleme girişimlerine rağmen üye ülkelerin birçoğu rekabetçi vergi politikaları izlemektedir. Kaldı ki, günümüzde AB içinde vergi rekabetinin varlığına dair çok sayıda gösterge de bulunmaktadır. Bunlar arasında uygulanmakta olan kurumlar vergisi oranlarındaki farklılıklar en önemli kanıt niteliğindedir.

Kurumlar vergisi oran farklılıklarının yanı sıra vergi yükünde görülen genel azalış eğilimi, birliğin vergi yapısında tüketim vergileri lehine yaşanan değişim, vergi uyumlaştırma girişimlerinin görece başarısızlığı ve birliğin siyasi yapısı da yaşanmakta olan vergi rekabetinin göstergeleri arasındadır. Ayrıca genişleme süreci içinde yeni üye ülkelerdeki uygulama farklılıkları da dikkat çekmektedir. İstatistiksel değerlendirmeler

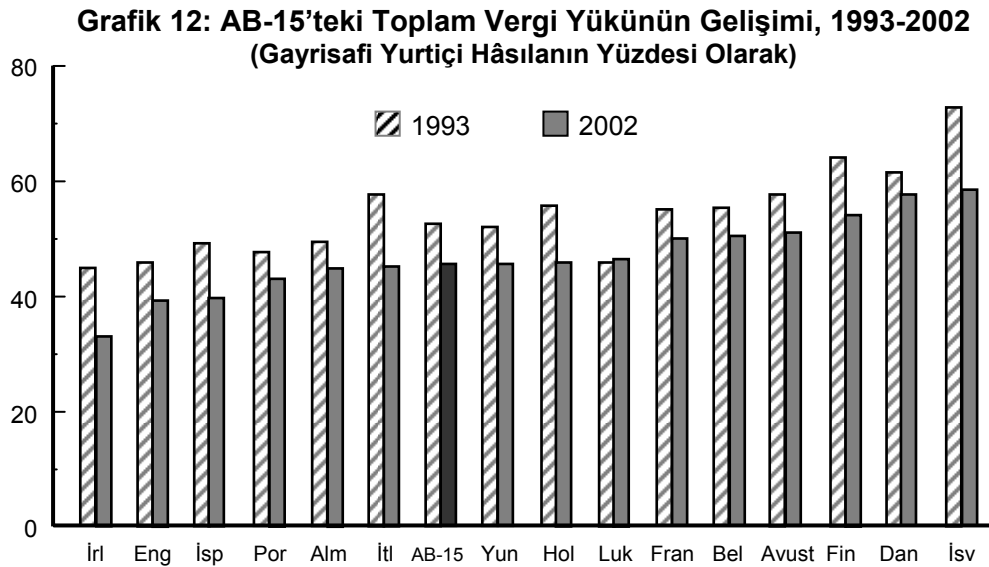
³³⁸ Marshall J. Langer, "Harmful Tax Competition: Who are The Real Tax Havens?", **Tax Notes International**, 18 December 2000, s.8-9.

yeni üye ülkelerdeki vergi sistemlerinin ve uygulanmakta olan vergi politikalarının rekabetçi bir karakter taşıdığına işaret etmekte ve gelecek dönemde birlik içindeki vergi rekabetinin daha da artacağına dair öngörülerin oluşmasına neden olmaktadır.

1- Vergi Yükündeki Genel Azalma Eğilimi

Son yıllarda AB’nde vergi yükü (vergi hasılatı-milli gelir oranı) düşme eğilimi göstermekle birlikte ülkeden ülkeye değişmektedir. Vergi yükünde ortaya çıkan bu azalma eğiliminin nedenleri sorgulandığında ise, rekabetçi vergi politikaları kapsamında uygulanan vergi indirimlerinin etkili olup olmadığı merak uyandırmaktadır. Vergi oranlarında yapılan indirimler, özellikle kısa dönemde vergi hasılatını olumsuz etkilemekte ve vergi yükünü azaltmaktadır. Diğer yandan, iktisadi gelişmişlik açısından birlik ülkelerinin ağırlıklı olarak gelişmiş ekonomilerden oluşması ve sermaye ihraç eden bir özellik göstermesi de vergi tabanlarının aşınmasına ve sonuçta vergi yükünde azalma eğiliminin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

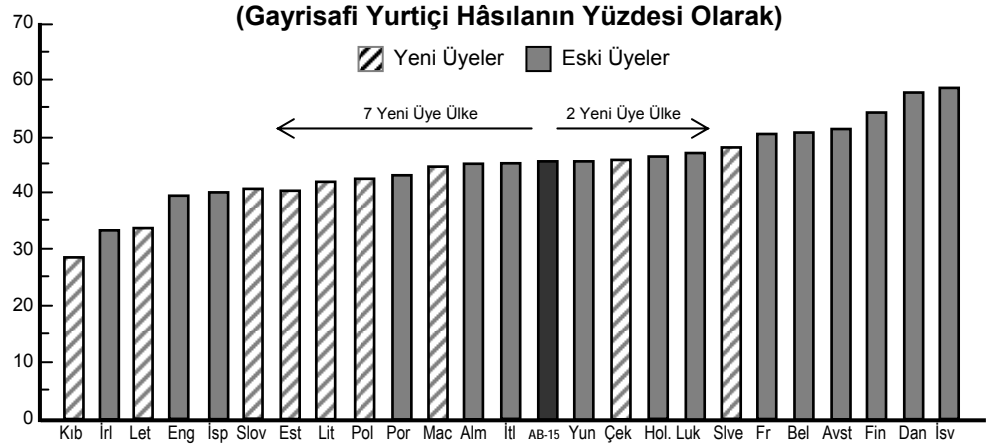
Aşağıda yer alan Grafik 12’ye göre, 1993-2002 arası dönemde AB’de vergi yükü Luksemburg hariç tüm ülkelerde hafiflemiş ve yüzde 15 bant aralığında olmak üzere genel bir azalma eğilimi sergilemiştir. Vergi yükünde meydana gelen azalmalar ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu anlamda en önemli azalma, yüzde 15’le İsveç başta olmak üzere yüzde 14’le İtalya ve yüzde 12 ile İrlanda da gerçekleşmiştir. Birlik ortalaması olarak ele alındığında ise söz konusu azalmanın yüzde 7 seviyesinde olduğu görülmektedir. Vergi yükünde yaşanan genel azalma eğilimi, birlik bünyesinde gelirin yeniden dağılımında etkili olmakta ve ileride ele alınacağı üzere ülkeler vergi oranlarındaki indirimlerle oluşan rekabet sürecini hızlandırmaktadır.

Kaynak: Anges Benassy-Quere ve Delphine Prady, “Less Tax in The East”, CEPII *Le Lettre Du*, No:232, March 2004, s.1.

Üye ülkelerde vergi yüküne dair yaşanmakta olan azalma eğiliminin geldiği noktada halen önemli farklılıkların varlığı da, vergi rekabeti açısından önemlidir. Bu kapsamda en avantajlı ülkenin yüzde 26'lık oranla İrlanda olduğu görülmektedir. Üye ülkelerdeki vergi yükü farklılıkları, birlik bünyesinde işbirliği temelinden yoksun vergi politikalarının uygulandığı yönünde ciddi bir kanıt oluşturmaktadır. Kaldı ki, genişleme sürecinde birliğe katılan yeni üye ülkelerdeki vergi yükü farklılıkları da, var olan sorunları artırma potansiyeli taşımaktadır.

Grafik 13: Avrupa Birliği Genişleme Sürecinin Geldiği Aşamada Üye Ülkelerdeki Vergi Yükü, 2002

Kaynak: Anges Benassy-Quere ve Delphine Prady, "Less Tax in The East", CEPII *Le Lettre Du*, No:232, March 2004, s.2.

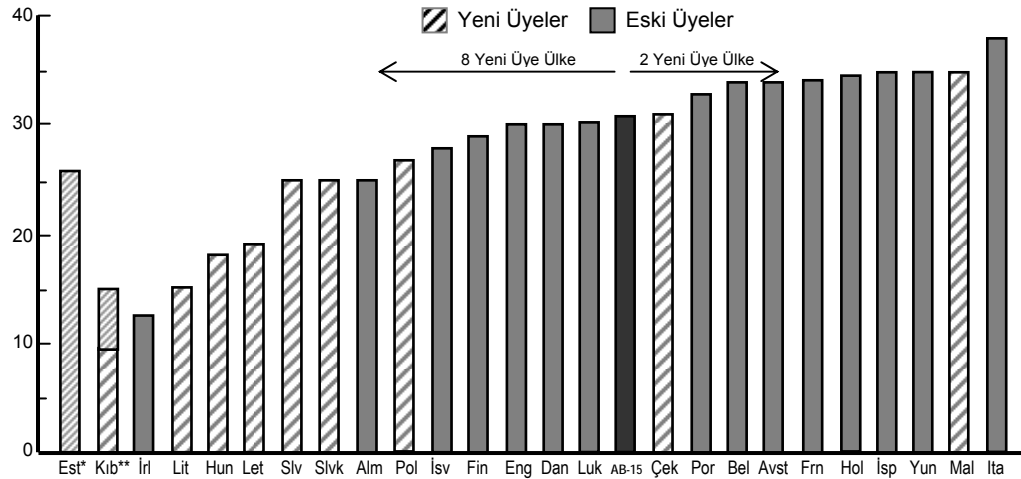
Grafik incelendiğinde, genişleme sürecinin birlik bünyesindeki vergi rekabetini arttıracığı yönündeki endişelerin haklılık payı taşıdığı anlaşılmaktadır. Çünkü, birliğe katılan on yeni üye ülkeden 7'si AB-15 ortalamasının altında vergi yüküne sahiptir. Bu ülkeler arasında Kıbrıs ve Letonya'nın durumu ise özel bir öneme sahiptir. Kıbrıs'taki vergi yükü birlik bünyesindeki en düşük oran olma özelliğine sahiptir. Ayrıca ülke iktisadi gelişmişlik açısından birlik bünyesindeki en zayıf ülkedir. Diğer yandan, Letonya'daki vergi yükü de İrlanda ile rekabet edebilecek ve başarı sağlayabilecek düzeydedir. Uzmanlar yeni üye ülkelerdeki düşük vergi yüklerinin esnek emek piyasaları ve özellikle de emek-yoğun sektörler açısından yerleşim kararlarını etkileme potansiyeli taşıdığına dikkat çekmektedir.

2- Mevcut Kurumlar Vergisi Oranı Farklılıkları

Avrupa Birliği'nde vergi rekabetinin varlığına dair en önemli kanıtlardan biri de uygulanmakta olan kurumlar vergisi oranlarındaki farklılıklardır. Kurumlar vergisi oranlarındaki farklılıklar, mevcut farklılıklardan olumsuz yönde etkilenen ülkeler üzerinde önemli bir baskı oluşturmaktadır. Bu baskı sonucu ülkelerin kurumlar vergisi oranlarında indirim yönüne yönelmesi, mevcut oran farklılıklarının daha da derinleşmesine ve

var olan vergi rekabetinin daha da şiddetlenmesine zemin hazırlayabilmektedir. Birlik içinde özellikle parasal birliğe üye ülkelerin uyması gereken antlaşma kriterleri* bu ülkelerin vergi oranlarında indirim gitmesini güçleştirmektedir. Emeklilik ve sosyal güvenlik sisteminden kaynaklanan finansman sıkıntısının ülkeden ülkeye değişmesi de, ülkelerin oran indirimi uygulamalarını farklılaştırmaktadır. Ayrıca yeni katılan ülkelerdeki kurumlar vergi oranlarının da nispeten düşük olması, AB’de vergi rekabeti ortamının varlığına dair kanıtları güçlendirmektedir.

Grafik 14: AB Ülkelerdeki Nominal Kurumlar Vergisi Oranları, 2003

* Kar dağıtımı durumunda yüzde 26 oranında uygulanan vergi, karın yeniden yatırıma kanalize edilmesi halinde uygulanmamaktadır.

** 2003 ve 2004 yıllarında 1.7 milyon Euro’yu aşan karlar için yüzde 5’lik ek vergi uygulanmıştır.

Kaynak: Anges Benassy-Quere ve Delphine Prady, “Less Tax in The East”, CEPII **Le Lettre Du**, No:232, March 2004, s.2.

AB’deki kurumlar vergisi oranları azalma yönlü genel bir eğilim sergilemektedir. Ayrıca yapılan indirimler ülkeden ülkeye önemli ölçüde değişmektedir. Grafik 14’de 2003 yılı itibarıyla üye ülkelerde geçerli olan nominal kurumlar vergisi oranları ve bu oranın yeni üye ülkelerdeki kompozisyonları görülmektedir. Grafiğe göre öncelikle söylenmesi gereken, günümüzde gelinen noktada AB’de kurumlar vergisi oranları arasında halen önemli farklılıkların olduğudur. Ayrıca yeni üyelerdeki ilgili vergi oranının sekiz ülkede AB-15 ortalamasının altında olması, birlik bünyesinde kurumlar vergisi oranları üzerinden ciddi bir vergi rekabeti ortamının oluşacağına işaret etmektedir. Yeni üye ülkelerdeki kurumlar vergisi uygulamaları özel bir öneme sahiptir. Çünkü özellikle Estonya ve Kıbrıs’taki uygulamalar, rekabetçi vergi politikası araçlarının bu iki ülke tarafından oldukça etkili bir şekilde kullanıldığını göstermektedir.

* Anılan antlaşma Avrupa Parasal Birliği’ne üyeliğin şartlarını belirleyen Maastricht Antlaşması’dır. Maastricht Antlaşması’nın getirdiği şartlar arasında ülkelerin bütçe açıklarına dair olanı, ülkelerin vergi indirimine yönelmelerini önemli ölçüde sınırlandırmaktadır. Çünkü antlaşmanın “*üye devletler bütçe açıkları GSYİH’larının yüzde 3’ünü geçemez*” şeklindeki şartı geçerli iken, vergi oranlarını indirmenin kısa dönemde oluşturacağı hasılat kayıpları bu konuda açık bir endişe oluşturmaktadır.

Estonya’da uygulanmakta olan vergi oranı yüzde 26’dır ve diğer ülkelerdeki oranlarla karşılaştırıldığında bu oran ülkenin rekabetçi vergi politikası izlediğini ortaya koymada herhangi bir önem taşımamaktadır. Ancak ülkede kurumlar vergisine konu olan karların yeniden yatırıma kanalize edilmesi halinde vergi dışı tutulması, ülkenin kurumlar vergisini yatırımları teşvik etmede araç olarak kullandığını göstermektedir. Sıfır oranlı vergileme anlamına gelen bu durum, daha önce bahsedilen OECD girişiminde vergi cenneti olmanın kriterlerinden sayılmasıyla da dikkat çekmektedir.

Kıbrıs açısından söylenebilecekler ise, şu şekilde özetlenebilir. Öncelikle, AB bünyesine katılan bu ülkede uygulanmakta olan kurumlar vergisi ortalaması en düşük seviyede olmasıyla dikkat çekmektedir. Ülkenin iktisadi gelişmişlik açısından birlik bünyesindeki en zayıf ülke olması dikkate alındığında, ülkedeki bu özelliğin rekabetçi vergi uygulamalarıyla giderilmeye çalışıldığı şeklinde yorumlanabilmektedir. Kıbrıs, oran indirimlerine ilave olarak genelde İskandinav ülkelerinde kullanım sıklığı görülen ikili vergi rejimi uygulamasına da yönelmiş bulunmaktadır. Kurum kazançlarını hedef alan bu rejimde, yerli ve yabancı şirket ayrımı yapılmakta ve yerli şirketler yüzde 10 ile 15 arasında değişen oranlarda vergilendirilirken, yabancı şirketler yüzde 4.25 oranında vergilendirilmektedir. OECD girişiminde bu türden uygulamalar, ülkelerin tercihli vergi rejimlerinden sayılmaları yönüyle dikkat çekmektedir.

AB’deki mevcut kurumlar vergisi farklılıkları, nominal ve efektif vergi oranları açısından karşılaştırıldığında da geçerlidir. Ayrıca birliğe yeni katılan ülkelerin böyle bir karşılaştırmada oldukça belirgin bir üstlüğe sahip oldukları görülmektedir. Tablo 27’e göre, birliğe yeni katılan ülkelerin kurumlar vergisi alanındaki üstünlükleri, efektif vergi oranları açısından da geçerlidir. Bu anlamda, ülkelerin kurumlar vergisi alanında izlediği politikaların rekabetçi etkisini ortaya koymada efektif vergi oranlarının belirleyiciliği önem kazanmaktadır.

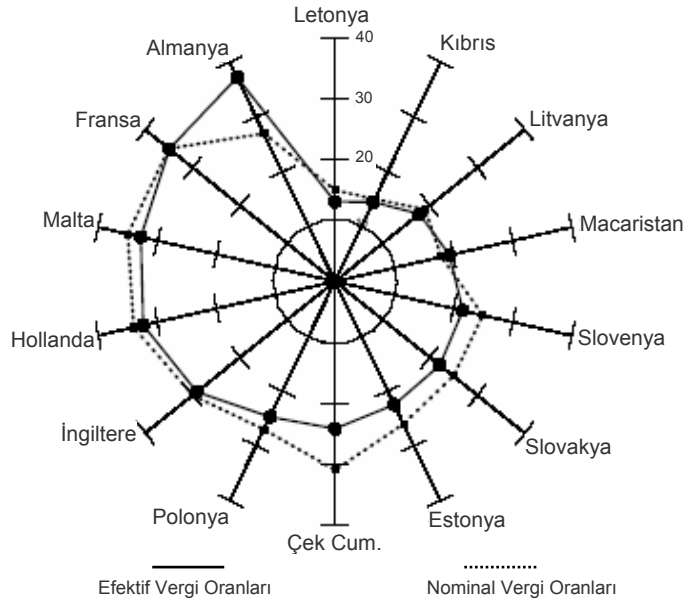
Tablo 27: AB’de Nominal ve Efektif Kurumlar Vergisi Oranlarının Karşılaştırılması, 2003

	Nominal Vergi Oranı	Ort. Efektif Vergi Oranı	Özel Rejimlerdeki Ort. Efektif Vergi Oranı
Letonya	15	13	7
Kıbrıs	15	15	13
Litvanya	19	18	11
Macaristan	18	19	17
Slovenya	25	22	19
Slovakya	25	22	11
Estonya	26	23	11
Çek Cum.	31	24	16
Polonya	27	25	24
İngiltere	30	29	--
Hollanda	34	32	--
Malta	35	33	23
Fransa	35	35	--
Almanya	27	37	--

Kaynak: Anges Benassy-Quere ve Delphine Prady, “Less Tax in The East”, CEPIL **Le Lettre Du**, No:232, March 2004, s.3.

Dikkat edilecek olursa, birliğe yeni katılan ülkelerde efektif vergi oranları gelişmiş birlik üyeleri ile karşılaştırıldığında oldukça düşük seviyelerde seyretmektedir. Ayrıca, yeni üye ülkelerde uygulanmakta olan özel vergi rejimlerindeki efektif oranlar ele alındığında mevcut farklılığın daha derinleştiği görülmektedir. Buna göre, rekabet edebilirlik açısından en avantajlı ülke efektif vergi oranının yüzde 13 olduğu ve bu oranın özel vergi rejimlerinde yüzde 7'ye düştüğü Letonya'dır. Esasen diğer yeni üyeler açısından da bu kadar derin olmamasına rağmen gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında önemli avantajların olduğu gözlenmektedir. Bu durum, grafik olarak ortaya konulduğunda daha kolay bir şekilde görülebilmektedir.

Grafik 15: AB'de Nominal ve Efektif Kurumlar Vergisi Oranlarının Karşılaştırılması, 2003

Kaynak: Anges Benassy-Quere ve Delphine Prady, "Less Tax in The East", CEPII *Le Lettre Du*, No:232, March 2004, s.3.

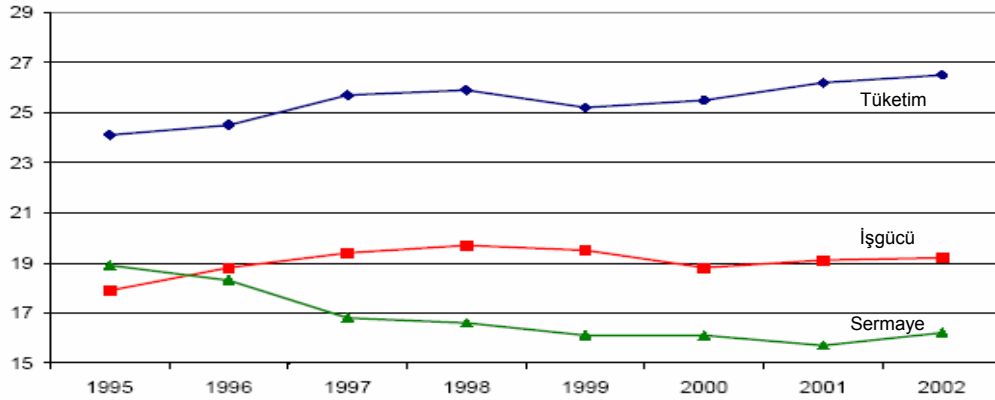
AB'nde kurumlar vergisi alanında nominal oranla efektif oran arasındaki farkın en belirgin olduğu ve bu anlamda rekabetçi oran uygulamasının en avantajlı olduğu ülkeler, birliğe yeni katılan ülkelerdir. Bu ülkelerde efektif vergi oranları -Malta hariç- yüzde 13 ile 25 bant aralığında iken, gelişmiş ülkelerde yüzde 30'lar seviyesindedir. Buna göre, en uç noktada bir değerlendirme yapılacak olursa, oranın yüzde 13 ile en düşük olduğu Letonya ve yüzde 37 ile en yüksek ülke olduğu Almanya arasında, rekabet üstünlüğü açısından yaklaşık üç katlık bir fark olduğu görülmektedir.

Kurumlar vergisi oranları açısından yapılan bu değerlendirmelere göre, AB bünyesinde üye ülkeler izledikleri vergi politikaları kapsamında önemli bir rekabet süreci içinde bulunmaktadır. Bu süreç, AB'nin vergi rekabetini engelleme girişiminin başarısızlığını ortaya koymakla birlikte, ne derecede samimi olduğunu da sorgulanır hale getirmektedir.

3- Vergi Yapısında Yaşanan Değişim

DYY'lar açısından değerlendirildiğinde, bu değişken üzerinde en önemli uyarıcı etkiyi gösteren kurumlar vergisi oranlarının son yıllarda birlik bünyesinde aşağı doğru yakınsamakta olduğu gözlenmektedir. Ortaya çıkan bu yakınsama, üye ülkelerin gelecekte kamu hizmetlerini finanse etmede kullanacakları tercihlerin çeşitleneceği ve sermayeden alınan vergilerdeki azalmanın mobilitesi zayıf alanlara yükleneceği endişelerine yol açmaktadır. Özellikle son yıllarda birliğin vergi yapısında ortaya çıkan değişimin bu yönde olması, endişenin ne kadar haklı olduğunu göstermektedir.

Grafik 16: AB-15'in Vergi Yapısında Ortaya Çıkan Değişim, 1995-2002

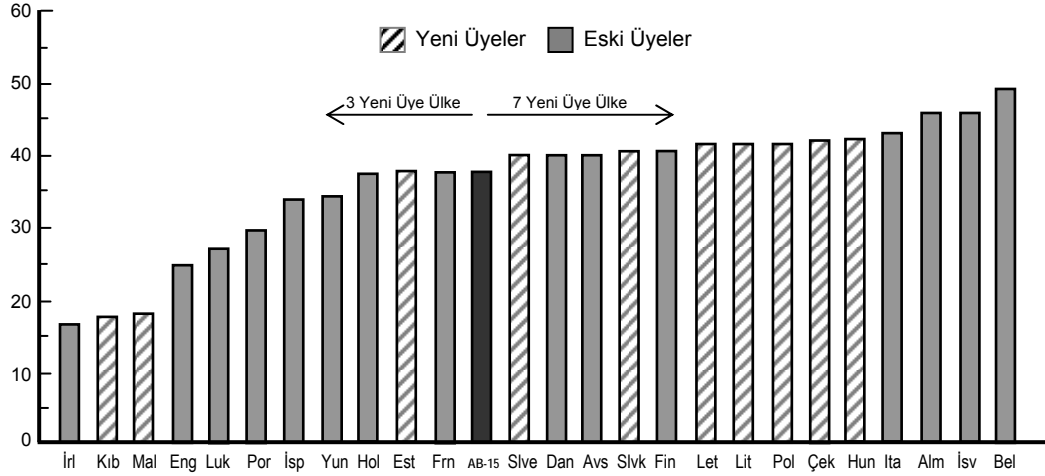

Kaynak: A.Benassy-Quere, Nicolas Gobaraja ve Alain Trannov, **Tax Competition and Public Input**, CEPII Working Paper, No: 08, 2005, s.9.

Grafikten görüleceği üzere, AB vergi yapısında sermaye üzerindeki mali yük azalmakta ve bu azalmalar tüketim ve işgücüne ilaveler olarak yansımaktadır. Vergi yapısında ortaya çıkan bu değişim, vergi rekabeti sürecindeki beklentilerden olması itibariyle önemlidir. Çünkü ülkelerin izlediği rekabetçi politikalar ağırlıklı olarak mobilitesi yüksek faktörleri hedef almaktadır. Ülkelerin bu faktörleri uyarmak için uyguladığı teşvik aracı, bunlar üzerindeki mali yükü hafifletmekte ve mali yükte oluşan kayıplar, kamu harcamalarından gelen baskının hafifletilememesi durumunda hareket kabiliyeti düşük alanlara kaydırılmaktadır.

AB'de vergi yapısındaki değişim, birliğe yeni katılan ülkeler açısından da oldukça dikkat çekicidir. Çünkü kurumlar vergisi oranları itibariyle rekabet edebilirlik açısından avantajlı olan bu üyelere, yüksek gelir gruplarına uygulanan vergi oranları da AB-15 ortalamasının oldukça altındadır. Bu durum, yeni üye ülkelerin rekabetçi vergi politikalarını sadece kurumlar vergisi üzerinden şekillendirmediğini, nitelikli işgücü alanında da rekabete giriştiklerini göstermektedir. Ancak vergi yapıları incelendiğinde bunun düşük gelirli işgücü açısından geçerli olmadığı görülmektedir. Aşağıda verilen Grafik 17 incelendiğinde bu durum açıkça doğrulanabilmektedir.

Grafik 17: Avrupa Birliği'nde Ücretler Üzerindeki Vergi Oranları, 2002
(Düşük Gelirli İşgücü* Maliyetlerinin Yüzdesi Olarak)

* Ortalama ücret seviyesinin yüzde 67'sine karşılık gelen tam zamanlı işgücü ücreti.

Kaynak: Anges Benassy-Quere ve Delphine Prady, "Less Tax in The East", CEPII **Le Lettre Du**, No:232, March 2004, s.3.

Yeni üyelerin izlediği rekabetçi vergi uygulamaları, vergi hasılatı açısından oluşması muhtemel kayıpların hangi kaynaklardan karşılanmakta olduğu sorusunu akla getirmektedir. Grafik incelendiğinde ise, bu soru önemli ölçüde açıklığa kavuşmaktadır. Buna göre, yeni üye ülkeler vergi yükünü, düşük gelirli gruplara kaydırmaktadır. Çünkü düşük gelirli işgücü üzerindeki vergi yükü, Kıbrıs ve Malta hariç bu ülkelerde AB-15 ortalamasının üzerindedir.

4- Vergi Uyumlaştırma Girişimlerinin Başarısızlığı

Vergi rekabetinde kullanılan araçların sadece vergi oranlarından ibaret olmadığı dikkate alındığında, oranlardaki uyumlaştırma çabalarının rekabetin sona erdirilmesi için yeterli olmadığı sonucuna varılabilir. Dolayısıyla uyumlaştırmadan beklenen sonuçların sağlanabilmesi için ülkelerin vergi rekabetinde kullandıkları her türlü aracın uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Çünkü aksi halde oran uyumlaştırması yapılsa da, rekabet diğer araçlar üzerine kayabilmektedir. Örneğin, kurumlar vergisi alanında yapılan bir uyumlaştırma rekabetin tüketim ve kişisel gelir üzerinden alınan vergilere kaymasına neden olabilmektedir. Uyumlaştırmanın bu denli geniş bir ölçüğe yayılması ise; siyasi açıdan iki tür risk oluşturmaktadır. Bunlar; vergilendirme alanında ulusal inisiyatiflerin ortadan kalkması ve verginin bir politika aracı olmasını yitirmesidir³³⁹. Siyasi açıdan ortaya çıkan bu riskler, AB'deki uyumlaştırma girişiminin sorgulanmasında önemli bir yer tutmaktadır.

³³⁹ Eckhard Jeneba ve Michael Smart, "Is Targeted Tax Competition Less Harmful than its Remedies?" **CEsifo Working Paper**, No.590, October 2001, s.17.

AB bünyesindeki uyumlaştırma çabaları incelendiğinde, ortaya çıkan manzara pek de iç açıcı değildir. Çünkü AB’de vergi uyumlaştırması, rekabeti engellemenin bir aracı olarak görülmemektedir. AB’de uyumlaştırma girişimlerinin genelde tüketim üzerinden alınan vergilere odaklanmış olması ve vergi rekabetinin en etkili aracı olarak görülen kurumlar vergisi alanında kayda değer bir başarının sağlanamamış olması bu yöndeki iddiaları güçlendirmektedir. Ayrıca birlik bünyesinde hareketli matrahlar üzerindeki vergi yükünün düşürülmesi karşısında üst kurumların herhangi bir inisiyatif üstlenmemesi de, vergi rekabetini teşvik eden unsurlar arasında görülebilmektedir. Diğer yandan birliğin genişleme sürecinde üye ülkeler arasındaki iktisadi gelişmişlik farklılıklarının derinleşmesi de sayılan unsurlara eklenebilmektedir. Çünkü günümüz AB’de Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya gibi güçlü ülkelerin yanı sıra, Letonya, Litvanya, Slovenya, Slovakya, Malta ve özellikle Kıbrıs gibi görece küçük ekonomilere sahip ülkelerin varlığı, vergi rekabetini kurumsallaştıran ve yaygınlaştıran bir olgu olmakta ve vergi uyumlaştırmasına verilen önemi sorgulanır kılmaktadır.

5- Birliğin Siyasi Yapısı ile Vergi Rekabeti Arasındaki İlişki

İktisadi ve siyasi bir entegrasyon olma yolunda ilerleyen AB’nin sahip olduğu siyasi yapının, vergilendirme yetkisinin kullanımı konusunda herhangi bir uluslarüstü inisiyatif içermemesi, ulusal vergi otoritelerinin yetki kullanımında ciddi sıkıntılar oluşturmakta ve birlik içinde vergi rekabetinin şiddetlenmesine zemin hazırlamaktadır. Bu konuda benzer özellikleri nedeniyle AB ile ABD’nin sahip oldukları siyasi yapıların vergilendirme yönünden karşılaştırılması önem taşımaktadır.

ABD’de vergilendirme konusunda federe hükümetlerin yanı sıra federal hükümet de yetki sahibidir ve vergi gelirlerinin 2/3’ü federal hükümet tarafından tahsil edilmektedir. Toplam vergi hasılatının büyük bölümünün tek bir hükümet tarafından toplanması, vergi rekabetinin alanını daraltmaktadır. Buna göre, ABD’de vergi rekabeti, federe hükümetlerin vergileme yetkisine sahip oldukları 1/3’lük hasılat üzerinden işlemektedir³⁴⁰. Kanaatimizce bu durum, ABD’nin vergi rekabetinin olumsuzluklarını telafi edebildiği ve hatta vergi rekabetini kamusal performansı yükseltmenin aracı olarak kullandığı yönündeki görüşlerin haklılık kazanmasında etkili olmaktadır.

İktisadi entegrasyon hareketi olan AB’deki siyasi yapı ile federal devlet statüsündeki ABD’deki siyasi yapı derin farklılıklar taşımaktadır. Daha önce de bahsedildiği gibi, bu farklılıklar vergilendirme yetkisinin kullanımı açısından da geçerlidir. AB’de vergilendirme yetkisinin tamamen üye ülkelere ait olması, birlik bünyesindeki vergi rekabetinin alanının genişlemesine neden olmaktadır. Dolayısıyla, AB’nde ABD’den farklı olarak vergi rekabetinin kamusal performans kriteri olarak kullanılma imkanı söz konusu değildir. Günümüzde uzmanlar vergilendirmeye ilişkin

³⁴⁰ Ögüt, a.g.m., s.225.

inisiyatiflerin birlik organları tarafından alınmaması durumunda, AB'de vergi rekabetinin özel önemini koruyacağı ve uzun süre gündemde kalacağı görüşünde birleşmektedir.

6- Rekabetçi Vergi Politikası İzleyen Ülke Örnekleri

AB bünyesinde vergi rekabetinin varlığına kanıt teşkil eden çok sayıda ülke uygulaması bulunmaktadır. Bunlardan bazı örnekler şunlardır³⁴¹:

- 1989 yılında Almanya'nın faiz gelirleri üzerine yüzde 10 stopajla alınan bir vergi koyması o dönemde 100 milyon DM'lik finansal sermayenin bir buçuk yıl içerisinde ülke sınırlarını terk etmesine neden olmuştur.
- 1990 yılında Belçika'da stopajla alınan vergi oranının yüzde 25'den yüzde 10'a indirilmesi yerli yatırımcıların ellerindeki yabancı yatırımları tasfiye etmeleri nedeniyle 1989 yılında GSMH'nin yüzde 3'üne denk gelen ve açık pozisyonda olan sermaye akımının fazla pozisyona geçmesini sağlamıştır.
- 1982 yılında Belçika, doğrudan yabancı yatırımları çekmek için birlik içerisinde ilk uygulamalardan biri olan özel vergi rejimlerinden birini oluşturmuştur.
- 1987 yılında İrlanda, çokuluslu şirketlerin yatırımlarını cezbetmek için uluslararası finans ve hizmet merkezlerinde faaliyet gösteren şirketler lehine özel bir vergi rejimi uygulaması başlatmıştır.
- 1997 yılında İspanya ulusal holding şirketler lehine özel bir vergi rejimi oluşturmuştur. Bu vergi rejimi, İspanya vergi sisteminin uluslararası rekabetini artırma amacını ve birlik içerisinde mevcut finansman şirketlerini cezp edecek alternatif teklifleri içermektedir.

Verilen bu örnekler, AB'nin genişleme sürecinde birliğe yeni katılan ülkeler için de genişletilebilmektedir. İleride ele alınacağı üzere bu konuda, Polonya, Macaristan, Slovakya ve Çek Cumhuriyeti etkili sayılabilecek ölçüde rekabetçi vergi politikaları izlemekte ve önemli kazanımlar sağlamaktadır.

C- Engelleme Girişimlerine Karşı Geliştirilebilecek Argümanlar

İktisadi ve siyasi entegrasyon hedefi dikkate alındığında, AB bünyesindeki ülkelerin rekabetçi politikalarına yönelmesi işbirliği anlayışı ile bağdaşmamakta ve sağlıklı bir entegrasyon olma yönünde ciddi sıkıntılar oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, AB'nin vergi rekabetini engelleme girişimi sadece bu husus ele alındığında dahi anlam kazanmaktadır. Ancak aynı husus OECD için geçerli değildir ve burada geliştirilen karşı argümanlar ağırlıklı olarak OECD girişimini hedef almaktadır.

³⁴¹ Giray (2003), a.g.m., s.133.

OECD girişimi, vergi rekabetini engelleme konusundaki ilk uluslararası inisiyatif olmasıyla önem taşımaktadır. Ancak girişimin ortaya çıktığı 1998 yılından bu yana izlediği seyir irdelendiğinde, savunduğu argümanların teorik temelden yoksun olduğu ve genel kabul gören serbestlik paradigması bağlamında çelişkiler içerdiği söylenebilir. Kanaatimizce bu çelişkiler, girişime karşı çıkan birçok argümanın oluşmasına imkan kazandırmakta ve girişiminin meşruluk temelinden yoksun olduğunu ortaya koymaktadır.

1- Dibe Doğru Yarış Argümanının Geçersizliği

OECD'nin vergi rekabetini engelleme girişiminin dayandığı en önemli argüman, hareketli üretim faktörlerini hedef alan vergilere ait ulusal oranların rekabet sürecinin doğasından kaynaklanan nedenlerle aşağıya doğru yakınsamasıdır. OECD'ye göre, vergi oranlarının aşağıya doğru yakınsaması, vergi hasılatı üzerinde önemli baskılar oluşturacak ve bu türden bir rekabet, kamu finansmanını ciddi ölçüde zorlaştıracaktır. Bu nedenle, vergi rekabeti sürecinde ulaşılabilecek sonuç "dip" olarak adlandırılmaktadır. Ancak "dibe doğru yarış" (bottom to race) argümanı, alternatifleriyle karşılaştırıldığında gerçekleşme olasılığı yönünden ciddi belirsizlikler içermektedir.

Vergi rekabetinin iddia edildiği gibi dibe doğru yarışa neden olacağı tartışmalıdır. Teori ve uygulama, vergi oranlarının ekonomiye zarar vermeyecek ölçüde ve vergi ödeyicilerini kaçırmayacak şekilde yüzde 20-30 aralığında stabilize edilebildiğini göstermektedir. Bu durum basitçe şöyle açıklanabilir³⁴²:

Bilindiği üzere vergi hasılatı; vergi tabanının büyüklüğü ile ortalama vergi oranı x 'in çarpımından oluşmaktadır. Verginin kovucu etkisi ise; "vergi oranının marjinal neti" $1-x$ 'e bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Bu durumda vergi oranlarındaki indirimlerin etkisi, vergi hasılatı ve yatırım eğilimi açısından iki uç örnekle açıklanabilmektedir. Örneğin, vergi oranının yüzde 90'dan 80'e indirilmesi ise, yatırım eğilimini yüzde yüz arttırmakta ve vergi hasılatında sadece yüzde 11'lik bir azalmaya neden olmaktadır. Vergi oranının yüzde 20'den 10'a indirilmesi, harcanabilir gelir seviyesini yüzde 11 arttırmakta ve ihmal edilebilecek bir yatırım teşviki sağlamakta iken, vergi hasılatını yüzde 50 azaltmaktadır.

Bu örnek kapsamında dibe doğru yarış argümanı hakkında söylenebilecek karşı argümanlardan ilki şu şekilde ortaya konulabilmektedir; Buna göre, ele alınması gereken en önemli husus, yüksek vergi oranında yapılacak indirimlerin başlangıçta yatırım eğilimini olumlu, buna karşılık vergi hasılatını olumsuz yönde daha fazla etkilediğidir. Ancak bu değerlendirme yapılırken, vergi indirimlerinin vergi tabanı üzerinde oluşturacağı genişleme etkisi göz ardı edilmemelidir. Buna göre, vergi oranında yapılacak ilk indirim yatırım eğilimini genişletmekle birlikte, yatırımlardan sağlanan artı değerlerin vergilendirilmesine de katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla, örneğin

³⁴² John Chown, "Tax Competition", **Economic Affairs**, Volume 23-1, March 2003, s.23.

ikinci aşamasına ulaşıldığında ortaya çıkan etkide, bu durumun açıkça ihmal edildiği görülmektedir.

Vergi rekabetinin dibe doğru bir yarışa yol açacağı iddiası ile ilgili bahsedilmesi gereken bir diğer husus da, dibe doğru yarış ile geçmişte uygulanmış olan “komşuyu zarara uğratma” (beggar thier neighbour) politikaları arasında kurulan benzerliğin yanlışlığıdır. Esasen literatürde bu benzerliği destekleyecek herhangi bir teori de söz konusu değildir. Dolayısıyla, kurulan benzerlik de sahte bir benzerliktir. Çünkü gümrük rekabeti vergileri arttırma ve bu yolla uluslararası ticareti yok etme eğilimi gösterirken, vergi rekabeti mobilitesi yüksek üretim faktörleri üzerindeki vergileri minimuma indirmekle ilgilidir. Dolayısıyla, vergi rekabeti ticareti yok etmekten ziyade kolaylaştırıcı bir işlev sağlamaktadır³⁴³. OECD'nin yayınladığı her raporda tekrarladığı uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi amacı hatırlandığında, vergi rekabetinin bu işlevini yok saydığı anlaşılmaktadır.

Dibe doğru yarış argümanına karşı geliştirilen argümanlardan biri de Baldwin ve Forslid'e aittir. Buna göre, sermayenin belirli bir bölgeye yatırılması için -beşeri yatırımlarda olduğu gibi- sermaye sahibinin de o bölgeye gitmesi gerekiyorsa, rekabetçi politikalar sosyal açıdan optimum bir orana ulaşılmasını sağlayabilmektedir³⁴⁴. Kanaatimizce, böyle bir orana ulaşılması fiziksel yatırımlar için de geçerlidir. Bu iddia kurulacak basit bir model yardımıyla şu şekilde izah edilebilir:

A ülkesinde yerleşik bulunan bir yatırımcının daha düşük vergi oranının bulunduğu B ülkesinde yatırım yaptığını düşünelim. Bu durumda yatırımcı, A yerine B ülkesinde yatırım yapmakla aradaki oran farklılığı kadar ilave bir tasarruf yapmış olacaktır*. Yatırımcı bu ilave tasarrufu yapacağı yatırımda kullanabileceği gibi A ülkesine de götürebilmektedir. Bu noktada yatırımcının ikinci tercihte bulunması, vergi yükünün A ile B ülkesi arasında dengeye gelmesini sağlamaktadır. Şöyle ki;

	<u>A Ülkesi</u>	<u>B Ülkesi</u>	
		<u>I.Durum</u>	<u>II.Durum</u>
Vergi Oranı	% 20	% 10	% 5
Yapılan Yatırım Miktarı	-	10.000.000 \$	10.000.000 \$
Yatırımdan Sağlanan Kazanç	-	1.000.000 \$	1.000.000 \$
Ödenecek Vergi Miktarı	[200.000 \$]	100.000 \$	50.000 \$
Vergiden Sağlanan İlave Tasarruf		100.000 \$	150.000 \$

Birinci durumda; yatırımcı yapacağı 10.000.000 \$'lık yatırımı düşük vergi oranı nedeniyle B ülkesine kaydırmakta ve bu yatırımdan 1.000.000 \$ kazanç elde etmektedir. Kazancın B ülkesinde vergilendirilmesi sonucunda 100.000 \$ vergi

³⁴³ Dwyer (2000), s.52-53.

³⁴⁴ Richard Baldwin ve Rikard Forslid, “Tax Competition and The Nature of Capital”, **CEPR Discussion Paper**, No.3607, October 2002, s.1.

* Bu modeldeki kurgu, iktisat öğretisindeki üretici rantı konularıyla benzerlik taşımaktadır.

ödenmektedir. (Şayet yatırım A ülkesinde yapılmış olsaydı bu durumda 200.000 \$ vergi ödenmesi gerekecekti.) Buna göre, yatırımcı B ülkesinde yatırım yapmakla ödemesi gereken vergiden 100.000 \$ ilave tasarruf yapma imkanına kavuşmaktadır. Yatırımcının bu tasarrufu A ülkesine yönlendirmesi mümkündür ve bu gerçekleştiğinde yatırımdan sağlanan kazanım iki ülke arasında bölüşülmektedir.

İkinci durumda B ülkesi, OECD'nin iddia ettiği gibi vergi oranını daha da indirmektedir. Ancak bu indirim iki ülke arasındaki dengenin A ülkesi lehine bozulmasına neden olmaktadır. Çünkü B ülkesinin vergi oranını yüzde 5'e indirmesi yatırımcıya 150.000 \$'lık ilave tasarruf yapma imkanı kazandırmaktadır. Bu durum ilkine göre B ülkesi açısından oluşan kazancın azaldığı ve vergi rekabetinde oran indirimleri üzerinde kendiliğinden bir kısıt olduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ülkelerin aralarında girişecekleri vergi rekabetinin, oranların sınırlanacağı iddiası ile şekillenen dibe doğru yarışa neden olmayacağı rahatlıkla söylenebilmektedir.

2- Eşit Koşullarda Rekabet Argümanının Teorik Açmazı

OECD raporları incelendiğinde, vergi rekabetini engelleme girişiminin teorik altyapısını oluşturmada ağırlıklı olarak "eşit koşullarda rekabet" (level playing field) argümanının kullanıldığı görülmektedir³⁴⁵.

Bünyesinde rekabet konusunda uzmanlaşmış çok sayıda ekonomist bulunmasına rağmen, OECD'nin bu söylemi kullanması oldukça tuhaftır. Çünkü esasen eşit koşullarda rekabet argümanının iktisat teorisinde herhangi bir yeri yoktur. Eşit koşullarda rekabet argümanı daha çok sportif bir argümandır. Örneğin, at yarışlarında, diğerlerine göre hafif kiloyla yarışa katılacak atın ilave ağırlıklarla yarışa katılması ve böylece yarışta rekabet eşitliği sağlanması bunun güzel bir örneğidir. Benzer şekilde, atletizmde 400 metre mesafeli koşullarda kulvar farkından üstünlük sağlamanın engellenmesi amacıyla katılımcıların ayrı seviyelerde yarışa başlamaları da, eşit koşullarda rekabetin sağlanmasına yönelik diğer bir örnektir.

Sportif müsabakalar eşit şartların bulunduğu, kazanan ve kaybedenin olduğu bir tür "sıfır toplamlı oyun" (zero sum game) dur. Ancak iktisadi faaliyetlerde, faaliyete girişen her iki taraf da kazançlı çıkabilmektedir. Örneğin, alıcı ve satıcılar, aralarında gerçekleştirdikleri alım-satım işlemlerine bağlı olarak bireysel ve ortak fayda elde edebilmektedir. Aynı şekilde üretim sürecinde sürece katılan tüm faktörler, her zaman eşit miktarda olmamakla birlikte oluşturulan artı değerden paylar almaktadır. Dolayısıyla, iktisadi faaliyetler "pozitif toplamlı bir oyun" (positive sum game) dur ve eşit koşullarda rekabet argümanı iktisadi faaliyetlerin doğasına bu yönüyle de uygun değildir.

³⁴⁵ OECD, konuyla ilgili yayınladığı tüm raporlarda bu konudaki ısrarını sürdürmektedir. Bkz., OECD (1998), a.g.r., s.9, ve s.55; OECD (2001), a.g.r., s.10; OECD (2004), a.g.r., s.4, s.12, ve s.17.

Klasik liberal kuramın iktisadi tahlilleri incelendiğinde, ülkeler arası gelişmişlik farklılıklarının veri olarak kabul edildiği görülmektedir. Kaldı ki, günümüzde yapılan G7 sınıflandırması bu türden bir kabulün benimsendiğini açıkça göstermektedir. Diğer yandan, uluslararası iktisat teorisinin ortaya çıkmasında ve uluslararası ticaretin serbestleştirilmesinde önemli bir yere sahip olan “mutlak üstünlükler teorisi” ve “mukayeseli üstünlükler teorisi”nin özünde de gelişmişlik farklılıkları, çıkış noktası olma özelliğindedir. Bu nedenle, teoride realite olarak kabul edilen gelişmişlik farklılıkları, ülkelerin aralarında giriştikleri her türden iktisadi ilişkide geçerli iken, vergilendirme alanında neden kabul görmediği hususu, OECD girişiminin önemli bir açmazı olarak görülmelidir.

Eşit koşullarda rekabet argümanının tek başına vergilendirme alanında geçerli hale getirilmesi, ülkelerin farklı yapısal özelliklerin varlığı halinde pek fazla önem taşımamaktadır. Vergi rekabetinin engellenmesi sayesinde eşit koşullarda rekabet şartlarının sağlandığı iddia ediliyorsa da, o zaman yabancı yatırımların varlığı önemli bir sorunsala dönüşmektedir. Şöyle ki, üretici bir malı A ve B ülkelerinde benzer koşullarda ve eşit maliyet ile üretebiliyorsa, bu üreticinin örneğin A ülkesine yatırım yapmasını bizlere açıklayabilecek hiçbir kuramsal gerekçe olmayacaktır. Diğer bir ifadeyle, dış ticaretin ve küreselleşmenin gurur kaynağı olan faktör hareketliliği teorik temelinden yoksun kalacaktır.

3- OECD’de Amaç-Araç Uyuşmazlığı

OECD’de üyeleri birbirine bağlayan ve ortak karar almaya sevk eden temel neden, ortak sorunlar karşısında topluluk çıkarlarının ön planda tutulma arzusudur. Bu uğurda “piyasa ekonomisi” ve “demokrasi”ye bağlılık ilkelerinden hareket eden OECD, benimsediği temel amaçları şu şekilde sıralamaktadır³⁴⁶:

- Üye ülkelerde finansal istikrarla birlikte, sürdürülebilir düzeyde en yüksek ekonomik büyüme ve istihdamı sağlamak ve böylece dünya ekonomisinin gelişimine katkıda bulunmak.
- Ekonomik kalkınma sürecindeki üye olan ve olmayan ülkelerde ekonominin sağlam biçimde gelişmesine katkıda bulunmak.
- Dünya ticaretinin uluslararası yükümlülüklerle uygun olarak çok taraflı ve ayrımcı olmayan bir temelde genişlemesine katkıda bulunmak.

OECD’nin bu amaçları ele alındığında, küresel kapitalizmin katalizörü görevini üstlenen IMF, DB ve DTÖ gibi örgütlerle benzeşen amaçlara sahip olduğu söylenebilir.

³⁴⁶ OECD, **Economic Outlook: Foreign Direct Investment**, Volume: 2003/1, No:73, June 2003’den aktarılan bu amaçlar, organizasyon tarafından yayınlanan tüm raporların başlangıç kısmında yer almaktadır.

Dolayısıyla liberalizmin günümüzde herhangi bir karşı duruşu kabul etmeyen hakim paradigma haline gelmesinde başrolü paylaşan bu kurumlarla olan paralel duruşu dikkate alındığında, OECD'nin liberalizme hizmet eden bir fonksiyon üstlendiği su götürmez bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca eğer OECD bu amaçlara ulaşmak istiyorsa, -düşük vergilendirmenin olduğu ülkelerde diğerlerine göre daha yüksek iktisadi gelişmenin sağlandığı yönünde açık bir kanıt bulunmasına rağmen- vergi yükünü yükseltmek amacıyla düşük vergilendirmenin olduğu egemenlik alanlarına neden baskı yaptığını anlamak güçleşmektedir. OECD'nin engelleme girişimi başarıya ulaştığında bu yönüyle tersine bir etki oluşacağı da söylenebilir. Dolayısıyla, yukarıda bahsedilen amaçların varlığı halinde bu amaçlara hizmet etme özelliği taşıyan vergi rekabetinin engelleme girişimi ile yüzleşmesi, OECD açısından önemli bir amaç-araç uyumsuzluğu oluşturmaktadır.

4- Vergi Rekabeti ile Tekel Piyasası Arasındaki İlişki

Vergi rekabeti ile tekel piyasası arasındaki ilişki yönüyle değerlendirildiğinde, rekabetçi vergi uygulamalarının engellenmesi, liberal söylemin önemli bir açmaza düşmesine neden olmaktadır. Şöyle ki, liberal söylemin kurucusu olan Adam Smith, ünlü eseri *Milletlerin Zenginliği*'nde rekabete önemli işlevler yüklemekte ve onu adeta "görünmez el" olarak nitelendirmektedir. Smith'e göre rekabet, piyasa ekonomisinde benzersiz bir işleve sahiptir ve rekabetin bütün türleri faydalıdır³⁴⁷. Bu bakımdan, faktör hareketliliğini sağlamada önemli bir işleve sahip olan vergi rekabetinin ortadan kaldırılması Smith'in kuramına ters düşmektedir.

Rekabetin olmadığı bir ortamda tekelleşme eğilimi güçlenmektedir³⁴⁸ ve tüketici isteklerini tam olarak karşılayamayan tekelleşmeyi verimli olmaya güdüleyen herhangi bir motif bulunmamaktadır. Smith'e göre bu durum, en büyük tekelleşçi³⁴⁹ olan devlet için de geçerlidir ve devlet doğası gereği verimsizdir³⁵⁰. (Tekelleşçi), devlet vergileri (fiyatları) yükselterek topluma yüklediği maliyetlere aldırılmaksızın faaliyetlerini genişletme eğiliminde bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla, devletin topluma yüklediği vergileri hafifletmesi -ki bu, zaten vergi rekabeti ortamında olmalıdır- piyasa etkinliğini artırıcı bir etki oluşturmaktadır. Bu anlamda, yüksek vergi oranlarının kamuoyunda nasıl karşılanacağı sorusu cevapsız kalmaktadır. Piyasadaki tekeller fiyatları yükseltiyorsa bu kamu için kötüdür de, tarafımızdan seçilen hükümetlerin bunu vergiler aracılığıyla yapması neden kötü değildir? Bunun mantıklı bir gerekçesi var mıdır? Dolayısıyla,

³⁴⁷ Adam Smith, *Ulusların Zenginliği*, Çev. Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı, Alan Yayıncılık, 1985, s.164-165.

³⁴⁸ Smith, a.g.e., s.251.

³⁴⁹ Hukuki cebir kullanma hakkına sahip devlet, kamusal mal ve hizmetlerin finansmanında kullanılmak suretiyle ulusal iktidar alanı içerisinde vergilendirme yetkisine sahip tek otoritedir. Bu özelliği nedeniyle devlet literatürde en büyük tekel (ultimate monopoly) sayılmaktadır.

³⁵⁰ Smith, a.g.e., s.246.

piyasa etkinliğine inanan ve bu etkinlikten en çok fayda gören devletlerin (zenginler) kulübü olarak anılan OECD'nin bu konuda farklı düşünmesi ve piyasa etkinliğini arttırmada bir araç olabilecek vergi rekabetine cephe almasının izahı nedir?

Esasen iktisadi açıdan vergi rekabeti, tekellilik eğilimini zayıflatması açısından özel bir konuma sahiptir. Çünkü sonuçta ortaya çıkan düşük vergi oranları üretime yönelik faaliyetler üzerindeki cezalandırıcı etkiyi hafifletmektedir. Mükellefler açısından bunun anlamı, kullanılabilir gelir seviyesinin yükselmesidir. Dolayısıyla vergi rekabetinden endişe eden grup aslında devlet memurları ve bürokratlardır. Bunlar, yıllardır yüksek fiyat ve düşük hizmet seviyesi ile kasabanın tek benzin istasyonu işleten ve aniden birçok rakiple karşılaşan tekelliyeye benzemektedir. Diğer yandan, mükellefler ise kasaba sakinleri tarafından sembolize edilmektedir. Dolayısıyla bu türden bir gelişme ortamında fiyat (vergi) düşecek ve kasaba sakinleri (mükellefler) daha yüksek bir hayat standardına ulaşacaklardır³⁵¹.

5- Düşük Seviyeli Kamu Harcamalarının Meşruluğu

Kamu harcamalarının finansmanındaki en önemli araç vergidir. Kamu maliyesi disiplini, ilke olarak vergilendirmenin kamu harcamalarına göre şekillendirmesi gerektiği kabul edilmekte ve harcama seviyesini aşan vergilendirmenin iktisadi açıdan atıl kapasite oluşturma anlamına geldiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, kamu harcamalarının düşük olduğu bir ekonomideki vergilendirme seviyesi de yeterli finansmanı oluşturacak doğrultuda olmalıdır.

Günümüzde hakim ideoloji konumunda olan liberal öğretisi, kamusal faaliyetleri özel faaliyetlere göre verimsiz kabul etmekte ve düşük seviyeli kamu harcamalarına bir anlamda meşruluk kazandırmaktadır. Ancak OECD engelleme girişimi incelendiğinde ironik olarak bu hususun ihmal edildiği görülmekte ve düşük seviyeli harcama yapısına sahip ülkelerin bunun bir gerekliliği olarak düşük seviyeli vergilendirmeye gitmesine neden izin verilmediğini anlamak zorlaşmaktadır. Kaldı ki, günümüzde ülkelerin sahip oldukları nüfus ve harcama düzeyleri belirgin farklılıklar içermekte ve OECD önerisi, düşük seviyeli kamusal harcamaların meşru görüldüğü ülkeler için baskıcı bir tutum oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Şöyle ki;

Hükümetlerin varlık nedeni kendi vatandaşlarına daha iyisini sağlamaksa, ilk olarak neden vatandaşlara daha düşük seviyede kamusal hizmet sunulsun ki? Genişleyen kamu hizmetlerinden sağlanan fayda, bunların finansman aracı olan vergileri aşırıyorsa, kamusal hizmet seviyesinde artışlar yaşanması doğal değil midir?³⁵² Kaldı ki, kamusal hizmet seviyesinin düşük düzeyde olması, buna imkan sağlayan

³⁵¹ Mitchell, a.g.m., [2000], s.5.

³⁵² Oates (2001), a.g.m., s.508.

vergilemeyi gerektirmez mi? Bu noktada, vergileme seviyesinin rekabetçi görülerek yükseltilmeye çalışılmasının kabul edilebilir bir tarafını bulmak mümkün değildir.

6- Vergi İndirimleri ile Vergi Uyumu Arasındaki İlişki

OECD'nin vergi rekabetinin kamu maliyesi üzerine etkilerini değerlendirmedeki ihmalci tutumunu vergi psikolojisi açısından da ortaya koymak mümkündür. Literatür, mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu (voluntary compliance) sağlama konusunda düşük oranlı vergilerin daha şanslı olduğunu göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında, yüksek oranlı vergilerin kayıtdışılığa yönelme şeklinde bir çeşit ikame etkisi oluşturacağı ve bunun vergi hasılatında ciddi kayıplar oluşturacağı savunulurken, OECD'nin benzer argümanı düşük oranlı vergiler için ileri sürmesi oldukça ilginçtir.

Vergi indirimleri mükelleflerin vergilere karşı psikolojik algıları ve sergiledikleri davranışların ortaya konulmasında özel bir öneme sahiptir. Nitekim ampirik çalışmalar vergi oranları ile gönüllü uyum arasında pozitif yönlü bir korelasyon bulunduğunu göstermektedir. Buna göre, vergi oranlarının düşürülmesi beyan etkisi oluşturmakta ve vergi tabanının genişlemesine önemli katkılar sağlamaktadır³⁵³. Bu açıdan düşünüldüğünde, yüksek vergi oranlarının vergi uyumu üzerindeki etkisinin genelde negatif yönde olduğu ve küreselleşme sürecinde gelişen teknolojik ilerlemelere bağlı olarak vergi uyumunun zorlaştığı kabul edilmektedir. Nitekim bu yönde bir kabul, OECD tarafından yapılan çalışmalarda da dile getirilmektedir³⁵⁴. Dolayısıyla, OECD'nin vergi rekabeti konusundaki yayınları ile vergi uyumu hakkındaki yayınları arasında açık bir çelişki bulunmaktadır.

7- Arz Yönlü Vergi Politikası Uygulamaları

Literatürde iktisadi gelişme ile vergi oranları arasında ters yönlü bir ilişki olduğu kabul edilmektedir. Kaldı ki, bu çeşit bir kabul neo-liberal söylemin önemli bir ekolünü oluşturan arz yönlü iktisat yaklaşımının teorik tespitleriyle de açıkça ortaya konmuştur. Veriler incelendiğinde, günümüzde vergilendirme seviyesinin düşük olduğu ülkelerde görece yüksek büyüme oranlarının gerçekleştiği görülmektedir. Bunun nedeni, yatırım sermayesinin vergilendirme seviyesinin yüksek olduğu ekonomilerden düşük olanlara yönelmesidir. Ancak tek neden bu değildir. İktisadi verimlilik artışı bu davranışı belirleyen bir başka nedendir. Liberal söylemde özel sektörün kamu sektöründen daha etkin faaliyette bulunduğu iddia edilmektedir. Dolayısıyla bunun sağlanabilmesi için özel sektörün kullanabileceği fon seviyesinin yüksek olması arzu edilen bir durumdur.

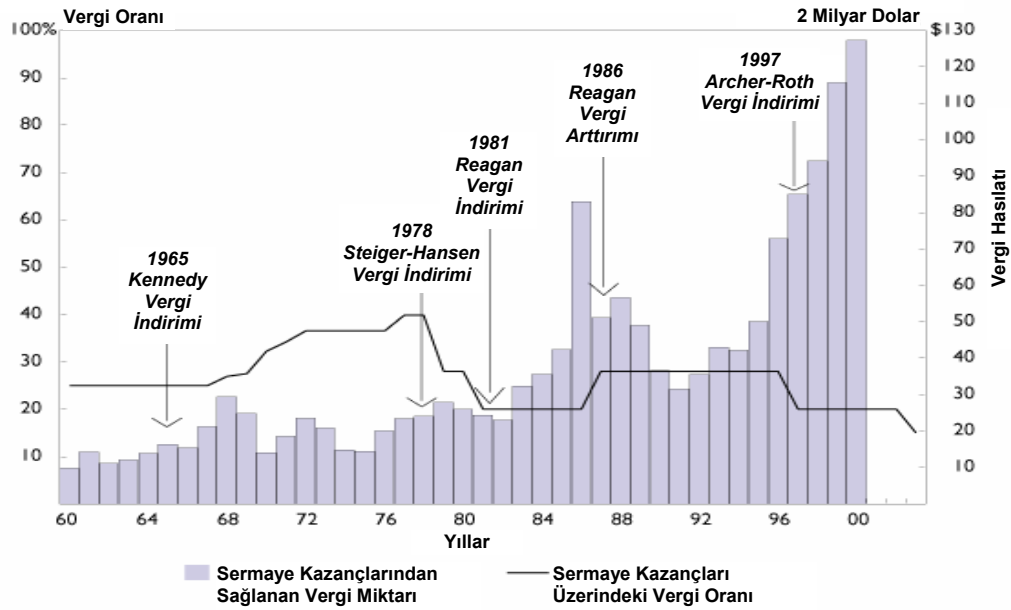
³⁵³ James Alm, Beterly Jakson ve Michael Mckee, "Estimating the Determinant of Taxpayer Compliance With Experimental Data", **National Tax Journal**, Vol. XLV, No, 1, Mart 1992, s.107-114.

³⁵⁴ OECD, **Compliance Risk Management: Managing and Improving Tax Compliance**, Committee on Fiscal Arrairs, October 2004 ve OECD, **Guidance on Tax Compliance for Business and Accounting Software**, Committee on Fiscal Arrairs, May 2005.

Vergi rekabeti ortamında vergi oranlarının düşürülmesinin özel sektör için taşıdığı anlam da, işte bu noktada önem kazanmaktadır.

Vergi oranlarında yapılan indirimlerin vergi hasılatı başta olmak üzere üretim ve istihdam üzerinde meydana getirdiği etkiler, çeşitli ülke örnekleriyle değerlendirilebilir. Böyle bir değerlendirmede, geçmiş dönemlerde vergi indiriminin sıklıkla uygulandığı ABD, özel bir öneme sahiptir.

Grafik 18: ABD Sermaye Kazançları Vergisi Oranı ile Enflasyondan Arındırılmış Federal Hasılat Arasındaki İlişki

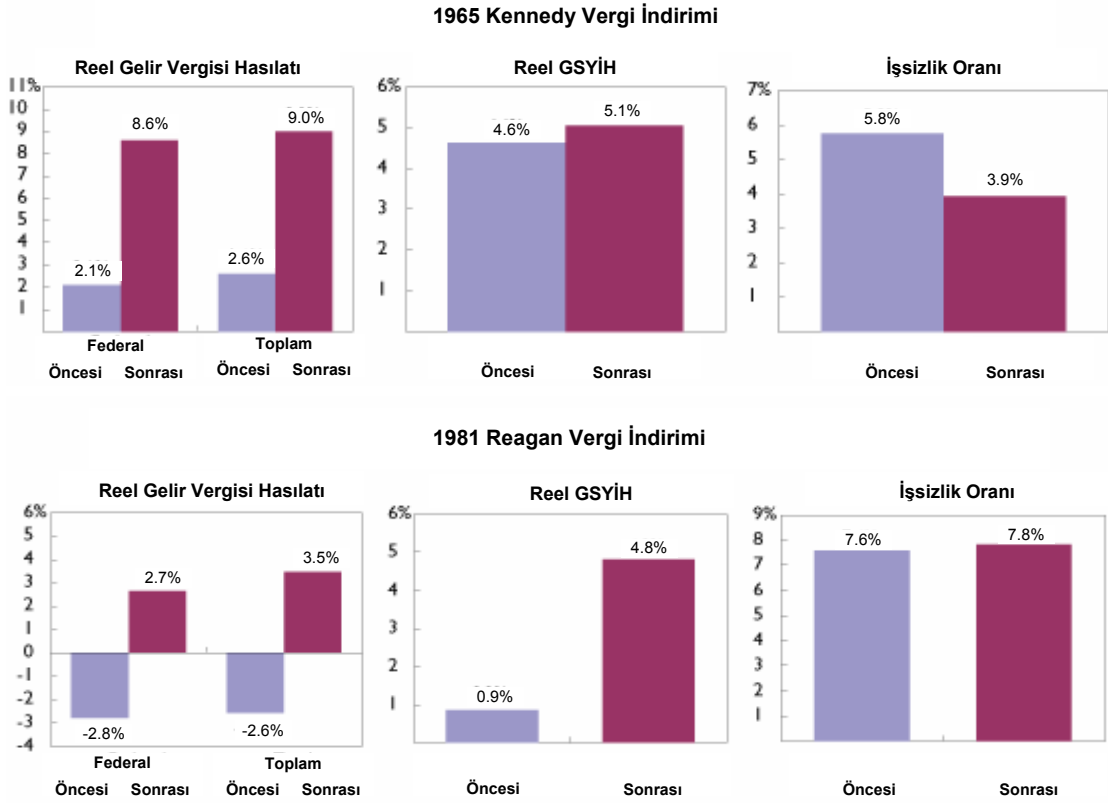
Kaynak: Arthur B. Laffer, "The Laffer Curve: Past, Present, and Future", **Background**, No.1765, 1 June 2004, s.11.

ABD'de sermaye kazançları değişik zamanlarda vergi indirimine tabi tutulmuştur. Grafikten de görüleceği gibi, vergi oranında yapılan indirimler arasında en anlamlı olanı, arz yönlü iktisat yaklaşımı önerilerinin uygulamaya konulduğu 1978 ve 1981 indirimleridir. Buna göre, önceki dönemlerde yüzde 40 seviyesinde seyreden vergi oranı ilk indirim ile yüzde 28'ler düzeyine, ardından yapılan ikinci indirimle yüzde 20 düzeyine çekilmiştir. Bu indirimlerin etkisi, özellikle ilk indirimden sonra kısa vadede vergi hasılatını ihmal edilebilir ölçüde geriletmiş olmasıdır. Ancak uzun dönem ele alındığında hasılat 30 milyar dolar seviyesinden 85 milyar dolar seviyelerine yükseltilmiştir. 1986 yılında yapılan artışla vergi oranı tekrar yüzde 28'e yükseltilmiş ve vergi hasılatı önemli bir düzeyde azalmıştır. Daha sonra 1997 indirimiyle oran yüzde 20'lere geri çekilmiş ve vergi hasılatı üç-dört yıl içerisinde 130 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır.

Grafik 19 incelendiğinde ise, ABD'de uygulanan vergi indirimlerinin vergi hasılatı, üretim ve istihdam üzerindeki etkileri çok daha anlamlı bir şekilde görülebilmektedir.

Çünkü vergi oranlarının indirim yılı, ilgili değişkenlerin sergilediği trendde yapısal kırılma olarak ele alınmakta ve bu kırılmanın dörder yıl öncesi ve sonrası ortalamaları karşılaştırılarak oldukça somut bir değerlendirme yapma imkanı oluşmaktadır.

Grafik 19: ABD’de Vergi İndirimlerinin Vergi Hasılatı, Üretim ve İstihdam Üzerindeki Etkisi
(Vergi İndiriminin Yapıldığı Yılından Önceki ve Sonraki Dörder Yıl Ortalaması)

Kaynak: Arthur B. Laffer, “The Laffer Curve: Past, Present, and Future”, **Background**, No.1765, 1 June 2004, s.5-9.

Grafik incelendiğinde, ABD’de yapılan her iki vergi indiriminde de gerek federal, gerekse federal, federe ve yerel yönetimler bütününden oluşan toplam vergi hasılatı açısından çok ciddi kazanımlar oluşturduğu görülmektedir. Diğer yandan, her iki vergi indiriminin reel milli gelir üzerindeki etkileri de paraleldir. Böyle olmakla birlikte, 1981 indiriminin bu değişken üzerindeki etkisi 1965 indirimine göre çok daha belirgindir. Çünkü 1981 vergi indiriminde, indirim öncesi milli gelir artış oranı binde 9 iken, indirim sonrasında beş kattan daha fazla bir artışla yüzde 4.8’e yükselmiştir. İstihdam açısından değerlendirildiğinde ise, 1965 indiriminin daha başarılı olduğu, 1981 indiriminin ise istihdama anlamlı bir katkı yapmadığı görülmektedir. 1981 indirimine atfedilebilecek bu olumsuzluğu, bu dönemin hemen öncesinde patlak veren petrol krizinin devam etmekte olan etkilerine bağlamak mümkündür. Örneğin, ABD 1970’ler boyunca yaşadığı düşük vergili hızlı ekonomik büyüme süresince 30 milyon kişilik yeni iş hacmi oluştururken, Avrupa da bu rakam 3,5 milyonda kalmıştır³⁵⁵.

³⁵⁵ Mitchell, a.g.m., [2000], s.6.

ABD örneği üzerinden yapılan bu değerlendirmelerden anlaşılan o dur ki, vergi indirimleri temel makro değişkenler üzerinde olumlu etkiler oluşturmaktadır. Diğer yandan, örneğin ABD olarak seçilmesi, bu ülkenin OECD üyesi olması itibariyle de özel bir öneme sahiptir. Yapılan vergi indirimleri, geçmişte vergi rekabetinin yapıldığına dair açık bir kanıt özelliğine sahiptir. Esasen 1980'lerde Reagan hükümeti döneminde yapılan vergi indirimleri, bu OECD ülkesinin gelir vergisi oranlarını dünya ortalaması olan yüzde 50 seviyesinin altına çekmeleri ile sonuçlanmıştır³⁵⁶.

Yapılan bu değerlendirmeler göstermektedir ki, günümüzde vergi rekabetini engelleme misyonuna sahip çıkan OECD'nin kendisi geçmişte düşük oranlı vergileri ve böylece bir anlamda vergi rekabetini bir politika aracı olarak kullanmıştır. Bu nedenle, OECD'nin günümüzde düşük oranlı vergilere dayalı vergi rekabetine karşı olması, tarihsel bir çifte standart olma özelliğine sahiptir.

8- Kamu Tercih Teorisi'nin Öngörülleri

OECD'nin vergi rekabetini engelleme girişimi, neo-klasik iktisat okullarından olan Virginia İktisat Okulu ve bu okulun geliştirdiği Kamu Tercih Teorisi ile de tutarsızlık göstermektedir. Tutarsızlığın bir anlamda aynı ekol içinde oluşması ise hayli ilginçtir. Buna göre, ilgili teori kamu kesiminin hacminin büyümesinin toplumsal açıdan ortaya çıkardığı refah kayıplarına dikkat çekmekte ve kamu faaliyetlerinin sınırlandırılması gerektiğini savunmaktadır. Bütçe harcamalarının büyük bir bölümünün vergi gelirleriyle finanse edildiği bir ortamda vergi rekabeti, kamu ekonomisinin hacmini daraltmada önemli bir işlev oluşturmaktadır. Ayrıca vergi rekabetinin işlevi, kamu faaliyet alanının sınırlandırılmasının yanı sıra kamu idaresinin sahip olduğu fonları daha etkili olarak kullanmaları yönünde de ciddi bir motivasyon oluşturmaktadır³⁵⁷. Dolayısıyla, bu yönüyle değerlendirildiğinde de, öğretinin sahip olduğu argümanlar ve OECD engelleme girişiminin niyeti belirsizleşmektedir.

Demokrasi düzleminde ele alındığında, OECD engelleme girişiminin bir anlamda vergilendirme alanındaki tekelliliği koruma arzusunda olduğu söylenebilmektedir. Oysa vergi rekabeti, mükelleflerin tercih imkanlarını önemli ölçüde genişletmekte ve tercihlerde ortaya çıkan genişleme demokrasinin gelişimine imkan sağlamaktadır. Vergi rekabeti, mükelleflerin daha nitelikli bir hayatın ardından gitme ve böylece bir anlamda ayakları ile oy kullanma hususundaki özgürlüklerini geliştirmektedir. Sermaye ve oy kullanma hakkına sahip vatandaşların bu yöndeki girişimleri, ulusal hükümetler üzerinde sadece seçim dönemlerinde değil, icraat dönemlerinde de işlevsel bir denetim mekanizması oluşturmalarına imkan kazandırmaktadır. Diğer bir deyişle, vergi rekabeti

³⁵⁶ Powell, a.g.m., s.88.

³⁵⁷ Mitchell, a.g.m., [2000], s.8.

ortamında hükümetler, vergi oranlarını dilediğince belirleme olanağını yitirmektedir. Çünkü böyle bir ortamda oy kaybetme ve seçilememe endişesi belirleyici olmaktadır³⁵⁸.

9- Engelleme Girişimlerinin Bağlayıcılığı

OECD'nin vergi rekabetini zararlı addederek başlattığı engelleme girişiminin siyasi destekten yoksun olduğu da söylenebilir. Zira, Mayıs 2001'de ABD Hazine Sekreteri Paul O'Neill, vergi rekabeti ve vergi cennetlerini hedef alan bir bildiriyle ülkelerin vergi oranlarının ne olması veya ulusal vergi sistemlerinin nasıl şekillenmesi yönünde baskıcı tutum izleyen girişimlerin hiçbir şekilde desteklenmeyeceğini açıklamıştır. Bildiride ayrıca mevcut OECD girişiminin aşırı derecede sınırlandırıcı özellikte olduğu ve ABD vergi politikası önceliklerine uygun olmadığı deklare edilmiştir³⁵⁹. Bildiri, uluslararası alanda OECD girişimi açısından bir başarısızlık göstergesi şeklinde yorumlanmış ve geniş bir yankı uyandırmıştır.

OECD'nin engelleme girişimi, temsiliyetin meşruiyeti anlamında da sakattır. Şöyle ki; OECD'nin bir işbirliği örgütü olarak alacağı tüm kararlar uluslararası ilişkilerdeki teamüllerin bir icabı olarak sadece kendi üyelerini bağlamaktadır. Kaldı ki, OECD kararları ilke ve inisiyatif niteliğinde olduğundan bu bağlayıcılık da tartışmalıdır. Dolayısıyla, "zararlı" olarak addedilen vergi rekabeti ile ilgili OECD'nin alacağı bir karar sadece üye statüsündeki 30 ülkeyi bağlamaktadır. Bu nedenle, kolektif eylemi gerektiren bu tür düzenlemelerin temsiliyet oranının daha yüksek olduğu BM, WTO gibi organizasyonlar bünyesinde gerçekleştirilmesi, siyasi kabul ve uygulanabilirlik açısından önemlidir³⁶⁰. Bu bakımdan, OECD engelleme girişiminin kendi temsiliyet alanının sınırlarını aşan bir özellik gösterdiği ve bu organizasyon bünyesinde yer almayan ülkeler açısından girişimin herhangi bir bağlayıcılığının bulunmadığı rahatlıkla söylenebilmektedir.

Literatürde bazı uzmanlar OECD girişiminin üye ülkeler açısından da olumsuz sonuçlar doğuracağını ileri sürmektedir. Örneğin konuyu ABD perspektifinden ele alan Mitchell, OECD'nin vergi uyumlaştırması ve bilgi paylaşımına yönelik girişiminin günümüz küresel ekonomisinde ABD'nin sahip olduğu rekabet üstünlüğünü baltalayacağını iddia etmektedir³⁶¹. Ayrıca bazı uzmanlar ulusal egemenlik üzerinde potansiyel bir tehlike oluşacağına³⁶² ve alınacak yaptırımların OECD ile iktisadi

³⁵⁸ Eckhard Jeneba ve Guttorm Schjelderup, "Why Europe Should Love Tax Competition and The U.S. Even More So", **NBER Working Paper**, No: 9334, November 2002, s.5

³⁵⁹ Powell, a.g.m., s.87.

³⁶⁰ Langer, a.g.m., s.1.

³⁶¹ Daniel J. Mitchell, "A Tax Competition Primer: Why Tax Harmonization and Information Exchange Undermine American's Competitive Advantage in Global Economy, **Background**, No.1460, Washington, DC. Heritage Foundation, 20 July 2001.

³⁶² Bruce Zagaris, "Application of the OECD Harmful Tax Practices Criteria to the OECD Countries Shows Potential Dangers to the U.S. Sovereignty", 25 April 2001, www.freedomandprosperity.org, (12.01.2005)

yaptırımların karşısında olan DTÖ arasında bir gerilime neden olacağına işaret etmektedir³⁶³.

10-Vergi Cennetlerinin Mükellefler Açısından Önemi

Vergi cennetlerinin mükellefler açısından varlık nedeni kesinlikle kar motifine dayanmaktadır. Buna göre, mükellefler sahip oldukları refah seviyesini korumak ve vergi sonrası karlarını maksimize etmek isteği ile bu tür oluşumlara yönelmektedir. Bu ise, mukim bulunulan devlete ödenen verginin azalması anlamına gelmekte ve vergi cennetlerinin aleyhine bir aksiyon oluşmasına neden olmaktadır.

Mükellefler açısından düşünüldüğünde, vergi yükünü azaltmanın üç temel yöntemi bulunmaktadır. Bunlar; 1) vergi yükünün vergi oranlarının artacağı tahminine dayalı olarak geçici şekilde hafifletilmesi, 2) vergi matrahının coğrafi olarak düşük vergi oranlarının olduğu ülkelere kaydırılması ve 3) yasadışı yollara başvurulmasıdır. Tahmin edileceği üzere üçüncü yöntem genellikle ilk iki yöntemin kullanılmasının imkansız olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Vergi cennetleri vergi yükünün coğrafi olarak hafifletilmesini temsil etmektedir. Bu nedenle mükelleflerin faaliyetlerini vergi cennetlerine kaydırmaları “vergiden kaçınma” davranışı niteliğindedir. Maliye literatüründe vergiden kaçınma davranışı iktisadi rasyonaliteye uygun olduğundan ve herhangi bir yasal bir ihlale başvurmaksızın gerçekleştirildiğinden bir vergi suçu olarak görülmektedir³⁶⁴.

OECD engelleme girişimi incelendiğinde, tanımlanan zararlı vergi uygulamalarının genelde vergiden kaçınma davranışıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. Oysa bu davranış kalıbı kapsamında, mükellef amacının yasal ihlallere yönelmeden kişisel vergi yüklerini azaltmaları olarak görülmesi gerekmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, mükelleflerin vergi cennetlerine yönelme nedenlerinin şunlar olduğu görülmektedir³⁶⁵:

- Yerleşik bulunulan ülkede yüksek vergi oranlarının bulunması.
- Banka hesapları kullanan ve hisse senetleri bulunduranların bazı hesap ve işlemlerin gizlenme isteği.
- Yerleşik bulunulan ülkedeki politik istikrarsızlıklar nedeniyle gelecek garantisi sağlamak amacıyla servetlerin bu ülkelere getirilme isteği.
- İhraç mallarını tekrar ihraç etme ve artık fonların oluşturulması.

³⁶³ Cordia Scott, “OECD ‘Harmful’ Tax Competition May Violate WTO Obligations, Expert Says”, **Tax Notes International**, 24 April 2001, www.freedomandprosperity.org, (12.01.2005)

³⁶⁴ Salsman, a.g.m., s.3.

³⁶⁵ Yetkiner, a.g.m., s.93.

Mükelleflerin vergi cennetlerine yönelme nedeni, vergi ödemelerinin karşılaştırılması yönüyle çarpıcı bir şekilde ortaya konulabilmektedir.

Tablo 28: Vergi Cenneti Ülkelerdeki Kazancın Hesaplanması

1. Opsiyon	A1-Vergi Öncesi Kazanç	
	Yurtiçi	3.5 Milyar Dolar
	Yabancı	1.5 Milyar Dolar
	Toplam	5.0 Milyar Dolar
1. Opsiyon	B1-Ödenecek Vergiler	
	Yurtiçi (Yüzde 35)	1.225 Milyar Dolar
	Yabancı (Yüzde 35)	0.525 Milyar Dolar
	Toplam.....	1.750 Milyar Dolar
	C1-Vergi Sonrası Kar (A1-B1)	3.250 Milyar Dolar
2. Opsiyon	A2-Vergi Öncesi Kazanç	
	Yurtiçi	3.5 Milyar Dolar
	Yabancı	1.5 Milyar Dolar
	Toplam	5.0 Milyar Dolar
2. Opsiyon	B2-Ödenecek Vergiler	
	Yurtiçi (Yüzde 35)	1.225 Milyar Dolar
	Yabancı (Yüzde 0)	0.000 Milyar Dolar
	Toplam.....	1.225 Milyar Dolar
	C2-Vergi Sonrası Kar (A2-B2)	3.775 Milyar Dolar
	Ödenen Vergilerdeki Azalış (B2-B1)	(Yüzde 30)
	Vergi Sonrası Kardaki Artış (C2-C1)	(Yüzde 16.2)

Kaynak: **Richard M. Salsman, "Capital on Strike: The Tax Haven Controversy", The Capitalist Advisor, 21 May 2002, s.11.**

Tablo'dan da görüldüğü gibi, bir şirketin vergi cenneti niteliğindeki bir ülkedeki gelirinin vergi dışı tutulması şirket üzerindeki vergi yükünü azaltmakta ve şirkete ilave bir gelir kaynağı oluşturma imkanı kazandırmaktadır. Devletler açısından vergi hasılatında erozyon olarak nitelendirilen bu durum, şirketler açısından hissedarlarına olan sorumluluklarının bir yansıması olarak düşünülmelidir.

11- Ortak İşbirliği Girişiminin İmkansızlığı

Uluslararası vergi rekabeti ve vergi uyumlaştırması alanında yapılan çalışmalarda üzerinde durulan en önemli konu, bu iki olgunun birbirinin alternatifi olup olmadığıdır. Literatürde bunun kabul edildiği çalışmalarda vergi rekabetinin engellenmesi amacıyla vergi uyumlaştırmasının etkili bir araç olabileceği iddia edilmektedir. Esasen OECD engelleme girişiminin vergi uyumlaştırmasını hedef aldığı söylenemese de, aynı durum AB girişimi açısından geçerli değildir. AB engelleme girişiminin seyri izlendiğinde, birlik bünyesinde vergi uyumunun sağlanmasına özel bir önem verildiği görülmektedir.

Günümüzde uzmanlar OECD'nin vergilendirme alanında işbirliği temeline dayanan girişiminin, örgütün kararalma mekanizmasının oybirliği esasına dayanması sebebiyle başarıya ulaşmasının oldukça zor olduğu konusunda birleşmektedir. Ayrıca ülkelerin mevcut girişime uyum göstermemesi durumunda, sürecin ne yönde gelişeceği konusunda önemli belirsizlikler

bulunması da, bu girişimin geleceği hakkında ciddi kaygılar oluşmasını sağlamaktadır³⁶⁶. Kaldı ki, vergilendirme alanında en somut antlaşmalar olan çifte vergilendirmeyi önleme antlaşmaları incelendiğinde, bu antlaşmalarda “karşılıklı ödün” prensibinin ısrarla vurgulandığı görülmektedir. Dolayısıyla vergilendirme amaçlı bilgi paylaşımına özel bir önem veren OECD’nin, vergi uyumu sağlaması için bu prensibe bağlı kalması gerekmektedir. Oysa OECD cephesinde böyle bir ödünün varlığı görülememektedir³⁶⁷.

OECD engelleme girişiminin başarıyla ulaşması konusunda teorik açıdan da önemli belirsizlikler bulunmaktadır. Bu belirsizliklerin ortaya konulması açısından Dehejia ve Genschel çalışması önemlidir. Dehejia ve Genschel, vergi rekabetinin engellenmesine yönelik koordinasyon girişimlerinin esasen iki nedenden dolayı başarısız olmak zorunda olduğunu vurgulamaktadır. Bunlar³⁶⁸;

1-Vergi rekabetinden faydalananlar ağırlıklı olarak ktisadi açıdan görece güçsüz ülkeler olduğundan, bu ülkelerin koordinasyon çalışmalarına yanaşma olasılığı oldukça düşüktür. Bu nedenle güçlü ülkelerin elindeki en etkili seçenek bu ülkeleri koordinasyona zorlamaktır.

2-Bütün aktörleri kapsayan bir koordinasyon olmadığı sürece mutlaka bedavacılık (free rider) sorunu ortaya çıkacaktır. Örneğin, 185 ülkeden 180’i vergi rekabeti konusunda koordinasyon sağlasa, bunun dışında kalan 5 ülke önemli bir avantaj sağlayacaktır. İşte bu noktada dış alem baskısı (outside world constraint) önem kazanmaktadır.

Cardarelli çalışması da ülkeler arası vergi uyumlaştırmasının imkansız olduğunu ortaya koyması nedeniyle, kanaatimizce bu konuda özel bir öneme sahiptir. Cardarelli’ye göre, ülkelerin iktisadi ve mali göstergeleri ile hacimlerinin eşdeğer olmaması, diğer bir ifadeyle ülkeler arası asimetriğin olması, vergi uyumlaştırması girişimlerinin başarısını daha en başından engellemektedir. Bu engelin aşılması ise, uyumlaştırma konusunda uluslarüstü bir mali otoritenin oluşturulmasına bağlıdır³⁶⁹. Vergi uyumlaştırması alanında bu türden bir otoritenin başarılı olması ise yaptırım gücüyle donatılmasını gerektirmektedir. Bu nedenle, engelleme misyonunu üstlenen OECD’nin yaptırım gücü olmaksızın bunu başarması mümkün değildir.

³⁶⁶ Rachel Griffith ve Alexander Klemm, “What has been The Tax Competition Experience of The Last 20 Years?”, *Tax Notes International*, 28 June, 2004, s.1308.

³⁶⁷ Dwyer (2002), a.g.m., s.16.

³⁶⁸ Vivek H. Dehejia ve Philipp Genschel, “Tax Competition in The European Union”, *MPIfG Discussion Paper*, No:98/3, 1998, s.33-34.

³⁶⁹ Roberto Cardarelli, Emmanuelle Taugourdeau ve Jean-Pierre Vidal, “A Repeated Interactions Model of Tax Competition”, *Journal of Public Economic Theory*, Volume 4, Issue 1, 2002, s.19.

II- ÜLKE GRUPLARINA GÖRE VERGİ REKABETİNİN KURAMSAL SONUÇLARI

Vergi rekabetinin şiddetlenmesi ve vergi cennetlerinin yaygınlaşması ile vergi tabanlarının ciddi boyutta aşınacağı iddiasında bulunan OECD'nin, geçmiş dönem uygulamaları ve günümüzde üye ülkelerdeki vergi oranı farklılıkları ortaya konduğunda esasen kendisinin vergi rekabetini bir politika aracı olarak kullandığı söylenebilir. Bu bağlamda, OECD'nin günümüzde düşük oranlı vergilere dayalı vergi rekabetine karşı olması, tarihsel bir çifte standart olma özelliği taşımaktadır. OECD engelleme girişiminde vergi rekabetinin zararlı olarak addedilen etkilerinin tüm ülke grupları açısından geçerli olduğu da şüphelidir. Zira ortaya çıkan zararlı etkiler ağırlıklı olarak gelişmiş ülkeler için geçerlidir. Gelişmekte olan ülkeler açısından bu süreç; daha çok yabancı sermaye, daha fazla istihdam ve daha hızlı bir büyüme oranı anlamına gelebilmektedir. Kanaatimizce, bu hususta OECD, kendi üyelerinin zararına olan bir süreci tüm dünyaya genelleyerek ciddi bir illüzyona neden olmaktadır.

Vergi rekabeti konusunda OECD tarafından oluşturulan illüzyonun bozulmasında, bu organizasyona ait engelleme girişimin ana hatlarını belirleyen 1998 Raporu'ndaki şu ifade, ortaya koyduğumuz iddianın ispatı açısından ayrıcalıklı bir öneme sahiptir.

“Vergi rekabeti ve vergi sistemlerinin etkileşimini bazı ülkeler negatif olarak algılamak, bazı ülkeler de pozitif olarak algılayabilir. Örneğin bir ülke yatırım teşviklerini, yeni yatırımları hızlandırmak için bir politika aracı olarak görürken diğer ülke bu teşvikleri bir ülkeden diğer ülkeye gerçek yatırımların yönlendirilmesi veya yönelmesi biçiminde algılayabilir. Özellikle çevre ekonomisi olma konumundaki ülkeler bazı faaliyetler için daha cazip edici vergi rejimleri ve vergi teşvikleri uygulamayı, kendi kalkınma süreçlerinde bir araç olarak görebilirler. Her ne kadar uluslararası topluluk taşma etkisi (spillover effect) hususunda bazı kaygılar taşısa da, ilgili ülke açısından verdiği kararlar mazur görülebilir³⁷⁰.”

Vergi rekabeti nedeniyle oluşan etkilerin ülkeler açısından göreceli olacağını vurgulayan bu ifade, esasen vergi rekabetinin meşru görülmesi açısından yeterlidir. Oysa bu konuda çelişkili bir duruş sergileyen OECD, daha en başından zararlı kabul ettiği vergi rekabeti nedeniyle oluşacak hasılat kayıplarının ve vergi tabanlarında meydana gelecek erozyonun özellikle gelişmekte olan ülkelere zarar vereceğini vurgulamaktadır³⁷¹. Günümüzde “zenginler kulübü” olarak adlandırılan OECD'nin kendi üyelerinin dışındakiler için bu yönde kaygılar taşıması ise oldukça tuhaftır.

³⁷⁰ OECD (1998), a.g.r., s.15.

³⁷¹ OECD (2000), a.g.r., s.5.

Vergi rekabeti ortamında hangi ülke grubunun avantajlı olduğu, “gelişmiş” ve “gelişmekte olan” ülkeler ayırımına gidilerek ortaya konulabilir. Esasen rekabetin rekabete taraf olanlar açısından meydana çıkardığı sonuçların farklılaşması, diğer bir ifadeyle simetrik olmaması da, böyle bir sorgulamayı açıkça desteklemektedir. Literatürde asimetrik özellikli ülkeler arasındaki vergi rekabetinin olası sonuçlarını değerlendiren ve iktisadi açıdan görece güçsüz ülkelerin rekabetçi uygulamalara yönelme imkânlarının daha geniş olduğunu ortaya koyan çok sayıda çalışma bulunmaktadır³⁷². Bunlardan biri olan Kanbur ve Keen çalışması, farklı büyüklükte iki ülkenin vergi rekabetine yönelmesi durumunda, küçük ülkenin daha düşük vergi oranları uygulayarak süreçten yararlanma şansının daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır³⁷³.

Desai, Foley ve Hines tarafından yapılan 2002 çalışması ise, vergi oranları ile DYY'lar arasındaki ilişkiyi incelemekte ve ülke grupları açısından oldukça farklı sonuçlara ulaşmaktadır. Çalışmaya göre, gelişmiş bir ülke olan ABD'de yüzde 10'luk bir vergi oranı artışı DYY girişlerinde yüzde 5'lik bir azalmaya neden olmaktadır. Ayrıca iktisadi kıymetlere yapılan yatırımların geri dönüşümünde de yüzde 0.9 oranında bir düşüş olmaktadır. Oysa iktisadi açıdan ABD'ye kıyasla daha güçsüz sayılan AB'nde bu azalmalar sırasıyla; yüzde 7.7 ve yüzde 1.7 olarak gerçekleşmektedir.³⁷⁴. Ulaşılan bu sonuçlar, vergi rekabeti ortamında iktisadi gelişmişlik farklılıkları kapsamında görece güçsüz ülkelerin avantajlı olduğunu doğrulamaktadır.

Vergi rekabeti ortamında esasen ülkeler açısından iki tür seçenek bulunmaktadır. Bunlar; küresel alanda işbirliği ve ulusal temelli yaklaşımlardır. Küresel yaklaşımların başarısı, ülkeler arasındaki olası menfaat çatışmaları ve uluslararası kuruluşların kararalma sürecinin gelişmişler lehine işleyen kurumsal yapıları nedeniyle pek olası gözükmemektedir. Ulusal temelli yaklaşımlar ise, mevcut dünya konjonktürü veri alındığında vergi rekabetinin varlığının devam ettirilerek kamusal politika inisiyatiflerinin korunabileceğini doğrulamaktadır. Çalışmanın bu kısmında; ortaya konulan iki seçenek üzerinde durulacak ve vergi rekabetinin meydana getirebileceği etkiler kuramsal yönüyle, ülke grubu ayırımına gidilerek değerlendirilecektir.

A- Vergi Rekabeti Ortamında Gelişmiş Ülkelerin Konumu

Geçmiş dönemde uygulanan politik tercihler nedeniyle refah ekonomisi olma özelliği taşıyan gelişmiş ülkelerin genel özellikleri gelişmekte olan ülkelere göre önemli

³⁷² K. A. Konrad ve G. Schelderup, “Fortress Building in Global Tax Competition”, **Journal of Urban Economics**, 46, 1999, s.156-157.

³⁷³ Ravi Kanbur ve Michael Keen, “Jeux Sans Frontieres: Tax Competition and Tax Coordination When Countries Differ in Size”, **The American Economic Review**, Vol. 83, Issue 4, September 1993, s.877-892.

³⁷⁴ Mihir A. Desai, C. Fritz Foley ve James R. Hines, “Chains of Owership, Regional Tax Competition, and Foreign Direct Investment”, **NBER Working Paper**, No.9224, September 2002, s.24.

ölçüde farklılaşmaktadır. Mevcut bu farklılıklar ise, ülkelerin vergi rekabeti karşısındaki konumlarını ve rekabetin olası etkilerini değiştirmektedir. Gelişmiş ülkelerin taşıdığı özellikler rekabetçi vergi politikalarına yönelme tercihlerini sınırlandırmaktadır. Bu bağlamda; ÇUŞ'ların ve ağırlıklı olarak bunlar tarafından gerçekleştirilen DYY'ların gelişmiş ülkeler orijinli olması, yatırım sermayesi çıkışlarının bu ülkelerde milli gelir, istihdam ve dış ticaret üzerinde olumsuzluklar oluşturması ve sosyal güvenlik hizmetleri alanındaki refah devleti uygulamalarının bu ülkelerde halen varlığını göstermesi anılan sınırlandırıcı özellikler olarak değerlendirilebilmektedir.

1- Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Orijinleri

Vergi rekabetinin meydana getirdiği etkilerin ülke gruplarına göre değerlendirilmesi ve avantajı ülke grubunun tespit edilmesinde kullanılacak en önemli değişken DYY'lardır. Üretime yönelik "reel yatırımlar" olarak değerlendirilen DYY'lar ile ÇUŞ'lar arasında oldukça sıkı sayılabilecek bir ilişki bulunmaktadır. Esasen bu ilişki küresel istatistiklerle açıkça ortaya konulabilmektedir. Buna göre, günümüzde 65.000 adet ÇUŞ ve bu şirketlere ait 850.000 adet iştirak bulunmaktadır. 2003 yılına ait 8.2 trilyon dolar tutarındaki DYY stoğunun 6.6 trilyon dolarlık bölümü, diğer bir ifadeyle yüzde 80'i bu şirketler tarafından gerçekleştirilmiştir³⁷⁵.

ÇUŞ'lara ait veriler incelendiğinde, bunlar içinde iktisadi açıdan başat konumda bulunan en büyük 100 şirketin tamamının gelişmiş ülkeler orijinli olduğu anlaşılmaktadır³⁷⁶. Diğer yandan, ağırlıklı olarak bu şirketler tarafından gerçekleştirildiği bilinen DYY'ların 2004 yılındaki "çıkış değerleri" incelendiğinde bunların önemli bir bölümünün gelişmiş ülke kaynaklı olduğu görülmektedir.

Tablo 29: DYY Çıkışlarının Stok ve Akım Değerler Açısından Dağılımı, 2003 (Milyar Dolar)

	Stok	Akım
Dünya	8.197	612
Gelişmiş Ülkeler	7.285	572
Amerika	2.377	173
Avrupa	4.435	353
Asya	348	31
Okyanusya	126	15
Gelişmekte Olan Ülkeler	855	34
Amerika	184	10
Avrupa	39	1
Asya	631	22
Okyanusya	0.5	0.2

Kaynak: UNCTAD, FDI online database, (15.12.2005)

³⁷⁵ Yoran Margalioth, "Tax Competition, Foreign Direct Investments and Growth: Using The Tax Systems to Promote Developing Countries", **Virginia Tax Review**, Vol. 23:157, 2003, s.164.

³⁷⁶ UNCTAD, **World Investment Report 2005**, s.267-269.

Tablo 29 incelendiğinde ortaya çıkan en önemli bulgu, DYY çıkışları açısından gerek stok, gerekse akım değerler itibariyle gelişmiş ülkelerin dominant konumda olduklarıdır. Vergi rekabeti açısından değerlendirildiğinde bu durum, rekabet sürecinden ülkelerin nasıl etkileneceği yönünde sağlıklı öngörülerde bulunmayı mümkün kılmaktadır. Buna göre, 2003 yılındaki DYY çıkışları stok toplamı içinde gelişmiş ülkelerin payı yüzde 88'dir. Akım değerler itibariyle incelendiğinde bu pay yüzde 93'e karşılık gelmektedir. DYY'lara ait çıkış değerleri içinde gelişmiş ülkelerin payının ağırlıklı olması, bu ülkelerin vergi rekabeti ortamından olumsuz etkileneceği yönündeki iddiaları doğrulamakta ve engelleme girişiminin neden OECD gibi gelişmiş ülkeleri temsil eden bir organizasyon tarafından üstlenildiğini açıklamaktadır. Süreç tersinden okunduğunda ise, gelişmekte olan ülkelerin izleyebilecekleri rekabetçi vergi politikalarının mantığı anlaşılabilir. Buna göre, günümüz küresel ekonomisinde vergi rekabetinin ana hedef değişkeni konumundaki DYY'lara ait çıkışların büyük bölümü gelişmiş ülkeler orijindir. Dolayısıyla böyle bir dağılımda rekabetçi vergi politikalarının izlenmesi gelişmekte olan ülkelere ciddi kazanımlar sağlayabilmektedir.

2- Vergi Rekabetinin Milli Gelir Üzerindeki Dışlama Etkisi

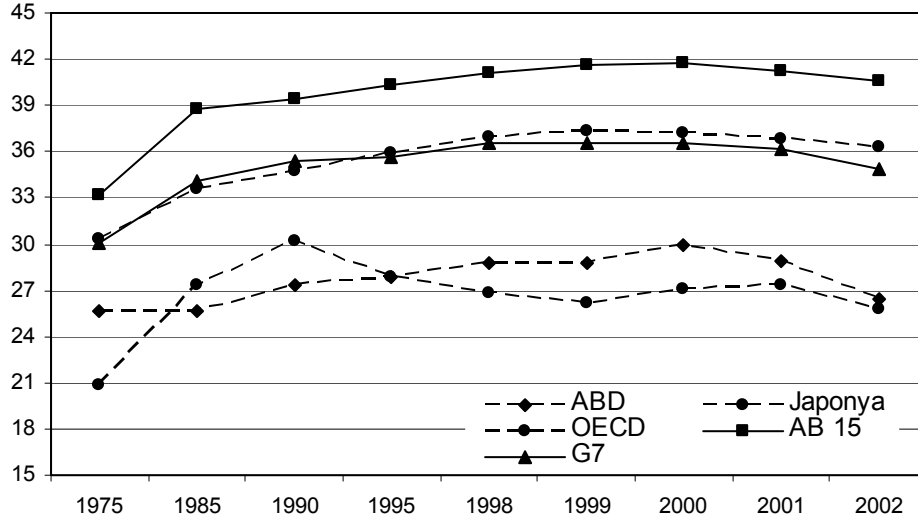
Vergi rekabeti ortamında ülkeler açısından iki tür akım söz konusudur. Bunlardan birincisi, yüksek vergili ülkelere düşük vergili ülkelere yönelen DYY akımlarıdır. İkincisi ise, düşük vergiler nedeniyle yatırımcının sağladığı ilave geliri kendi ülkesine transfer etmesi ve gelirin bu ülkede vergilendirmesiyle ilgilidir. Bu bağlamda, birinci durumda DYY transferi, ikinci durumda ise matrah transferi gerçekleştiği söylenebilir. Ortaya çıkan bu akımların her iki ülke grubu açısından da gerçekleşiyor olması ise, vergi rekabeti ortamındaki ülkelerin ayırım yapılmaksızın avantaj sağlayabileceğini ortaya koymaktadır. Ancak bu ilişkide, gelişmiş ülkelerin politika tercihlerini pasifleştiren bir mekanizma çalışmaktadır. Buna göre, sermayenin girdiği ülkede yabancı yatırım için vergilendirme yapılmıyorsa, sermayenin çıktığı ülkenin sermaye sahibinin elde ettiği bu geliri vergilendirebilmesi, ancak ve ancak ülkesine sokması durumunda mümkündür³⁷⁷. Dolayısıyla, bunun gerçekleşmediği varsayımı altında gelişmiş ülkeler açısından gerek vergi hasılatı, gerekse milli gelir açısından kayıplar söz konusu olabilmektedir. Bu durum, vergi rekabetinin milli geliri dışlama etkisi olarak nitelendirilebilir.

Vergi rekabeti ortamında gelişmiş ülkeler açısından milli geliri dışlama etkisinin oluştuğunun saptanması hemen hemen imkansızdır. Çünkü günümüzde gelişmiş ülkeler de, diğer ülkelerde olduğu gibi kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesi, vergisel teşviklere gidilmesi gibi rekabetçi vergi politikaları izlemektedir. Dolayısıyla yukarıda gelişmiş ülkeler açısından oluşacağı söylenen bu etkinin, sadece rekabetçi vergi politikası izlemeyen gelişmiş ülkeler için ortaya çıkabileceği vurgulanmalıdır.

³⁷⁷ Michael P. Devereux ve R.Glenn Hubbard, "Taxing Multinationals", **International Tax and Public Finance**, Issue 10, 2003, s.484.

OECD engelleme girişiminin en temel gerekçesi konumundaki vergi hasılatının azalacağı ve vergi tabanlarının erozyona uğrayacağı kaygısı, veriler incelendiğinde hiçbir şekilde doğrulanmamaktadır. Çünkü istatistikler incelendiğinde, gelişmiş OECD ülkelerinde vergi gelirlerinin milli gelire oranı nispeten istikrarlı sayılabilecek bir seyir izlemektedir.

Grafik 20: Gelişmiş Ülkelerde Vergi Hasılatının Milli Gelirlere Oranı, 1975-2002

Kaynak: OECD, *Revenue Statistics 2004*, s.1.

Grafik incelendiğinde, gelişmiş ülkelerdeki vergi hasılatının milli gelire oranının pek fazla değişmediği söylenebilir. Ancak OECD açısından değerlendirildiğinde son yıllarda bu oranın azaldığı -yüzde 30'lardan yüzde 25'lere düştüğü- görülmektedir. Dolayısıyla sadece bu trende bakılarak da, vergi rekabetini engelleme girişiminin neden OECD tarafından üstlenildiği anlaşılmaktadır. Ancak burada oluşan trend sadece OECD açısından geçerlidir. Dolayısıyla OECD'nin ortaya attığı vergi hasılatının azalacağı ve vergi tabanının erozyona uğrayacağı kaygısı sadece kendisi açısından geçerlidir.

3- İstihdam Kaybı ve Gelir Dağılımı Sorunu

Küreselleşmenin ülkelerin izlediği sosyal programlara kaynak ayırma yeteneğini azalttığı, sermaye üzerine vergi koymayı zorlaştırdığı ve emeğin vergi yükünün gittikçe artmasına neden olduğu iddia edilmektedir³⁷⁸. OECD ülkelerindeki ortalama vergi oranları incelendiğinde, son yıllarda emek üzerindeki vergi oranlarının hızlı bir biçimde arttığı ve bu iddianın kısmen doğrulandığı görülmektedir. OECD ortalaması olarak 1965 yılında yüzde 23 olan emek üzerindeki vergi oranı, günümüzde yüzde 40'lar seviyesine

³⁷⁸ Rodrik, a.g.e., s.92.

ulaşmış durumdadır. Emek üzerindeki vergi oranlarının artışı gelişmiş ülkelerde üç tür olumsuz etki oluşmasına neden olmuştur³⁷⁹:

- 1- *İşsizliğin Artması*: Daveri ve Tabellini araştırmasına göre, Kıta Avrupası'nda 1965-75 yılları arasında emek üzerinden alınan efektif vergi oranlarındaki yüzde 10'luk bir artış, işsizliği yüzde 4 arttırmıştır.
- 2- *Eşitsizliğin Artması*: Vergi yükünün emek gelirleri üzerine kayması sermaye ve emek arasındaki eşitsizliğin artmasına neden olmaktadır.
- 3- *Kayıtdışı Ekonominin Genişlemesi*: Gelişmiş ülkelerde kayıtdışı ekonominin GSMH'ya oranının ortalaması 1980 yılında yüzde 9.5 iken, 1997 yılında yüzde 15.6'ya yükselmiştir.

Vergi rekabeti ortamında gelişmiş ülkelerdeki vergi yapısının sermayenin lehine ve emeğin aleyhine olacak şekilde gelişmesi, vergi tabanının daralması sonucunu doğurmakta ve günümüzdeki "işsiz refah devleti" (welfare state without work) tartışmalarını gündeme getirmektedir. Ayrıca bu gelişmede, gelişmiş ülkelere kaynaklanan DYY çıkışları nedeniyle oluşan istihdam boşlukları da etkili olmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde oluşan hasılat kayıplarının telafisi için tüketimin tercih edilmesi de pek mümkün değildir. Çünkü tüketim üzerindeki vergi oranlarının artırılması da iki yoldan işsizliği beslemektedir³⁸⁰:

- 1- İşçilerin artan tüketim vergileri karşısında alım güçleri azalmakta ve işçi sendikaları daha yüksek ücret talep etmektedir. Yüksek ücretlendirme ise, işgücüne olan talebi azaltmaktadır.
- 2- Artan vergiler nedeniyle fiyatları yükselen mal ve hizmetlere olan talep ve bu mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan mallara olan talep azalmakta ve sonuçta işgücüne olan talep de azalmaktadır.

Benzer akıl yürütmeye değerlendirildiğinde, yüksek tüketim vergileri gelişmiş ülkelerdeki kayıtdışı ekonominin genişlemesine de katkıda bulunabilmektedir. Çünkü tüketime konu olan vergi, alıcı ve satıcı arasında yapılacak gizli anlaşmalarla fiyata yansıtılmadan kayıtdışı bırakılabilmektedir.

Vergi rekabeti ortamında gelişmiş ülkeler aççısından oluşabilecek istihdam kayıpları, makro düzeyde gelir dağılımı sorununun ağırlaşmasına sebebiyet olabilmektedir. Bu bağlamda, (1) vergi hasılatında oluşan kayıplara bağlı olarak kamusal hizmet seviyesinin düşmesi, (2) DYY çıkışlarına bağlı olarak mevcut

³⁷⁹ Philipp Genschel, "Globalization, Tax Competition, and The Welfare State", **Politics and Society**, Vol.30, No.2, June 2002, s. 261-262.

³⁸⁰ Genschel (2002), a.g.m., s. 263.

yatırımların tasfiye edilmesi veya bu türden bir tasfiye olmamasına rağmen yeni yatırımların dış alemlerde gerçekleştirilmesi (3) vergi hasılatında oluşan kayıpların emeğin vergi yükünün arttırılmasıyla karşılanması ve (4) tüketim vergilerine ağırlık verilerek bu vergilerin “tersine artan özelliği” nin şiddetlenmesi nedeniyle gelir dağılımı sorunu ağırlaşabilmektedir.

4- Kamu Harcamaları Baskısı ve Sosyal Güvenliğin Finansmanı

Gelişmiş ülkelerin vergi rekabeti ortamında dezavantajlı olduğunu ortaya koyan diğer bir gösterge de, bu ülkelerdeki kamu harcamaları ve özellikle sosyal güvenlik harcamalarında görülen artışlardır. Esasen küreselleşme sürecinde kamu ekonomisi açısından tersi yönde gelişmeler yaşanırken, diğer bir ifadeyle devletin müdahaleci karakteri ortadan kaldırılmaya çalışılırken, gelişmiş ülkeler açısından ciddi yönde kamu harcaması baskısı ortaya çıktığı görülmektedir. Anlamalı bir zaman serisi kapsamında değerlendirildiğinde, gelişmiş ülkelerdeki kamu harcamalarının milli gelir içindeki payı istikrarlı şekilde artmaktadır.

Tablo 30: Seçilmiş Bazı Gelişmiş Ülkelerdeki Kamu Harcamalarının Gelişimi, 1870-2004 (GSYİH'nın Yüzdesi Olarak)

	1870	1913	1920	1937	1960	1980	1990	1996	2000	2001	2002	2003	2004
Kanada	-	-	16.7	25.0	28.6	38.8	46.0	44.7	40.9	--	--	--	--
Fransa	12.6	17.0	27.6	29.0	34.6	46.1	49.8	54.5	52.8	52.7	53.7	53.6	53.1
Almanya	10.0	14.8	25.0	34.1	32.4	47.9	45.1	49.0	45.9	48.3	48.6	48.4	47.8
İrlanda	-	-	18.8	25.5	28.0	48.9	41.2	42.0	32.0	33.1	35.2	35.4	35.0
Japonya	8.8	8.3	14.8	25.4	17.5	32.0	31.3	36.2	38.4	--	--	--	--
İtalya	11.9	11.1	22.5	24.5	30.1	41.9	53.2	51.8	47.5	--	--	--	--
İngiltere	9.4	12.7	26.2	30.0	32.2	43.0	39.9	41.9	36.9	40.3	41.0	41.5	41.7
ABD	7.3	7.5	12.1	19.7	27.0	31.4	32.8	33.3	--	--	--	--	--

Not: 2000 ve izleyen yıllara ait veriler ülkelere ait çeşitli istatistiklerden derlenmiştir.

Kaynak: Vito Tanzi, *The Demise of The Nation State?*, IMF Working Paper, No:WP/98/120, August 1998, s.5.

Tablo 30 incelendiğinde ortaya çıkan en önemli bulgu, kamu harcamalarının gelişmiş ülkelerdeki seyrinin artmakta olduğudur. Öyle ki, bazı ülkelerde kamu harcamalarının milli gelir içindeki payının bugün ulaştığı seviye, Keynesyen iktisat politikası tedbirlerinin ağırlıklı olduğu 1970'li yıllarındaki oranı aşmış durumdadır. Kamu harcamalarında meydana gelen artışlar, neo-liberal iktisat öğretisinin öngörülerini ile tutarlı olmadığı gibi, vergi rekabetini engelleme girişimlerinin buradan gelen baskısından kaynaklandığı iddiasını da güçlendirmektedir.

Gelişmiş ülkelerin vergi rekabeti ortamında dezavantajlı olmalarının diğer bir önemli nedeni de, bu ülkelerde ortaya çıkan demografik değişimlerdir. Buna göre, son yıllarda gelişmiş ülkelerde ortalama yaşam ömrü uzamakta ve nüfus yaşlanmaktadır. Demografik yapıdaki değişimlerin bu yönde olması ise; emeklilik, maluliyet, hastalık, işsizlik gibi nedenlerle sosyal yardım ve transferlere yapılan ödemeleri arttırmakta ve sonuçta sosyal güvenlik sistemlerini görece maliyetli hale getirmektedir.

**Tablo 31: Gelişmiş Ülkelerde 65 Yaş ve Üzeri Nüfusun
Toplam Nüfus İçindeki Payı, 1975-2003**

	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2003	1980-2003 Artış
Yüksek Gelirli Ülkeler	11	12	12	13	14	14	15	36
OECD Üyesi Yük.Gel.Ülk.	11	12	12	13	14	15	15	36
OECD Dışı Yük. Gel. Ülk.	6	7	7	7	8	8	9	50
Orta Gelirli Ülkeler	5	5	5	6	6	7	7	40
Yüksek Orta Gelirli Ülkeler	7	7	6	7	7	7	7	0
Dünya Ortalaması	6	6	6	6	7	7	7	17

Kaynak: World Bank, **World Development Indicators** verilerinden düzenlenmiştir.

Tablo 31'den görüleceği üzere, yüksek gelirli ülkelerde 1975-2003 arası dönem ele alındığında, bu ülkelerdeki 65 ve üzeri yaştakilerin toplam nüfus içindeki payı gittikçe artmaktadır. Bu artış oldukça önemlidir. Çünkü yaşlıların toplam nüfus içindeki payının artması, bu ülkelerde geniş ölçüde uygulanma imkanı bulan refah devleti anlayışının uzantısı olarak, kaçınılmaz bir şekilde sosyal yardım ve transfere yapılan ödemeleri arttıracakları öngörülebilir. Esasen Tablo 32 incelendiğinde, bu öngörünün haklılık payı içerdiği doğrulanmaktadır.

**Tablo 32: Gelişmiş Ülkelerde Sosyal Yardım ve Transferlerin Toplam Merkezi
Hükümet Harcamaları İçindeki Payı, 1995-2003**

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Yüksek Gelirli Ülkeler	--	--	--	58	61	62	63	64	--
OECD Üyesi Yük.Gel.Ülk.	--	--	--	62	63	63	64	65	65
OECD Dışı Yük. Gel. Ülk.	--	--	--	--	--	--	--	32	--
Orta Gelirli Ülkeler	31	--	--	--	--	48	52	--	--
Yüksek Orta Gelirli Ülkeler	--	--	--	58	61	62	63	64	--

(--) veri bulunamamıştır.

Kaynak: World Bank, **World Development Indicators** verilerinden düzenlenmiştir.

Tablo 32 incelendiğinde, bazı yıllara ait verilere ulaşılamadığı görülmektedir. Ancak böyle olmasına rağmen eldeki mevcut verilere bakılarak yukarıdaki öngörü doğrulanabilmektedir. Buna göre, özellikle yüksek gelirli ülkelerde beş yılda sosyal yardım ve transferlerin toplam harcamalar içindeki payı sekiz puan artmıştır. Gelişmiş ülkelerdeki sosyal harcamaların arttığını göstermede kullanılacak benzer ve daha sağlıklı veriler AB için ortaya konulabilmektedir. AB'nde 1980-2004 arası dönemde sosyal yardım ve transferlerin GSYİH içindeki payı yüzde 3'den yüzde 5.5'e yükselmiştir³⁸¹.

Sosyal harcamalara ait ortaya konulan bu verilerin vergi rekabeti ile ilişkisi ise şu şekilde açıklanabilir. Gelişmiş ülkelerdeki sosyal yardım ve transferlerde görülen

³⁸¹ AB'ne ait veriler Eurostat'dan alınmıştır.

artışlar, sosyal güvenliğin finansmanını zorlaştırmakta ve diğer ülkelerin vergi oranlarını rekabetçi bir şekilde karakterize ettiği bir ortamda, bu ülkelerin benzer politikalara yönelik uygulamaları kısıtlanmaktadır³⁸². Kanaatimizce bu durum, gelişmiş ülkelerin vergi rekabeti ortamında dezavantajlı olma nedenlerini açıklamaktadır.

Gelişmiş ülkelerin vergi gelirlerine olan ihtiyacının her geçen gün arttığı ortadadır. Ancak bu ihtiyacın artmasında sadece sosyal harcama artışları değil, kamusal borçlanmadan kaynaklanan faiz ödemeleri de etkili olmaktadır. OECD ülkelerinde faiz ödemelerin GSYİH içindeki payı 1980'lerdeki yüzde 3 seviyesini son yıllarda aşmış durumdadır³⁸³. Ayrıca günümüzde gelişmiş ülkeler düşük büyüme, yükselen işsizlik ve genişleyen kayıtdışı ekonomi sorunu ile de karşı karşıyadır³⁸⁴. Sayılan bu sorunlar vergi rekabeti ile doğrudan ilişkilendirilebilir. Buna göre, gelişmiş ülkelerdeki gidişatın engellenmesi amacıyla vergiler açısından iki tür ulusal önlem alınabilir:

1- *Sermayenin Daha Etkili Bir Şekilde Vergilendirilmesi*: Ancak bu yapıldığında ortaya şöyle bir çevrim çıkabilir: Yatırımların Azalması → İşsizliğin Artması → Kayıtdışı Ekonominin Genişlemesi → Borçlanma İhtiyacının Yükselmesi ve → Ekonomik Büyümenin Yavaşlaması.

2- *İşgücü ve Tüketim Üzerindeki Vergilerin Arttırılması*: Bu durumda ise muhtemelen şöyle bir çevrim oluşacaktır: Emek ve Sermaye Faktörleri Arasındaki Eşitsizliğin Artması → İşsizliğin Artması → Kayıtdışı Ekonominin Genişlemesi → Vergi Tabanının Daralması → Borçlanma İhtiyacının Yükselmesi ve → Ekonomik Büyümenin Yavaşlaması.

Dikkat edilecek olursa, her iki politika önleminin de aynı olumsuz sonucu verdiği görülmektedir. Bu ise, vergi rekabeti karşısında ulusal önlemlerin neden yetersiz kaldığını açıklamada etkilidir. Esasen OECD engelleme girişiminin ana dayanak noktası da, örtük bir şekilde de olsa bu hususa dayanmaktadır. Buna göre, ulusal önlemlerin yetersiz kalması kaçınılmaz olduğundan, yapılması gereken bu "sorunun" işbirliğine dayalı olarak ele alınmasıdır. Çünkü işbirliğine dayalı bir engelleme girişimi, gelişmiş ülkelerde meydana gelen sorunları hafifletmektedir. Oysa basit bir akıl yürütmeye sorgulandığında bu durum kabul edilebilir değildir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin yatırım ve istihdam politikalarını gelişmiş ülkelerin sosyal güvenlik harcamalarının ve faiz ödemelerinin düzeyine göre belirlemeleri herhangi zorunluluk içermemektedir.

³⁸² Asher, a.g.m., s.3.

³⁸³ Genschel (2002), a.g.m., s.252.

³⁸⁴ Genschel (2002), a.g.m., s.266.

B- Vergi Rekabeti Ortamında Gelişmekte Olan Ülkelerin Konumu

Gelişmekte olan ülkelerin finansal kaynaklara olan gereksinimleri, bu ülkelerin sermaye gelirleri üzerindeki vergi yükünü hafifletici yönde politikalar izlemelerini motive etmektedir. Çünkü en basit haliyle düşünüldüğünde, sermaye ithal edecek bir ülkenin vergi oranlarının sermaye ihraç eden ülkelerdeki oranlardan daha yüksek olamayacağı ortadadır. Bu nedenle, oran indirimlerinin zararlı vergi rekabeti ile özdeşleştirilmesi ve rekabetçi politika tercihlerinin engellenmeye çalışılması ciddi bir yanlışlığı içermektedir. Kaldı ki, gelişmekte olan ülkeler açısından değerlendirildiğinde, bu tür politikalar sermaye birikimi sağlamanın bir tür zorunluluğu olarak da görülebilmektedir.

Vergi rekabeti ortamında gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere kıyasla avantajlı konumdadır. Çünkü bu ülkelerin genel özellikleri gelişmiş ülkelere farklı olarak rekabetçi vergi politikaları izlemeye elverişlidir. Ayrıca rekabetçi vergi politikalarından sağlanan kazanımlar da, iki ülke grubu açısından farklılaşmaktadır. Bu bağlamda, vergi rekabetinin milli geliri arttırıcı etkisi başta olmak üzere, sağlanan DYY artışları ile ortaya çıkan istihdam artışı, teknoloji transferi, ihracat artışı, piyasa rekabetinin iyileşmesi, gelir dağılımının adaletli hale gelmesi ve kamusal borçlanma gereğinin azalması gibi etkiler, gelişmekte olan ülkeler açısından son derece önem taşımaktadır. Ayrıca bu etkiler, ülkelerin rekabetçi vergi politikalarına meşruluk kazandırıcı bir işleve sağlamaktadır.

1- Vergi Rekabetinin Milli Geliri Arttırıcı Etkisi

İktisadi kriz ile karşı karşıya kalmadan sürdürülebilir büyümenin sağlanması girişimciliğin hayati önem arz ettiği uzun dönemli bir çözümü gerektirmektedir³⁸⁵. Bu çerçevede vergi rekabeti DYY'ları hedef almakta ve bu sayede ülkelerin izlediği rekabetçi vergi politikaları kapsamında, ülkeye giren yabancı sermaye miktarının artması yoluyla ülkenin girişimcilik düzeyinin yükselmesi bağlamında ülkenin milli geliri üzerinde arttırıcı etkiler meydana getirmektedir. Ülkenin sermaye birikimi ile yakından alakalı olan bu ilişki, ülkeden çıkan sermaye akımları bağlamında tersine dönmekte ve DYY çıkışlarına bağlı olarak ülkenin milli gelir seviyesi üzerinde azaltıcı etkiler oluşmaktadır. Dolayısıyla ülkelerin vergi rekabeti ortamındaki konumları, izledikleri rekabetçi vergi politikaları kapsamında ülkelere çekmeyi başardıkları DYY'lar ve bu yatırımları milli gelir üzerinde meydana getirdiği etkilere bağlı olarak şekillenmektedir.

OECD'ye göre, DYY'lar makro ekonomik büyümeye katkı sağlamanın yanı sıra, toplam faktör verimliliğini ve daha genelde ise yatırımları çeken ekonomideki kaynak kullanımı verimliliğini arttırmaktadır. Bu mekanizma; 1) DYY'lar ile yabancı ticari akımlar arasındaki ilişki, 2) DYY'ları çeken ülkenin özel sektörüne yönelik oluşan taşma etkisi (spillover effect) ve 3) DYY'ları çeken ülkedeki yapısal faktörlere yönelik etkiler

³⁸⁵ A. Burçin Yereli, "Macroeconomic Effects of Tax Competition in Turkey", **South-East Europe Review**, Yıl 2005, Sayı1, s.34.

şeklinde oluşan üç kanaldan işlemektedir³⁸⁶. Bu cümleden anlaşıldığı üzere, iktisadi kalkınma açısından OECD'nin DYY'lar hakkındaki tutumu son derece olumludur. Oysa böyle bir tutumuna rağmen OECD vergi rekabetinin engellenmek istemektedir.

Literatürde sermaye hareketlerinin ülke ekonomileri açısından meydana getirdiği etkiler; DYY'lar, portföy yatırımları ve dış borçlanma ayrımı kapsamında incelenmektedir. Portföy yatırımları ve kamusal dış borçlanma ile karşılaştırıldığında, DYY'lar sağladığı faydalar ve barındırdığı riskler yönüyle belirgin farklılıklar taşımaktadır. Bu farklılıklar şu şekilde özetlenebilmektedir.

Tablo 33: Yabancı Sermaye Akımlarının Sağladığı Faydalar ve Barındırdığı Riskler

	Potansiyel Faydalar			Barındırdığı Riskler	
	Yurtiçi Yatırımlara Katkısı	Verimlilik Artışına Katkısı	Tüketimin Stabil Hale Getirilmesi	Mevcut Çarpıklıkların Genişlemesi	Kırılganlık Derecesine Katkısı
Doğrudan Yabancı Yatırımlar	X	X	X	(X)	
Hisse Senedi Türünden Portföy Yatırımları	(X)	X		(X)	X
Bono ve Tahvil Türünden Portföy Yatırımları		X	X	(X)	X
Uzun Vadeli Dış Krediler	X	(X)		X	
Kısa Vadeli Dış Krediler		(X)	(X)	X	X

Not: X güçlü, (X) ise zayıf etkiyi içermektedir.

Kaynak: Helmut Reisen ve Marcelo Soto, "Which Types of Capital Inflows Foster Developing Country Growth?", **International Finance**, Volume 4, Issue 1, 2001, s.7.

Tablo incelendiğinde, DYY'lar potansiyel faydalar yönüyle diğer sermaye akımlarına kıyasla önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Buna göre, DYY'lar yurtiçi yatırımlar başta olmak üzere, verimlilik ve tüketimin düzenlenmesinde doğrudan katkılar sağlamakta iken, sadece ülkedeki mevcut piyasa çarpıklıklarının genişlemesini dolaylı yoldan etkilemektedir. Portföy yatırımları açısından ise, barındırdığı risklerin yoğunlaştığı görülmektedir. Esasen son yirmi yıllık dönemde yaşanan finansal krizler ile ilişkilendirildiğinde bu tespitin önemli ölçüde haklılık içerdiği söylenebilir. Dış krediler için de, portföy yatırımlarına benzer etkiler oluşmaktadır. Buna göre, özellikle uzun vadeli krediler ülkelerin yurtiçi yatırımlarına doğrudan katkılar sağlarken kısa vadeli krediler piyasa kırılganlığı ve mevcut aksaklıkların genişlemesi yönünden belirgin riskler taşımaktadır.

Küreselleşme sürecinde yaşanan faktör hareketliliği, sermaye akımları ile milli gelir arasındaki ilişkinin özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından ne tür sonuçlar meydana getirdiği konusunun popülerliğini arttırmış ve özellikle DYY'ların iktisadi

³⁸⁶ OECD, **Foreign Direct Investment for Development: Maximising Benefits, Minimising Costs**, Organisation for Economic Cooperation and Development, Paris, 2002, s.9.

büyümeye katkılar sağladığı iddiası genel kabul gören bir konu haline gelmiştir. Esasen sermaye akımları ile milli gelir arasındaki ilişkiyi inceleyen çok sayıda ampirik çalışma incelendiğinde ulaşılan sonuçlar bağlamında da bu ilişkinin doğrulandığı görülmektedir. Milli gelirden meydana gelen artışları iktisadi büyüme olarak nitelendiren ve iktisadi büyümeyi bağımlı değişken olarak ele alan bu çalışmaların genel içerikleri; ülke sayısı, ele alınan dönem, kullanılan açıklayıcı değişkenler ve ulaşılan sonuçlar kapsamında aşağıdaki tablo yardımıyla incelenebilmektedir.

Tablo 34: Sermaye Hareketleri-Milli Gelir İlişkisini İnceleyen Bazı Ampirik Çalışmalar: Literatür Taraması

Çalışma	Ülke Sayısı	Dönem	Açıklayıcı Değişkenler	Sonuçlar
Papanek, 1973	85	1950-1970	S, FA, PrCF, I	Olumlu
Stoneman, 1975	188	1950-1970	S, I, FA, DYY	Olumlu
Balassa, 1978	11	1960-1973	Kd, Kf, X, L	Olumlu
Gulati, 1978	38	1960-1970	S, CF	Olumlu
Mosley, 1980	83	1969-1977	S, FA, O	Olumsuz
Dowling ve Hiemenz, 1983	52	1968-1979	FA, PrCF, S, O, T, G, M2	Olumlu
Mosley, Hudson ve Harrell, 1987	81	1960-1983	FA, PrCF, S, X	Olumsuz
Gruben ve McLeod, 1998	18	1971-1994	CA, DYY, PEF	Olumlu
Bailliu, 2000	40	1975-1995	CF, I, G, O, BSD	Olumlu
Burnside ve Dollar	56	1970-1993	FA, Politika Endeksi	Olumlu
Hansen ve Tarp, 2000	56	1970-1993	FA, Politika Endeksi	Olumlu
Reisen ve Sato, 2001	44	1986-1997	BSD, DYY, PEF, PBF, LT, ST, S, O, ToT, G	Olumlu
McLean ve Shrestha, 2002	40	1976-1995	N, y, O, G, B, DYY, PF, Banka Kredileri	Olumlu
Oliva ve Batiz, 2002	119	1970-1994	CF, DYY, Demokrasi End.	Olumlu

Not: Açıklayıcı değişkenlerin açıkları şu şekildedir:

S: Tasarruflar, FA: Dış Yatırımlar, PrCF: Yabancı Özel Sermaye, I: Yatırımlar, DYY: Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Kd:Yurtiçi Sermaye, Kf: Yurtdışı Sermaye, X: İhracat, L: İşgücü, CF: Sermaye Akımları, O: Ülkenin Dış Açıklığı, T: Vergi Gelirleri, G: Kamu Harcamaları, M2: M1+Vadeli Mevduat, CA: Cari İşlemler Açığı, PEF: Hisse Senedi Türünden Portföy Yatırımları, BSD: Bankacılık Sektörünün Gelişmişliği, PBF: Bono ve Tahvil Türünden Portföy Yatırımları, LT: Uzun Vadeli Dış Krediler, ST: Kısa Vadeli Dış Krediler, ToT: Dış Ticaret Haddi, N: Beşeri Sermaye, y: Kişi Başına Düşen Reel GSYİH, B: Kayıtdışı Ekonomi, PF: Portföy Yatırımları.

Kaynak: Ebru Yalçın, **İktisadi Büyüme ve Dış Krediler: Ampirik Bir Çalışma**, T.C. Merkez Bankası, Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, Eylül 2005, s.21.

Gelişmekte olan ülkelere yönelik yapılan ampirik çalışmalarda sermaye hareketleri ile milli gelir arasında sıkı ve anlamlı bir ilişki olduğu genel olarak doğrulanmaktadır. Sermaye hareketleri ekonomik büyüme açısından önem taşımakta ve pozitif yönde etkiler meydana getirmektedir. Öyle ki, bazı araştırmalarda oluşan bu pozitif etki çok daha net bir şekilde ortaya konulmuştur. Örneğin Borensztein, Gregorio ve Lee tarafından yapılan araştırmada, DYY'larda görülen 1 dolarlık artışın yerli yatırımları 1.5 ile 2.3 dolar arasında arttırdığı ve DYY'larda meydana gelen yüzde 1'lik

bir artışın ülkenin GSYİH'sında yüzde 0.8'lik artış sağladığı sonucuna ulaşılmıştır³⁸⁷. Reisen ve Soto ise, DYY'larda meydana gelen yüzde 1'lik bir artışın uzun dönemde ülke GSYİH'sına yüzde 3 düzeyinde çok daha anlamlı bir katkı sağladığını tespit etmişlerdir³⁸⁸. Ulaşılan bu sonuçlar DYY'ların girdikleri ülkede toplam sermaye birikimine katkıda bulunarak ekonomik büyümeyi hızlandırdığı görüşünü açık bir biçimde doğrulamaktadır.

DYY'ların ülke ekonomileri açısından milli geliri arttırıcı etkileri ortadayken OECD'nin vergi rekabetini engelleme misyonu, kalkınma amacına yönelik iyi bir vergi politikasıyla çelişmektedir. Çünkü ekonomik büyümenin maksimize edilmesinde, düşük oranlı ve mekana bağımlı vergi sistemlerinin rolü üzerinde giderek artan bir görüş birliği bulunmaktadır³⁸⁹. Ayrıca DYY'ların ekonomik büyümenin önemli bir belirleyicisi olduğu günümüzde kabul edilen bir gerçekliktir. Dolayısıyla özellikle gelişmekte olan ülkelerin, ulusal kalkınma amaçlarına yönelik olarak DYY'ları uyarıcı politikalar izlemeleri sürece uygun bir gelişme olarak görülmelidir.

İstatistikler incelendiğinde son yıllarda gelişmekte olan ülkelerin DYY'lardan aldıkları payın genişleme eğiliminde olduğu görülmektedir. Buna göre, 1985-1990 arası dönemde gelişmekte olan ülkelerin toplam DYY akımlarından aldığı pay yüzde 17'den yüzde 37'ye yükselmiştir. Aynı dönemde Latin Amerika ve Karayipler bölgesinin aldığı DYY'ların gelişmekte olan ülkelere yönelen toplam akımlar içindeki payı ise yüzde 33'ten yüzde 38'e yükselmiştir. Bu akımlar içinde en belirgin artışı sergileyen ülke aldığı payı yüzde 16'dan yüzde 29'a yükselten Brezilya olmuştur. Aynı dönemde Asya'daki gelişmekte olan ülkelerin toplam DYY'lardan aldığı pay yüzde 55'ten yüzde 58'e yükselmiştir. Bunun içinde Singapur, Çin ve Hindistan'ın aldığı yüzde 51'lik pay önemli bir artış sergileyerek yüzde 72 seviyelerine ulaşmıştır³⁹⁰.

1990-2004 arası dönemde ise, gelişmiş ülkelerin DYY'lardan aldığı pay gelişmekte olan ülkelerin aksine azalma göstermiş ve bu azalma 2001 yılında yüzde 45.5'lik gibi ciddi bir orana ulaşmıştır. Ayrıca 2003 ve 2004 yıllarında da gelişmiş ülkelerin aldığı payda sırasıyla yüzde 26.8 ve yüzde 20.3'lük azalmalar yaşanmıştır³⁹¹. DYY'lar endeki açısından incelendiğinde de, yatırım akımlarının dağılımı yönüyle gelişmekte olan ülkelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Buna göre, DYY giriş akımları açısından 1.000 olarak belirlenen dünya performans değeri, 1990 yılında gelişmiş

³⁸⁷ Eduardo Borensztein, Jose DE Gregorio ve John Wha Lee, "How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?", **NBER Working Paper**, No.5057, March 1995, s.3 ve 14.

³⁸⁸ Helmut Reisen ve Marcelo Soto, "Which Types of Capital Inflows Foster Developing Country Growth?", **International Finance**, Volume 4, Issue 1, 2001, s.10.

³⁸⁹ Daniel J. Mitchell, "The OECD's Dishonest Campaign Against Tax Competition: A Regress Report", **Prosperitas**, Vol.IV, Issue 1, June 2004, s.4.

³⁹⁰ Oman (2000), a.g.e., s.28.

³⁹¹ UNCTAD, **World Investment Report 2005**, s.5.

ülkeler için 1.022 ile bu değerin üzerindeyken 2004 yılında 0.891'e gerilemiş buna karşın aynı değerler gelişmekte olan ülkeler için 0.977'den 1.358'e yükselmiştir³⁹².

Ortaya çıkan gelişmeler açısından değerlendirildiğinde, gelişmekte olan ülkelerin DYY akımlarından aldığı payın artması ve buna karşın gelişmiş ülkelerin payının azalması iktisadi büyüme ve kalkınma amacı açısından rekabetçi vergi politikalarının gerekliliğini açıklamaktadır. Dolayısıyla, gelişmişlik farklılıklarının kapatılmasına katkılar sağlayan ve DYY'ları hedefleyen vergi rekabetinin engellenmeye çalışılması gelişmekte olan ülkeler açısından kabul edilir değildir. Buradan hareketle, vergi rekabetini engelleme girişimlerinin ulusal kalkınma amacını dışladığı söylenebilir. Serbestlik anlayışının geçerli olduğu bu süreçte gelişmekte olan ülkelerin kalkınma stratejilerinin içeriğinin de, bu anlayış çerçevesinde şekillendirilmesi kabul görmelidir.

2- İstihdam Artışı ve Teknoloji Transferi

Gelişmekte olan ülkelerin en öncelikli sorunlarından biri, yüksek oranda işsizliktir. İşsizlik sorunu, gelişmekte olan ülkelerin DYY'ları kendi bünyelerine çekmek istemelerinin en önemli nedenlerinden biridir. Çünkü reel iktisadi faaliyetlere dayanan DYY'lar, yönetim kademeleri dahil olmak üzere hemen her seviyede işgücü kullanımı ihtiyacını gündeme getirmektedir. Bu ihtiyacın yerli işgücü piyasasından karşılanması ise işsizliğin azalmasına katkı sağlamakta ve hükümetlerin işgücü piyasası üzerinden üstlendikleri maliyetleri hafifletmektedir.

İstatistikler incelendiğinde, DYY'ların girdiği ülkelerde yoksulluğun azalması ve sosyal koşulların iyileşmesi yönünde önemli katkılar sağladığı görülmektedir. DYY'ların özellikle emek yoğun endüstrilerde ağırlık kazanması durumunda ise, bu yatırımlar genelde toplumun en yoksul kesimlerine faydalar sağlamaktadır. Ampirik çalışmalar incelendiğinde, DYY'lar ile istihdam arasında pozitif bir ilişki olduğu doğrulanmaktadır³⁹³.

DYY'ların istihdam alanında sağladığı faydalar, bu yatırımların meydana getirdiği taşma etkileri sayesinde genişlemektedir. Çünkü ülkelere olan DYY girişinin artması, yatırıma yönelecek tasarrufların artmasına ve yerli yatırımların hızlanmasına neden olmaktadır³⁹⁴. Yatırım artışının bu kanaldan beslenmesinin anlamı ise, kapasite kullanımının genişlemesi ve istihdam düzeyinin yükselmesidir.

DYY'ların gelişmekte olan ülkelere yönelmesi, bu ülkelerde eğitimli işgücünün göçünü diğer bir ifadeyle, beyin göçünü de önemli ölçüde engellemektedir³⁹⁵. Yabancı yatırımların yerleşim kararlarında ülkelerin nitelikli işgücü kapasitesini de dikkate aldıkları gerçeği hatırlanacak olursa, beyin göçünün engellenmesinin sağladığı katkı ülkeler açısından daha da anlamlı hale gelmektedir. Ayrıca ülkeye yerleşen yabancı

³⁹² UNCTAD, **World Investment Report 2005**, s.21.

³⁹³ OECD (2002), a.g.e., s.21.

³⁹⁴ OECD (2002), a.g.e., s.30.

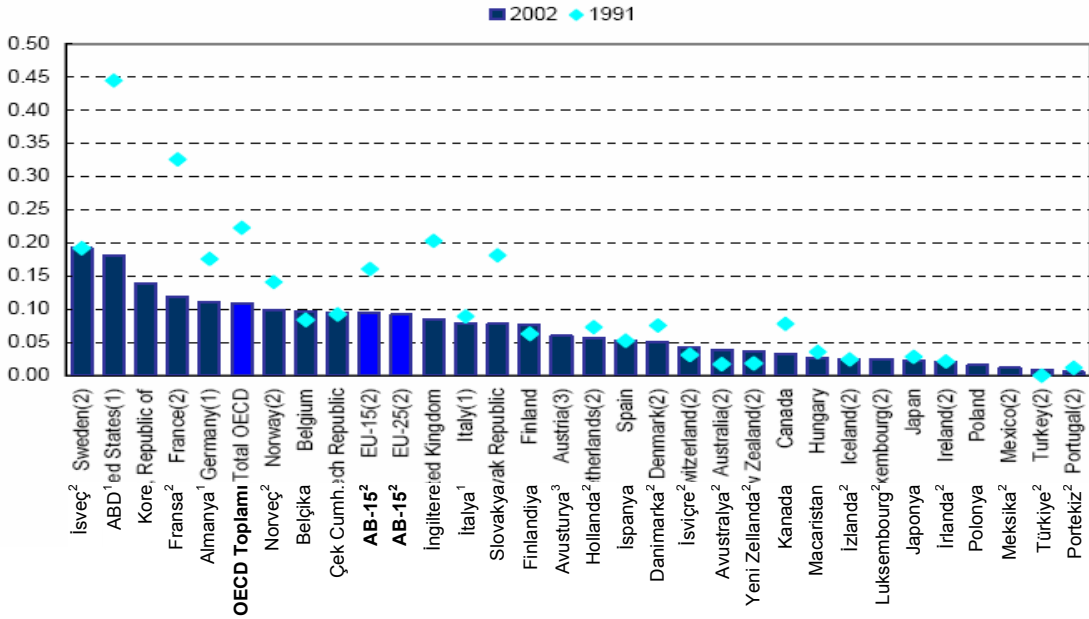
³⁹⁵ Margalioth, a.g.m., s.176.

yatırımlarda kullanılan ileri teknoloji teknikleri de, yaparak öğrenme kanalı üzerinden istihdam edilen işgücünün daha da nitelikli hale gelmesine katkı sağlamaktadır.

OECD, sosyal güvence standartlarının önemine atıf yapmakta ve gelişmekte olan ülkelere yönelik yabancı yatırımların kendi ülkelerinde olandan daha fazla olmayan bir yüke maruz kalmalarını engelleyen istihdam politikaları izlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır³⁹⁶. Oysa sosyal güvenlik kesintileri, mali literatürde vergi benzeri gelir yani parafiskalite olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla OECD'nin sosyal güvenlik kesintilerine dair bu önerisi, engellemeye çalıştığı vergi rekabeti sürecini bu yolla teşvik ettiği anlamına gelmektedir.

DYY'ları geliştirmekte olan ülkeler için cazip hale getiren diğer bir faktör ise, bu yatırımlar sayesinde gerçekleşen teknoloji transferidir. Esasen neo-klasik büyüme teorilerinin teknolojiyi dışsal bir değişken olarak kabul etmesi, diğer bir ifadeyle geliştirmekte olan ülkelerin alacakları tedbirin bu faktörün geliştirilmesinde yeterli olmaması bu ülkelerin DYY'lara yönelik politikalar izlemesine haklılık kazandırmaktadır³⁹⁷. Ancak mevcut harcama düzeyleri incelendiğinde geliştirmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında yeterli düzeyde Ar-Ge desteği sağlayamadığı görülmektedir.

Grafik 21: Özel Sektör Ar-Ge Harcamalarında Kamusal Finansman Payları, 1991-2002 (GSYİH'lar İçindeki Yüzdesi Olarak)

Not: Sıralı olarak ⁽¹⁾ 2003 , ⁽²⁾ 2001ve ⁽³⁾ 2000 yıllarına ait verileri ifade etmektedir.

Kaynak: OECD, MSTI veri tabanından yararlanılarak oluşturulmuştur. (12.07.2004).

³⁹⁶ OECD (2002), a.g.e., s.14-15.

³⁹⁷ Margalioth, a.g.m., s.163.

Günümüzde ülkeler bilişim teknolojisi alanında faaliyet gösteren özel sektör kuruluşlarını destekleme ve uluslararası alandaki rekabet güçlerini ağırlıklı olarak bu yoldan koruma ve geliştirme temelli politikalara ağırlık vermektedir. Ancak 1991-2002 arası dönemde Ar-Ge amaçlı kamusal harcamalarda ciddi oranda azalmalar ortaya çıktığı da bir gerçektir. Böyle olmakla birlikte özellikle gelişmiş ülkelerdeki bu türden finansman yapısının gelişmekte olan ülkelere göre ülke milli gelirlerinin halen önemli bir bölümünü oluşturduğu görülmektedir.

DYY'lar ile teknoloji transferi arasındaki ilişkinin en bariz biçimde görüldüğü ülkeler arasında Macaristan ve Çek Cumhuriyeti yer almaktadır. OECD verilerine göre, yabancı yatırımlardaki Ar-Ge harcamalarının payı bu iki ülkede 1995 yılında yüzde 20'ler seviyesinde iken, 2001 yılında yüzde 70'ler seviyesine ulaşmıştır³⁹⁸. Macaristan ve Çek Cumhuriyeti özelinde incelendiğinde, yabancı yatırımcılar tarafından fonlanan Ar-Ge harcamalarının önemli ölçüde artış gösterdiği doğrulanmakta ve bu artışların vergi rekabeti nedeniyle oluşacağı iddia edilen vergi hâsılatı kaybının telafi edilmesinde ciddi katkılar sağladığı söylenebilmektedir.

Teknoloji transferi sayesinde DYY'ların gelişmekte olan ülkelere önemli katkılar sağladığı ortadadır. Ancak bu katkıların ölçeği sadece gelişmekte olan ülkelerle sınırlı değildir. Buna göre, gelişmekte olan ülkelerin DYY'ları cezbetmesi gelişmiş ülkelerin de yararına olacak şekilde sonuçlar doğurabilmektedir. Çünkü yabancı yatırımlar sayesinde bilginin yayılması ve dünya nüfusu ile paylaşılması tüm toplumların faydalanacağı şekilde yeni fikirlerin ve teknolojilerin geliştirilmesine yönelik bir ortam oluşturulması işlevi görmektedir³⁹⁹. Dolayısıyla bu cümleden hareketle, DYY'ların teşvik edilmesine yönelik politikalara izin verilmesi ve vergilerle ilişkili olması bakımından gelişmekte olan ülkelere yöneltilen baskıların ortadan kaldırılması gerektiği söylenebilir.

3- Dış Ticaret ve İhracatta Artış

DYY'lar ve bu yatırımlarla gelen ileri teknoloji ve üretim teknikleri ülkenin verimliliğini ve diğer ülkelerle rekabet edebilme imkanlarını arttırmaktadır. Yabancı yatırımların ülkeye yönelmesi, ithalat ile karşılanan mal ve hizmetlere alternatif ürünlerin yurtiçi piyasalara sunumunu sağlayabilmektedir. Bu ise ülke açısından döviz tasarrufu yapılması anlamına gelmektedir. Ayrıca DYY'ların hedefi sadece buldukları ekonomi için faaliyette bulunmak değildir. Diğer bir ifadeyle, DYY'lar sadece yatırımda bulunduğu ülkenin piyasalarına değil çevre ülkelerdeki piyasalara da mal ve hizmet

³⁹⁸ OECD, **Science, Technology and Industry: Outlook 2004**, Organisation for Economic Cooperation and Development, Paris, 2004, s.14.

³⁹⁹ Margalioth, a.g.m., s.169.

sunma amacını taşımaktadır⁴⁰⁰. Bu ise, yabancı yatırımın konuçlandığı bir ülkede dış ticaret ve ihracatta artışlar yaşanmasını sağlamaktadır.

Esasen bu tespit OECD tarafından da kabul edilmektedir. OECD uzmanlarına göre, DYY'ların gelişmekte olan ülkelere dış ticaret açısından sağladığı temel avantaj, yabancı yatırım çeken ülkenin dünya ekonomisine daha yoğun şekilde entegre olmasını sağlamasıdır. DYY'lar gelişmekte olan ülkelerin ihracatını ve bunun üzerinden de dış ticaret hacmini genişletmektedir. Bu bağlamda OECD, yabancı yatırımcıların ithalat ve ihracat faaliyetlerini sürdürmesini engelleyen gelişmekte olan ülkelerdeki uygulamaların ortadan kaldırması önerisinde bulunmaktadır⁴⁰¹. Ancak OECD'nin bu önerisi oldukça şaşkırtıcıdır. Çünkü adı geçen engelleyici uygulamaların çoğu mali tedbirlerden oluşmaktadır. Mali tedbirler içinde ise, tarife ve kotalardan oluşan vergisel önlemler önemli bir yer tutmaktadır. Bu açıdan OECD, bir taraftan vergisel tedbirlerin engelleyici özelliğine atıf yaparak bunların ortadan kaldırılmasını önermekte iken, diğer yandan bu tedbirlerin ortadan kaldırılmasını zararlı vergi rekabeti olarak nitelendirmekte ve hayret uyandıran bir ikilem oluşturmaktadır.

OECD engelleme girişiminin temel iddiası, vergi rekabeti nedeniyle ulusal vergi hasılatlarında kayıplar meydana geleceğidir. Oysa geçmiş dönemde benzer iddia, liberalizasyon sürecine yönelen ülkeler açısından da dile getirilmiştir. 1980-1990 arası dönemde gerçekleştirilen ticari ve finansal liberalizasyon süreci incelendiğinde, bu tercihe yönelen ülkelerin vergi hasılatlarında ortaya atılan iddianın aksine bir gelişim yaşandığı görülmektedir⁴⁰². İstatistikler, son zamanlarda liberalizasyon uygulamaları açısından ortaya çıkan bu gelişmenin DYY'lar için de geçerli olduğunu ve gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret hacminin hızlı bir biçimde arttığını doğrulamaktadır⁴⁰³.

4- Piyasa Rekabetinin İyileşmesi

Ulusal hükümetlerin DYY'lara yönelik teşvik tedbirlerine ve bu bağlamda vergi rekabetine yönelmelerinin birçok nedeni bulunmaktadır. Yukarıda ele alındığı üzere, milli gelir seviyesinin yükselmesi, istihdam artışı ve teknoloji transferi üzerinde en çok durulan nedenler arasındadır. Dış ticaret ve ihracatta görülen artışlar da konuyla ilgilidir. Bu konuda vurgulanan diğer bir husus ise, DYY'lar sayesinde değerlendirilebilir hale gen daha ucuz ve kaliteli ürünlerin tüketici refahlarını yükseltmesi ve piyasadaki rekabet edebilirlik düzeyinin gelişmesidir⁴⁰⁴.

⁴⁰⁰ A. Haufler ve L. Wooton, "Tax Competition for Foreign Direct Investment, Discussion Paper, No 1583, 1997, s.1.

⁴⁰¹ OECD (2002), a.g.e., s.10.

⁴⁰² Genschel (2002), a.g.m., s.247.

⁴⁰³ OECD (2002), a.g.e., s.12.

⁴⁰⁴ Kjetil Bjorvatn ve Carsten Eckel, "Policy Competition for Foreign Direct Investment Between Asymmetric Countries", **NHH Discussion Paper**, No.19/04, 28 September 2004, s.3.

Liberalize edilen yatırım rejimleri sayesinde hareket serbestisine kavuşan DYY'lar, ülkenin rekabet gücünü arttırmakta ve ulusal piyasadaki rekabeti düzeyini yükseltmektedir. Yabancı yatırımlarda kullanılan ileri teknoloji ve yönetim teknikleri piyasa fiyat oluşumunu etkilemekte ve mevcut monopolist ve oligopolist yapıları değişime zorlamaktadır. Ayrıca yabancı yatırımcıların varlığı yurtiçi faaliyetlerin verimliliğini yükseltmekte ve daha etkili kaynak tahsisi sağlayarak iktisadi kalkınmaya destek olabilmektedir⁴⁰⁵.

DYY'lar faaliyette buldukları ekonomilerdeki yerli firmaların gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır. Bu anlamda yerli firmalar açısından doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki tür etki söz konusudur. Yerli firma üzerindeki doğrudan etki, yabancı yatırımların bu firmalarda verimliliği artırma, maliyetleri düşürme ve yeni faaliyetlere girişme yönündeki teşvik edici rolüdür. Verilere göre, yabancı yatırımcılarla çalışan yerli firmalar iktisadi verimlilik açısından önemli oranda gelişme sağlamaktadır. Yabancı yatırımların yerli firmalar üzerindeki bir diğer etkisi de, yönetim ve kayıt sistemlerinde görülmektedir. Yabancı yatırımcılar genellikle birlikte çalıştıkları firmalarda da aynı belge, kayıt ve yönetim politikasının izlenmesini tercih etmekte ve böylelikle yerli firmanın idari ve mali yapısını geliştirici bir rol oynamaktadır⁴⁰⁶.

DYY'ların piyasa üzerindeki etkileri anti-rekabetçi davranışlar bağlamında değerlendirildiğinde, mevcut aksaklıkları daha da derinleştireceği endişesiyle karşılaşmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak sıkça vurgulanan en önemli husus, ülkelerin DYY'ları kendi bünyelerine çekmek için girişecekleri rekabetin KOBİ'ler aleyhine sonuçlar doğuracağı ve ekonomide tekelleşme eğiliminin güçlenerek rekabeti olumsuz yönde etkileyeceğidir. Ancak bu, ispatlanması oldukça zor bir iddiadır. Çünkü DYY yapabilecek ölçekli bir firma zaten genel olarak KOBİ'lerin ölçekleri itibariyle üretemeyecekleri mal ve hizmetleri ürettiğinden bu firma KOBİ'lerin muhtemel bir rakibi olmayacaktır*. Kaldı ki, böyle bir firmanın ulusal ekonomiye entegre olması büyük oranda KOBİ'ler tarafından üretilen ara mallarına olan ihtiyacı arttıracığından, iddianın aksine KOBİ'lerin gelişmesi yönünde katkıda bulunacaktır. Dolayısıyla böyle bir firmanın ulusal piyasaya girişinin ekonomideki piyasa rekabetini bozacağı varsayımı anlamsızlaşmaktadır⁴⁰⁷.

Piyasa mekanizmanın işleyişi ile ilgili bir diğer endişe de, yerli yatırımcının DYY sürecinden zarar göreceği iddiasıdır. Ancak genelde ülkeler hem yerli, hem de yabancı yatırımlar için eşit düzenlemeler yapmaktadır. Buna rağmen yabancı yatırımcının

⁴⁰⁵ OECD (2002), a.g.e., s.12.

⁴⁰⁶ OECD (2002), a.g.e., s.17-18.

* Günümüz ÇUŞ'ları incelendiğinde bu şirketlerin katmadeğeri yüksek olan ve genelde ölçek ekonomisinin geçerli olduğu otomotiv, ilaç, telekomünikasyon, petro kimya vb. sektörlerde yoğunlaşmış olması bu türden bir iddiayı daha da anlamlı kılmaktadır.

⁴⁰⁷ Oman (2000), a.g.e., s.115.

pazarlık gücü daha yüksek olduğundan süreç yabancı yatırımcı lehine işlemektedir⁴⁰⁸. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerdeki yerli firmaların ülke ekonomisine giren DYY'ların tedarik zincirinde yer alması da mümkündür. Dolayısıyla böyle bir durumda, DYY'ların varlığı yerli firmalar açısından üretim artışı sağlayabilmektedir. Esasen günümüzde üretim süreçlerinde görülen coğrafi bölünebilirlik de böyle bir gelişimin yaşanmasını kolaylaştırmaktadır.

OECD'nin zararlı olarak isimlendirdiği ve engellemeye çalıştığı vergi rekabeti esasen iki sebepten dolayı olumsuz olmak zorunda değildir. Birincisi, yapıla gelen rekabet ülkelerin fiziksel ve yasal yapılarını yenilemelerine ve istikrarlı makro ekonomik politikalar uygulamalarına katkı sağlamaktadır. Ülkelerin alacağı bu tür önlemler açık bir biçimde ekonominin bütünü açısından faydalı sonuçlar doğuracaktır. İkincisi ise, yatırım teşvikleri başka hiçbir türden araçla var olmayacak olan DYY'ların gerçekleşmesine veya iktisadi verimlilik açısından DYY'ların en fazla fayda sağlayacağı bölgelere yönelmesine imkan kazandırmaktadır⁴⁰⁹.

Vergi rekabeti uygulamalarının aracı niteliğindeki vergi teşvikleri, piyasa başarısızlıklarını ortadan kaldırma ve pozitif dışsallıklar oluşturma potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla piyasa rekabetinin gelişimi açısından bu türden olumlu etkiler oluşturdukları sürece bu tür araçların kullanımı meşru ve tutarlı politikalar olarak görülmelidirler⁴¹⁰. Hatta bazı durumlar da vergisel teşvikler her zaman olumlu sonuçlar verebilmektedir. Bu, şu iki koşulu sağlamaları durumunda geçerli olmaktadır⁴¹¹:

- Vergisel teşviklerin başka hiçbir şekilde gerçekleşemeyecek DYY'ları uyarma amacı taşıması.
- Vergisel teşviklerin vergi yükünü yerli mükelleflerden yabancı mükelleflere transfer etmeyecek şekilde düzenlenmesi.

Bu iki koşul sağlandığında, vergisel teşvikler nedeniyle oluşan maliyetler gelişmekte olan ülkeler açısından önemli maliyetler getirmeyecektir. Çünkü yabancı yatırımcı, ülkeye herhangi bir ilave maliyet getirmeyen pür kamusal malları kullanacak ve böylece marjinal DYY'ları teşvik eden araçlar kabul edilebilir hale gelecektir. Ayrıca DYY'ların meydana getirdiği taşma etkisinin yerli mükelleflere herhangi bir maliyeti olmayacak ve hatta farklı vergi kuralları oluşturmanın idari maliyetleri ile faydaları arasında yapılacak bir fayda-maliyet analizi, bu tür teşvikleri kabul edilebilir kılacaktır.

⁴⁰⁸ Oman (2000), a.g.e., s.115.

⁴⁰⁹ Bjorvatn ve Eckel, a.g.m., s.2-3.

⁴¹⁰ Margalioth, a.g.m., s.180.

⁴¹¹ Margalioth, a.g.m., s.182.

5- Vergi Adaletsizliği Karşısında Gelir Dağılımında İyileşme

OECD engelleme girişiminin vergi rekabeti karşısındaki olumsuz tutumunun en önemli gerekçelerinden biri, ülkelerin izleyeceği rekabetçi vergi politikalarının vergi adaletine zarar vereceğidir. Bu gerekçe vergi yükünün hareketli üretim faktörlerinden daha hareketsiz olanlara kayacağı iddiasına dayandırılmaktadır. Oysa bu iddia, tam bir doğruluk içermemektedir. Çünkü rekabetçi vergi politikaları sonucunda efektif vergi oranının düşürülmesi, sadece kısa dönemde vergi hasılatı üzerinde baskılar yapmaktadır. Dolayısıyla söz konusu baskı uzun dönemde zayıflamakta ve hatta tersine dönebilmektedir. Ayrıca vergi hasılatında meydana gelen kayıplar, kamusal harcama seviyesinin düşürülmesi mümkün olduğunda mali denklik açısından sorun olma özelliğinden arınabilmektedir. Süreç incelendiğinde, birçok ülkede yapılan ve yapılmakta olan özelleştirme uygulamalarıyla kamusal harcama seviyesinin azaltıldığı görülebilmektedir.

Vergi rekabeti ortamında ülkelerin kullandığı en önemli teşvik aracı kurumlar vergisi oranlarındaki indirimlerdir. Kurumlar vergisi oranlarında yapılan indirimler, şirket karlılığını artırmakta ve bu şirketlerin üretim faaliyetlerini karın en fazla olduğu ülkelere yönlendirmelerini sağlamaktadır. Ancak vergi adaleti açısından değerlendirildiğinde, indirimlerin yapıldığı dönem öncesi ve sonrası kurumlar vergisi payının vergi yapısı açısından ne tür değişiklikler oluşturduğudur. Mali mantık açısından, oran indirimleri devletin tahsil etmekten vazgeçtiği vergi hasılatına karşılık gelmektedir. Ancak vergi indirimlerinin amacı DYY'ları ülkeye çekmek olduğundan zaman içinde oluşturacakları matrah etkisi de hesaba katılmalıdır. Buna göre, vergi indirimleri Laffer Hipotezi'nde olduğu türden vergi tabanını genişletebilmekte ve vergi hasılatının artmasına neden olabilmektedir.

DYY'ların gittikleri ülkenin istihdam seviyesine ciddi katkılarda bulunduğu bahsedilmektedir. Bu iddia kapsamında ele alındığında, yatırım faaliyeti ve bu yatırımdan sağlanan gelir tamamen vergi dışında tutuluyor olsa da, istihdam edilen personelin geliri vergiye tabidir. Ayrıca yabancı yatırım, faaliyetlerinde girdi olarak kullanıldığı mal ve hizmetler üzerinden de vergi ödemektedir. Dolayısıyla bu iki durum, oluşacağı iddia edilen vergi hasılatı kayıplarının kapatılmasında önemli bir işlev gerçekleştirebilmektedir.

İstihdam olanağı sağlayan DYY'lar, özellikle emek yoğun faaliyet gösteren sektörlerde işsizliğin önlenmesinde önemli bir işleve sahiptir. İşsizliğin azalması, önceki dönemde yeterli gelir elde etme imkanı olmayan kişilere gelir transfer edilmesi anlamına gelmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, DYY'lar devletin işsizlik odaklı sosyal harcamalarının azalmasını sağladığı gibi, gelir dağılımının daha adaletli hale getirilmesine de katkılar sağlamaktadır. Bu katkı, kısa dönemde oluşabilen vergi adaletsizliğine koşul olarak gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca istihdam alanında oluşan

iyileşme yabancı yatırımlarla sınırlı değildir. DYY'ların meydana getirdiği taşma etkisi, yerli firmaların istihdam olanaklarını da arttırmaktadır.

İstihdam edilen personel üzerinden işveren tarafından karşılanan sosyal güvenlik katkıları hesaba katıldığında, DYY'ların kamusal finansman açısından katkılar sağladığı sonucuna ulaşılabilmektedir. Buna göre, yatırımdan elde edilen gelire vergisel teşvikler sağlanmış olması, sosyal güvenlik mekanizması üzerinden teşviklerin vergi hasılatında meydana getirdiği kayıpları azaltabilmektedir.

DYY'lara sağlanan teşviklerin en önemli özelliklerinden biri de, teşvik süreleri ile ilgilidir. Vergi tatili uygulamalarında olduğu üzere sağlanan vergisel teşvikler belirli bir süreyi kapsamakta ve geçici süreli olma özelliği göstermektedir. Dolayısıyla teşviklerin meydana getireceği hasılat azaltıcı etki, yatırımlara tanınan süre ile sınırlıdır. Teşvik süresinin sona ermesi, DYY'ların meydana getirdiği olumsuz mali etkileri ortadan kaldırmakta ve gelir dağılımı açısından daha elverişli bir ortam oluşmasına katkılar sağlamaktadır.

6- Kamu Harcamaları Baskısı ve Borçlanma Gereğinde Azalma

Ülkelerin DYY'ları kendi alanlarına çekmek amacıyla uyguladıkları vergi teşvikleri bu ülkelerin vergi hasılatları üzerinde kısa dönemli olumsuz etkiler oluşturabilmektedir. Bu etki teorik yönüyle değerlendirildiğinde Laffer Hipotezi tarafından da desteklenmektedir. DYY'ların ülkeye girişinden sonra vergi tatili uygulamalarında olduğu gibi sağlanan teşviklerin görece azaltılması ve yapılan yatırımlardan sağlanan kazanımların üretim ve ihracat artışı yanı sıra istihdam seviyesini yükseltmesi gibi ülke ekonomisinde somutluk kazanması, vergi hasılatı üzerindeki bu olumsuz etkiyi uzun dönemde ortadan kaldırmaktadır. Esasen ortaya çıkan etkinin böyle bir dönüşüme uğraması da, DYY'ları çekmek amacıyla girişilen rekabete haklılık kazanmaktadır.

DYY'lara sağlanan teşviklerin kısa dönemde vergi hasılatı üzerinde meydana getirdiği daraltıcı etki karşısında ülkeler çeşitli alternatif finansman araçlarına yönelebilmektedir. Bunlar arasında vergi yükünün görece hareketsiz alanlara kaydırılması ve dolaylı vergi yükünün artırılması izlenen yöntemler arasındadır. Ayrıca dış borçlanma da bu türden bir yöntem olabilmektedir. İstatistikler incelendiğinde DYY alan ülkelerin vergi teşvikinden kaynaklanan hasılat kayıplarını genellikle borçlanma yoluyla finanse ettikleri görülmektedir. Davies 1997 çalışmasında bunun DYY çıkışı olan ekonomilere borç verme politikası ve faiz mekanizması yoluyla DYY çıkışından kaynaklanan kayıplarını bir dereceye kadar telafi etme imkanına kavuştuklarını ileri sürmektedir⁴¹². Davies'in bu iddiası, günümüzde DYY çıkışlarının büyük ölçüde borç

⁴¹² Ronald B. Davies, **Essays on Multinational Taxation**, The Pennsylvania State University, The Graduate School Department of Economics, Phd+ Thesis, December 1999, s.7.

verme yetenekleri yüksek olan gelişmiş ülkelerden sağlandığı gerçeği ile yüzleştğinde haklılık payı içermektedir.

Vergi rekabeti ortamında gelişmekte olan ülkelerin avantajlı olduğunu ortaya koyan en önemli gösterge, kamu hizmetleri hacminin bu ülkelerde gelişmiş refah ülkelerine göre daha düşük seviyede olmasıdır. Yukarıda değinildiği üzere, sadece sosyal güvenlik hizmetleri yönünden ele alındığında dahi bu iddia açıkça doğrulanmaktadır. Dolayısıyla vergi rekabeti nedeniyle OECD'nin oluşacağını iddia ettiği hasılat kaybı ve buna bağlı olarak kamusal hizmetlerin fonlanma sıkıntısı daha çok gelişmiş ülkeler açısından bir problem teşkil etmektedir. Bu görüşün tam tersi yönüyle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan borç krizi ve neticesinde gerçekleşen faiz harcamalarının devasa boyutu ortaya atılabilir. Ancak gelişmekte olan ülkelerin vergi rekabetinden doğan kazançlarını bu borçlarını ödemekte kullanabilecekleri de bir gerçektir. Bu durum dikkate alındığında, OECD'nin vergi rekabetinden rahatsızlık duymasını anlamak iyice güçleşmektedir. Acaba bu borçların ödenmesi istenmemekte midir? Ve bu isteksizliğin nedeni tarihsel olarak kurulmuş bulunan, ülkeler arası hegamonik ilişki biçimi ve yapının sürdürülmesi arzusu mudur?

C- Rekabetçi Vergi Politikalarına Yönelen Ülkelerin Kazanımları

Vergi rekabetinin meydana getirdiği sonuçlar hakkında OECD, çelişkili bir tutuma sahiptir. Çünkü *“iktisadi faaliyetlerin yeri hususunda seçim yapabilme yeteneği, ülkelerin bütçe sistemlerindeki olumsuzlukları azaltmakta, geniş harcama ve ağır vergilendirme eğilimlerini sınırlandırmaktadır”* ifadesi OECD uzmanlarına aittir. Bu ifade vergi rekabetinin liberalize edici bir işleve sahip olduğunun kabulü anlamına gelmektedir. Ayrıca OECD uzmanlarının marjinal vergi oranlarındaki yüzde 10'luk bir indirimin ülkenin büyüme oranında yüzde 0.5'lik fazladan bir artışa neden olacağını tahminlemiş olmaları da hayli ilginçtir⁴¹³. Bu tespitlere göre, vergi rekabetinin sonuçları ülkeden ülkeye değişmekte ve zararlı olduğu iddiası önemli derecede belirsizlik içermektedir.

Rekabetçi vergi politikalarına yönelen ülkelerin sağladığı kazanımlar, vergi rekabetinin kuramsal sonuçlarını belirlemede kullanılacak önemli bir göstergedir. Çünkü ulusal kazanımlar ortaya konulduğunda, vergi rekabeti hakkındaki endişelerin hangi nedenlerden kaynaklandığı güçlü bir şekilde açıklanabilmektedir.

1- İrlanda'nın İzlediği Rekabetçi Vergi Politikaları

İrlanda, bir ülkenin vergi indirimleri yoluyla refah devleti hacmini küçültme kararı alırsa neler olabileceğini gösteren mükemmel bir örnektir. Öyle ki, İrlanda örneği, rekabetçi vergilerin oldukça etkili politikalar olduğu açık bir biçimde doğrulanmaktadır.

⁴¹³ Mitchell (2004), a.g.m., s.5.

Yirmi yıl öncesinde “Avrupa’nın Hasta Adamı” olarak görülen İrlanda, iki rakamlı işsizlik oranının bulunduğu ve ekonomik performansın oldukça düşük olduğu bir ülke konumundaydı. Ülkedeki bu düşük performansın ortaya çıkmasında ağır vergi yükü oldukça etkiliydi. Öyle ki, 1984 yılında ülkedeki en yüksek kişisel gelir vergi oranı yüzde 65, sermaye kazançları üzerindeki vergi oranı yüzde 60 ve kurumlar vergisi oranı yüzde 50 seviyelerine ulaştı⁴¹⁴.

1980’lerden itibaren vergi oranları yavaş yavaş düşürülmeye başlamış, ancak buna rağmen ülkedeki vergilendirme seviyesi 1991 yılında halen yüksek sayılabilecek düzeyini Öyle ki, en yüksek kişisel gelir vergisi oranı yüzde 52, sermaye kazançları vergi oranı yüzde 50 ve kurumlar vergisi oranı yüzde 43 seviyesine çekilmiştir. İrlandalı yöneticiler, sağlanan bu indirimleri başarılı sonuçlara ulaşmada oldukça yetersiz görmüşler ve izleyen on yıl içinde özellikle sermaye kazançları ve kurumlar vergisi olmak üzere vergi oranları çarpıcı bir şekilde düşürülmüştür. Günümüzde kişisel vergi oranının yüzde 42 olduğu İrlanda’da sermaye kazançları vergi oranı yüzde 20 ve kurumlar vergi oranı sadece yüzde 12.5’tir.

Arz yönlü iktisat yaklaşımına uygun olarak vergi oranlarındaki indirimler önemli kazanımlar sağlamıştır. Öyle ki, 1990’larda İrlanda ekonomisi ortalama yüzde 7.7 büyüme oranıyla sanayileşmiş ülkeler arasındaki en hızlı büyüyen ülke olmuştur. İktisadi büyüme 1990’lı yılların sonunda daha etkileyici bir hal almış ve dönemde ülkedeki büyüme oranı yüzde 9’lar seviyesine ulaşmıştır. Bu gelişmeler ışığında yirmi yıl öncesinde “Avrupa’nın Hasta Adamı” olarak görülen İrlanda, oldukça kısa sayılabilecek bir zaman içinde “Celtic Kapları” haline gelmiştir. Öyle ki, bir zamanlar fakir bir ülke olan İrlanda, günümüzde Avrupa Birliği’nin hayat standartları en yüksek ikinci ülkesi konumuna yükselmiştir. İrlanda’da yaşanan olumlu gelişmelerden kamu ekonomisi alanında da önemli kazanımlar ortaya çıkmıştır. 1980’li yıllarda kurumlar vergisinin yüzde 50 olduğu dönemde bu vergiden sağlanan hasılat GSYİH’nin yüzde 1 seviyesine karşılık gelirken, günümüzde yüzde 12.5 olarak uygulanan vergi oranı sayesinde kurumlar vergisinin GSYİH içindeki payı yüzde 4 seviyesine yükselmiştir⁴¹⁵.

İrlanda’nın vergi indirimleri sayesinde sağladığı iktisadi kazanımlar içinde çekmeyi başardığı DYY’lar da önemli bir yer tutmaktadır. 2003 yılında dört milyondan daha az kişinin yaşadığı bu küçük ülke (25.5 milyar dolar) ile G7 ülkelerinden İtalya (16.4 milyar dolar), İngiltere (14.5 milyar dolar), Almanya (12.9 milyar dolar), Kanada (6.6 milyar dolar) ve Japonya (6.3 milyar dolar)’dan daha fazla DYY çekmeyi başarmıştır⁴¹⁶. İrlanda’nın üyesi olduğu Avrupa Birliği, birlik içerisinde dağılabilecek

⁴¹⁴ Daniel J. Mitchell, “Tax Competition and The European Union”, **The Conservative Economic Quarterly Lecture Series**, Bratislava-Slovakia, 17 October 2005, s.4-5.

⁴¹⁵ Mitchell (2005), a.g.t., s.5.

⁴¹⁶ UNCTAD, **Handbook of Statistics 2004**, s.272.

yatırım sermayesinin İrlanda'ya yöneliyor olmasından büyük rahatsızlık duymaktadır⁴¹⁷. Ancak buna karşın, İrlanda hükümeti vergi indirimlerinden önemli kazanımlar sağladığından hiçbir rahatsızlık duymamakta ve düşük oranlı vergi uygulamalarına kararlı bir şekilde devam etmektedir.

İrlanda'da vergi indirimlerinin ülkeye sağladığı yarar, yatırım sermayesi akımları ile de sınırlı değildir. On yıl öncesinde İrlandalılar daha iyi iktisadi imkanların bulunduğu ülkelere göç ediyorken, vergi oranlarında indirimle gidilmesi sonrasında bu eğilim tersine dönmüştür⁴¹⁸. Günümüzde İrlanda'ya yönelen göç akımı ülkeden giden göç akımını geçmiş durumdadır. Ayrıca İrlanda nitelikli işgücü potansiyelini gün geçtikçe arttırmaktadır.

2- Merkezi Avrupa Ülkeleri Arasındaki Vergi Rekabeti

Polonya, Macaristan, Slovakya ve Çek Cumhuriyeti'nden oluşan Merkezi Avrupa Ülkeleri'nde yaşanan teşvik rekabetinin örneklerinden bazıları şunlardır⁴¹⁹.

Polonya 1983 yılında yürürlüğe koyduğu bir kararname ile yabancı ortaklı şirketlere iki yıllık vergi tatili uygulaması getirilmiş ve bu uygulamayı 1988 yılında yüzde 20'si ve daha fazlası yabancı sermayeden oluşan şirketler için 3-6 yıl arasında uzatılmıştır. 1991 yılında ilgili düzenlemede değişikliğe gitmiş ve 2.000.000 ECU tutarının üzerindeki yatırımlara, yatırımın ilk yılında kullanılmak üzere vergi kredisi tanımıştır. Verilecek kredinin tespitinde; yatırımın sağlayacağı istihdam miktarı, teknolojik yeni teknolojiler ve ihracata yönelik üretim ölçeği gibi kriterler kullanılmıştır. 1995 yılında ülkenin geri kalmış sayılan ve işsizlik oranının oldukça yüksek olduğu bölgelerinde "özel faaliyet alanları" kurulma kararı alınmış ve iki yıllık süre içinde bu alanların sayısı 19'a ulaşmıştır. Özel faaliyet alanlarına 20 yıllık bir süre tanınmış ve bu alanlarda faaliyet gösteren şirketlere vergisel açıdan; vergi muafıkları başta olmak üzere gelir vergisi indirimi ve ihracat istisnası tanınmıştır.

Macaristan'da 1980'li yıllarda yabancı yatırımcılara yönelik tercihli rejim uygulamasına geçilmiş ve bu kapsamda yabancı firmalar için yerli firmaların tabi olduğundan daha düşük bir vergi oranı belirlenmiştir. 1988 yılı sonrasında yabancı firmaların ülkedeki kurumlar vergisi sistemine olan ilgisi sağladığı vergisel ayrıcalıklardan dolayı önemli oranda artmıştır. Örneğin 500.000 dolar'dan daha fazla

⁴¹⁷ AB bu rahatsızlığını 1999 yılında Komisyon'un yayınladığı "Code of Conduct: Business Taxation" adlı raporda açıkça ve ülke ismi vererek ortaya koymuştur. Vergi rekabetinin saptırıcı etkilerini önlemeyi hedefleyen rapor, bir anlamda vergi rekabetini saptırıcı etkileri üzerinde durmakta ve OECD girişiyle benzerlik göstermektedir. Ancak bu çalışmada sadece OECD yaklaşımı ele alınmaktadır. Bilgi için bkz., ECOFIN Council, **Code of Conduct: Business Taxation**, No:4901-99, Brussels, 1999.

⁴¹⁸ Edwards ve De Rugy, a.g.m., s.3.

⁴¹⁹ Milan Sedmihradsky ve Stanislav Klazar, "Tax Competition for FDI in Central-European Countries", **CESifo Working Paper**, No. 647, January 2002, s.2-4.

yatırım yapan en az yüzde 30 yabancı ortaklı firmaların yatırımı yaptıkları ilk 5 yıl içinde faaliyetleri sonucunda sağladıkları gelirin yüzde 60'ı vergi dışı tutulmuştur. İkinci 5 yıl için ise bu oran yaklaşık yüzde 40 olarak uygulanmıştır. 1993 yılında uygulama daha düşük miktarda olan yabancı yatırımları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 1995 yılında yüzde 36 olarak uygulanan kurumlar vergisi oranı yüzde 18'e indirilmiştir. 1998 yılında ise ülkenin geri kalmış bölgelerinde yapılacak yatırımlara 10 yıllık bir vergi tatili uygulaması getirilmiştir.

Slovakya 2000 yılında vergisel teşviklerin uygulanabilirliğini sağlayan yeni bir gelir vergisi kanunu yürürlüğe koymuştur. Buna göre şirketin ödemediği vergi sayesinde tasarrufta bulunduğu tutarları muaflık tanınan şirket faaliyetlerine harcamak koşuluyla şartlı bir muaflık mekanizması geliştirilmiştir. Bu muafiyet en az yüzde 75 yabancı ortaklı şirketleri konu almış ve şirketlerin en az 5.000.000 EUR parasal katkı yapması gerektiği kararlaştırılmıştır. (Parasal katkının yatırımın yapıldığı bölgedeki işsizlik oranının yüzde 15'i aşması durumunda yarıya düşürüleceği ve bilgisayar yazılımı ile turizm şirketleri için bu miktarın en az 1.500.000 EUR olacağı şarta bağlanmıştır). Ayrıca şirketin ülkede üretilmeyen malları üretmesi veya ihraç ettiği imalat mallarından sağladığı iş hacminin toplam içinde en az yüzde 60'a sahip olması gerektiği vurgulanmıştır. İlgili muaflık hakkında hükümet 5 yıl garanti tanımış ve adalete katkı sağlaması durumunda şirketlerin isterlerse ikinci 5 yıllık süre zarfında sağlanan muaflıktan yarı yarıya yararlanabilecekleri kararlaştırılmıştır.

Çek Cumhuriyeti 2000 yılında yeni bir yatırım teşvik kanununu yürürlüğe koymuş ve bu kapsamda; gelir vergisi indirimi başta olmak üzere çeşitli vergi kredisi uygulamalarına yönelmiştir. Yatırımcılara sağlanan bu teşviklerden yararlanabilmesi için en az 10.000.000 dolar tutarında yatırım yapması -yüksek işsizlik oranının olduğu bölgelerde yatırım tutarı yarıya indirilmek üzere- ve yapılan bu yatırımı imalat sanayi başta olmak üzere, hava taşımacılığı, bilişim teknolojileri, telekomünikasyon ve ilaç endüstrisi gibi alanlarda gerçekleştirilmesi koşulu getirilmiştir. Ayrıca teşvik miktarlarının belirlenmesinde bölgesel işsizlik oranı da dikkate alınmıştır. Yeni iş olanakları oluşturan ve işgücünün mesleki eğitimini sağlayan yatırımlara verilecek krediler ise işsizlik oranının ülke ortalamasından yüzde 25 fazla olduğu bölgelerde yapılma şartı getirilmiştir.

Merkezi Avrupa Ülkeleri arasında yaşanan rekabetinin sonuçları incelendiğinde, sağlanan vergisel teşviklerle ülkelere yönelen DYY akımları arasında sıkı bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Bu ilişki aşağıdaki tablo yardımıyla incelenebilmekte ve etkilerin ortaya konulmasında oldukça elverişli öngörüler oluşturulmasını sağlamaktadır. Tabloda sadece Merkezi Avrupa Ülkeleri'nin değil, bu ülkelere coğrafi konumları itibarıyla yakın olan Avusturya ve Almanya'ya ait veriler de bulunmaktadır. Tablonun bu iki ülkeye ait verileri kapsamı, DYY akımlarında sadece vergisel teşviklerin belirleyici olmadığını vurgulamak açısından önemlidir. Dikkat edilecek olursa, bu ülkelerin yıllık

bazda çektikleri yabancı sermaye tutarları Merkezi Avrupa Ülkeleri'ndekinden oldukça fazladır. Avusturya'ya göre çok daha güçlü bir ekonomiye sahip Almanya'nın çektiği DYY'ların fazlalığı, bu yatırım akımlarının belirleyicisi olarak piyasa hacminin önemine işaret etmektedir.

Tablo 35: Merkezi Avrupa Ülkelerine Yönelen DYY Miktarı, 1989-1999
(Milyon Dolar)

	Avusturya	Almanya	Çek Cum.	Macaristan	Polonya	Slovakya
1989	587	7.152	--	187	11	10
1990	653	2.532	--	311	89	24
1991	360	4.108	--	1.462	291	82
1992	1.442	2.642	983	1.479	678	100
1993	1.129	1.946	654	2.350	1.715	199
1994	2.117	1.936	878	1.144	1.875	270
1995	1.901	11.986	1.118	2.819	3.659	236
1996	4.485	6.429	1.435	2.274	4.498	351
1997	2.624	11.663	1.286	2.167	4.908	174
1998	6.034	20.145	2.737	2.037	5.761	562
1999	2.979	52.230	5.091	1.650	5.589	354
1989-99	24.311	122.769	14.182	17.880	29.074	2.362
Kişi başı*	3.001	1.477	1.377	1.770	751	437

* Rakamlarda Milyon Dolar kısaltması geçerli değildir.

Not: Koyu rakamlar ülkelerin geniş kapsamlı vergisel teşvikler sağladığı dönemlere denk gelmektedir.

Kaynak: Milan Sedmihradsky ve Stanislav Klazar, "Tax Competition for FDI in Central-European Countries", **CEsifo Working Paper**, No. 647, January 2002, s.5.

Tabloda dikkat çeken bir diğer husus ise, bazı yıllara ait verilerin koyu yazılmasıdır. Bu veriler ülkelerin geniş ölçekli vergisel teşvik politikaları uyguladığı yıllara denk gelmektedir. Kıyaslama yapıldığında, vergisel teşviklerle DYY akımları arasında sıkı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Örneğin uzun yıllar vergisel teşviklere yer vermeyen Çek Cumhuriyeti'nin yıllık bazda aldığı DYY'lar Polonya ve Macaristan'ın gerisindedir. Ayrıca bu ülkenin 1998 ve 1999 yılında yöneldiği teşvik politikaları sayesinde önemli miktarda yatırım çektiği de görülmektedir. Benzer durum Slovakya için de geçerlidir. Diğer yandan Macaristan'ın ilgili dönemde diğer ülkelere göre önemli bir üstünlük sağladığı, ancak Polonya'nın 1995 yılında yürürlüğe koyduğu "özel faaliyet alanı" uygulamasıyla bu yıldan sonra Macaristan'ı geride bıraktığı izlenmektedir. 1989-1999 arası dönem ele alındığında, Polonya'nın sağladığı bu üstünlük netleşmektedir. Ayrıca Polonya'nın durumu kendisinden çok daha güçlü bir ekonomiye sahip olan ve AB ülkesi olan Avusturya ile karşılaştırıldığında ise, vergisel teşviklerin gelişmekte olan ülkeler için önemini gözler önüne sermektedir. 1989 yılında Avusturya'nın çektiği DYY toplamı bu ülkeden yaklaşık 58 kat fazladır. Ancak altı yıl sonrasına bakıldığında -1996 yılı-, ivme tersine dönmüş ve Polonya, Avusturya'dan daha fazla yatırım çekmeyi başarmıştır. Polonya'nın bu başarısı izleyen yıllarda da devam etmiştir.

3- Rekabetçi Vergi Politikası İzleyen Bazı Ülkelere Ait Değerlendirmeler

Rekabetçi vergi politikalarının ülkelere sağladığı kazanımlar, gelişmişlik ve coğrafilik açısından herhangi bir gruplandırmaya gidilmeksizin çeşitli ülke örnekleri ile ortaya konulabilmektedir.

a- Brezilya

Brezilya 1980'lere kadar ithal ikameci politikalar uygulamış bir ülkedir. Yabancı yatırımcılara yalnızca iç piyasaya yönelik yatırımlar yapmasına izin verilen bu ülkede, anılan tarihe kadar diğer ülkelerle DYY'ları çekme yönünde herhangi bir rekabetçi uygulamaya gidilmemiştir. 1982 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz sonrasında ülkede 1988 yılında anayasa değişikliğine gidilmiş ve bu anayasa ile mali federalizm uygulamasına başlanmıştır. Mali federalizm Brezilya'daki yerel yönetimlere DYY'lar konusunda rekabet etme olanağı kazandırmıştır⁴²⁰. Ayrıca 1994 yılında uygulamaya konulan istikrar programı başarıya ulaşmış ve bu programla birlikte Brezilya izlediği her türden politikayı gerek yerli gerekse yabancı sermayeyi teşvik etme yönünde değiştirmiştir. Yapılan bu değişiklik hem yatırımlarda hem de tüketim talebinde ciddi artışlar sağlamış ve Brezilya 1997 yılı itibariyle krizden sonra en çok DYY çeken ülkelerden biri haline gelmiştir. Günümüzde Brezilya'daki yerel yönetimler vergi oranı indirimleri başta olmak üzere ücretsiz arazi tahsisi, altyapı yatırımları, düşük faizli krediler gibi teşvik araçları vasıtasıyla oldukça yoğun bir mali rekabet sürecinde bulunmaktadır⁴²¹.

b- Arjantin

Arjantin'de özellikle 1990'lı yıllardan sonra DYY girişlerinde artışlar yaşanmıştır. Çünkü 1980'lerde yaşanan borçlanma orijinli ekonomik kriz ülkenin yatırım iklimini önemli derecede olumsuz yönde etkilemiştir. 1991 yılında uygulanan istikrar programı her ne kadar Brezilya'daki gibi mali federalizm yönünde bir yenilik getirmese de, programın özelleştirme odaklı yapısı ülkenin DYY'ları çekme yönünde başarı kazanmasını sağlamıştır. Çünkü 1990 sonrası ülkeye gelen DYY'ların yüzde 70'i özelleştirilen kamu kurumlarının yabancı sermaye tarafından satın alınması ile gerçekleşmiştir⁴²². Arjantin uygulamaya koyduğu rekabetçi vergi politikaları sayesinde 1992-2002 arası dönemde 77.2 milyar dolar DYY çekmeyi başarmıştır. Ülkenin

⁴²⁰ Pedro da Motta Veiga ve Roberto Iglesias, "Policy Competition and Foreign Direct Investment in Brazil", s.2. www.ecostrat.net/files/PCMP9711.DOC, (14.02.2006).

⁴²¹ Roy Nelson, "State Competition for Foreign Direct Investment in Brazil: The Case of Dell Computer", **The Brown Journal of World Affairs**, Volume VIII, Issue 2, Winter 2002, s.142.

⁴²² Roberto Bouzas ve Daniel Chudnovsky, "Foreign Direct Investment and Sustainable Development: The Recent Argentine Experience", May 2004, s.11-12, www.iisd.org/pdf/2004/investment_country_report_argentina.pdf, (03.03.2006).

çekmeyi başardığı bu yatırımlarda yüzde 37.7 ile İspanya ve yüzde 22.9 ile ABD orijinli yatırımlar ağırlık kazanmıştır⁴²³.

c- Malezya

Malezya 1968 yılında yatırımlara yönelik bir teşvik kanunu uygulamaya koymuş ve 1980'li yıllarda Japon Yeni'nin değer kazanmasıyla gerek ara malı gerekse nihai ürün üretimine yönelik artan DYY girişi sayesinde 1980-90 arası dönemde yıllık ortalama olarak yüzde 9 büyüme sağlamıştır. Ancak 1997 yılında artan cari açık nedeniyle Güneydoğu Asya Krizi olarak bilinen ve bölge ülkelerini derinden etkileyen krize sürüklenmiştir. Malezya kriz sonrasında DYY'ları çekme politikasını daha çok üretime yönelik olan, standartlara uygun ara malı ithalatını kolaylaştıran ve ileri teknoloji ürünlerini üretmeyi hedef alan yatırımlara yöneltmiştir⁴²⁴. Ayrıca 1968 yatırım teşvik kanunu ile öncü statüde bulunan firmalara vergi tatilleri ve vergisel yatırım kredileri sağlanmıştır. Bunun yanı sıra ülkenin az gelişmiş bölgelerine yatırım yapacak ve istihdam oluşturacak firmalar için önemli miktarda vergi indirimleri getirilmiştir. Malezya'nın izlediği vergi politikası 1998 yılında hükümet açısından vergi hasılatında 2.4 milyar dolarlık bir kayıp oluşturmuş ancak buna karşılık aynı yıl ülkeye yarısı DYY olmak üzere toplam 13.7 milyar dolarlık bir yatırım girişi gerçekleşmiştir. Yapılan bu yatırımlar istihdam açısından ise, 91.000 kişilik bir katkı sağlamıştır⁴²⁵.

d- Çin

Sosyalist bir ülke olma özelliğini büyük ölçüde günümüzde de koruyan Çin, 1979 yılından sonra kapalı bir ekonomi olma özelliğinden giderek vazgeçen bir anlayışa yönelmiştir. Sahip olduğu ölçek ekonomisi ve işgücü potansiyeli ile uluslararası alanda dışa açık ekonomi anlayışını benimseyen Çin, 1990'lı yıllarda yabancı yatırımcılar açısından önemli bir cazibe merkezi haline gelmiş ve ülke hükümetinin izlediği teşvik politikaları da bu gelişmede belirleyici olmuştur⁴²⁶.

Çin'de kurumlar vergisi oranı yüzde 30'dur. Ancak "özel ekonomik bölgeler" de bu oran yüzde 15'e indirilmiştir. Ayrıca yabancı yatırımlarda yatırımın ilk iki yılı vergi alınmamakta, üçüncü yılında ise yüzde 50 daha az vergi alınmaktadır. İhraç malları üretimine yönelik bazı ithal malları için de önemli bazı gümrük vergisi istisnaları getirilmiştir. Çin ekonomisinde DYY'lar özel bir öneme sahiptir. Çünkü günümüzde ülke üretiminin yüzde 17'si, vergi hasılatının yüzde 12'si ve ihracatın yüzde 41'i ülkedeki DYY'lar tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayrıca bu ülkedeki yabancı yatırımlarda -her ne kadar 2 milyarlık ülke nüfusu ile karşılaştırıldığında önemsiz gibi görünse de, 17

⁴²³ Bouzas ve Chudnovsky, a.g.m., s.7.

⁴²⁴ Oman (2000), a.g.e., s.42.

⁴²⁵ Oman (2000), a.g.e., s.43.

⁴²⁶ Oman (2000), a.g.e., s.50.

milyon kişiye istihdam imkanı sağlanmaktadır. Çin'deki DYY'ların ülke GSYİH'sına oranı yüzde 25'ler seviyesindedir⁴²⁷.

e- İngiltere

Avrupa Birliği bünyesinde İngiltere, DYY'lardan önemli ölçüde pay almaktadır. OECD'ye göre 1994 yılında İngiltere, AB'ye yönelen toplam DYY'ların yüzde 34'ünü kendi ülkesine çekmeyi başarmıştır. Aynı yıl DYY girişleri birliğin güçlü ekonomilerinden olan Fransa, Almanya ve İtalya için sırasıyla yüzde 11, 20 ve 7 olarak gerçekleşmiştir. İngiltere'nin DYY'ları çekmedeki bu başarısının nedenlerinden biri, sahip olduğu vergi sistemi ile AB vergi sistemi arasındaki farklılıktır. 1980-93 arası dönemde İngiltere'deki vergi yükü, yüzde 35.3'ten yüzde 33.6'ya gerilemiştir. Oysa aynı dönemde birlikteki vergi yükü yüzde 36.7'den yüzde 41.4'e yükselmiştir. Bu ise, yabancı yatırımcılar açısından ülkenin cazibesini arttırmıştır⁴²⁸.

Günümüzde AB, İngiltere'nin uygulamakta olduğu vergi sisteminin birlik bünyesindeki rekabet sürecine zarar verdiğini iddia etmekte ve bu ülkenin vergi oranlarını yükseltmesini istemektedir. Barr ve Elliott'a göre, bu nedenler şunlardır⁴²⁹:

- Maastricht Anlaşması sıkı iktisat politikaları önermekte ve Avrupa Parasal Birliği'ne girme koşullarını sağlamaya çalışan ülkeler gelecekteki harcama kesintilerini isteksiz karşılamaktadır. Uzmanlar APB'nin işsizliği arttıracığından ve refah harcamalarında yapılacak kesintilerin hükümetlere cazip gelmeyeceğinden endişelenmektedir. Bu nedenle, İngiltere'deki vergi oranlarının yükseltilmesi, birlik vergi oranlarının düşürülmesinden daha kolaydır.
- Çoğu diğer birlik ülkesi vergiler konusunda İngiltere'deki uygulamalara başvurmaksızın DYY'lardan daha adil ölçüde pay almak istemektedir. Az sayıda üye ülke ise, avantajlı konuma geçmek için İngiltere'nin himayesindeki Channel Adaları benzeri vergi cennetlerine sahip olmak istemektedir.
- Günümüz AB'nin yönetiminde etkili olan sosyal demokrat hükümetler vergi indirimlerini başarı şansı olmayan girişimler olarak görme eğilimindedir. Refah devleti uygulamalarının gözden düşmüş olmasına rağmen bu hükümetler vergi indirimi uygulamalarını içermeyen eski tarz sosyal güvenlik uygulamalarını yeğlemektedir. Örneğin, Almanya'daki Yeşiller ve SPD koalisyonundan oluşan hükümet artan emeklilik fonlarının finansman aracı olarak enerji üzerindeki vergileri arttırma kararı almıştır.
- İngiltere dışındaki pek çok AB üyesi ülke hükümetlerinin ortak sorunu olan artan emeklilik sistemi finansmanı sıkıntısı, yüksek vergi oranlarının sürdürülmesini kaçınılmaz kılmaktadır.

⁴²⁷ Oman (2000), a.g.e., s.50.

⁴²⁸ James Barr ve Mathew Elliott, "Moving on Up-EU Tax Harmonisation Plans", **The European Foundation**, October 1998, s.12.

⁴²⁹ Barr ve Elliott, a.g.m., s.13-14.

- Maastricht Anlaşması dolaylı olarak vergiler konusunda beklenmedik bir etki oluşturmaktadır. Çünkü Avrupa Parasal Birliği'ne üye ülkeler için maksimum bütçe açığının ne olacağı anlaşmada kural olarak açıkça belirtilmiştir. Dolayısıyla üye ülke hükümetleri anlaşmaya muhalif olmaktan kaçınmak ve yaptırımlarla karşılaşmamak amacıyla mevcut vergi seviyesini korumak istemektedir.

Birliğin kurucu ve ekonomik açıdan en güçlü ülkeleri olan Almanya ve Fransa, birlikteki firmaların İngiltere'ye olan göç eğilimi devam ettikçe bu ülkenin uygulamakta olduğu düşük vergi sistemini tolare etmeyecekleri imasında bulunmaktadır. Ancak günümüzde bazı firmalar düşük vergi ödedikleri İngiltere'deki faaliyetleri sayesinde Avrupa Tek Pazarı'nın sağladığı koşullardan avantajlar sağlayabilmektedir.

D- Vergi Rekabetinin Oyun Teorisi Açısından İzahı

Vergi rekabeti ortamında avantajlı ülke grubunun tayin edilmesi için kullanılabilir diğer bir yaklaşım da oyun teorisi yaklaşımıdır. Esasen vergi rekabetinin rekabet odaklı bir politikalar demeti olması, konunun bu yaklaşım kapsamında irdelenmesini makul hale getirmektedir. İktisadi analizler içinde oyun teorisi, özellikle kararalma sürecinin işleyişini ele alması nedeniyle de önem taşımaktadır. Çünkü ekonomik kararalma birimlerinin ortak amaçlar için kazanma motifiyle hareket etmesi taşma etkisi oluşturmakta ve tarafların izlediği politikalar birbirleri üzerinde istenmeyen etkiler meydana getirebilmektedir. İstenilmeyen etkilerin minimize edilmesi ve ortak faydanın maksimuma çıkarılması için ise işbirliğine gidilmesi gerekmektedir. Ancak vergi rekabeti işbirliğinin olmadığı bir ortamda ortaya çıktığından ortaklaşa harekete izin vermeyen bir yapıya sahiptir. Vergi rekabetinin bünyesinde işbirliğini barındırmaması ise, ortaya çıkan etkilerin bu oyuna taraf olanların özelliklerine göre farklılaşmasına yol açabilmektedir.

Vergi rekabeti sürecinin bir tür oyun olması, meydana getirdiği sonuçları oyuna katılanların sahip olduğu özelliklere göre farklılaştırabilmektedir. Esasen ilgili literatürdeki çok sayıda çalışmanın da bu türden bir farklılaşmaya dikkat çektiği görülmektedir. Buna göre, işbirliğinin olmadığı vergi rekabeti oyununda gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere göre avantajlı konumdadır. Çünkü vergi rekabetinde en önemli araç olan oran indirimlerinin bu ülkelerde meydana getirdiği kısa dönemde oluşan hasılat azaltıcı etki gelişmiş ülkelerle kıyaslanamayacak kadar düşük seviyede gerçekleşmektedir. Bu türden etkilerin oluşmasında ekonomilerin kurumsallaşma seviyesi önemli bir belirleyicidir. Diğer yandan, sosyal güvenlik harcamaları nedeniyle oluşan bütçe baskısı da ülke gruplarına göre farklılaşmaktadır. Gelişmiş ülkelerin geçmiş dönemde izledikleri ve halen izlemekte oldukları refah devleti yaklaşımına uygun politikalar kamu harcamalarını arttırmakta ve vergi rekabeti ortamında bu tür harcamaların finansmanı zorlaşmaktadır. Vergi rekabetinde gelişmekte olan avantajına olan diğer bir husus da, hedef değişken konumundaki DYY'ların gelişmiş ülke orijini

olmasıdır. Dolayısıyla ülke grupları arasındaki bu tür farklılıklar dikkate alındığında vergi rekabeti oyunun meydana getirdiği etkiler değişime uğramakta ve avantajlı ülke grubunun tayini bu konsept bağlamında belirlenebilmektedir.

1- Oyun Teorisinin Genel Kapsamı

Oyun teorisinin daha iyi anlaşılabilmesi için bu teori kapsamında kullanılan temel kavramların kısaca tanımlanmasında yarar bulunmaktadır. Esasen oyun teorisinin diğer alışlagelmiş teorilerden oldukça farklı bir konseptte sahip olması da bu türden bir izahı gerekli kılmaktadır. Oyun teorisi konseptinde kullanılan temel kavramlar şu şekilde tanımlanmaktadır⁴³⁰.

Oyun: Rakipleri veya oyuncularını karşı karşıya getiren ve belli kuralları olan herhangi bir düzenlemedir

Oyuncu: Oyun teorisinde her karar verici bir oyuncu olarak kabul edilmektedir. Oyunlar iki oyunculu, üç oyunculu olabileceği gibi “n” oyunculu da olabilmektedir. Oyuncular genelde A, B, C, ... veya Oyuncu 1, Oyuncu 2, Oyuncu 3, ... şeklinde adlandırılır. Oyuncuların spesifik kimlikleri ile adlandırılması anlamlı değildir. İyi ve kötü oyuncu da söz konusu değildir. Her oyuncunun kendisi için en iyi sonuç verebilecek stratejileri tanımlayabileceği ve kendisi açısından en iyi sonuç verecek tercihleri yapabileceği varsayılmaktadır. Kısacası oyuncular rasyonel hareket etmektedir.

Strateji: Bir oyunda her bir oyuncuya açık olan hareket tarzları veya hareket planlarıdır. Strateji, oyuncunun yapabileceği hamle olarak da adlandırılabilir. Stratejik hareket veya strateji, çok basit bir aksiyon olabileceği gibi (örneğin; vergi oranlarının düşürülmesi) çok karmaşık hareketler (çeşitli vergisel teşvikler sağlamak gibi) de olabilmektedir. Stratejilerin mutlaka açık bir biçimde ve spesifik olarak tanımlanması gerekmektedir. Genellikle her oyuncu için iki strateji olduğu varsayılmaktadır. Ancak böyle olmasına rağmen her oyuncu için geçerli olabilecek strateji sayısı sınırlandırılmış değildir. Stratejiler s^1_1 , s^2_2 (birinci oyuncunun birinci stratejisi, ikinci oyuncunun ikinci stratejisi) sembolleri kullanılarak ifade edilmektedir.

Kazanç Matrisi: Oyunun tanımlanması açısından önem kazanan bir öğedir. Kazanç matrisi, her bir strateji kombinasyonunun oyunculara sağladığı nihai sonucu ortaya koymaktadır. Kazançlar iktisadi anlamda genellikle fayda cinsinden ifade edilmektedir. Ancak kazançların kar veya zarar cinsinden ifade edilmesi de mümkündür. Kazanç matrisinin satırları taraflardan birinin, sütunları da diğerinin stratejilerinin neler olduğunu tanımlamaktadır. Matrisin gözleri ise, belirli strateji

⁴³⁰ Graham Romp, **Game Theory: Introduction and Applications**, Oxford University Press, Great Britain, 1997, s.1; Osman Halaç, **Kantitatif Karar Verme Teknikleri: Yöneylem Araştırması**, 4.Basım, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1995, s.72; Ahmet Öztürk, **Yöneylem Araştırması**, 5.Basım, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 1997, s.383.

kombinasyonlarının taraflara sağlayacağı kazançları göstermektedir. Bu anlamda, birinci ifade satırdaki oyuncunun, ikinci ifade sütündeki oyuncunun kazancıdır.

Sıfır Toplamlı Oyunlar: Kazanç matrisinde taraflardan birinin kazancı diğerinin kaybı ile gerçekleşmek zorunda olduğunda söz konusu olmaktadır. Sıfır toplamlı oyunun daha genel biçimi sabit toplamlı oyunlardır. Burada oyunun toplam kazancı sabittir. Sadece bu Kazancın taraflar arasında dağılımı değişmektedir. Örneğin, piyasa paylaşımı ile ilgili oyunlarda piyasa payları toplamı daima 1'e eşit olmaktadır. Vergi rekabeti ortamında sermaye hareketleri ve nitelikli işgücü gibi hedef değişkenler bir çeşit piyasa özelliği gösterdiğinden aynı durum geçerli olmaktadır.

Değişken Toplamlı Oyunlar: Kazanç matrisinde tarafların kazancı çeşitli strateji kombinasyonlarına göre değişmektedir. Bu durumda değişken toplamlı oyunlar söz konusu olmaktadır. Değişken toplamlı oyunlar, her iki oyuncunun da kazanç sağlayabildiği pozitif toplamlı oyunlar veya zarar gördüğü negatif toplamlı oyunlar şeklinde düşünülebilmektedir. İktisadi hayatta değişken toplamlı oyunlar daha önemli bir yer tutmaktadır.

İşbirliğine Dayanmayan Oyunlar: Her oyuncu hangi stratejiyi uygulayacağı konusunda diğer oyuncularla herhangi bir anlaşma yapmamaktadır. Bu tür oyunlarda bireysel rasyonellik söz konusudur. Her oyuncu diğerinin hangi stratejiyi izleyeceği konusunda tam bir belirsizlik içindedir. Vergi rekabeti oyunu işbirliğine dayalı olmayan bir oyun özelliği göstermektedir.

İşbirliğine Dayalı Oyunlar: Hem bireysel hem de kolektif rasyonellik söz konusudur. Oyunların işbirliğine dayalı olup olmaması oyunun sonucunda rasyonel bir denge çözümüne ulaşılması açısından önem kazanmaktadır.

Sürekli Oynanan Oyunlar: Oyuncu davranışının belirlenmesinde oyuncuların sahip oldukları bilgiler önem kazanmaktadır. Bu açıdan bir defaya mahsus oynanan oyunlar ile sürekli oynanan oyunlar ayrımına gidilebilmektedir. Sürekli oynanan oyunlarda oyuncular ilk oyundan itibaren rakiplerinin stratejileri hakkında belli bir bilgiye sahip olmakta ve bu bilgiler ışığında beklentilerini oluşturmaktadır. Bu beklentilere göre oyuncular yeni stratejiler ve yeni kazanç matrisi oluşturmakta ve dolayısıyla oyunun sonuçları da zaman içinde değişime uğramaktadır. İktisadi hayatta bir defaya mahsus oynanan oyunlara az rastlanmaktadır. Vergi rekabeti oyunu sürekli oynanan bir oyun özelliğindedir.

Rasyonellik Koşulları: Oyunda optimal bir çözümü sağlayan karar kriterlerini ifade etmektedir. Oyun teorisinde birden çok rasyonel davranış kuralı bulunmaktadır. Bu kurallar karşılaşılan problemin niteliğine göre değişmektedir. Sıfır ve sabit toplamlı işbirliğine dayanmayan oyunlarda bireysel rasyonellik koşulu minimaks çözümündedir.

İşbirliğine dayanmayan değişken toplamlı oyunlarda ise Nash denge noktası çözümü rasyonellik koşulunu ifade etmektedir.

Oyun teorisinin genel konseptini oluşturan temel kavramların izahı vergi rekabeti oyununda rekabet edebilirlik açısından hangi ülke grubunun avantajlı olduğunu tespit açısından önem taşımaktadır. Aşağıda bu tespiti yönelik açıklamalara gidilmektedir.

2- Vergi Rekabeti Oyunu'nda Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Konumu

Ulusal hükümetlerin hareketli üretim faktörlerini kendi iktidar alanlarına çekmek amacıyla izlediği rekabetçi vergi politikaları, ulusal ve küresel refah üzerinde farklı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Çünkü bir hükümetin yabancı yatırımcılara sağladığı vergi teşviklerini arttırması, o ülke açısından olumlu sonuçlar doğururken diğer ülkeleri olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Rekabet sürecinin doğasından kaynaklanan bu durum, rekabetin bir ülke için rasyonel olmasına rağmen kolektif etkinin arzulanmayan sonuçlar üretebileceği gerçeğini ifade etmektedir. Bu nedenle, vergi rekabetinin iktisadi açıdan oluşturduğu etkilerin değerlendirilmesinde ve rekabet ortamında hangi ülke grubunun avantajlı olduğunu belirlemede ulusal ve küresel refah değişkenlerinin birlikte ele alınması gerekmektedir.

Küresel rekabet ortamında ülkelerin izlediği rekabetçi vergi politikalarının yol açtığı kayıp ve kazançlar oyun teorisi konseptine uygun olarak aşağıda verilen matris yardımıyla şu şekilde incelenebilmektedir⁴³¹:

Şekil 9: Vergi Rekabetinin Kayıp-Kazanç Matrisi

Ulusal Refah	Kazanç	Yatırım Aşırma (Investment Poaching) (1, 0)	Sağlıklı Rekabet (Healthy Competition) (1, 1)
	Kayıp	Komşuyu Zarara Sokma (Beggart-hy-Neighbour) (0, 0)	Kazananların Laneti (Winners' Curse) (0, 1)
		Kayıp	Kazanç
		Küresel Refah	

Kaynak: Andrew Charlton, "Incentive Bidding for Mobile Investment: Economic Consequences and Potential Responses", OECD Development Center, **Working Paper**, No.203, January 2003, s.12.

1. Yatırım Aşırma: Vergi rekabeti oyununda ülkelerin sağladığı vergi teşvikleri ulusal etkinliğe olumlu, buna karşılık küresel etkinliğe olumsuz tesir ediyorsa, yabancı yatırımların dağılımında ulusal teşviklerin saptırıcı etkisi söz konusudur. Bu durum, bir hükümetin sağladığı cazip teşvikler sayesinde normal şartlarda etkinlik açısından başka bölgelere yönlenecek yabancı yatırımları kendi yetki alanına çekmesi -aşırması- olarak da ifade edilebilir. Ulusal refah açısından kazanç sağlayan bu durum, küresel refah açısından net istihdam oluşturulamaması nedeniyle kayıplar oluşmasına neden olmaktadır.

2. Sağlıklı Rekabet: Vergi teşvikleri minimum saptırıcı etki oluşturacak şekilde seçilmiş ve ölçükleri toplam refah üzerinde maksimum fayda üretecek şekilde hesaplanmışsa, bu durumda teşvik rekabetine giren taraflar açısından kazanç oluşmakta ve gerek ulusal gerekse küresel refah üzerinde olumlu sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Sağlıklı rekabet olarak işleyen bu süreçte ülkelerin birbirleriyle girişecekleri vergi rekabeti her türlü yıkıcı ve saptırıcı etkiden arındırılmış olduğundan yatırımların uluslararası etkinliği artmakta ve yatırımların en fazla katmadeğer oluşturacağı bölgelere yerleşmesi sağlanmaktadır.

3. Komşuyu Zarara Sokma: Vergi rekabetinin en fazla zarar potansiyeli taşıyan sonucudur. Çünkü böyle bir durumda ülkelerin sağladığı vergi teşvikleri bir yandan yatırımlar üzerinde saptırıcı etkilere yol açtığından küresel etkinliği olumsuz etkilemekte diğer yandan ise yatırım projesinin sağlayacağı potansiyel faydanın teşvik maliyetinin altında kalması nedeniyle ulusal düzeyde de etkinsizlikler oluşturmaktadır.

4. Kazananın Laneti: Ülkeler yabancı yatırımları çekmek amacıyla gereğinden fazla teşvik sağlıyorsa ve yatırımdan sağlanacak potansiyel fayda sağlanan teşvik maliyetinin altında kalıyorsa, ulusal ekonominin net kayba uğraması söz konusudur. Böyle bir durumda, yabancı bir yatırımların o ülkeye yerleşmiş olmasıyla sağlanan kazanım teşvik maliyetleri nedeniyle anlamını yitirmekte ve rekabette kazanan taraf olmasına rağmen ülke ulusal refah açısından kayba uğramaktadır. Diğer yandan bu senaryo küresel refah değişkenleri açısından olumlu olarak değerlendirilmektedir.

Vergi rekabetinin oluşturduğu iktisadi etkiler sermaye hareketleri üzerinde meydana getirdiği saptırıcı etkiler olarak ele alındığında, ortaya çıkan sonuç olumsuz yönde etkilenen ülkeler için negatif, olumlu etkilenen ülkeler açısından ise pozitif olarak değerlendirilebilir. Son yıllara ait gelişmeler izlendiğinde küresel ölçekte faaliyet gösteren şirketlerin vergilerin yüksek olduğu ülkelerdeki yatırımlarını tasfiye ettikleri ve tercihlerini düşük vergilemenin olduğu ülkelere kaydırmaları görülmektedir. Yüksek vergilemenin olduğu ülkelerdeki iktisadi faaliyetlerin yavaşlaması ise, vergi rekabetine olan yaklaşımların engellenme girişimi olarak evrilme nedenini oldukça güzel bir şekilde açıklamaktadır.

⁴³¹ Charlton, a.g.m., s.12-13.

Küresel vergi rekabeti, oyun teorisi kapsamında bir tür oyun olarak ele alınırsa, bu oyunun aktörü konumundaki ulus devletlerin izleyebileceği alternatif stratejiler, Weihrich tarafından geliştirilen Tows Matrisi yardımıyla şu şekilde belirlenebilmektedir⁴³².

Durum \ Devlet	Güçlü Yönler [G ₁ , G ₂ , ...]	Zayıf Yönler [Z ₁ , Z ₂ , ...]
Spekülatif Durum	1. Bölge Kazanma Olasılığı Yüksek Oyun	2. Bölge Çok Riskli Oyunlar
İdeal Durum	3. Bölge Cennet	4. Bölge İkilem
Tehlikeli Durum	5. Bölge Çilehane	6. Bölge Cehennem

Birinci Bölge: Kazanma olasılığı yüksek bir oyun söz konusudur. Çünkü vergi otoritesi spekülatif bir durumla karşı karşıya olmanın yanı sıra önemli bir güç avantajına sahip bulunmaktadır. Spekülatif durum hem fırsatların hem de tehditlerin anlamlı ve ortaya çıkma olasılığının yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Vergi otoritesinin güç unsuruna sahip olması, kazanma olasılığını anlamlı hale getirdiğinden bu oyunu oynama tercihine yönelmesinde belirleyici olabilmektedir. İleri de ele alınacağı üzere, gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere göre, vergi rekabetinde çeşitli üstünlüklere sahip bulunmaktadır. Bu nedenle, spekülatif duruma uygun olarak vergi oranlarını düşürme stratejisi izleyerek rekabetin hedef değişkeni olan DYY'lardan rakiplerine kıyasla daha fazla pay alma mücadelesine girişebilmektedir.

İkinci Bölge: Kaybetme riski yüksek bir oyun söz konusudur. Çünkü her ne kadar spekülatif bir durum söz konusu olsa da, vergi otoritesi öncekinden farklı olarak önemli zafiyetlere sahip bulunmaktadır. Buradaki zafiyet, vergi oranlarını düşürmede bir tür engel teşkil eden kamu harcamaları baskısından kaynaklanabilmektedir. Ayrıca kamu harcamaları baskısı, vergi hasılatını arttırmak amacıyla vergi oranlarının yükseltilmesini gerektirebilmektedir. Vergi oranlarının yükseltilmesi ise, diğer ülkelerin tersine stratejiler izlediği bir oyunda çok riskli bir oyun haline gelmektedir.

Üçüncü Bölge: Vergi otoriteleri açısından oldukça elverişli bir durum söz konusudur. Çünkü vergi otoriteleri çevreden gelen etkiler açısından ideal bir durumdadır. Ayrıca önemli sayılabilecek güç unsurları da bulunmaktadır. Kolektif eylemin ortak sonuçları açısından değerlendirildiğinde, bu durum iyilerin en iyisini ifade etmekte ve bu nedenle de cennet olarak adlandırılmaktadır. Vergi rekabeti oyununda çevreden gelen etkilerin nötr hale getirilmesinin anlamı, vergi uyumunun sağlanmasıdır. Çünkü vergi uyumu sağlandığında, bir aktörün izlediği strateji diğer aktörün izlediği strateji ile senkronize olarak şekillenmektedir. Dolayısıyla, cennet olarak adlandırılan bu bölgede aktörler rekabet etmenin meydana getirdiği maliyetlerden kurtulmaktadır.

⁴³² Erdal Türkan, a.g.e., s.42-43.

Dördüncü Bölge: Çevre koşulları ideal olmakla birlikte vergi otoritesinin önemli sayılabilecek zafiyetleri bulunmaktadır. Bu nedenle, vergi otoritesi çevrenin kendine sağladığı fırsatları değerlendirmede sürekli bir ikileme karşı karşıya kalmaktadır. Çünkü vergi otoritesinin sahip olduğu zaafılar mevcut fırsatları değerlendirmeye yönelik stratejilerini başarısızlıkla sonuçlandırabilmektedir.

Beşinci Bölge: İzlenecek stratejilerin belirlenmesi yönünden oldukça ilginç bir bölgedir. Burada vergi otoritesi çevreden gelen tehlikelerle karşı karşıya olduğu gibi, aynı zamanda bu tehlikeleri savuşturabilecek güç unsuruna da sahip bulunmaktadır. Böyle bir durumda vergi otoritesi sahip olduğu güç unsurlarını kaybedebileceği gibi, girişeceği mücadeleden kazançlı çıkma ve bir anlamda daha güçlü hale gelme olasılığı ile karşı karşıya bulunmaktadır.

Altıncı Bölge: Vergi otoritesi açısından düşünüldüğünde en kötü durum söz konusudur. Çünkü vergi otoritesi hem çevreden gelen tehlikelerle karşı karşıya bulunmakta hem de bu tehlikeleri savuşturacak gücü taşımamaktadır. Bu nedenle, bölge cehennem olarak adlandırılmıştır. Vergi rekabeti oyununda diğer vergi otoriteleri rekabetçi vergi politikaları izlerken başka bir deyişle, çevreden gelen tehditler söz konusu iken, bir vergi otoritesinin mevcut kamu harcamaları baskısı nedeniyle vergi oranlarını arttırmak zorunda kalması yani, çevreden gelen tehditleri savuşturma imkanının olmaması oyunu tamamen aleyhine çevirebilmektedir. Esasen günümüzde gelişmiş ülkeleri tehdit eden husus da bu noktada anlam kazanmaktadır.

Vergi rekabetinin oyun teorisi konsepti bağlamında izahını yapmada iki tür model kullanılabilir. A ve B ülkelerinden oluşan bu modellerin ilkinde ülkeler arasında asimetri olmadığı ve küresel ekonominin sadece bu iki ülkeden oluştuğu varsayılmaktadır. Ayrıca model DYY'lara yönelik rekabette diğer göstergelerin eşdeğer olduğu ve ülkelerin sadece vergi oranları üzerinden rekabet etme olanaklarının bulunduğu öngörülmektedir. Bu kapsamda izlenebilecek stratejiler her iki ülke için de şu şekilde oluşturulabilmektedir:

- 1. Strateji:** Efektif Vergi Oranını Düşürmek
- 2. Strateji:** Efektif Vergi Oranını Sabit Tutmak
- 3. Strateji:** Efektif Vergi Oranını Arttırmak

A ve B ülkesinin eş anlı olarak bu stratejilerden hangisini seçeceği tamamen belirsizdir. Çünkü öngörülen model işbirliğinin olmadığı ve sıfır toplamlı bir oyunu esas almaktadır. Bu anlamda seçilecek stratejiler sonucu oluşabilecek kayıp-kazanç matrisi şu şekilde oluşabilmektedir.

		B Ülkesi		
		EVO (↓)	EVO (→)	EVO (↑)
A Ülkesi	EVO (↓)	(0 , 0)	(+1 , -1)	(+2 , -2)
	EVO (→)	(-1 , +1)	(0 , 0)	(+1 , -1)
	EVO (↑)	(-2 , +2)	(-1 , +1)	(0 , 0)

Modele göre oluşturulan kayıp-kazanç matrisinin yorumu şu şekilde yapılabilmektedir. Buna göre, öncelikle söylenmesi gereken baskın olmayan stratejiler eliminasyonuna göre denge noktasının $EVO \downarrow$, $EVO \downarrow$ olmasıdır. Çünkü bu noktada her iki ülke de efektif vergi oranlarını düşürmekte ve DYY'ların artması hususunda önemli bir teşvik sağlamaktadır. Diğer yandan, A ülkesinin efektif vergi oranlarını düşürmesi karşısında B ülkesinin vergi oranlarını sabit tutması, iki ülkedeki vergi yükünü A ülkesi lehine şekillendirmekte ve vergi oranları dışında yatırım tercihlerini belirleme imkanı bulunmayan DYY'ların A ülkesine yönelmesini sağlamaktadır. Bu kapsamda böyle bir strateji tercihi A ülkesine kazanç sağlarken B ülkesine kayıp olarak yansımaktadır. Ancak buradaki kayıp ve kazancın miktarı sınırlıdır. Çünkü diğer bir strateji demeti olan A ülkesinin efektif vergi oranını düşürmesine karşılık B ülkesinin vergi oranını arttırması durumunda A ülkesinin kazancı, B ülkesinin kaybı kadar artmaktadır. İlgili matriste bu durum (+2,-2) olarak gösterilmiştir.

Modelden elde edilen sonuçların teorik izahı ise şu şekilde yapılabilmektedir. Buna göre; bir ülkenin vergi oranını düşürme stratejisi izlemesi diğer ülkenin de aynı stratejiyi izlemesini motive etmektedir. İşte bu noktada vergi rekabeti oyununun alacağı şekil hangi ülkenin daha fazla indirim sağladığı hususunda önem kazanmaktadır. Esasen bu noktada, OECD engelleme girişiminin temel argümanı sayılan “dibe doğru yarış” argümanının haklılık kazandığı söylenebilmektedir. Teorik olarak düşünüldüğünde, vergi oranlarının sıfır ile yüz oranı arasında olabileceği tartışmasızdır. Vergi oranının yüz olması ütöpiktir. Çünkü böyle bir oranın olması iktisadi aktörlerin gelir elde etme amacını tamamen anlamsızlaştırmaktadır. Dolayısıyla böyle bir oranın uygulanması durumunda vergiye tabi herhangi gelirin olması kuramsal açıdan mümkün değildir. Vergi oranının sıfır olması ise vergi olmadığı ve vergi hasılatının oluşmadığı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, ülkelerin uyguladıkları vergi oranını düşürme stratejisinin ulaşabileceği en uç nokta sıfır vergi oranıdır. Sıfır vergi oranı dibe doğru yarışta “dip” olarak nitelendirilmekte ve vergi rekabeti oyunu her iki ülkenin de aleyhine son bulmaktadır.

Ancak bu teorik izahın dikkate almadığı önemli bir husus bulunmaktadır. Bu husus, vergi oranını düşürme stratejisinin herhangi bir performans kriteri olmamasına rağmen mevcut kamu harcamaları baskısının bu stratejiyi izleme yeteneğini önemli ölçüde kısıtlayabileceğidir. Bu anlamda vergi rekabeti oyununda kazanan tarafı belirleyecek olan husus, vergi oranlarından ziyade kamu harcamaları olmaktadır. Günümüz verileri incelendiğinde, gelişmiş ülkelerin geçmiş dönemlerde izledikleri ve halen izlemekte oldukları refah devleti uygulamalarının özellikle sosyal güvenlik harcamaları bağlamında bu ülkelerdeki kamu harcamalarını genişlettiği görülmektedir. İşte bu husus dikkate alındığında, vergi rekabetinin sonuçları yukarıdaki modele kıyasla önemli ölçüde değişebilmekte ve vergi rekabeti oyununda gelişmekte olan ülkelerin önemli üstünlükler sağlayabileceği ihtimali ortaya çıkmaktadır.

Vergi rekabeti oyununda gelişmekte olan ülkelerin avantajlı konumda olmasını sağlayan tek hususun kamu harcamaları seviyesi olduğu yanıltıcıdır. Buna göre, ülkeler

arasındaki vergi yapısı farklılıkları da önemlidir. Günümüzde gelişmiş ülkeler kurumsallaşma seviyesinin yüksek olduğu ve bu anlamda DYY'ların en önemli belirleyicisi sağılan kurumlar vergisi kapsamında ciddi hasılat sağlayan ülkeler konumundadır. Gelişmekte olan ülkeler de ise, bu durum hemen hemen ters yöndedir. Diğer bir ifadeyle, kurumsallaşma seviyesinin düşük olduğu bu ülkelerde kurumlar vergisinin vergi yapısı içindeki payı oldukça düşüktür. Örneğin, gelişmekte olan ülkeler kategorisinde bulunan Türkiye'de kurumlar vergisinin payı yüzde 4'ler seviyesindedir. Oysa aynı verginin gelişmiş ülkelere olan Almanya ve Fransa'daki payı yüzde 20'ler seviyesindedir. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerin kurumlar vergisi oranlarını düşük seviyede tutması, -düşük vergilerin meydana getireceği matrah etkisinin dikkate alınmaması durumunda bile- oluşacak hasılat kayıplarını gelişmiş ülkelere kıyasla hafifletmektedir.

Yapılan bu açıklamalar ışığında yukarıdaki model geliştirildiğinde, ortaya çıkan sonuçlar oldukça farklılaşmaktadır. Şöyle ki; ele alınacak bu yeni modelde A ülkesi gelişmekte olan, B ülkesi ise kamu harcamaları baskının bulunduğu gelişmiş ülkeleri temsil etmektedir. Buna göre ülkeler açısından oluşacak kayıp-kazanç matrisi şu şekilde olmaktadır.

		B Ülkesi		
		EVO (↓)	EVO (-)	EVO (↑)
A Ülkesi	EVO (↓)	(1 , 0)	(+2 , -1)	(+4 , -2)
	EVO (-)	(-1 , +1)	(0 , -1)	(+1 , -2)
	EVO (↑)	(-2 , +2)	(-1 , +1)	(-1 , 0)

Oluşturulan kayıp-kazanç matrisinin izahı ise şu şekilde yapılabilmektedir:

Öncelikle gelişmekte olan ülkenin vergi oranını düşürme stratejisi izlemesi durumunda, gelişmiş ülkenin aynı stratejiyi izlemesine rağmen gelişmekte olan ülke açısından daha fazla kazanç ortaya çıkmaktadır. Çünkü daha önce izah edildiği gibi, gelişmiş ülkedeki kamu harcamaları baskısı, yapılan oran indiriminin alanını daraltmaktadır. Oysa aynı indirim aralığı gelişmekte olan ülke için çok daha geniştir. Bu durum, vergi oranını düşürme stratejisini gelişmekte olan ülke için baskın strateji haline getirmektedir.

Ayrıca gelişmekte olan ülkenin vergi oranını düşürme stratejisi izlemesi karşısında gelişmiş ülkenin vergi oranını sabit tutma stratejisinde kalması, gelişmekte olan ülkenin kazancını gelişmiş ülke aleyhine olacak şekilde arttırmaktadır. Matriste bu durum, (+2,-1) olarak gösterilmiştir. Esasen aynı yönde ilişki gelişmekte olan ülkenin vergi oranını düşürme stratejisi izlerken gelişmiş ülkenin vergi oranını arttırma stratejisi izlemesi durumunda gelişmekte olan ülke lehine daha da anlam kazanmaktadır. Çünkü bu durumda gelişmekte olan ülkenin kazancı çok daha belirgin olmaktadır.

Dikkat edilecek olursa, vergi rekabeti oyununda gelişmiş ülkenin avantajlı konuma gelebilmesinin tek şartı gelişmekte olan ülkenin vergi oranını düşürme stratejisine yönelmemesidir. Çünkü bu durumda vergi oranları yabancı yatırımlar açısından belirleyici olma özelliği yitirmekte ve DYY akımları açısından yatırım iklimi ile ilgili diğer performans kriterleri belirleyici hale gelmektedir. Günümüzde piyasa hacmi, nitelikli işgücü, iktisadi ve siyasi istikrar gibi unsurlardan oluşan diğer performans kriterleri açısından gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere kıyasla açık bir üstünlüğü bulunduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu bağlamda, vergi rekabetini engelleme girişiminin hizmet ettiği ekonomiler gelişmiş ülkeler olmakta ve gelişmekte olan ülkelerin vergilendirme üzerinden sahip oldukları avantajlı konum engellenmeye çalışılmaktadır.

III- KÜRESEL VERGİ REKABETİ ORTAMINDA TÜRKİYE ve RAKİPLERİN KONUMU

DYY'ye yönelik vergi rekabeti hususunda Türkiye'nin konumu öncesinde şunu belirtmekte fayda vardır ki, Türkiye'de yerli sermaye için bile uygun bir yatırım ortamının varlığından bahsetmek güçtür. Şöyle ki; "... Türk girişimciler bürokrasi ve kurumsal düzenlemeler sebebiyle bir firmayı kurma, işletme ve sona erdirmeye süreçlerinde birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır –ki bunlardan biri de düşük paylı hissedar haklarıdır. Türkiye'de ayrıca telif ve patent haklarının korunması hususunda da yeterli düzenleme mevcut değildir..."⁴³³.

Yabancı sermayeye yönelik küresel vergi rekabeti ortamında ise avantajlı ülke grubunun gelişmekte olan ülkeler olduğu ve bu bağlamda gelişmekte olan ülke özelliği gösteren Türkiye'nin rekabetçi vergi politikaları izlemesi gerektiği iddia edilebilmektedir. Ancak bu iddianın daha somut bir biçimde ortaya konulması gerektiği düşünüldüğünde, öncelikle günümüzde hangi ülkelerin Türkiye açısından rakip olarak ön plana çıktığı belirlenmelidir. Esasen küreselleşme sürecinde coğrafi engel tanımaksın tüm ülkelerin birbirine rakip olduğu söylenebilir. Ancak böyle olmasına rağmen, çalışmanın izleyen bölümünde yapılacak ekonometrik modelleme açısından belirli kriterler kullanılarak rakip ülkeler ölçeğinin daraltılması gerekmektedir.

Türkiye açısından rakip ülkelerin belirlenmesinde kullanılacak kriterler sırasıyla; kişi başına düşen GSYİH, coğrafi yakınlık ve Avrupa Birliği ilişkiler şeklindedir. Buna göre, öncelikle Türkiye ile aynı gelir grubunda olan ülkeler ile üst gelir grubunda bulunan gelişmiş ülkeler belirlenecek ve ardından belirlenen bu ülkelerden coğrafi olarak Türkiye ile yakınlık gösteren ülkeler seçilecektir. Daha sonra ise seçilen ülkelerden Avrupa Birliği ile olan ilişkiler bağlamında benzerlik gösteren ülkeler belirlenecek ve ekonometrik analiz yapmaya elverişli bir ölçek oluşturulacaktır.

Küresel rekabet edebilirlik açısından Türkiye ve rakip ülkelerin sergiledikleri iktisadi performansların da değerlendirileceği bu kısımda günümüzde genel kabul

⁴³³ Yereli, a.g.e., s.35.

gören çeşitli endeksler kullanılacaktır. Buna göre, ülkelerin *rekabet edebilirlik endeksi* başta olmak üzere, *küresel entegrasyona uyum endeksi*, *ekonomik özgürlükler endeksi*, *şeffaflık endeksi*, *insani gelişme endeksi*, *kamu maliyesi endeksi*, *DYY'lar endeksi* açısından ne konumda oldukları belirlenecek ve kendilerine üstünlük sağlayan yönleri durum değerlendirmesi bağlamında ortaya konulacaktır. Daha sonra ise seçilen ülkelerin genel ekonomik performansları bağlamında günümüzde sahip oldukları vergi sistemlerinin genel hatları; sahip oldukları kurumlar vergisi, kişisel gelir vergisi, sermaye kazançları vergisi ve dolaylı vergiler bağlamında karşılaştırma yapmaya elverişli bir şekilde ortaya konulacak ve ülkelerin vergi rekabeti ortamında ne tür vergisel üstünlüklere sahip oldukları değerlendirilecektir. Son aşamada ise, vergi rekabetinin karşılıklı etkilerini bünyesinde barındıran teorik bir model oluşacak ve ülkelerin izleyecekleri rekabetçi vergi politikalarının bu model bağlamında analizine izin veren bir ekonometrik uygulama yapılacaktır.

A- Vergi Rekabeti Ortamında Türkiye İçin Rakip Sayılabilecek Ülkeler

Vergi rekabeti ortamında Türkiye'nin izleyebileceği rekabetçi vergi politikalarının nasıl yapılandırılması ve bu sayede sağlayabileceği kazanımların neler olabileceğinin tespiti önemlidir. Ancak bu tespitin yapılabilmesi için öncelikle, Türkiye'nin rakiplerinin hangi ülkeler olduğunun belirlenmesi gereklidir. Esasen düşünsel açıdan yorumlandığında, tüm ülkelerin küreselleşme ortamında birbirlerine rakip olduğu söylenebilir. Ancak bunun uygulama açısından önemli kısıtlar oluşturacağı da meydandadır. Bu nedenle, çalışmanın bu kısımda bazı kriterler kullanılarak Türkiye'nin rakibi olabilecek ülkeler belirlenecektir.

Türkiye'nin rakiplerinin belirlenmesinde kullanılan ilk kriter, "kişi başına düşen milli gelir" tutarlarıdır. Esasen bu türden bir sınıflandırma, günümüzde gelişmişlik seviyesinin belirlenmesi için de kullanılmaktadır. Türkiye 2003 yılı verilerine göre, Orta Gelirli Ülkeler grubunda yer almaktadır. Buna göre, ülkelerin KBD-GYSİH verileri incelendiğinde Türkiye'nin muhtemel rakipleri şu şekilde sınırlanmaktadır:

Tablo 36: KBD-GSYİH Kriteri Açısından Türkiye'nin Muhtemel Rakipleri

Gelir Grupları	Ülkeler
Orta Gelirli Ülkeler (2.000-4.999 \$)	Çek Cumh., Macaristan, Polonya, Estonya, Slovakya, Litvanya, Letonya, Şili, Malezya, Kosta Rika, Brezilya, Bostwana, Güney Afrika, Peru.
Üst Orta Gelirli Ülkeler (5.000-19.999 \$)	Avusturya, İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan, İsrail, Tayland, Yeni Zelanda, Kore, Uruguay, Meksika.

Kaynak: UNCTAD, *World Investment Report 2003*, s.63.

Rakip ülkelerin belirlenmesinde kullanılan ikinci kriter ise, ülkelerin "coğrafi yakınlık" durumudur. Esasen bu kriter yukarıda belirtildiği üzere küreselleşme ile

ilişkilendirildiğinde ihmal edilebilmektedir. Ancak yabancı yatırımların yerleşim kararlarında gerek piyasa büyüklüğü, gerekse doğal kaynaklar gibi unsurlar nedeniyle coğrafilik faktörünü dikkate alması halinde bu kriter önemli hale gelebilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Türkiye'nin coğrafi açıdan yakın olduğu ülkeler şu şekilde sıralanmaktadır:

Tablo 37: Coğrafi Yakınlık Kriteri Açısından Türkiye'nin Muhtemel Rakipleri

Coğrafya	Ülkeler
Orta ve Doğu Avrupa	Yunanistan, Çek Cumh., Macaristan, Polonya, Estonya, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Bulgaristan, Romanya, Hırvatistan.
Asya	İsrail, Suriye, İran, Irak, Azerbaycan, Ermenistan, Ukrayna.

Kaynak: UNCTAD, **World Investment Report 2003**, s.63.

Türkiye açısından rakip özellikli ülkelerin belirlenmesinde kullanılan üçüncü kriter ise, ülkelerin Avrupa Birliği ile olan ilişkileri çerçevesinde belirlenebilmektedir. Bu bağlamda, AB'ne en son üye olan ülkeler ve adaylık statüsünde olan ülkeler şeklinde ikili bir ayrıma gidilebilir. Bu ayrım kapsamında, Türkiye'nin muhtemel rakipleri şu ülkelerdir.

Tablo 38: Avrupa Birliği ile İlişkiler Kriteri Açısından Türkiye'nin Muhtemel Rakipleri

Katılım Tarihi	Ülkeler
1981	Yunanistan
1986	İspanya, Portekiz.
1995	Avusturya, İsveç, Finlandiya.
2004	Çek Cumh., Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Estonya, Litvanya, Letonya, Malta, Kıbrıs Rum Kesimi.
2007	(Bulgaristan, Romanya) *
2014	(Türkiye) *

* Adaylık statüsündeki ülkeler.

Kaynak: <http://europa.eu.int> (18.02.2006)

Vergi rekabeti ortamında ülkelerin gelişmişlik farklılıkları da, belirleme kriteri olarak kullanılabilir. Dahası böyle bir kritere göre yapılacak saptamalar, gelişmişlik seviyesi açısından Türkiye için hedef olarak da görülebilmektedir. Bu bağlamda, yukarıda ele alınan diğer kriterlerin de yardımıyla Türkiye'nin muhtemel rakipleri olarak İtalya, İspanya, Almanya ve Fransa verilebilir. Diğer yandan, uygulamakta olduğu başarılı vergi politikaları ile kamuoyunun gündeminde olan İrlanda'nın da rakip ülke olarak seçilmesi, kanaatimizce anlamlıdır. Sayılan tüm bu kriterler ışığında, Türkiye açısından uygulanacak modelleme için belirlenen rakip ülkeler şunlardır:

Tablo 39: Vergi Rekabeti Ortamında Türkiye İçin Belirlenen Rakip Ülkeler

Belirleme Kriterleri	Rakip Olarak Belirlenen Ülkeler
KBD-GSYİH	Avusturya, Çek Cumh., Macaristan, Polonya
Coğrafi Yakınlık	Yunanistan, İsrail
AB ile olan İlişkiler	Bulgaristan, Romanya
Gelişmiş Ülkeler	İtalya, İspanya, Almanya, Fransa, İrlanda
	Çin

Tablo 39 değerlendirildiğinde, Türkiye ile birlikte toplam 15 ülkenin seçilen belirleme kriterleri kapsamında birbirlerine rakip oldukları görülmektedir. Dikkat edilecek olursa, Tabloda herhangi bir belirleme kriteri kullanılmadan listeye dahil edilen Çin de bulunmaktadır. Bunun nedeni ise, günümüzde Çin'in dünyada en fazla DYY alan ülke olmasıdır. Bu özelliğinden dolayı Çin, kanaatimizce dünyadaki tüm ülkeler için en önemli rakiptir.

B- Türkiye ve Rakip Ülkelerin İktisadi Performansları

Türkiye ve vergi rekabeti açısından rakip olarak seçilen ülkelerin mevcut konjonktürde sergilemiş oldukları performans, rekabet edebilirlik açısından önemli bir belirleyicidir. Yapılacak karşılaştırmalar ülkelerin yatırım iklimlerinin değerlendirilmesi ve izleyecekleri vergi politikalarının nasıl bir ortamda şekilleneceğinin de göstergesi niteliğindedir.

1- Rekabet Edebilirlik Açısından Türkiye ve Rakip Ülkeler

Bir ülkenin rekabet gücü, o ülkede üretilen mal ve hizmetlerin diğer ülkelerde üretilen mal ve hizmetlerle fiyat ve ürün kalitesi yönünden yarışabilecek düzeyde olması anlamına gelmektedir. Rekabet gücü, üretim ve verimliliğin artırılması, yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve istihdamın geliştirilmesi için adeta bir ön koşul oluşturmaktadır. Bu nedenle, bir ülkenin makro ekonomik hedeflere ulaşabilmesi için rekabet gücünü artırması gerektiği rahatlıkla söylenebilmektedir. Ulusal rekabet gücü, küreselleşme ile ilişkilendirildiğinde sürecin getirdiği fırsat ve tehditlerin değerlendirilmesi veya savuşturulması açısından da hayati bir önem taşımaktadır.

Türkiye ve rakip ülkelerin rekabet edebilirlik kriteri açısından sahip oldukları konumun tespiti için günümüzde genel kabul görme eğiliminin yüksek olduğu endeksler kullanılabilir. Dünya Ekonomik Forumu tarafından hazırlanan "uluslararası rekabet edebilirlik endeksi", bu türden bir tespitin yapılmasında önemli bir işleve sahiptir. Ülkelerin uluslararası rekabet gücünün tespitinde; ekonomilerin serbestleşme düzeyi, devletin ekonomideki rolü, mali piyasaların gelişimi, teknoloji düzeyi ve emek piyasalarının hacmi gibi kriterlerin kullanıldığı bu endekse göre, seçtiğimiz ülkelerin konumu şu şekildedir:

Tablo 40: Rekabet Edebilirlik Endeksinde Türkiye ve Rakip Ülkelerin Konumu, 2003-2005

Ülke	2003	2004	2005	2003-2005 Değ.
Almanya	13	13	15	2↓
Avusturya	17	17	21	4↓
İrlanda	30	30	26	4↑
İsrail	20	19	27	7↓
İspanya	23	23	29	6↓
Fransa	26	27	30	4↓
Çek Cumh.	39	40	38	1↑
Macaristan	33	39	39	6↓
Yunanistan	35	37	46	11↓
İtalya	41	47	47	6↓
Çin	44	46	49	5↓
Polonya	45	60	51	6↓
Bulgaristan	64	59	58	6↑
Türkiye	65	66	66	1↓
Romanya	75	63	67	8↑

Not: Sıralama 2005 yılına göre yapılmıştır.

Kaynak: World Economic Forum, **Global Competitiveness Report 2004-05**, s.xiii ve World Economic Forum, **Global Competitiveness Report 2005-06**, s.7'den düzenlenmiştir.

Tablodan görüleceği üzere, belirlenen rakip ülkelerden Romanya hariç tümü rekabet edebilirlik açısından Türkiye'den üstün konumdadır. 2003 ve 2005 değişimi incelendiğinde ise, özellikle İrlanda, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti ve Romanya'nın gelişme kaydettiği, Türkiye'nin de bulunduğu diğer ülkelerde ise gerileme olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Türkiye açısından rekabet edebilirliğin düşük olduğu ve rakip ülkelerin sergiledikleri performansla vergi rekabeti ortamında belirgin bir avantaja sahip oldukları söylenebilir.

2- Küresel Entegrasyona Uyum Sürecinde Türkiye ve Rakip Ülkeler

Vergi rekabeti, hedef aldığı değişkenlerin hareket kabiliyeti bakımından küresel entegrasyon süreci ile doğrudan ilişki içindedir. Buna göre, ülkelerin küreselleşme sürecine uyumu, vergi rekabeti ortamındaki konumlarının belirleyicisi olarak düşünülebilir.

Ülkelerin küreselleşme sürecine uyumu konusundaki en bilinen endeks, Foreign Policy Magazine tarafından hazırlanan "küresel entegrasyon endeksi" dir. Küresel entegrasyon endeksi; yerli ve yabancı firmaların yakınlaşması ve dış ticaret-millî gelir ilişkisi bağlamında *mal ve hizmetler*, yabancı yatırım ve sermaye portföyleri ile vergi yükleri-millî gelir ilişkisi genelinde *finans*, uluslararası mali transferler ile bu transferlerin millî gelir içindeki payı kapsamında *iletişim* ve kişi başına düşen bilgisayar ve internet kullanıcısı bağlamında *teknoloji* kriterlere göre hazırlanmaktadır. Seçtiğimiz ülkelerin bu endeks içindeki konumları aşağıdaki tablodan izlenebilir.

**Tablo 41: Küresel Entegrasyon Endeksinde
Türkiye ve Rakip Ülkelerin Konumu, 2004-2005**

Ülke	2004	2005	2003-2005 Değ.
İrlanda	1	2	1↓
Avusturya	9	9	↔
Çek Cumh.	14	15	1↓
İsrail	22	17	5↑
Fransa	15	18	3↓
Macaristan	26	23	3↑
Almanya	18	24	3↓
İspanya	24	26	2↓
İtalya	25	27	2↓
Yunanistan	28	29	1↓
Polonya	31	31	↔
Romanya	39	35	4↑
Çin	57	54	3↑
Türkiye	55	56	1↓

Not: Sıralama 2005 yılına göre yapılmıştır.

62 ülkeden oluşan bu endekste Bulgaristan bulunmamaktadır.

Kaynak: A.T. Kearney, "Measuring Global: The Global Top 20", **Foreign Policy**, May-June 2005, s.55'den düzenlenmiştir.

Küresel entegrasyon endeksine göre, günümüzde küreselleşmeye en yüksek uyumu gösteren ülke Singapur'dur. Seçilen rakipler açısından değerlendirildiğinde ise; İrlanda, 2005 yılında ikinci sıradaki ülke olması itibariyle dikkat çekmektedir. Kaldı ki, bu ülke 2004 yılı sıralamasında ilk sırada yer almıştır. Tablo 41'den görüleceği üzere, Türkiye küreselleşmeye uyum konusunda rakiplerine göre en son sırada bulunmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin rakiplerine göre küreselleşen bir dünyaya entegre olmada pek de başarılı olamadığı şeklinde yorumlanabilir. Vergi rekabeti ortamı açısından bu durum, Türkiye'nin rekabetçi vergi politikaları izleyerek mevcut konumunu iyileştirip iyileştiremeyeceğine işaret etmektedir. Çünkü İrlanda özelinde incelendiğinde, ülkenin endekste başat konumunun bu türden politikalara ağırlık vermesi ile doğrudan ilişkili olduğu iddia edilmektedir⁴³⁴.

3- Ekonomik Özgürlükler Açısından Türkiye ve Rakip Ülkeler

Yabancı yatırımcıların dikkate alındığı en önemli kriterlerden biri de, ülkelerin ekonomik özgürlükler açısından ulaştığı konumdur. Piyasa ekonomisi ve serbestleşme olgularının uzantısı olarak düşünülen ekonomik özgürlükler, izlenen makro ekonomik politikalarla ilişkilendirilmekte ve bir anlamda ülkelerin yabancı yatırımlar için ne tür olanaklar sağladığını ortaya koymaktadır.

Ekonomik özgürlükler açısından ülkelerin sergilediği performansın ortaya konulmasında, Heritage Foundation ve Wall Street Journal tarafından hazırlanan "ekonomik özgürlükler endeksi" sahip olduğu geniş içerik itibariyle günümüzde önemli

⁴³⁴ A.T. Kearney, "Measuring Global: The Global Top 20", **Foreign Policy**, May-June 2005, s.60.

bir kabul görmektedir. Bu endekste kullanılan kriterler; ticaret politikası, mali yükümlülükler, devlet müdahalesi, para politikası, yabancı yatırımlar, bankacılık ve finans, ücret ve fiyat seviyesi, mülkiyet hakları, regülasyonlar ve kayıtdışı ekonomi büyüklüğü kriterlerinden oluşmaktadır. Sayılan bu kriterler bağlamında genel puanlar belirlenmekte ve ülkeler, ekonomik özgürlük açısından dört kategoriye ayrılarak sıralanmaktadır. Genel puanlama ve kategoriler arasındaki ilişki şu şekildedir:

<u>Endeks Puanı</u>	<u>Ülke Kategorisi</u>
0.00-1.99	Özgür
2.00-2.99	Genelde Özgür Olan
3.00-3.99	Genelde Özgür Olmayan
4.00-5.00	Özgür Olmayan

Aşağıda verilen Tablo 42 incelendiğinde seçilen ülkelerin 2006 yılı için tahmin edilen performans ve konumları, endekste kullanılan kriterler bağlamında şu şekilde özetlenebilmektedir.

Genel Kategori: Türkiye dünya genelinde 85. sırada yer almakta ve 3.11 endeks puanı ile “genelde özgür olmayan ülkeler” kategorisinde bulunmaktadır. Rakip ülkeler açısından değerlendirildiğinde, Romanya ve Çin için tahmin edilen değerler Türkiye’den düşük olup, bu ülkeler de aynı kategoriye dahildir. İrlanda, Avusturya ve Almanya ise, endekse göre “özgür ülkeler” olarak dikkat çekmektedir. Diğer rakip ülkeler ise, bir alt kategori olan “genelde özgür olan ülkeler” kategorisinde bulunmaktadır.

Ticaret Politikası: Serbest ticaretin geçerli olduğu ülkeler endekse göre ekonomik yönden daha özgür olarak değerlendirilmektedir. Bu kriterle göre Türkiye, ticari serbestleşme sürecini tamamladığından -Bulgaristan, Romanya ve Çin haricinde- rakip ülkelerle eşit konumda bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, rakip ülkeler içinde ticaret politikası yönüyle herhangi bir farklılık söz konusu değildir.

Mali Yükümlülükler: Bu kriter kapsamında belirlenen oranın düşük olması, ulusal ekonomi içinde özel kesim payının daha fazla olması ve dolayısıyla ekonomik özgürlüğün daha gelişmiş olması anlamını taşımaktadır. Türkiye 3.1’lik endeks puanıyla Almanya ile yedinci sırada yer almaktadır. Bu kriter bağlamında en özgür ülkeler sırasıyla; Romanya (1.9), İrlanda ve Bulgaristan (2.3), Macaristan ve Polonya (2.4) ve Çek Cumhuriyeti (2.5) olarak görülmektedir.

Para Politikası: Ülkelerdeki para arzındaki artışlar ve enflasyon oranları ekonomik özgürlük açısından belirleyicidir. Endekste enflasyon oranının yüksek olması, ekonomik özgürlüğün derecesinin düşük olarak hesaplanmasına neden olmaktadır. Türkiye açısından bu kriterle göre yapılan puanlama, ciddi sıkıntılar olduğuna işaret etmektedir. Zira Türkiye’nin endeks puanı 4.0’dır. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, bu puanın -Romanya hariç- diğer tüm ülkelerde düşük olduğu görülmektedir.

Yabancı Yatırımlar: Yabancı sermaye giriş-çıkışlarına yönelik yasal engellerin ortadan kaldırılması, ekonomik özgürlük açısından belirleyicidir. Bu kritere göre, özellikle İrlanda ve Almanya seçilen ülkeler arasında önemli bir üstünlüğe sahiptir. Diğer yandan Çin, günümüzde en fazla yabancı sermaye çeken ülke olmasına rağmen, serbestleşme yönüyle ele alındığında genelde özgür olmayan ülkeler kategorisine dahil olmaktadır.

Bankacılık ve Finans: Bankacılık ve finans sektörünün gelişmişlik düzeyi ve devletin bu sektör içindeki payı da, ekonomik özgürlüğün belirlenmesinde kullanılan kriterlerdendir. Buna göre Çin, sahip olduğu siyasi sistemden dolayı endekse göre rakip ülkeler içinde özgür olmayan ülke konumundadır. Türkiye ise, özellikle İrlanda ve Çek Cumhuriyeti ile karşılaştırıldığında görece bir dezavantaja sahiptir.

Ücret ve Fiyatlar: Devletin mal ve hizmet piyasası ile emek piyasasına yaptığı müdahalelerin derecesi olarak değerlendirilmektedir. Buna göre, endeks puanının yüksek olması ücret ve fiyat kontrollerinin yaygın olduğu ve dolayısıyla ekonomik özgürlüklerin zayıf olduğu şeklinde yorumlanmalıdır. Rakip ülkeler açısından değerlendirildiğinde bu kriter açısından önemli bir farklılık görülmemektedir.

Mülkiyet Hakları: Ekonomik özgürlüklerin temel belirleyicisi olarak yorumlanan mülkiyet hakları, özel mülkiyetin yasal açıdan ne derece güvence altına alındığını ortaya koymaktadır. Buna göre, Türkiye'nin konumu Bulgaristan, Romanya ve Çin'e kıyasla olumlu iken İrlanda, Avusturya ve Almanya açısından belirgin derecede olumsuzluk içermektedir.

Regülasyonlar: Piyasaların işleyişine yapılan müdahaleler, yani regülasyonlar da ekonomik özgürlüğün belirlenmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Uygulanmakta olan bürokratik formalitelerin fazlalığı regülasyonların yoğun olduğu anlamına gelmektedir. Bu kriter kapsamında değerlendirildiğinde, Türkiye 4.0 puanla Bulgaristan, Romanya ve Çin ile aynı grupta yer almaktadır.

Kayıtdışılık: Ekonomi içindeki kayıtdışı faaliyetlerin hacmi, ekonomik özgürlüklerin tespitinde kullanılmaktadır. Esasen kayıtdışılığın geniş olduğu ekonomilerde denetim mekanizmasının sağlıklı işlemediği ve bu yönüyle piyasa aktörleri açısından görece serbest bir ortamın var olduğu düşünülebilir. Ancak bu oldukça hatalı bir düşüncedir. Çünkü kayıtdışılığın genişliği, devletin ekonomiye daha fazla müdahale edeceği varsayımından hareketle ekonomik özgürlükleri ters yönde etkileme özelliği taşımaktadır. Kayıtdışılık kriteri açısından Türkiye, yüksek oranda risk bulunan bir ülke konumundadır.

4- Firmalar Arası Rekabet Açısından Türkiye ve Rakip Ülkeler

Ülkelerin rekabet gücünü belirleme kullanılan en önemli göstergelerden biri de, firmalar arası rekabet gücüdür. Esasen bu kriter, yukarıda belirtilen rekabet edebilirlik kriterinin tamamlayıcısı konumundadır. Çünkü ülkelerin rekabet gücü belirleyen özelliklerinden biri de, özel sektör aktörlerinin kendi aralarında ve diğer ülkelerdeki aynı türden aktörlerle rekabet edebilirliğidir.

Dünya Ekonomik Forumu yayınladığı Küresel Rekabet Raporu'nda ülkelerin rekabet gücünü değerlendirmek amacıyla, mikro ekonomik rekabet endeksine de yer vermektedir. 2004 ve 2005 yılına ait raporlarda ülkeler şu şekilde konumlanmıştır.

Tablo 43: Mikro Ekonomik Rekabet Endeksinde Türkiye ve Rakip Ülkelerin Konumu, 2004-2005

Ülke	2004	2005	2004-2005 Değ.
Almanya	3	3	↔
Avusturya	16	10	4↑
Fransa	12	11	3↓
İrlanda	22	19	3↑
İsrail	21	22	1↓
İspanya	26	25	1↑
Çek Cumh.	35	27	8↑
Macaristan	42	34	8↑
İtalya	34	38	4↓
Yunanistan	41	40	1↑
Polonya	57	42	15↑
Türkiye	52	51	1↑
Çin	47	57	10↓
Romanya	56	67	9↓
Bulgaristan	75	78	3↓

Not: Sıralama 2005 yılına göre yapılmıştır.

Kaynak: World Economic Forum, **Global Competitiveness Report 2004-05**, s.xviii ve World Economic Forum, **Global Competitiveness Report 2005-06**, s.xxi'den düzenlenmiştir.

Tablodan da görüleceği gibi, mikro rekabet endeksine göre en güçlü konumda olan ülke Almanya'dır. Bu durum, gelişmiş bir ülke olan Almanya'nın firmaların da rekabet edebilirliğinin gelişmişliğini ortaya koymaktadır. Yıllık değişim olarak incelendiğinde ise, en kayda değer gelişmenin 15 puanlık yükselişle Polonya'da olduğu görülmektedir. Diğer yandan, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın da önemli çapta ilerleme sağladığı söylenebilir. Türkiye açısından değerlendirildiğinde ise, Türkiye'nin dünya genelinde 51, rakip ülkeler arasında ise 12. sırada yer aldığı görülmektedir.

Vergi rekabeti ile ilişkilendirildiğinde, firmalar arası rekabet gücünün düşük olmasının yabancı sermaye girişleri açısından ne derece önemli olduğu belirsizdir. Buna göre, rekabet gücünün düşük olmasının yabancı yatırımların yurtiçi piyasaya

yönelmesi durumunda önemli avantajlar sağlayacağı söylenebilmektedir. Ancak diğer yandan, dünya piyasalarına üretim yapan firmaların endeks puanı düşük olan ülkelere yönelmesi, kendi rekabet güçlerini olumsuz etkileyebilmektedir.

5- Şeffaflık Kriteri Açısından Türkiye ve Rakip Ülkeler

Yabancı yatırımların yerleşim kararlarında dikkate aldığı en önemli değişkenlerden biri de şeffaflık kriteridir. Şeffaflık kriteri, firmaların geleceğe dair beklentilerinin ne yönde oluşacağı ve uzun dönemli planlamaların yapılabilirliği açısından önem taşımaktadır. Günümüzde Price Waterhouse Coopers adlı uluslararası danışmanlık firmasının hazırladığı opaklık endeksi, şeffaflığın karşılaştırılmasını içeren bir endeks işlevi görmektedir. Açık olmayan hukuk sistemleri ve düzenlemelerin, makro ekonomik politikaların, muhasebe standartlarının, vergi politikalarının ve yolsuzlukların mali piyasalar üzerindeki etkilerinin ölçülmesi amacıyla geliştirilen opaklık endeksine göre, Türkiye ve rakip ülkelerin konumu şu şekildedir.

Tablo 44: Opaklık Endeksinde Türkiye ve Rakip Ülkelerin Konumu, 2001

Ülkeler	Opaklık Faktörü	Vergi Eşdeğeri (%)	Opaklık Risk Primi
İtalya	48	15	312
Macaristan	50	17	370
İsrail	53	19	438
Yunanistan	57	22	557
Polonya	64	28	724
Çek Cum.	71	33	899
Romanya	71	34	915
Türkiye	74	36	982
Çin	87	46	1316

Not: Raporda Almanya, Fransa, İspanya, Avusturya, İrlanda, Bulgaristan'a ait veriler bulunmamaktadır.

Kaynak: Price Water House Coopers, **The Opacity Index**, January 2001, s.2.

Opaklık endeksine göre, en şeffaf yani en az opak olan ülke 29 opaklık faktörü puanı ile Singapur'dur ve bu ülkeyi 36 puanla ABD izlemektedir. Çin ise, 87 puanla en şeffaf olmayan ülke konumundadır. Rakip olarak seçilen ülkeler arasında Türkiye, 74 puanla şeffaflık açısından Çin'den sonra en kötü durumda olan ülkedir. Tablo... 'da yer alan vergi eşdeğeri ise, ülkelerdeki opaklığın neden olduğu ilave gizli vergi oranını göstermektedir. Buna göre, Türkiye şeffaflığın olmadığı bir ülke olarak yasal vergi yüküne ilave edilecek şekilde yüzde 36'lık bir vergi eşdeğerine sahiptir. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında özellikle İtalya, Macaristan ve İsrail'in vergi eşdeğerlerinin ciddi oranda düşük olduğu görülmektedir. Tablo'da verilen opaklık riski priminin taşıdığı anlam ise, ülkenin borçlanmaya gittiğinde ortalama taban puanın üzerinde ne kadar borçlanma maliyeti eklendiğidir. Opaklık risk primindeki her 100 puan yüzde 1'lik borçlanmaya karşılık gelmektedir. Buna göre, Türkiye yüzde 9.8 civarında ilave yükümlülüğe giderek borçlanma yapabilmektedir.

6- Beşeri Sermaye Açısından Türkiye ve Rakip Ülkeler

Ülkelerin beşeri sermaye açısından bulunduğu konum, yabancı sermaye için önemli bir belirleyici olabilmektedir. Beşeri sermayenin gelişmiş olması, yabancı sermaye faaliyetlerinin özellikle emek yoğun üretim aşamaları açısından önem taşımaktadır. Çünkü emek maliyetlerinin yanı sıra emeğin niteliği ve üretkenliği de iktisadi rasyonalite açısından istenen bir durumdur.

Günümüzde beşeri sermayenin gelişimi hakkında hazırlanan en kapsamlı rapor, UNDP'nin hazırladığı İnsani Gelişme Raporu'dur. Bu raporda hazırlanan endeksler yardımıyla ülkelerin beşeri sermaye açısından sergilediği performans ortaya konulmaktadır.

Tablo 45: İnsani Gelişme Endeksinde Türkiye ve Rakip Ülkelerin Konumu, 1995-2001

Ülke	1995	2003	1995-2003 Değ.
İrlanda	10 (0.893)	8 (0.946)	2↑
Fransa	16 (0.919)	16 (0.938)	↔
Avusturya	14 (0.913)	17 (0.936)	3↓
İtalya	21 (0.904)	18 (0.934)	3↑
Almanya	19 (0.911)	20 (0.930)	1↓
İspanya	20 (0.903)	21 (0.928)	1↓
İsrail	22 (0.880)	23 (0.915)	1↓
Yunanistan	24 (0.875)	24 (0.912)	↔
Çek Cumh.	32 (0.843)	31 (0.874)	1↓
Macaristan	38 (0.810)	35 (0.862)	3↑
Polonya	37 (0.816)	36 (0.858)	1↑
Bulgaristan	56 (0.784)	55 (0.810)	1↑
Romanya	69 (0.769)	64 (0.792)	5↑
Çin	94 (0.683)	85 (0.755)	9↑
Türkiye	88 (0.713)	94 (0.750)	6↓

Not: Sıralama 2003 yılına göre yapılmıştır.

Kaynak: UNDP, **Human Development Report 2005**, s.223'den düzenlenmiştir.

Türkiye ve rakip ülkelere ait verilerin ele alındığı Tablo 45'den görüleceği üzere, Türkiye rakip ülkeler arasında beşeri sermaye açısından en son sırada yer almaktadır. 1995-2003 kıyaslaması yapıldığında ise, diğer ülkelerde özellikle Çin, Romanya ve Macaristan'da ilerlemeler olmasına rağmen Türkiye'nin bu alanda gerilediği görülmektedir. Türkiye'nin beşeri sermaye açısından bulunduğu konum, yatırım ikliminin yabancı sermaye açısından pek de elverişli olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

7- Kamu Maliyesi Açısından Türkiye ve Rakip Ülkeler

Ülkelerdeki kamu maliyesinin bulunduğu konum, yabancı sermayenin yerleşme kararlarında etkilidir. Ayrıca kamu maliyesine dair veriler, özellikle kişisel gelir ve

kurumlar vergisine ait saptamaları içerdüğinden vergi rekabeti ile doğrudan doğruya ilişkilidir. Kamu harcamaları seviyesine ait veriler ise, tersine vergilendirme olarak düşünüldüğünde dolaylı da olsa konuyla ilişkilendirilebilmektedir. Kamu maliyesi endeksi'nde ülke performanslarının belirlenmesinde kullanılan kriterlerden vergi oranlarına dair değerlendirme kriterleri şunlardır⁴³⁵:

<u>Endeks Puanı</u>	<u>Marjinal Vergi Oranı</u>	<u>Kategori</u>
0.0-1.0	%10'dan az	Çok Düşük
1.5-2.0	%10'dan fazla, %20'den az	Düşük
2.5-3.0	%20'den fazla, %35'den az	İlimli
3.5-4.0	%35'den fazla, %45'den az	Yüksek
4.5-5.0	%45'den fazla	Çok Yüksek

Vergi oranlarına dair göstergeler, ülkelerin gelir ve kurumlar vergisi oranlarının belirlenen ölçek kapsamında "çok düşük" ten "çok yüksek" e doğru sıralanmaktadır. Marjinal vergi oranının durumunu gösteren bu sınıflandırma, vergi rekabeti ortamında avantajlı ülke olmanın bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Kamu harcamalarına dair değerlendirme kriterleri ise şunlardır⁴³⁶:

<u>Endeks Puanı</u>	<u>Yıllık Değişim (GSYİH'nin Yüzdesi)</u>	<u>Kategori</u>
1.0	% -4'den büyük	Çok Hızlı Azalış
1.5	% -4 ile -3 arası	Hızlı Azalış
2.0	% -3 ile -2 arası	İlimli Azalış
2.5	% -2 ile -1 arası	Yavaş Azalış
3.0	% -1 ile 0 arası	Çok Yavaş Azalış
3.5	% 0 ile 1 arası	Yavaş Artış
4.0	% 1 ile 2 arası	İlimli Artış
4.5	% 2 ile 3 arası	Hızlı Artış
5.0	% 3'den büyük	Çok Hızlı Artış

Kamu harcamalarının yıllık değişiminin ülkelerin GSYİH'ları içindeki payının ele alındığı bu değerlendirmede, ülkeler dokuz kategoriye ayrılmakta ve harcamalarındaki artışlar ekonomiye müdahale olarak değerlendirilmektedir. Ekonomik özgürlükler endeksi olması bakımından böyle bir değerlendirme kurama uygundur. Ancak vergi rekabeti açısından değerlendirildiğinde, kamu harcamaları tersine vergilendirme özelliği taşıdığından, bu harcamalardaki artışlar özellikle altyapı ve eğitim gibi teşvik edici harcamalardan kaynaklanıyorsa ülkelerin vergi rekabeti ortamındaki pozisyonunu güçlendirdiği söylenebilir. Kamu maliyesi endeksinde Türkiye ve rakip ülkelerin 2006 yılı için tahmin edilen performansları şu şekildedir.

⁴³⁵ The Heritage Foundation ve Wall Street Journal, **Index of Economic Freedom**, 2006, s.60.

⁴³⁶ The Heritage Foundation ve Wall Street Journal, **Index of Economic Freedom**, 2006, s.62.

Tablo 46: Kamu Maliyesi Endeksinde Türkiye ve Rakip Ülkelerin Konumu, 2006

Ülke	Sıralama	Genel Skor	Gelir Vergisi	Kurumlar Vergisi	Kamu Harcamaları
Romanya	1	1.9	1.5	1.5	3.0
İrlanda	2	2.3	4.0	1.0	3.0
Bulgaristan	3	2.3	2.0	1.5	4.0
Macaristan	4	2.4	3.5	1.5	3.0
Polonya	5	2.4	4.0	2.0	1.5
Çek Cumh.	6	2.5	3.0	3.0	1.0
Almanya	7	3.1	4.0	3.0	2.5
Türkiye	8	3.1	3.5	4.0	1.0
Avusturya	9	3.5	5.0	3.0	3.0
Çin	10	3.9	4.5	4.0	3.0
Yunanistan	11	4.0	4.0	4.0	4.0
İtalya	12	4.0	4.0	4.5	3.0
Fransa	13	4.1	4.5	4.5	3.0
İsrail	14	4.1	5.0	4.5	2.5
İspanya	15	4.3	4.5	4.5	3.5

Not: Sıralama sadece seçilen ülkeleri kapsamaktadır.

Kaynak: The Heritage Foundation ve Wall Street Journal, **Index of Economic Freedom**, 2006'dan düzenlenmiştir.

Tablo 46'ya göre, ülkelerin kamu maliyesi performansının en yüksek olduğu ülke Romanya'dır. Çünkü bu ülkede gelir ve kurumlar vergisi puanları "düşük" kategorisinde olup, kamu harcamaları puanı "çok yavaş azalış" kategorisinde yer almaktadır. Vergi oranları yönüyle değerlendirildiğinde Romanya gerek gelir, gerekse kurumlar vergisi alanında diğer ülkelerle rekabet edebilecek bir kamu maliyesi pozisyonuna sahiptir. İrlanda ise özellikle kurumlar vergisi açısından "çok düşük" kategorisinde yer alan tek ülke olmakla dikkat çekmektedir. Esasen bu durum, İrlanda'daki kurumlar vergisi oranının yüzde 12.5 gibi oldukça düşük bir oran olması ile açıklanabilmektedir. İrlanda'da kurumlar vergisi açısından uygulanmakta olan teşvik edici vergi oranları gelir vergisi açısından geçerli değildir. Çünkü İrlanda, gelir vergisi açısından "yüksek" vergili ülkeler kategorisinde yer almaktadır. Bulgaristan ve Macaristan'ın kurumlar vergisi pozisyonları da teşvik edici mahiyettedir.

Türkiye açısından değerlendirildiğinde, ülkenin rakip ülkeler arasında sekizinci sırada olduğu anlaşılmaktadır. Ancak görece başarılı kabul edilebilecek bu konumun vergi oranları ile ilişkisi oldukça zayıftır. Çünkü Türkiye özellikle kamu harcamalarının GSYİH içindeki payının yıllık değişimi yönüyle ilerleme kaydeden ülke konumundadır. Bu durum ülkede son yıllarda uygulanmakta olan sıkı maliye politikası ile yakından ilişkilidir. Türkiye'nin kamu harcamaları kriteri rakip ülkeler arasında Çek Cumhuriyeti ile birlikte 1.0 puan ile "çok hızlı azalış" kategorisinde yer almaktadır. Vergilendirme açısından incelendiğinde ise, Türkiye'nin oldukça yüksek vergi puanlarına sahip olduğu görülmektedir. Öyle ki, vergi rekabetinin en önemli aracı olarak görülen kurumlar vergisi oranı Türkiye'de yüksektir. Rekabet edebilirlik açısından

değerlendirildiğinde, mevcut vergi oranlarının pek de teşvik edici karakterde olmadığı söylenebilmektedir.

8- Doğrudan Yabancı Yatırımlar Açısından Türkiye ve Rakip Ülkeler

Vergi rekabetinin ana hedef değişkeni olması itibariyle, ülkelerin özellikle doğrudan yabancı yatırımlar açısından sergilediği performans önemli bir karşılaştırma yapma olanağı sağlamaktadır. Bu bağlamda UNCTAD tarafından hazırlanan Dünya Yatırım Raporu'nda düzenli olarak hazırlanan DYY endeksi kullanılabilir. Ayrıca DYY endeksi'ne göre, ülkelerin yatırım akımları açısından "giriş" ve "çıkış" değerlerine göre değerlendirilmesinin mümkün olması, vergi rekabeti ortamında gelişmekte olan ülkelerin avantajlı olduğu iddiasını doğrulamak açısından da önem taşımaktadır. 2003 ve 2004 yılı performansları incelendiğinde Türkiye ve rakip ülkelerin DYY endeksindeki konumları aşağıdadır (Bkz. Tablo 47).

Endeks değerleri karşılaştırıldığında ülkelerin mevcut durumu şu şekilde özetlenebilir. Öncelikle DYY girişleri yönüyle değerlendirilecek olursa, rakip ülkeler arasında İrlanda başat bir konumdadır. Ayrıca diğer endeks değerlerinde belirgin bir üstünlüğü olmayan Bulgaristan'ın da DYY endeksinde üst sıralarda yer aldığı görülmektedir. Yıllık değişim ele alındığında ise, ön plana çıkan ülke Romanya'dır. Romanya 2003-2004 döneminde genel endekste 22 puan gibi ciddi bir ilerleme kaydetmiştir. Aynı dönemde performans düşüşü yaşayan ülkelerden özellikle Almanya (28) ve Fransa (21) basamak gerileyen ülkeler olarak dikkat çekmektedir. Bu gelişme vergi rekabeti ortamında gelişmekte olan ülkelerin avantajlı olduğu iddiasını güçlendirmektedir.

Tablo 47: DYY Endeksinde Türkiye ve Rakip Ülkelerin Konumu, 2003-2004

Ülke	DYY Girişleri			DYY Çıkışları		
	2003	2004	Değişim	2003	2004	Değişim
İrlanda	5	5	↔	10	26	16↓
Bulgaristan	16	12	4↑	67	125	58↓
Çek Cumh.	19	28	9↓	57	48	9↓
Romanya	57	35	22↑	97	77	20↑
Çin	42	45	3↓	59	72	13↓
Macaristan	39	46	7↓	33	35	2↓
İspanya	37	49	12↓	9	10	1↓
Polonya	72	75	3↓	86	62	24↑
Fransa	59	80	21↓	12	16	4↓
İsrail	67	83	16↓	36	22	14↑
Avusturya	83	89	6↓	22	17	5↑
İtalya	99	98	1↑	29	34	5↓
Türkiye	106	111	5↓	65	59	6↑
Almanya	90	118	28↓	39	81	42↓
Yunanistan	122	129	7↓	50	52	2↓

Not: Sıralama 2004 yılı DYY girişlerine göre yapılmıştır.

Kaynak: UNCTAD, **World Investment Report 2005**, s.274-276'dan düzenlenmiştir.

DYY çıkışları açısından ele alındığında, başat ülke Bulgaristan'dır. Çünkü giriş akımlarının aksine çıkış akımlarında sıralamanın yükselmesi ülkeden sermaye çıkışı olduğu anlamına gelmektedir. Bu nedenle, süreç tersten okunmalı ve sıralama değerinin büyümesi olumlu olarak yorumlanmalıdır. Diğer yandan, ülkenin DYY girişleri açısından bulunduğu sıralama ile DYY çıkışları açısından bulunduğu sıralama arasındaki farkın büyümesi de, yabancı sermaye karşısındaki konumunu saptamada önem taşımaktadır. Bu bağlamda, DYY girişlerinde 12. sırada olan Bulgaristan, DYY çıkışlarında 125. sırada yer almaktadır. Bu aradaki fark ülkenin yabancı sermaye açısından cazip, diğer bir ifadeyle yatırım ikliminin oldukça elverişli olduğunu göstermektedir. Benzer yorumlar aynı yöntem izlenerek İrlanda, Çek Cumhuriyeti, Romanya ve Çin için de yapılabilmektedir.

Yabancı yatırım akımları arasındaki farklılığın çıkış akımları lehine olduğu ülkeler açısından ise, tersi yorumlamalara gidilebilmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, aradaki farkın en fazla olduğu ülke 77 puanla Yunanistan'dır. Bu ülkeyi 72. puanla Avusturya, 64'er puanla Fransa ve İspanya, 61 puanla İsrail, 39 puanla İspanya ve 37 puanla Almanya izlemektedir. Dikkat edilecek olursa, sayılan bu ülkeler rakip ülkeler içinde görece güçlü ekonomilere sahip olan ve sermaye ithal eden ülkelerdir.

Türkiye açısından ele alındığında ise, Türkiye'nin DYY girişleri açısından genel sıralama içinde 111. sırada olduğu ve oldukça gerilerde kaldığı görülmektedir. Ayrıca yıllık değişim açısından da Türkiye, sıralamada gerilemektedir. Çıkış akımları ile ele alındığında ise, ülkenin 59. sırada olduğu görülmektedir. Buna göre, Türkiye'nin DYY'lar açısından sergilediği performans oldukça olumsuz olarak değerlendirilebilir. Çünkü iki akım arasında çıkış akımları lehine 52 puanlık bir farklılık bulunmaktadır. Türkiye ekonomik gelişmişlik seviyesi açısından gelişmekte olan bir ülkedir. Bu nedenle, sermaye ihraç eden bir ülke olduğunu söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla, ülkenin DYY akımları açısından sergilediği performans sermaye ihraç etmeyen bir ülke olarak çeşitli nedenlerle sermaye çıkışı olan bir ülke olarak değerlendirilmelidir.

C- Türkiye ve Rakip Ülkelerdeki Vergi Sistemlerinin Genel Özellikleri

Türkiye açısından değerlendirildiğinde küresel rekabet ortamında doğrudan yabancı yatırımları çekmede belirli kriterler kapsamında birbirlerine rakip olarak seçilen ülkelerin sergilediği genel ekonomik performanslar önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü DYY'lar ülkelerin genel ekonomik performanslarını seçim kriteri olarak kullanabilmektedir. Diğer yandan bu yatırımların ülkelerin ekonomik performansları üzerinde doğrudan katkıları da söz konusudur. Ancak konu vergi rekabeti kapsamında ele alındığında genel ekonomik performansların yanı sıra sahip olunan vergi sistemleri çok daha önemli bir yer tutmaktadır. Ülkelerin vergi sistemleri yabancı yatırımları cezp

etme yönünde yapılandırılabilen ve oluşan sistem farklılıkları DYY'ların teşvik edilmesinde belirleyici olabilmektedir. Dolayısıyla, seçilen ülkelerin günümüzde sergilediği genel ekonomik performansların ortaya konulması ve sahip olunan vergi sistemlerinin genel özellikleri incelenerek yabancı sermayeyi teşvik etmede ne tür farklılıkların olduğu değerlendirilmelidir.

1- Avusturya

Avusturya 8.2 milyon nüfusa sahip olan ve 37.590 dolarlık kişi başına düşen gelirle üst gelirli ülkeler arasında yer alan bir ülkedir. 2005 yılı itibarıyla enflasyon oranının yüzde 2.3 olduğu bu ülkede aynı yıla ait büyüme oranı ise 1.9 olarak gerçekleşmiştir. Avusturya'daki milli gelir kaynakları incelendiğinde, tarım sektörünün yüzde 1.9, sanayi sektörünün yüzde 30.6 ve hizmetler sektörünün yüzde 67.5 pay aldığı ve bu dağılıma bakılarak ülkenin gelişmiş bir ülke olduğu söylenebilmektedir. Avusturya'da 2005 yılındaki ihracat değeri 121.7 milyar dolardır. Buna karşılık aynı yıla ait ithalat değeri ise 118.3 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve ülke dış ticaret fazlası vermiştir. Günümüzde asgari ücret uygulamasının bulunmadığı* Avusturya'da 2005 yılına ait işsizlik oranı ise yüzde 5.2 olarak gerçekleşmiştir⁴³⁷:

Avusturya vergi sisteminin genel hatları ise şu şekilde özetlenebilir⁴³⁸:

Kurumlar Vergisi:

Vergi Oranı	Yüzde 25
-------------	----------

Avusturya'da kurumlar vergisi uygulamalarında yerleşme esası dikkate alınmakta ve buna göre bir şirketin yönetim merkezinin ülke sınırları içinde bulunması o şirketi tam mükellefiyet konumuna sokmaktadır. Tam mükellefiyet durumunda kurumlar vergisi, şirketin tüm dünyadaki gelirlerini hedef almakta, dar mükellef şirketler ise sadece Avusturya orijinli gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir.

Kişisel Gelir Vergisi:

Vergi Oranı	Yüzde 0 - 50 aralığında Artan Oranlı Tarife
-------------	---

Kişisel gelir vergisi alanında tam mükellef ve dar mükellef ayrımı yapılmaktadır. Mükellefiyet türünü belirleyen ölçü ise yerleşme esasıdır. Buna göre, bir gerçek kişinin tam mükellef sayılabilmesi için ya ülkede ikamet etmesi ya da bir takvim yılı içinde 6 aydan fazla ülkede bulunması gerekmektedir.

* Avusturya'da hükümet tarafından belirlenen herhangi bir asgari ücret seviyesi bulunmamakta ancak ülke genelinde yapılan toplu pazarlık görüşmelerinde endüstri farklılıkları dikkate alınarak farklı düzeylerde asgari ücret seviyeleri belirlenmektedir.

⁴³⁷ Deloitte, **Avustria Snapshot**, December 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, s.1.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15578%2C00.html>, (30.05.2006)

⁴³⁸ Deloitte, **Avustria Snapshot**, December 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, s.2-3.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15578%2C00.html>, (30.05.2006)

Sermaye Kazançları Vergisi:

Vergi Oranı

Gelir statüsünde vergilendirilmekte ve istisna kazançları istisnası uygulanmaktadır.

Sermaye kazançları, gerçek kişilerde kişisel gelir vergisi oranı şirket kazançlarında ise genel kurumlar vergisi oranı üzerinden vergilendirilmektedir. En az bir yıl ana şirketin yüzde 10 hissesini elinde tutan dar mükellef şirketin bu hisselerin satışından sağladığı kazançlar vergiden istisna tutulmaktadır.

Dolaylı Vergiler:

Standart KDV Oranı Yüzde 20

İndirilmiş KDV Oranı Yüzde 10

Mal ve hizmetlerin geniş bir bölümü KDV'ye tabidir. Tarım ürünleri, yiyecek maddeleri, kiralar ve turizm hizmetleri üzerinde indirilmiş oran uygulanmaktadır. Bankacılık hizmetleri vergiden istisna tutulmakta ve ihracat üzerinden KDV alınmamaktadır.

Avusturya vergi sistemine ait diğer bilgiler ise şunlardır: Avusturya'da tevkifata tabi gelirler olarak; karpayları yüzde 25, faiz gelirleri yüzde 0 ve telif kazançları yüzde 20 olarak vergilendirilmektedir. Ülke günümüzde 60 ülkeyle vergi anlaşması yapmış bulunmaktadır. İştirak kazançları istisnası kapsamına girmeyen gelirler karpayı olarak vergilendirilmektedir. Ayrıca ülkede yenilik ödeneği, ihraç edilen hisse senetleri ve Ar-Ge indirimleri olarak çeşitli teşvik araçları kullanılmaktadır.

2- Fransa

G7 ülkelerinden olan ve günümüzde 60.4 milyon nüfusa sahip olan Fransa, 33.410 dolarlık kişi başına düşen gelirle üst gelirli ülkeler arasında yer almaktadır. 2004 yılı itibariyle enflasyon oranının yüzde 2.3 olduğu bu ülkede aynı yıla ait büyüme oranı ise 2.3 olarak gerçekleşmiştir. Fransa'daki milli gelir kaynakları incelendiğinde, tarım sektörünün yüzde 2.5, sanayi sektörünün yüzde 24.8 ve hizmetler sektörünün yüzde 72.7 pay aldığı görülmektedir. Fransa'nın 2004 yılındaki ihracat değerinin 426.8 milyardır. Buna karşılık aynı yıla ait ithalat değeri ise, 435.1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Asgari ücret seviyesinin aylık 1217.88 Euro olduğu ülkede 2004 yılındaki işsizlik oranı yüzde 9.9'a yükselmiştir⁴³⁹.

Fransız vergi sisteminin genel hatları ise şu şekilde özetlenebilir⁴⁴⁰:

Kurumlar Vergisi:

⁴³⁹ Deloitte, France **Snapshot**, October 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, s.1.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15964%2C00.html>, (30.05.2006)

⁴⁴⁰ Deloitte, France **Snapshot**, October 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, s.2-3.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15964%2C00.html>, (30.05.2006)

Vergi Oranı	Yüzde 33.3
Sosyal Ek Vergi	Yüzde 3.3

Fransa'da gerek dar, gerekse tam mükellef kurumlar ülke sınırları dahilinde ortaya çıkan kazançları üzerinden vergilendirilmektedir. Tam mükellef kurumların küresel ölçekli kazançlarının 763.000 Euro'yu geçmesi durumunda ise yüzde 3.3 oranında sosyal ek vergi ödeme zorunluluğu bulunmaktadır.

Kişisel Gelir Vergisi:

Vergi Oranı	Yüzde 0 – 48.09 aralığında Artan Oranlı Tarife
-------------	--

Fransa'da tam mükellef kişiler yurtiçi ve yurtdışından elde ettikleri gelirlerin tümü üzerinden vergilendirilirken, dar mükellef kişiler sadece Fransa'da elde ettikleri gelirler üzerinden vergilendirilmektedir. Mükellefiyet türünü belirleyen ölçü ise yerleşme esasıdır. Buna göre, bir gerçek kişinin tam mükellef sayılabilmesi için ya ülkede ikamet etmesi ya da temel ekonomik faaliyetlerini bu ülkede gerçekleştirmesi gerekmektedir. Fransa'da 2006 yılı bütçesi kapsamında uygulamaya konulan reformlar kapsamında vergi indirimleri yapılacağı deklare edilmiş ve kişisel gelir vergisi tarifesindeki en yüksek oranın yüzde 40'a çekilmesi karara bağlanmıştır.

Sermaye Kazançları Vergisi:

Vergi Oranı	Gelir statüsünde vergilendirilmekte ve uzun dönemli kurum karları üzerine yüzde 15 ek vergi yüklenmektedir.
-------------	---

Sermaye kazançları, şirket kazançlarında genel kurumlar vergisi oranı üzerinden vergilendirilmekte ve şirketlerin uzun dönemli kazançları üzerine yüzde 15 ek vergi yüklenmektedir. Dar mükellef kurumlar ise sadece mülkleri veya hisselerinden sağladıkları kazançlar üzerinden vergilendirilmektedir. Kısa dönemli sermaye kazançları arasında denetime tabi tutulmayan faiz kazançları ve iki yıldan daha kısa süreli kazançlar yer almaktadır. Fransa'da 2006 yılında şirketlerin denetime tabi olmayan kazançları üzerindeki vergi oranının yüzde 8'e düşürülmesi kararlaştırılmıştır. 2007 yılında ise bu tür kazançların yüzde 95'inin vergiden istisna tutulacağı deklare edilmiştir.

Dolaylı Vergiler:

Standart KDV Oranı	Yüzde 19.6
İndirilmiş KDV Oranı	Yüzde 5.5 ve Yüzde 2.1

Standart KDV oranı 19.6'dır. İndirilmiş oran olan yüzde 5.5 ise, gıda maddeleri, tarım ürünleri, su, kitap, gazete ve otel hizmetlerini kapsamaktadır. Bunun yanı sıra tercihli oran olan yüzde 2.1 oranı ise sosyal güvenlik sistemi tarafından sağlanan sağlık hizmetlerine uygulanmaktadır. Fransa'da finans ve sigortacılık hizmetleri ile sağlık ve eğitim hizmetleri vergiden istisna tutulmuştur.

Fransız vergi sistemine ait diğer bilgiler ise şunlardır: Ülkede karpayları yüzde 25, faiz gelirleri yüzde 0 ve telif kazançları üzerinden yüzde 33.33 tevkifat yapılmaktadır. Günümüzde ülkenin imzaladığı çifte vergilendirme anlaşması sayısı 110'dur. Şirket

karpayları vergiden istisna edilmiş iken gerçek kişilere ait karpaylarının sadece yarısı vergilendirilmektedir. Ayrıca ülkede Ar-Ge faaliyetleri, bölgesel yatırımlar ve denişaşarı faaliyetlere çeşitli vergi teşvikleri sağlanmaktadır.

3- Almanya

Diğer bir G7 ülkesi olan Almanya, günümüzde 82.7 milyon nüfusa ve 33.920 dolarlık kişi başına düşen gelire sahip bir ülkedir. 2005 yılı itibariyle enflasyon oranının yüzde 1.9 olduğu bu ülkede aynı yıla ait büyüme oranı ise 0.9 olarak geręekleřmiřtir. Almanya'daki milli gelir kaynakları incelendiğinde, tarım sektörünün yüzde 1.1, sanayi sektörünün yüzde 28.7 ve hizmetler sektörünün yüzde 70.2 pay aldığı ve 2005 yılındaki ihracat miktarının 1 trilyon dolar olduğu görölmektedir. Asgari ücret uygulamasının bulunmadığı* Almanya'da 2005 yılına ait işsizlik oranı ise yüzde 11.6 olduğu görölmektedir⁴⁴¹:

Alman vergi sisteminin genel hatları ise şu řekildedir⁴⁴²:

Kurumlar Vergisi:

Vergi Oranı Toplam efektif vergi oranı yüzde 38-40 arasında değişmektedir.

Almanya'da kayıtlı bulunan veya iş merkezleri bu ülkede bulunan şirketler tam mükellef sayılmakta ve dünya çapındaki gelirleri üzerinden vergilendirilmektedirler. Dar mükellef kurumların ise sadece ülke sınırları içindeki kazançları vergiye tabidir. Almanya'da federal vergi oranı yüzde 25'tir. Ayrıca yüzde 5.5 oranında ek vergi uygulanmaktadır. Yerel seviyede ise ticaret üzerinde vergilendirme yapılmakta ve yüzde 5 oranını temel alan ticaret vergisi uygulanmaktadır. Ticaret vergisi büyük şehirlerde yüzde 25-30 oranına ulaşabilmektedir.

Kişisel Gelir Vergisi:

Vergi Oranı Yüzde 0 – 42 aralığında Artan Oranlı Tarife

Almanya'da tam mükellef kişiler yurtiçi ve yurtdişından elde ettikleri gelirlerin tümü üzerinden vergilendirilirken, dar mükellef kişiler sadece Fransa'da elde ettikleri gelirler üzerinden vergilendirilmektedir. Mükellefiyet türünü belirleyen ölçü ise yerleşme esasıdır. Buna göre, bir geręek kişinin tam mükellef sayılabilmesi için ya ülkede ikamet etmesi ya da 6 aydan fazla ülkede bulunması gerekmektedir. Almanya'da 2007 mali yılından itibaren tarifedeki en yüksek vergi oranının yüzde 45'e çıkarılması tasarlanmaktadır.

* Almanya'da asgari ücret seviyesi toplu pazarlık görüşmelerine dayanmakta ve her bir endüstri için farklı düzeylerde asgari ücret seviyeleri belirlenmektedir.

⁴⁴¹ Deloitte, **Germany Snapshot**, January 2006, Deloitte Touche Tohmatsu, s.1.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15953%2C00.html>, (30.05.2006)

⁴⁴² Deloitte, **Germany Snapshot**, January 2006, Deloitte Touche Tohmatsu, s.2-3.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15953%2C00.html>, (30.05.2006)

Sermaye Kazançları Vergisi:

Vergi Oranı Gelir statüsünde vergilendirilmektedir.

Şirketlerin sermaye kazançları gelir statüsünde vergilendirilmekte ve hisse sahipliğinin yüzde 95'ine ilişkin satışlar istisna kapsamında tutulmaktadır. Gerçek kişilerin sahip olduğu hisse senetlerinin ise sadece yarısı vergilendirilmektedir.

Dolaylı Vergiler:

Standart KDV Oranı Yüzde 16
İndirilmiş KDV Oranı Yüzde 7 ve Yüzde 0

KDV alanında belirlenen standart vergi oranı birçok işlem için yüzde 16 olarak uygulanmaktadır. İndirilmiş oran olan yüzde 7 oranı ise, gıda ürünleri, kamu taşımacılığı, kitap ve gazete satışını kapsamaktadır. İhracat işlemlerinde ise KDV oranı 0'dır. Finansal işlemler ve hizmetler ile sağlık ve eğitim hizmetleri vergiden istisnadır. Almanya'da standart KDV oranınının 2007 yılı itibariyle yüzde 16'dan yüzde 19'a çıkarılması önerilmiştir.

Alman vergi sistemine ait diğer bilgiler ise şunlardır: Ülkede karpayları yüzde 21.1, faiz gelirleri yüzde 0 ve telif kazançları üzerinde yüzde 21.1 tevkifat yapılmaktadır. Günümüzde Almanya'nın 90 ülkeyle çifte vergi anlaşması bulunmaktadır. Ayrıca ülkenin doğusundaki yatırımlar ve küçük ölçekli işletmelerin gerçekleştirdiği yatırımlara çeşitli vergi teşvikleri sağlanmaktadır.

4- İtalya

G7 ülkelerinden olan İtalya, günümüzde 58.1 milyon nüfusa ve 28.910 dolarlık kişi başına düşen gelire sahip güçlü bir ülkedir. 2004 yılı itibariyle enflasyon oranının yüzde 2.2 olduğu bu ülkede aynı yıla ait büyüme oranı ise 1.0 olarak gerçekleşmiştir. İtalya'daki milli gelir kaynakları incelendiğinde, tarım sektörünün yüzde 2.2, sanayi sektörünün yüzde 28.7 ve hizmetler sektörünün yüzde 69.1 pay aldığı ve 2004 yılındaki ihracat miktarının 345.5 milyar dolar olduğu görülmektedir. Asgari ücret uygulamasının toplu pazarlık görüşmeleri* ile belirlendiği İtalya'da 2004 yılına ait işsizlik oranı ise yüzde 8.1 seviyesinde gerçekleşmiştir⁴⁴³:

İtalyan vergi sisteminin genel hatları ise şu şekildedir⁴⁴⁴:

* İtalya'da asgari ücret seviyeleri her bir endüstride üç işçi konfederasyonu ile bir işveren sendikasının bir araya geldiği toplu pazarlık görüşmeleri sonucunda belirlenmektedir.

⁴⁴³ Deloitte, **Italy Snapshot**, October 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, s.1.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D16066%2C00.html>, (30.05.2006)

⁴⁴⁴ Deloitte, **Italy Snapshot**, October 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, s.2-3.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D16066%2C00.html>, (30.05.2006)

Kurumlar Vergisi:

Vergi Oranı Yüzde 33

İtalya'da yasal iş merkezi veya yönetim merkezi bu ülkede bulunan şirketler tam mükellef sayılmakta ve gerek yurtiçi gerekse yurtdışı gelirleri üzerinden vergilendirilmektedirler. Dar mükellef kurumların ise sadece ülke sınırları dahilinde elde ettikleri kazançları vergiye konu olmaktadır. Kurum kazançları üzerinde yüzde 33 oranında genel kurumlar vergisi uygulanmakta ve üretken faaliyetler üzerine ilave olarak yüzde 4.5 oranında yerel bir vergi yüklenmektedir.

Kişisel Gelir Vergisi:

Vergi Oranı Yüzde 0 – 43 aralığında Artan Oranlı Tarife

İtalya'da tam mükellef kişiler yurtiçi ve yurtdışından elde ettikleri gelirlerin tümü üzerinden vergilendirilirken, dar mükellef kişiler sadece İtalya'da elde ettikleri gelirler üzerinden vergilendirilmektedir. Mükellefiyet türünü belirleyen ölçü ise yerleşme esasıdır. Buna göre, bir gerçek kişinin tam mükellef sayılabilmesi için ya ülkede ikamet etmesi ya da yılın büyük bir bölümü ülkede bulunması gerekmektedir. İtalya'da kişisel gelir vergisi tarifedeki en yüksek vergi oranı yüzde 39'dur. Ancak bu oran, yüzde 4 oranındaki ilave vergi ile yüzde 43'e ulaşmaktadır.

Sermaye Kazançları Vergisi:

Vergi Oranı Gelir statüsünde vergilendirilmektedir.

Şirketlerin sermaye kazançları gelir statüsünde vergilendirilmekte ancak diğer şirketlere katılım amaçlı satışlar vergiden istisna tutulmaktadır. Gerçek kişilerin ticaretle alakası bulunmayan gayrimenkulleri ve bunları elde ettikleri süreden itibaren 5 yıl içinde satışından sağladıkları gelirleri vergi kapsamındadır. Mükelleflerin ikametgahı olması halinde ise, gayrimenkuller vergiden muaftır. Gerçek kişilerin finansal araçlardan veya hisse satışlarından sağladıkları kazançlar ise vergilendirilmektedir. Ancak belirli şartların yerine getirildiği durumlarda ticari katılımların yüzde 60'ı istisna kapsamına girmektedir.

Dolaylı Vergiler:

Standart KDV Oranı Yüzde 20
İndirilmiş KDV Oranı Yüzde 10, Yüzde 4 ve Yüzde 0

KDV alanında belirlenen standart vergi oranı birçok işlem için yüzde 20'dir. İndirilmiş oran olan yüzde 10 oranı ise, gıda ürünleri, canlı hayvan satışı, bazı yakıtlar ve taşımacılık faaliyetlerini kapsamaktadır. Yüzde 4 oranı ise, tarımsal girdilere, tıbbi tedariklere, kitap ve gazete satışına uygulanmaktadır. Finans, sigorta ve sağlık hizmetleri vergiden istisnadır. İhracat işlemlerinde ise vergi oranı 0'dır.

İtalyan vergi sistemine ait diğer bilgiler ise şunlardır: Ülkede karpayları yüzde 0, yüzde 12.5 ve yüzde 27 oranında tevkifata tabidir. Faiz gelirleri üzerinde de yüzde 12.5 veya yüzde 27 oranında tevkifat yapılmaktadır. Tevkifata tabi diğer bir gelir unsuru olan

teelif kazançlarındaki vergi oranı ise yüzde 22.5'tir. Günümüzde İtalya'nın 90 ülke ile çifte vergilendirme anlaşması bulunmaktadır. Karpaylarının vergilendirildiği ülkede şirket ortakları için yüzde 95 istisna uygulanmaktadır. Bu istisna uygulamasının gerçek kişilerdeki karşılığı ise yüzde 60'tır. Hızlandırılmış amortisman uygulamasının bulunduğu ülkede ekonomik açıdan özel önem taşıyan yatırımlara çeşitli vergisel teşvikler uygulanmaktadır.

5- İspanya

Günümüzde 41.1 milyon nüfusa sahip İspanya, 24,190 dolarlık kişi başına düşen gelirle üst gelirli ülkeler arasında yer almaktadır. 2004 yılı itibariyle enflasyon oranının yüzde 3.0 olduğu bu ülkede aynı yıla ait büyüme oranı ise 2.7 olarak gerçekleşmiştir. İspanya'daki milli gelir kaynakları incelendiğinde, tarım sektörünün yüzde 3.5, sanayi sektörünün yüzde 28.4 ve hizmetler sektörünün yüzde 68.1 pay aldığı ve 2004 yılındaki ihracat miktarının 175.2 milyar dolar olduğu görülmektedir. Asgari ücretin aylık 513 Euro olduğu İspanya'da 2004 yılına ait işsizlik oranı ise yüzde 10.8'e ulaşmıştır⁴⁴⁵.

İspanya vergi sisteminin genel hatları ise şu şekildedir⁴⁴⁶:

Kurumlar Vergisi:

Vergi Oranı Yüzde 35

İspanya'da tam mükellef şirketler yurtiçi ve dışı toplam gelirleri üzerinden vergilendirilirken; dar mükellef kapsamındaki şirketler sadece İspanya kaynaklı gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir. Bir şirket İspanya'da kurulu veya şirketin yönetim merkezini İspanya'da ise tam mükellef olarak tanımlanmaktadır. Standart kurumlar vergisi oranı yüzde 35 olan İspanya'da cirosu 8 milyon Euro'nun altında olan şirketler için bu oran yüzde 30 olarak uygulanmaktadır. Şube karları için uygulanan vergi oranı ise yüzde 25'dir.

Kişisel Gelir Vergisi:

Vergi Oranı Yüzde 0 – 45 aralığında Artan Oranlı Tarife

Tam mükellef kişiler yurtiçi ve dışı toplam gelirleri üzerinden vergilendirilirken; dar mükellef kişiler sadece İspanya orijinli gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir. Bir takvim yılı içinde 183 gün İspanya'da ikamet eden veya yaşamsal faaliyetlerinin merkezi İspanya'da olan kişiler ülkede yerleşmiş sayılmaktadır. Gelir vergisi, kar paylarını, faiz ve teelif gelirlerini kapsayan toplam gelir üzerinden yüzde 45'e varan bir artan oranlı tarife ile vergilendirilmektedir. Tam mükellef şirketlerden elde edilen kar payları için iştirak kazancı istisnası uygulanmaktadır. Çalışmak üzere İspanya'ya gelen

⁴⁴⁵ Deloitte, **Spain Snapshot**, October 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, s.1.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15958%2C00.html>, (30.05.2006)

⁴⁴⁶ Deloitte, **Spain Snapshot**, October 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, s.2-3.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15958%2C00.html>, (30.05.2006)

bir göçmen belli koşullara bağlı olarak göçmenler için uygulanan rejimlerden seçim yapabilmektedir. Göçmen rejimi altında geliş yılı ve takip eden beş yıl boyunca uygulanan taban vergi oranı yüzde 25'dir. Ancak göçmenler tam mükellef kişilere tabının kesintilerden yararlanamamaktadır. İspanya'da uygulamaya konulan vergi reformu uyarınca kişisel gelir vergisindeki en üst oranın 2007 itibarıyla yüzde 42'ye indirilmesi önerilmiştir.

Sermaye Kazançları Vergisi:

Vergi Oranı Gelir statüsünde vergilendirilmektedir.

Sermaye kazançları, gelir statüsünde vergilendirilmektedir. Bununla birlikte belli koşullarda yeniden yatırım durumunda sermaye kazançlarının yüzde 20 kadarına istisna uygulanabilmektedir. Bireylerin kısa dönemli kazançları -bir yıldan daha kısa süre elde tutulan varlıklar üzerinden elde edilen kazançlar- gelir olarak vergilendirilmektedir. Uzun dönemli kazançlara ise -bir yıldan uzun süre elde tutulan varlıklar üzerinden elde edilen kazançlar- yüzde 15 oranında ayrı bir sermaye kazançları vergisi uygulanmaktadır.

Dolaylı Vergiler:

Standart KDV Oranı Yüzde 16
İndirilmiş KDV Oranı Yüzde 7 ve Yüzde 4

Mal ve hizmetlerin geniş bir bölümü yüzde 16 oranında KDV'ye tabidir. İşyerleri için tescil zorunludur. Yiyecek maddeleri, kiralar, belli ulaşım ve turizm hizmetlerine yüzde 7'lik indirilmiş oran uygulanmaktadır. Zorunlu ihtiyaç maddeleri ise yüzde 4 oranında vergilendirilmektedir. İspanya'da ihracata konu olan işlemler vergi dışıdır. Ayrıca finansal işlemler ve sigorta sözleşmeleri, kira gelirleri ile sağlık ve eğitim hizmetleri vergiden istisna tutulmuştur.

İspanya vergi sistemine ait diğer bilgiler ise şunlardır: Karpayları, faiz gelirleri ve telif kazançları yüzde 15 tevkifata tabidir. Tevkifat oranı AB direktifleri doğrultusunda indirilebilmektedir. Ülke günümüz itibarıyla 55 ülke ile çifte vergilendirme anlaşması imzalamış bulunmaktadır. İştirak kazançları vergilendirilmekte ancak tam mükellef kurumlardan sağlanan bu kapsamdaki kazançlar için iştirak kazançları istisnası uygulanmaktadır. Ülke petrol ve madencilik alanındaki yatırımlar ile AB dışından gelen yatırımlara çeşitli vergi teşvikleri sağlamaktadır.

6- İrlanda

İrlanda 4.1 milyon nüfusa sahip olan ve 44,590 dolarlık kişi başına düşen gelirle üst gelirli ülkeler arasında bulunan bir ülkedir. 2004 yılı itibarıyla enflasyon oranının yüzde 2.2 olduğu bu ülkede aynı yıla ait büyüme oranı ise 4.9'dur. İrlanda'daki milli gelir kaynakları incelendiğinde, tarım sektörünün yüzde 4.0, sanayi sektörünün yüzde 38.0 ve hizmetler sektörünün yüzde 58.0 pay aldığı görülmektedir. 2004 yılındaki ihracat

değerinin 98.8 milyar dolar ve buna karşılık ithalat değerinin 59.2 milyar dolar olduğu ülkede önemli bir dış ticaret fazlası olduğu dikkat çekmektedir. Asgari ücret seviyesinin aylık 1326 Euro olduğu İrlanda'da 2004 yılına ait işsizlik oranı ise yüzde 4.5'dir⁴⁴⁷:

İrlanda vergi sisteminin genel hatları ise şu şekildedir⁴⁴⁸:

Kurumlar Vergisi:

Vergi Oranı Yüzde 12.5

İrlanda'da tam mükellef şirketler dünya çapındaki gelirleri üzerinden vergilendirilirken; dar mükellef kapsamındaki şirketler sadece İrlanda orijinli gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir. Bir şirket İrlanda'da kurulu veya şirketin yönetim merkezi bu ülkede ise tam mükellef olarak tanımlanmaktadır. Standart kurumlar vergisi oranı yüzde 12.5'tir ve bu oran çalışmada seçtiğimiz ülkeler arasında en düşük kurumlar vergisi olması nedeniyle dikkat çekmektedir. İrlanda'da kurumlar vergisi uygulaması ticari kazançları hedef almaktadır. Bu bağlamda, bazı emlak gelirleri ile mineral ve petrol faaliyetleri vergi kapsamı dışında bırakılmıştır.

Kişisel Gelir Vergisi:

Vergi Oranı Yüzde 0 – 42 aralığında Artan Oranlı Tarife

Tam mükellef gerçek kişiler dünya çapındaki gelirleri üzerinden vergilendirilirken; dar mükellef gerçek kişiler sadece İrlanda orijinli gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir. Tam mükellef olmayan ancak ülkede yaşayan kişiler tamamen yurtdışına çıkardıkları ticari ve emek gelirleri ile 3810 Euroyu geçmeyen yatırım gelirleri muaf olmak üzere tüm yurt içi ve dışı gelirleri üzerinden vergilendirilirler. Bir takvim yılı içinde 183 gün İrlanda'da ikamet eden veya kişinin hangi vergi yılı olduğu fark etmeksizin İrlanda'da bulunduğu 30 ve daha az gün ayrı tutulmak kaydıyla birbirine bağlı iki vergi yılı içinde 280 gün İrlanda'da bulunan kişiler tam mükellef sayılmaktadır.

Sermaye Kazançları Vergisi:

Vergi Oranı Yüzde 20 efektif oran üzerinden vergilendirilmektedir.

Şirket karpayları yüzde 20 efektif oran üzerinden vergilendirilmektedir. Şirketler bir yıldan uzun elde tutulan ve yüzde 5'ten büyük pay satışlarında vergiden muaf tutulmaktadır. Kişilerin elde ettikleri sermaye kazançlarına ise yüzde 20 vergi uygulanmaktadır.

Dolaylı Vergiler:

Standart KDV Oranı Yüzde 21

İndirilmiş KDV Oranı Yüzde 13.5 ve Yüzde 4.8

⁴⁴⁷ Deloitte, **Ireland Snapshot**, December 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, s.1.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15982%2C00.html>, (30.05.2006)

⁴⁴⁸ Deloitte, **Ireland Snapshot**, December 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, s.2-3.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15982%2C00.html>, (30.05.2006)

Mal ve hizmetlerin geniş bir bölümü yüzde 21 oranında vergiye tabidir. Genel oran yüzde 21 olmasına rağmen; bazı erzak, bina, inşaat, yerli yakıt ve restoran hizmetlerine yüzde 13.5 oranında vergi uygulanmaktadır. Çiftçilerin çiftlik hayvanı tedarikine uygulanan vergi oranı ise yüzde 4.8'dir. İhracat faaliyetleri, yiyecek maddeleri ve çocuk giyimi vergi dışı tutulmaktadır. Bankacılık ve sigorta hizmetleri, sağlık ve eğitim hizmetleri ile 10 yılı aşan gayrimenkul kiralama faaliyetleri vergiden istisna tutulmuştur.

İrlanda vergi sistemine ait diğer bilgiler ise şunlardır: Ülkede karpayları, faiz gelirleri ve telif kazançları yüzde 20 oranında tevkifata tabidir. İrlanda günümüzde 40 ülke ile çifte vergile anlaşması imzalamış durumdadır. Karpaylarının vergilendirildiği sistemde tam mükellef kurumların tam mükellef kurumlardan sağladıkları karpayları vergi dışı tutulmaktadır. Ayrıca ülke Ar-Ge faaliyetleri başta olmak üzere yerel patentlerden doğan telif kazançlarına ve fikri mülkiyet haklarına çeşitli vergi teşvikleri sağlamaktadır.

7- Yunanistan

Yunanistan günümüzde 11 milyon nüfusa sahip olan ve kişi başına düşen gelir seviyesi 19.810 dolar olan üst-orta gelirli bir ülkedir. 2005 yılı itibarıyla enflasyon oranının yüzde 3.8 olduğu bu ülkede aynı yıla ait büyüme oranı ise 3.4'tür. Yunanistan'daki milli gelir kaynakları incelendiğinde, tarım sektörünün yüzde 6.5, sanayi sektörünün yüzde 22.1 ve hizmetler sektörünün yüzde 71.4 pay aldığı görülmektedir. 2005 yılındaki ihracat miktarının 21.8 milyar dolar olduğu ülkede aylık 616 Euro düzeyinde asgari ücret uygulanmaktadır. Yunanistan'da 2005 yılına ait işsizlik oranı ise yüzde 10.8 olarak gerçekleşmiştir⁴⁴⁹:

Yunanistan'daki vergi sisteminin genel hatları ise şu şekildedir⁴⁵⁰:

Kurumlar Vergisi:

Vergi Oranı	Yüzde 29
-------------	----------

Yunanistan'da tam mükellef şirketler yurtiçi ve dışı toplam gelirleri üzerinden vergilendirilirken; dar mükellef kapsamındaki şirketler sadece ülke orijinli gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir. Bir şirket Yunanistan'da kurulu ise tam mükellef olarak tanımlanmaktadır. Gemicilik sektörü dışında, yabancı firmalar daha önce Yunanistan dışındaki ticaret faaliyetlerinden kazanılan gelirlere vergi muafiyeti sağlayan offshore vergi rejimi uygulamasından artık yararlanamamaktadır. Yeni rejimde nitelikli şirketler standart kurumlar vergisine tabidir; fakat önceden belirlenen artı maliyet temeline

⁴⁴⁹ Deloitte, **Greece Snapshot**, February 2006, Deloitte Touche Tohmatsu, s.1.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D16370%2C00.html>, (30.05.2006)

⁴⁵⁰ Deloitte, **Greece Snapshot**, February 2006, Deloitte Touche Tohmatsu, s.2-3.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D16370%2C00.html>, (30.05.2006)

dayandırılmaktadır. Böyle şirketlerin brüt kazançları şirketin harcamalarına artı maliyet eklenmesi ile hesaplanmaktadır. Artı maliyet Maliye Bakanlığı tarafından durum bazlı belirlenmekte ve yüzde 5'ten az olamamaktadır.

Kişisel Gelir Vergisi:

Vergi Oranı Yüzde 0 – 40 aralığında Artan Oranlı Tarife

Tam mükellef gerçek kişiler yurtiçi ve dışı toplam gelirleri üzerinden vergilendirilirken; dar mükellef olanlar sadece Yunanistan orijinli gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir. Tam mükellefiyet yerleşme iznine sahip olma veya ikamet süresi gibi kişisel durumlara bağlı olarak belirlenmektedir.

Sermaye Kazançları Vergisi:

Vergi Oranı Ticari varlıklar ve gayrimenkuller gelir statüsünde vergilendirilmektedir.

Şirketlerin varlık satışlarından elde ettikleri kazançlar adi ticari gelir statüsünde vergilendirilmektedir. Kazançlar özel rezervlere ayrıldığı takdirde Atina Menkul Kıymetler Borsası'nda yer alan tahvillerin satışından elde edilen kazançlar muafiyete tabidir. Kişiler sadece bazı özellikteki kazançlar veya ticarete konu olan işlemler üzerinden vergilendirilir. Limited şirket veya ortaklıklarda ticari satışlardan doğan kazançlar yüzde 20 tevkifata tabidir.

Dolaylı Vergiler:

Standart KDV Oranı Yüzde 19
İndirilmiş KDV Oranı Yüzde 9 ve Yüzde 4.5

Mal ve hizmetlerin geniş bir bölümü standart yüzde 19 oranına tabidir. İşyerleri için tescil zorunludur. Yiyecek maddeleri, tarım mamulleri ve ecza malzemelerine yüzde 9 oranında indirilmiş vergi oranı uygulanmakta; kitap ve gazeteler için ise yüzde 5 vergilendirme yapılmaktadır. İhracata konu olan işlemler vergi dışı tutulmakta ve avukatlık ile tapu sicil memurluğu ücretleri muafiyet kapsamında değerlendirilmektedir.

Yunanistan'daki vergi sistemine ait diğer bilgiler ise şunlardır: Ülkede karpayları üzerinde yüzde 0, faiz gelirleri üzerinde yüzde 29 ve telif kazançları üzerinde yüzde 20 tevkifat yapılmaktadır. Bu tevkifat oranları AB direktifleri doğrultusunda indirilebilmektedir. Günümüzde Yunanistan 35 ülke ile çifte vergilendirme anlaşması imzalamış konumdadır. Ayrıca ülkede bölgesel yatırımlara çeşitli vergi teşvikleri sağlanmaktadır.

8- Çek Cumhuriyeti

Günümüzde 10.2 milyon nüfusa sahip Çek Cumhuriyeti, 10.450 dolarlık kişi başına düşen gelirle üst orta gelirli ülkeler arasında yer almaktadır. 2004 yılı itibarıyla

enflasyon oranının yüzde 2.8 olduğu bu ülkede aynı yıla ait büyüme oranı ise 4.0 olarak gerçekleşmiştir. Çek Cumhuriyeti'ndeki milli gelir kaynakları incelendiğinde, tarım sektörünün yüzde 2.8, sanayi sektörünün yüzde 38.9 ve hizmetler sektörünün yüzde 58.3 pay aldığı ve 2004 yılındaki ihracat miktarının 66.7 milyar dolar olduğu görülmektedir. Asgari ücret seviyesinin aylık 7185 kron olduğu Çek Cumhuriyeti'nde 2004 yılına ait işsizlik oranı ise yüzde 9.2'dir⁴⁵¹:

Çek Cumhuriyeti'ndeki vergi sisteminin genel hatları ise şu şekildedir⁴⁵²:

Kurumlar Vergisi:

Vergi Oranı Yüzde 24

Çek Cumhuriyeti'nde yasal iş merkezi veya yönetim merkezi bu ülkede bulunan şirketler tam mükellef sayılmakta ve dünya çapında elde ettikleri gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir. Dar mükellef kurumların ise sadece ülke sınırları dahilinde elde ettikleri kazançları vergiye konu olmaktadır. Kurumlar vergisi düz oranlı bir vergi olarak yüzde 24 oranında uygulanmaktadır. Karpayları vergilendirilebilir gelire dahil edilmekte ancak bunlar için yüzde 15 oranında tevkifat yapılmaktadır. 12 aydan daha uzun süreli olarak elde tutulan hisse değerinin yüzde 10'u aşması durumunda ise iştirak kazançları istisnası uygulanmaktadır.

Kişisel Gelir Vergisi:

Vergi Oranı Yüzde 0 – 32 aralığında Artan Oranlı Tarife

Çek Cumhuriyeti'nde tam mükellef kişiler dünya çapında elde ettikleri gelirlerin tümü üzerinden vergilendirilirken, dar mükellef kişiler sadece ülke içinden elde ettikleri gelir üzerinden vergilendirilmektedir. Mükellefiyet türünü belirleyen ölçü ise yerleşme esasıdır. Buna göre, bir gerçek kişinin tam mükellef sayılabilmesi için ya ülkede ikamet etmesi ya da yıl içinde 183 günden fazla ülkede bulunması gerekmektedir. Üniter vergilemenin olduğu ülkede kişisel gelir vergisi tarifedeki en yüksek vergi oran yüzde 32'dir. Gerçek kişilerin karpayları ise yüzde 15 stopaja tabi tutulmaktadır.

Sermaye Kazançları Vergisi:

Vergi Oranı Gelir statüsünde vergilendirilmektedir.

Şirketlerin sermaye kazançları gelir statüsünde vergilendirilmektedir. Gerçek kişilerin 5 yıldan daha uzun süre ellerinde tuttukları iş dışı mülkiyetleri vergiden muaftır. Benzer şekilde 2 yıldan uzun süreli olarak ülkede bulunanların mülk satışından sağladıkları gelirler de vergi dışıdır. 6 aydan uzun süreli olmak kaydı ile aracı kuruluşlar vasıtasıyla elde tutulan hisseler veya sınırlı sorumlu bir şirket vasıtasıyla 5 yıl elde tutulan hisselerin satışından sağlanan kazançlar da vergiden muaf tutulmaktadır.

⁴⁵¹ Deloitte, **Czech Republic Snapshot**, December 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, s.1.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15951%2C00.html>, (30.05.2006)

⁴⁵² Deloitte, **Czech Republic Snapshot**, December 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, s.2-3.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15951%2C00.html>, (30.05.2006)

Dolaylı Vergiler:

Standart KDV Oranı	Yüzde 19
İndirilmiş KDV Oranı	Yüzde 5

KDV alanında belirlenen standart vergi oranı birçok işlem için yüzde 19'dur. İndirilmiş oran olan yüzde 10 oranı ise, gıda ürünleri, kimyasal ürünlere ve birçok hizmete uygulanmaktadır. Arazi ve binaların kiralanması, finans ve sigortacılık hizmetleri, sağlık ve eğitim hizmetlerini kapsamaktadır. İhracat işlemlerinde ise vergi oranı 0'dır.

Çek Cumhuriyeti'ndeki vergi sistemine ait diğer bilgiler ise şunlardır: Ülkede karpayları ile faiz gelirleri üzerinde yüzde 15, telif kazançlarında ise yüzde 25 tevkifat yapılmaktadır. Ülke günümüzde 60 ülke ile çifte vergilendirme anlaşması imzalamış durumdadır. Ayrıca ülkede büyük ölçekli yatırımlara çeşitli vergi teşvikleri uygulanmaktadır.

9- Macaristan

Macaristan 10 milyon nüfusa sahip olan ve kişi başına düşen gelir seviyesi 11.060 dolar olan bir ülkedir. 2005 yılı itibariyle enflasyon oranının yüzde 3.7 olduğu bu ülkede aynı yıla ait büyüme oranı ise 3.7'dir. Macaristan'daki milli gelir kaynakları incelendiğinde, tarım sektörünün yüzde 4.3, sanayi sektörünün yüzde 30.8 ve hizmetler sektörünün yüzde 64.9 pay aldığı görülmektedir. Ülkenin 2005 yılındaki ihracat değeri 61.9 milyar dolardır. Asgari ücretin aylık 57.000 HUF olduğu ülkede 2005 yılına ait işsizlik oranı ise yüzde 7.1 olarak gerçekleşmiştir⁴⁵³:

Macaristan vergi sisteminin genel hatları ise şu şekildedir⁴⁵⁴:

Kurumlar Vergisi:

Vergi Oranı	Yüzde 16
-------------	----------

Macaristan'da tam mükellef şirketler dünya çapındaki gelirleri toplamı üzerinden vergilendirilirken; dar mükellef kapsamındaki şirketler sadece Macaristan orijinli gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir. Vergi mükellefleri eğer Macaristan kanunlarından doğan vergi yükümlülüğünü üstlenmişlerse veya şirket yönetim merkezi Macaristan'da ise tam mükellef olarak tanımlanmaktadır. Ülkedeki standart kurumlar vergisi oranı yüzde 35'dir. Ancak 31 Aralık 2005'e kadar Macar offshore firmalarının elde ettiği karlar üzerinden yüzde 4 vergi alınmaktadır. 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren 5 milyon HUF'a kadar olan gelirler ise yüzde 10 üzerinden vergilendirilmektedir.

⁴⁵³ Deloitte, **Hungary Snapshot**, December 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, s.1.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15977%2C00.html>, (30.05.2006)

⁴⁵⁴ Deloitte, **Hungary Snapshot**, December 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, s.2-3.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15977%2C00.html>, (30.05.2006)

Kişisel Gelir Vergisi:

Vergi Oranı Yüzde 0 – 38 aralığında Artan Oranlı Tarife

Tam mükellef gerçek kişiler dünya çapındaki gelirleri üzerinden vergilendirilirken; dar mükellef olan kişiler sadece ülke orijinli gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir. Macaristan halkı ve Macar iskan iznine sahip yabancılar tam mükellef olarak değerlendirilmektedir. Diğer kişiler ise sürekli ikametgahları ve yaşamsal merkezleri Macaristan'da ise tam mükellef olarak kabul edilmektedir. Kişisel gelir vergisi tarifesi yüzde 38'e varan artan oranlı bir tarife ile vergilendirilmektedir. 1 Ocak 2006 tarihi itibarıyla tarife üst oranının yüzde 36'ya indirilmesi karara bağlanmıştır.

Sermaye Kazançları Vergisi:

Vergi Oranı Gelir statüsünde vergilendirilmektedir.

Macaristan'da ticari varlık satışı kazançları adi ticari gelir olarak ele alınmaktadır. Kişilerin gayrimenkullerden elde ettikleri kazançlara yüzde 25 oranında vergi uygulanmaktadır. Bununla birlikte vergiler mülk sahipliği süresinin uzunluğuna göre indirilebilmekte ve 15 yılı geçen sahiplenmelerde elden çıkarma kazançları muafiyete tabi tutulmaktadır. Tahvil kazançlarına ise yüzde 25 oranında vergi uygulanmaktadır. 1 Ocak 2007 itibarıyla, menkul değerler borsasında yer alan tahvillere yüzde 10 oranında vergi uygulanması önerilmiştir.

Dolaylı Vergiler:

Standart KDV Oranı Yüzde 25
İndirilmiş KDV Oranı Yüzde 15 ve Yüzde 5

Mal ve hizmetlerin geniş bir bölümü yüzde 25 oranında vergilendirilmektedir. İşyerleri için KDV tescili zorunludur. Gıda maddeleri ve sosyal değer içeren mamullere ise yüzde 15 oranında vergi uygulanmaktadır. Kitap ve belli ecza maddeleri için ise yüzde 5 oranı geçerlidir. Finansal hizmetler ile sağlık ve eğitim hizmetleri ve mesken kiralari muafiyet kapsamındadır. 1 Ocak 2006 tarihi itibarıyla standart KDV oranının yüzde 20'ye indirilmesi karara bağlanmıştır.

Macaristan vergi sistemine ait diğer bilgiler ise şunlardır: Ülkede karpayları, faiz gelirleri ve telif kazançları üzerindeki tevkifat oranı 31 Aralık 2005 tarihi itibarıyla sifıra çekilmiştir. Günümüzde ülke 60 ülke ile çifte vergilendirme anlaşması imzalamış bulunmaktadır. Ar-Ge faaliyetleri başta olmak üzere bölgesel yatırımlara çeşitli teşvikler getirilmiştir.

10- Polonya

Günümüzde 38.2 milyon nüfusa sahip Polonya, 6.336 dolarlık kişi başına düşen gelirle üst-orta gelirli ülkeler arasında yer almaktadır. 2004 yılı itibarıyla enflasyon oranının yüzde 3.5 olduğu bu ülkede aynı yıla ait büyüme oranı ise 5.4 olarak gerçekleşmiştir. Polonya'daki milli gelir kaynakları incelendiğinde, tarım sektörünün

yüzde 3.0, sanayi sektörünün yüzde 31.7 ve hizmetler sektörünün yüzde 65.3 pay aldığı ve 2004 yılındaki ihracat miktarının 80.9 milyar dolar olduğu görülmektedir. Asgari ücretin 849 PLN olduğu Polonya'da 2004 yılına ait işsizlik oranı ise yüzde 19.6 olarak gerçekleşmiştir⁴⁵⁵:

Polonya vergi sisteminin genel hatları ise şu şekildedir⁴⁵⁶:

Kurumlar Vergisi:

Vergi Oranı Yüzde 19

Polonya'da tam mükellef şirketler dünya çapındaki gelirleri toplamı üzerinden vergilendirilirken; dar mükellef kapsamındaki şirketler sadece Polonya kaynaklı gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir. Bir şirket Polonya'da kurulu veya şirketin yönetim merkezini bu ülkede ise tam mükellef olarak tanımlanmaktadır. Ödenen kar payı ve faizler yüzde 19 oranında tevkifata tabidir. Belli koşullar altında AB üyesi bir ülkenin şirketine Polonya şirketlerinin ödediği kar payları ve şirket grubu üyelerinin birbirlerine ödediği kar payları muafiyet kapsamındadır. Bir şirket grubu belli koşullar altında yüzde 95 hisse sahipliği durumunda oluşturulur. Genel olarak vergi anlaşmalarında aksi şartlar belirlenmemiş ise iştirak kazançları istisnası uygulanmaktadır.

Kişisel Gelir Vergisi:

Vergi Oranı Yüzde 0 – 40 aralığında Artan Oranlı Tarife

Polonya Gelir Vergisi Kanunu'na göre, kişiler Polonya'da sınırlı veya sınırsız vergi yükümlülüğüne tabi olabilmektedir. Vergi statüsü kişinin daimi ikametgâhının Polonya'da olup olmamasına göre belirlenmektedir. Tam mükellef kişiler yurtiçi ve dışı toplam gelirleri üzerinden vergilendirilirken; yerleşik olmayanlar sadece Polonya kaynaklı gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir. Kişisel gelir vergisi tarifesi en yüksek oranı yüzde 40'tır. Karpayları ve faiz gelirleri gibi gelir tiplerine yüzde 19 oranında taban oran uygulanmaktadır.

Sermaye Kazançları Vergisi:

Vergi Oranı Gelir statüsünde vergilendirilmektedir.

Şirketlerin ve kişilerin elde ettikleri sermaye kazançları gelir statüsünde vergilendirilmektedir. Gerçek kişilerin hisse senetlerinin satışında elde ettikleri sermaye kazançları yüzde 19 oranında vergiye tabidir. Gerçek kişilerin iş amaçlı kullanılmayan konut, bina ve arazilerin satışlarından sağladığı kazançlar ise yüzde 10 oranında vergilendirilmektedir.

Dolaylı Vergiler:

Standart KDV Oranı Yüzde 22
İndirilmiş KDV Oranı Yüzde 7 ve Yüzde 3

⁴⁵⁵ Deloitte, **Poland Snapshot**, October 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, s.1.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D16073%2C00.html>, (30.05.2006)

⁴⁵⁶ Deloitte, **Poland Snapshot**, October 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, s.2-3.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D16073%2C00.html>, (30.05.2006)

1 Mayıs 2004 tarihiyle Polonya KDV uygulamaları AB direktifleri uyarınca düzenlenmiştir. Kural olarak mal ve hizmetlerin geniş bir bölümü yüzde 22 oranında vergilendirilmektedir. Yıllık cirosu 10.000 Euro'nun üstünde olan işyerleri için tescil zorunludur. Gıda maddeleri, kitaplar, gazeteler tarım ve ormancılıkla ilgili hizmetler ve bazı sağlık bakım maddeleri üzerinde yüzde 7'lik oran uygulanmaktadır. Tarımsal ürünler ve bazı işlenmemiş yiyecek maddeleri üzerinde ise yüzde 3 oranında KDV alınmaktadır. İhracata konu olan işlemler vergi dışıdır. Finansal işlemler, bilimsel faaliyetler, eğitim, kültür, sanat, spor faaliyetlerini ve sağlık bakımı ise vergi dışında tutulmaktadır.

Polonya vergi sistemine ait diğer bilgiler ise şunlardır: Ülkede karpayları yüzde 19, faiz gelirleri ve telif kazançları üzerine ise yüzde 20 tevkifat yapılmaktadır. Bu oranlar dar mükellefler için AB direktifleri doğrultusunda indirilebilmektedir. Ülke günümüz itibarıyla 80 ülke ile çifte vergilendirme anlaşması imzalamış bulunmaktadır. Ayrıca özel ekonomik bölgeler kapsamında yapılan yatırımlara çeşitli teşvikler sağlanmaktadır.

11- Çin

Çin 1.3 milyar gibi devasa bir nüfusa sahip olan ve kişi başına düşen gelir seviyesi 1.230 dolara karşılık gelen bir ülkedir. 2004 yılı itibarıyla enflasyon oranının yüzde 3.9 olduğu bu ülkede aynı yıla ait büyüme oranı ise 9.5'tir. Çin'deki milli gelir kaynakları incelendiğinde, tarım sektörünün yüzde 15.2, sanayi sektörünün yüzde 53.0 ve hizmetler sektörünün yüzde 31.8 pay aldığı görülmektedir. 2004 yılındaki ihracat miktarının 593.3 milyar dolar olduğu ve asgari ücret uygulamasının bölgesel bazda belirlendiği Çin'de 2004 yılına ait işsizlik oranı ise yüzde 10 olarak gerçekleştiği görülmektedir⁴⁵⁷:

Çin vergi sisteminin genel hatları ise şu şekildedir⁴⁵⁸:

Kurumlar Vergisi:

Vergi Oranı	Yüzde 33
-------------	----------

Çin'de yasal iş merkezi veya yönetim merkezi bu ülkede bulunan şirketler tam mükellef sayılmakta ve dünya çapındaki gelirleri üzerinden vergilendirilmektedirler. Dar mükellef kurumların ise sadece ülke sınırları dahilinde elde ettikleri kazançları vergiye konu olmaktadır. Yabancı yatırım şirketleri ise gerçekleştirdikleri faaliyete, buldukları sektör ve bölgelere göre imtiyazlı oranlarda vergilendirilmektedir. Vergisel imtiyazların belirli sektörlerle ve bölgelere göre uygulanması mümkündür.

Kişisel Gelir Vergisi:

⁴⁵⁷ Deloitte, **China Snapshot**, October 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, s.1.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15947%2C00.html>, (30.05.2006)

⁴⁵⁸ Deloitte, **China Snapshot**, October 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, s.2-3.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15947%2C00.html>, (30.05.2006)

Vergi Oranı	Yüzde 0 – 45 aralığında Artan Oranlı Tarife
-------------	---

Çin’de gerek yerli, gerekse yabancı gerçek kişilerin gelirleri için uygulanmaktadır. Mükellefiyet türünün yerleşme esasına göre belirlendiği ülkede, bir yıldan daha az bir süreyle ülkede ikamet edenler sadece Çin’deki gelirler üzerinden vergilendirilmektedir. Aynı şekilde 1 yıldan 5 yıla kadar ikamet eden kişiler de sadece Çin’deki gelirleri üzerinden vergi öderler. 5 yıldan fazla ikamet edenler ise tam mükellef kapsamında dünya çapında elde ettikleri gelirler üzerinden vergilendirilirler. Karpayları üzerinden yüzde 20 tevkifat yapılan Çin’de hükümet tarafından belirlenen şirketlerden sağlanan karpayları için tevkifat oranı yüzde 10’a indirilmiştir.

Sermaye Kazançları Vergisi:

Vergi Oranı	Gelir statüsünde vergilendirilmektedir.
-------------	---

Şirketlerin sermaye kazançları gelir statüsünde vergilendirilmekte iken, gerçek kişilerin sermaye kazançları üzerinden yüzde 20 oranında vergilendirilmektedir. Hisse senedi satışından sağlanan kazançlar ise vergiden muaf tutulmaktadır. Dar mükelleflerin net sermaye kazançları üzerinden ise yüzde 10 tevkifat yapılmaktadır.

Dolaylı Vergiler:

Standart KDV Oranı	Yüzde 17
İndirilmiş KDV Oranı	Yüzde 13

KDV alanında belirlenen standart vergi oranı birçok işlem için yüzde 17’dir. İndirilmiş oran olan yüzde 13 oranı ise, tahıl ürünleri, yemeklik yağlar, kitaplar, su ve gübre gibi belirli tarımsal girdiler için uygulanmaktadır. İhracatta vergi uygulanmamakta ve vergi iadesi için başvuru yapılabilmektedir. Sigorta, inşaat ve eğlence gibi birçok hizmet için ise diğer bir tür dolaylı vergi olan ticaret vergisi uygulanmaktadır. Ticaret vergisi genel olarak yüzde 3 ile 5 arasında değişmekte ancak eğlence hizmetleri üzerinde bu vergi yüzde 20 olarak uygulanmaktadır. Yabancı ticari işletmeler aracılığı ile yapılan teknoloji transferi için yapılan ödemeler vergi dışında tutulmaktadır.

Çin vergi sistemine ait diğer bilgiler ise şunlardır: Çin’de karpayları yüzde 0, faiz gelirleri yüzde 10 ve telif kazançları yüzde 10 oranında tevkifata tabidir. Ülke günümüzde 75 ülke ile çifte vergilendirme anlaşması imzalamış bulunmaktadır. Ayrıca özel yatırım bölgeleri, ihracat hedefli, ileri teknoloji ve altyapı yatırımlarına çeşitli vergisel teşvikler uygulanmaktadır.

12- İsrail

Günümüzde 6.924 milyon nüfusa sahip İsrail, 17.800 dolarlık kişi başına düşen gelirle üst gelirli ülkeler arasında yer almaktadır. 2005 yılı itibariyle enflasyon oranının yüzde 2.4 olduğu bu ülkede aynı yıla ait büyüme oranı ise 5.2’dir. İsrail’deki milli gelir kaynakları incelendiğinde, tarım sektörünün yüzde 2.6, sanayi sektörünün yüzde 34.9 ve hizmetler sektörünün yüzde 62.5 pay aldığı ve 2005 yılındaki ihracat miktarının 36.4

milyar dolar olduğu görülmektedir. Asgari ücretin 3.335 NIS olduğu İsrail’de 2005 yılına ait işsizlik oranı ise yüzde 9.1 olduğu görülmektedir⁴⁵⁹:

İsrail vergi sisteminin genel hatları ise şu şekildedir⁴⁶⁰:

Kurumlar Vergisi:

Vergi Oranı Yüzde 31

İsrail’de tam mükellef şirketler dünya çapındaki gelirleri toplamı üzerinden vergilendirilirken; dar mükellef kapsamındaki şirketler sadece İsrail orijinli gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir. Bir şirket İsrail’de kurulu veya şirketin yönetim merkezini İsrail’de ise tam mükellef olarak tanımlanmaktadır. Son düzenlemelerle 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren kurumlar vergisi kademeli olarak yüzde 25’e düşürülmesi öngörülmektedir.

Kişisel Gelir Vergisi:

Vergi Oranı Yüzde 0 – 49 aralığında Artan Oranlı Tarife

Tam mükellefler yurtiçi ve dışı toplam gelirleri üzerinden vergilendirilirken; dar mükellefler sadece İsrail kaynaklı gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir. Bir takvim yılı içinde 183 gün İsrail’de ikamet eden veya yaşamsal faaliyetlerinin merkezi İsrail’de olan kişiler yerleşmiş sayılmaktadır. Kişisel gelir vergisi; kar paylarını, faiz ve telif gelirlerini kapsayan toplam gelir üzerinden yüzde 49’e varan artan oranlı bir tarifeye tabidir. Son düzenlemelerle 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren kişisel gelir vergisi tarifesindeki en üst oranın yüzde 44’e indirilmesi karara bağlanmıştır.

Sermaye Kazançları Vergisi:

Vergi Oranı Gelir statüsünde vergilendirilmektedir.

Kişilerin ve firmaların sermaye kazançları reel ve enflasyonist bölümlere ayrılmaktadır. Söz hakkı olmayan bir hisse sahibinin pay satışından elde ettiği sermaye kazançları yüzde 20 oranında vergiye tabi iken, söz hakkı olan pay sahibinin sermaye kazançları yüzde 25 oranında vergilendirilmektedir. Kazancın enflasyona ait bölümü ise vergiden muaf tutulmaktadır.

Dolaylı Vergiler:

Standart KDV Oranı Yüzde 16.5

Mal ve hizmetlerin geniş bir bölümü yüzde 16.5 oranında vergilendirilmektedir. İşyerleri için KDV tescilli zorunludur. İhracata konu olan işlemler, yabancı turizm hizmetleri ve bazı uluslararası ulaşım hizmetleri vergi dışıdır. 10 yıldan az olmayan süreli konut kiralaması, finans işlemleri ve mücevher ithalat ve ihracatını vergi dışı tutulmaktadır.

⁴⁵⁹ Deloitte, **Israel Snapshot**, February 2006, Deloitte Touche Tohmatsu, s.1.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15985%2C00.html>, (30.05.2006)

⁴⁶⁰ Deloitte, **Israel Snapshot**, February 2006, Deloitte Touche Tohmatsu, s.2-3.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15985%2C00.html>, (30.05.2006)

İsrail vergi sistemine ait diğer bilgiler ise şunlardır: İsrail günümüzde 35 ülke ile çifte vergilendirme anlaşması imzalamış bulunmaktadır. Karpayları İsrail şirketleri arasında gerçekleşmediği durumda vergiye tabidir. Ayrıca Ar-Ge yatırımları başta olmak üzere çokuluslu şirketlere ve göçmenlere çeşitli vergi teşvikleri sağlanmıştır.

13- Romanya

Romanya 21.7 milyon nüfusa sahip olan ve kişi başına düşen gelir seviyesi 4.170 olan orta gelirli bir ülkedir. 2005 yılı itibariyle enflasyon oranının yüzde 8.9 olduğu bu ülkede aynı yıla ait büyüme oranı ise 5'dir. Romanya'daki milli gelir kaynakları incelendiğinde, tarım sektörünün yüzde 12.6, sanayi sektörünün yüzde 31.2 ve hizmetler sektörünün yüzde 56.2 pay aldığı görülmektedir. 2005 yılındaki ihracat miktarının 27.8 milyar dolar olduğu Romanya'da aylık asgari ücret seviyesi 351.45 RON'dur ve Romanya'da 2005 yılına ait işsizlik oranı ise yüzde 6 olarak gerçekleşmiştir⁴⁶¹:

Romanya vergi sisteminin genel hatları ise şu şekildedir⁴⁶²:

Kurumlar Vergisi:

Vergi Oranı	Yüzde 16
-------------	----------

Romanya'da tam mükellef şirketler dünya çapındaki toplam gelirleri üzerinden vergilendirilirken; dar mükellef kapsamındaki şirketler sadece Romanya orijinli gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir. Bir şirket, Romanya kanunlarına göre kurulu veya şirketin yönetim merkezi Romanya'da ise tam mükellef olarak tanımlanmaktadır. Standart kurumlar vergisi oranı yüzde 16 olan Romanya'da bir ile dokuz çalışanı olan şirketler ve cirosu 100.000 Euro'nun altında olan şirketler için bu oran yüzde 3'dür. Tam mükellef şirketlere ve pay sahiplerine ödenen kar paylarına yüzde 10 oranında tevkifat uygulanmaktadır.

Kişisel Gelir Vergisi:

Vergi Oranı	Yüzde 16
-------------	----------

Tam mükellef gerçek kişiler dünya çapındaki gelirleri üzerinden vergilendirilirken; dar mükellef olanlar sadece Romanya orijinli gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir. Bir takvim yılı içinde 183 gün Romanya'da ikamet eden veya yaşamsal faaliyetlerinin merkezi Romanya'da olan kişiler tam mükellef sayılmaktadır. Kişisel gelir vergisi oranı yüzde 16'dır. Tam mükellef kişilere ödenen kar payı ve faizler ise yüzde 10 oranında tevkifata tabidir.

Sermaye Kazançları Vergisi:

⁴⁶¹ Deloitte, **Romania Snapshot**, February 2006, Deloitte Touche Tohmatsu, s.1.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D45073%2C00.html>, (30.05.2006)

⁴⁶² Deloitte, **Romania Snapshot**, February 2006, Deloitte Touche Tohmatsu, s.2-3.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D45073%2C00.html>, (30.05.2006)

Vergi Oranı	Gelir statüsünde vergilendirilmektedir.
-------------	---

Sermaye kazançları gelir statüsünde vergilendirilmektedir.

Dolaylı Vergiler:

Standart KDV Oranı	Yüzde 19
İndirilmiş KDV Oranı	Yüzde 9

Mal ve hizmetlerin geniş bir bölümü KDV'ne tabidir. Yıllık cirosu 8 milyar RON'un üzerinde olan işyerleri için KDV tescili zorunludur. Standart KDV oranı yüzde 19'dur. Kitaplara, gazetelere, ecza maddelerine ve otelcilik hizmetlerine ise yüzde 9'luk indirilmiş oran uygulanmaktadır. İhracata konu olan işlemler ise tamamen vergi dışıdır

Romanya vergi sistemine ait diğer bilgiler ise şunlardır: Karpayları, faiz gelirleri ve telif kazançları yüzde 16 oranında tevkifata tabidir. Tam mükellef kişilere yapılan karpayları ve faizlerde tevkifat oranı yüzde 10'a indirilmiştir. Günümüzde Romanya 70 ülke ile çifte vergilendirme anlaşması imzalamış durumdadır. Nitelikli doğrudan yatırımlara çeşitli teşviklerin sağlandığı ülkede serbest ticaret bölgeleri kurulmuş bulunmaktadır.

14- Bulgaristan

Günümüzde 7.7 milyon nüfusa sahip Bulgaristan, 3.390 dolarlık kişi başına düşen gelire orta gelirli ülkeler arasında yer almaktadır. 2005 yılı itibariyle enflasyon oranının yüzde 5 olduğu bu ülkede aynı yıla ait büyüme oranı ise 5.7'dir. Bulgaristan'daki milli gelir kaynakları incelendiğinde, tarım sektörünün yüzde 10.1, sanayi sektörünün yüzde 30.2 ve hizmetler sektörünün yüzde 59.7 pay aldığı ve 2005 yılındaki ihracat miktarının 11.5 milyar dolar olduğu görülmektedir. Asgari ücret seviyesinin aylık 160 leva olduğu Bulgaristan'da 2005 yılında gerçekleşen işsizlik oranı ise yüzde 11.5'dir⁴⁶³.

Bulgaristan vergi sisteminin genel hatları ise şu şekildedir⁴⁶⁴:

Kurumlar Vergisi:

Vergi Oranı	Yüzde 15
-------------	----------

Bulgaristan'da tam mükellef konumundaki şirketler gerek yurtiçi gerekse yurtdışı gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir. Dar mükellef statüsündeki şirketlerin ise sadece ülke sınırları dahilinde elde ettikleri kazançları vergiye konu olmaktadır. Ülke kanunlarına göre, faaliyetleri için resmi kayıt yaptıran şirketler ülkede yerleşik

⁴⁶³ Deloitte, **Bulgaria Snapshot**, February 2006, Deloitte Touche Tohmatsu, s.1.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15654%2C00.html>, (30.05.2006)

⁴⁶⁴ Deloitte, **Bulgaria Snapshot**, February 2006, Deloitte Touche Tohmatsu, s.2-3.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15654%2C00.html>, (30.05.2006)

sayılmakta ve tam mükellef olmaktadır. Tam mükelleflerden yapılan karpayları alıcı şirketin vergilendirilebilir gelirinden muaf tutulmaktadır.

Kişisel Gelir Vergisi:

Vergi Oranı Yüzde 0 – 24 aralığında Artan Oranlı Tarife

Bulgaristan'da tam mükellef kişiler dünya çapında, dar mükellef kişiler ise sadece ülke sınırları içinde elde ettikleri gelirler üzerinden vergilendirilmektedir. Mükellefiyet türünü belirleyen ölçü ise yerleşme esasıdır. Buna göre, bir gerçek kişinin tam mükellef sayılabilmesi için 365 günlük dönemde 183 günden uzun süre ülkede bulunması gerekmektedir. Bulgaristan'da gerçek kişilere ödenen karpayları üzerinden yüzde 7 oranında tevkifat yapılmaktadır.

Sermaye Kazançları Vergisi:

Vergi Oranı Gelir statüsünde vergilendirilmektedir.

Sermaye kazançları gelir statüsünde vergilendirilmektedir. Ülke borsasında hükümet tarafından belirlenen hisse senedi gelirleri belirli şartlara tabi olmak koşuluyla vergi dışı tutulmaktadır.

Dolaylı Vergiler:

Standart KDV Oranı Yüzde 20

KDV alanında belirlenen standart vergi oranı birçok işlem için yüzde 20'dir. İhracat işlemlerinde ise vergi oranı 0'dır. Finans, sigorta, sağlık ve eğitim hizmetleri ise vergiden istisnadır.

Bulgaristan vergi sistemine ait diğer bilgiler ise şunlardır: Ülkede karpayları yüzde 7, faiz Gelirleri ve Telif Kazançları yüzde 15 oranında tevkifata tabidir. Tam mükellef şirketlere yapılan karpayı ödemeleri ise vergiden muaftır. Günümüzde ülke 50 ülke ile çifte vergilendirme anlaşması imzalamış durumdadır. Ayrıca yüksek işsizliğin olduğu bölgelere yapılan yatırımlar ve tarımsal üretim için çeşitli vergisel teşvikler uygulanmaktadır.

15- Türkiye

Türkiye 72.3 milyon nüfusa sahip olan ve kişi başına düşen gelir seviyesinin 4.170 dolar olduğu orta gelirli bir ülkedir. 2004 yılı itibariyle enflasyon oranının yüzde 8.6 olduğu ülkede aynı yıla ait büyüme oranı ise 8.9'dir. Türkiye'deki milli gelir kaynakları incelendiğinde, tarım sektörünün yüzde 11.3, sanayi sektörünün yüzde 28.6 ve hizmetler sektörünün yüzde 60.1 pay aldığı görülmektedir. 2004 yılındaki ihracat değerinin 67 milyar dolar olduğu ülkede gerçekleşen ithalat değeri 90.7 milyardır.

Asgari ücret seviyesinin aylık 489 YTL olduğu Türkiye’de 2004 yılına ait işsizlik oranı ise yüzde 10.3’dür⁴⁶⁵:

Türkiye’deki vergi sisteminin genel hatları ise şu şekilde özetlenebilir⁴⁶⁶:

Kurumlar Vergisi:

Vergi Oranı Yüzde 30

Türkiye’de yasal iş merkezi veya yönetim merkezi ülkede bulunan şirketler tam mükellef sayılmakta ve dünya çapındaki gelirleri üzerinden vergilendirilmektedirler. Dar mükellef kurumların ise sadece ülke sınırları dahilinde elde ettikleri kazançları vergiye konu olmaktadır. Ocak 2005’den bu yana uygulanmakta olan vergi oranı yüzde 30’dur. Tam mükellef kurumların hisse senetlerinden elde edilen kazançlar vergi dışı tutulmaktadır. Şekil şartları tayin edilmiş olan başka koşullar kapsamında yabancılara istisnalar uygulanmaktadır.

Kişisel Gelir Vergisi:

Vergi Oranı Ücret gelirleri için yüzde 0 – 35, diğer gelir unsurları için
yüzde 0 – 40 aralığında Artan Oranlı Tarife

Kişisel gelir vergisi alanında tam mükellef ve dar mükellef ayrımı yapılmaktadır. Mükellefiyet türünü belirleyen ölçü ise yerleşme esasıdır. Buna göre, bir gerçek kişinin tam mükellef sayılabilmesi için ya ülkede ikamet etmesi ya da bir takvim yılı içinde 6 aydan fazla ülkede bulunması gerekmektedir. Tam mükellefler karpaylarında elde ettikleri gelirin yarısı üzerinden vergilendirilmektedir.

Sermaye Kazançları Vergisi:

Vergi Oranı Gelir statüsünde vergilendirilmektedir.

Şirketlerin sermaye kazançları gelir statüsünde vergilendirilmektedir. Tam mükellef şirketlerin gayrimenkul satışı veya diğer bir işletmeye intikalinden elde ettikleri kazançlar belirli koşullar kapsamında kurumlar vergisinden muaf tutulmaktadır. Gerçek kişiler ise sermaye ve menkul kıymet kazançları üzerinden vergiye tabidir. Tam mükellef kurumların hisselerinden elde edilen kazançlar hisse senetlerinin 1 yıldan daha fazla sürede elde tutulması şartına bağlı olarak vergiden muaf tutulmaktadır. 1 Ocak 2006’dan sonra burada anılan süre 2 yıla çıkarılmıştır.

Dolaylı Vergiler:

Standart KDV Oranı Yüzde 18
İndirilmiş KDV Oranı Yüzde 8 ve Yüzde 1

KDV alanında belirlenen standart vergi oranı birçok işlem için yüzde 18’dir. İndirilmiş oran olan yüzde 8’lik oranı ise, temel gıda maddeleri, eğlence hizmetleri,

⁴⁶⁵ Deloitte, **Turkey Snapshot**, November 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, s.1.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D16079%2C00.html>, (30.05.2006)

⁴⁶⁶ Deloitte, **Turkey Snapshot**, November 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, s.2-3.
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D16079%2C00.html>, (30.05.2006)

kitap, sağlık ve eğitim hizmetlerine uygulanmaktadır. Diğer bir indirilmiş oran olan yüzde 1'lik oran ise, tarımsal ürün temini, ikinci el taşıtlar, gazete ve bazı gayrimenkulleri kapsamaktadır. İhracat, uluslararası taşımacılık, deniz ve hava taşıtları ile inşaat işlerinde KDV uygulanmamaktadır. Banka ve sigorta muameleleri vergisini içeren işlemlerde KDV istisnası uygulanmaktadır. Sabit kıymetlerin leasing yoluyla temininde ve ham petrol ile petrol ürünlerinin boru hattı ile taşımacılığında vergi istisnası bulunmaktadır.

Türkiye'de vergi sistemine ait diğer bilgiler ise şunlardır: Ülkede karpayları yüzde 10, faiz gelirleri yüzde 0 ve telif kazançları yüzde 22 -25 oranında tevkifata tabidir. Kar payları tam mükellef kurumlarda istisna kapsamında olup, gerçek kişilerde vergilendirilmektedir. Günümüzde ülke 50 ülke ile çifte vergilendirme anlaşması imzalamış durumdadır. Ayrıca yatırım indirimi istisnası, yatırım geliştirme ve Ar-Ge faaliyetleri için teşvikler bulunmaktadır. Yatırım teşvik belgeli yatırımlarda makine ve ekipman alımlarında KDV istisnası uygulanmaktadır.

D- Model ve Uygulama

Oluşturulan teorik modelde ülkelerin aralarında giriştikleri vergi rekabetinin, bu rekabet sürecinde hedef değişken olma özelliğini taşıyan DYY girişleri açısından ne tür farklılıklar ortaya çıktığı belirlenmeye çalışılmaktadır. Oluşan etkilerin rekabete taraf olan ülkelere göre farklılaşacağı öngörüsü, esasen çalışmanın önceki bölümlerinde ele alınan teorik çerçeve kapsamındaki beklentilerimize dayanmaktadır. Dolayısıyla bu kısımda, seçilen ülkelerin son 15 yıllık zaman süreci içinde çektikleri DYY akımları, ülke özelliklerinin farklılaşması bağlamında "makro değişkenler" ve sahip oldukları vergi sistemlerine dayalı olarak "vergisel değişkenler" ayırımına gidilerek değerlendirilmekte ve ortaya çıkan olumsuz etkilerin hangi ülke grubu açısından yoğunlaştığı ortaya konulmaktadır. Teorik model, ampirik olarak havuzlanmış yatay-kesit zaman-serisi (pooled cross-section time-series) yöntemi kullanılarak analiz edilmektedir.

1- Modelin Teorik Çerçevesi

Vergi rekabetinin olası etkilerini ülke grupları açısından farklılaştığı ve bu bağlamda gelişmekte olan ülkelerin vergi rekabeti ortamında avantajlı konumda olduklarını öne süren bu çalışmada aşağıdaki model oluşturularak ampirik uygulamaya tabi tutulmuştur. Modelde gelişmişlik seviyesi farklılıkları da dikkate alınarak Türkiye açısından rakip olma özelliği sergileyen ülkelerin yıllık bazda çektikleri DYY'lar bağımlı değişken olarak ele alınmaktadır. DYY'ların belirleyicisi olarak ise, daha önceki bölümlerde tartıştığımız iki grup değişken kullanılmaktadır. Belirlenen bu bağımsız değişkenlerin tayininde DYY'ların belirleyici değişkenlerini ortaya koyan UNCTAD 1998 çalışması referans alınmıştır. Buna göre, DYY'ların belirleyicisi konumundaki değişkenler arasında ülkelerin yatırım ikliminin belirleyicisi olan makro ekonomik

performans göstergeleri ile vergi sistemlerine ait göstergeler arasında ayrıma gidilmiştir.

Ülkelerin yatırım iklimine dair durumun tespitinde kullanılan kriterler ve bunlara karşılık gelen değişkenler ise şunlardır: Modelde kullanılan enflasyon ve işsizlik oranları, yukarıda anılan çalışmanın dikkate aldığı “iktisadi ve siyasi istikrar”, kişi başına düşen milli gelir, “piyasaya yönelme” ve petrol fiyatları, “kaynağa yönelme” kriterlerini sembolize etmektedir. Vergisel performansların belirleyici değişkeni ise, yabancı yatırımlar üzerinde en önemli maliyet unsurlarından olan kurumlar vergisi oranları olarak seçilmiştir. Ayrıca buna ilave olarak, vergi yükünün göstergesi niteliğindeki ulusal vergi hasılatlarına da açıklayıcı değişkenler arasında yer verilmiştir.

Yukarıda açıklanan değişkenler kullanılarak iki aşamalı bir modelleme ve tahmin stratejisi belirlenmiştir. İlk aşamada, modelde yalnızca ülkelerin yatırım iklimlerini niteleyen makro değişkenler kullanılmış, ardından vergisel değişkenler modele dahil edilmiştir. İlk aşamadaki model şu şekilde gösterilebilir:

$$Y_{it} = \alpha + \beta_1 X_{1it} + \beta_2 X_{2it} + \beta_3 X_{3it} + \beta_4 X_{4it}$$

Ülkelerin çektikleri yıllık olarak çektikleri DYY'ların açıklayıcı değişkeni olarak modelde sadece makro değişkenlere yer verilmesinin gerekçesi, seçilen ülkelerin yatırım iklimleri arasındaki farklılıkların sergilenen ülke performansın ne yönde etkilediğinin belirlenmesini hedef almaktadır. Oluşturulan bu genel modele vergisel uygulama farklılıklarının ilave edilmesi ise, önceki modele göre ne yönde değişmeler olduğunu ortaya koymakta ve ülkelerdeki vergi sistemlerinin DYY'ları çekmedeki etkilerini değerlendirmemize imkan kazandırmaktadır. Buna göre, oluşturulan bu yeni model şu şekildedir:

$$Y_{it} = \alpha + \beta_1 X_{1it} + \beta_2 X_{2it} + \beta_3 X_{3it} + \beta_4 X_{4it} + \gamma Z_{it}$$

2- Veriler ve Yöntem

Modelde kullanılan değişkenlere ait verilerin büyük bir bölümü, Dünya Bankası tarafından yayınlanan “World Development Indicators 2004” CD'sinden alınmış ve ülkelere ait kurumlar vergisi oranlarının oluşturulmasında eurostat ([Statistical Office of the European Commission](http://www.eurostat.ec.europa.eu/)) online veri bankası kullanılmıştır.

1990-2004 dönemine ait olarak sırasıyla; Avusturya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, İspanya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Türkiye'nin verileri havuzlanmış yatay-kesit zaman-serisi veri seti olarak hazırlanmıştır. Çalışmanın önceki kısmında Türkiye açısından rakip ülkeler olarak belirlenmesine

rağmen, Çin, İsrail, Romanya ve Bulgaristan'a ait veriler uygulama yapmaya imkan verecek türden sağlanamadığı için maalesef veri setine dahil edilememiştir. Ayrıca oluşturulan veri setinde Çek Cumhuriyeti'nin 1990-1992 dönemi ülkeye giren DYY'lar verisi bulunmadığından regresyonlar bu ülke için eksik veri ile, bir başka ifade ile dengesiz panel verisi aracılığıyla yürütülmüştür. Bu durumun uygulama sonuçlarını etkilemediği görülmüştür.

Bağımlı değişken Y, her bir ülke için DYY'lardır. DYY'lar milyon dolar cinsinden ifade edilmekte ve regresyonlarda FDIINF ile gösterilmektedir. Ülkelerin 1990-2004 arası dönemde çektikleri DYY'ların zaman grafikleri Ek Tablo 1'den görülebilmektedir.

Açıklayıcı değişkenlerden ilki olan X_1 , her bir ülke için dolar cinsinden kişi başına düşen GSYİH'yı ifade etmekte ve GDPPC ile simgelenmektedir. Diğer açıklayıcı değişken X_2 , ülkelerin fiyatlar genel düzeyini göstermekte, 1990=100 bazlı tüketici fiyatları endeksi olarak INF ile gösterilmektedir. X_3 değişkeni, ülkelerin işsizlik oranlarını nitelendirmekte ve UNEMPR ile simgelenmektedir. Bu değişken, ekonomik istikrarın bir göstergesi olmakla birlikte DYY'ların yerleşim kararlarını almada dikkate aldığı cari ücret seviyesine karşılık gelecek şekilde düşünülmüştür. X_4 , değişkeni ise OILCOST olarak gösterilmiş ve kiloton cinsinden ülkelerdeki petrol maliyetlerini simgelemektedir.

Vergi sisteminin etkisini göstermek üzere modele eklenen ve Z olarak gösterilen değişken hem CORTAXR ile sembolize edilen kurumlar vergisi oranı, hem de TAXREV ile simgelenen vergi yükü değişkenini göstermektedir. Vergi yükü değişkeni ülkeler için vergi gelirlerinin milli gelire oranı cinsinden ele alınmıştır. Ülkelerin 1990-2004 arası dönemde uyguladıkları kurumlar vergisi oranlarının zaman grafikleri Ek Tablo 2'den görülebilmektedir.

Ampirik uygulamada havuzlanmış yatay-kesit zaman-serisi tahmin yöntemleri kullanılmıştır. Bu yöntem, esas olarak panel veri analizinin eşdeğeridir. Bununla birlikte panel veri analizinin genellikle yatay-kesit boyutunun zaman serisi boyutundan daha büyük olduğu veri setlerinde kullanılması önerilmektedir*. Panel veri analizinde kullanılan tahmin yöntemi ise, aşağıdaki modelde yer alan parametrelerin ve varyans-kovaryans matrisinin tahmin edilmesine dayanmaktadır.

$$Y_{it} = \alpha + X'_{it}\beta_{it} + \delta_i + \gamma_t + \varepsilon_{it}$$

Burada X_{it} açıklayıcı değişkenler vektörü, β_{it} ilgili parametrelerdir. δ_i , her bir yatay-kesite özgü sabit; γ_t , analizde kullanılan her bir döneme özgü sabit etkiyi

* Bu öneri için bkz., **E-Views 5.0 User's Guide**, s.181-183.

vermektedir. ε_{it} , ise hata terimleridir. Uygulamada E-Views 5.0 Ekonometri paket programı kullanılmıştır.

3- Ampirik Uygulama Sonuçları

Yukarıda verilen teorik model doğrultusunda ilk aşamada yatırım iklimini etkileyen makro değişkenlerin açıklayıcı değişken olarak kullanıldığı model tahmin edilmiştir. Tahmin yöntemi olarak hata terimleri arasındaki içsel bağıntının etkilerini ortadan kaldıracak şekilde yatay kesit Görünürde İlişkisiz Regresyon (Seemingly Unrelated Regressions-SUR) yöntemi kullanılmıştır. Aşağıdaki Tablo 48’de yer alan sonuçlar incelendiğinde, bütün katsayıların anlamlı ve işaretlerinin beklentilerimiz doğrultusunda olduğu gözlenmektedir.

Tablo 48: Yatırım İkliminin Etkileri

Bağımlı Değişken: FDIINF?				
Yöntem: Havuz EGLS (Yatay-Kesit SUR)				
Örneklem: 1990 2004				
Gözlem Sayısı: 15				
Yatay-Kesit Gözlem Sayısı: 11				
Toplam Havuz Gözlem Sayısı: 162				
Tek aşamalı ağırlıklandırma matrisine dayalı doğrusal tahminleme				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
GDPPC?	0.547608	0.020471	26.75087	0.0000
INF?	-0.018782	0.002294	-8.188853	0.0000
UNEMPR?	180.1629	12.97860	13.88154	0.0000
OILCOST?	-1899.643	282.0562	-6.734982	0.0000
Ağırlıklandırılmış İstatistikler				
R-kare	0.844619	Bağımlı değişkenin ortalaması		0.959719
Uyarlanmış R-kare	0.841669	Bağımlı değişkenin std. sapması		2.459372
Regresyon Std. Hatası	0.978604	Hata Kareler Toplamı		151.3113
F-İstatistiği	286.2857	Durbin-Watson istatistiği		1.767616
Olasılık(F-İstatistiği)	0.000000			
Ağırlıklandırılmamış İstatistikler				
R-kare	0.091536	Bağımlı değişkenin ortalaması		9826.179
Hata Kareler Toplamı	5.52E+10	Durbin-Watson istatistiği		1.187743

Kişi başına GSYİH'daki bir birim artış, diğer değişkenlerin etkileri sabitken DYY girişlerini 0.55 birim arttırmaktadır. Ülkelerdeki fiyatlar genel seviyesindeki bir birim artış

ise, DYY girişlerini yaklaşık olarak 0.02 birim azaltmaktadır. İşsizlik oranındaki bir puanlık artış, DYY girişlerini yaklaşık 180 milyon dolar arttırmaktadır. Bütün ülkelerdeki ortak eğitim katsayısı olarak alındığında işsizlik oranı ile DYY girişleri arasındaki bu aynı yönde ilişkinin varlığı, işsizlik oranının bir istikrarsızlık göstergesi olarak değil, yabancı yatırımların piyasaya yönelmesinde etkili olan düşük ücretlendirmenin daha önemli bir göstergesi olduğunu söylemektedir. Enerji fiyatlarındaki bir birim artış ise, DYY girişlerinde 1.899 milyon dolar azalmaya neden olmaktadır. Modeldeki açıklayıcı değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücünü gösteren R² ise 0.84'tür.

Bu tahminlemede yukarıda oluşturulan modeldeki sabit etkiler dikkate alınmamıştır. Sabit etkilerin ülkeler itibarıyla modele dahil edilmesi durumunda oluşan bulgular ise aşağıdaki Tablo 49'da gösterilmiştir.

Tablo 49: Sabit Etkilerin Dahil Edilmesi Durumunda Yatırım İkliminin Etkileri

Bağımlı Değişken: FDIINF?				
Yöntem: Havuz EGLS (Yatay-Kesit SUR)				
Örneklem (Uyarlanmış): 1993 2004				
Gözlem Sayısı: 12				
Yatay-Kesit Gözlem Sayısı: 11				
Toplam Havuz Gözlem Sayısı: 132				
Tek aşamalı ağırlıklandırma matrisine dayalı doğrusal tahminleme				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
C	56974.61	2939.218	19.38428	0.0000
GDPPC?	-0.868472	0.077458	-11.21218	0.0000
INF?	0.138071	0.008856	15.59029	0.0000
UNEMPR?	-2115.617	108.5668	-19.48677	0.0000
OILCOST?	-36303.53	4374.951	-8.298044	0.0000
Sabit Etkiler (Yatay-Kesit)				
_AUS--C	-10924.55			
_FRA--C	25094.93			
_GER--C	23108.37			
_GRE--C	-17520.20			
_IRE--C	-763.9603			
_ITA--C	-2945.169			
_SPA--C	19113.67			
_CZE--C	-5763.131			
_HUN--C	-11700.72			
_POL--C	8022.067			
_TUR--C	-25721.30			
Etkilerin niteliği				
Yatay-Kesit sabit (Kukla değişkenler)				

Ağırlıklandırılmış İstatistikler			
R-kare	0.939965	Bağımlı değişkenin ortalaması	1.012786
Uyarlanmış R-kare	0.932782	Bağımlı değişkenin std. sapması	3.952297
Regresyon Std. Hatası	1.024693	Hata Kareler Toplamı	122.8495
F-istatistiği	130.8479	Durbin-Watson istatistiği	2.142338
Olasılık(F-istatistiği)	0.000000		
Ağırlıklandırılmamış İstatistikler			
R-kare	0.356067	Bağımlı değişkenin ortalaması	11110.98
Hata Kareler Toplamı	3.78E+10	Durbin-Watson istatistiği	1.669817

Sabit etkilerin ayrıştırıldığı bu regresyonda modelin açıklama gücü yüksek ($R^2=0.94$) ve katsayılar topluca anlamlı (F-istatistiği=130) dır. Buna göre; Avusturya için sabit etki 46.050'dir. Bir başka ifadeyle, Avusturya'nın tüm havuz ortalamasından sapması -10.924'tür. Açıklayıcı değişkenlerde bir değişme yokken Avusturya'nın çektiği DYY miktarı 46.050 milyon dolar olmaktadır. Diğer ülkeler için de, sabit etkiler benzer şekilde yorumlanmalıdır. Örneğin Türkiye için sabit etki, 31.253 ve tüm havuz ortalamasından sapması -25.721'dir. Yatırım iklimini etkileyen makro değişkenlere ek olarak her bir ülkeye özgü kurumlar vergisi oranının modele dahil edilmesi ile aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 50: Ünelere Özgü Kurumlar Vergisinin Yatırım İklimine Etkileri

Bağımlı Değişken: FDIINF?				
Yöntem: Havuz EGLS (Yatay-Kesit SUR)				
Örnekleme: 1990 2004				
Gözlem Sayısı: 15				
Yatay-Kesit Gözlem Sayısı: 11				
Toplam Havuz Gözlem Sayısı: 162				
Tek aşamalı ağırlıklandırma matrisine dayalı doğrusal tahminleme				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
GDPPC?	0.468681	0.030821	15.20644	0.0000
INF?	0.021029	0.009332	2.253372	0.0257
UNEMPR?	-413.3167	52.87929	-7.816230	0.0000
OILCOST?	13664.21	2055.727	6.646900	0.0000
_AUS--CORTAXR_AUS	-232.8521	25.26689	-9.215704	0.0000
_FRA--CORTAXR_FRA	529.1069	71.90953	7.357952	0.0000
_GER--CORTAXR_GER	254.6111	216.6933	1.174984	0.2419
_GRE--CORTAXR_GRE	-82.36259	17.09372	-4.818296	0.0000
_IRE--CORTAXR_IRE	-10.67492	43.83892	-0.243503	0.8080
_ITA--CORTAXR_ITA	15.65868	20.45177	0.765639	0.4451
_SPA--CORTAXR_SPA	440.4314	54.84453	8.030544	0.0000
_CZE--CORTAXR_CZE	-205.0319	46.04915	-4.452457	0.0000

_HUN--CORTAXR_HUN	-125.8208	46.35196	-2.714465	0.0074
_POL--CORTAXR_POL	-35.79871	54.17501	-0.660797	0.5098
_TUR--CORTAXR_TUR	-61.55763	21.62641	-2.846410	0.0051
Ağırlıklandırılmış İstatistikler				
R-kare	0.838115	Bağımlı değişkenin ortalaması		0.446267
Uyarlanmış R-kare	0.822697	Bağımlı değişkenin std. sapması		2.306819
Regresyon Std. Hatası	0.971339	Hata Kareler Toplamı		138.6945
F-istatistiği	54.36089	Durbin-Watson istatistiği		1.887415
Olasılık(F-istatistiği)	0.000000			
Ağırlıklandırılmamış İstatistikler				
R-kare	0.247550	Bağımlı değişkenin ortalaması		9826.179
Hata Kareler Toplamı	4.57E+10	Durbin-Watson istatistiği		1.397620

Bu modelde diğer etkiler sabit iken kişi başına düşen GSYİH'daki bir birim artış DYY'ları 0.47 birim arttırmaktadır. Enflasyon, işsizlik oranı ve enerji maliyetlerinin DYY'lar üzerindeki etkileri ise beklentilerimiz ile ters yönlü olduğu gözlenmektedir. Kurumlar vergisi oranındaki bir birimlik artış DYY girişlerini Avusturya'da 232.8, Yunanistan'da 82.3, İrlanda'da 10.7, Çek Cumhuriyeti'nde 205, Macaristan'da 125, Polonya'da 35.8 ve Türkiye'de 61.5 milyon dolar azaltmakta Fransa'da 529, Almanya'da 254.6, İspanya'da 440.4, İtalya'da 15.6 milyon dolar arttırmaktadır.

Esasen çalışmada ortaya konulan DYY girişleri ile kurumlar vergisi oranları arasındaki ters yöndeki ilişkinin bu ülkeler açısından geçerli olmamasının nedeni şu şekilde izah edilebilir. Buna göre, bu ülkelerin tümü gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerdir ve bu ülkelere yönelen yabancı yatırımlar kurumlar vergisi oranlarından ziyade diğer belirleyici değişkenleri dikkate almaktadır. Bu farklılığın konumuz açısından önem taşıdığı diğer bir durum ise, bu ülkelerin kurumlar vergisi oranları üzerinden bir tür vergi rekabetine girişmelerinin gereksiz olduğudur. Oysa aynı durum başlangıçta verilen diğer ülkeler açısından geçerli değildir ve bu ülkelerin sahip olduğu görece düşük gelişmişlik seviyesi kurumlar vergisi oranları üzerinden vergi rekabetine yönelmelerini teşvik etmektedir.

Kurumlar vergisi oranının ülkelere özgü farklı etkilerinin yanı sıra bu vergi oranlarının yıllar itibariyle DYY'ları ne yönde etkilediği ise aşağıda verilen Tablo 51'den izlenebilmektedir.

Yıllara özgü kurumlar vergisi oranlarının etkilerinin ayrıştırıldığı bu modelin tahmin sonuçları bir bütün olarak anlamlıdır ve açıklama gücü ($R^2=0.99$) oldukça yüksektir. Yatırım iklimini belirleyen değişkenlerin ortak kat sayılarının tümünün işareti

beklentilerimiz doğrultusundadır. 1990-1994 yılları arasında seçilen ülkelerde uygulanmakta olan kurumlar vergisi oranlarının DYY'lar üzerindeki etkisi negatiftir. Buna karşın, 1997-2004 arası dönemde anılan bu etkinin pozitif yönde olduğu görülmektedir. Kanaatimizce bu durum, ülkelerin son yıllarda izlediği oran indirimlerine yönelik politikalarından kaynaklanmakta ve artan vergi rekabetinin bir tür göstergesi olmaktadır Bkz. Tablo 51).

Yapılan bu analiz sonuçlarına göre, yatırım iklimini belirleyen makro değişkenlerin yanı sıra kurumlar vergisi oranının da DYY'lar üzerinde önemli etkilerde bulunduğu görülmektedir. Bu nedenle kurumlar vergisi oranı ile DYY'lar arasındaki ilişkinin daha ayrıntılı olarak değerlendirilmesi, yapılan uygulamayı güçlendirici niteliktedir. Bu amaçla aşağıda verilen Tablo 52'de kurumlar vergisi oranı tek açıklayıcı değişken olarak kullanılmış, sabit etkiler ülkeler itibariyle ayrıştırılmıştır. Tablo 53'de ise, tam tersinde bu uygulama ile ortak sabit etkiler alınmış ve kurumlar vergisi oranı ülkeler arasında ayrıştırılmıştır.

Tablo 51: Yıllara Özgü Kurumlar Vergisinin Yatırım İklimine Etkileri

Bağımlı Değişken: FDIINF?				
Yöntem: Havuz EGLS (Yatay-Kesit SUR)				
Örnekleme: 1990-2004				
Gözlem Sayısı: 15				
Yatay-Kesit Gözlem Sayısı: 11				
Toplam Havuz Gözlem Sayısı: 162				
Tek aşamalı ağırlıklandırma matrisine dayalı doğrusal tahminleme				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
GDPPC?	0.391493	0.022116	17.70185	0.0000
INF?	-0.140182	0.011249	-12.46225	0.0000
UNEMPR?	96.96797	31.89151	3.040558	0.0028
OILCOST?	-4209.978	772.4389	-5.450240	0.0000
CORTAXR?--1990	-10.92075	8.759864	-1.246680	0.2146
CORTAXR?--1991	-21.83583	9.279997	-2.352999	0.0200
CORTAXR?--1992	-47.91084	10.05599	-4.764408	0.0000
CORTAXR?--1993	-38.81305	9.911668	-3.915895	0.0001
CORTAXR?--1994	-24.86385	10.15001	-2.449638	0.0155
CORTAXR?--1995	6.296254	10.51080	0.599027	0.5501
CORTAXR?--1996	-15.94811	11.42427	-1.395984	0.1649
CORTAXR?--1997	23.91107	11.23809	2.127681	0.0351
CORTAXR?--1998	112.3881	11.99252	9.371524	0.0000
CORTAXR?--1999	304.0653	12.15164	25.02257	0.0000
CORTAXR?--2000	975.1830	11.67087	83.55700	0.0000
CORTAXR?--2001	312.0510	13.23463	23.57837	0.0000
CORTAXR?--2002	419.3382	15.16079	27.65939	0.0000
CORTAXR?--2003	272.5187	17.77102	15.33501	0.0000

CORTAXR?--2004	123.4718	19.34943	-6.381159	0.0000
Ağırlıklandırılmış İstatistikler				
R-kare	0.994953	Bağımlı değişkenin ortalaması		8.999867
Uyarlanmış R-kare	0.994318	Bağımlı değişkenin std. sapması		12.90540
Regresyon Std. Hatası	0.972837	Hata Kareler Toplamı		135.3370
F-istatistiği	1566.095	Durbin-Watson istatistiği		1.719557
Olasılık(F-istatistiği)	0.000000			
Ağırlıklandırılmamış İstatistikler				
R-kare	0.342170	Bağımlı değişkenin ortalaması		9826.179
Hata Kareler Toplamı	3.99E+10	Durbin-Watson istatistiği		1.197688

Tablo 52: Kurumlar Vergisi Oranı-DYY İlişkisi: Sabit Etkiler

Bağımlı Değişken: FDIINF?				
Yöntem: Havuz EGLS (Yatay-Kesit SUR)				
Örnekleme (Uyarlanmış): 1993 2004				
Gözlem Sayısı: 12				
Yatay-Kesit Gözlem Sayısı: 11				
Toplam Havuz Gözlem Sayısı: 132				
Tek aşamalı ağırlıklandırma matrisine dayalı doğrusal tahminleme				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
C	23958.82	282.0218	84.95377	0.0000
CORTAXR?	-362.3285	7.911020	-45.80048	0.0000
Sabit Etkiler (Yatay-Kesit)				
_AUS--C	-7717.814			
_FRA--C	21789.77			
_GER--C	26110.55			
_GRE--C	-9123.656			
_IRE--C	-2372.869			
_ITA--C	1315.234			
_SPA--C	8363.681			
_CZE--C	-7401.101			
_HUN--C	-13053.53			
_POL--C	-6901.200			
_TUR--C	-11009.06			
Etkilerin niteliği				
Yatay-Kesit sabit (Kukla değişkenler)				
Ağırlıklandırılmış İstatistikler				
R-kare	0.983739	Bağımlı değişkenin ortalaması		6.242564

Uyarlanmış R-kare	0.982248	Bağımlı değişkenin std. sapması	7.864665
Regresyon Std. Hatası	1.047847	Hata Kareler Toplamı	131.7581
F-istatistiği	659.9682	Durbin-Watson istatistiği	2.166819
Olasılık(F-istatistiği)	0.000000		
Ağırlıklandırılmamış İstatistikler			
R-kare	0.288891	Bağımlı değişkenin ortalaması	11110.98
Hata Kareler Toplamı	4.17E+10	Durbin-Watson istatistiği	1.600771

Sabit etkilerin ülkeler için birbirinden farklılaştığı bu modelde katsayılar anlamlıdır. Modelin R²'si sabit etkiler de dahil olmak üzere tüm katsayıların denklemin açıklama gücüne katkısını göstermektedir. Yukarıdaki bu model bağlamında ülkelere göre kurumlar vergisi oranı DYY girişlerini önemli ölçüde etkilemekte, ancak ülkeler için sabit etkiler farklılaşmaktadır. Buna göre, ortak sabit katsayısı her bir ülke için sabit etkilerin toplamını sıfırlayacak biçimde eklenmiştir. Dolayısıyla sabit etkiler, bu ortak sabitten sapmalar olarak yorumlanmalıdır. Örneğin, Avusturya için sabit etki 16.241'dir. Buna göre Avusturya'nın tüm havuz ortalamasından sapması -7.717 olmaktadır. Benzer şekilde Türkiye için sabit etki 12.949 ve ortalamadan sapması -11.009'dur. Modeldeki eğim katsayısı ise, kurumlar vergisi oranındaki bir puanlık artışın DYY girişlerinde yaklaşık 362 milyon dolar azalışa yol açtığı şeklinde yorumlanabilir.

Aşağıdaki Tablo 53 ise daha önce anıldığı üzere, kurumlar vergisi oranının ülkelere özgü farklılaşması durumunda ortaya çıkan sonuçları göstermektedir.

Tablo 53: Kurumlar Vergisi Oranı-DYY İlişkisi: Ükelere Özgü Etkiler

Bağımlı Değişken: FDIINF?				
Yöntem: Havuz EGLS (Yatay-Kesit SUR)				
Örnekleme: 1990 2004				
Gözlem Sayısı: 15				
Yatay-Kesit Gözlem Sayısı: 11				
Toplam Havuz Gözlem Sayısı: 162				
Tek aşamalı ağırlıklandırma matrisine dayalı doğrusal tahminleme				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
C	23407.88	626.6146	37.35611	0.0000
_AUS--CORTAXR_AUS	-592.4440	28.16203	-21.03697	0.0000
_FRA--CORTAXR_FRA	126.3533	76.89796	1.643129	0.1025
_GER--CORTAXR_GER	147.6117	212.6742	0.694074	0.4887
_GRE--CORTAXR_GRE	-572.4743	17.67310	-32.39241	0.0000
_IRE--CORTAXR_IRE	-474.2346	44.61549	-10.62937	0.0000
_ITA--CORTAXR_ITA	-329.2022	23.57511	-13.96397	0.0000
_SPA--CORTAXR_SPA	-143.5266	68.97167	-2.080949	0.0391
_CZE--CORTAXR_CZE	-545.2954	21.05004	-25.90473	0.0000
_HUN--CORTAXR_HUN	-854.5965	46.02460	-18.56825	0.0000

_POL--CORTAXR_POL	-553.1921	25.54755	-21.65343	0.0000
_TUR--CORTAXR_TUR	-632.5033	32.71571	-19.33332	0.0000
Ağırlıklandırılmış İstatistikler				
R-kare	0.951881	Bağımlı değişkenin ortalaması		3.059316
Uyarlanmış R-kare	0.948353	Bağımlı değişkenin std. sapması		4.239015
Regresyon Std. Hatası	0.963361	Hata Kareler Toplamı		139.2096
F-istatistiği	269.7541	Durbin-Watson istatistiği		1.850302
Olasılık(F-istatistiği)	0.000000			
Ağırlıklandırılmamış İstatistikler				
R-kare	0.249513	Bağımlı değişkenin ortalaması		9826.179
Hata Kareler Toplamı	4.56E+10	Durbin-Watson istatistiği		1.393981

Tablo 53 incelendiğinde, tahmin edilen parametrelerin bir bütün olarak anlamlı (f-istatistiği 269) ve modelin açıklama gücünün yüksek ($R^2=0.95$) olduğu gözlenmektedir. Almanya ve Fransa dışındaki diğer ülkelerde kurumlar vergisi oranı ile DYY'lar arasında istatistiksel olarak anlamlı ve beklentilerimize uygun negatif bir ilişki bulunmuştur. Bu durum iki ülkenin güçlü ekonomilere sahip olması ile açıklanabilmektedir.

Tablo 54: Vergi Yükü-DYY İlişkisi: Sabit Etkiler

Bağımlı Değişken: FDIINF?				
Yöntem: Havuz EGLS (Yatay-Kesit SUR)				
Örneklem (Uyarlanmış): 1993 2004				
Gözlem Sayısı: 12				
Yatay-Kesit Gözlem Sayısı: 11				
Toplam Havuz Gözlem Sayısı: 132				
Tek aşamalı ağırlıklandırma matrisine dayalı doğrusal tahminleme				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
C	17381.00	228.9772	75.90710	0.0000
TAXREV?	-205.4351	7.497737	-27.39961	0.0000
Sabit Etkiler (Yatay-Kesit)				
_AUS--C	-6369.256			
_FRA--C	22831.28			
_GER--C	19990.65			
_GRE--C	-12229.65			
_IRE--C	415.0387			
_ITA--C	-532.9072			
_SPA--C	7810.175			
_CZE--C	-7175.509			
_HUN--C	-6580.696			
_POL--C	-6129.919			
_TUR--C	-12029.20			

Etkilerin niteliği			
Yatay-Kesit sabit (Kukla değişkenler)			
Ağırlıklandırılmış İstatistikler			
R-kare	0.993825	Bağımlı değişkenin ortalaması	7.225708
Uyarlanmış R-kare	0.993259	Bağımlı değişkenin std. sapması	12.77203
Regresyon Std. Hatası	1.048605	Hata Kareler Toplamı	131.9488
F-istatistiği	1755.838	Durbin-Watson istatistiği	2.160656
Olasılık(F-istatistiği)	0.000000		
Ağırlıklandırılmamış İstatistikler			
R-kare	0.280046	Bağımlı değişkenin ortalaması	11110.98
Hata Kareler Toplamı	4.22E+10	Durbin-Watson istatistiği	1.539578

Ülkeler arasında yaşanmakta olan DYY'lara yönelik vergi rekabetinin sadece kurumlar vergisi oranları ile açıklanması, vergi teşviklerinin dikkate alınmadığı eleştirisi getirilerek zayıflatılabilir. Ancak ülkelerin yabancı yatırımlara sağladıkları teşviklerin değer olarak belirlenmesi maalesef mümkün değildir. Vergi teşviklerinin DYY'lar üzerinde meydana getirdiği etki ancak ve ancak bir bütün olarak vergi yükü farklılıkları ile ortaya konulabilmektedir. Bu nedenle, uygulamada kurumlar vergisi oranları üzerinden ulaşılan sonuçların benzer şekilde vergi yükleri açısından da geçerli olup olmadığı araştırılmıştır. Bu yöndeki tespitler yukarıda verilen Tablo 54 yardımıyla incelenebilir.

Tablo 54 incelendiğinde, modeldeki değişkenler bütün olarak anlamlı ve açıklama gücü oldukça yüksektir. Katsayıların işareti ise, aynen kurumlar vergisi oranlarında olduğu gibi, beklentiler yöndedir. Vergi yükündeki bir birimlik artış, DYY girişlerini 205 milyon dolar azaltmaktadır. Ülkelere özgü sabit etkiler daha önce olduğu gibi ortak sabit katsayısından sapmalar olarak yorumlanmalıdır. Buna göre, örneğin Türkiye için sabit etki 5.352'dir. Diğer bir ifadeyle, vergi yükünde değişme yokken DYY girişleri yaklaşık olarak 5.3 milyar dolar olmaktadır. Ancak son yıllara dair ülke performansı incelendiğinde Türkiye'nin bu miktarın altında -ki ülkenin 2004 yılında çektiği toplam yatırım miktarı 2.7 milyar dolardır- DYY girişleri sağladığı görülmektedir. Aşağıda Türkiye'nin DYY girişleri açısından sergilediği performansın geliştirilmesine yönelik önerilere yer verilmektedir.

4- Politika Önerileri

Küresel rekabet ortamında Türkiye ve rakip ülkelerin konumları karşılaştırıldığında, Türkiye'nin DYY'lara yönelik yatırım ikliminin hiç de iç açıcı olmadığı görülmektedir. Özellikle DYY'lara yönelik geçmiş dönem verileri değerlendirildiğinde netlik kazanan bu

yıllık bazda elde ettiği kazanç toplamı: 100 milyon YTL
tabi olduğu kurumlar vergisi oranı: Yüzde 10
ödenen kurumlar vergisi miktarı: 10 milyon YTL

Böyle bir senaryoda kurumlar vergisi oranının indirilmesi sayesinde sağlanan vergisel teşvikler nedeniyle devlet açısından önemli bir hasılat kaybı oluşmaktadır. Ancak detaylar incelendiğinde durum bundan oldukça farklıdır. Şöyle ki, bu yatırımlardan sağlanan kazancın kar payı olarak dağıtılması durumunda devlet açısından ilave hasılat oluşabilmektedir:

Bu yatırımların; *yıllık bazda dağıtılan kar payı toplamı:* 100 milyon YTL
kar paylarına uygulanan gelir vergisi tevkifat oranı: Yüzde 20
ödenen gelir vergisi tevkifatı miktarı: 20 milyon YTL

Görüldüğü gibi yatırımlardan sağlanan kazancın dağıtılması durumunda uygulanan gelir vergisi tevkifatı devlet açısından ilave gelir sağlama imkanı kazandırmakta ve sağlanan teşviklerin hasılat azaltıcı etkisi bu yönde zayıflatılmaktadır. Ayrıca yatırımlarda kullanılan girdilerin KDV'ye tabi olduğu düşünülürse, oluşan hasılat kaybının bu vergi üzerinden de hafifletildiği görülmektedir.

Bu yatırımların; *üretimde kullandığı girdiler toplamı:* 150 milyon YTL
tabi olduğu KDV oranı: Yüzde 10
kullanılan girdiler üzerinden ödediği KDV toplamı: 15 milyon YTL
yıllık satış hacmi üzerinden tahsil ettiği KDV toplamı: 25 milyon YTL
devlete ödediği KDV miktarı: 10 milyon YTL

Görüleceği üzere teşvikler sayesinde kurumlar vergisi açısından devletin üstlendiği hasılat kaybı, bu yatırımların kullandığı yerli girdiler üzerinden ödediği KDV ile hafifletmekte ve devlet ilave gelir sağlama imkanına kavuşmaktadır. Benzer bir durum yatırımda istihdam edilen yerli işgücü dikkate alındığında da ortaya çıkmaktadır. Buna göre;

Bu yatırımların; *istihdam ettiği işgücü miktarı:* 1000 kişi
asgari ücret seviyesi: 500 YTL
işgücüne ödenen ücret toplamı: 500 bin YTL
işveren için belirlenen sosyal güvenlik payı: Yüzde 15
iş gören için belirlenen sosyal güvenlik payı: Yüzde 10
sosyal güvenlik kesintisi olarak ödenen pay toplamı: 125 bin YTL

Görüldüğü üzere, yabancı yatırımlarda istihdam edilen personel için geçerli olan sosyal güvenlik katkı payları dikkate alındığında devletin parafiskal gelir bağlamında bu yatırımlar sayesinde hasılat sağlaması da mümkün olmaktadır. Ayrıca ülkemizde olduğu gibi asgari ücretin vergiye tabi olması durumunda işgücünün ödeyeceği gelir vergisi de bu hesaba katılmalıdır:

işgücü gelirlerine uygulanan gelir vergisi oranı: Yüzde 10

işgücünün ödediği gelir vergisi miktarı:

50 bin YTL

Yabancı yatırımlara sağlanan vergisel teşvikler nedeniyle makro ekonomik değişkenlerde oluşan pozitif etkiler sadece vergi hasılatı ile sınırlı değildir. Kaldı ki, yukarıda ortaya konulan basit bir simülasyon kapsamında bile vergisel teşviklerin vergi hasılatı açısından meydana getireceği düşünülen negatif etkiler minimize edilebilmektedir. Ayrıca, bu yatırımlar sayesinde ortaya çıkan sabit sermaye stokundaki artışlar, üretim açısından oluşan katmadeğer, istihdam açısından meydana gelen iyileştirmeler ve dış ticaret açısından oluşan kazanımlar da hesaba alınmalı ve günümüzde vergisel teşviklerin neden hayati derecede önem taşıdığı netleştirilmelidir.

Türkiye’de izlenen teşvik politikaları diğer ülkeler ile kıyaslandığında oldukça yetersiz gözükmetedir. Oysa teorik açıklamalar, sermaye ihraç edecek ülkelerdeki vergi oranlarının sermaye ithal eden ülkelerdekinden düşük seviyede olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Buna uygun olarak, Türkiye’de son dönemde yaşanan gelişmeler izlendiğinde ise; kurumlar vergisi oranının yüzde 30’dan yüzde 20’ye düşürüldüğü ve ülkedeki yatırım ikliminin iyileştirilmesine yönelik bir takım girişimlerde bulunulduğu görülmektedir. Ancak kurumlar vergisi oranında yapılan bu indirim miktarının diğer ülkelerle rekabet etme açısından yeterli düzeyde olduğu tartışmalıdır. Kaldı ki, Avrupa Birliği’nde bile günümüzde bazı üye ülkelerin uyguladığı kurumlar vergisi oranları yüzde 20’den düşük seviyededir. Örneğin, Letonya’da yüzde 19, Macaristan’da yüzde 18, Kıbrıs Rum Kesimi’nde ve Litvanya’da yüzde 15, İrlanda’da yüzde 12.5 olarak uygulanan bu oran, kar dağıtımına gidilmemesi durumunda Estonya’da yüzde 0’dır. Dolayısıyla Türkiye’de yürürlüğe konan oran indirimleri genel itibariyle rekabet edebilirlik açısından iyileşme sağlamış olmakla birlikte, yukarıda sayılan ülkeler ile rekabet edebilirlik açısından yeterli değildir. Ayrıca son düzenlemelerle yatırım indirimi istisnası uygulamasının yürürlükten kaldırılması gibi rekabet edebilirlik açısından olumsuzluğa neden olan uygulamaların mantığını anlamak güçleşmektedir. Kanaatimizce bu durum, gelecek dönem analizlerinin küresel platforma yeterince uygun yapılmamasından ileri gelmektedir. Oysa günümüz küresel ekonomisinde DYY’ların önemi tartışma götürmeyecek netliktedir. Etkili teşvik politikaları izleyen ülkeler bu yatırımlardan aldıkları önemli paylarla ulusal gelişmişlik farklılıklarını kapatma yolunda kararlı bir şekilde ilerlemektedir.

Sonuç

Küresel entegrasyon sürecinde, hakkında ileri sürülen iddialarla sorunsal olma özelliği gösteren vergi rekabeti, ulusal ekonomiler açısından bir tür kalkınma stratejisi olabilme potansiyeline sahip midir? sorusunun irdelendiği bu çalışmada ulaşılan sonuçların şu şekilde özetlenmesi mümkündür.

Vergi rekabeti, her şeyden önce küreselleşme öncesi dönemde de var olan bir fenomendir. Ancak böyle olmasına rağmen vergi rekabetinin küreselleşme ile birlikte hacmen gelişen ve meydana getirdiği etkiler itibariyle genişleyen bir özellik kazandığı görülmektedir. Bu bağlamda, günümüzde küreselleşme vergi rekabetinin arka planını oluşturan bir süreç olarak yorumlanmakta ve gelinen noktada fenomen, “küresel vergi rekabeti” olarak anılmaktadır. Dolayısıyla öncelikle küreselleşme sürecinin genel karakteristik özelliklerinin ele alınması ve oluşturduğu vergi rekabeti ortamında ulus devleti ve onun en temel yapı parçasını oluşturan kamu mali sistemini ne yönde etkilediği ortaya konulmalıdır.

Küreselleşme alışlagelmiş değerler sistemini etkileyen ve bu bağlamda iktisadi hayat başta olmak üzere, ulusal ve uluslararası sistemin siyasi işleyişini ve toplumsalın sosyo- kültürel özelliklerini önemli dönüşümlere uğratan bir süreçtir. Toplumsal ilişkilerin ulusal sınırları aşarak dünya geneline yayılmasını ifade eden bu süreç, aynı zamanda dinamik bir karakter de taşımaktadır. Küreselleşme ayrıca, toplumsal yapının iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel boyutlarında etkili olmakta ve birbirine eklemli olan bu boyutlardan herhangi birinde meydana getirdiği değişime bağlı olarak süreç, diğer boyutlara kolaylıkla nüfuz edebilmektedir. Küreselleşmenin etkisi altına aldığı toplumsal yapılanmaların başında ise ulus devlet gelmektedir.

Küreselleşmenin ulus devletlerin bulunduğu bir sistem üzerine kurulduğu açıktır. Dolayısıyla ulus devleti etkisi altına alan sürecin, bu yapılanmanın sahip olduğu kurum, kurum ve unsurları etkilemesi de kaçınılmazdır. Bu bağlamda küreselleşmenin mevcut ulus devlet anlayışında ve onun bir alt sistemi olan kamu maliyesi disipliniinde meydana getirdiği değişim konumuz açısından son derece önemlidir. İşte bu nedenlerle çalışmanın ilk bölümünde küreselleşme süreci ve kamu maliyesi üzerinde meydana getirdiği değişim ele alınmış ve ikinci bölümde irdelenecek olan vergi rekabeti fenomeninin ve ulusal politikaların nasıl bir ortamda şekillendiğine açıklık kazandırılmıştır.

Küreselleşme sürecine yüklenen anlamlar incelendiğinde önemli bir kavramsallaştırma sorunu olduğu görülmektedir. Buna göre, küreselleşme ve uluslararasılaşma eğilimlerinin birbirine karıştırılmasının bu sorunun oluşmasında genel bir etken olduğu söylenebilmektedir. Her ne kadar bu iki kavram birbiriyle alakalı olsa da, uluslararasılaşma kavramı “dışa açılma”, küreselleşme ise “entegrasyon” sürecini simgelemekte ve birbirinden net olarak ayrılmaktadır. Kavramı tanımlamada ortaya

çıkan diğer bir sıkıntı ise, süreci etkileyen değişkenlerin “birbirini üretebilen” bir özelliğe sahip olmasıdır. Dolayısıyla küreselleşme kavramı, kullanılış şekline göre farklı değişkenlerin ve bu değişkenlerin etkileşimiyle oluşan sonuçların tek bir kategoride ifadesi olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Küreselleşmenin ekonomi yönü ön plana çıkan ve iktisadi faaliyetler temeline dayanan bir süreç olması, dünya ekonomi tarihinin belirli dönemler itibariyle incelenmesine bağlı olarak sürecin ne zaman başladığı ve tarihsel açıdan nasıl bir gelişim izlediğinin tahlilini kolaylaştırmaktadır. Ancak böyle olmasına rağmen, küreselleşmenin tarihsel açıdan belirgin bir kırılma noktasına sahip olmaması, yapılan tespitlerin çeşitlenmesine yol açmaktadır. Görüş farklılıklarının da belirleyici olduğu bu tespitler neticesinde küreselleşmenin ne zaman başladığı ve kaç dalga halinde gerçekleştiği hususu ihtilafli bir hale gelmektedir. Ancak böyle olmasına rağmen günümüzde yaygın olan kanı, küreselleşmenin II. Dünya Savaşı sonrası, özellikle 1960’lı yıllarda başladığıdır. Bu yıllarda bir yandan çokuluslu şirket faaliyetlerinin başlaması diğer yandan da uluslararası ticaretin hızla gelişmesi, uluslararası ekonomik ilişkilerin karmaşıklaşmasına katkı sağlamış, bütünleşmiş ve bağımlı bir dünya ekonomisinin gerçek anlamda küreselleştiğinin habercisi olmuştur.

Küreselleşmenin beslendiği kaynaklar incelendiğinde ortaya çıkan sonuç ise, sürecin birçok kaynaktan beslendiğidir. Küreselleşme sürecinin gelişimi açısından hayati önem taşıyan ve sürecin işleyişine dinamik bir karakter kazandıran bu kaynaklar, sürecin dinamikleri olarak ele alınmaktadır. Küreselleşme dinamikleri, belirleyici olma özelliği yönüyle “teknolojik ilerlemeler” ve “politik tercihler” olarak iki ana eksene oturtulabilmektedir. Buna göre, taşıma maliyetlerini azaltan ve bilgi erişim olanaklarını genişleten teknolojik ilerlemeler, küresel ortamda yeni fırsatlar oluşturmada ve toplumsal tercihleri bunları kullanma yönünde motive etmektedir. Benzer şekilde ülkelerin yöneldiği politik tercihler de, küresel ekonomik entegrasyonun hızını ve karakterini önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Bu anlamda, ulusal hükümetlerin 1970’li yıllarda izlediği liberalizasyon uygulamaları küresel piyasaların gelişimine katkı sağlamış ve politik tercihler süreci destekleyen dinamik bir araç özelliği kazanmıştır.

Küreselleşme sürecinde birçok siyasi, iktisadi ve sosyal etkinlik kapsam bakımından küresel ölçüğe yayılmakta, devlet ve toplumlar arasındaki etkileşim sayesinde karşılıklı bağlılık ve bağımlılık genişlemektedir. Dolayısıyla süreç öncesi dönemin temel aktörü olan ulus devlet yapılanması, küresel toplumu ilgilendiren karar alma inisiyatifi olan yegane aktör konumundan uzaklaşmakta ve bu inisiyatifi sürecin ortaya çıkardığı diğer aktörlerle paylaşmak durumunda kalmaktadır. İşte bu noktada sürecin ortaya çıkardığı çokuluslu şirketler, uluslararası kuruluşlar ve hükümet dışı kuruluşlar gibi yeni aktörler eski aktör konumundaki ulus devletler karşısında güç kazanmakta ve küresel karar alma sürecinde etkin roller üstlenebilmektedir. Yeni aktörlerin ortaya çıkmasındaki temel belirleyici unsur ise, küresel sorunlar ve bunları

çözümlemede benimsenen “yönetişim” anlayışıdır. Çünkü yönetmek ve yönetimden farklı olarak yönetim, ortak sorun ve çıkarlar karşısında aktörlerin işbirliği kapsamında hareket etmeleri anlamına gelmektedir. Dolayısıyla yönetişimin küresel anlamda açılımı küresel platformdaki aktörlerin sistemin karar alma sürecine katılımı olmaktadır.

Dinamik bir karakter taşıyan küreselleşme iktisadi, siyasi ve sosyo-kültürel boyutlarda etkili olmakta ve kendi gelişim sürecini besleyen dönüşümler oluşturmaktadır.

Küreselleşmenin iktisadi etkileri incelendiğinde, dünya çapındaki göstergelerin eşdeğer olmayışı ve dış faaliyetler yoluyla katmadeğer elde etme imkanının olması, küresel piyasaların oluşmasının öncelikli sebebidir. Öyle ki, sermaye ve diğer üretim faktörlerinin ülke sınırları arasında serbestçe hareket etmesinin öncelikli sebebi coğrafi farklılıklardır. İşçi ücretlerinin, uzmanlıkların, üretim altyapılarının, politik ve ekonomik risklerin teknolojik gelişmeler ve liberalizasyon uygulamaları sayesinde küre genelinde değerlendirilebilir hale gelmesi, ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesini sağlamaktadır.

Ekonomik anlamda küreselleşme, ticari faaliyetler başta olmak üzere “uluslararası ticaret”, üretim faaliyetleri ile ilgili olarak “uluslararası üretim” ve finansal faaliyetler kapsamında “uluslararası finansman” şeklinde üçlü bir ayrıma gidilerek değerlendirilmektedir. İktisadi faaliyetlerin küreselleşmesi ortaya konulan bu ayrım kapsamında bu alanlarda meydana gelen niceliksel artışlar ve yaşanan niteliksel değişimlerle ortaya konulabilmektedir. İstatistiksel veriler incelendiğinde, niceliksel artışların çok net bir şekilde görülmesi mümkündür. Diğer yandan, ulaşım ve iletişim teknolojileri başta olmak üzere üretim tekniklerinde yaşanan ilerlemeler de ticaret, üretim ve finansman faaliyetlerinde niteliksel dönüşümlere yol açmaktadır.

İktisadi faaliyetlerin ve üretimin küreselleşmesi kapsamında en önemli yapısal dönüşümlerden biri de DYY’lardır. Uluslar arası sermaye hareketleri kapsamında da ele alınabilen DYY’lar, küresel üretimin yeniden yapılanması anlamına gelmektedir. Ayrıca süreç içinde bu yatırımlarda ortaya çıkan artışlar inceleme konumuzu oluşturan vergi rekabetinin varlık nedenini de açıklamaktadır. Çünkü çalışmada ele alındığı gibi, DYY’lar vergi rekabetinin hedef değişkenini oluşturmaktadır. Son yıllara ait veriler gerek akım gerekse stok değişken olarak DYY’ların arttığını doğrulamaktadır. Öyle ki, 1970-2004 yılları arasında bu yatırımlarda meydana gelen yüz katı aşmış bulunmaktadır. Dolayısıyla günümüzde yaşanan vergi rekabetinin meydana gelen bu artışlarla doğrudan bağlantılı olduğu söylenebilmektedir.

Küreselleşmenin sadece iktisadi bir kavram olmadığı, içinde bulunulan uluslararası sistemi tanımlamaya yönelik siyasi bir kavram olarak da referans gösterildiği görülmektedir. Siyasi anlamda küreselleşme, siyasi sınırları içinde devletin egemenlik sağlama gücünü yitirmesi, yönetim sistemlerinin karşılıklı etkileşiminin artması, demokrasi ve temel hak ve özgürlükler bazında dış müdahalelerin

yoğunlaşması, dil ve din gibi düzeylerde tek tipçi bir yapıya dayanan ulus devletin önemini kaybederek küresel kurum ve kuruluşların ön plana çıkması olarak nitelendirilebilmektedir. Bu anlamıyla siyasi küreselleşme, bir yandan üst yapıyı oluşturan küresel aktörler arasındaki ilişkilerin diğer yandan ise, alt yapıyı oluşturan devlet-toplum-birey ilişkisinin yeniden yapılanması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Küreselleşmenin toplumsal hayatta meydana getirdiği değişim, ulus devletin gelenekse yapısında ve işlevlerinde farklılaşmalara yol açmaktadır. Küreselleşme ile birlikte neo-liberal ideoloji kapsamında demokrasi, serbest piyasa, sivil toplum, yönetim gibi değerlerin bir anlamda evrensel nitelik kazanması, her düzeyden yönetim aygıtında olduğu gibi ulus devletin de bu güçlü eğilimlerin oluşturduğu yoğun baskılar altında yeniden şekillenmesini gündeme getirmektedir.

Ulus devlet yapılanmasının yeniden şekillenme sürecine girdiği böyle bir ortamda, değişimin gerekliliği temel tartışma konusunu oluşturmaktadır. Çünkü müdahalecilik karakterini bünyesinde bulunduran ulus devlet anlayışı küresel ekonomik sistemin gelişimi açısından çeşitli riskler taşımaktadır. İşte bu nedenle, geçmişin uluslararası sisteminden farklı olarak günümüz küresel ekonomisinde ulus devletin üstleneceği işlevler sorgulanmalı ve ulus devlet anlayışı yaşanmakta olan sürece uyumlu hale getirilmelidir. Bu ise, ulus devlet anlayışında yaşanacak değişimin yönü ve içeriğini açıkça ortaya koymaktadır. Günümüzde geline nokta küreselleşmenin sahip olduğu eko-sistemin bir uzantısı olarak ulus devleti müdahalecilikten uzaklaştırdığı ve rekabetçi devlete doğru evirdiği görülmektedir.

Küreselleşmenin devlet anlayışında oluşturduğu etkiler şüphesiz onun bir alt sistemi niteliğindeki kamu maliyesini de etkilemekte ve kamu maliyesi sürecin ortaya çıkardığı tehdit ve imkanlara göre şekillenmektedir. Çalışma konseptimiz kapsamında ulus devlet anlayışını değişime zorlayan ve bir anlamda baskı unsuru olan nedenlerden biri de, üretim faaliyetlerinin küreselleşmesi temeline dayanmaktadır. Buna göre, üretim faaliyetlerinin mekandan bağımsız olarak farklı coğrafyalara kolaylıkla yayılıyor olması, ulusal hükümetleri yatırımcıları ülkelerine çekme yönünde harekete geçirmektedir. Esasen günümüzde rekabetçi devlet anlayışının şekillendiği bu süreçte daha önce bahsi geçen ve reel üretimi hedefleyen DYY'lar belirleyici bir konum işgal etmektedir. Günümüzde DYY'ların büyük bir bölümü çokuluslu şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir. Yatırım yapma inisiyatifi ellerinde bulunduran bu şirketler ise yatırım yapacakları ülkede serbest piyasa işleyişine izin veren ve o ekonomiye gelmeleri konusunda teşvik sağlayan politikaları dikkate almaktadır.

Ulus devlet ve onun bir alt sistemi olarak kamu maliyesi alanında yaşanan değişimin yönü ve kapsamı değerlendirildiğinde, sürecin kamu maliyesini adeta yeniden yapılandırıldığı görülmektedir. Buna göre, küreselleşme sürecinde mali amaç ve araç bileşenleri tartışma konusu olmakta ve amaçlar içerik, araçlar ise işlevsellik

yönüyle değişime uğratılmaktadır. İşte bu noktada, geçmiş refah devleti anlayışı kapsamında şekillenen tahsis, istikrar, kalkınma ve bölüşüm işlevleri yeniden şekillenmektedir. Kamu maliyesi işlevlerinin yeniden şekillenme sürecine girdiği böyle bir ortamda bazı işlevler ötelenmekte, bazıları ise tasfiye edilmektedir. Bu bağlamda, serbestlik anlayışından beslenen küreselleşme sürecinde devletin temel görevlerine çekilmesi arzu edildiğinden tahsis işlevi dışındaki diğer işlevlerin serbest piyasanın işleyişine bırakılması önerilmektedir.

Küreselleşme sürecinde ulus devletin mali işlevlerinde yaşanan değişimin diğer bir boyutu da, kamu maliyesine yeni işlevler yüklenmesidir. Yaşanan sürece bağlı olarak ortaya çıkan bu yeni işlevler, genelde sınırlı devlet anlayışı kapsamında şekillenmektedir. Bu bağlamda, refah devleti uygulamalarıyla genişleyen kamu kesiminin küçültülmesi amacıyla önerilen “özelleştirme”, iktisadi faaliyetlerin serbestleşmesini hedef alan “liberalizasyon” ve yabancı yatırımların ülkeye çekilmesi amacıyla izlenen “rekabet stratejileri”, araç olma özelliğinin ötesine geçmekte ve amaç olma özelliği kazanmaktadır.

Küreselleşmenin kamu maliyesi üzerindeki etkileri amaç bileşenlerindeki değişimle izah edilebildiği gibi, benzer şekilde araç bileşenlerinin uğradığı değişimle de ortaya konulabilmektedir. Küreselleşmenin mali sistem üzerindeki etkilerinin araç bileşenlerindeki değişim yönüyle ele alınması, ulusal maliye politikalarının da ne yönde ve nasıl bir dönüşüme uğradığını tespitinde önem taşımaktadır. Bilindiği üzere kamusal mali politikalar; kamu harcamaları, vergilendirme, borçlanma ve regülasyonlar şeklindeki dört temel araç ile yerine getirilmektedir. Araç bileşenlerinin kapsamı ise zamandan zamana ve ülkeden ülkeye değişmektedir. Ancak küreselleşme bu araçlar üzerine nüfuz ederek sistemin işleyişini tümüyle etkileyebilmektedir.

Küreselleşme sürecinde sermeye ve nitelikli işgücünün rasyonel davranışlara yönelerek diğer ülkelerdeki imkanlardan yararlanma isteği, bu faktörlerin hareketliliğini arttırmaktadır. Bu bağlamda ulusal hükümetlerin ağır vergilendirmeye veya zorlayıcı niteliği öne çıkan regülasyonlara yönelmesi bu faktörlerin başka coğrafyalara yönelmesinde güçlü dürtüler oluşturmaktadır. Ayrıca anılan üretim faktörlerinin yetersizliği bir ülkenin büyüme hızı ve vergi hasılatı üzerinde olumsuz etkilere de yol açabilmektedir. Dolayısıyla, diğer ülkelerin düşük vergiler ve nispeten sınırlı regülasyon uygulamalarına yöneldiği açık bir ekonomide, yüksek vergilendirmeye ve yoğun regülasyonlara yönelmek ülkeler için oldukça maliyetli hale gelmektedir. Günümüzde kamu maliyesi açısından gelinen bu durum, hükümetlerin Keynesyen politikalar izleme tercihi kalmadığı yönünde yorumlanmakta ve ulusal hükümetlerin küresel rekabet ortamına elverişli politikalar geliştirmesinin daha vaat edici bir nitelik kazandığı ifade edilmektedir.

Küreselleşme ulusal hükümetlerin vergilendirme yetkisini görece aşındırmaktadır. Yetki aşınması ise, siyasi anlamda ulusal egemenliğin zayıflaması, iktisadi anlamda politika etkinliğinin azalması ve mali anlamda gelir kaybının ortaya çıkması gibi sonuçlar doğurmaktadır. Şüphesiz ki, bunlar arasında en kısa sürede hissedilene oluşan gelir kayıpları olmaktadır. Çünkü küresel ekonominin ortaya çıkardığı bir takım vergi sorunları, ulusal vergi sistemlerinin temel yapı taşlarını yerinden oynatmaktadır.

Küresel vergi sorunlarının ortak özellikleri irdelendiğinde; bu sorunların öncelikle küresel entegrasyon sürecinin gelişimine bağlı olarak ortaya çıktığı, tüm ulusal ekonomileri etkileme potansiyeli taşıdığı, birbirlerini yeniden üretebildikleri ve çözümlenmedikleri takdirde küreselleşme sürecinin gelişimi üzerinde potansiyel riskler oluşturdukları söylenebilmektedir. Günümüzde vergi rekabeti, kavramın önüne yerleştirilen “zararlı” öneki ile bu sorunlardan sayılmakta ve engellenmeye çalışılmaktadır. Oysa çalışmada ele aldığımız üzere vergi rekabetinin sorun olma özelliği tamamen görecelidir. Bu nedenle vergi rekabeti, diğer vergi sorunlarından farklı olarak taşıdığı fırsat ve risklerin belirsizlikler içermesi nedeniyle sorunsal olarak ele alınmalıdır.

Küreselleşme sürecinde bazı üretim faktörlerinin mobilitesinin artması, bu faktörlerin vergi sistemleri arasındaki farklılıklardan yani, vergi arbitrajı olanağından yararlanma eğilimini yükseltmiştir. Hareketli üretim faktörlerinin yükselen bu eğilimi ise, ulusal vergi sistemleri açısından vergi yükünün düşürülerek vergi tabanının genişletilmesi yönündeki uygulamaları tercih edilir hale getirmiş ve sonuçta vergi, bir rekabet unsuru olma özelliği kazanmıştır. Verginin rekabet unsuru olması ise, ideolojik tutumu ne yönde olursa olsun ulusal vergi politikalarının rekabetçi bir karaktere bürünmesini sağlamış ve böylelikle ulusal politikaların etki düzeyi küresel ölçeğe yükselmiştir.

Vergilendirmenin etki alanının genişlemesi, politika önceliklerini oluşturmada küresel dinamiklere dayalı çözümlenmeleri önemli hale getirmektedir. Çünkü üretim faktörlerinin hareketliliğinin artması, “yatırım-üretim-tüketim” döngüsünün ulus devlet düzleminden bağımsızlaşmasına yol açmaktadır. Bu ise, ulus devletin varlığını koruduğu bir ortamda uluslararası rekabetin önemli bir dönüşümden geçmesine neden olmaktadır. Çünkü bahsedilen döngüye dahil olma yetisini geçmişte izlenen neo-liberal politikalarla kaybeden ulusal ekonomiler için artık rekabeti sürdürmenin en gerçekçi yolu, aktör olmadığı rekabet sürecini kendi bünyesine çekmek olmaktadır. Bu dönüşüm, ulus devletin iktisadi anlamda alışlagelmiş rekabet sürecinden çekilmesi gibi görülürken aslında, uluslararası rekabet unsurları ve aktörlerinin belli olduğu bir ortamda ulus devletlerin bunlardan daha fazla pay almaya yönelik yeni bir sürece yönelmesi anlamına gelmektedir.

Küreselleşmenin oluşturduğu bu yeni rekabet sürecinde ulus devletler, küresel rekabet dinamiklerini kendi iktidar alanlarına çekme yönünde sahip oldukları vergi sistemlerini bir araç olarak kullanmaktadır. Bu ise, diğer ulus devletlerin benzer eğilimlere yönelmesi durumunda bir vergi rekabeti ortamı oluşmasına yol açmakta ve ciddi makro ekonomik etkiler oluşmasına sebep olmaktadır. Oluşan bu etkiler ise, rekabetin doğası gereği taraflar açısından olumlu ve olumsuz sonuçlar çıkarabilmekte ve gerçekliğin bir sorunsal olarak nitelendirilmesine yol açmaktadır.

Vergi rekabeti sorunsalının teorik arka planı incelendiğinde, küreselleşme süreciyle önem kazanan bir gelişme olmasına rağmen bu süreçten önceki dönemde özellikle federal yapılı ülkelerde ve iktisadi entegrasyonlarda var olan bir fenomen olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki, ortaya konulan çalışmaların bu bağlamda tam bir paralellik taşıdığı ve oldukça geniş sayılabilecek bir literatürün küreselleşme öncesi dönemde oluşturulduğu görülmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde bu literatüre bağlı kalınarak vergi rekabetinin teorik çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, kavramsal açıklamalar başta olmak üzere vergi rekabetinin piyasa rekabeti ile karşılaştırılması yapılmış ve hedef aldığı değişkenler kapsamında güdülen amaç ve kullanılan araçlar ile hakkında ileri sürülen yaklaşımlar değerlendirilmiştir.

Literatür incelendiğinde, fenomenin tanımlanması konusu üzerinde çok fazla durulmadığı ve oldukça kapsamlı çalışmalar bulunmasına rağmen bu ihtiyacın tam olarak giderilemediği görülmektedir. Bu kapsamda, bazı çalışmalarda yüzeysel bazılarında ise, indirgemeci bir yaklaşım çerçevesinde dar kapsamlı tanımlamalara gidildiği ve hatta yaklaşım farklılığına bağlı olarak kavramsallaştırma sorunun yaşandığı görülmektedir. Bu bağlamda bazıları, vergi rekabetine alternatif olarak konuyu “mali rekabet”, “regülasyon rekabeti”, “politika rekabeti”, “teşvik rekabeti” gibi kavramlar kapsamında incelemiş ve küresel rekabet ortamında ülkelerin izlediği strateji demetinin çok geniş bir içeriğe sahip olduğunu ortaya koymuşlardır.

Vergi rekabetini tanımlama girişimleri incelendiğinde, kullanılan değişkenler ve anlamsal izahın temel aldığı kriterler bağlamında fenomenin bazı ortak özellikleri belirlenebilmektedir. Bu bağlamda vergi rekabeti; mobil üretim faktörlerini hedef alan, vergilendirme yetkisine sahip otoriteler arasında ortaya çıkan, vergi yükünün hafifletilmesi bağlamında çok sayıda aracın kullanılabilirdiği ve piyasa rekabetine benzer olarak kazanma motifin hakim olduğu ancak bundan farklı olarak arz edenlerin değil, talep edenlerin yöneldiği bir işleyişe sahip olduğu görülmektedir. Vergi rekabetinin bu işleyişi, her türden rekabet sürecinde olduğu gibi bu rekabet ortamında kazanan ve kaybedenlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Vergi rekabetinin amacı ise, en genel ifadeyle hareketli üretim faktörlerinden daha fazla pay almaktır. Çünkü küreselleşme sürecinde sermaye hareketleri başta olmak üzere serbestleşme uygulamalarının hakimiyet kazanması, küresel piyasaların

oluşmasına neden olmakta ve süreç, ulusal ekonomileri bu piyasadan daha fazla pay alma yönünde ulusal otoriteleri güdülemektedir. Uluslararası mobilitenin derecesi ise, ülkelerin aralarında giriştikleri bu türden bir rekabetin şiddetini belirleyen en önemli unsurdur. Bu bağlamda, mobilite derecesine bağlı olarak bazı üretim faktörleri vergi rekabetinin hedef değişkeni olma özelliği kazanmaktadır. Ayrıca bu özelliklerinin yanı sıra sağlamış oldukları kazanımlar da, bu faktörlerin hedef alınmasında son derece önemli olabilmektedir. Bu unsurlar dikkate alındığında, günümüz küresel vergi rekabeti ortamında DYY'ların en önemli hedef değişken olduğu gerçeğine ulaşılmaktadır.

DYY'lar bir ülkede faaliyette bulunan bir firmayı satın almak veya yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesi sağlamak ya da mevcut bir firmanın sermayesini arttırmak yoluyla yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımlardır. Bu kapsamda DYY'lar; fiziki sermaye yatırımı olma özelliğine sahip olan ve bu yönüyle spekülasyon amaçlı portföy yatırımlarından ayrılan yatırımlar olup günümüzde köken itibarıyla gelişmiş ülkelerden yönelen ve genelde çokuluslu şirketler tarafından gerçekleştirilen yatırımlardır. Teşebbüs, teknoloji, risk taşıma ve organizasyon aktarımı sağlayan DYY'lar, yöneldikleri ülke ekonomilerine rekabet gücü başta olmak üzere gelir oluşumu, istihdam yaratma, ihracatı geliştirme gibi temel makro göstergelere ciddi katkılar sağlayabilmektedir. DYY'ların sağladığı bu katkılar ise, ülkelerin bu yatırımları vergiler yoluyla yatırım iklimlerini iyileştirmek suretiyle neden kendi alanlarına çekme yönünde rekabet ettiklerinin izahını netleştirmektedir.

Vergi rekabetine işlerlik kazandırmanın çok sayıda farklı yöntemi bulunmaktadır. Günümüzde vergi yükünün mukayeseli olarak hafifletilmesi amacıyla kullanılan oran indirimleri başta olmak üzere serbest bölge, vergi tatili ve hızlandırılmış amortisman uygulamaları ile daha spesifik bir karaktere sahip olan ikili gelir vergisi sistemleri ve istisna ve muafiyet gibi her türden yatırım teşvikleri en çok kullanılan yöntemlerdendir. Ayrıca ülkeler, vergi rekabeti ortamında yabancı yatırımları çekmek amacıyla farklı türden ve çok sayıda teşvik aracı da geliştirebilmektedir. Son yıllarda gündeme gelen sosyal damping uygulamaları bu türden teşvik araçlarına örnek gösterilmektedir.

Vergi rekabeti konusundaki teorik yaklaşımlar incelendiğinde ise, birbiri açısından tez ve antitez olma özelliği gösteren iki kutuplu bir akıl yürütme ile karşılaşılmaktadır. Bunlardan tez olma özelliğine sahip olan geleneksel kamu maliyesi yaklaşımı, vergi rekabetini tamamen zararlı bir süreç olarak algılamakta ve hasılat kayıpları başta olmak üzere sürecin ciddi yönde negatif dışsallıklar oluşturduğunu ve bu bağlamda, fırsat eşitsizliği başta olmak üzere sermaye hareketleri üzerinde saptırıcı etkiler oluşturduğunu iddia etmektedir. Diğer yandan, antitez olma özelliği sergileyen kamu tercihi teorisi ise, bu iddialara tamamen karşı çıkmakta ve vergi rekabetinin demokrasi ve serbestleşme gibi üst söylemelere katkı sağlamanın yanı sıra hasılat artırıcı etkiler oluşturabileceği ve ağır vergilendirme eğilimlerine sınırlandırma getireceği

görüştüğüdür. Kamu tercihi teorisyenlerine göre vergi rekabeti, ulusal hükümetleri rekabetten korumak olarak değil, ulusal otoriteler arasındaki rekabeti sınırlandıran engellerin ortadan kaldırılması ve rekabet sürecinin hızlandırılması olarak ele alınmalıdır. Bu çalışmada izlenen şüpheli bakış açısının oluşmasında kamu tercihi teorisinin iddialarının ağır bastığı rahatlıkla söylenebilir.

Günümüzde geline nokta vergi rekabetinin ulusal ölçeği aştığı ve küresel boyuta genişlediği bir gerçektir. Ancak böyle olmasına rağmen, vergi rekabeti zararlı addedilerek engellenmeye çalışılmaktadır. Piyasa ekonomisini yücelten neo-liberal öğretinin rekabete yüklediği işlevler hatırlandığında, bu fenomenin neden enlenmeye çalışıldığı ilgi uyandıran bir konu haline gelmektedir. Rekabet ortamının sürece dahil olan aktörlere sağlayabileceği kazanımlar da bu ilgiyi haklı kılan nedenler arasında görülebilmektedir. Bu nedenle, küresel vergi rekabetinin göstergeleri ve etkileri, hakkında ortaya atılan iddialar doğrultusunda ele alınmalıdır. İşte bu noktada, OECD'nin konumu belirleyicidir. Çünkü OECD liberal ekonomiyi benimseyen ülkelerin oluşturduğu işbirliği örgütü statüsündedir.

Küresel vergi rekabetinin göstergeleri incelenirken bu rekabetin hedef değişkeni konumundaki DYY'ların sergilediği gelişim özel bir önem taşımaktadır. Çünkü vergi rekabeti, hedef aldığı bu değişkenin hareketliliğini ve gelişimini olumlu yönde etkileyen bir süreç niteliğindedir. Ayrıca ülkelerin vergi sistemleri kapsamında yöneldiği teşvik edici araçlar kapsamında vergi oranlarının izlediği seyir de önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada vergi rekabetinin göstergeleri; DYY'lar üzerinden yapılan tespitlerle "dolaylı" ve kullanılan araçlar kapsamında "doğrudan" olmak üzere iki tür kanıt bağlamında ortaya konulmuştur.

Küresel vergi rekabeti, tek başına belirleyici olmamakla birlikte hedef değişken olan DYY'ların ölçeği üzerinde genişletici bir etki oluşturmaktadır. Nitekim son yirmi yıllık dönemdeki DYY'ların seyri incelendiğinde bu beklenen etki açıkça ortaya konulabilmektedir. Benzer bir gelişme ulusal otoritelerin yöneldiği teşvik edici politikalar açısından da geçerlidir. Bu kapsamda, ülkelerin DYY'ları kendi iktidar alanlarına çekmek için kullandığı kurumlar vergisi indirimleri özel bir öneme sahiptir. Çünkü kurumlar vergisi doğrudan doğruya bu tür yatırımları gerçekleştiren şirket kazançlarını hedef almaktadır. Son yirmi yıllık dönemde OECD ülkeleri de dahil olmak üzere birçok ülkede kurumlar vergisi oranlarında indirimler yapıldığı ve diğer teşvik araçlarının kullanımının yaygınlaştığı doğrulanabilmektedir.

Küresel vergi rekabetinin etkileri incelendiğinde ise, ortaya çıkan etkilerin ülkeden ülkeye değiştiği ve bunun rekabet sürecinin çıktıları açısından normal olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Vergi rekabetinin etkili olduğu alanların başında kamu maliyesi gelmektedir. Çünkü vergilendirme alanında ortaya çıkan rekabet yönlü değişim, öncelikli olarak bu alanı etkilemektedir. Vergi rekabetinin kamu maliyesi üzerindeki

etkileri konusunda dikkate alınan en önemli değişken ise, rekabet-hasilat ilişkisidir. Buna göre, ulusal vergi hasılatları üzerinde ortaya çıkacak etkiler “vergi oranı etkisi” ve vergi matrahı etkisi” ile değerlendirilmektedir. Ancak literatürdeki çalışmalarda bu etkilerden hangisinin ağır bastığı tam olarak doğrulanmamakta ve mevcut etkinin ülkeden ülkeye değişebildiğine dikkat çekilmektedir. OECD ülkelerine ilişkin veriler incelendiğinde ise, son otuz yıllık dönemde teşvik edici uygulamalar bulunmasına rağmen vergi hasılatını azaltıcı bir etkinin olmadığı, aksine önemli artışlar yaşandığı görülmektedir. Ortaya çıkan bu gelişmenin konumuz açısından önemi ise ortadadır. Çünkü bu sayede, engelleme girişimlerine olan şüpheciliğimiz anlam kazanmaktadır.

Vergi rekabeti tartışmalarında ülkelerin vergisel teşvikler sağlayarak uluslararası yatırımlar üzerinde saptırıcı etkiler oluşturduğu ve oluşan mali dışsallıklara bağlı olarak vergi tabanlarının aşındığı iddia edilmektedir. Oysa engelleme girişimlerini bir anlamda meşrulaştıran bu iddianın doğruluğu mevcut iktisadi sistem açısından son derece tartışmalıdır. Diğer yandan engelleme girişimlerinin müdahaleci olma özelliği dikkate alındığında bu tartışma daha da önemli hale gelmektedir. Çünkü yaşanmakta olan küreselleşme süreci esas itibarıyla serbestlik anlayışından beslenmekte ve gelişimini engelleyen her türden müdahaleyi daha en başından reddetmektedir. Dolayısıyla bu nokta öncelikle yapılması gereken kavramın önüne yerleştirilen “zararlı” unsurunun sorgulanması olmaktadır.

Vergi rekabeti konusunda “zararlı” önekinin düşünsel arka planı incelendiğinde, oldukça ilgi uyandıran neticelere ulaşılmaktadır. Çünkü iktisadi rasyonalite olarak ortaya konulduğunda rekabet, üretim etkinliğini artırmanın ve kaynak dağılımını düzenlemenin bir aracı konumundadır. Bu nedenle, günümüzdeki hakim iktisadi yaklaşım kapsamında rekabetin işleyişini sağlayan her türden düzenleme olumlu karşılanmalıdır. Kaldı ki rekabet, meydana getirdiği sonuçlar itibarıyla katılımcılar için farklı anlamlar da ifade edebilmektedir. Bu nedenle, vergi rekabetindeki zararlılık unsuru rekabetten olumsuz etkiler açısından geçerlidir ve süreç tersinden okunduğunda “yararlı vergi rekabeti” gibi bir sonuca ulaşılabilir. Ayrıca vergi rekabetinin zararlı bir süreç olduğu ve piyasa işleyişini bozduğu yönündeki iddia, sağlıklı bir kuramsal temelden yoksundur. Çünkü teşviklerden kaynaklanan “statik tahsis verimsizliğinin” maliyetlerini ortaya koymak neredeyse imkansızdır. Ancak böyle olmasına rağmen vergi rekabetinin ısrarlı bir şekilde bir takım uluslararası girişimlerle engellenmeye çalışıldığı görülmektedir.

Vergi rekabetini engelleme girişimleri incelendiğinde, OECD girişiminin başat konumda olduğu görülmektedir. Öyle ki, zararlı öneki kullanılarak fenomenin küresel mali sistem açısından tamamıyla olumsuz sonuçlar oluşturacağına olan inanç, bu organizasyon tarafından yürütülen girişimin temel dayanak noktasını oluşturmaktadır. Ayrıca OECD yaşanmakta olan bu süreci geçmiş dönemlerde uygulanan “komşuyu zarara sokma” stratejisi olarak anılan yıkıcı tarife rekabetine benzetmekte ve vergi

rekabetinin bir tür “dibe doğru yarış” olduğunu iddia etmektedir. Çalışmada OECD tarafından ortaya atılan bu iddialar ayrıntılı olarak incelenmiş ancak maalesef oluşan şüpheliğimizi ortadan kaldırmaya yetecek herhangi bir kanıt ulaşılamamıştır.

Vergi rekabetini engelleme girişimleri incelendiğinde tek girişimin OECD girişimi olmadığı, iktisadi bir entegrasyon olan AB bünyesinde de, kurucu antlaşma niteliğindeki Roma Antlaşması başta olmak üzere bir takım girişimler olduğu görülmektedir. Esasen AB bünyesindeki engelleme girişiminin “vergi uyumunu” hedeflediği söylenebilmektedir. Ancak böyle olmasına rağmen, tarihsel süreç içinde birlik bünyesinde başarılı bir uyumlaştırmanın yapılamadığı ve İrlanda gibi bazı üye ülkelerin, izledikleri rekabetçi vergi politikaları ile bu yöndeki girişimleri anlamsız kıldığı görülmektedir. Ayrıca birliğin genişleme sürecinde yeni katılan ülkelerde izlenen vergi politikalarının da, sağlanmaya çalışılan uyumu güçleştirdiği yaşanan bir gerçekliktir.

Küreselleşme sürecinde yatırıma yönelik sermaye akımlarının yüksek vergilendirmenin olduğu refah devletlerinden düşük vergilerin olduğu ülkelere yönelmesi, iktisadi mantığa son derece uyumlu olan bir gelişmedir. Ancak çalışmada ele alındığı üzere bu gelişme teorik temellerden yoksun olan çeşitli gerekçelerle sorun olarak nitelendirilmekte ve engellenmeye çalışılmaktadır. Oysa bu duruş oldukça çelişkilidir. Çünkü vergi rekabeti, kanaatimizce serbestlik paradigmasından beslenen sürecin doğası gereği ortaya çıkardığı bir süreçtir. Dolayısıyla, bu sürecin müdahaleciliği reddeden yaklaşımı benimseyenlerin müdahaleleri ile ortadan kaldırılmaya çalışılması bilimsel açıdan merak uyandırmaktadır. İşte bu merak kapsamında sorgulandığında, günümüzde vergi rekabetini engelleme girişimini sahiplenen ülkelerin gelinen noktada hangi konumda oldukları araştırılmalıdır. Bu kapsamda girişilecek tartışmalar, Türkiye açısından özel bir öneme sahiptir. Çünkü gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye yaşanmakta olan süreçten kazançlı çıkabilme potansiyeline sahiptir.

OECD ülkelerinin vergi rekabeti karşısındaki konumları, bu organizasyon tarafından yürütülmekte olan engelleme girişiminin samimiyeti sorgulanır hale getirmektedir. Çünkü günümüzde bu organizasyona üye olan ülkelerin uygulamakta oldukları vergi rejimleri, vergi oranı farklılıkları ve özellikle izlenen teşvik politikaları yönüyle rekabetçi özellikler taşımaktadır. Ayrıca son yıllara ilişkin gelişmeler incelendiğinde kurumlar vergisi başta olmak üzere vergi oranlarında indirimler yapıldığı ve OECD üyesi ülkelerin bu sürece eklenildiği görülebilmektedir.

Vergi rekabeti karşısında OECD ülkelerinin nasıl bir konumda oldukları sorgulanırken ele alınması gerek ilk değişken kurumlar vergisi oranlarının sergilediği gelişimdir. 1996-2003 arası dönem incelendiğinde, OECD ülkelerine ait ortalama kurumlar vergisi oranının yüzde 37.6’dan yüzde 30.9’a düşmesi, kanaatimizce oluşan mevcut çelişkili durumu açıkça ortaya koymaktadır. Kaldı ki, günümüzde gelinen

noktada organizasyon kapsamında bu vergiye ilişkin olarak herhangi bir vergi uyumundan bahsetmek de mümkün değildir. Kaldı ki, günümüzde OECD ülkelerinin vergi rekabeti sürecine eklemlendiğini gösteren tek kanıt kurumlar vergisi oranları ile sınırlı değildir. Çünkü bazı ülkelerdeki kişisel gelir vergisi ve KDV oranı farklılıkları da mevcut uyumsuzluğun göstergelerindedir. Ayrıca OECD ülkelerinde bulunan vergi dışı rejimler de, bu hususta önem kazanmaktadır.

OECD ülkeleri açısından ortada olan çelişkili duruş, benzer şekilde engelleme girişimlerine girişen AB ülkeleri açısından da geçerlidir. Çünkü AB'nin kendi bünyesinde vergi rekabetini ne derecede engellediği tartışmalıdır. Kaldı ki, günümüzde AB içinde vergi rekabetinin varlığını ortaya koyan çok sayıda gösterge bulunmaktadır. Bunlar arasında uygulanmakta olan kurumlar vergisi oranı farklılıkları en önemli kanıt olma niteliğindedir. Bunun yanı sıra, vergi yükünde görülen genel azalış eğilimi, vergi yapısında tüketim vergileri lehine yaşanmakta olan değişim, uyumlaştırma girişimlerinin görece başarısızlığı ve birliğin sahip olduğu siyasi yapı da yaşanmakta olan rekabet sürecini doğrulamaktadır. Ayrıca genişleme sürecinde yeni üye ülkelerdeki uygulama farklılıkları da dikkat çekicidir. Veriler incelendiğinde yeni üye ülkelerdeki vergi sistemlerinin ve izlenen vergi politikalarının rekabetçi karakter taşıdığına işaret etmekte ve gelecekte birlik içi rekabet sürecinin daha da artacağını doğrulamaktadır.

Vergi rekabetini engelleme girişimlerinin teorik temellerden yoksun oluşu, bu girişimlerin ortaya koyduğu argümanların çürütülmesi ve alternatif argümanların oluşturulması ile sorgulanabilmektedir. Esasen bu yönde oluşturduğumuz karşı argümanların özellikle OECD girişimini hedef aldığı söylenebilir. Çünkü AB girişimi iktisadi entegrasyon olma özelliği itibarıyla vergi rekabetine koşut olarak vergi uyumunu haklı gösterebilmektedir.

OECD engelleme girişiminin dayanağını oluşturan en önemli argüman, vergi oranlarının aşağıya doğru yakınsamasıdır. Buna göre, böyle bir yakınsama vergi hasılatı üzerinde önemli baskılar oluşturmakta ve bu türden bir rekabet, kamu finansmanını ciddi şekilde zorlaştırmaktadır. OECD'ye göre bu durum bir tür dibe doğru yarışır. Ancak dibe doğru yarış argümanı, alternatifleriyle karşılaştırıldığında gerçekleşme olasılığı yönünden ciddi belirsizlikler içermektedir. OECD girişimi incelendiğinde, "eşit koşullarda rekabet" argümanının da önemli biri olduğu görülmektedir. Oysa OECD'nin bu argümanı kullanması oldukça tuhaftır. Çünkü bu argümanın iktisat teorisinde herhangi bir yeri bulunmamakta ve ülkeler arası eşitsizlikler liberal kuramın iktisadi tahlillerine temel dayanak oluşturmaktadır. OECD engelleme girişiminin yetersiz kaldığı bir diğer argüman ise, tekel piyasaları ile ilgilidir. Buna göre, rekabetin olmadığı bir ortamda tekelcilik eğilimi güçlenmekte ve istekleri tam olarak karşılayamayan tekelciyi verimli olmaya güdüleyen herhangi bir motif bulunmamaktadır. Bunun en büyük tekelci olan devlet açısından da geçerli olması dikkate alındığında, devletin vergileri kullanarak topluma yüklediği maliyetleri

yükseltmesi gibi arzulanmayan bir durum oluşmaktadır. OECD girişiminin cevap veremediği bir diğer karşı argüman ise, liberal söylem ile özdeşleşen düşük seviyeli kamu harcamalarıdır. Vergi rekabeti spontane olarak vergilendirme yetkisini sınırladığından vergi hasılatının optimal kullanımı konusunda benzersiz bir işlev yerine getirebilmektedir. Vergi rekabeti ortamında vergi oranlarının düşürülmesi gündeme geldiğinden, geçmiş dönemde liberal söylem içinde yürütülen arz yönlü iktisat politikası uygulamaları ile OECD girişimi çelişkili bir duruş oluşturmaktadır.

Vergi rekabetinin şiddetlenmesi ile ulusal vergi tabanlarının ciddi olarak aşınacağı iddiasında bulunan OECD'nin geçmiş dönem uygulamaları ve günümüzde halen ülkeler arasında devam etmekte olan vergi oranı farklılıkları ortaya konulduğunda esasen kendisinin vergi rekabetini bir araç olarak kullandığı söylenebilmektedir. Bu bağlamda, OECD'nin düşük oranlı vergilere dayalı vergi rekabetine karşı olması tarihsel bir çifte standart özelliği taşımaktadır. Ayrıca engelleme girişiminde zararlı olarak addedilen etkilerin tüm ülke grupları açısından geçerli olduğu şüphelidir. Zira ortaya çıkabilecek zararlı etkiler ağırlıklı olarak gelişmiş ülkeleri ilgilendirmektedir. Gelişmekte olan ülkeler açısından bu süreç; daha çok sermaye, daha fazla istihdam ve daha hızlı büyüme anlamına gelebilmektedir. Kanaatimizce OECD, kendi üyelerinin aleyhine olan bu süreci tüm dünyaya genellemekte ve ciddi bir illüzyon oluşturmaktadır. Çalışmada bu illüzyonun bozulması amacıyla OECD ülkelerinin günümüzde gelinen noktada izlediği rekabetçi vergi uygulamaları ortaya konulmuş ve vergi rekabetinin ne tür kuramsal sonuçlar oluşturduğu incelenmiştir.

Vergi rekabeti ortamında hangi ülke grubunun avantajlı olduğu, “gelişmiş” ve “gelişmekte olan” ülke ayrımına gidilerek ortaya konulabilmektedir. Esasen rekabetin taraflar açısından ortaya çıkardığı sonuçların farklılaşması, diğer bir ifadeyle simetrik etkilerin olmaması, böyle bir sorgulamayı destekler niteliktedir. Ayrıca literatür asimetrik özellikli ülkeler arasındaki vergi rekabetinin olası sonuçlarını değerlendiren ve iktisadi açıdan görece güçsüz ülkelerin rekabetçi uygulamalara yönelme imkanlarının daha geniş olduğunu ortaya koyan çok sayıda çalışma ile doğrulamaktadır.

Gelişmişlik seviyeleri arasındaki farklılıklar ülkelerin vergi rekabeti karşısındaki konumlarını ve rekabetin olası etkilerini farklılaştırmaktadır. Çünkü gelişmiş ülkelerin taşıdığı özellikler rekabetçi vergi politikalarına yönelme tercihini kısıtlamaktadır. Bu bağlamda; çokuluslu şirketlerin ve ağırlıklı olarak bunlar tarafından gerçekleştirilen DYY'ların günümüzde gelişmiş ülkeler orijinli olması, yatırım sermayesi çıkışlarının bu ülkelerde milli gelir, istihdam ve dış ticaret üzerinde olumsuzluklar oluşturmalarına neden olmaktadır. Ayrıca sosyal güvenlik hizmetleri alanında izlenen refah devleti uygulamalarının bu ülkelerde halen devam etmekte olması anılan sınırlandırıcı etkilerin derecesini arttırmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler açısından değerlendirildiğinde ise, vergi rekabeti sermaye birikimi sağlamanın ve bu yolla kalkınmanın bir aracı olabilmektedir.

Vergi rekabeti ortamında gelişmekte olan ülkeler bariz bir avantaja sahiptir. nk bu ülkelerin makro ekonomik özellikleri gelişmiş ülkelerden farklı olarak rekabetçi vergi politikalarının izlenmesine imkan kazandırmaktadır. Ayrıca bur tür uygulamalardan sağlanabilecek önemli kazanımlar bulunmaktadır. Bu bağlamda, vergi rekabetinin milli geliri arttırıcı etkisi başta olmak üzere, saplanan yatırım artışları ile ortaya istihdam alanında gelişmeler çıkabilmekte ve teknoloji transferi, ihracat artışı, piyasa rekabetinin iyileşmesi, gelir dağılımının adalete yaklaşması ve kamusal borçlanma gereğinin azalması gibi etkiler sonucunda bu ülkeler kalkınma yolunda daha istikrarlı bir gelişme sergileyebilmektedir. Ortaya çıkan bu etkiler ise, gelişmekte olan ülkelerin rekabetçi vergi politikalarına yönelmelerine meşruluk kazandırmaktadır.

Vergi rekabetinin sözünü ettiğimiz bu tür etkilerin oluşup oluşmadığı, günümüzde rekabetçi vergi politikaları izleyen ülkelerin sağladığı kazanımlarla doğrulanabilmektedir. Bu tür kazanımlar ortaya konulduğunda ise, vergi rekabeti hakkındaki endişelerin tamamen yersiz olduğu söylenebilmektedir. Vergi rekabetinin sağladığı kazanımların ortaya konulmasında İrlanda, mükemmel bir örnektir. nk İrlanda rneği, rekabetçi vergilerin iktisadi gelişme yolunda oldukça etkili politikalar olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ayrıca Merkezi Avrupa lkeleri arasında yaşanmakta olan vergi rekabeti de ülkeler açısından benzer sonuçların ortaya çıktığını göstermektedir.

Vergi rekabeti ortamında avantajlı ülke grubunun tayin edilmesinde kullanılabilir bir diğer bir yöntem de oyun teorisi yaklaşımıdır. Esasen vergi rekabetinin rekabet odaklı bir politikalar demeti olması, konunun bu yaklaşım kapsamında irdelenmesini son derece elverişli hale getirmektedir. İktisadi analizler içinde oyun teorisi, özellikle kararalma sürecinin işleyişini ele alması nedeniyle de önem taşımaktadır. nk ekonomik kararalma birimlerinin ortak amaçlar için kazanma motifiyle hareket etmesi “taşma etkisi” oluşturmakta ve tarafların izlediği politikalar birbirleri üzerinde istenmeyen etkiler meydana getirebilmektedir. İstenilmeyen etkilerin minimize edilmesi ve ortak faydanın maksimuma çıkarılması için ise işbirliğine gidilmesi gerekmektedir. Ancak vergi rekabeti işbirliğinin olmadığı bir ortamda gerçekleştiğinden ortaklaşa harekete izin vermeyen bir yapı taşımaktadır. Vergi rekabetinin bünyesinde işbirliğini barındırmaması ise, ortaya çıkan etkilerin bu oyuna taraf olanların özelliklerine göre farklılaşmasına yol açabildiğini doğrulamaktadır.

Küresel vergi rekabeti ortamında avantajlı ülke grubunun gelişmekte olan ülkeler olduğu ve bu bağlamda gelişmekte olan ülke özelliği gösteren Türkiye'nin de rekabetçi vergi politikaları izlemesi akla son derece uygundur. Ancak bu iddianın daha somut bir biçimde ortaya konulması gerektiği düşünülürse, öncelikle hangi ülkelerin Türkiye açısından rakip olduğu belirlenmelidir. Esasen küreselleşme sürecinde coğrafi engel tanımaksın tüm ülkelerin birbirine rakip olduğu söylenebilir. Ancak böyle olmasına rağmen, çalışmada kullanılan ekonometrik analiz kapsamında sınırlandırma gidilmiş

ve rakip olarak seçilen ülkelerin genel kabul gören endekslere göre hangi konumda oldukları belirlenmiştir. Ardından rakip ülkelerin izledikleri vergi politikalarının temelini oluşturan vergi sistemlerinin genel hatları ele alınmış ve vergi sistemleri arasında ne türden farklılıkların olduğu belirlenmiştir.

Çalışmanın son aşamasında ise, DYY'ları hedef alan vergi rekabeti ile ilgili olarak teorik bir model oluşturulmuş ve ikili bir ayırım kapsamında; (i) ülkelerin makro ekonomik göstergeleri ve (ii) sahip oldukları vergi sistemleri dikkate alınarak izledikleri politikaların birbirleri üzerine ne tür etkiler oluşturduğu ortaya konulmuştur. Bu bağlamda ulaşılan sonuçlar, çalışmada ortaya atılan iddiayı desteklemiş ve Türkiye'nin izleyebileceği alternatif vergi politikaları konusunda çeşitli öneriler geliştirilerek çalışma tamamlanmıştır.

Kaynakça

- Acar, İbrahim Attila. "Ulus Devletin Vergi Açmazı: Kredi Kartları, Hayali İhracat ve E-Ticaret Kapsamında Bir Değerlendirme", **XIX. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Yaklaşım Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., Ağustos 2004, s.813-821.
- Acar, Mustafa. "Ekonomik, Siyasal ve Sosyal Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme: Tehdit mi, Fırsat mı?", **Liberal Düşünce**, Cilt:7, Sayı:25-26, Kış-Bahar 2002.
- Adalı, Coşkun. **Günümüz Kapitalizmi ve Devleti Üzerine**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Akkaya, Şahin. "Küreselleşme ve Vergi Politikası", İ.Ü. İktisat Fakültesi, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, Seri 42, 2002, ss.1-27.
- Aktan, Coşkun Can ve İstiklal Y. Vural. "Globalleşme ve Maliye Politikasında Değişim", **Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar** içinde, Der. Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve İstiklal Y. Vural, Seçkin Yayıncılık, 2004, ss.49-68.
- Aktan, Coşkun Can ve İstiklal Y. Vural. "Vergi Rekabeti", **Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar** içinde, Der. Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve İstiklal Y. Vural, Seçkin Yayıncılık, 2004, ss.66-87.
- Alm, James., Betery Jakson ve Michael Mckee. "Estimating the Determinant of Taxpayer Compliance With Experimental Data", **National Tax Journal**, Vol. XLV, No, 1, Mart 1992.
- Alp, Ali. **Uluslararası Mali Piyasalardaki Gelişmeler ve Türkiye**, Mart Matbaacılık, Ankara, Aralık 2002.
- Alpar, Cem. **Çokuluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma**, Genişletilmiş Üçüncü Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1980.
- Altay, Asuman. **Ekonominin İtici Gücü... Beşeri Sermaye**, TÜGİAD Ekonomi Ödülleri Kitapları-5, İstanbul, 2005.
- Arıboğan, Deniz Ülke. **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri**", Der Yayınları, İstanbul, 1996.
- Asher, Mukul G. "Globalisation and Tax Systems", **ASEAN Economic Bulletin**, Volume 18, Issue 1, April 2001.
- Asher, Mukul G. ve Ramkishan S. Rajan. "Globalisation and Tax Systems: Implications for Developing Countries with Particular Reference to Southeast Asia", **Adelaide University Discussion Paper**, No:99/23, October 1999.
- Atilla, Ali. "Vergi Politikalarının Üretim ve İhracata Etkileri", T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Dünya'da ve Türkiye'de Ekonomik Gelişmeler**, Sayı 11, 2002. <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi%2011/vergi.htm> (30.05.2005)
- Atiyas, İzak. "Rekabet Politikasının İktisadi Temelleri Üzerine Düşünceler", **Rekabet Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Mart 2000, ss.25-46.
- Ay, Hakan. "Vergi Rekabeti", **Vergi Dünyası**, Sayı:236, Nisan 2001, ss.133-139.
- Balcı, A. Beyazıt. "Uluslararası Çifte Vergilendirme Sorunları-II", **Vergi Dünyası**, Sayı:264, Ağustos 2003, ss.17-22.

- Baldwin, Richard ve Rikard Forslid. "Tax Competition and The Nature of Capital", **CEPR Discussion Paper**, No.3607, October 2002.
- Barr, James ve Mathew Elliott. "Moving on Up-EU Tax Harmonisation Plans", **The European Foundation**, October 1998, ss.1-18.
- Benassy-Quere, Anges ve Delphine Prady. "Less Tax in The East", **CEPII Le Lettre Du**, No:232, March 2004, ss.1-4.
- Benassy-Quere, A. Nicolas Gobalraja ve Alain Trannov, **Tax Competition and Public Input**, CEPII Working Paper, No: 08, 2005.
- Benson, Bruce L. "Interstate Tax Competition, Incentives to Collude, and Federal Influences", **Cato Journal**, Volume 10, No 1, Spring-Summer 1990, ss.75-90.
- Bilici, Nurettin. **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Genel Bilgiler, İktisadi-Mali Konular, Vergilendirme**, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., Ankara, Ocak 2004.
- Bilman, Levent. "Hükümetdışı Kuruluşların (NGO) Dünya Ekonomik ve Sosyal Gelişimindeki Rolü", **Uluslararası Ekonomik Sorunlar**, Sayı:2, Mayıs 2001, ss.12-17.
- Bjorvatn, Kjetil ve Carsten Eckel. "Policy Competition for Foreign Direct Investment Between Asymmetric Countries", **NHH Discussion Paper**, No.19/04, 28 September 2004.
- Blankart, Charles B. "A Public Choice View of Tax Competition", **Public Finance Review**, Volume 30, No 5, September 2002, ss.366-376.
- Boadway, Robin. "The Dual Income Tax System: An Overview", **CESifo DICE Report 2/3**, 2004.
- Boratav, Korkut. "İstikrar ve Yapısal Uyum Politikalarının Bir Bilançosuna Doğru", **Mülkiye**, Cilt:XVIII, Sayı:166, 1994.
- Borensztein, Eduardo., Jose DE Gregorio ve John Wha Lee. "How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?", **NBER Working Paper**, No.5057, March 1995.
- Bouzas, Roberto ve Daniel Chudnovsky. "Foreign Direct Investment and Sustainable Development: The Recent Argentine Experience", May 2004.
- Bozkurt, Veysel. "Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar", **Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 2, Nisan 2000. <http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/> (12.02.2004)
- Buchanan James M. ve Richard A. Musgrave. **Public Finance and Public Choice: Two Constrasting Visions of the State**, Fourth Printing, The MIT Pres, Cambridge, Massachusetts, London England 2001.
- Canpolat, Önder. **E-Ticaret ve Türkiye'deki Gelişmeler**, Sanayi ve Dış Ticaret Bakanlığı, Hukuk Müşavirliği, Ankara, Mart 2001.
- Cardarelli, Roberto., Emmanuelle Taugourdeau ve Jean-Pierre Vidal. "A Repeated Interactions Model of Tax Competition", **Journal of Public Economic Theory**, Volume 4, Issue 1, 2002, ss.19-38.

- Cardarelli, Roberto., Emmanuelle Taugourdeau ve Jean-Pierre Vidal. "A Repeated Interactions Model of Tax Competition", **Journal of Public Economic Theory**, Volume 4, Issue 1, 2002, ss.19-38.
- CARE. **Annual Report 2003**, (15.04.2005)
www.care.org/newsroom/publications/annualreports/2003/2003annualreport.pdf
- Cerny, Philip G. "International Finance and The Erosion of State Policy Capacity", **Globalization and Public Policy** içinde, Ed. Philip Gummet, Edward Elgar Publishing Ltd., Brookfield, 1996, ss.83-104.
- Cerny, Philip G. "Restructuring of Political Arena: Globalization and The Paradoxes of The Competition State", **Globalization and its Critics** içinde, Ed. Randall D. Germain, Macmillan Press Ltd., London, 2000, ss.117-138.
- Chakrabarti, Avik. "The Determinants of Foreign Direct Investment: Sensitivity Analyse of Cross-Country Regressions", **Kyklos**, Volume 54, 2001, ss.89-114.
- Charlton, Andrew. "Incentive Bidding for Mobile Investment: Economic Consequences and Potential Responses", **OECD Development Centre Working Paper**, No.203, January 2003.
- Chown, John. "Tax Competition", **Economic Affairs**, Volume 23-1, March 2003.
- Chris Edwards ve Veronique De Rugy, "International Tax Competition: A 21st-Century Restraint on Government", **Policy Analysis**, No:413, 12 April 2002, ss.1-43.
- Craves, Karen S. "Examining the Role of Transfer Pricing as a Strategy for Multinational Firms", **International Business Review**, Vol.6, Issue.2, 1997, ss.127-145.
- Davies, Ronald B. **Essays on Multinational Taxation**, The Pennsylvania State University, The Graduate School Department of Economics, Phd+ Thesis, December 1999.
- Dehejia Vivek H. ve Philipp Genschel. "Tax Competition in The European Union", **MPIfG Discussion Paper**, No:98/3, 1998.
- Deloitte, **Avustria Snapshot**, December 2005, Deloitte Touche Tohmatsu,
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15578%2C00.html>, (30.05.2006)
- Deloitte, **Bulgaria Snapshot**, February 2006, Deloitte Touche Tohmatsu,
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15654%2C00.html>, (30.05.2006)
- Deloitte, **China Snapshot**, October 2005, Deloitte Touche Tohmatsu,
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15947%2C00.html>, (30.05.2006)
- Deloitte, **Czeck Republic Snapshot**, December 2005, Deloitte Touche Tohmatsu,
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15951%2C00.html>, (30.05.2006)
- Deloitte, **France Snapshot**, October 2005, Deloitte Touche Tohmatsu,
<http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15964%2C00.html>, (30.05.2006)

- Deloitte, **Germany Snapshot**, January 2006, Deloitte Touche Tohmatsu, <http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15953%2C00.html>, (30.05.2006)
- Deloitte, **Greece Snapshot**, February 2006, Deloitte Touche Tohmatsu, <http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D16370%2C00.html>, (30.05.2006)
- Deloitte, **Hungary Snapshot**, December 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, <http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15977%2C00.html>, (30.05.2006)
- Deloitte, **Ireland Snapshot**, December 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, <http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15982%2C00.html>, (30.05.2006)
- Deloitte, **Israel Snapshot**, February 2006, Deloitte Touche Tohmatsu, <http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15985%2C00.html>, (30.05.2006)
- Deloitte, **Italy Snapshot**, October 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, <http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D16066%2C00.html>, (30.05.2006)
- Deloitte, **Poland Snapshot**, October 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, <http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D16073%2C00.html>, (30.05.2006)
- Deloitte, **Romania Snapshot**, February 2006, Deloitte Touche Tohmatsu, <http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D45073%2C00.html>, (30.05.2006)
- Deloitte, **Spain Snapshot**, October 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, <http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D15958%2C00.html>, (30.05.2006)
- Deloitte, **Turkey Snapshot**, November 2005, Deloitte Touche Tohmatsu, <http://www.deloitte.com/dtt/article/0%2C2297%2Csid%25253D11410%252526cid%25253D16079%2C00.html>, (30.05.2006)
- Demir, Gülten. "Küreselleşme Üzerine", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Sayı:56-1, Ocak-Mart 2001, ss.73-104.
- Desai, Mihir A., C. Fritz Foley ve James R. Hines. "Chains of Ownership, Regional Tax Competition, and Foreign Direct Investment", **NBER Working Paper**, No.9224, September 2002.
- Devereux, Michael P. ve R.Glenn Hubbard. "Taxing Multinationals", **International Tax and Public Finance**, Issue 10, 2003, ss.469-487.
- Devrim, Fevzi ve Asuman Altay. "Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerde Finans Piyasalarının Gelişimi ve Kamu Müdahalesi", **Prof.Dr. Nezihe Sönmez'e Armağan** içinde, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1997, ss.211-226.
- Devrim, Fevzi ve Asuman Altay. "Küreselleşme Sürecinde Sosyal Devlet Anlayışındaki Değişmelerin Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması Açısından Değerlendirilmesi", **XV. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Antalya, 15-17 Mayıs 2000.

- Devrim, Fevzi. **Kamu Maliyesine Giriş**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Dördüncü Baskı, İlkem Ofset, İzmir, 2002.
- Dicle, Berk. "Vergi Uygulamaları Açısından Transfer Fiyatları", **Vergi Dünyası**, Sayı:163, Mart 1995, ss.31-39.
- Dikmen, Ahmet Alpay. "Küresel Üretim, Moda Ekonomileri ve Yeni Dünya Hiyerarşisi", **Toplum ve Bilim**, Sayı:86, Güz 2000, ss.281-302.
- Dileyici, Dilek. **Artan Oranlı Tarifeler-Düz Oranlı Vergiler Karşılaştırması ve Düz Oranlı Vergilerin Uygulanabilirliği**, DEÜ, SBE, Maliye Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2003.
- Dow, James ve Rohit Rahi. "Should Speculators Be Taxed?", **Journal of Business**, Vol:73, No.1, January 2000, ss.89-107.
- Doyle, Chris ve Sweder Van Wijnbergen. "Taxation of Foreign Multinationals: A Sequential Bargaining Approach to Tax Holidays", **International Tax and Public Finance**, Volume 1, Number 3, October 1994, ss.211-225.
- DPT, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, Mayıs 2000.
- DPT, **Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT:2544, ÖİK:560, Ankara 2000.
- Dreze, Jacques H. Charles Figuières ve Jean Hindriks, "Voluntary Matching Grants Can Forestall Social Dumping", The TAPES Conference of the NBER and CESifo on "**Fiscal Federalism**", Munich May 2004.
- Drucker, Peter F. **Yeni Gerçekler**, Çev. Birtane Karanakçı, 6. Bası, Türkiye İş Bankası Yayınları No:315, Ankara, Şubat 1998.
- Dulupçu, Murat Ali. **Küresel Rekabet Gücü**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Haziran 2001.
- Duran, Mustafa. **Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları**, Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi, No:33, 2003.
- Dwyer, Terry. "Harmful Tax Competition and The Future of Offshore Financial Centres, Such as Vanuatu", **Pacific Economic Bulletin**, Volume 15 Issue 1, 2000, ss.48-69.
- Dwyer, Terry. "The New Fiscal Imperialism", **Policy**, Volume 18, No 4, Summer 2002, ss.12-16.
- Dye, Thomas R. "The Policy Consequences of Intergovernmental Competition", **Cato Journal**, Volume 10, No 1, Spring-Summer, 1990, ss.59-73.
- ECOFIN Council, **Code of Conduct: Business Taxation**, No:4901-99, Brussels, 1999.
- Edwards, Michael ve Gita Sen, "NGOs, Social Change and the Transformation of Human Relationships: A 21st-Century Civic Agenda", **Third World Quarterly**, Volume:21, No:4, 2000, ss.605-616.

- Efe, Birol. **Yabancı Sermaye Yatırımlarında Dünya ve Türkiye'deki Gelişmeler ve İzmir'in Şansı**, İzmir Ticaret Odası Yayını, No:42, İzmir, 1998.
- Eggert Wolfgang ve Bernd Genser. "Dual Income Taxation in EU Member Countries", **CESifo DICE Report 4/1**, 2005.
- Eker, Aytaç., Asuman Altay ve Mustafa Sakal. **Maliye Politikası: "Teori, İlkeler ve Yöntemler"**, Dördüncü Baskı, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, 2004.
- Emmanuel, Clive R. "Income Shifting and International Transfer Pricing: A Three-Country Example", **Abacus**, Vol.35, No.3, 1999, ss.268-285.
- Engin, İsmail. "Vergi Rekabeti: Avrupa Birliği ve Türkiye", Avrupa Birliği'ne Geçiş Süreci ve Türk Kamu Maliyesinin Uyumu konulu **XII. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Fethiye 22-25 Mayıs 2002, TURMOB Yayınları-185, ss.180-208.
- Entin, Stephen J. "Treasury's Qualified Intermediary Regulations and the OECD Tax Haven Initiative: Threats to International Capital Mobility and Investment", **IRET Congressional Advisory 116**, Institute for Research on the Economics of Taxation, 28 June 2001.
- Erdoğan, Seyhan. "Çokuluslu Şirketler, İşçi Hakları ve Sosyal Sorumluluk", **Mülkiye**, Cilt:XXVII, Sayı:239, Mart-Nisan-Mayıs 2003, ss.141-164.
- Erdoğan, Seyhan. "Küresel Mali Reform ve Tobin Vergisi", **Mülkiye**, Cilt: XXV, Sayı: 229, ss.131-162.
- Erdut, Zeki. **Küreselleşme Bağlamında Uluslararası Sosyal Politika ve Türkiye**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, Ocak 2002.
- Erdut, Zeki. **Rekabetin İşgücü Piyasasına Etkisi**, TÜHİS Yayın No:29, İzmir 1998.
- Erkan, Hüsnü. **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, 4.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Bilim Dizisi: 8, Doğu Matbaacılık, 1998.
- Eşkinat, Rana. **Küreselleşme ve Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1036, Eskişehir, Haziran 1998.
- EU, **Code of Conduct: Business Taxation**, Brussels, 2000.
http://europa.eu.int/comm/taxation_customs/resources/documents/primarolo_en.pdf, (25.10.2005)
- EU, **European Parliament Fact Sheet 3.4.8**,
www.europarl.eu.int/factsheets/3_4_en.htm. (25.10.2005)
- European Commission, **VAT Rates Applied in The Member States of The European Community**, DOC/1636/2005, Brussels, July 2005.
- European Commission, **VAT Rates Applied in The Member States of The European Community**, DOC/1636/2005, Brussels, July 2005.
- Eyüpgiller, Saygın. "Vergi Cenneti Ülkelerinin Zarar Verici Uygulamalardan Vazgeçme Taahhütleri", **Vergi Dünyası**, Sayı: 249, Mayıs 2002, ss.94-98.
- Field, Thomas F. "Tax Competition in Europe and America," **Tax Notes**, Vol:98, No:14, March 31, 2003, ss.2045-2051.
- Figlio, David N. ve Bruce A. Blonigen. "The Effects of Direct Foreign Investment on Local Communities", **NBER Working Paper**, No.7274, July 1999.

- Frankel, Jeffrey A. "Globalization of the Economy", **NBER Working Paper**, No:7858, August, 2000.
- Freeman, Chris ve Luc Soete, **Yenilik İktisadı**, Çev. Ergun Türkcan, TÜBİTAK Yayınları-Akademik Dizi 2, Birinci Basım, Ankara, Temmuz 2003.
- Genschel, Philipp. "Globalization, Tax Competition, and The Welfare State", **Politics and Society**, Vol.30, No.2, June 2002, ss.245-275.
- Genschel, Phillip. "Tax Competition and Welfare State", **American Political Science Association's Annual Meeting**, Washington, August 31-September 3, 2000.
- Giddens, Anthony. **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, Çev. Osman Akınhan, Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., İstanbul, Ocak 2000.
- Giddens, Anthony. "Küreselleşmenin İkiyemleri", Çev. M.C.Yalçınan, **Sosyal Demokrat Değişim**, Sayı:12, ss.55-59.
- Gilpin, Robert. **Global Political Economy: Understanding The International Economic Order**, Princeton University Press, New Jersey, 2001.
- Giray, Filiz. "Zararlı Vergi Rekabeti ve Etkileri", **Vergi Dünyası**, Sayı.260, Nisan 2003, ss.125-136.
- Giray, Filiz. "Vergi Rekabeti ve Serbest Bölgeler", **Vergi Dünyası**, Sayı 272, Nisan 2004, ss.175-185.
- Giray, Filiz. "Küreselleşme Sürecinde Vergi Rekabeti ve Boyutları", **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:9, 2005, ss.93-122.
- Godinez, Miguel Angel Jimenez. "Küreselleşme Yeni Bir Olgu mu?", Çev. M.C.Yalçınan, C. Demirbağ, N.Sonberk, **Sosyal Demokrat Değişim**, Sayı:12, 1999, ss.59-67.
- Golup, Stephen S. "Are International Labor Standarts Needed to Prevent Social Dumping?", **Finance & Development**, December 1997.
- Goodspeed, Timothy J. "Tax Competition, Benefit Taxes, and Fiscal Federalism", **National Tax Journal**, Vol.51, No:3, 1998, ss.579-586.
- Gorter, Joeri ve Ruud A. de Mooij. **Capital Income Taxation in Europe: Trends and Trade-Offs**, CPB & Sdu Uitgevers, January 2001.
- Gosovic, Branislav. "Global Intellectual Hegemony and The International Development Agenda", **International Social Science Journal**, Volume:52, Issue:166, December 2000, ss.447-456.
- Gray, John. "Küreselleşme Ne Değildir?", **Turkishtime**, Sayı:6, Temmuz 2002. http://www.turkishtime.org/temmuz/44_1_tr.htm, (30.12.2003).
- Greenpeace. **Annual Report 2004**, (15.04.2005) <https://www.greenpeacefund.org/support/annual-report>
- Griffith, Rachel ve Alexander Klemm. "What has been The Tax Competition Experience of The Last 20 Years?", **Tax Notes International**, 28 June, 2004, ss.1299-1315.

- Güloğlu, Bülent ve A.Ender Altunoğlu. "Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:27, Ekim 2002.
- Günaydın, İhsan. "Uluslararası Transfer Fiyatlamasının Vergisel Amaçları", **Vergi Dünyası**, Sayı:216, Ağustos 1999, ss.165-175.
- Gündoğan, Naci. "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İstihdam Üzerine Etkileri", **Hazine Dergisi**, Sayı:14, Ocak-Nisan 2002, ss.19-33.
- Güngör, Feridun. "Biz Flat Tax'in Neresindeyiz?", **Vergide Gündem**, 1 Mayıs 2005.
- Güngör, Feridun. "Vergi Tatili, Türkiye'nin Rekabet Gücünü Artırır", **Vergide Gündem**, 2 Mayıs 2004.
- Güngör, Hande. "Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar", **İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi**, Sayı: 149, Mayıs-Ağustos 2001.
- Güran, Nevzat ve İsmail Aktürk. **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, Beşinci Baskı, Tuğra Ofset, Isparta, Ekim 2001.
- Gürek, Hasan. "Teknoloji Transferi ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar", **İktisat Dergisi**, Sayı:185, Şubat-Mart 1999, ss.64-65.
- Gwartney, James Robert A. Lawson ve Erik Gartzke. **Economic Freedom of the World: 2005 Annual Report**, CATO Institute, September 2005.
- Habermas, Jürgen. **Küreselleşme ve Milli-Devletlerin Akıbeti**, Çev. Medeni Beyaztaş, Bakış Yayınları, İstanbul, Mart 2002.
- Habermas, Jürgen. "Ulus-Devletin Ötesinde mi?", Çev. Kaan H. Ökten, **İktisat Dergisi**, Sayı:388, Nisan 1999, ss.40-43.
- Halaç, Osman. **Kantitatif Karar Verme Teknikleri: Yöneylem Araştırması**, 4.Basım, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1995.
- Haris, Nigel. "Milliyetçilik ve Ekonomik Gelişme", Çev.İdil Eser, **Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma** içinde, Ed. Renee Prendergast ve Frances Stewart, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995, ss.23-38.
- Haufler, A. ve L. Wooton "Tax Competition for Foreign Direct Investment, **Discussion Paper**, No 1583, 1997.
- Held, David., Anthony McGrew, David Goldblatt ve Jonathan Perraton, **Global Transformations: Politics, Economics and Cultures**, Polity Press, Cambridge, 1999.
- Hirst, Paul ve Grahame Thompson. "Globalization and The Future of The Nation State", **Economy and Society**, Volume 24, Number 3, August 1995, ss.408-442.
- Hirst, Paul ve Grahame Thompson. **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Çev. Çağla Erdem ve Elif Yücel, Dost Kitabevi, Ankara, Eylül 1998.
- Holton, Robert. "Globalization's Cultural Consequences", **The Annals of The American Academy**, No:570, July 2000, ss.140-152.
- ILO, **A Fair Globalization: Creating Opportunities for All**, Geneva, February 2004.
- ILO, **Facts and Figures on Globalization**, Geneva, August 2002.

- IMF, **Global Financial Stability Report; September 2003**, International Monetary Found, Washington, September 2003.
- IMF, **World Economic Outlook 2003**, International Monetary Found, Washington, April 2003.
- Iriye, Akira. "A Century of NGOs", **Diplomatic History**, Volume:23, No:3, Summer 1999, ss.421-435.
- İKV, **Avrupa Birliği'nin Vergi Politikası**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, Tarihsiz, s.3, www.ikv.org.tr/pdfs/961fd1e2.pdf, (05.11.2005)
- İskenderoğlu, Muharrem. "Küreselleşme, Ulus-Devletin Geleceği ve Türkiye", **Türkiye ve Siyaset Dergisi**, Sayı:5, Kasım-Aralık 2001. www.turkiyevesiyaset.com/sayi5/0518.htm, (20.07.2004).
- Javanpour, Oliver. "Elektronik Ödeme ve Vergileme Yoluyla Globalleşme", Çev. Eran Öz, **Vergi Sorunları**, Sayı:157, Ekim 2001, ss.102-105.
- Jeneba, Eckhard ve Guttorm Schjelderup, "Why Europe Should Love Tax Competition and The U.S. Even More So", **NBER Working Paper**, No: 9334, November 2002.
- Jeneba, Eckhard ve Michael Smart, "Is Targeted Tax Competition Less Harmful than its Remedies?" **CEsifo Working Paper**, No.590, October 2001.
- Kanbur, Ravi ve Michael Keen. "Jeux Sans Frontieres: Tax Competition and Tax Coordination When Countries Differ in Size", **The American Economic Review**, Vol. 83, Issue 4, September 1993, ss.872-892.
- Kapusuzoğlu, Tuncay. "Tobin Vergisi Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Yıkıcı Etkilerini Önlemede Bir Çözüm Olabilir mi?", **Vergi Dünyası**, Sayı 250, Haziran 2002, ss.64-71.
- Karaca, Yüksel. "Zararlı Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri: OECD Bünyesindeki Çalışmalar Ne Aşamada?", **Vergi Dünyası**, Haziran 2001, ss.90-99.
- Karaca, Yüksel. "Zararlı Vergi Rekabetinden Zararlı Vergi Uygulamalarına: OECD Projesine İlişkin 2001 İlerleme Raporu Yayınlandı", **Vergi Sorunları**, Sayı: 160, Ocak 2002, ss.43-55.
- Karahan, Özcan. "Bilgi ve İletişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Finansal Piyasa Üzerine Etkileri", http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=256, (10.03.2004).
- Karaman, Zerrin Toprak ve Asuman Altay. "Global Governance Caused by New World Order", **Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt.5, Sayı.1-2, 1997, ss.61-87.
- Karluk, Rıdvan. "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı", **Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye** içinde, Der. Ali Tarhan, T.C. Merkez Bankası, İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü-Eğitim Müdürlüğü, Ankara, Şubat 2001, ss.97-115.
- Kazgan, Gülten. **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları No:5, İstanbul, Nisan 2002.
- Kearney, A.T. "Measuring Global: The Global Top 20", **Foreign Policy**, May-June 2005.

- Kepepek, Yakup. "Ekonomik Yönleriyle Elektronik Ticaret", **Elektronik Ticaret** içinde Der. Veysel Bozkurt, Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd.Şti., İstanbul, Mayıs 2000.
- Kibritçioğlu, Aykut. "Technological Developments and Their Effects on World Trade: Any Implications for Governments?", **International Conference on The Political Economy of Globalization-The New Identify of State in 21.Century**, İstanbul, November 25-27, 1998, ss.1-17.
- Konrad, K. A. ve G. Schelderup, "Fortress Building in Global Tax Competition", **Journal of Urban Economics**, 46, 1999.
- Koray, Meryem. "Küreselleşme Süreci ve Ulus-Devlet, Ekonomi, Siyaset Tartışmaları", **Küreselleşme ve Ulus-Devlet** içinde, Der. Meryem Koray, Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, No:1, İstanbul, 2001, ss.25-49.
- Koray, Meryem. **Sosyal Politika**, Ezgi Kitabevi, Bursa, Ekim 2000.
- Kozanoğlu, Hayri. "Küreselleşme ve Uluslarüstü Sermaye Sınıfı", **Doğu Batı**, Yıl:5, Sayı:18, Şubat, Mart, Nisan 2002, ss.55-64.
- KPMG, "OECD Issues Hit List of Tax Havens and Harmful Tax Regimes", **Canadian Tax Letter**, July 2000.
- KPMG, **Corporate Tax Rate Survey for 2002**, KPMG International, 2002.
- KPMG, **Corporate Tax Rate Survey for 2003**, KPMG International, 2003.
- KPMG, **Corporate Tax Rate Survey for 2004**, KPMG International, 2004.
- Kutal, Gülten ve Ali Büyükuslu, **Çokuluslu Şirketler ve İnsan Kaynağı Yönetimi**, Der Yayınları, İstanbul, 1996.
- Laffer, Arthur B. "The Laffer Curve: Past, Present, and Future", **Background**, No.1765, 1 June 2004.
- Langer, Marshall J. "Harmful Tax Competition: Who are The Real Tax Havens?", **Tax Notes International**, 18 December 2000, ss.1-9.
- Lebovitz, Michael S. ve Theodore P. Seto. "The Fundamental Problem of International Taxation", **International and Comparative Law Review**, Volume 23, Number 4, October 2001, ss.529-536.
- Lecraw, Donald. "Some Evidence of Transfer Pricing by Multinational Corporations", **Multinationals and Transfer Pricing** içinde, Ed. A. Rugman vd., St.Martin's Press, 1985.
- Lilico, Andrew. "Can 'Tax Competition' Be Harmful?", **European Journal**, Summer 1998.
- Lim, Ewe-Ghee. "Determinants of, and the Relation Between, Foreign Direct Investment and Growth: A Summary of the Recent Literature", **IMF Working Paper**, WP/01/175, 2001.
- Lindhe, Tobias. "Mitigating Double Taxation in an Open Economy", **Working Paper** No:51, Uppsala University, Sweden, 2001.
- Malherbe, Jacques. "Harmful Tax Competition and the Future of Financial Centres in the European Union", **Intertax**, Volume 30, Issue 6-7, 2002, ss.219-224.
- Marcuse, Peter. "The Language of Globalization", **Monthly Review**, Volume: 52, No:3, July-August 2000, ss.23-27.

- Margalioth, Yoran. "Tax Competition, Foreign Direct Investments and Growth: Using The Tax Systems to Promote Developing Countries", **Virginia Tax Review**, Vol. 23:157, 2003, ss.157-200.
- Marın Mehmet C. ve Hakan Altıntaş. "Konut Yer Seçimi-Ulaşım Etkileşim Teorileri: Kritik Bir Literatür İncelemesi", **Gazi Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi**, Cilt:19, No:1, 2004, ss.73.78.
- McGee, Robert W. "Is Tax Competition Harmful?", Andreas School of Business Working Paper Series, Barry University, Miami, November 2004.
- Meriç, Metin ve Hakan Ay. "Küreselleşme Olgusunun Vergi Kayıp ve Kaçakları Üzerindeki Etkisi", **XIX. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Antalya 10-14 Mayıs 2004, Yaklaşım Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., Ağustos 2004, ss.295-330.
- Methibay, Yaşar. **Avrupa Topluluğu'nda Vergi Uyumlaştırması ve Türk Kurumlar Vergisi**, Turhan Kitabevi, Ankara 1996.
- Meussen, Gerard. "The EU-Fight Against Harmful Tax Competition; Future Developments", **EC Tax Review**, Vol.3, 2002, ss.157-159.
- Mitchell, Daniel J. "A Tax Competition Primer: Why Tax Harmonization and Information Exchange Undermine American's Competitive Advantage in Global Economy", **Background**, No.1460, Washington, DC. Heritage Foundation, 20 July 2001.
- Mitchell, Daniel J. "Lowering Marginal Tax Rates: The Key to Pro-Growth Tax Relief", **Background**, No 1443, 22 May 2001, ss.1-10.
- Mitchell, Daniel J. "Tax Competition and The European Union", **The Conservative Economic Quarterly Lecture Series**, Bratislava-Slovakia, 17 October 2005.
- Mitchell, Daniel J. "The OECD's Dishonest Campaign Against Tax Competition: A Regress Report", **Prosperitas**, Vol.IV, Issue 1, June 2004, ss.1-15.
- Morinobu, Shigeki. "Capital Income Taxation and The Dual Income Tax", **The Issue and Problem of The Dual Income Tax** içinde Ed. Japan Securities Research Institute, June 2004.
- Morisset, Jacques ve Nead Pirnia, "How Tax Policy and Incentives Affect Foreign Direct Investment", **WB Policy Research Working Paper**, No.2509, December 2000.
- Mortan, Kenan. **Uluslararası Kaos mu? Türkiye'de Kriz mi?**, Dünya Yayıncılık, İstanbul, Haziran 2001.
- Mussa, Michael. "Factors Driving Global Economic Integration", **Global Economic Integration: Opportunities and Challenges** içinde, Federal Reserve Bank of Kansas City, Wyoming, 24-26 August 2000, ss.9-55.
- Muter, Naci B. ve Birol Kovancılar. "Doğrudan Yabancı Yatırımlara Yönelik Teşvik Rekabeti", **XIX. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Antalya 10-14 Mayıs 2004, Yaklaşım Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., Ağustos 2004, ss.333-350.
- Nelson, Roy. "State Competition for Foreign Direct Investment in Brazil: The Case of Dell Computer", **The Brown Journal of World Affairs**, Volume VIII, Issue 2, Winter 2002, ss.139-153.

- O'Rourke, Kevin H. ve Jeffrey G. Williamson. "When did Globalization Begin?", **NBER Working Paper Series**, No: 7632, April 2000.
- Oates, Wallace E. "Fiscal and Regulatory Competition: Theory and Evidence", **Perspektiven der Wirtschaftspolitik**, Volume 3, Issue 4, 2002, ss.377-390.
- Oates, Wallace E. "Fiscal Competition or Harmonization? Some Reflects", **National Tax Journal**, Vol.54, No.3, 2001, ss.507-512.
- OECD, "Tax Rates are Falling", **OECD in Washington**, No:25, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, March-April 2001.
- OECD, **2003 Model Tax Convention on Income and on Capital: Condensed Version**, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, January 2003.
- OECD, **Benchmark Definition of Foreign Direct Investment**, Third Edition, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, 1996.
- OECD, **Compliance Risk Management: Managing and Improving Tax Compliance**, Committee on Fiscal Arrairs, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, October 2004.
- OECD, **Consumption Tax Trends: VAT/GST, Excise and Environmental Taxes**, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, 2001.
- OECD, **Economic Outlook: Foreign Direct Investment**, Volume: 2003/1, No:73, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, June 2003.
- OECD, **Foreign Direct Investment for Development: Maksimising Benefits, Minimising Costs**, Organisation for Economic Cooperation and Development, Paris, 2002.
- OECD, **Guidance on Tax Compliance for Business and Accounting Software**, Committee on Fiscal Arrairs, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, May 2005.
- OECD, **Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue**, Organisation for Economic Cooperation and Development, Paris 1998.
- OECD, **Revenue Statistics 1965-2001**, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, 2002.
- OECD, **Revenue Statistics 2004**, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, 2004.
- OECD, **Science, Technology and Industry: Outlook 2004**, Organisation for Economic Cooperation and Development, Paris, 2004.
- OECD, **The OECD's Project on Harmful Tax Practices: The 2001 Progress Report**, Organisation for Economic Cooperation and Development, November 2001.
- OECD, **The OECD's Project on Harmful Tax Practices: The 2004 Progress Report**, Organisation for Economic Cooperation and Development, February 2004.
- OECD, **Towards Global Tax Co-operation: Progress in Identifying and Eliminating Harmful Tax Practices**, Organisation for Economic Cooperation and Development, Paris, June 2000.

- OECD, **Trend in International Migration**, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, 2003.
- Oman, Charles. **Policy Competition for Foreign Direct Investment**, OECD Development Centre, 2000.
- Oran, Baskın. "Hangi Küreselleşme?", **Küreselleşme ve Ulus Devlet** içinde, Der. Meryem Koray, Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, No:1, İstanbul, 2001, ss.49-59.
- Oxfam. **Annual Report and Accounts 2002-2003**,
www.oxfam.org.uk/about_us/downloads/report2003.pdf (15.04.2005)
- Öke, Mim Kemal. **Küresel Toplum**, Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları No:26, Ankara, 2001.
- Öncel, Yenal. "Transfer Fiyatlaması, Örtülü Kazanç Dağıtımı ve Vergileme", **İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, Seri.41, Yıl.2002, Yayın No. 571, İstanbul 2003, ss.1-19.
- Önder, İzzettin. "Küreselleşme ve Ulusal Ekonomiler Açısından Egemenlik Sorunu", **Küreselleşme ve Ulus-Devlet** içinde, Der. Meryem Koray, Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, No:1, İstanbul, 2001, ss.61-84.
- Öztürk, Ahmet. **Yöneylem Araştırması**, 5.Basım, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 1997.
- Paris, Roland. "Global Taxation and The Transformation The State", **The 2001 Annual Convention of The American Political Science Association**, California, 2 September 2001.
- Pehlivan, Osman. **Uluslararası Vergi Hukuku**, Celepler Matbaacılık, Trabzon, 2002.
- Perranton, Jonathan., David Goldblatt, David Held ve Anthony McGrew. "Globalization of Economic Activity", **New Political Economy**, Vol.2, No.2, 1997, ss.257-277.
- Philpott, Daniel. "Westphalia, Authority, and International Society", **Political Studies**, Vol. XLVII, 1999, ss.566-589.
- Pinto, Charles. "(Harmful) Tax Competition within The European Union: Concept and Overview of Certain Tax Regimes in Selected Member States", **Tax Competition within The European Union** içinde, 1998.
- Powell, Benjamin. "Tax Competition is Benifical, not Harmful", **Research Reports** by American Institute for Economic Research, Volume 68, No 15, August 13, 2001, ss.87.88.
- Price Water House Coopers, **The Opacity Index**, January 2001, s.2.
- Rajan, Ramkishan S. "Revisiting The Case for a Tobin Tax Post Asian Crisis: A Financial Safeguard or Financial Bonanza?", **United Nations Meeting of Experts on Resource Mobilisation for Development**, New York, June 25-26, 2001.
- Reisen, Helmut ve Marcelo Soto. "Which Types of Capital Inflows Foster Developing Country Growth?", **International Finance**, Volume 4, Issue 1, 2001.
- Rhodes, Martin. "Globalization, The State and The Restructuring of Regional Economies", **Globalization and Public Policy** içinde, Ed. Philip Gummet, Edward Elgar Publishing Ltd., Brookfield, 1996, ss.161-180.

- Rodrik, Dani. **Küreselleşme Sınırı Aştı mı?**, Çev. İzzet Akyol ve Fatma Ünsal, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- Romp, Graham. **Game Theory: Introduction and Applications**, Oxford University Press, Great Britain, 1997.
- Salsman, Richard M. "Capital on Strike: The Tax Haven Controversy", **The Capitalist Advisor**, 21 May 2002.
- Schjelderup, Guttorm. "International Tax Competition: Is it Harmful, and if so, What are the Policy Implications", **Series of Reports The Globalisation Project 2001-2002**, No:10, Norwegian Ministry of Foreign Affairs, April 2002.
- Scholte, Jan Aart. "Global Trade and Finance", **The Globalization of World Politics** içinde, Ed.John Baylis and Steve Smith, Oxford University Press, 2004, ss.599-619.
- Scholte, Jan Aart. "What is Globalization? The Definitional Issue-Again", **CSGR Working Paper**, No:109/02, December 2002.
- Schön, Wolfgang. "Tax Competition in Europe - The Legal Perspective", **EC Tax Review**, 2000-2002, ss.90-105.
- Scott, Cordia. "OECD 'Harmful' Tax Competition May Violate WTO Obligations, Expert Says", **Tax Notes International**, 24 April 2001, www.freedomandprosperity.org, (12.01.2005)
- Sedmihradsky, Milan ve Stanislav Klazar, "Tax Competition for FDI in Central-European Countries", **CESifo Working Paper**, No. 647, January 2002.
- Seyidoğlu, Halil. "Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, 2003, ss.141-156.
- Seyidoğlu, Halil. **Uluslararası İktisat**, Kurtiş Matbaası, İstanbul, 1999.
- Sharpe, Tom. "Privatisation, Regulation and Competition", **Fiscal Studies**, Volume 5, Issue 1, 1984, ss.47-60.
- Simmons, P. J. "Learning to Live with NGOs", **Foreign Policy**, Fall 1998, s.77.
- Sinn, Hans Werner. "Social Dumping in The Transformation Process?", **NBER Working Paper**, No 8364, July 2001.
- Sinn, Hans Werner. "The New Systems Competition", **Perspektiven der Wirtschaftspolitik**, Volume 5, Issue 1, 2004, ss. 23–38.
- Smith, Adam. **Ulusların Zenginliği**, Çev. Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı, Alan Yayıncılık, 1985.
- Snyder, Francis. "Governing Economic Globalization: Global Legal Pluralism and European Law", **European Law Journal**, Volume:5, No:4, December 1999, ss.334-374.
- Somel, Cem. "Az Gelişmişlik Perspektifinden Küreselleşme", **Doğu-Batı**, Yıl:5, Sayı:18, Şubat-Mart-Nisan, 2002, ss.141-151.
- Sorensen, Peter Birch. "The Case for International Tax Coordination Reconsidered", **Economic Policy**, Issue 31, 2000, ss.429-472.

- Soydan, Billur Yatlı. **Uluslararası Vergi Anlaşmaları**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1995.
- Söğüt, Semih. "Avrupa Birliği'nde Vergi Rekabeti", **Vergi Sorunları**, Sayı 176, Mayıs 2003, ss.215-228.
- Sönmez, Sinan. "Türkiye'de Finansal Serbestlik: İstikrarsızlık Faktörü mü? Kalkınmanın İtici Gücü mü?", **Ekonomik Yaklaşım**, Sayı:49, Cilt: 14, Güz 2003, ss.210-224.
- Staritz, Cornelia ve Ralf Widtmann. "Financial Markets and Sustainable Development: Tobin Tax", Vienna, May 2002, s.5-6. www.wu-wien.ac.at/inst/vw7/Tobintax.pdf, (24.11.2004)
- Stiglitz, Joseph E. **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, İkinci Baskı, Çev. Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural, Plan B İletişim, Tasarım, Tanıtım, Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. San. Ltd. Şti., İstanbul, Kasım 2000.
- Suer, M. Ziya. **Avrupa Birliğinde Vergi Uyumlaştırması ve Türk Vergi Sistemi Üzerine Etkileri**, Cilt I, İstanbul Sanayi Odası ve Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Ortak Yayını, Ankara, Eylül 1999.
- Sullivan, Martin A. "U.S. Multinationals Move More Profits to Tax Havens", **Tax Notes**, February 9, 2004.
- Swank, Duane ve Sven Steinmo. "The New Political Economy of Taxation in Advanced Capitalist Democracies", **American Journal of Political Science**, Vol.46, No.3, July 2002, ss.642-655.
- Swank, Duane. "Political Institutionalism and Welfare State Restructuring: The Impact of Institutions on Social Policy Change in Developed Democracies", **The New Politics of The Welfare State** içinde, Ed. Paul Pierson, Oxford University Press, New York, 2001, ss.197-237.
- Şener, Orhan. "Uluslararası Vergilemenin İlkeleri", **Maliye Yazıları**, Sayı:10-12, Aralık 1987-Mayıs 1988, ss.50-60.
- Şenses, Fikret. **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, İkinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- Tabb, William K. "Küreselleşme Bir Sorun; Ama Asıl Sorun Sermayenin Gücü!", **Mülkiye**, Cilt:XXV, Sayı:226, ss.351-360.
- Tanzi, Vito. "Globalization and The Future of Social Protection", **IMF Working Papers**, WP/00/12, January 2000.
- Tanzi, Vito. "Globalleşme ve Vergilemedeki Mali Boşluklar", Çev. Hüseyin Şen, **Vergi Dünyası**, Sayı:241, Eylül 2001, ss.165-169.
- Tanzi, Vito. "The Demise of The Nation State?", **IMF Working Papers**, WP/98/120, August 1998.
- Teather, Richard. "Harmful Tax Competition?", **Economic Affairs**, Vol.22-4, December 2002, ss.58-63.
- The Economist, "Simplifying Tax Systems", 14 Nisan 2005.
- The Heritage Foundation ve Wall Street Journal, **Index of Economic Freedom**, 2006.

- Tiebout, Charles M. "A Pure Theory of Local Expenditures", **The Journal of Political Economy**, Volume 64, Issue 5, October 1956, ss.416-424.
- Tutum, Cahit. "Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma", **Yeni Türkiye**, Yönetimde Yeniden Yapılanma Özel Sayısı, Yıl:1, Sayı:5, Mayıs-Haziran 1995, ss.133-145.
- Türkan, Erdal. **Rekabet Teorisi ve Endüstri İktisadı**, Turhan Kitabevi, Ankara 2001.
- UNCTAD, **E-Commerce and Development Report 2002**, United Nations Conference on Trade and Development, New York and Geneva, 2002.
- UNCTAD, **Foreign Direct Investment 2003**, On-line Database, United Nations, http://stats.unctad.org/fdi/eng/ReportFolders/Rfview/Explorerp.asp?CS_referer=, (12.05.2004)
- UNCTAD, **Handbook of Statistics 2003**, On-line Database, United Nations, <http://stats.unctad.org/restricted/eng/ReportFolders/Rfview/Explorerp.asp>, (12.05.2004)
- UNCTAD, **Handbook of Statistics 2004**, United Nations Publications, TD-Stat 29, Geneva 2004.
- UNCTAD, **World Investment Report 2002**, United Nations Conference on Trade and Development, New York and Geneva, 2002.
- UNCTAD, **World Investment Report 2003**, United Nations Conference on Trade and Development, New York and Geneva, 2003.
- UNCTAD, **World Investment Report 2005**, United Nations Conference on Trade and Development, New York and Geneva, 2005.
- UNDP, **Human Development Report 2002**, United Nations Development Programme, Oxford University Pres, New York 2002.
- UNDP, **Human Development Report 2005**, United Nations Development Programme, Oxford University Pres, New York 2005.
- Ülman, Burak. "Uzun Süreçte Küreselleşme: Bir Sihirli Kavramı Tarihteki Yerine Koyma Denemesi", **Küreselleşme ve Ulus-Devlet** içinde, Der. Meryem Koray, Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, No:1, İstanbul, 2001, ss.85-111.
- Valaskakis, Kimon. "Globalization as Theatre", **International Social Science Journal**, Vol.51, Issue:160, June 1999, ss.153-164.
- Veiga, Pedro da Motta ve Roberto Iglesias. "Policy Competition and Foreign Direct Investment in Brazil", s.2. www.ecostrat.net/files/PCMP9711.DOC, (14.02.2006).
- Vivek H. Dehejia ve Philipp Genschel, **Tax Competition in the European Union**, MPIfG Discussion Paper 98/3, February 1998.
- Vural, İstiklal. "Dış İstikrarın Sağlanması ve Kalkınmanın Finansmanında Global Vergi Önerisi: Tobin Vergisi", **Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar** içinde, Der. Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve İstiklal Vural, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., Ankara, Kasım 2004, s.89-108.
- Wallerstein, Immanuel. "States? Sovereignty? The Dilemmas of Capitalists in An Age of Transition", **States and Sovereignty in The Global Economy** içinde, Ed. David A. Smith, Dorothy J. Solinger and Steven C. Topik, Routledge Taylor & Francis Group, London, 1999, ss.20-33.

- Weiner, Joann M. ve Hugh J. Ault. "The OECD's Report on Harmful Tax Competition", **National Tax Journal**, Vol.51, No.3, 1998, ss.601-608.
- Wen, Jean François. "Tax Holidays and The International Capital Market", **International Tax and Public Finance**, Volume 4, Number 2, May 1997, ss.129-148.
- Went, Robert. **Küreselleşme, Neo Liberal İddialar, Radikal Yanıtlar**, Çev. Emrah Dinç, Yazın Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- Wildasin, David E. "Fiscal Competition: An Introduction", **Journal of Public Economic Theory**, Vol.5, Issue.2, 2003, ss.169-176.
- Wildavsky, Aaron. "A Double Security: Federalism as Competition", **Cato Journal**, Volume 10, No 1, Spring-Summer 1990, ss.39-58.
- Willetts, Peter. "Transnational Actors and International Organizations in Global Politics", **The Globalisation of World Politics**, Second Edition, içinde, Ed. J.B. Baylis and S.Smith, Oxford University Press, Oxford ve New York, 2001, ss.356-383.
- Williamson, Jeffrey G. "Winners and Losers Over Two Centuries of Globalization", **NBER Working Paper Series**, No: 9161, September 2002.
- Wilson, John D. "Theories of Tax Competition", **National Tax Journal**, Volume 52, No 2, June 1999, ss.269-304.
- Wilson, John D. ve David E. Wildasin. "Capital Tax Competition: Bane or Boon", **Journal of Public Economics**, Volume 88, Issue 6, June 2004, ss.1065-1091.
- World Bank, **Global Development Finance 2000**, The World Bank, Washington, DC, March 2000.
- World Economic Forum, **Global Competitiveness Report 2004-05**,
- World Economic Forum, **Global Competitiveness Report 2005-06**,
- World Federation of Exchanges, **Total Value of Share Trading Online Statistics**, <http://www.fibv.com/WFE/home.asp?menu=196&document=1733> (21.03.2004)
- WTO, **Commercial Services Trade by Region and Selected Economies 1980-2002**, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/statis_e.htm, (10.06.2004)
- WTO, **International Trade Statistics 2000**, World Trade Organization, Geneva, 2001.
- WTO, **International Trade Statistics 2003**, World Trade Organization, Geneva, 2004. www.iisd.org/pdf/2004/investment_country_report_argentina.pdf, (03.03.2006).
- Yalçın, Ebru. **İktisadi Büyüme ve Dış Krediler: Ampirik Bir Çalışma**, T.C. Merkez Bankası, Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, Eylül 2005, s.21.
- Yalınpala, Jale. "Küreselleşmenin Emek Piyasası ve İstihdam Üzerindeki Etkileri", **Küreselleşme: İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar** içinde, Ed. Alkan Soyak, Om Yayınevi, İstanbul, 2002, ss.261-304.
- Yaşgül, Serhat. "Küreselleşme, Çokuluslu Şirketler ve Şirket Birleşmeleri: Dünya İlaç Endüstrisi Örneği", **Küreselleşme: İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar** içinde, Ed. Alkan Soyak, Om Yayınevi, İstanbul, 2002, ss.211-260.

- Yeğen, Mesut. "Ernesto Laclau ile Söyleşi: Post-Marksizm, Küreselleşme, Evrensellik ve Etik", **Birikim**, Sayı:158, Haziran 2002, ss.28-35.
- Yeldan, Erinç. "Küreselleşmenin Neresindeyiz? Türkiye Ekonomisinde Borç Sorunu ve IMF Politikaları", **Petrol-İş 2000-2003 Yıllığı**, Eylül 2003, ss.105-114.
- Yeldan, Erinç. "Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler", **Praksis**, Sayı:7, Yaz 2002, ss.19-34
- Yeldan, Erinç. **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme**, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.
- Yereli, A. Burçin. "Macroeconomic Effects of Tax Competition in Turkey", **South-East Europe Review**, Yıl 2005, Sayı1, ss.19-38.
- Yetim, Nalan. "Küresel Üretim Yapılanmasına Kültürel Yanıtlar: Ulusal-Yerel?", **Doğu-Batı**, Yıl:5, Sayı:18, Şubat, Mart, Nisan 2002, ss.129-140.
- Yetkiner, Erkan. "Vergi Cennetleri ve Yabancı Sermayenin Vergi Cenneti Ülkeleri Seçme Nedenleri", **Vergi Dünyası**, Sayı 235, Mart 2001, ss.92-94.
- Yıldızoğlu, Engin. "Küresel Kriz ve Dönüşüm: Olanlar, Olasılıklar ve Umutlar", **Petrol-İş 97-99 Yıllığı**, Mart 2000, s.44-46.
- Yılmaz, Mehmet. "Uluslararası Ekonomik ve Mali Kuruluşların İstihdam Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği", **Mülkiye**, Cilt:XXVII, Sayı:239, Mart-Nisan-Mayıs 2003, ss.165-177.
- Zagaris, Bruce. "Application of OECD Tax Haven Criteria to Member States Shows Potential Danger to U.S. Sovereignty", www.itpa.org/open/archive/zagarisoecd.html (02.01.2005)
- Zagaris, Bruce. "Application of the OECD Harmful Tax Practices Criteria to the OECD Countries Shows Potential Dangers to the U.S. Sovereignty", 25 April 2001, www.freedomandprosperity.org, (12.01.2005)
- Zeile, William J. "Operations of US Affiliates of Foreign Companies", **Survey of Current Business** içinde, The International Economic Accounts, August 2004, ss.192-217.